POLIROM
Top 10+

N.V.
GOGOL

Suflete moarte

N.V. Gogol

Suflete moarte

poem

Traducere din limba rusă şi note
de Emil Iordache

POLIROM
2012

NIKOLAI VASILIEVICI GOGOL (1809-1852) s-a născut într-un sat din Ucraina. După absolvirea liceului, a plecat la Sankt Petersburg, unde a început să publice, sub diverse pseudonime, în revistele literare ale vremii. Succesul a venit însă abia în 1831, odată cu publicarea volumului de povestiri *Serile în cătunul de lîngă Dikanka*. I-au urmat mai multe volume de nuvele şi povestiri (*Mirgorod*, *Povestiri din Petersburg*, *Arabescuri*), romane (*Taras Bulba*, *Suflete moarte*) şi piese de teatru (*Revizorul*, *Căsătoria*, *Jucătorii de cărţi*). Pline de umor, originale şi inovatoare, scrierile sale s-au bucurat de o largă apreciere, asigurîndu-i un loc în galeria celor mai importanţi prozatori ai lumii. S-a stins din viaţă la doar 42 de ani. La Editura Polirom au apărut volumele: *Opere*, vol. I (*Serile în cătunul de lîngă Dikanka* şi *Mirgorod*, în 1999), *Opere*, vol. II (*Povestiri din Petersburg*, *Revizorul*, *Căsătoria*, în 2001), *Opere*, vol. III (*Suflete moarte*, în 2001) şi culegerea de proză scurtă *Mantaua. Povestiri. Nuvele* (2007, 2012).

Volumul întîi

Capitolul I

Pe poarta hotelului din N.N., oraş reşedinţă de gubernie, intră o mică brişcă cu arcuri, destul de frumoasă, dintre cele cu care călătoresc celibatarii: locotenenţi-colonei şi locotenenţi-majori în retragere, precum şi moşieri ce au în stăpînire cam o sută de suflete de iobagi, cu alte cuvinte toţi cei ce sînt numiţi domni cu dare de mînă mijlocie. În brişcă şedea un domn, nici mîndreţe de bărbat, dar nici urît la înfăţişare, nici prea gras, dar nici prea slab; nu s-ar fi putut zice că-i bătrîn, dar nici că-i prea tînăr. Intrarea lui în oraş nu stîrni nici un fel de vîlvă şi nu fu însoţită de nimic deosebit; doar doi mujici ruşi, care stăteau în uşa bodegii de peste drum de hotel, făcură nişte observaţii, care, de altminteri, se refereau mai degrabă la echipaj, decît la cel ce şedea în el. „Ia te uită, îi zise unul celuilalt, vezi şi tu ce mai roată! Ce crezi: la o adică, ar ajunge roata asta la Moscova?“. „Ajunge“, îi răspunse celălalt. „Da’ pînă la Kazan nu ajunge, nu-i aşa?“ „Pîn’ la Kazan nu ajunge“, îi răspunse celălalt. Cu asta, discuţia lor luă sfîrşit. În plus, cînd brişca se apropie de hotel, trecu pe lîngă un tînăr cu pantaloni albi de canafas, cît se poate de strîmţi şi de scurţi, într-un frac ce se pretindea a fi la modă, de sub care se vedea plastronul prins cu o agrafă de Tula, din bronz, sub formă de pistol. Tînărul întoarse capul, se uită în urma echipajului, îşi ţinu cu mîna şapca, pe care era cît pe ce să i-o ia vîntul, şi îşi văzu de drum.

Cînd echipajul intră în curte, domnul fu întîmpinat de servitorul birtului, „polovoi“, cum i

se spune în birturile ruseşti, un om vioi şi atît de iute în mişcări, încît nu puteai să-i vezi faţa. Dădu repede buzna pe uşă, cu şervetul pe braţ, deşirat, îmbrăcat într-un surtuc lung din demicoton, croit în aşa fel încît partea din spate a hainei era ridicată pînă pe ceafă, îşi scutură părul şi îl conduse sprinten de-a lungul unei galerii de lemn, ca să-i arate odaia hărăzită de Domnul. Odaia era dintre cele ştiute, pentru că şi hotelul era dintre cele ştiute, adică exact la fel ca toate hotelurile din oraşele reşedinţe de gubernie, unde pentru două ruble pe zi călătorii primesc o cameră liniştită, cu gîndaci care, precum prunele uscate, se iţesc din toate ungherele şi cu o comodă baricadînd întotdeauna uşa ce dă spre încăperea alăturată, în care se instalează un vecin, om tăcut şi liniştit, dar din cale-afară de curios, doritor să afle toate amănuntele despre cel aflat în trecere pe-acolo. Faţada hotelului corespundea interiorului: era foarte lungă, cu două caturi; cel de jos nu fusese tencuit, cărămizile de un roşu închis rămăseseră la vedere şi, fiind destul de murdare de felul lor, se înnegriseră şi mai mult din pricina aprigelor schimbări ale vremii; catul de sus era vopsit în veşnicul galben; dedesubt se aflau prăvălioare cu hamuri, frînghii şi covrigi. În prăvălioara din colţul clădirii sau, mai bine zis, în fereastră, trona un vînzător de *sbiten*[1] cu un samovar din aramă roşie şi cu faţa la fel de roşie, aşa că de departe ai fi putut crede că în fereastră stau două samovare, dacă unul dintre ele nu ar fi avut o barbă neagră ca smoala.

În timp ce domnul de-abia sosit se uita prin cameră, îi fu adus calabalîcul: mai întîi un geamantan din piele albă, destul de jerpelit, semn că nu era la prima lui călătorie. Geamantanul îl aduseră vizitiul Selifan, un om mărunţel, cu un cojoc pe umeri, şi lacheul Petruşka, un vlăjgan de vreo treizeci de ani, îmbrăcat într-o redingotă largă şi ponosită, pesemne de-a boierului, un găligan

cam posac la vedere, cu buze groase şi nasul borcănat. În urma geamantanului fură aduse înăuntru o casetă mică din mahon cu incrustaţii din mesteacăn de Karelia, nişte calapoade pentru cizme şi o găină friptă, învelită în hîrtie albastră. După ce toate acestea fură cărate, vizitiul Selifan plecă la grajd să-şi facă de lucru pe lîngă cai, iar lacheul Petruşka se apucă să-şi aranjeze culcuşul în micul antreu, o chichineaţă foarte întunecoasă, unde apucase să-şi care mantaua şi, împreună cu ea, să îmbîcsească totul cu un miros specific, ce se impregnă de îndată şi în sacul, adus după aceea, în care se aflau cele de trebuinţă toaletei lui de lacheu. În această chichineaţă împinse la perete un pat îngust cu trei picioare, îl acoperi cu ceva ce semăna a saltea, bătucită şi netedă ca o clătită şi probabil tot atît de unsuroasă ca şi clătita pe care apucase s-o capete de la proprietarul hotelului.

În timp ce slugile aranjau lucrurile şi trebăluiau, domnul se duse în sala comună a hotelului. Orice călător ştie foarte bine cum sînt aceste săli comune: aceiaşi pereţi vopsiţi cu ulei, înnegriţi în partea de sus de fumul lulelelor şi lustruiţi în partea de jos de spinările călătorilor, dar şi mai mult de cele ale negustorilor din partea locului, căci în zilele de tîrg negustorii veneau aici cîte şase-şapte să-şi bea obişnuita pereche de ceşti de ceai; acelaşi tavan înnegrit de fum; acelaşi policandru afumat, cu o mulţime de ciucuri de sticlă ce săltau şi zornăiau ori de cîte ori ospătarul alerga pe muşamaua roasă, bîţîind cu îndemînare tava pe care ceştile de ceai nu erau mai puţine decît păsările ce se înghesuie pe malul mării; aceleaşi tablouri cît peretele, pictate în ulei; cu alte cuvinte, toate erau ca peste tot, cu singura diferenţă că într-un tablou era înfăţişată o nimfă cu nişte sîni atît de mari, cum pesemne cititorul n-a mai văzut. De altminteri, asemenea jocuri ale naturii se mai întîmplă şi în felurite tablouri cu subiect istoric, aduse în Rusia nu se ştie cînd, de

unde şi de cine, uneori chiar de demnitarii noştri, amatori de artă, care le cumpără cu nemiluita din Italia la sfatul curierilor ce-i însoţesc. Domnul îşi scoase şapca şi-şi desfăcu de la gît năframa de lînă, viu colorată, dintre acelea făcute celor însuraţi de către soţiile lor, care le dau şi sfaturi utile privitoare la modul în care să se înfăşoare, iar burlacilor… nu vă pot spune sigur cine le face, numai Dumnezeu ştie, eu unul n-am purtat niciodată asemenea năframe. Desfăcîndu-şi năframa de la gît, domnul porunci să i se aducă masa. În timp ce i se puneau dinainte feluritele bucate, obişnuite prin birturi, cum ar fi: ciorbă cu pateuri, păstrate dinadins pentru călători în decurs de cîteva săptămîni, creier cu mazăre, cîrnaţi cu varză, friptură de găină îndopată, castraveţi muraţi şi nelipsita plăcintă din foi, întotdeauna gata de a fi servită; în timp ce toate acestea i se serveau şi încălzite şi, pur şi simplu, reci, îl sili pe ospătar, pe *polovoi* adică, să-i povestească tot soiul de fleacuri: cine a ţinut mai înainte birtul şi cine-l ţine acum, dacă aduce venit bun, dacă stăpînul e mare ticălos, la care ospătarul, după cum se obişnuieşte, îi răspunse: „Da, boierule, e mare şarlatan“. Ca şi în Europa civilizată, şi în Rusia civilizată sînt acum foarte mulţi inşi onorabili, care nu pot mînca la birt fără să stea de vorbă cu ospătarul şi fără să glumească uneori amuzant pe seama lui. De altfel, călătorul nu punea numai întrebări fără rost; voia să ştie amănunţit cine e guvernator în oraş, cine-i preşedintele curţii[2], cine-i procurorul, cu alte cuvinte nu lăsă să-i scape nici unul dintre funcţionarii importanţi; dar şi mai amănunţit, dacă nu cumva cu interes, îl descusu despre toţi moşierii de seamă, întrebînd cîte suflete de ţărani iobagi are fiecare, cît de departe de oraş stă, ce fel de fire are şi dacă vine des la oraş; îl chestionă amănunţit despre starea ţinutului: dacă n-au fost cumva molime în gubernie, friguri sau vărsat ucigător, care să afecteze toată populaţia, şi alte asemenea

epidemii, dovedind astfel o temeinicie şi o meticulozitate care arătau mai mult decît o simplă curiozitate. Domnul avea maniere impunătoare şi-şi sufla nasul din cale-afară de zgomotos. Nu se ştie cum făcea, dar nasul lui răsuna ca o trompetă. Pesemne că această însuşire, cu totul nevinovată, îi insuflase ospătarului un respect deosebit întrucît, de fiecare dată cînd auzea acest sunet, îşi scutura părul, se îndrepta şi mai respectuos din şale şi, aplecîndu-şi capul de la înălţime, îl întreba dacă nu mai doreşte ceva. După ce luă masa, domnul sorbi o ceaşcă de cafea şi se aşeză pe divan, punîndu-şi la spate o pernă care, în hotelurile ruseşti, în loc de lînă moale, este umplută cu ceva ce seamănă mai curînd a cărămizi sau bolovani. Apoi începu să caşte şi porunci să fie dus în camera lui, unde se culcă şi dormi două ceasuri. După ce se odihni, scrise pe un petic de hîrtie, la rugămintea ospătarului, rangul, numele şi prenumele, pentru a fi transmise unde trebuie, la poliţie. Coborînd scara, ospătarul silabisi pe fiţuică: „Consilier de colegiu Pavel Ivanovici Cicikov, moşier, călătoreşte în interes personal“. În timp ce ospătarul încă se mai străduia să înţeleagă cele scrise, Pavel Ivanovici Cicikov plecă să viziteze oraşul, de care părea să fie mulţumit, căci îl găsi cu nimic mai prejos decît alte oraşe reşedinţe de gubernie: bătea tare la ochi vopseaua galbenă de pe casele din piatră şi, modestă, se ţinea în umbră culoarea cenuşie a clădirilor de lemn. Casele aveau un cat, două sau unul şi jumătate, cu nelipsitul mezanin, foarte frumos după părerea arhitecţilor de prin gubernii. Pe alocuri, aceste case păreau rătăcite în mijlocul străzii largi cît o cîmpie şi al nesfîrşitelor garduri de scînduri; pe alocuri, se înghesuiau unele într-altele şi acolo era mai multă mişcare şi animaţie. Nu lipseau nici firmele aproape şterse de ploi, avînd zugrăvite pe ele covrigi sau cizme; într-un loc, vedeai una cu pantaloni albaştri şi cu numele unui croitor din

Varşovia; în altă parte, era un magazin de şepci şi chipiuri, cu inscripţia: „Ivan Feodorov, din străinătate“; în alt loc, era desenat un biliard cu doi jucători în fracuri de felul celor purtate de invitaţi la teatru, cînd ies pe scenă în ultimul act. Jucătorii erau înfăţişaţi ochind cu tacurile, cu coatele trase îndărăt şi cu picioarele strîmbe, care tocmai făcuseră în aer un *entrechat*[3]. Sub toate acestea era scris: „Iată localul“. Ici-colo, de-a dreptul în stradă, se aflau mese cu nuci, săpun şi bucăţi de turtă dulce semănînd cu nişte calupuri de săpun; în alt loc era un birt avînd pe firmă un peşte gras cu o furculiţă înfiptă în el. Însă cel mai adesea se vedeau stemele înnegrite, cu pajura imperială cu două capete, înlocuite de acum cu laconica inscripţie: „Debit de băuturi“. Caldarîmul era cam desfundat peste tot. Călătorul aruncă o privire în grădina publică, alcătuită din nişte copăcei subţiri, neprinşi bine, cu proptele triunghiulare, vopsite foarte frumos în ulei verde. De altfel, deşi aceşti copăcei nu erau mai înalţi ca trestia, despre ei se scrisese în gazete, cu prilejul descrierii unei iluminaţii[4], că „oraşul nostru, datorită grijii cîrmuitorului civil, s-a împodobit cu o grădină de copaci umbroşi, rămuroşi, care dau răcoare în zilele de arşiţă“ şi că „era foarte înduioşător să vezi cum inimile cetăţenilor tresăltau de bucurie şi curgeau şiroaie de lacrimi de recunoştinţă faţă de domnul primar“. După ce-l descusu amănunţit pe un vardist, întrebîndu-l cum se poate ajunge, la nevoie, pe drumul cel mai scurt, la catedrală, la diferite instituţii şi la guvernator, plecă să vadă rîul ce curgea prin mijlocul oraşului. Pe drum desprinse din pioneze un afiş pus pe un stîlp, ca să-l citească pe îndelete acasă, se uită atent la o doamnă destul de drăgălaşă, care trecea pe trotuarul de lemn, urmată de un băieţandru în livrea militară ce ducea o bocceluţă în mînă, şi, cuprinzînd încă o dată totul cu privirea, parcă vrînd să-şi întipărească locul bine în minte, se

întoarse la hotel şi urcă de-a dreptul în camera lui, fiind uşor sprijinit pe trepte de ospătarul birtului. După ce-şi bău ceaiul, se aşeză la masă, porunci să i se aducă o lumînare, scoase afişul din buzunar, îl apropie de lumînare şi se apucă să-l citească, mijindu-şi un pic ochiul drept. De altminteri, pe afiş erau prea puţine lucruri remarcabile: se juca o dramă a dlui Kotzebue[5], în care dl Popliovin[6] interpreta rolul lui Roll, domnişoara Ziablova[7] pe cel al Korei, celelalte personaje fiind şi mai neînsemnate; totuşi, el citi toate numele, ajunge chiar pînă la preţul unui bilet la stal şi află că afişul fusese imprimat la tipografia administraţiei guberniei; apoi îl răsuci pe partea cealaltă să vadă dacă nu mai este ceva şi acolo, dar, negăsind nimic, se frecă la ochi, împături afişul la loc şi îl puse în caseta sa, unde avea obiceiul să păstreze tot ce-i pica în mînă. Se pare că ziua s-a încheiat cu o porţie de friptură rece de viţel, cu o sticlă de ciorbă acră şi cu un somn zdravăn sau cu mînatul porcilor la jir, cum se spune prin unele părţi ale întinsei împărăţii ruseşti.

Toată ziua următoare fu dedicată vizitelor: nou-sositul trecu pe la toţi demnitarii oraşului. Prezentă omagiile sale guvernatorului, care, la fel ca Cicikov, nu era nici gras, nici slab, avea la gît ordinul „Anna“[8] şi chiar se spunea despre el că fusese propus pentru o stea[9]; de altfel, era un om foarte cumsecade şi uneori broda cu mîna lui pe ţesătură de tul. Apoi se duse la viceguvernator, la procuror, la preşedintele curţii, la şeful poliţiei, la concesionar[10], la directorul fabricilor statului… păcat că mi-e destul de greu să-i pomenesc pe toţi puternicii acestei lumi; dar e destul să spun că nou-venitul s-a dovedit neobişnuit de activ în privinţa vizitelor: se înfăţişă să-şi prezinte omagiile pînă şi inspectorului sanitar şi arhitectului oraşului. Iar apoi stătu mult timp în brişcă, gîndindu-se pe cine să mai viziteze, dar oraşul nu mai avea alţi

funcţionari. În discuţiile purtate cu aceşti dregători dovedi măiestrie în a-l măguli pe fiecare în parte. Guvernatorului îi dădu a înţelege aşa, pe departe, că intri în gubernia lui ca în rai, că drumurile-s peste tot de catifea şi că guvernele care numesc demnitari atît de înţelepţi merită toată lauda. Şefului poliţiei îi spuse ceva foarte măgulitor despre vardiştii oraşului; iar în discuţiile cu viceguvernatorul şi preşedintele curţii, care nu erau decît consilieri de stat, li se adresă chiar de două ori, din greşeală, cu „excelenţă“, ceea ce le plăcu foarte mult. Drept urmare, guvernatorul îl invită să vină chiar în seara aceleiaşi zile la o sindrofie la el acasă, iar ceilalţi funcţionari, la rîndul lor, îl poftiră care la masă, care la o partidă de boston, care la o ceaşcă de ceai.

Se părea că nou-venitul evita să vorbească mult despre propria sa persoană; dacă vorbea, se exprima în locuri comune, cu vizibilă modestie, şi în asemenea cazuri fraza lui căpăta o turnură întru cîtva livrescă: spunea că-i un vierme neînsemnat al acestei lumi şi că nu merită grija cuiva, că a trecut prin multe la viaţa sa, că a suferit la slujbă pentru dreptate, că a avut mulţi duşmani care au atentat chiar şi la viaţa lui şi că acum, dorind să se liniştească, îşi căuta în sfîrşit un loc de trai, că, sosind în acest oraş, a considerat de datoria lui să-şi prezinte neapărat omagiile dregătorilor. Iată ce s-a aflat în oraş despre această persoană nou-sosită, care nu întîrzie să se arate la sindrofia dată de guvernator. Pregătirile pentru serată îi luară mai bine de două ore şi, în privinţa toaletei, străinul dovedi o grijă care nu se vedea chiar la toată lumea. După un pui de somn pe care îl trase după masă, porunci să i se aducă cele trebuincioase pentru spălat şi îşi frecă îndelung obrajii cu săpun, bombîndu-i pe dinăuntru cu limba; apoi, luînd prosopul de pe umărul servitorului de la birt, îşi şterse cu el faţa grăsulie pe toate părţile, începînd de după urechi, nu înainte de a strănuta de vreo

două ori în nasul servitorului. Apoi, în faţa oglinzii, îşi puse plastronul, îşi smulse două fire de păr ce i se iţeau din nas şi, îndată după aceea, se îmbrăcă într-un frac de culoarea coacăzei cu sclipiri. Gătit astfel, porni în propriul său echipaj pe străzile nesfîrşit de largi, abia luminate de licărirea cîtorva ferestre. De altfel, casa guvernatorul era iluminată ca pentru bal; o caleaşcă ticsită cu felinare, doi jandarmi la intrare, strigătele surugiilor în depărtare – ca să nu lungim vorba, totul era aşa cum se cuvenea. Intrînd în salon, Cicikov trebui să-şi mijească ochii vreo cîteva clipe, deoarece lumînările, lămpile şi rochiile doamnelor străluceau grozav. Totul era scăldat în lumină. Fracurile negre licăreau şi fluturau, cîte unul sau în grupuri, ba ici, ba colo, aşa cum zboară muştele deasupra unei căpăţîni albe, strălucitoare de zahăr rafinat într-o zi fierbinte de iulie, cînd bătrîna chelăreasă o sparge şi o împarte în bucăţi sclipitoare în dreptul ferestrei deschise; înghesuiţi, toţi copiii se uită curioşi, urmărind mişcările mîinilor ei ţepene, care ridică ciocanul, iar escadroanele aeriene de muşte, purtate de o adiere uşoară, intră ca la ele acasă şi, profitînd de ochii slabi ai bătrînei şi de soarele ce-o orbeşte, tabără pe bucăţile ispititoare ba în stoluri rare, ba de-a valma, unele peste altele. Ghiftuite de vara cea bogată, care şi-aşa le întinde la fiecare pas gustări îmbietoare, ele n-au intrat în casă să mănînce, ci doar să se arate, să se plimbe încoace şi încolo pe grămada de zahăr, să-şi frece una de alta lăbuţele din faţă sau din spate, să se scarpine cu ele sub aripioare sau, întinzîndu-şi amîndouă picioruşele din faţă, să şi le frece deasupra capului, să plece în zbor şi iarăşi să vină cu noi escadroane sîcîitoare. Cicikov nici nu apucă bine să se uite împrejur, că se pomeni luat braţ la braţ de guvernator, care îl prezentă de îndată soţiei sale. Nou-venitul nu se făcu nici de data asta de ruşine: rosti un compliment întru totul decent pentru un

bărbat de vîrstă mijlocie, cu rang nici prea mare, dar nici prea mic. Cînd perechile de dansatori se aliniară în mijlocul încăperii şi-i împinseră pe toţi spre perete, el, cu mîinile la spate, îi privi foarte atent preţ de vreo două minute. Multe doamne erau bine îmbrăcate şi la modă, altele puseseră pe ele ceea ce Dumnezeu trimisese în orăşelul reşedinţă de gubernie. Aici, la fel ca pretutindeni, bărbaţii erau de două categorii: cei subţirei se învîrteau mereu în jurul doamnelor; cîţiva dintre ei, după înfăţişare, doar cu greu puteau fi deosebiţi de cei din Petersburg, purtau favoriţi la fel de chibzuit pieptănaţi, cu acelaşi bun-gust, sau, pur şi simplu, aveau ovalurile feţelor plăcute la vedere, rase ca în palmă, se aşezau lîngă doamne cu un aer la fel de degajat, vorbeau franţuzeşte şi le făceau pe doamne să rîdă întocmai ca la Petersburg. Cealaltă categorie de bărbaţi era alcătuită din cei graşi sau, precum Cicikov, din cei nici prea graşi, dar nici prea slabi. Aceştia, dimpotrivă, se uitau pieziş la doamne şi băteau în retragere, trăgînd cu coada ochiului pe de lături, să vadă dacă nu cumva servitorul guvernatorului se apucase să pună pe undeva mesele pentru *whist*. Feţele lor erau bucălate şi rotunde, uneori cu negi sau ciupite de vărsat, nu purtau nici moţ, nici bucle, nici frizură *à la diable*[11], cum spun francezii; părul lor era sau tuns scurt, sau lins, iar liniile feţei cel mai adesea rotunjite şi viguroase. Aceştia erau funcţionarii care se bucurau de stimă în oraş. Dar vezi că cei graşi se pricep mai bine decît cei subţirei să-şi aranjeze treburile pe lumea asta. Cei subţirei sînt de obicei funcţionari cu însărcinări speciale sau nu-s slujbaşi decît cu numele şi se învîrt de colo pînă colo; existenţa lor e cumva prea uşuratică, eterică şi cu totul nesigură. Însă cei graşi nu ocupă niciodată posturi auxiliare, ci numai pe cele sigure, şi dacă se aşază pe un scaun, se aşază cu nădejde şi temeinic, încît mai curînd ar trosni şi ar crăpa scaunul decît să zboare ei din el. Nu le place

strălucirea exterioară; fracul pe care-l poartă nu-i aşa de bine croit precum fracul celor subţirei, în schimb au în sipete harul lui Dumnezeu, nu altceva. Unul subţirel nu rămîne în trei ani cu nici un suflet neamanetat, pe cînd unuia gras nici nu-ţi dai seama cînd i-a răsărit la o margine a oraşului o casă cumpărată pe numele soţiei, apoi altă casă, la altă margine, apoi un sătuc nu departe de oraş, după care şi un sat în toată puterea cuvîntului, cu toate cele de trebuinţă. În cele din urmă grasul, după ce i-a slujit lui Dumnezeu şi suveranului, după ce şi-a cîştigat stima tuturor, se lasă de slujbă, se mută la ţară şi se face moşier, boier rus de treabă şi primitor, care-şi trăieşte viaţa şi o trăieşte bine. Şi, după moartea lui, moştenitorii, tot dintre cei subţirei, irosesc la repezeală, după obiceiul rusesc, toată averea părintească. Nu putem să nu spunem că aproape în felul acesta gîndea şi Cicikov în timp ce examina asistenţa, ceea ce avu drept rezultat faptul că se alătură pînă la urmă celor graşi, printre care majoritatea chipurilor îi erau cunoscute: procurorul cu sprîncenele foarte negre şi stufoase, care clipea uşor cu ochiul stîng, de parcă ţi-ar fi zis: „Hai, frate, în camera de-alături să-ţi spun ceva“, un om, de altminteri, serios şi taciturn; dirigintele poştei, mic de statură, dar glumeţ şi filosof; preşedintele curţii, un ins cu scaun la cap şi foarte amabil; toţi îl salutară ca pe o veche cunoştinţă, iar Cicikov se înclina cam pieziş, dar nu fără farmec. Tot aici făcu cunoştinţă cu Manilov[12], un moşier curtenitor şi foarte amabil, şi cu Sobakevici[13], un zdrahon neîndemînatic, care din prima clipă îl călcă pe picior şi-i spuse: „S-avem iertare“. De îndată i se înmînă o carte de joc, pe care o primi cu o plecăciune tot atît de cuviincioasă. Se aşezară la o masă verde şi nu se mai ridicară pînă la cină. Toate discuţiile încetară, cum se întîmplă de obicei cînd oamenii se apucă, în sfîrşit, de ceva serios. Deşi dirigintele poştei era foarte vorbăreţ, îşi afişă pe faţă o mină gînditoare,

îşi puse buza de jos peste cea de sus şi rămase în această poză cît ţinu jocul. Deschizînd cu o carte, trîntea tare cu pumnul în masă, spunînd, dacă era damă: „Du-te, hoaşcă de preoteasă“, iar dacă era rigă: „Du-te, mujicule din Tambov!“. Iar preşedintele zicea: „Stai că-l pocnesc peste mustaţă! Stai c-o pocnesc peste mustaţă!“. Uneori, cînd trînteau cărţile pe masă, lăsau să le scape cîte o expresie de felul: „Fie ce-o fi, n-am ce face, merg cu toba!“. Sau se auzeau pur şi simplu exclamaţiile: „Cupă! Cupăţică! Cupuşoară!“ ori: „Pică! Piculică! Picuşoară!“ ori de-a dreptul: „Picuş!“ – denumirile cu care botezaseră figurile în cercul lor. După joc, se încinse, cum se obişnuieşte, o discuţie destul de zgomotoasă. Musafirul nou-sosit intră şi el în vorbă, dar cu atîta iscusinţă, încît toţi văzură că discuta şi că discuta nespus de plăcut. Nu spunea niciodată: „aţi jucat“, ci: „aţi binevoit să jucaţi“, „am avut onoarea să bat doi-ul dumneavoastră“ şi aşa mai departe. Ca să-i împace şi mai mult pe adversarii săi, le întindea tuturor tabachera de argint smălţuit, pe fundul căreia se vedeau două viorele, puse acolo ca să miroasă bine. Cel mai mult îi atraseră străinului atenţia moşierii Manilov şi Sobakevici, de care am vorbit mai sus. Se interesă numaidecît de amîndoi, trăgîndu-i deoparte pe preşedinte şi pe dirigintele poştei. Cele cîteva întrebări puse vădeau nu numai curiozitate, ci şi temeinicie, căci mai întîi şi mai întîi vru să afle cîte suflete de iobagi are fiecare dintre ei şi în ce stare se află moşiile lor şi de-abia după aceea se informă despre numele mic şi despre cel după tată. În scurt timp, izbuti să-i farmece cu desăvîrşire pe amîndoi. Moşierul Manilov, un bărbat încă tînăr, cu ochii dulci ca zahărul, pe care-i mijea ori de cîte ori rîdea, era pur şi simplu încîntat de el. Îi strînse îndelung mîna şi-l rugă stăruitor să-l onoreze cu vizita în satul lui, care, după cum spunea, se afla la numai cincisprezece verste de bariera oraşului. Şi Sobakevici îi spuse,

cam laconic: „Poftiţi şi pe la mine“, bătînd din piciorul încălţat într-o cizmă de proporţii atît de mari, încît cu greu i s-ar găsi un picior pe potrivă, mai ales în timpurile noastre, cînd în Rusia au început să se împuţineze voinicii.

A doua zi Cicikov plecă să prînzească şi să cineze la şeful poliţiei, unde de la ora trei dupăamiază se apucară să joace *whist* şi nu se sculară de la masa de joc pînă la două noaptea. Acolo, printre altele, făcu cunoştinţă cu moşierul Nozdriov[14], un ins de vreo treizeci de ani, dezgheţat, care după trei-patru cuvinte începu să-l tutuiască. Cu şeful poliţiei şi cu procurorul Nozdriov era la *per tu* şi se purta prieteneşte cu ei; dar, cînd se aşezară la masa de joc şi începură mizele mari, şeful poliţiei şi procurorul îi cercetau levatele cu mare atenţie şi-i urmăreau aproape fiecare carte pe care o juca. Seara următoare Cicikov şi-o petrecu la preşedintele curţii, care îşi primi oaspeţii, printre care se aflau şi două doamne, într-un halat cam unsuros. Apoi fu rîndul unei serate la viceguvernator, al unei mese mari la concesionar, al uneia mici la procuror, care, de altfel, făcea cît una mare, şi al unei gustări după liturghie, oferită de primarul oraşului, care făcea şi ea cît un prînz. Pe scurt, nu avea prilejul să stea nici un ceas acasă, iar la hotel venea numai ca să doarmă. Nou-sositul se pricepea să facă faţă în orice ocazie şi se arăta a fi om de lume, versat. Oricare ar fi fost subiectul discuţiei, se pricepea s-o susţină: dacă era vorba despre crescătoriile de cai, discuta despre crescătorii; dacă se vorbea despre cîini de rasă, şi aici avea observaţii foarte judicioase; dacă se dezbătea o anchetă efectuată de curtea de administraţie civilă, arăta că nu-i erau necunoscute nici tertipurile judecătoreşti; dacă se comenta un joc de biliard, nu dădea greş nici în privinţa biliardului; dacă se vorbea despre virtute, şi despre virtute se exprima foarte frumos, chiar cu lacrimi în ochi; dacă se ajungea la felul cum se

face votca, şi la asta se pricepea; despre inspectorii şi funcţionarii vamali îşi dădea cu părerea de parcă el însuşi ar fi fost şi inspector şi funcţionar vamal. Dar vrednic de luat în seamă era că se pricepea să învăluie toate acestea cu un fel de moderaţie, că ştia să păstreze măsura. Nu vorbea nici tare, nici încet, ci tocmai cum trebuie. Cu alte cuvinte, oricum l-ar fi luat cineva, era un om tare cumsecade. Toţi funcţionarii erau mulţumiţi de sosirea noului oaspete. Guvernatorul spunea că-i o persoană cu intenţii bune; procurorul – că-i un om cu scaun la cap; colonelul de jandarmi susţinea că-i om cu carte; preşedintele curţii – că-i un om erudit şi vrednic de toată stima; şeful poliţiei – că e un om onorabil şi curtenitor; soţia şefului poliţiei – că-i omul cel mai simpatic şi mai politicos din lume. Pînă şi Sobakevici, căruia rar i se întîmpla să vorbească pe cineva de bine, întorcîndu-se destul de tîrziu din oraş, după ce se dezbrăcă şi se culcă alături de soţia lui slăbănoagă, îi spuse: „Am fost, draga mea, la o serată dată de guvernator şi am făcut cunoştinţă cu Pavel Ivanovici Cicikov, consilier de colegiu, un om grozav de simpatic!“. La asta soţia îi răspunse: „Hm!“ şi-l împinse cu piciorul.

Aceasta este impresia, foarte măgulitoare pentru el, pe care musafirul a făcut-o în oraş şi care s-a menţinut pînă cînd o apucătură ciudată a lui şi o îndeletnicire la fel de ciudată sau, cum se spune în provincie, un pasaj, despre care cititorul va afla curînd, au descumpănit cu desăvîrşire aproape întreaga urbe.

Capitolul al II-lea

Trecuse mai bine de o săptămînă de cînd nouvenitul locuia în oraş, se ducea la serate şi la dejunuri, petrecîndu-şi astfel, cum se zice, foarte

plăcut timpul. În cele din urmă se hotărî să-şi prelungească vizitele în afara oraşului şi să le fie oaspete moşierilor Manilov şi Sobakevici, cărora le dăduse cuvîntul. Poate că pentru aşa ceva să fi avut un alt temei, mai însemnat, o chestiune mai serioasă, mai personală… Dar despre toate acestea cititorul va afla treptat şi la timpul potrivit dacă, fireşte, va avea răbdare să citească povestirea noastră, foarte lungă, ce urmează să se desfăşoare tot mai larg, să ia tot mai mare amploare, pe măsura apropierii de finalul ce o va încununa. Vizitiului Selifan i se porunci ca o doua zi dis-dedimineaţă să înhame caii la brişca pe care o ştim; lui Petruşka i se porunci să rămînă acasă, să aibă grijă de cameră şi de geamantan. Cititorului nu i-ar strica să facă cunoştinţă cu aceşti doi servitori iobagi ai eroului nostru. Cu toate că, desigur, însemnătatea lor nu este prea mare, fiind, cum s-ar zice, personaje de mîna a doua sau chiar de-a treia, cu toate că principalele întorsături şi resorturi ale poemului nu depind de ele, atingîndu-le doar pe alocuri şi agăţîndu-le în treacăt, autorul ţine morţiş să fie meticulos în toate şi, deşi e rus get-beget, în această privinţă vrea să fie minuţios ca un neamţ. De altfel, acest demers nu va răpi mult timp şi loc, pentru că nu-s prea multe de adăugat la cele ştiute de-acum de cititor, adică la faptul că Petruşka umbla într-o redingotă cafenie şi cam largă, care fusese cîndva a boierului, şi că avea, după obiceiul oamenilor din tagma lui, buzele groase şi nasul borcănat. Era mai curînd taciturn decît vorbăreţ din fire; avea chiar o nobilă pornire spre cultură, adică spre cititul cărţilor, dar nu se ostenea să aleagă: îi era cu totul indiferent dacă citea aventurile unui erou îndrăgostit, un abecedar sau o carte de rugăciuni – tuturora le acorda aceeaşi atenţie; dacă i s-ar fi băgat sub nas o carte de chimie, ar fi citit-o negreşit. Nu-i plăcea ceea ce citea, ci însuşi cititul sau, mai bine zis, însuşi procesul lecturii, faptul că din litere iese

mereu un cuvînt, care uneori dracu' mai ştie ce înţeles are. Cititul se înfăptuia cel mai adesea în poziţie orizontală, întins pe pat şi pe salteaua care, din această pricină, se bătucise şi se subţiase ca o clătită. Pe lîngă patima cititului, mai avea două deprinderi, ce alcătuiau alte trăsături ale firii lui: dormea îmbrăcat, adică în aceeaşi redingotă, şi împrăştia întotdeauna un miros al lui, un iz propriu, care aducea întru cîtva cu aerul pe care-l simţi într-o încăpere locuită, aşa că era de-ajuns să-şi pună patul undeva, chiar şi într-o odaie care a stat pustie multă vreme, să-şi care acolo mantaua şi calabalîcul, şi camera părea îndată locuită de vreo zece ani. Cicikov, om delicat şi uneori chiar pretenţios, simţind în nas acest miros, dimineaţa, cînd nările îi erau deprinse cu aerul curat, nu făcea decît să se strîmbe, să clatine din cap şi să-i spună: „Măi frate, dracu' să te ştie, dar parcă asuzi. Du-te şi fă o baie". La care Petruşka nu răspundea nimic şi se străduia să-şi găsească repede ceva de făcut: sau, cu peria în mînă, se apropia de fracul boierului, care atîrna în cuier, sau pur şi simplu aduna vreun lucru de pe jos. Greu de zis la ce se gîndea atunci cînd tăcea. Poate că îşi spunea în sinea lui: „Bună poamă mai eşti şi tu! Nu ţi s-a urît s-o ţii una şi bună de patruzeci de ani!". Numai Dumnezeu poate şti ce-i trece prin cap unui servitor iobag, atunci cînd boierul îl învaţă de bine. Aşadar, iată ce se poate spune despre Petruşka pentru început… Vizitiul Selifan era un cu totul alt soi de om… Dar autorul se jenează să abuzeze de răbdarea cititorilor, reţinîndu-le atît de mult atenţia cu oameni de rînd, ştiind din experienţă cît de puţin doritori sînt aceştia să lege cunoştinţă cu tagma celor din popor. Aşa-i rusul: tare-i mai place să se bată pe umăr cu unul care-l întrece măcar cu un rang, iar cunoştinţa de bună ziua cu un conte sau prinţ e mai bună pentru el decît orice relaţii strînse de prietenie. Autorul are temeri chiar şi în privinţa eroului său, care nu-i decît consilier de

colegiu. Consilierii de curte ar face, poate, cunoştinţă cu el, însă doar Domnul ştie dacă nu cumva cei care s-au căţărat la rangul de general nu-i vor arunca una dintre acele priviri dispreţuitoare, pe care omul le azvîrle cu trufie tuturor celor ce se gudură la picioarele lui sau, şi mai rău, îl vor trata cu o indiferenţă ucigătoare pentru autor. Totuşi, oricît de regretabile ar fi amîndouă eventualităţile, trebuie să revenim la eroul nostru. Aşadar, după ce dăduse de cu seară poruncile trebuitoare, se trezi cu noaptea-n cap, se spălă, se frecă din cap pînă-n picioare cu un burete ud, ceea ce făcea numai duminica (şi se întîmplase să fie duminică în ziua aceea), se bărbieri cu atîta zel, încît, ca netezime şi luciu, obrajii i se făcură curaţi precum atlazul, îşi puse pe el fracul de culoarea coacăzei cu sclipiri, apoi, pe deasupra, mantaua căptuşită cu blană de urs, coborî scara, sprijinit cînd dintr-o parte, cînd din cealaltă de servitorul birtului, şi urcă în brişcă. Brişca ieşi huruind pe poarta hotelului. Un popă care trecea pe-acolo îşi scoase pălăria, cîţiva băieţandri îmbrăcaţi în cămăşuici murdare întinseră mîinile cerşind: „Fă-ţi pomană, boierule, cu un biet orfan!“. Vizitiul, văzînd că unul dintre ei era foarte doritor să se caţăre pe treapta din spatele trăsurii, îl plesni cu biciul, după care brişca începu să salte pe pietre. Bariera vărgată din depărtare fu zărită nu fără bucurie, deoarece dădea de ştire că, în curînd, caldarîmul, ca oricare alt chin, se va sfîrşi; lovindu-se încă de cîteva ori, destul de tare, cu capul de coşul briştei, Cicikov se pomeni în sfîrşit gonind pe pămînt moale. De îndată ce oraşul rămase în urmă, pe ambele părţi ale drumului începu să se perinde, cum se întîmplă la noi, o privelişte urîtă şi părăginită: muşuroaie, brădet, tufe rare şi scunde de pini tineri, trunchiuri arse de copaci bătrîni, smocuri de iarbăneagră sălbatică şi alte asemenea pîrloage. Se nimereau în cale şi sate cu casele parcă aliniate cu sfoara, semănînd cu

nişte vechi stive de lemne, cu acoperişurile cenuşii şi cu podoabe cioplite în lemn atîrnate de streşini ca nişte ştergare brodate. Cîţiva mujici în cojoace de oaie căscau, ca de obicei, pe băncile din faţa porţilor. Femei cu obraji bucălaţi şi cu sînii încinşi se uitau de la ferestrele caturilor de sus; prin cele de jos scotea capul cîte un viţel sau îşi iţea rîtul cîte un porc cu ochii acoperiţi de osînză. Cu alte cuvinte, priveliştea cunoscută. Străbătînd cincisprezece verste, Cicikov îşi aminti că, după spusele lui Manilov, pe aici ar fi trebuit să fie satul, dar rămase în urmă şi al şaisprezecelea stîlp de verstă, iar satul tot nu se vedea şi, dacă nu s-ar fi întîlnit cu doi mujici, mare lucru să fi ajuns la destinaţie. Întrebaţi dacă mai este mult pînă la satul Zamanilovka, mujicii îşi scoaseră pălăriile, iar unul dintre ei, mai isteţ şi cu barba ţăcălie, răspunse:

— Poate Manilovka, nu Zamanilovka?

— Păi da, Manilovka.

— Manilovka! Mai mergi o verstă şi-i colea, adică la dreapta.

— La dreapta? intră în vorbă şi vizitiul.

— La dreapta, spuse mujicul. Acela-i drumul spre Manilovka, că nu-i nici o Zamanilovka. Satului aşa îi spune, adică aşa se cheamă el, Manilovka, cît despre Zamanilovka, n-avem aşa sat prin partea locului. Acolo, chiar pe deal, o să vezi o casă de piatră cu etaj, în care, adică, stă boierul. Acolo-i Manilovka, iar Zamanilovka nu-i aici şi nici n-a fost vreodată.

Porniră în căutarea satului Manilovka. După două verste, cotiră pe un drumeag, lăsară în urmă şi două, şi trei, şi parcă patru verste, dar nicăieri nu se vedea casa de piatră cu etaj. Acum Cicikov îşi aminti că, dacă un prieten te pofteşte la el în sat cale de cincisprezece verste, poţi să fii sigur că pînă acolo sînt treizeci de verste bătute. Satul Manilovka n-ar fi putut ademeni prea multă lume cu aşezarea sa. Conacul boieresc se înălţa stingher

pe o culme, adică pe un vîrf de deal, în bătaia tuturor vînturilor cărora li s-ar fi năzărit să sufle; costişa dealului pe care se afla casa era acoperită cu brazde de iarbă tunsă. Pe acest gazon erau presărate, după moda englezească, două-trei răzoare cu tufe de liliac şi de salcîmi galbeni; cinci-şase mesteceni, în pîlcuri mici, îşi înălţau ici-colo vîrfurile golaşe, cu frunze mărunte. Sub doi dintre ei se vedea un pavilion cu o cupolă plată, verde, cu coloane albastre de lemn şi cu inscripţia: „Templu de meditaţie solitară“; mai jos, era un iaz acoperit cu mătasea broaştei, care, de altminteri, nu-i o raritate prin parcurile englezeşti ale moşierilor ruşi. La poalele dealului şi pe o parte a costişei, în lung şi în lat, se înşirau case cenuşii clădite din bîrne, pe care, nu se ştie din ce pricină, eroul nostru se apucă de îndată să le numere şi constată că erau două sute şi ceva. Nici urmă de copăcel sau verdeaţă printre ele; pretutindeni nu se vedeau decît bîrne. Priveliştea era înviorată de două femei, cu poalele suflecate pitoresc şi prinse la brîu, cu picioarele în apă pînă la genunchi, care umblau prin iaz trăgînd de cele două beţe ale unui voloc rupt, în care se zăreau doi raci încurcaţi în ochiuri şi o băbuşcă cu solzi strălucitori ce nimerise şi ea acolo; femeile păreau sfădite una cu alta şi se ciorovăiau pentru ceva. Mai încolo, într-o parte, începea o pădure de pini, ce bătea într-un albastru mohorît. Pînă şi vremea ţinuse morţiş să-i facă pe plac călătorului nostru: ziua nu era nici senină, nici posomorîtă, aducînd a cenuşiul-deschis pe care nu-l au decît uniformele vechi ale soldaţilor de garnizoană, oştire, de altfel, paşnică, dar nu întotdeauna trează în zilele de duminică. Pentru completarea tabloului, nu lipsea nici cocoşul, prevestitorul vremii schimbătoare, care, cu toate că avea capul găurit pînă la creier de ciocurile altor cocoşi, din pricina bine cunoscutei patimi de a se ţine după găini, trîmbiţa foarte tare şi chiar dădea din aripile jumulite, ca nişte rogojini

vechi. Apropiindu-se de curte, Cicikov îl zări în pridvor chiar pe stăpînul conacului, îmbrăcat într-o redingotă verde din stofă de Châlons, stînd cu palma streaşină la frunte, ca să poată vedea mai bine echipajul. Pe măsură ce brişca se apropia, ochii i se înveseleau şi zîmbetul i se lăţea tot mai mult pe faţă.

— Pavel Ivanovici! strigă el, cînd Cicikov coborî din brişcă. Pînă la urmă tot v-aţi adus aminte de noi!

Prietenii se sărutară zgomotos şi Manilov îşi conduse oaspetele în casă. Deşi nu le trebuie prea mult timp pentru a traversa tinda, antreul şi sufrageria, vom încerca să profităm de acest scurt răgaz, doar-doar vom izbuti să spunem cîte ceva despre stăpînul casei. Însă, ajuns în acest punct, autorul e nevoit să recunoască sincer că are în faţă o sarcină foarte dificilă. Mult mai uşor e să înfăţişezi caractere de mare calibru: n-ai decît să împrăştii din gros culorile pe pînză, să zugrăveşti ochii negri şi arzători, sprîncenele stufoase, fruntea brăzdată de o zbîrcitură, pelerina neagră sau purpurie, ca focul, aruncată peste umăr şi portretu-i gata; dar toţi aceşti oameni, de care-i plină lumea, care la prima vedere seamănă foarte bine unii cu alţii, însă, după ce insişti cu privirea asupra lor, remarci la ei multe particularităţi dintre cele mai imperceptibile, aceşti domni, deci, sînt grozav de dificil de prins într-un portret. În cazul lor, eşti nevoit să-ţi încordezi foarte mult atenţia, să te sileşti să-ţi răsară în faţa ochilor toate trăsăturile fine, aproape invizibile şi, în general, trebuie să-ţi perfecţionezi privirea, chiar dacă-i destul de exersată în ştiinţa investigaţiei.

Numai Dumnezeu putea spune ce caracter avea Manilov. Există un soi de oameni cunoscuţi sub denumirea de inşi aşa şi-aşa, nici una, nici alta, nici laie, nici bălaie, cum zice proverbul. Poate că pe Manilov ar trebui să-l alăturăm acestei categorii. Era un bărbat chipeş; liniile feţei lui nu

erau lipsite de farmec, dar parcă în acest farmec se pusese prea mult zahăr; în gesturi şi în felul de a se exprima avea ceva linguşitor, menit să-ţi trezească bunăvoinţa şi simpatia. Zîmbea îmbietor, era blond, cu ochii albaştri. În prima clipă de discuţie nu puteai să nu spui: „Ce om plăcut şi cumsecade!“. În clipa următoare nu mai spuneai nimic, iar în cea de-a treia ziceai: „Dracu’ mai ştie ce-ai asta!“; şi te grăbeai să te îndepărtezi, altfel te-apuca un urît de moarte. Nu te puteai aştepta să auzi de la el un cuvînt viu, fie el chiar şi sfidător, cum poţi auzi aproape de la fiecare om, dacă atingi un subiect care-l interesează. Fiecare are slăbiciunea lui: unul are patima ogarilor; altuia i se pare că-i un mare iubitor de muzică şi îi simte extraordinar de bine toate profunzimile; un al treilea e mare meşter la înfulecat; al patrulea ţine morţiş să joace un rol măcar cu o palmă mai presus decît cel ce i-a fost hărăzit; al cincilea, cu dorinţe mai limitate, doarme şi visează că se plimbă cu un aghiotant al ţarului, ca să-l vadă prietenii, cunoscuţii şi chiar necunoscuţii; al şaselea e înzestrat cu o mînă care simte dorinţa supranaturală de a îndoi colţul unui as de caro sau al unui doi, în timp ce pe un al şaptelea îl mănîncă în palmă să facă ordine undeva, să plesnească un căpitan de poştă sau un surugiu; cu alte cuvinte, tot omul cu ale lui, numai Manilov n-avea nici o pornire. Acasă vorbea foarte puţin şi cel mai adesea medita şi gîndea, dar ce gîndea, iarăşi numai Dumnezeu ar putea să ştie. Nu s-ar putea zice că se ocupa de gospodărie, nu se ducea niciodată să-şi vadă ogoarele, iar treburile mergeau cumva de la sine. Cînd vechilul îi spunea: „Boierule, ar fi bine să facem cutare şi cutare lucru“, de obicei el răspundea: „Da, n-ar fi rău!“, pufăind din pipa cu care se deprinsese de pe vremea cînd slujise în armată, unde trecuse drept ofiţerul cel mai modest, mai delicat şi mai cult. Cînd venea la el cîte un mujic şi, scărpinîndu-se în

ceafă, îi spunea: „Boierule, dă-mi voie să mă duc la muncă în altă parte, ca să pot plăti birul“, el îi zicea: „Du-te!“, pufăia din pipă şi nici prin cap nu-i trecea că mujicul se ducea să tragă o beţie. Uneori, privind din pridvor curtea sau iazul, spunea că ar fi bine să sape de la casă un tunel pe sub pămînt, sau să zidească peste iaz un pod de piatră, care să aibă pe-o parte şi pe cealaltă prăvălii, unde negustorii să vîndă tot felul de mărunţişuri trebuincioase ţăranilor. În aceste clipe ochii lui se făceau nespus de dulci şi faţa căpăta o expresie de mulţumire; de altminteri, toate aceste proiecte sfîrşeau prin a rămîne vorbe aruncate în vînt. În cabinet avea întotdeauna o carte, cu semnul pus la pagina paisprezece, pe care o tot citea de doi ani. În casa lui mereu lipsea cîte ceva: în salon avea mobilă splendidă, elegant tapiţată cu mătase, care, de bună seamă, îl costase mulţi bani; dar materia nu ajunsese pentru două fotolii, şi acestea erau îmbrăcate doar cu nişte rogojini; de altfel, amfitrionul, în decurs de cîţiva ani, îşi prevenea de fiecare dată musafirii: „Nu vă aşezaţi în fotoliile astea, încă nu-s gata“. Într-una dintre camere n-avea deloc mobilă, cu toate că spusese încă din primele zile după căsătorie: „Draga mea, trebuie să ne îngrijim chiar de mîine să punem nişte mobilă şi în camera asta“. Seara se punea pe masă un sfeşnic foarte frumos din bronz întunecat, cu trei graţii antice, cu un scut elegant din sidef, iar alături de acesta se aducea un invalid din aramă, şchiop, strîmb şi murdar tot de seu, pe care nu-l observau nici stăpînul, nici stăpîna, nici slugile. Soţia lui… de altfel, erau cu desăvîrşire mulţumiţi unul de altul. Cu toate că împliniseră opt ani de căsnicie, tot îşi mai aduceau unul altuia o felie de măr, o bomboană sau o nucă, spunîndu-şi, cu o voce înduioşător de gingaşă, ce exprima o dragoste desăvîrşită: „Cască, sufleţelule, guriţa să-ţi pun în ea bucăţica asta“. Se înţelege că, în acest caz, guriţa se deschidea foarte graţios. Pentru zilele de

naştere îşi pregăteau surprize: o punguliţă cusută cu mărgele pentru scobitoare. Şi, destul de des, şezînd pe canapea, nu se ştie din ce pricină, el lăsîndu-şi deoparte pipa, iar ea lucrul (dacă se întîmpla să-l aibă tocmai atunci în mînă), îşi lipeau un sărut atît de languros şi prelung, încît pe durata lui puteai fuma uşor o ţigară subţire de foi. Pe scurt, erau ceea ce se cheamă oameni fericiţi. Desigur, s-ar putea face observaţia că într-o casă mai sînt multe de făcut în afara săruturilor prelungite sau a surprizelor şi s-ar putea pune diferite întrebări. De ce, de pildă, la bucătărie se găteşte prost şi fără noimă? De ce cămara-i destul de goală? De ce chelăreasa fură? De ce-s slugile murdare şi beţive? De ce întreaga curte doarme de se speteşte şi, în restul timpului, îşi face de cap? Însă toate acestea sînt lucruri meschine, iar doamna Manilova era bine educată. Şi buna educaţie, după cum se ştie, se capătă la pension. Iar la pension, după cum iarăşi se ştie, trei obiecte principale alcătuiesc temelia virtuţilor omeneşti: limba franceză, necesară pentru fericirea vieţii de familie, pianul, pentru a-i dărui soţului clipe plăcute şi, în sfîrşit, partea propriu-zis gospodărească: croşetarea punguliţelor şi a altor surprize. De altfel, mai ales în zilele noastre, există felurite perfecţionări şi modificări ale metodelor; totul depinde de înţelepciunea şi talentele directoarelor de pension. În unele pensioane se întîmplă că mai întîi vine pianul, apoi limba franceză şi de-abia pe urmă partea gospodărească. În altele se întîmplă să fie pe primul loc partea gospodărească, croşetarea surprizelor adică, urmată de limba franceză şi-abia după aceea să vină şi pianul. Sînt diferite metode. N-ar strica să facem observaţia că doamna Manilova… dar, mărturisesc, mă tem foarte mult să vorbesc despre doamne. De fapt, trebuie să mă întorc la eroii noştri, care stau de cîteva minute în dreptul uşii

salonului, rugîndu-se unul pe altul să intre mai întîi.

— Fiţi bun, nu vă mai deranjaţi atît de mult pentru mine, o să intru după dumneavoastră, zise Cicikov.

— Nu, Pavel Ivanovici, nu, sînteţi musafir, spuse Manilov, arătînd cu mîna spre uşă.

— Nu vă osteniţi, vă rog, nu vă osteniţi. Vă rog să intraţi, spuse Cicikov.

— Ba nu, scuzaţi, nu-mi pot permite să intru înaintea unui musafir atît de plăcut, de cult.

— De ce cult?… Intraţi, vă rog.

— Nu, nu, după dumneavoastră.

— De ce?

— Uite-aşa, pur şi simplu! spuse Manilov, zîmbind plăcut.

În sfîrşit, amîndoi prietenii, pieziş şi înghesuindu-se, intrară deodată pe uşă.

— Daţi-mi voie să v-o prezint pe soţia mea… spuse Manilov. Sufleţelule! Pavel Ivanovici!

Într-adevăr, Cicikov văzu o doamnă pe care, tot făcînd plecăciuni cu Manilov în dreptul uşii n-o observase defel pînă atunci. Era drăguţă şi îmbrăcată cu gust. Purta un capot de mătase de culoare deschisă, care îi venea foarte bine; palma ei subţire şi mică aruncă în grabă ceva pe masă şi strînse o batistă fină, cu colţurile brodate. Femeia se ridică de pe canapeaua pe care stătea; nu fără plăcere, Cicikov îi sărută mîna. Doamna Manilova, chiar graseind puţin, îi spuse că se bucură mult de sosirea lui şi că nu a trecut o zi fără ca soţul ei să-şi amintească de dînsul.

— Da, zise Manilov, mă întreba mereu: „De ce nu mai vine prietenul tău?“. „Ai răbdare, draga mea, o să vină.“ Şi uite că, în sfîrşit, ne-aţi onorat cu vizita dumneavoastră. Zău aşa, mare plăcere ne-aţi făcut… parcă ar fi o zi de mai… o onomastică a inimii…

Auzind că s-a ajuns pînă la onomastica inimii, Cicikov se intimidă puţin şi răspunse cu modestie

că n-are nici nume de vază, nici chiar un rang prea important.

— Aveţi totul, îi spuse Manilov, zîmbind la fel de plăcut, aveţi totul şi chiar mai mult decît atît.

— Cum vi s-a părut oraşul nostru? întrebă doamna Manilova. Aţi petrecut bine?

— E un oraş frumos, minunat, răspunse Cicikov, şi am petrecut foarte bine într-o societate foarte amabilă.

— Şi cum l-aţi găsit pe guvernatorul nostru? întrebă doamna Manilova.

— Nu-i aşa că-i un om cît se poate de onorabil şi de simpatic? adăugă Manilov.

— Foarte adevărat, răspunse Cicikov, e un om tare onorabil. Şi ce bine şi-a intrat în atribuţiile funcţiei, ce bine le înţelege! Ar fi de dorit să avem cît mai mulţi asemenea oameni.

— Şi ce bine se pricepe să asculte pe fiecare, să fie delicat în tot ceea ce face, adăugă Manilov zîmbind şi, de plăcere, închizîndu-şi ochii aproape de tot, ca un motan pe care-l gîdili uşor după ureche.

— E un om foarte politicos şi foarte plăcut, continuă Cicikov. Şi ce iscusinţă la el! Ce frumos brodează felurite lucruri pentru casă! Mi-a arătat o pungă de bani făcută cu mîna lui: puţine doamne ar fi putut s-o brodeze cu atîta măiestrie.

— Şi viceguvernatorul e un om foarte simpatic, nu-i aşa? întrebă Manilov, mijindu-şi iarăşi puţin ochii.

— Un om foarte, foarte destoinic, răspunse Cicikov.

— Daţi-mi voie, dar cum vi s-a părut şeful poliţiei? Un om foarte plăcut, nu-i aşa?

— Extrem de plăcut. Şi cît e de inteligent, de citit! Am fost la el cu procurorul şi preşedintele curţii şi am jucat cărţi pînă în zori. Un om foarte, foarte destoinic.

— Dar ce părere aveţi despre soţia şefului poliţiei? Nu-i aşa că-i o doamnă cît se poate de

amabilă?

— O, da, este una dintre cele mai respectabile doamne pe care le cunosc, răspunse Cicikov.

Apoi nu-i trecură cu vederea nici pe preşedintele curţii, nici pe dirigintele poştei şi astfel îi pomeniră pe aproape toţi funcţionarii oraşului, care se dovediră a fi cei mai destoinici oameni din lume.

— Vă petreceţi tot timpul la ţară? puse, în sfîrşit, şi Cicikov o întrebare.

— În cea mai mare parte la ţară, răspunse Manilov. Cîteodată, de altfel, mergem şi în oraş ca să ne vedem cu oameni cultivaţi. Ştiţi, te sălbăticeşti dacă trăieşti toată viaţa închis.

— Aşa-i, aşa-i, zise Cicikov.

— Desigur, continuă Manilov, altceva ar fi dacă am avea vecini buni, dacă ar fi pe-aproape un om cu care să poţi vorbi, ca să zicem aşa, despre politeţe, despre manierele alese, să te ţii la curent cu o ştiinţă anume, să-ţi deschizi sufletul, să simţi, ca să zicem aşa, că-ţi iei avînt… Aici ar fi mai vrut să exprime ceva, dar, observînd că a cam luat-o razna, dădu numai din mînă şi continuă: Atunci, fireşte, viaţa la ţară şi singurătatea ar avea mai multe laturi plăcute. Dar n-avem chiar pe nimeni… Doar că mai citim uneori *Sîn otecestva*[15].

Cicikov fu întru totul de acord şi adăugă că nimic nu poate fi mai plăcut decît să trăieşti în singurătate, să admiri priveliştea naturii şi să citeşti uneori cîte o carte…

— Dar să ştiţi, adăugă Manilov, că dacă n-ai un prieten, căruia să-i poţi împărtăşi…

— Da, aveţi dreptate, aveţi întru totul dreptate! îl întrerupse Cicikov. Aşa, toate comorile din lume n-au nici un preţ. „Mai bine să n-ai mulţi bani, dar să ai oameni buni, cu care să stai de vorbă“, a spus un înţelept.

— Ştiţi, Pavel Ivanovici! spuse Manilov, afişîndu-şi pe chip o expresie nu numai dulceagă, ci chiar siropoasă, asemănătoare cu mixtura pe

care un doctor dibaci din lumea bună a îndulcit-o fără milă, închipuindu-şi că-şi va bucura pacientul. Atunci simţi un fel de delectare sufletească… Uite, de pildă ca acum, cînd întîmplarea mi-a dăruit atîta fericire, fericirea exemplară, aş putea spune, de a vorbi cu dumneavoastră şi de a mă delecta cu o conversaţie atît de plăcută…

— Vai de mine, care conversaţie plăcută?… Sînt un om neînsemnat şi nimic mai mult, îi răspunse Cicikov.

— O! Pavel Ivanovici, permiteţi-mi să fiu sincer: aş da bucuros jumătate din averea mea ca să am calităţile pe care le posedaţi dumneavoastră!…

— Dimpotrivă, pentru mine ar fi cea mai mare…

Nu se ştie pînă unde s-ar fi ajuns cu efuziunile reciproce de sentimente ale celor doi prieteni, dacă n-ar fi venit un servitor să-i anunţe că masa-i servită.

— Poftiţi, vă rog, spuse Manilov. Ne scuzaţi dacă nu vă putem oferi o masă cum sînt cele de prin saloane şi capitale. Avem un borş simplu, după obiceiul rusesc, dar vi-l oferim din toată inima. Poftiţi, vă rog.

Aici îşi mai disputară cîtva timp dreptul de a-i ceda celuilalt întîietatea şi, în sfîrşit, pe-o parte, Cicikov intră în sufragerie.

Aici se aflau doi băieţei, copiii lui Manilov, ajunşi de-acum la vîrsta cînd mănîncă împreună cu părinţii, dar încă pe scaune înalte. Lîngă ei era preceptorul, care se înclină politicos şi zîmbi. Stăpîna casei se aşeză în dreptul supierei; musafirul fu aşezat între amfitrioni, iar un servitor le legă copiilor cîte un şervet la gît.

— Ce copii mici, spuse Cicikov, uitîndu-se la ei. Cîţi ani au?

— Cel mare merge pe-al optulea, iar cel mic chiar ieri a împlinit şase ani, spuse doamna Manilova.

— Temistoclius! făcu Manilov, adresîndu-i-se celui mai mare, care încerca să-şi elibereze bărbia legată de lacheu cu şerveţelul.

Cicikov ridică puţin din sprîncene auzind acest nume întru cîtva grecesc, căruia, nu se ştie de ce, Manilov îi dăduse terminaţia „ius“, dar se strădui de îndată să-şi reia expresia obişnuită.

— Temistoclius, ia spune: care-i cel mai frumos oraş din Franţa?

Preceptorul îşi îndreptă toată atenţia asupra lui Temistoclius de parcă voia să-i sară în ochi, dar pînă la urmă se calmă cu desăvîrşire şi dădu din cap, atunci cînd Temistoclius spuse: „Parisul“.

— Dar la noi care-i cel mai frumos oraş? întrebă din nou Manilov.

Preceptorul îşi încordă iarăşi atenţia.

— Petersburgul, răspunse Temistoclius.

— Şi mai care?

— Moscova, zise Temistoclius.

— Deştept băiat, dragul de el! spuse Cicikov, auzind răspunsurile. Ia te uită… continuă el, adresîndu-i-se lui Manilov cu un aer oarecum surprins. La anii lui să ştie atîtea! Trebuie să vă spun că băiatul acesta va fi foarte capabil.

— O, încă nu ştiţi totul, zise Manilov. E extrem de ager la minte. Cel mic, Alcides, nu-i aşa de vioi, însă ăsta, cum dă de-o gîză, de-un gîndac, prind să-i joace ochii în cap: fuge după ea şi-o urmăreşte cu luare-aminte. Vreau să fac diplomat din el. Temistoclius, continuă el, adresîndu-i-se din nou copilului, vrei să fii ambasador?

— Vreau, răspunse Temistoclius, mestecînd pîine şi bîţîindu-şi capul în dreapta şi în stînga.

În acest timp, lacheul, care stătea în picioare în spatele lui, îi şterse ambasadorului nasul şi bine făcu, altfel în supă ar fi căzut o picătură destul de mare dintr-un lichid de altă natură. La masă, discuţia se învîrti în jurul plăcerilor pe care ţi le oferă o viaţă tihnită, întreruptă de observaţiile amfitrioanei despre teatrul de la oraş şi despre

actori. Preceptorul îi privea cu toată atenţia pe convivi şi, de îndată ce observa că erau gata să zîmbească, îşi căsca şi el gura numaidecît şi rîdea cu sîrg. Pesemne, era un ins foarte recunoscător şi, prin asta, voia să-l răsplătească pe stăpînul casei pentru purtarea bună faţă de el. Totuşi, chipul lui luă o expresie aspră la un moment dat, bătu sever în masă, fulgerîndu-i cu privirea pe copiii ce şedeau în faţa lui. Era şi timpul, pentru că Temistoclius îl muşcase de ureche pe Alcides, iar Alcides, mijindu-şi ochii şi căscîndu-şi gura, era gata să izbucnească într-un plîns cît se poate de jalnic, dar, simţind că astfel putea foarte uşor să fie privat de un fel de mîncare, îşi readuse gura în poziţia dinainte şi, cu lacrimi în ochi, se apucă să roadă un os de berbec din pricina căruia amîndoi obrajii îi luceau de grăsime. Amfitrioana i se adresa mereu lui Cicikov cu vorbele: „Văd că nu mîncaţi nimic, aţi luat foarte puţin“. Dar Cicikov îi răspunse de fiecare dată: „Vă mulţumesc foarte mult, m-am săturat, iar o conversaţie plăcută e mai bună decît orice mîncare“.

În sfîrşit, se ridicară de la masă. Manilov era nespus de mulţumit şi, cuprinzînd cu braţul spatele musafirului, se pregătea să-l conducă în acest fel în salon, cînd oaspetele îi spuse deodată, cu un aer cît se poate de important, că are intenţia să discute cu el într-o chestiune de care este foarte interesat.

— În cazul acesta, permiteţi-mi să vă poftesc în cabinetul meu, zise Manilov şi-l conduse într-o cameră mică, cu o fereastră ce dădea spre pădurea albăstrie din zare. Iată ungherul meu, spuse Manilov.

— Plăcută odăiţă, zise Cicikov, cuprinzînd-o cu privirea.

Într-adevăr, camera era destul de plăcută: avea pereţii vopsiţi într-un soi de albastru bătînd spre cenuşiu, patru scaune, un fotoliu, o masă pe care se afla cartea cu semnul pus, despre care am avut deja prilejul să vorbim, cîteva hîrtii scrise de

sus pînă jos, dar supremaţia o deţinea tutunul, care se găsea aici sub diferite forme: în pungi, în tabacheră şi, în sfîrşit, îngrămădit pe masă. Pe pervazul ambelor ferestre se vedeau, de asemenea, grămăjoare de scrum scuturat din pipă, aliniate stăruitor în şiruri foarte frumoase. Se vedea că uneori amfitrionul îşi petrecea timpul cu această îndeletnicire.

— Daţi-mi voie să vă rog să vă aşezaţi în acest fotoliu, spuse Manilov. O să staţi mai comod.

— Daţi-mi voie, o să stau pe un scaun.

— Daţi-mi voie să nu vă dau voie, spuse Manilov cu un zîmbet. Acest fotoliu este, la mine, alocat pentru musafiri: vreţi, nu vreţi, trebuie să vă aşezaţi.

Cicikov se aşeză.

— Permiteţi-mi să vă ofer o pipă.

— Nu, nu fumez, îi răspunse Cicikov afectuos şi oarecum cu părere de rău.

— De ce? întrebă Manilov, tot afectuos şi tot cu părere de rău.

— Nu mi-am făcut deprinderea asta, mi-e frică. Se zice că pipa te face să te usuci pe picioare.

— Daţi-mi voie să vă spun că-i o prejudecată. Cred chiar că-i mult mai sănătos să fumezi pipă, decît să prizezi tutun. Avem în regimentul nostru un locotenent, un om minunat şi foarte cultivat, care nu lăsa pipa din gură nu numai la masă, ci chiar, fie-mi îngăduit s-o spun, şi în toate celelalte locuri. Şi uite că acum are patruzeci şi ceva de ani şi, cu voia lui Dumnezeu, e cît se poate de sănătos pînă în ziua de astăzi.

Cicikov făcu observaţia că, într-adevăr, în natură se întîmplă o mulţime de lucruri pe care nici o minte cuprinzătoare nu le-ar putea explica.

— Dar permiteţi-mi mai întîi să vă rog ceva… spuse el cu o voce în care se făcea simţită o expresie ciudată sau aproape ciudată, după care, nu se ştie de ce, aruncă o privire îndărăt. La rîndul lui,

Manilov, tot nu se ştie de ce, se uită îndărăt. De mult aţi binevoit să înaintaţi listele de recensămînt?

— Da, de mult. De fapt, nu mai ţin minte.

— Şi de atunci v-au murit mulţi ţărani?

— Asta n-am de unde s-o ştiu. Cred că ar fi mai bine să-l întreb pe vechil. Hei, băiete! Ia cheamă-l pe vechil, astăzi trebuie să fie pe-aici!

Vechilul veni. Era un om de aproape patruzeci de ani, care-şi rădea barba, purta redingotă şi pesemne ducea o viaţă extrem de tihnită, pentru că era bucălat şi puhav la faţă, iar culoarea gălbuie a pielii şi ochii mici arătau că vechilul ştia prea bine ce-s saltelele şi pernele de puf. Se putea vedea de îndată că-şi croise drum în viaţă ca toţi vechilii boiereşti: mai întîi fusese un băiat ştiutor de carte luat pe lîngă casă, apoi se însurase cu vreo chelăreasă Agaşka, favorita cucoanei, după aceea ajunsese el însuşi chelar, sfîrşind prin a deveni vechil. Şi, devenit vechil, fireşte, proceda ca toţi vechilii: se împrietenea şi se încuscrea cu oamenii cei mai bogaţi din sat, îi scotea la corvezi pe cei săraci, se scula după ora opt dimineaţa, aştepta să i se aducă samovarul şi bea ceai.

— Ascultă, măi dragă, cîţi ţărani ne-au murit de cînd am înaintat listele de recensămînt?

— Păi, cîţi să fie? Mulţi au murit de-atunci, spuse vechilul şi icni, acoperindu-şi gura cu palma şi făcînd din ea un fel de scut.

— Da, mărturisesc că şi eu tot aşa m-am gîndit, încuviinţă Manilov. Mulţi, foarte mulţi au murit! După asta, se răsuci spre Cicikov şi adăugă: Aşa-i, au murit foarte mulţi.

— Şi cam cîţi ar fi, la o adică? întrebă Cicikov.

— Da, cîţi să fie? îl susţinu Manilov.

— De unde să ştiu eu? Nu se ştie cîţi au murit şi nu i-a numărat nimeni.

— Asta aşa-i, spuse Manilov către Cicikov. Şi eu am presupus că mortalitatea-i mare. Nu se ştie

deloc cîţi au murit.

— Atunci fii bun şi numără-i, spuse Cicikov, şi fă-mi o listă amănunţită cu numele fiecăruia.

— Da, o listă cu numele fiecăruia, zise şi Manilov.

Vechilul spuse: „Am înţeles!“ şi plecă.

— Dar pentru ce vă trebuie lista? întrebă Manilov după plecarea vechilului.

Întrebarea păru să-l pună în încurcătură pe musafir, pe chipul lui se ivi o expresie de încordare, din pricina căreia chiar roşi puţin, o încordare de a formula ceva ce nu se supunea întru totul cuvintelor. Şi, într-adevăr, pînă la urmă lui Manilov îi fu dat să audă nişte lucruri atît de neobişnuite şi de ciudate, cum nu mai auzise vreodată urechile oamenilor.

— Mă întrebaţi la ce-mi trebuie? Iată la ce: aş dori să cumpăr nişte ţărani… spuse Cicikov, bîlbîindu-se şi neterminînd ce avea de spus.

— Dar daţi-mi voie să vă întreb, zise Manilov, cum doriţi să-i cumpăraţi pe ţărani: cu pămînt, sau pur şi simplu pentru strămutare, adică fără pămînt deloc?

— Nu, de fapt nu chiar ţărani, spuse Cicikov, aş vrea să am morţi…

— Cu-u-um? Scuzaţi-mă… Sînt cam tare de-o ureche, am auzit un cuvînt foarte ciudat…

— Am intenţia să achiziţionez ţărani morţi, care, de altfel, să fie înregistraţi la recensămînt ca vii, spuse Cicikov.

Manilov scăpă jos de îndată ciubucul cu pipa şi, cum căscase gura, rămase cu ea căscată preţ de cîteva minute. Amîndoi amicii, care discutaseră mai înainte despre plăcerile vieţii duse în prietenie, rămaseră nemişcaţi, cu ochii unul la altul, precum portretele ce se atîrnau în vechime unul în faţa celuilalt, de o parte şi de alta a oglinzii. În cele din urmă Manilov ridică pipa cu ciubucul şi îl privi pe Cicikov de jos în sus, străduindu-se să desluşească vreo umbră de zîmbet pe buzele lui, semn că

glumise; dar nimic nu-l îndreptăţea să creadă una ca asta; dimpotrivă, chipul celuilalt părea mai sobru ca de obicei; apoi se gîndi că musafirul şi-o fi ieşit din minţi aşa, netam-nesam, şi se uită la el cu groază; dar ochii acestuia erau cu desăvîrşire limpezi, fără să aibă nimic din focul sălbatic, neliniştit, ce arde în ochii nebunilor; totul era decent şi în regulă. Oricît îşi frămîntă Manilov mintea în fel şi chip, întrebîndu-se cum să se poarte şi ce să facă, nu izbuti să găsească altceva mai bun de făcut decît să slobozească, sub forma unei şuviţe foarte subţiri fumul rămas în gură.

— Aşadar, aş dori să ştiu dacă pe ţăranii aceştia, care nu mai trăiesc în realitate, dar figurează ca vii din punctul de vedere al formei legale, puteţi să mi-i transmiteţi, să mi-i cedaţi sau să mi-i daţi cum veţi crede de cuviinţă?

Însă Manilov era atît de buimăcit şi de consternat, încît doar îl privea.

— Mi se pare că sînteţi în încurcătură, observă Cicikov.

— Eu?… Nu, nu despre asta-i vorba, spuse Manilov. Dar nu pot pricepe… scuzaţi-mă… n-am avut norocul să primesc o educaţie atît de strălucită precum aceea care, ca să spun aşa, se vădeşte în orice mişcare a dumneavoastră… Nu mînuiesc înalta artă de a mă exprima… Poate că aici… în explicaţia pe care tocmai mi-aţi dat-o… se ascunde altceva… Poate că aţi binevoit să vă exprimaţi astfel, doar pentru frumuseţea stilului?

— Nu, se grăbi Cicikov să-i răspundă, înţeleg obiectul ca atare, adică mă refer la sufletele care au murit cu adevărat.

Manilov se zăpăci de tot. Simţea că trebuie să facă ceva, să pună o întrebare, dar ce întrebare, dracu’ s-o mai ştie! Sfîrşi prin a scoase iarăşi fum, dar nu pe gură, ci pe nări.

— Aşadar, dacă nu există piedici, putem, cu ajutorul lui Dumnezeu, să purcedem la întocmirea

actului de vînzare-cumpărare a iobagilor, spuse Cicikov.

— Cum, act de vînzare-cumpărare pentru morţi!?

— A, nu! făcu Cicikov. Scriem că-s vii, aşa cum apar într-adevăr în lista de recensămînt. Nu am obiceiul să încalc cîtuşi de puţin legile civile, deşi am avut mult de suferit pentru asta cînd eram în slujba statului. Aşa că, scuzaţi-mă, datoria-i pentru mine un lucru sfînt şi în faţa legii nu crîcnesc.

Ultimele cuvinte îl plăcură lui Manilov, dar nu putu pătrunde nicidecum în miezul chestiunii şi, în loc de răspuns, se apucă să-şi sugă ciubucul cu atîta putere, încît acesta ajunse pînă la urmă să hîrîie ca un fagot. Parcă ar fi vrut să-i smulgă ciubucului părerea despre această istorie nemaiauzită, dar ciubucul hîrîia şi atîta tot.

— Poate că aveţi vreo îndoială?

— Vai de mine, nici una. Nu-i vorba să am ceva împotriva dumneavoastră, adică vreo obiecţie critică. Dar daţi-mi voie să vă întreb: această tranzacţie sau, ca să zic aşa, acest negoţ n-ar fi cumva împotriva legislaţiei civile şi a perspectivelor ulterioare ale Rusiei?

Spunînd acestea, Manilov îşi mişcă puţin capul şi-l privi foarte semnificativ pe Cicikov, arătînd pe linile feţei sale şi pe buzele strînse o expresie atît de profundă, cum poate nu s-a mai văzut pe faţa vreunui domn, decît poate pe aceea a unui ministru din cale-afară de deştept şi numai atunci cînd dezleagă un caz extraordinar de complicat.

Însă Cicikov îi răspunse simplu că această tranzacţie sau negociere n-ar fi deloc împotriva legislaţiei civile şi a perspectivelor ulterioare ale Rusiei şi, după cîteva clipe, adăugă că vistieria ar trage chiar foloase, încasînd taxele legale.

— Prin urmare, credeţi că…

— Cred că ar fi bine.

— Ei, dacă ar fi bine, atunci e cu totul altceva: n-am nimic împotrivă, spuse Manilov şi se linişti cu desăvîrşire.

— Mai rămîne să ne înţelegem asupra preţului.

— Cum asupra preţului? întrebă din nou Manilov şi se opri. Credeţi că o să iau bani pentru nişte suflete care şi-au sfîrşit existenţa? Dacă v-a lovit dorinţa asta, ca să zic aşa, fantastică, în ce mă priveşte, vi le cedez dezinteresat şi iau asupra mea cheltuielile legate de actul de vînzare-cumpărare.

Aspre reproşuri ar merita istoricul acestor evenimente dacă ar scăpa din vedere să spună ce plăcere l-a copleşit pe musafir după cuvintele rostite de Manilov. Cît de sobru şi chibzuit fusese înainte, mai că nu sări în sus ca un ţap, ceea ce, după cum se ştie, omul face numai cînd dă bucuria peste el. Se răsuci atît de puternic în fotoliu, încît plesni stofa cu care era îmbrăcată una dintre perne; Manilov îl privi oarecum nedumerit. Într-un elan de recunoştinţă, Cicikov îi turnă atîtea mulţumiri, încît amfitrionul se zăpăci, roşi, făcu doar un gest de negaţie din cap şi, în cele din urmă, izbuti să îngaime că nu-i vorba decît de o nimica toată, că el n-a vrut decît să-i dovedească prin ceva atracţia inimii, magnetismul sufletului şi că sufletele moarte sînt întru cîtva un fleac.

— Nu-s deloc un fleac, spuse Cicikov, strîngîndu-i mîna. Aici fu slobozit un oftat adînc. Parcă era dispus la efuziuni sufleteşti; nu fără sentiment şi expresivitate, rosti în cele din urmă aceste cuvinte: Dacă aţi şti ce bine i-aţi făcut, cu acest lucru ce pare un fleac, unui om fără de neam şi de ţară! Şi, pe drept cuvînt, cîte n-am suferit eu? Am fost ca o biată barcă printre valuri cumplite… Cîte prigoane, cîte persecuţii n-am îndurat, cît amar n-am pătimit şi pentru ce? Pentru că am apărat dreptatea, pentru că am fost cu cugetul curat şi i-am întins o mînă de ajutor şi văduvei

neputincioase, şi orfanului nenorocit!… Aici chiar îşi şterse cu batista o lacrimă ţîşnită fără voie.

Manilov era nespus de înduioşat. Cei doi prieteni îşi strînseră mîinile îndelung şi se priviră în ochii umeziţi de lacrimi. Manilov nu voia nicidecum să lase mîna eroului nostru şi continua să i-o strîngă cu atîta înfierbîntare, încît aceasta nu ştia cum să şi-o facă scăpată. În sfîrşit, retrăgîndu-şi-o încet, spuse că n-ar fi rău să încheie cît mai repede actul de vînzare-cumpărare şi că ar fi bine ca Manilov să vină el însuşi în oraş. Apoi îşi luă pălăria şi începu să facă plecăciuni de rămas-bun.

— Cum? Vreţi să plecaţi? întrebă Manilov, dezmeticindu-se deodată şi aproape speriindu-se.

Tocmai atunci, doamna Manilova intră în cabinet.

— Lizanka, zise Manilov cu o expresie cam plîngăreaţă, Pavel Ivanovici ne părăseşte!

— Pentru că lui Pavel Ivanovici i s-a urît de noi, răspunse Manilova.

— Doamnă, exclamă Cicikov punîndu-şi mîna pe inimă, aici, uite-aici va rămîne plăcuta întîlnire pe care am avut-o cu dumneavoastră! Şi, credeţi-mă, cea mai mare fericire pentru mine ar fi să trăiesc, dacă nu în aceeaşi casă cu dumneavoastră, măcar în vecinătatea cea mai apropiată.

— Să ştiţi, Pavel Ivanovici, zise Manilov, căruia această idee îi plăcu foarte mult, că ar fi într-adevăr bine să trăim împreună, sub acelaşi acoperiş, sau, la umbra aceluiaşi ulm, să filosofăm despre una, despre alta, să aprofundăm ceva…

— O, ar fi o viaţă de rai! făcu Cicikov şi oftă. Rămîneţi cu bine, doamnă! continuă el, sărutîndu-i mîna Manilovei. Cu bine, onorabile prieten! Nu uitaţi de rugămintea mea!

— O, puteţi să fiţi sigur! răspunse Manilov. Nu mă despart de dumneavoastră decît pentru două zile.

Trecură cu toţii în sufragerie.

— Rămîneţi cu bine, puişorilor! zise Cicikov, văzîndu-i pe Alcides şi Temistoclius care se jucau cu un husar din lemn, rămas fără o mînă şi fără nas. Cu bine, copilaşi. Iertaţi-mă că nu v-am adus nimic, dar, mărturisesc, nici n-am ştiu că trăiţi pe lume. Însă acum, cînd o să mai vin, vă aduc negreşit ceva. Ţie o să-ţi aduc o sabie. Vrei o sabie?

— Vreau, răspunse Temistoclius.

— Iar ţie, o tobă. Nu-i aşa că vrei o tobă? întrebă el, aplecîndu-se spre Alcides.

— *Topă*, şopti acesta, cu capul plecat.

— Bine, o să-ţi aduc o tobă. O tobă grozavă, care să facă: turrr… ru… tra-ta-ta, ta-ta-ta… Rămîi cu bine, sufleţelule! Îl sărută pe creştet apoi se întoarse spre Manilov şi soţia acestuia, surîzînd uşor, ca atunci cînd vrei să le arăţi părinţilor inocenţa dorinţelor copiilor lor.

— Pavel Ivanovici, zău, rămîneţi! spuse Manilov, cînd ieşiră cu toţii în pridvor. Ia uitaţi-vă ce nori s-au adunat.

— Nu-s nori mari, zise Cicikov.

— Dar cunoaşteţi drumul spre Sobakevici?

— Asta vreau să vă întreb.

— Daţi-mi voie, o să-i explic vizitiului. Şi Manilov, la fel de amabil, îi dădu lămuriri vizitiului, spunîndu-i o dată chiar „dumneavoastră“.

Vizitiul, aflînd că trebuie să lase în urmă două răspîntii şi să cotească la a treia, spuse: „Nimerim, Înălţimea Voastră“; şi Cicikov plecă, petrecut din priviri pînă departe de amfitrioni, care-şi fluturau batistele, ridicaţi în vîrful picioarelor.

Manilov stătu mult timp în pridvor privind brişca ce se îndepărta şi, după ce n-o mai văzu, mai rămase un timp, fumîndu-şi pipa. Pînă la urmă intră în casă, se aşeză pe un scaun şi începu să mediteze, bucurîndu-se din suflet că i-a făcut musafirului o mică plăcere. Apoi, pe nesimţite, gîndurile îi alunecară spre alte lucruri şi, în cele

din urmă, zburară pe nişte coclauri, ştiute doar de unul Dumnezeu. Se gîndea la fericirea vieţii alături de un prieten, la faptul că ar fi bine să locuiască împreună cu acesta pe malul unui rîu, apoi peste acest rîu începu să se zidească un pod, după aceea o casă uriaşă, cu un turn atît de înalt, încît să poată vedea chiar Moscova de-acolo şi să bea ceai în aer liber, discutînd despre nişte lucruri plăcute. Apoi se văzu cu Cicikov, sosind într-o societate aleasă cu nişte carete frumoase, unde-i farmecă pe toţi cu purtările lor plăcute şi parcă însuşi suveranul, auzind de o asemenea prietenie, îi face generali, după care Dumnezeu mai ştie ce i se năzări, întrucît nici el nu mai putu descîlci nimic. Deodată, ciudata rugăminte a lui Cicikov îi întrerupse reveriile. Gîndul la ea nu putea fi nicidecum rumegat de creierii săi: îl întoarse pe toate părţile, nefiind în stare să şi-l lămurească, astfel încît rămase mult timp aşa, pufăind din pipă, pînă se făcu ora cinei.

Capitolul al III-lea

În acest timp Cicikov, bine dispus, şedea în brişca sa, care alerga de mult pe şleah. Din capitolul precedent se ştie obiectul principal al gustului şi înclinaţiilor lui şi de aceea nu-i de-a mirării că el se cufundă curînd în acesta, pe de-a-ntregul, cu trup şi suflet. Se vede treaba că presupunerile, socotelile şi aranjamentele ce se perindau pe chipul lui erau foarte plăcute, căci în fiecare clipă lăsau în urma lor o umbră de surîs satisfăcut. Cufundat în ele, nu dădea nici o atenţie faptului că vizitiul, mulţumit de primirea pe care i-o făcuseră oamenii de la conacul lui Manilov, îi făcea nişte observaţii foarte judicioase lăturaşului bălţat, înhămat în partea dreaptă. Acest cal bălţat era foarte şiret şi doar se prefăcea că trage, în timp

ce mijlocaşul murg şi celălalt lăturaş, un roib numit Asesorul, pentru că fusese cumpărat de la un asesor, trudeau din toată inima, încît pînă şi în ochi li se putea citi plăcerea prilejuită de rîvna lor. „Fă-o pe şiretul! N-ai decît, dar să ştii că eu îs mai şiret ca tine!“ spunea Selifan, săltîndu-se pe capră şi plesnindu-l cu biciul pe leneş. „Vezi-ţi de treabă, pantalonar neamţ ce eşti! Murgul îi cal de treabă, îşi face datoria şi-am să-i dau cu plăcere o măsură în plus, pentru că-i cal de treabă, iar Asesorul tot cal de treabă îi… Hai, hai, ce tot dai din urechi? Ascultă, prostule, cînd vorbeşte omul cu tine! Că nu te învăţ de rău, nătîngule. Uite unde se bagă!“ Zicînd acestea, îl plesni din nou cu biciul şi spuse: „Uf, varvarule, Bonapart afurisit!“. Apoi strigă la toţi trei: „Dii, drăguţilor!“ şi-i plesni, dar nu ca pedeapsă, ci ca să le arate că era mulţumit de ei. Făcîndu-le această plăcere, iar începu că vorbească cu cel bălţat: „Crezi că-ţi poţi ascunde purtarea? Nu, trăieşte cu dreptate, dacă vrei să fii respectat. Uite, la boierul de unde venim, oamenii îs buni. Cu omul, dacă-i bun, stau cu plăcere de vorbă; cu omul bun îs totdeauna prieten, prieten la toartă; dacă-i vorba de-o ceaşcă de ceai, de-o gustare, apoi cu plăcere, dacă omu-i bun. Pe omul bun oricine îl cinsteşte. Uite că pe boierul nostru oricare îl respectă, pentru că, m-auzi, a făcut slujbă la stat, îi consilier de colegiu…“

Cugetînd aşa, Selifan ajunse pînă la urmă în cele mai depărtate abstracţiuni. Dacă Cicikov ar fi tras cu urechea, ar fi aflat multe amănunte cu privire la propria sa persoană; dar era atît de cufundat în gîndurile lui, încît doar un bubuit puternic de tunet îl făcu să se dezmeticească şi să se uite împrejur; tot cerul era acoperit de nori, iar prăfosul drum de poştă era stropit de picături de ploaie. Apoi mai tună o dată, mai tare şi mai aproape, iar ploaia începu să curgă ca din găleată. Mai întîi, luîndu-şi o direcţie piezişă, lovi într-o latură a coşului trăsurii, apoi în cealaltă şi, după

aceea, schimbîndu-şi tactica de atac, deveni dreaptă cu desăvîrşire şi începu să bată darabana pe acoperiş; stropii începură să-l izbească pe Cicikov în faţă, ceea ce-l făcu să se acopere cu husa din piele, prevăzută cu două gemuleţe rotunde, pentru admirarea frumuseţilor drumului, şi să-i poruncească lui Selifan să mîne mai repede. Selifan, întrerupt şi el la mijlocul cuvîntării, îşi dădu seama că într-adevăr nu-i vreme de pierdut, scoase o vechitură de sub capră, înşfăcă hăţurile şi strigă la cei trei cai, care de-abia dădeau din picioare, căci se simţeau relaxaţi de pe urma cuvîntărilor instructive. Însă Selifan nu-şi putea nicidecum aminti dacă a lăsat în urmă două sau trei răspîntii. Chibzuind şi amintindu-şi drumul cît de cît, îşi dădu seama că răspîntii fuseseră multe şi că le lăsase pe toate în urmă. Deoarece, în momentele hotărîtoare, rusul, fără să stea prea mult pe gînduri, găseşte îndată ce-i de făcut, el coti la dreapta, pe cel dintîi drum ce se încrucişă cu şleahul cel mare, strigă: „Hei, prietenii mei stimabili!“ şi porni la galop, prea puţin păsîndu-i unde-i va scoate drumul.

Totuşi, ploaia nu părea să fie scurtă. Praful drumului se prefăcu repede în noroi şi cailor le era din ce în ce mai greu să tragă brişca. Cicikov începu să se îngrijoreze văzînd că nu mai ajunge la satul lui Sobakevici. După socotelile lui, ar fi trebuie să sosească acolo de mult. Încerca să zărească ceva pe de lături, dar se lăsase o beznă că puteai să-ţi bagi degetele în ochi.

— Selifan! strigă el în cele din urmă, scoţînd capul din brişcă.

— Ce-i, boierule? îi răspunse Selifan.

— Ia vezi, nu cumva se zăreşte satul?

— Nu, boierule, nu se zăreşte nicăieri! După care, fluturîndu-şi biciul, Selifan începu un fel de cîntec, care nu prea era cîntec, ci mai degrabă o lălăială lungă şi fără capăt. Găseai în ea toate chiuiturile de laudă şi de îndemn cu care sînt

îmbărbătaţi caii în întreaga Rusie, de la o margine la alta; epitete de toate genurile, fără alegere, aşa cum îi veneau mai întîi pe limbă. Astfel, ajunse să le spună cailor „secretari“.

Între timp, Cicikov începu să bage de seamă că brişca se clătina în toate părţile şi-l zdruncina tare; asta îl făcu să simtă că se abătuseră de la drum şi, pesemne, se tîrau pe un ogor grăpat. Selifan părea să-şi dea şi el seama de asta, dar nu zicea nici pîs.

— Potlogarule, pe ce drum mergi? îl întrebă Cicikov.

— Ce să fac, boierule, pe-o beznă ca asta, dacă nici biciul nu mi-l mai zăresc! Spunînd acestea, înclină brişca pe-o parte, încît Cicikov fu nevoit să se ţină cu amîndouă mîinile. De-abia acum îşi dădu seama că Selifan era cu chef.

— Ţine-o, ţine-o, că o răstorni! strigă el.

— Nu, boierule, nu se poate s-o răstorn! Nu-i bine s-o răstorn, asta o ştiu şi eu. N-o răstorn nicidecum. Apoi începu să întoarcă brişca încet, o întoarse, o întoarse şi pînă la urmă o făcu să se prăbuşească pe-o parte. Cicikov căzu cu mîinile şi picioarele în noroi. Totuşi, Selifan opri caii, care, de altminteri, s-ar fi oprit şi singuri, pentru că erau istoviţi. Această întîmplare neprevăzută îl uimi cu totul. Coborî de pe capră, se duse în faţa briştei şi rămase cu mîinile proţăpite în şolduri, în timp ce boierul se tîra prin noroi, încercînd să iasă, şi spuse după ce chibzui cîteva clipe: „Ca să vezi, s-a răsturnat!“.

— Eşti beat ca porcul! spuse Cicikov.

— Nu, boierule, cum se poate să fiu beat? Ştiu şi eu că nu-i bine să fii beat. Am stat de vorbă cu un prieten, pentru că poţi sta de vorbă cu un om bun, nu-i nimic rău în asta; am îmbucat ceva cu el. Nu-i cu supărare dacă îmbuci ceva; cu un om bun poţi şi să îmbuci.

— Ce ţi-am spus eu cînd te-ai îmbătat ultima oară? Ia spune! Ai uitat? îl luă Cicikov la rost.

— Nu, Înălţimea Voastră, cum să fi uitat? Ştiu şi singur ce am de făcut. Ştiu că nu-i bine să fii beat. Am stat de vorbă cu un om bun, pentru că…

— Am să-ţi trag o snopeală cu vergile şi-o să ştii ce înseamnă să stai de vorbă cu un om bun!

— Cum v-o fi voia, răspunse Selifan, dispus să accepte orice. Dacă-i vorba de snopeală, snopeală să fie, că eu nu zic ba. Cum să nu fiu snopit în bătaie, dacă am făcut o prostie, de vreme ce aşa-i voia stăpînului? Mujicul trebuie snopit în bătaie, pentru că-şi face de cap şi nu vrea să ştie de-o rînduială. Dacă aşa se cuvine, bateţi-mă, de ce să nu mă bateţi?

La asemenea raţionament, boierul chiar nu mai găsi ce să răspundă. Dar, între timp, parcă însăşi soarta hotărî să se îndure de el: din depărtare se auzi un lătrat de cîine. Cicikov se bucură şi porunci să mîne caii. În loc de ochi, vizitiul rus are simţul mirosului; din cauza asta se întîmplă că el, cu ochii mijiţi, goneşte uneori de mănîncă pămîntul şi întotdeauna ajunge undeva. Selifan, care nu vedea nimic, îndreptă caii către sat atît de bine, încît se opriră de-abia cînd brişca se izbi cu hulubele într-un gard şi cînd chiar că nu mai putea înainta. Cicikov zări şi el, prin pînza deasă a ploii, ceva ce semăna a acoperiş. Îl trimise pe Selifan să caute poarta, ceea ce i-ar fi luat mult timp, dacă în Rusia, în loc de uşieri, n-ar sta de strajă cîinii aprigi, care-i anunţară atît de zgomotos sosirea, încît el îşi vîrî degetele în urechi. Într-o ferestruică licări o luminiţă care, aşternîndu-se ca o dîră ceţoasă, se întinse pînă la gard şi le arătă călătorilor poarta. Selifan se apucă să bată şi, curînd, trăgînd zăvorul de la portiţă, ieşi o siluetă înfofolită în suman, iar boierul şi sluga lui auziră o voce răguşită de femeie:

— Cine bate? Ce-i cu hărmălaia asta?

— Sîntem drumeţi, maică, găzduieşte-ne peste noapte, rosti Cicikov.

— Ia te uite ce sprinteneală la el! făcu bătrîna. La vremea asta? Aici nu-i han, e casa unei moşierese.

— Ce să facem, maică? Vezi şi dumneata că am rătăcit drumul. Doar n-o să dormim pe-o vreme ca asta în stepă.

— Da, slută vreme şi deocheată, adăugă Selifan.

— Taci, prostule! îi spuse Cicikov.

— Dar cine-mi sînteţi? întrebă bătrîna.

— Nobil, maică.

Cuvîntul „nobil“ părea s-o fi făcut pe bătrînă să se mai gîndească.

— Aşteptaţi să-i spun cucoanei, rosti ea şi peste vreo două minute se întoarse cu un felinar în mînă.

Poarta se deschise. O luminiţă licări în altă fereastră. Intrînd în curte, brişca se opri în faţa unei căsuţe, a cărei înfăţişare era greu de văzut din pricina întunericului. Numai jumătate din căsuţă era spoită de lumina ce răzbătea prin ferestre; se mai vedea o băltoacă în faţa casei, în care bătea aceeaşi lumină. Ploaia răpăia cu putere pe acoperişul de lemn şi apa se scurgea şiroaie într-un butoi; între timp, dulăii băteau pe toate glasurile cu putinţă: unul, cu botul sus, hămăia atît de prelung şi de zelos, încît parcă pentru asta ar fi primit Dumnezeu ştie ce leafă; altul lătra pripit, ca un dascăl de biserică; printre ei, ca un clopoţel de poştă, se făcea auzit un discant[16] nepotolit, pesemne al unui căţelandru; în sfîrşit, acest cor era încheiat de un bas, poate al unui bătrîn, bine înzestrat de natura lui cîinească, întrucît hîrîia ca un basist în toiul concertului, cînd tenorii se ridică în vîrful picioarelor, arzînd de dorinţa de a scoate o notă cît mai înaltă, cînd toţi se avîntă în sus cu capul dat pe spate, iar el, basistul, băgîndu-şi bărbia nerasă în cravată, îndoindu-şi genunchii şi lăsîndu-se aproape pînă la pămînt, lasă să-i scape de acolo nota lui, care face geamurile să se

cutremure şi să zdrăngăne. Judecînd fie şi numai după hămăitul stîrnit de aceşti muzicanţi, puteai să bănuieşti că satul era măricel, dar eroul nostru, ud şi rebegit, nu se mai gîndea decît la aşternut. Brişca nici nu apucă să se oprească de-a binelea, că el se şi repezi spre pridvor, alunecă şi fu cît pe ce să cadă. În pridvor ieşi din nou o femeie, mai tînără decît cealaltă, dar semănînd foarte bine cu ea. Îl conduse în casă. Cicikov aruncă două priviri fugare: camera era împodobită cu tapet vechi, dungat; tablourile erau cu cine ştie ce păsări; între ferestre atîrnau nişte oglinjoare mici, de altădată, cu ramele întunecate şi răsucite sub formă de frunză; îndărătul fiecărei oglinjoare erau puse la păstrare sau o scrisoare, sau un pachet de cărţi de joc, sau un ciorap; un ornic, cu cadranul pictat cu flori; altceva nu mai era în stare să vadă. Simţea că ochii i se lipesc, de parcă i-ar fi uns cineva cu miere. Peste cîteva clipe intră stăpîna casei, o femeie în vîrstă, cu o scufie de noapte trasă în grabă pe cap, cu un şal de flanelă la gît, una dintre acele mătuşici, dintre micile moşierese, care se plîng de recoltele proaste, de pagube şi îşi ţin capul cam într-o parte, dar totodată strîng, încetul cu încetul, bănuţii în nişte săculeţi pestriţi, puşi prin sertarele scrinurilor. Într-un săculeţ îndeasă rublele, în altul – monedele de cîte o jumătate de rublă, într-altul – pe cele de cîte un sfert de rublă, cu toate că s-ar putea să ţi se pară că în scrin nu-i nimic altceva decît rufărie, cămăşi de noapte, ghemuri cu aţă şi un palton descusut, menit să devină rochie, dacă cea veche s-ar pîrli la coptul turtelor în ajunul sărbătorilor sau s-ar ponosi de-atîta purtare. Dar rochia nu se va pîrli şi nu se va ponosi; bătrîna-i păstrătoare, şi paltonului îi e hărăzit să zacă multă vreme descusut, pentru a ajunge apoi prin testament la o nepoată de la o verişoară de-a treia, care îl va căpăta împreună cu alte cîrpe.

Cicikov îi ceru iertare pentru că, sosind pe neaşteptate, a deranjat-o.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, spuse stăpîna casei. V-a adus Dumnezeu pe-o vreme ca asta! Mare urgie şi furtună… Pentru că sînteţi de pe drum, ar trebui să mîncaţi ceva, da-i noapte şi nu putem găti.

Vorbele stăpînei casei fură întrerupte de un sîsîit ciudat, aşa că musafirul era cît pe ce să se sperie; zgomotul dădea impresia că întreaga cameră ar fi fost plină de şerpi; dar, privind în sus, se linişti: îşi dăduse seama că ornicului din perete îi venise cheful să bată. După sîsîit urmă de îndată un hîrîit şi, în sfîrşit, opintindu-se din răsputeri, ornicul bătu ora două cu un zgomot asemănător aceluia pe care-l face cineva cînd loveşte cu băţul o oală spartă; apoi pendula începu să ţăcăne liniştit la dreapta şi la stînga.

Cicikov îi mulţumi gazdei, spunînd că n-are nevoie de nimic, să nu se deranjeze cîtuşi de puţin şi că el, în afară de un pat, nu-i mai cere nimic, dorind numai să afle în ce locuri a ajuns şi dacă moşierul Sobakevici stă departe de acolo, la care bătrîna îi răspunse că n-a auzit de numele acela şi că un asemenea moşier nu se află prin preajmă.

— Dar cel puţin pe Manilov îl cunoaşteţi? întrebă Cicikov.

— Cine-i Manilov?

— Moşier, mătuşică.

— Nu n-am auzit, nu se află pe-aici un asemenea moşier.

— Atunci din care se află?

— Bobrov[17], Svinin[18], Kanapatiev, Harpakin[19], Trepakin[20], Pleşakov[21].

— Sînt oameni bogaţi sau nu?

— Nu, maică, prea bogaţi nu-s. Care are douăzeci de suflete, care treizeci, dar din cei cu cîte o sută nu sînt.

Cicikov băgă de seamă că a nimerit într-un loc uitat de lume.

— Atunci e departe pînă la oraş?

— Păi, să tot fie vreo şaizeci de verste. Ce rău îmi pare că n-am ce să vă dau să mîncaţi! Poate doriţi un ceai?

— Mulţumesc, mătuşică. N-am nevoie de nimic altceva decît de un pat.

— Ce-i drept, după atîta drum, se cuvine să se odihnească omul. Uite, aici o să dormiţi, pe canapeaua asta. Hei, Fetinia, adu o saltea, perne şi un cearşaf. Pe ce vreme v-a trimis Dumnezeu! A tunat atît de amarnic, încît am ţinut toată noaptea lumînarea aprinsă în dreptul icoanei. Vai, maică, dar pe spinare şi pe-o parte eşti murdar tot de noroi, ca un vier pus la îngrăşat! Unde-ai binevoit să te mînjeşti aşa?

— Încă zic slavă Domnului că numai m-am mînjit, trebuie să-i mulţumesc că nu mi-am frînt coastele de tot.

— Sfinţi ierarhi, ce urgie! N-ar fi bine să-ţi frec spinarea cu ceva?

— Mulţumesc, mulţumesc. Nu vă osteniţi, doar porunciţi-i fetei să-mi usuce şi să-mi cureţe îmbrăcămintea.

— Ascultă, Fetinia! îi spuse ea femeii ce ieşise cu lumînarea în pridvor şi care acum apucase să aducă o saltea şi, scuturînd-o în mîini din amîndouă părţile, făcuse să zboare un potop de fulgi prin toată odaia. Ia caftanul şi albiturile dumnealui, usucă-le mai întîi la foc, cum îi făceam răposatului boier, iar după aceea freacă-le şi scutură-le bine.

— Bine, cucoană! spuse Fetinia, aşternînd cearşaful peste saltea şi punînd pernele.

— Poftim, patul dumitale e gata, spuse gazda. Rămîi cu bine, maică, îţi doresc noapte bună. Da' nu mai ai nevoie de altceva? Poate că eşti deprins, maică, să-ţi scarpine cineva călcîiele înainte de culcare. Răposatul meu nu adormea nicidecum fără asta.

Însă musafirul refuză şi scărpinatul călcîielor. Stăpîna casei ieşi, iar Cicikov se grăbi să se dezbrace, dîndu-i Fetiniei tot harnaşamentul scos de pe el, atît ce avea pe deasupra, cît şi ce avea pe dedesubt, iar Fetinia, la rîndul ei, îi ură noapte bună şi scoase afară această armură udă leoarcă. Rămas singur, se uită, nu fără plăcere, la patul său, care ajungea aproape pînă în tavan. Se vede treaba că Fetinia se pricepea grozav de bine să înfoieze saltelele. Cînd, trăgîndu-şi un scaun, se căţără în aşternut, acesta se lăsă sub greutatea lui pînă aproape de podele, iar fulgii, stîrniţi de la locul lor, se zburătăciră prin toate colţurile camerei. Stingînd lumînarea, se acoperi cu o cuvertură din cit, se încovrigă sub ea şi adormi în aceeaşi clipă. A doua zi se trezi destul de tîrziu. Soarele pătrundea pe fereastră şi-i bătea drept în ochi, iar muştele, care peste noapte dormiseră liniştite pe pereţi şi pe tavan, se repeziseră acum toate la el; una i se aşeză pe buze, alta pe ureche, alta ţinea morţiş să i se aşeze pe ochi, iar pe aceea dintre ele care avusese nesăbuinţa să aterizeze lîngă o nară, el, încă dormind, o trăsese pe nas, ceea ce-l făcuse să strănute zdravăn, din această pricină şi trezindu-se. Plimbîndu-şi ochii prin cameră, văzu că nu toate tablourile erau cu păsări: printre ele atîrna portretul lui Kutuzov şi al unui bătrîn, pictat în ulei, cu manşete roşii la tunică, cum se purtau pe vremea lui Pavel Petrovici. Ornicul începu din nou să sîsîie şi bătu ora zece; în uşă se iţi un cap de femeie şi se ascunse în aceeaşi clipă, căci Cicikov, dorind să doarmă cît mai bine, aruncase totul de pe el. Chipul femeii i se păru întru cîtva cunoscut. Se strădui să-şi amintească cine era şi pînă la urmă se lămuri că era stăpîna casei. Îşi puse cămaşa pe el; veşmintele, de-acum uscate şi curăţate, le găsi alături. După ce se îmbrăcă, se duse la oglindă şi strănută din nou atît de zgomotos, încît un curcan, care se apropiase de fereastra aflată foarte aproape de pămînt, se apucă numaidecît să-i bolborosească

repede-repede ceva în limba lui ciudată, pesemne: „Să trăiţi!“, la care Cicikov îi spuse că-i nătărău. Ducîndu-se la fereastră, se apucă să cerceteze priveliştea ce i se deschidea înaintea ochilor; fereastra dădea spre un coteţ de găini, în tot cazul, prin curticica strîmtă de dinaintea lui forfoteau păsări şi tot felul de orătănii domestice. Curcile şi găinile erau fără număr; printre ele umbla ţanţoş un cocoş, cu paşi măsuraţi, scuturîndu-şi creasta şi răsucindu-şi capul într-o parte, de parcă ar fi tras cu urechea la ceva; o scroafă cu familia ei se aflau şi ei pe-acolo; scroafa scormonind într-o movilă de gunoi, înfulecă la repezeală un pui şi, fără să-şi dea seama de ispravă, îşi văzu de treabă, ronţăind nişte coji de pepene verde. Curticica sau ţarcul pentru păsări avea un gard de scînduri, dincolo de care se întindeau grădini mari cu varză, ceapă, cartofi, sfeclă şi felurite alte asemenea legume ce cresc pe lîngă casa omului. Prin grădini se înălţau ici-colo cîte un măr sau alţi pomi fructiferi, acoperiţi cu plase ca să le apere de coţofene şi vrăbii, acestea din urmă, ca nişte nori piezişi, mutîndu-se dintr-un loc în altul. Avînd acelaşi rost, cîteva sperietori erau înfipte în nişte prăjini lungi, cu braţele larg desfăcute; una dintre ele purta chiar o scufie de-a stăpînei. Dincolo de grădini urmau casele ţăranilor, care, deşi aşezate de-a valma şi nealiniate în uliţe drepte, dovedeau, după părerea lui Cicikov, bunăstarea locuitorilor, căci erau întreţinute cum se cuvine: scîndurile putrede ale acoperişurilor erau peste tot înlocuite cu altele noi, porţile nu erau prăvălite pe-o rînă, iar în şoproanele ce dădeau cu faţa spre dînsul văzu cîte-o căruţă nouă, uneori şi cîte două, menite să ia locul celei vechi. „Nu-i mic deloc satul ei“, îşi spuse Cicikov şi îşi puse de îndată în gînd să stea de vorbă mai mult cu stăpîna casei şi s-o cunoască mai bine. Se uită pe crăpătura uşii, dindărătul căreia femeia îşi iţise capul, şi, văzînd-o la măsuţa de ceai, intră cu un aer vesel şi afabil.

— Bună dimineaţa, maică! Ai dormit bine? îl întrebă ea, săltîndu-se un pic de pe scaun. Era acum mai bine îmbrăcată decît în ajun, cu o rochie de culoare închisă, fără scufia de noapte, dar tot cu o legătură la gît.

— Bine, bine, spuse Cicikov, aşezîndu-se în jilţ. Dar dumneata?

— Rău, maică.

— Cum aşa?

— Nesomn. Mă dor şalele şi mă sfredeleşte ceva la picior, mai sus de gleznă.

— Trece, trece, mătuşică. Nu te mai gîndi la asta.

— De-ar da Dumnezeu să-mi treacă. Că m-am uns şi cu untură de porc, şi cu terebentină m-am oblojit. Cu ce-ţi bei ceaiul? În carafă îi rachiu de fructe.

— Nu-i rău, mătuşică, merge şi rachiul de fructe.

Cititorul a şi observat, cred eu, că Cicikov, cu tot aerul său afabil, vorbea totuşi mai degajat decît cu Manilov şi nu se simţea cîtuşi de puţin stingherit. Se cuvine să spunem că, dacă noi, ruşii, încă nu i-am ajuns din urmă pe străini în unele privinţe, i-am depăşit cu mult în priceperea de sta de vorbă cu oamenii. Nici nu pot fi numărate toate nuanţele şi subtilităţile purtării noastre. Un francez sau un neamţ n-ar putea dibui şi înţelege toate particularităţile şi deosebirile nici într-o mie de ani; el, francezul sau neamţul, vorbeşte cu un milionar şi cu un tutungiu aproape cu acelaşi glas şi cu aceleaşi cuvinte, deşi, desigur, în sufletul lui tremură oarecum faţă de cel dintîi. La noi e altfel: avem noi nişte firoscoşi, care-i vorbesc cu totul altfel unui moşier cu două sute de suflete decît unuia cu trei sute, iar celui cu trei sute, iarăşi, îi vorbesc cu totul altfel decît unuia cu cinci sute, în timp ce unuia cu opt sute, fireşte, îi vorbesc altfel decît celui ce stăpîneşte cinci sute de suflete; cu alte cuvinte, poţi s-ajungi şi la un milion şi tot s-ar

găsi nuanţe. Să spunem, de pildă, că este undeva o cancelarie, nu aici, ci peste nouă mări şi ţări, iar în cancelaria respectivă, se zicem, există şeful cancelariei. Vă rog să vă uitaţi la el cînd stă printre subordonaţii săi! De spaimă, nu sufli o vorbă! Mîndrie, nobleţe şi cîte altele nu mai arată faţa lui? Îţi vine să pui mîna pe pensulă şi să-l zugrăveşti: e Prometeu, Prometeu şi nimic altceva! Privire de vultur, călcătură domoală, măsurată. Dar acelaşi vultur, de îndată ce a ieşit din încăpere şi se apropie de cabinetul şefului său, se grăbeşte cu hîrtiile subsuoară şi nu-i decît o potîrniche ce aleargă cu sufletul la gură. Într-o societate sau la o sindrofie, dacă cei de faţă au ranguri mici, Prometeu rămîne Prometeu, dar cum se-arată unii cu ranguri mai răsărite, cu Prometeu se produce o metamorfoză pe care nici Ovidiu n-ar fi în stare s-o născocească: se preface într-o muscă, în ceva mai mic decît o muscă, într-un firicel de nisip! „Păi, ăsta nu-i Ivan Petrovici, îţi spui, privindu-l. Ivan Petrovici e mai înalt, pe cînd ăsta-i scund şi pirpiriu. Celălalt vorbeşte tare, cu voce groasă şi nu rîde niciodată, pe cînd cu ăsta dracu' mai ştie ce-i: piuie ca o păsărică şi zîmbeşte întruna.“ Te tragi mai aproape, te uiţi şi vezi că-i chiar Ivan Petrovici! „Ehe-he“, îţi zici în sinea ta… Totuşi, să ne întoarcem la personajele noastre. După cum am văzut, Cicikov hotărîse să nu se simtă deloc stingherit şi, de aceea, punînd mîna pe ceaşcă şi turnîndu-şi în ceai niscaiva rachiu de fructe, începu următoarea conversaţie:

— Mătuşică, satul ţi-e frumos. Cîte suflete are?

— Aproape optzeci, maică, spuse stăpîna casei. Numai că, din păcate, vremurile-s proaste. De pildă, anul trecut am avut o recoltă de Doamne fereşte.

— Totuşi, ţăranii par vînjoşi, au case trainice. Dar, dă-mi voie să-ţi aflu numele. Eram zăpăcit… am venit în toiul nopţii…

— Korobocika[22], văduvă de secretar de colegiu.

— Mulţumesc cu plecăciune. Dar numele de botez şi cel după tată?

— Nastasia Petrovna.

— Nastasia Petrovna? Frumos nume, Nastasia Petrovna. Am o mătuşă bună, soră cu mama, pe care-o cheamă tot Nastasia Petrovna.

— Dar dumitale cum îţi spune? întrebă moşiereasa. Eşti asesor, nu-i aşa?

— Nu, mătuşică, îi răspunse Cicikov, pufnind în rîs. Nu-s asesor, umblăm şi noi aşa, cu treburile noastre.

— Aha, eşti neguţător! Rău îmi pare, zău, că au venit nişte precupeţi şi le-am vîndut mierea pe nimica toată. Poate că dumneata, maică, mi-ai fi cumpărat-o.

— Uite că miere n-aş fi cumpărat.

— Atunci ce? Poate fuioare de cînepă? Păi, cînepă toarsă şi fuioare nu prea am, doar vreo jumătate de pud.

— Nu, mătuşică, altă marfă caut eu. Ia spune-mi: ţi-au murit mulţi ţărani?

— Vai, maică, optsprezece oameni! spuse bătrîna şi oftă. Şi-au murit numai dintre cei buni, muncitori. Pe urmă, ce-i drept, s-au mai născut, dar ce folos? Numai pleavă! Şi-a venit asesorul şi-a zis, cică, să-i plătesc birul pe fiecare suflet de om. Oamenii îs morţi, dar tu plăteşte pentru ei de parcă ar fi vii. Săptămîna trecută mi-a ars fierarul, bun meşter, priceput şi la lăcătuşerie.

— Ai avut un foc în sat, mătuşică?

— Ne-a ferit Dumnezeu de aşa năpastă, focul ar fi fost şi mai rău. Fierarul a ars singur, maică. S-a aprins nu ştiu cum la măruntaie, că băuse fără măsură, a ieşit din el o pară albastră, s-a mistuit, s-a mistuit şi s-a făcut negru ca tăciunele. Şi ce fierar bun era! Iar acum nici n-am cu ce ieşi din sat, n-are cine potcovi caii.

— În toate-i voia lui Dumnezeu, mătuşică! zise Cicikov şi oftă. Nu putem cîrti împotriva înţelepciunii lui Dumnezeu… Nastasia Petrovna, nu mi-i dai mie?

— Pe cine, maică?

— Pe ţăranii care ţi-au murit.

— Dar cum să ţi-i dau?

— Uite-aşa. Sau, mai bine, vinde-mi-i. Îţi dau bani pe ei.

— Cum aşa? Zău că nu pricep. Doar nu vrei să-i dezgropi din pămînt?

Cicikov văzu că bătrîna o luase razna şi că era cazul să-i explice despre ce-i vorba. În cuvinte puţine, o lămuri că cedarea sau vînzarea se va face numai pe hîrtie, iar sufletele moarte vor fi trecute ca fiind în viaţă.

— Dar la ce-ţi trebuie? întrebă bătrîna, holbîndu-se la el.

— Asta-i treaba mea.

— Păi, îs morţi!

— Spune cineva că-s vii? Eşti în pagubă tocmai pentru că-s morţi. Plăteşti pentru fiecare suflet, iar eu te scap acum de griji şi de bir. Pricepi? Şi nu numai că te scap, dar îţi mai dau pe deasupra şi cincisprezece ruble. Acum e clar?

— Nu ştiu, zău, spuse stăpîna casei, lungind cuvintele. Pînă acum n-am mai vîndut morţi.

— Asta mai lipsea! Chiar că ar fi fost o minune să fi vîndut! Sau crezi că mai sînt buni la ceva?

— Nu, asta n-o mai cred. Ştiu prea bine că nu-s buni la nimic. Numai că-s morţi, şi asta mă pune pe gînduri.

„Văd că-i cam tare de cap bătrîna!“ îşi spuse Cicikov în sinea lui.

— Ascultă, mătuşică. Stai şi judecă bine: sărăceşti, plăteşti birul pentru ei de parcă ar fi vii…

— Vai de mine, nu-mi mai pomeni şi dumneata de asta! îl întrerupse moşiereasa. Acum

trei săptămîni am dat mai mult de-o sută cincizeci de ruble. Pe deasupra, l-am mai uns şi pe asesor.

— Asta-i, mătuşică, vezi şi dumneata. Iar acum gîndeşte-te că n-o să mai trebuiască să-l ungi pe asesor, fiindcă plătesc eu pentru ei, nu dumneata. Iau asupra mea toate dările. Chiar şi actul de vînzare-cumpărare o să-l fac pe banii mei, înţelegi?

Bătrîna căzu pe gînduri. Vedea că parcă ar avea de cîştigat, dar era ceva nou şi nemaiauzit pentru ea. De aceea tremura de spaimă ca nu cumva s-o tragă pe sfoară acest neguţător, sosit Dumnezeu ştie de unde, ba încă şi la vreme de noapte.

— Ei, mătuşică, batem palma, ce zici? întrebă Cicikov.

— Zău, maică, nu mi s-a mai prilejuit vreodată să vînd răposaţi. Vii am mai dat, sînt trei ani de cînd i-am vîndut protopopului două fete, cu cîte o sută de ruble fiecare. Şi mult mi-a mai mulţumit. Cică s-au făcut tare vrednice: ţes singure şervete de masă.

— Păi, nu-i vorba de oameni vii. Lasă-i în plata Domnului. Eu te întreb de cei morţi.

— Zău, îi prima dată şi mă tem să nu ies în pagubă. Poate că dumneata, maică, mă înşeli şi… mai ştiu eu… vor fi făcînd mai mult.

— Ascultă, mătuşică… Ah, din astea-mi eşti! Ce preţ ar putea să aibă? Gîndeşte-te: nu-s decît ţărînă. Pricepi? Sînt ţărînă. Ia pînă şi ultimul lucru, care nu mai e bun la nimic, de pildă o cîrpă. Ei bine, şi cîrpa are un preţ, ar putea să ţi-o cumpere la fabrica de hîrtie. Pe cînd ţărîna asta nu-i bună de nimic. Spune şi dumneata, ce să faci cu ea?

— Asta-i cam aşa, chiar că nu-i de nici o trebuinţă. Dar mă opreşte un singur lucru: că-s morţi.

„Vai de capul tău cel sec! îşi spuse Cicikov, începînd să-şi piardă răbdarea. Ia de te înţelege cu ea! Din pricina afurisitei de babornițe m-au trecut

toate sudorile!“ Îşi scoase batista şi începu să-şi şteargă sudoarea care, într-adevăr, îi apăruse pe frunte. De altminteri, Cicikov n-avea de ce să se supere: vezi cîte-un om care pare onorabil, bărbat de stat, dar în realitate e Korobocika în carne şi oase. Dacă şi-a băgat ceva în cap, nu-l mai faci să se răzgîndească: oricîte argumente i-ai prezenta, limpezi ca lumina zilei, toate sar din el, aşa cum sare o minge de cauciuc lovită de un perete. După ce-şi şterse sudoarea, Cicikov se hotărî să încerce s-o înduplece luînd-o altfel.

— Dumneata, mătuşică, zise el, ori nu vrei să înţelegi ce-ţi spun, ori vorbeşti numai aşa, ca să te afli în treabă… Îţi dau bani: cincisprezece ruble de hîrtie[23]. Nu pricepi? Ăştia-s bani. N-o să-i găseşti pe uliţă. Ia spune: cu cît ai vîndut mierea?

— Cu douăsprezece ruble pudul.

— Ţi-ai luat un mic păcat pe inimă, mătuşică. N-ai vîndut-o cu douăsprezece.

— Zău că am vîndut-o.

— Păi, vezi? Totuşi, era miere. Ai strîns-o, poate, aproape un an, cu griji, cu stăruinţă, cu muncă: te-ai dus mereu la prisacă, ai afumat albinele, le-ai hrănit toată iarna în beci. Pe cînd sufletele moarte nu-s în puterea noastră. Aici n-a mai fost nevoie de nici o stăruinţă din partea dumitale, aşa a fost voia lui Dumnezeu ca ele să părăsească lumea asta, aducîndu-ţi pagubă în gospodărie. Cu mierea, pentru munca, pentru străduinţa dumitale, ai căpătat douăsprezece ruble, pe cînd acum, pentru nimic, pe degeaba, te alegi nu cu douăsprezece, ci cu cincisprezece ruble, şi nu în argint, ci în bancnote albastre. După o argumentaţie atît de convingătoare, Cicikov aproape nu se mai îndoia că bătrîna se va înduplecа în sfîrşit.

— Zău, spuse moşiereasa, îs văduvă şi nepricepută! Mai bine să mai aştept puţin, poate-or veni nişte negustori ca să văd şi eu care-s preţurile.

— Ruşine, ruşine, mătuşică! Chiar că-i ruşine! Gîndeşte-te şi dumneata ce spui! Cine-o să ţi le cumpere? Ce folos ar putea avea cineva de pe urma lor?

— Poate c-or fi ele de trebuinţă în gospodărie, la o adică… îi replică bătrîna, dar nu sfîrşi ce avea de spus şi rămase cu gura căscată, uitîndu-se la el şi aşteptînd aproape cu spaimă să vadă ce o să spună.

— Suflete moarte în gospodărie! Te-a dus mintea la una ca asta! Poate doar să sperie noaptea vrăbiile din grădina dumitale!

— Ferească-ne sfînta cruce! Vai, ce grozăvii îţi ies din gură! îngăimă bătrîna, făcîndu-şi cruce.

— Păi, la care altă treabă să le pui? De altfel, osemintele şi mormintele îţi rămîn dumitale, vînzarea nu se face decît pe hîrtie. Ei, ce zici? Cum rămîne? Barem răspunde-mi cumva.

Bătrîna căzu iarăşi pe gînduri.

— La ce te gîndeşti, Nastasia Petrovna?

— Zău, tot nu mă pot dumiri ce să fac. Mai bine îţi vînd fuioarele de cînepă.

— Ce să fac cu fuioarele? Poftim, eu te rog cu totul altceva, iar dumneata îmi tot vîri fuioarele sub nas. Fuioarele ca fuioarele, vin altă dată şi-ţi iau şi fuioarele. Cum rămîne, Nastasia Petrovna?

— Zău, marfa-i aşa de ciudată, cum nu s-a mai pomenit!

În acest moment, Cicikov îşi pierdu cu desăvîrşire răbdarea, trînti furios scaunul de podea şi-o trimise dracului.

Auzind de dracul, moşiereasa se sperie cumplit.

— Vai, nu-l mai pomeni, lasă-l în plata Domnului! strigă ea, albindu-se la faţă. Mai alaltăieri mi s-a arătat toată noaptea în vis, blestematul. Înainte de culcare, după rugăciune, m-am gîndit să-mi ghicesc în cărţi şi, se vede treaba, Dumnezeu mi l-a trimis drept pedeapsă. L-am

visat aşa de pocit! Avea nişte coarne mai lungi decît cele de bou.

— Mă mir că nu visezi cîte zece draci deodată. Numai iubirea creştinească de oameni m-a împins: văd o biată văduvă care se chinuieşte, suferă în nevoi… Dar aşa, crapă, du-te pe pustii cu tot cu satul dumitale!…

— Vai, ce gură spurcată ai! spuse bătrîna, privindu-l cu spaimă.

— Păi, nici nu mai ştie omul ce să spună, stînd de vorbă cu dumneata! Zău, parcă ai fi, ca să nu zic mai rău, o potaie care s-a tolănit într-un stog, nu mănîncă fîn, dar nici pe alte dobitoace nu le lasă. Voiam să cumpăr de la dumneata felurite produse din gospodărie, fiindcă mă ocup şi cu achiziţii pentru stat…

Aici minţise neaşteptat de norocos, deşi o făcuse în treacăt şi fără vreun gînd anume. Achiziţiile pentru stat o impresionară puternic pe Nastasia Petrovna. În orice caz, ea rosti cu glas aproape rugător:

— Dar de ce te-ai supărat aşa de amarnic? Dacă aş fi ştiut că eşti aşa supărăcios, n-aş mai fi cîrtit deloc.

— Am şi de ce să mă supăr! Treaba asta nu face nici o ceapă degerată, nu merită să mă supăr!

— Atunci, poftim, îs gata să ţi le dau pentru douăsprezece ruble în bancnote! Numai vezi, maică, cu achiziţiile: dacă ţi s-o întîmpla să iei făină de secară, sau hrişcă, sau crupe, sau carne de vită, să nu mă uiţi.

— Nu, mătuşică, n-o să te uit, spuse el, ştergîndu-se cu palma de sudoarea care i se scurgea pe faţă în trei şiroaie.

O întrebă dacă n-are în oraş vreun împuternicit sau vreun cunoscut pe care l-ar putea împuternici pentru încheierea actului de vînzare-cumpărare şi pentru tot ce se cuvenea.

— Cum să n-am? Îl am pe părintele Kiril, protopopul. Feciorul lui îi slujbaş la curte, spuse

Korobocika.

Cicikov o rugă să-i scrie o procură şi, ca s-o scutească de bătăi de cap, se apucă s-o întocmească chiar el.

„Bine-ar fi, se gîndea în acest timp Korobocika, dacă mi-ar cumpăra pentru stat făină şi vite. Trebuie să-l îmbunez: mi-a mai rămas aluat de ieri, mă duc şi-i spun Fetiniei să coacă nişte clătite. N-ar fi rău să-i mai trîntească şi o plăcintă din aluat nedospit cu ouă. Fetele mele de la bucătărie se pricep de minune s-o facă, mai ales că nu ia mult timp.“ Stăpîna casei ieşi ca să-şi ducă la îndeplinire gîndul cu plăcinta şi, pesemne, pentru a o completa cu alte opere ale copturilor şi fierturilor casnice, iar Cicikov se duse în camera în care-şi petrecuse noaptea, ca să scoată din casetă hîrtiile trebuincioase. Odaia fusese dereticată de mult, bogatele saltele de puf fuseseră scoase afară, în faţa canapelei se afla o masă cu un ştergar întins pe ea. Punînd caseta pe masă, se odihni puţin, căci se simţea lac de sudoare, de parcă ar fi trecut printr-un rîu: tot ce avea pe el, începînd cu cămaşa şi sfîrşind cu ciorapii, era ud leoarcă. „M-a dat gata afurisita de baborniţă!“ spuse el după ce se odihni un pic şi descuie caseta. Autorul are convingerea că unii cititori mai curioşi ar dori să afle pînă şi planul şi împărţirea interioară a casetei. Mă rog, de ce să nu le satisfacem curiozitatea! Iată împărţirea interioară: chiar în mijloc – o săpunieră; după săpunieră – şase-şapte despărţituri înguste pentru brice; apoi – lăcaşuri pătrate pentru borcănaşul cu nisip şi călimară, avînd între ele o scobitură pentru pene, ceară roşie şi toate celelalte ustensile mai lunguieţe; pe urmă – felurite despărţituri cu şi fără capace pentru lucrurile mai scurte, pline cu cărţi de vizită, invitaţii la înmormîntare, bilete de teatru şi altele, păstrate ca amintire. Partea de sus, cu toate despărţiturile ei, putea fi scoasă afară şi sub ea se afla un spaţiu ocupat cu teancuri de hîrtie obişnuită şi coli timbrate; urma un mic sertar secret pentru

bani, care se deschidea pe neobservate într-o latură a casetei. Proprietarul îl trăgea şi îl împingea înapoi cu atîta iuţeală, încît nu se putea spune cu precizie cîţi bani erau acolo. Cicikov se apucă de treabă: îşi ascuţi o pană şi începu să scrie. În acest timp, intră stăpîna casei.

— Frumoasă lădiţă ai, maică, zise femeia, aşezîndu-se lîngă el. La Moscova ai cumpărat-o, nu-i aşa?

— La Moscova, îi răspunse Cicikov, continuînd să scrie.

— Ştiam eu: acolo se fac lucruri bune. Acum trei ani soră-mea a adus de-acolo nişte cizmuliţe îmblănite pentru copii: o marfă aşa de trainică, zău, că le mai poartă şi acum. Oho, ce de mai coli timbrate ai! continuă ea, uitîndu-se în casetă. Într-adevăr, acolo erau destule coli timbrate. Dăruieşte-mi şi mie măcar o coală, că am mare lipsă de aşa ceva. Nici n-aş avea pe ce scrie dacă ar trebui să fac o cerere la judecătorie.

Cicikov o lămuri că hîrtia era de alt soi, pentru acte de vînzare-cumpărare, nu pentru cereri. De altfel, o împăcă dîndu-i o coală timbrată oarecare, de o rublă. Isprăvind scrisoarea, i-o dădu s-o semneze şi o rugă să-i facă o mică listă cu ţăranii. Descoperi că moşiereasa nu ţinea nici un fel de însemnări, dar că-i ştia aproape pe toţi pe dinafară; Cicikov o puse să-i dicteze. Unii dintre ţărani îl uimiră întru cîtva cu numele, dar mai ales cu poreclele lor, aşa că ori de cîte ori auzea un nume, se oprea mai întîi şi-abia după aceea începea să scrie. Cel mai mult îl surprinse un oarecare Piotr Saveliev Neuvajai-korîto[24], încît nu putu să nu rostească: „Ah, cît e de lung!“. Altul avea agăţată de nume porecla „Korovi kirpici“[25], altul era pur şi simplu: Koleso[26] Ivan. După ce termină de scris, îşi trase un pic sufletul şi simţi un miros ademenitor de ceva prăjit în unt.

— Poftim la o gustare, îl invită gazda.

Cicikov întoarse capul şi văzu pe masă ciuperci, pateuri, minciunele, brînzoaice, turte, clătite, plăcinte cu felurite umpluturi: ceapă, mac, brînză de vaci, caimac şi cîte şi mai cîte.

— Plăcintă din aluat nedospit cu ouă! spuse stăpîna casei.

Cicikov se trase mai aproape de plăcinta din aluat nedospit cu ouă şi, după ce înfulecă aproape jumătate, o lăudă. Într-adevăr, plăcinta era gustoasă, dar, după toată tevatura şi bătaia de cap cu bătrîna, i se păru şi mai gustoasă.

— Dar clătite nu vrei? îl îmbie gazda.

Drept răspuns, Cicikov puse trei clătite una peste alta, le tăvăli prin untul topit, le îndesă în gură, după care îşi şterse buzele şi mîinile cu un şervet de masă. Repetînd această operaţie de vreo trei ori, o rugă pe stăpîna casei să dea poruncă să i se înhame caii la brişcă. Nastasia Petrovna o trimise îndată pe Fetinia, nu înainte de a-i porunci să mai aducă nişte clătite fierbinţi.

— Clătitele dumitale, mătuşică, sînt foarte gustoase, spuse Cicikov, apucîndu-se să înfulece clătitele fierbinţi.

— Da, la mine se fac foarte bune, spuse stăpîna casei. Păcat numai că recolta-i proastă şi făina nu-i prea avantajoasă… Dar de ce te grăbeşti aşa, maică? spuse ea, văzîndu-l pe Cicikov că-şi ia şapca. Pînă înhamă caii…

— Îi înhamă, mătuşică, îi înhamă. La mine îi înhamă repede.

— Vezi să nu mă uiţi cînd o fi vorba de achiziţii.

— N-o să uit, n-o să uit, spuse Cicikov, ieşind în tindă.

— Dar slănină nu cumperi? îl întrebă stăpîna casei, ţinîndu-se după el.

— De ce să nu cumpăr? Cumpăr, dar mai tîrziu.

— De Crăciun o să am şi slănină.

— Cumpărăm, cumpărăm tot, şi slănină cumpărăm.

— Poate o să fie nevoie de fulgi. În postul Crăciunului o să am şi fulgi.

— Bine, bine, zise Cicikov.

— Maică, vezi că brişca încă nu ţi-i gata, spuse gazda, cînd ieşiră în pridvor.

— O să fie, o să fie gata. Numai spune-mi cum să ajung la drumul mare.

— Cum să te lămuresc? făcu bătrîna. Îi greu de spus, cotiturile-s multe. Doar să-ţi dau o fată să-ţi arate. Cred că ai loc pe capră să şadă şi ea.

— Cum să nu am?

— Mă rog, îţi dau o fată care ştie drumul. Numai bagă de seamă! Să nu mi-o furi cumva. Pe una mi-au furat-o nişte negustori.

Cicikov o încredinţă că n-o va fura şi Korobocika, liniştindu-se, începu să cerceteze din priviri tot ce avea în curte; mai întîi se uită la chelăreasă, care scotea din cămară un ulcior de lemn plin cu miere, apoi la un mujic ce se arătase pe poartă şi, încetul cu încetul, se cufundă în viaţa gospodăriei. Dar la ce bun să ne ocupăm atît de mult cu Korobocika? C-o fi Korobocika sau Manilova, c-o fi sau nu viaţa gospodăriei – să ne vedem de drum! Că altfel, tare ciudată-i orînduiala lumii: dacă zăboveşti prea mult în faţa lui, un lucru vesel se preface într-unul trist şi atunci Dumnezeu ştie ce-ţi vine în minte. Poate, chiar ajungi să-ţi zici: mai dă-le încolo, că doar Korobocika nu s-o fi aflînd chiar atît de jos pe scara nesfîrşită a desăvîrşirii omeneşti! N-o fi chiar atît de adîncă prăpastia ce-o desparte de o surată a ei, înconjurată de zidurile de netrecut ale unei case aristocrate, cu scări de tuci, strălucindu-şi alama, mahonul şi covoarele, o surată care cască, avînd în mînă o carte încă necitită pînă la capăt, în aşteptarea unei vizite mondene şi spirituale, la care i se va oferi prilejul să epateze cu inteligenţa ei şi să rostească idei învăţate pe dinafară, idei care, în virtutea

legilor modei, preocupă oraşul cîte-o săptămînă întreagă, idei care nu se referă la ceea ce se întîmplă în casa ei, pe moşiile ei, încurcate şi ruinate din pricina nepriceperii într-ale gospodăriei, ci la schimbările politice aşteptate în Franţa, la orientarea luată de catolicism, azi la modă. Dar să ne vedem de drum! La ce bun să vorbim despre aşa ceva? Totuşi, de ce, în clipele cînd nu te gîndeşti la nimic, cînd eşti vesel şi fără griji, te copleşeşte deodată, cu de la sine putere, o altă stare ciudată: nici n-a apucat rîsul să ţi se şteargă de pe faţă, că ai şi devenit altul printre aceiaşi oameni şi altă lumină îţi licăreşte pe faţă…

— Uite şi brişca, uite brişca! strigă Cicikov, văzîndu-şi brişca trăgînd, în sfîrşit, la scară. De ce ai zăbovit atîta, nărodule? Se vede treaba că încă nu te-ai trezit după beţia de ieri.

La aceste cuvinte, Selifan nu răspunse nimic.

— Rămîi cu bine, mătuşică! Dar unde ţi-i fata?

— Pelagheia! strigă moşiereasa spre o fetişcană de vreo unsprezece ani, care stătea lîngă pridvor, îmbrăcată într-o rochie din pînză de casă vopsită şi cu picioarele goale, dar atît de murdare de noroiul proaspăt, încît de departe ai fi putut crede că purta cizme. Arată-i boierului drumul.

Selifan o ajută pe fată să urce pe capră; fetiţa puse mai întîi piciorul pe scară, o murdări de noroi şi pe urmă săltă lîngă vizitiu. După aceea puse şi Cicikov piciorul pe scară şi, făcînd brişca să se aplece spre dreapta, pentru că era destul de greu, urcă la locul lui apoi spuse:

— Aşa, acum e bine! Rămîi sănătoasă, mătuşică!

Caii porniră.

Selifan fu posomorît tot drumul şi foarte atent la îndatoririle sale, ceea ce i se întîmpla întotdeauna după ce făcea vreo prostie sau se îmbăta. Caii erau ţesălaţi de mai mare dragul. Gîtarul unuia dintre ei, care pînă atunci fusese atît

de hărtănit, încît de sub piele se vedeau cîlţii, era acum cusut cu măiestrie. Tot drumul Selifan tăcu. Plesnea doar caii cu biciul şi nu le mai ţinea cuvîntări instructive, deşi bălţatul ar fi vrut, desigur, să audă ceva povăţuitor, întrucît în asemenea cazuri hamurile slăbeau în mîinile limbutului vizitiu şi biciul se plimba doar de formă pe spinările cailor. Dar de pe buzele ursuze nu se auzeau de data asta decît exclamaţii monotone şi neplăcute: „Hai, hai, ciorilor! Nu mai căscaţi!“. Pînă şi murgul şi Asesorul erau nemulţumiţi, neauzind măcar o dată să li se spună „drăguţilor“ sau „onorabililor“. Bălţatul simţea lovituri cît se poate de supărătoare peste părţile rotunde şi mari ale trupului său. „Ia te uită ce draci l-au apucat! se gîndea el, mişcînd uşor din urechi. Ştie unde să mă plesnească! Nu mă loveşte doar aşa, pe spinare, alege locuri unde dă ca-n carne vie: ba mă croieşte peste urechi, ba mă pocneşte pe sub burtă.“

— La dreapta? o întrebă Selifan, posac, pe fetişcana de lîngă el, arătînd cu biciul spre un drum înnegrit de ploaie printre ogoarele verzi, înviorate.

— Nu, nu, îţi arăt eu! îi răspunse fata.

— Ei, acum încotro? întrebă Selifan, ajungînd mai aproape.

— Într-acolo! răspunse fata, arătînd cu mîna.

— Vai de tine! zise Selifan. Păi într-acolo-i la dreapta. Nu ştie care-i dreapta şi care-i stînga!

Cu toate că ziua era foarte frumoasă, drumul era încă atît de moale, încît roţile briştii, încărcîndu-se cu noroi, se îmbrăcaseră parcă într-un fel de pîslă, ceea ce o îngreuia şi mai mult; pe deasupra pămîntul era lutos şi din cale-afară de lipicios. Ambele pricini îi împiedicară să iasă la drumul mare înainte de amiază. Fără fată s-ar fi descurcat cu greu, pentru că drumeagurile o luau razna în toate părţile, precum racii pe care îi răstorni din sac, iar Selifan n-ar mai fi fost vinovat dacă s-ar fi rătăcit. Curînd, fata arătă spre o clădire ce se desluşea neagră în zare şi spuse:

— Uite şleahul!

— Dar clădirea ce-i? întrebă Selifan.

— Un birt! zise fata.

— Ei, de-acum ajungem şi singuri, îi spuse Selifan. Du-te acasă!

Opri brişca şi o ajută să coboare, strecurînd printre dinţi: „Bată-te să te bată, tare negre ţi-s picioarele!“.

Cicikov îi dădu fetei un bănuţ de aramă, iar ea îşi luă valea, mulţumită şi că stătuse pe capră.

Capitolul al IV-lea

Ajungînd la birt, Cicikov îi porunci vizitiului să oprească, şi asta din două pricini: pe de o parte, să lase caii să se odihnească, iar pe de altă parte, să îmbuce şi el ceva şi să se mai întremeze. Autorul trebuie să mărturisească sincer că invidiază pofta de mîncare şi stomacul acestui soi de oameni. Pentru el n-au absolut nici o trecere domnii ce trăiesc pe picior mare la Petersburg sau la Moscova, care-şi petrec timpul chibzuind ce să mănînce mîine şi ce masă să scornească pentru poimîine şi nu se aşază la această masă decît după ce şi-au băgat în gură o pilulă, care înghit stridii, păianjeni de mare şi alte minunăţii, iar după aceea iau drumul Karlsbadului sau al Caucazului. Nu, aceşti domni nu i-au trezit niciodată invidia. Dar domnii cu dare mijlocie de mînă, care la prima staţie de poştă cer jambon, la a doua purcel, la a treia o felie de nisetru sau mai ştiu eu ce cîrnaţi cu ceapă şi apoi, fără să se sinchisească de ceva, se aşază la masă la orice oră din zi sau din noapte, iar ciorba de cegă cu mihalţi şi lapţi le sfîrîie şi le gîlgîie printre dinţi, în timp ce mai muşcă şi din plăcinte sau pateuri cu niscaiva pană de somn, aceşti domni deci se bucură de un har ceresc ce merită invidiat! Mulţi dintre domnii ce trăiesc pe

picior mare s-ar lipsi pe loc de o jumătate din sufletele şi moşiile lor, ipotecate sau nu, cu toate îmbunătăţirile după moda din străinătate şi cea rusească, numai să aibă un stomac ca al unui domn cu dare mijlocie de mînă; ghinionul e însă că, nici pentru toţi banii din lume, nici pentru vreo moşie cu sau fără îmbunătăţiri nu poate fi cumpărat un stomac precum au domnii cu dare mijlocie de mînă.

Birtul din bîrne înnegrite îl primi pe Cicikov sub streaşina sa ospitalieră, sprijinită pe stîlpi de lemn sculptaţi, semănînd cu nişte străvechi sfeşnice de biserică. Birtul era un fel de izbă rusească mai mare. Cornişele sculptate în lemn nou din jurul ferestrelor şi de sub streaşină contrastau strident cu pereţii întunecaţi şi-i înviorau; pe obloane erau pictate ghivece cu flori.

Urcînd scara îngustă de lemne ce ducea la catul de sus, într-o tindă largă, el dădu de o uşă ce se deschise scrîşnind şi de o bătrînă grasă, cu straie din stambă pestriţă, care îi spuse: „Poftiţi!“. În cameră descoperi vechile cunoştinţe, pe care oricine le întîlneşte în birturile de la ţară, înşirate la tot pasul de-a lungul şleahurilor, şi anume: samovarul aburit, pereţii din bîrne de pin bine cioplite, dulapul triunghiular, cu ceainice şi ceşti, pus într-un colţ, ouăle de porţelan aurite atîrnate în faţa icoanelor cu nişte panglici albastre şi roşii, pisica ce-a fătat de curînd, oglinda care te arată cu patru ochi în loc de doi şi cu o lipie în loc de faţă; în sfîrşit, mănunchiurile de ierburi bine mirositoare şi garoafele, îndesate îndărătul icoanelor, uscate într-un asemenea hal, încît, dacă-ţi venea să le miroşi, nu te-alegeai decît cu strănutul.

— Purcel ai? o întrebă Cicikov pe bătrîna ce rămăsese în aşteptare.

— Am.

— Cu hrean şi cu smîntînă?

— Cu hrean şi cu smîntînă.

— Adu-l încoace!

Bătrîna cotrobăi prin dulapuri şi aduse o farfurie, un ştergar scrobit atît de tare, încît stătea ţeapăn ca o scoarţă uscată de copac, apoi un cuţit cu mînerul de os îngălbenit, subţire ca un briceag, o furculiţă cu doi dinţi şi o solniţă, care nu putea fi pusă pe masă decît într-o rînă.

Eroul nostru, după cum avea obiceiul, intră îndată în vorbă cu ea şi-o întrebă dacă ea ţine birtul sau bărbatul ei, ce venit aduce, dacă feciorii stau cu ei, dacă feciorul cel mare e holtei sau însurat, ce fel de nevastă şi-a luat, cu zestre bogată sau nu, dacă socrul era mulţumit şi nu le poartă pică de la nuntă pentru că a căpătat puţine cadouri, cu alte cuvinte, nu lăsă să-i scape nimic. De la sine înţeles, fu curios să afle cine-s moşierii din împrejurimi, şi află că moşierii erau de toate felurile: Blohin[27], Pocitaev[28], Mîlnoi[29], Ceprakov[30]-colonelul, Sobakevici. „Aha, îl cunoşti pe Sobakevici?“ întrebă el de îndată şi află că bătrîna nu-l cunoaşte numai pe Sobakevici, ci şi pe Manilov, că Manilov e mai delicat decît Sobakevici: porunceşte numaidecît să i se fiarbă o găină, cere şi friptură de viţel; dacă este ficat de berbec, cere şi ficat de berbec şi doar gustă cîte un pic din toate, iar Sobakevici nu cere decît un fel de mîncare, în schimb mănîncă tot, ba mai vrea şi supliment, iar asta în acelaşi preţ.

Pe cînd discuta în felul acesta, mîncîndu-şi porţia de purcel din care-i mai rămăsese ultima bucăţică, se auzi apropiindu-se un huruit de roţi. Uitîndu-se pe fereastră, văzu că în dreptul birtului se oprise o brişcă albastră, trasă de trei cai buni. Din ea coborau doi bărbaţi. Unul era blond şi înalt; celălalt, puţin mai scund, era brunet. Blondul purta o venghercă[31] de culoare albastru-închis, brunetul doar un dolman în dungi. Din depărtare se mai tîra o trăsurică goală, trasă de patru cai lăţoşi, cu gîtarele ferfeniţă şi cu hamuri de frînghie. Blondul porni de îndată în sus pe scară, în timp ce brunetul rămase pe loc, pipăind ceva în brişcă şi făcînd

semne cu mîna spre trăsura ce venea din urmă. Glasul lui i se păru oarecum cunoscut lui Cicikov. Îl timp ce-l privea pe cel de jos, blondul izbutise să nimerească uşa şi s-o deschidă. Era un bărbat înalt, cu faţa uscăţivă sau, cum se spune, scofîlcită, cu mustăcioară roşcovană. După faţa lui pîrlită îţi puteai da seama că omul ştia ce-i fumul, dacă nu cel de puşcă, măcar cel de tutun. Se înclină politicos spre Cicikov, care îi răspunse în acelaşi fel. Pesemne că în cîteva minute ar fi intrat în vorbă şi s-ar fi cunoscut bine, pentru că începutul fusese făcut, şi amîndoi, aproape în acelaşi timp, îşi exprimaseră deja satisfacţia că praful drumului a dispărut cu desăvîrşire, topit de ploaia din ajun, şi că acum e o răcoare de ţi-e mai mare dragul să călătoreşti, însă intră tovarăşul oacheş al blondului, care-şi trînti şapca pe masă şi-şi trecu voiniceşte mîna prin chica neagră şi deasă. Era un ins de statură mijlocie, bine legat, cu dinţii albi ca zăpada şi cu favoriţii negri ca smoala. Era rumen în obraji şi părea să plesnească de sănătate.

— Ia te uită! strigă el deodată, văzîndu-l pe Cicikov şi desfăcîndu-şi braţele. Ce vînt te-aduce pe-aici?

Cicikov îl recunoscu pe Nozdriov, cu care luase masa la procuror şi, în cîteva minute, acesta se împrietenise atît de bine cu el, încît începuse să-l tutuiască, deşi, în ceea ce-l priveşte, nu-i oferise vreun prilej pentru atîta familiaritate.

— Pe unde-ai umblat? îl întrebă Nozdriov şi, fără a mai aştepta răspunsul, continuă: Uite, eu, frăţioare, vin de la iarmaroc. Poţi să mă feliciţi: am rămas lefter! Te rog să mă crezi că niciodată-n viaţă nu m-am lefterit ca acum! Vin cu cai închiriaţi! Ia uită-te pe fereastră! Zicînd aşa, împinse capul lui Cicikov şi mai că nu-l făcu să se lovească de cercevea. Vezi şi tu ce mîrţoage! De-abia au tîrît trăsura, blestemaţii, iar eu m-am mutat în brişca lui, zise Nozdriov, arătînd cu degetul spre însoţitorul său. Cum, nu v-aţi cunoscut încă? E

cumnatul meu, Mijuev[32]! Toată dimineaţa am vorbit despre tine. „O să vezi, i-am zis eu, dacă nu-l întîlnim pe Cicikov.“ Oho, frăţioare, dacă ai şti cum m-am lefterit! N-o să-ţi vină să crezi, însă nu numai că am dat pe apa Sîmbetei patru trăpaşi, dar m-am curăţat şi de tot ce aveam. Nu mai am nici lănţişorul, nici ceasul… Cicikov se uită la el şi văzu că, într-adevăr, nu mai avea nici lănţişorul, nici ceasul. Chiar i se păru că unul dintre favoriţi era mai mic decît celălalt şi nu tot atît de stufos. Dar să mai fi avut în buzunar douăzeci de ruble, continuă Nozdriov, nu mai multe, aş fi cîştigat înapoi totul, adică nu numai că mi-aş fi scos pîrleala, ci, îţi mărturisesc ca un om cinstit, treizeci de mii mi-aş fi pus pe loc în portofel.

— Aşa spuneai şi atunci, zise blondul, dar, cînd ţi-am dat cincizeci de ruble, le-ai făcut praf pe loc.

— Nu le-aş fi făcut praf! Zău că nu le-aş fi făcut praf! Dacă n-aş fi făcut o prostie, zău că nu le-aş fi făcut praf. Dacă, după ultimul „parol“, n-aş fi vrut să trag cacealmaua cu afurisitul de şeptar, aş fi putut sparge banca.

— Totuşi, n-ai spart-o, spuse blondul.

— N-am spart-o pentru că am tras cacealmaua cînd nu era cazul. Crezi că maiorul tău joacă bine?

— Bine, rău, totuşi te-a bătut.

— Mare lucru! spuse Nozdriov. Aşa, l-aş fi bătut şi eu. Nu, ia să-ncerce să dubleze, şi-atunci am să văd cum joacă. În schimb, frate Cicikov, ce chiolhanuri am tras în primele zile! Ce mai, a fost un iarmaroc pe cinste. Pînă şi negustorii spuneau că n-a mai fost vreodată atîta lume. Eh, frăţioare, ce chiolhanuri! Acum, numai ce-mi amintesc… La dracu’, tare-mi pare rău că n-ai fost şi tu. Închipuie-ţi, la trei verste de oraş era încartiruit un regiment de dragoni. Nu ştiu dacă mă crezi, dar ofiţerii, cîţi erau acolo, toţi patruzeci şi unu, au venit în oraş. Şi cînd s-au apucat, frăţioare, de

băut… Locotenentul-major de cavalerie Poţeluev[33]… Ce om grozav! Avea nişte mustăţi, frăţioare, uite-aşa! Vinului de Bordeaux îi zice *burdaşka*[34]. „Adu-ne, frate, zice, nişte burdaşka!“ Locotenentul Kuvşinnikov[35]… Ah, frate, ce om simpatic! Uite, despre ăsta s-ar putea spune că-i chefliu în toată legea! Am fost cu el tot timpul. Şi ce vin ne-a dat Ponomariov[36]! Trebuie să ştii că-i pungaş şi că nu poţi lua nimic din prăvălia lui, pentru că bagă în vin tot felul de porcării: santal, plută arsă, pînă şi zeamă de soc pune ticălosul în vin. Însă dacă-ţi aduce o sticloanţă din camera din spate, căreia i se zice specială, atunci, frate, zici că te afli-n Empireu. Am avut nişte şampanie… Ce-i şampania guvernatorului pe lîngă asta? Cvas şi nimic mai mult! Închipuie-ţi, nu era *Cliquot*, ci *Cliquot-matradoure*, ceea ce înseamnă *Cliquot* dublu. Şi ne-a mai pus pe masă o sticlă de vin franţuzesc de-i zicea *Bonbon*. Buchetul? Trandafir şi tot ce vrei. Şi ce chefuri am tras!… În urma noastră a venit nu ştiu care prinţ, a trimis la prăvălie după şampanie, dar în tot oraşul nu mai era nici o sticlă: le băuseră ofiţerii pe toate. Eu unul, crede-mă, cît am stat la o masă, am băut singur şaptesprezece sticle de şampanie!

— Lasă, şaptesprezece sticle nu bei tu, îl contrazise blondul.

— Ca om cinstit, îţi spun că le-am băut, zise Nozdriov.

— Poţi să spui ce vrei, dar eu îţi zic că nu bei nici zece.

— Facem prinsoare că le beau?

— De ce să facem prinsoare?

— Pune la bătaie puşca pe care ţi-am cumpărat-o de la oraş.

— Nu vreau.

— Hai, pune-o la bătaie, dacă ai curaj!

— Nici nu mă gîndesc.

— Ai rămîne fără ea cît ai zice „peşte“. Ei, frate Cicikov, tare rău mi-a părut nu erai şi tu. Ştiu că nu te-ai mai fi despărţit de locotenentul Kuvşinnikov. Ce bine v-aţi fi împrietenit! Nu-i de teapa procurorului şi a celorlalţi cărpănoşi din fruntea guberniei, care tremură pentru fiecare copeică. Ăsta, frate, joacă şi galbik[37], şi bancă[38], şi tot ce vrei. Eh, Cicikov, ce era dacă veneai şi tu? Nemernicule, parc-ai fi de la coada vacii! Sărută-mă, sufleţelule, că tare-mi mai eşti drag! Mijuev, uite cum îi adună soarta pe oameni: ce-i el pentru mine, ce-s eu pentru el? A venit Dumnezeu ştie de unde, eu trăiesc în locurile astea… Şi cîte carete erau, frăţioare, *en gros*! Am jucat şi la ruletă: am cîştigat două borcane cu pomadă, o ceaşcă de porţelan şi o ghitară; pe urmă am mai mizat o dată şi am pierdut şase ruble: ca să vezi ce porcărie! Ah, dacă ai şti ce craidon e Kuvşinnikov! Am fost amîndoi la aproape toate balurile. Era una gătită, împopoţonată şi înzorzonată, doar pe naiba n-o avea pe ea… Ei, drăcia dracului! mi-am zis eu. Dar Kuvşinnikov, auzi bestia, s-a aşezat lîngă ea şi-a început să-i toarne nişte complimente pe franţuzeşte… Crede-mă, nici femeile de rînd nu i-au scăpat. Asta se cheamă la el că se îndulceşte cu o căpşunică. Peştele şi batogul erau o minunăţie. Am adus şi eu un batog. Bine că mi-a trecut prin cap să-l cumpăr cît mai aveam bani. Acum unde te duci?

— Mă duc la cineva, spuse Cicikov.

— Lasă-l naibii şi hai la mine!

— Nu, nu pot, am o treabă.

— Asta-i bună! Ai şi ticluit-o! Palavragiu Ivanovici ce-mi eşti!

— Zău, am o treabă, ba chiar una care nu suferă amînare.

— Pariez că minţi! Numai să-mi spui la cine te duci.

— La Sobakevici.

Auzind una ca asta, Nozdriov izbucni într-un rîs sonor, aşa cum ştie să rîdă doar un om voinic şi sănătos, arătîndu-şi dinţii albi ca zahărul, toţi pînă la unul, umflîndu-şi şi cutremurîndu-şi obrajii, în timp ce vecinul lui, aflat într-o odaie din fund, îndărătul a două uşi, sare ca ars din somn şi îşi holbează ochii spunînd: „Măi-măi, tare s-a mai întărîtat!“.

— Ce-i de rîs aici? întrebă Cicikov, cam iritat de veselia celuilalt.

Dar Nozdriov se tăvălea de rîs în continuare, zicînd:

— Ah, cruţă-mă, crăp de rîs!

— N-ai nimic de rîs: i-am promis că vin, spuse Cicikov.

— Ai să-ţi blestemi zilele cînd ai să ajungi la el. Nu ştii cît e de hapsîn! Te cunosc eu, crezi că o să joci cărţi cu el sau că o să pună pe masă o sticlă bună de *Bonbon*. Dar te înşeli amarnic. Ascultă, frate! Dă-l dracului pe Sobakevici şi hai la mine! Să vezi ce batog o să-ţi pun dinainte! Bestia de Ponomariov se tot ploconea şi îmi zicea: „Ăsta-i numai pentru dumneavoastră, de-aţi umbla prin tot iarmarocul şi tot n-aţi găsi un batog ca ăsta!“. Mare potlogar. I-am zis-o verde-n faţă: „Tu şi concesionarul nostru sînteţi cei mai mari pungaşi!“. Rîdea, bestia, şi-şi mîngîia barba. În fiecare zi, eu şi Kuvşinnikov ne luam gustarea de dimineaţă la dugheana lui. Ah, frate, am uitat să-ţi spun. Ştiu că o să te ţii scai de mine, dar îţi spun dinainte că nu ţi-l dau nici cu zece mii. Hei, Porfiri! strigă el, ducîndu-se la fereastră, spre servitorul său, care ţinea într-o mînă un cuţitaş, iar în cealaltă o coajă de pîine şi o bucată de batog, tăiată la iuţeală în timp ce scotea ceva din brişcă. Hei, Porfiri, adu căţelul încoace! Ce mai căţel! continuă el, întorcîndu-se spre Cicikov. E de furat, pentru că stăpînul nu voia să-l dea nici în ruptul capului. Am vrut să-i dau iapa roaibă, pe care, ţi-aduci aminte, am primit-o în schimb de la

Hvostîriov[39]… Cicikov, de altminteri, nu văzuse în viaţa lui nici iapa roaibă, nici pe Hvostîriov.

— Boierule, nu poftiţi o gustare? întrebă bătrîna, apropiindu-se de Nozdriov.

— Nu vreau nimic. Ah, frate, ce chef am tras! Adică, stai, o să beau o votcă. De care ai?

— De anason, îi răspunse bătrîna.

— Bine, dă-mi una de anason, zise Nozdriov.

— Atunci dă-mi şi mie una! spuse blondul.

— O actriţă, la teatru, a cîntat, canalia, ca un canar! Kuvşinnikov, care şedea lîngă mine, zice: „Uite-aici, frate, ar fi de îndulcit cu căpşunica asta!“. Cred că numai teatre de bîlci să fi fost vreo cincizeci. Fenardi[40] s-a învîrtit patru ceasuri ca o morişcă. Cu aceste cuvinte, luă paharul din mîna bătrînei, care-i făcu o plecăciune. Aha, adu-l încoace! strigă el, văzîndu-l pe Porfiri intrînd cu căţelul. La fel ca boierul, Porfiri era îmbrăcat într-un dolman vătuit, dar mai soios.

— Adu-l încoace. Pune-l jos!

Porfiri puse jos căţelul care, întinzîndu-se pe cele patru labe, începu să adulmece duşumeaua.

— Uite ce căţel! spuse Nozdriov, apucîndu-l de ceafă şi ridicîndu-l. Căţelul scheună destul de jalnic.

— Văd că n-ai făcut ce ţi-am zis, spuse Nozdriov, adresîndu-i-se lui Porfiri şi cercetînd cu atenţie pîntecul căţelului. Nu ţi-a trecut prin minte să-l piepteni?

— Ba da, l-am pieptănat.

— Atunci, de ce are pureci?

— N-am de unde să ştiu. Înseamnă că i-o fi luat din brişcă.

— Minţi, minţi, nici prin cap nu ţi-a trecut să-l piepteni. Cred că a mai luat pureci şi de la tine, nătărăule! Cicikov, ia uite ce urechi are! Ia şi le pipăie!

— N-are rost. Şi-aşa văd că-i de rasă bună! răspunse Cicikov.

— Ba nu, pune mîna ca să te convingi, pipăie-i urechile!

Ca să-i facă pe plac, Cicikov pipăi urechile căţelului şi spuse:

— Da, va fi un cîine bun.

— Dar nasul? Simţi ce rece-i? Atinge-l cu mîna!

Ca să nu-l supere, Cicikov îl luă şi de nas, după care zise:

— Are mirosul bun.

— E un *mordaş*[41] adevărat, continuă Cicikov. Recunosc, de mult rîvneam să am un *mordaş*. Na, Porfiri, ia-l de-aici!

Luînd căţelul pe sub pîntec, Porfiri îl duse în brişcă.

— Ascultă, Cicikov, orice-ar fi, trebuie să vii la mine. N-avem de mers decît cinci verste, ajungem cît ai bate din palme. Pe urmă n-ai decît să te duci şi la Sobakevici.

„De ce nu? îşi zise Cicikov. Chiar o să trec şi pe la Nozdriov. Nu-i mai rău ca alţii, e un om ca toţi oamenii, care, pe deasupra, a mai şi pierdut la cărţi. După cum se vede, e în stare de orice. Înseamnă că aş putea să mă aleg cu cîte ceva şi pe degeaba.“

— Bine, să mergem, spuse el. Numai să nu mă ţii prea mult. Timpul meu e scump.

— Aşa mai zic şi eu, sufleţelule! Asta-i bine! Stai să te sărut pentru asta! Aici, Nozdriov şi Cicikov se sărutară. Grozav! Mergem toţi trei.

— Ba nu, pe mine, rogu-te, lasă-mă să plec, spuse blondul. Trebuie să mă întorc acasă.

— Fleacuri, fleacuri, frate, nu te las.

— Zău, o să se supere nevastă-mea. Acum te poţi muta în brişca dumnealui.

— Nu şi nu! Nici să nu-ţi treacă prin cap.

Blondul era unul dintre oameni care, la prima vedere, par îndărătnici din fire. Nici n-apuci să deschizi gura, că ei sînt gata să te contrazică şi, s-ar părea, n-ar accepta nici în ruptul capului ceea ce

contravine flagrant modului lor de gîndire, n-ar zice niciodată că prostul e deştept şi mai ales n-ar accepta să joace cum le cîntă altul; însă sfîrşesc întotdeauna prin a-şi arăta moliciunea caracterului, prin a accepta tocmai ceea ce respingeau, prin a spune că prostul e deştept, după care se-apucă să joace cît se poate de bine cum le cîntă altul; cu alte cuvinte, dau cinstea pe ruşine.

— Fleacuri! spuse Nozdriov drept răspuns la cine ştie ce obiecţie a blondului; îi puse şapca pe cap, iar blondul porni după el.

— N-aţi plătit votca, boierule, zise bătrîna.

— A, bine, bine, mătuşă. Ascultă, cumnăţele, plăteşte tu, te rog. Eu n-am nici o copeică în buzunar.

— Cît să-ţi dau? întrebă cumnăţelul.

— O nimica toată, boierule: optzeci de copeici.

— Minţi, minţi. Dă-i cincizeci şi-i prea destul.

— Îi cam puţin, boierule, spuse bătrîna. Totuşi, luă banii bucuroasă, ba încă se grăbi într-un suflet să deschidă uşa. Nu rămăsese în pierdere, căci ceruse de patru ori mai mult decît făcea votca.

Călătorii urcară în trăsuri. Brişca lui Cicikov mergea alături de cea în care şedeau Nozdriov şi cumnatul său şi de aceea putură discuta nestingheriţi tustrei cît ţinu drumul. Trăsurica lui Nozdriov, trasă de costelivii cai de închiriat, venea după ei, rămînînd mereu în urmă, cu Porfiri şi căţelul.

Deoarece discuţia dintre călători nu este foarte interesantă pentru cititor, vom face mai bine dacă vom spune cîte ceva despre Cicikov, căruia, poate, nu-i este rezervat chiar ultimul rol în poemul nostru.

Pesemne, chipul lui Nozdriov îi este întru cîtva cunoscut cititorului. Fiecare a avut prilejul să întîlnească destui oameni de teapa lui. Li se spune tipi descurcăreţi, încă din copilărie şi din şcoală

trec drept buni tovarăşi şi, cu toate acestea, foarte adesea li se întîmplă să ia cîte o trînteală zdravănă. Chipul lor exprimă întotdeauna ceva deschis, sincer, îndrăzneţ. Fac repede cunoştinţă cu tine şi nici n-apuci să-ţi dai seama cînd te iau cu „tu“. S-ar părea că leagă prieteniile pe vecie, dar aproape întotdeauna se întîmplă că noul prieten se ia la bătaie cu ei chiar în aceeaşi seară, la un chef amical. Sînt întotdeauna guralivi, cheflii, bravi şi-i cunoşti de la o poştă. La treizeci şi cinci de ani, Nozdriov era cu desăvîrşire acelaşi ca la optsprezece, ca la douăzeci de ani: doritor de petreceri. Însurătoarea nu-l schimbase cîtuşi de puţin, mai ales că soţia i de dusese repede pe lumea cealaltă, lăsîndu-i doi copilaşi, de care el n-avea nevoie chiar deloc. Totuşi, de copii avea grijă o dădacă drăgălaşă. Mai mult de-o zi nu putea sta nicidecum acasă. Nasul lui ager adulmeca de la cîteva zeci de verste locurile unde se ţineau iarmaroacele, cu sindrofii şi baluri; cît ai clipi din ochi, era acolo, făcea gîlceavă şi încurcături la masa verde, pentru că, asemenea tuturor celor de soiul lui, era împătimit după jocul de cărţi. După cum am văzut în primul capitol, nu juca tocmai cinstit şi curat, cunoscînd multe şiretlicuri şi tertipuri, fapt pentru care adeseori jocul se încheia cu alt joc: sau era călcat în picioare cu cizmele, sau era tras de favoriţii stufoşi şi foarte fercheşi, aşa că uneori se întorcea acasă cu un singur favorit, şi acela destul de jumulit. Dar obrajii lui sănătoşi şi bucălaţi erau atît de bine plăsmuiţi şi posedau atîta forţă vegetativă, încît favoriţii creşteau curînd la loc, ba încă şi mai frumoşi. Însă cel mai curios lucru era că, aşa cum numai în Rusia se poate întîmpla, se întîlnea peste cîtva timp cu aceeaşi amici care îl buşiseră, se întîlnea la fel de amical şi, cum se zice, nimeni nu purta pică nimănui: nici el lor, nici ei lui.

În anumite privinţe, Nozdriov era un om istoric. Nici o întrunire la care lua şi el parte nu se

termina fără o istorie. Negreşit trebuia să se întîmple o istorie: sau jandarmii îl scoteau pe sus din sală, sau prietenii lui erau nevoiţi să-i dea ei înşişi brînci afară. Şi, dacă nu se ajungea chiar pînă la asta, făcea totuşi o boroboaţă de care numai el era în stare: sau se îmbăta criţă la bufet, încît nu mai ştia ce-i cu el şi rîdea întruna, sau spunea cîte o minciună din cele mai sfruntate, încît pînă şi lui i se făcea ruşine. Şi minţea fără nici un rost: se-apuca din senin să spună că a avut un cal albastru sau roz, sau alte asemenea tîmpenii, încît cei care-l ascultau îl părăseau în cele din urmă, zicînd: „Ehei, frăţioare, te-ai apucat de turnat gogoşi“. Sînt oameni care nu se lasă pînă cînd nu-i fac semenului lor o porcărie, fără să aibă vreun motiv pentru asta. Cîte unul, pe care-l vezi om de vază, cu înfăţişare respectabilă, cu o stea pe piept, îţi strînge mîna şi se-apucă să-ţi vorbească despre materii înalte, care te provoacă la cugetări şi apoi, din senin, îţi face o porcărie, chiar sub ochii tăi ţi-o face. Şi ţi-o face ca un simplu registrator de colegiu, nicidecum ca un om cu stea pe piept, care-ţi vorbeşte despre materii înalte ce te provoacă la cugetări, aşa că nu-ţi mai rămîne altceva de făcut decît să stai şi să te cruceşti, strîngînd din umeri. O asemenea meteahnă ciudată avea şi Nozdriov. Cu cît erai mai bun prieten cu el, cu atît mai mare era boacăna pe care ţi-o făcea: împrăştia pe socoteala ta vreo bazaconie la care cu greu putea ajunge mintea omului, îţi strica o nuntă, o afacere comercială, fără să socotească deloc că ţi-ar fi duşman; dimpotrivă, dacă întîmplarea îl punea din nou faţă în faţă cu tine, se purta prieteneşte şi chiar îţi spunea: „Mare ticălos mai eşti, să nu treci tu pe la mine!“. În numeroase alte privinţe, Nozdriov era un om multilateral, adică era gata de orice. În aceeaşi clipă îţi propunea să mergi cu el oriunde, fie şi la capătul pămîntului, să intri în cine ştie ce afacere, să schimbi orice cu orice, tot ce vrei. O puşcă, un cîine, un cal, totul era la el obiect de

schimb, dar nu pentru a cîştiga din asta, ci în virtutea neastîmpăratei lui firi sprinţare şi impetuoase. Dacă, la vreun iarmaroc, avea norocul să dea peste vreun nătăfleţ şi să-l cureţe de bani la joc, cumpăra de-a valma tot ce-i cădea sub ochi prin prăvălii: hamuri, lumînări din răşini parfumate, basmale pentru dădacă, un armăsar, stafide, un lavoar de argint, pînză de Olanda, făină albă, tutun, pistoale, scrumbii, tablouri, tocile, oale, cizme, vase de faianţă, pînă cheltuia toţi banii. De altminteri, arareori se întîmpla să ajungă acasă cu toate aceste lucruri; aproape în aceeaşi zi, ele nimereau în mîna altui cartofor, mai norocos, adăugîndu-li-se uneori propria pipă, punga pentru tutun şi muştiucul, iar alteori chiar trăsura cu cei patru cai şi cu vizitiul, aşa că stăpînul, îmbrăcat într-o redingotă scurtă sau într-un dolman, pleca în căutarea unui prieten care să-l ducă acasă cu trăsura lui. Iată cum era Nozdriov! Se va spune, poate, că-i un caracter vetust, că acum alde Nozdriov nu mai există. Din păcate, cei care vor spune aşa nu vor avea dreptate. Nozdriov nu va pieri încă multă vreme de pe faţa pămîntului. Este pretutindeni printre noi şi poate poartă doar altă redingotă; dar oamenii au privirea superficială şi, dacă-i îmbrăcat într-o altă redingotă, li se pare că omul n-ar mai fi acelaşi.

Între timp, cele trei echipaje traseră în dreptul pridvorului casei lui Nozdriov. Aici nu se făcuseră nici un fel de pregătiri de primire. În mijlocul sufrageriei era o capră de lemn şi doi mujici, urcaţi pe ea, văruiau pereţii, îngînînd un cîntec interminabil; toată duşumeaua era murdară de var. Nozdriov le porunci să dispară cu tot cu capra de lemn şi se duse repede în altă cameră să împartă porunci. Musafirii îl auziră spunîndu-i bucătarului să pregătească masa; chibzuind în sinea lui, Cicikov, căruia i se cam făcuse foame, îşi dădu seama că nu se vor aşeza la masă înainte de ora cinci. Revenind, Nozdriov îşi conduse oaspeţii să

vadă tot ce avea în sat şi, în două ceasuri şi ceva, le arătă absolut tot, aşa că nu mai avea ce să le arate. Mai întîi vizitară grajdul, unde văzură două iepe, una vînăt-rotată, alta roaibă, apoi un armăsar murg, ce nu era prea arătos, deşi Nozdriov jura că l-a cumpărat cu zece mii de ruble.

— N-ai dat tu zece mii pe el, spuse cumnatul. Nu face nici o mie.

— Zău că am dat zece mii, spuse Nozdriov.

— Poţi să juri cît vrei, îi răspunse cumnatul.

— Atunci hai să punem rămăşag! îl îndemnă Nozdriov.

Cumnatul nu dori să pună rămăşag.

După aceea, Nozdriov le arătă nişte despărţituri goale, în care ţinuse mai înainte nişte cai, buni şi ei. În acelaşi grajd văzură un ţap care, după o veche credinţă, era ţinut pe lîngă cai. Ţapul părea să trăiască în bună înţelegere cu caii, se plimba pe sub burţile lor, ca la el acasă. Apoi Nozdriov îi duse să vadă un pui de lup, pe care-l ţinea în lanţ. „Aşa pui de lup mai zic şi eu! spuse el. Îl hrănesc într-adins cu carne crudă. Vreau să crească din el o fiară în toată legea!“ Plecară să vadă iazul, în care, după cum spunea Nozdriov, erau nişte peşti atît de mari, că doi oameni se opinteau din greu ca să scoată unul la mal, afirmaţie în privinţa căreia cumnatul nu întîrzie să-şi exprime îndoiala. „Cicikov, spuse Nozdriov, o să-ţi arăt o pereche de cîini minunaţi: au pulpele atît de tari, încît îţi stă mintea-n loc, iar boturile li-s ascuţite ca acul!“ Îi conduse spre o căsuţă clădită foarte frumos, în mijlocul unei curţi mari, înconjurate din toate părţile de un gard înalt. Intrînd în curte, văzură o mulţime de cîini de tot felul, şi din cei lăţoşi, şi din cei cu blana scurtă, de toate culorile: roşu tărcat cu negru şi cu boturile negre, negru cu năpîrleli, alb cu pete galbene, alb cu pete negre, roşu cu pete negre, cu urechile negre, cu urechile cenuşii… Erau aici toate numele, toate imperativele: Streliai, Obrugai,

Porhai, Pojar, Skosîr, Cerkai, Dopekai, Pripekai, Severga, Kasatka, Nagrada, Popecitelniţa[42]. Între ei, Nozdriov părea ca un tată în mijlocul familiei sale: toţi cîinii, ridicîndu-şi bîrzoi cozile, cărora crescătorii de cîini le spun „cîrme“, veniră în fugă să-i întîmpine pe musafiri şi începură să-i salute. Vreo zece dintre ei îşi puseră labele pe umerii lui Nozdriov. Obrugai îi arătă aceeaşi dovadă de prietenie lui Cicikov şi, săltîndu-se pe labele din spate, îl linse chiar pe buze, aşa că Cicikov scuipă de îndată. Se uitară la cîinii cu pulpele atît de tari, încît îţi stă mintea în loc şi văzură că erau cîini frumoşi. Apoi se duseră să vadă o căţea de Crimeea, de-acum oarbă, dar care, după cum spunea Nozdriov, fusese cu vreo doi ani înainte o căţea foarte frumoasă; o priviră cu luare-aminte: într-adevăr, era oarbă. După aceea se duseră să vadă moara de apă, căreia îi lipsea pîrpăriţa în care se prinde roata alergătoare ce se roteşte repede pe fus, adică „zboară“, după expresia ciudată a ţăranului rus.

— Ajungem îndată şi la fierărie! spuse Nozdriov.

După ce mai merseră puţin, văzură într-adevăr fierăria. Vizitară şi fierăria.

— Pe acel cîmp, spuse Nozdriov, arătînd cu degetul, iepurii mişună cîtă frunză şi iarbă, nici pămîntul nu se mai vede de ei. Am prins unul cu mîinile mele, de labele dinapoi.

— Asta-i bună! N-ai cum să prinzi un iepure cu mîna goală! observă cumnatul.

— Uite că l-am prins, l-am prins şi gata! îi răspunse Nozdriov. Acum, continuă el, adresîndu-i-se lui Cicikov, o să te duc să vezi pînă unde se întind pămînturile mele.

Nozdriov îşi conduse musafirii peste un cîmp, care în cea mai mare parte n-avea pe el decît muşuroaie. Oaspeţii fură nevoiţi să răzbată prin pîrloage şi arături grăpate. Cicikov începu să se simtă obosit. În multe locuri le mustea apa sub

picioare, atît de joase erau locurile. La început se fereau şi călcau cu grijă, dar după aceea, dîndu-şi seama că se osteneau degeaba, o luară de-a dreptul, fără să mai caute unde noroiul era adînc sau mai puţin adînc. După ce străbătură o distanţă destul de mare, văzură hotarul, marcat de un stîlp mic de lemn şi un şanţ îngust.

— Uite hotarul! spuse Nozdriov. Tot ce-i pe partea asta e al meu şi chiar pădurea de partea cealaltă, care se zăreşte acolo, chiar şi ce-i dincolo de pădure, tot al meu este.

— De cînd şi pînă cînd pădurea-i a ta? întrebă cumnatul. Poate că ai cumpărat-o de curînd? Mai înainte nu era a ta.

— Am cumpărat-o de curînd, răspunse Nozdriov.

— Cînd ai apucat s-o cumperi?

— Păi, acum trei zile şi, dracu' s-o ia, am plătit-o scump.

— Bine, dar zilele astea ai fost la iarmaroc.

— Eh, nătăfleaţă! Crezi că nu se poate să fii în acelaşi timp la iarmaroc şi să cumperi pămînt? Eu am fost la iarmaroc, iar vechilul a cumpărat-o în lipsa mea.

— Doar aşa, s-o fi cumpărat vechilul! spuse cumnatul, dar în aceeaşi clipă avu îndoieli şi clătină din cap.

Musafirii se întoarseră pe acelaşi drum prost. Nozdriov îi conduse în cabinetul său, în care, de altminteri, nu era nici urmă de ceea ce se găseşte în mod obişnuit în cabinete, adică de cărţi sau de hîrtii. Doar pe pereţi erau atîrnate nişte săbii şi două puşti, una de trei sute, cealaltă de opt sute de ruble. Apoi fură scoase la iveală nişte pumnale turceşti. Pe unul dintre ele, din greşeală, era gravat: „Meşterul Saveli Sibiriakov". După aceea, musafirilor le fu arătată o flaşnetă. Nozdriov învîrti manivela în faţa lor. Flaşneta cînta destul de plăcut, dar pesemne că în măruntaiele ei se stricase ceva, căci mazurca se sfîrşea cu melodia

Malbrough plecă la luptă[43], iar *Malbrough plecă la luptă* se încheia subit cu un vals ştiut de cînd lumea. Nozdriov încetase de mult să mai învîrtească, dar în flaşnetă o ţeavă era atît de neastîmpărată, încît nu voia nicidecum să se potolească, aşa că mai fluieră încă mult timp de una singură. Apoi urmară pipele, de lemn, de lut, de spumă de mare, afumate şi neafumate, îmbrăcate în piele de căprioare şi neîmbrăcate, un ciubuc cu muştiucul de chihlimbar, cîştigat de curînd la cărţi şi o pungă de tutun brodată de o contesă, care, la o staţie de poştă, se îndrăgostite de el pînă peste cap şi avea mîinile, după spusele lui Nozdriov, de cel mai subtil superfluu, acest cuvînt exprimînd la el, pesemne, culmea perfecţiunii. Pe la ora cinci, după ce gustară mai întîi batogul, se aşezară la masă. Se vede că masa nu era lucrul cel mai important din viaţa lui Nozdriov; felurile de mîncare nu jucau vreun rol deosebit: unele erau cam arse, altele cam nefierte. Pesemne că bucătarul se lăsa purtat mai curînd de inspiraţie şi punea în bucate ce-avea mai aproape: dacă piperul îi era la îndemînă, turna piper, dacă se nimerea varza pe-alături, punea varză, trîntea lapte, şuncă, mazăre, cu alte cuvinte le amesteca pe toate, numai fierbinte să fie, că un gust tot o să aibă pînă la urmă. În schimb, Nozdriov începu să-i dea zor cu băutura: nici nu se servise supa, că le şi turnase musafirilor cîte un pahar mare de vin de *Porto* şi încă unul de *Haut-Sauternes*, pentru că în oraşele reşedinţă de gubernie sau de judeţ nu găseşti *Sauternes* simplu. După aceea, Nozdriov porunci să se aducă o sticlă de *Madera*, mai bună decît cea pe care o bea feldmareşalul. Într-adevăr, *Madera* te ardea pe gît, căci negustorii, cunoscînd gusturile moşierilor amatori de o *Madera* bună, o dregeau fără milă cu rom şi uneori turnau în ea apă regală, sperînd că stomacurile ruseşti vor suporta orice. Apoi porunci să i se aducă o sticlă specială care, după spusele lui, era în acelaşi timp şi

Bourgognon şi *Champagnon*. Turna cu sîrg în cele două pahare, în cel din dreapta şi în cel din stînga, atît cumnatului, cît şi lui Cicikov. Totuşi, Cicikov, fără să vrea, băgă de seamă că amfitrionul nu prea turna şi în paharul propriu. Această constatare îl făcu să fie precaut şi, de îndată ce Nozdriov se încingea la vorbă sau îi turna cumnatului, îşi vărsa la iuţeală paharul în farfurie. În scurt timp se aduse pe masă un lichior de scoruşe care, după părerea lui Nozdriov, avea un gust perfect de frişcă, însă, spre uimirea musafirilor, trascăul se simţea în el de la o poştă. Apoi băură cine ştie ce balsam, cu un nume greu de ţinut minte, pentru că altă dată pînă şi stăpînul casei îi spuse altfel. Masa se isprăvise de mult, vinurile fuseseră încercate, dar oaspeţii încă mai stăteau pe scaune. În prezenţa cumnatului, Cicikov nu voia cu nici un preţ să aducă vorba despre lucrul cel mai important pentru el. Era totuşi un străin, iar chestiunea pretindea o discuţie prietenească, între patru ochi. De altfel, cumnatul nu putea fi primejdios, pentru că se cam îmbătase şi, şezînd pe scaun, pica de somn. Dîndu-şi seama şi singur de faptul că se afla într-o stare nesigură, începu în cele din urmă să se roage să fie lăsat să plece acasă, dar cu o voce atît de leşinată şi moale, încît, cum zice o zicală rusească, parcă o făcea de dorul lelii.

— Nu şi nu! Nu te las! îi spuse Nozdriov.

— Nu, prietene, nu mă lua aşa, zău că trebuie să plec, spuse cumnatul. Mă superi dacă nu mă laşi.

— Fleacuri, fleacuri! Tăiem îndată o băncuţă.

— Tai-o singur, frate, dar eu nu pot, nevastă-mea, zău, n-o să mi-o ierte niciodată, trebuie să-i povestesc cum a fost la iarmaroc. Se cuvine, frate, să-i fac şi ei o plăcere. Nu, zău, nu mă ţine!

— Pe nevastă-ta mai dă-o-n… Mare lucru o să faceţi amîndoi!

— Nu, frate, e o fiinţă distinsă şi devotată! Şi ce grijă are de mine… crede-mă, m-au podidit

lacrimile. Nu, nu mă ţine. Pe cinstea mea că plec. Ţi-o spun cu mîna pe inimă.

— Ducă-se, că tot nu mai e bun de nimic, îi şopti Cicikov lui Nozdriov.

— Chiar aşa! spuse Nozdriov, tot în şoaptă. Mor cînd văd asemenea molîi. Şi adăugă cu voce tare: Dracu' să te ia, du-te să te giugiuleşti cu nevasta, fătălăule[44]!

— Nu, frate, nu mă face fătălău, îi răspunse cumnatul. Îi datorez viaţa. Zău, e atît de bună, de frumoasă, mă mîngîie atît de dulce… că-mi dau lacrimile. O să mă întrebe ce am văzut la iarmaroc şi-o să trebuiască să-i spun tot, aşa-i de drăguţă, zău.

— Atunci du-te şi-i îndrugă minciuni! Uite-ţi şapca.

— Nu, frate, nu se cade să vorbeşti aşa despre ea, fiindcă, s-ar putea spune, mă jigneşti chiar şi pe mine, de vreme ce ea-i atît de drăguţă.

— Bine, cară-te mai repede la ea!

— Da, frate, plec, iartă-mă că nu mai pot rămîne. M-aş bucura din suflet, dar nu mai pot.

Cumnatul repetă încă mult timp scuzele, fără să-şi dea seama că stătea de mult în brişca ce ieşise pe poartă şi că acum dinaintea lui nu se aşterneau decît ogoarele pustii. Trebuie să ne imaginăm că soţia lui nu a aflat prea multe amănunte despre iarmaroc.

— Ce ticălos! spuse Nozdriov, stînd la fereastră şi urmărind cu privirea echipajul ce se îndepărta. Uite cum a luat-o din loc! Unul dintre caii lăturaşi nu-i rău deloc. De mult voiam să-l curăţ la cărţi şi să pun mîna pe el. Dar nu te poţi înţelege nicidecum cu unul ca ăsta. E un fătălău, un fătălău şi gata!

Apoi intrară în cameră. Porfiri aduse lumînări şi Cicikov observă un pachet de cărţi de joc răsărit ca prin minune în mîinile stăpînului casei.

— Uite-aşa, frate! spuse Cicikov şi strînse marginile pachetului, îndoindu-l puţin şi făcîndu-l

să plesnească şi să sară hîrtia. Ca să nu ni se urască, pun în bancă trei sute de ruble.

Dar Cicikov se prefăcu a nu fi auzit despre ce-i vorba şi, parcă amintindu-şi ceva, spuse:

— A, să nu uit, am o rugăminte la tine.

— Ce rugăminte?

— Mai întîi promite-mi că mi-o îndeplineşti.

— Dar care-i rugămintea?

— Mai întîi dă-mi cuvîntul tău!

— Ţi-l dau.

— Cuvîntul tău de onoare?

— Cuvîntul meu de onoare.

— Uite care-i rugămintea: îmi închipui că vei fi avînd mulţi ţărani morţi, pe care încă nu i-ai şters din listele de recensămînt, nu-i aşa?

— Am, dar ce-i cu asta?

— Cedează-mi-i, trece-i pe numele meu.

— Ce să faci cu ei?

— Îmi trebuie.

— La ce?

— Îmi trebuie şi gata… Asta-i treaba mea. Ce s-o mai lungim: am nevoie de ei.

— Pesemne că ai pus tu ceva la cale. Ia spune: ce anume?

— Ce să pun la cale? N-ai ce pune la cale cu un fleac ca ăsta.

— Atunci, la ce-ţi trebuie?

— Ah, tare curios mai eşti! Orice murdărie vrea s-o atingă cu mîna, ba încă s-o mai şi miroase!

— Atunci, de ce nu vrei să-mi spui?

— Ce-ai cîştiga, dacă ai şti? Uite-aşa, mi-a venit şi mie o toană.

— Atunci, află că, pînă nu-mi spui, nu fac nimic!

— Vezi? Nu-i cinstit din partea ta: ţi-ai pus cuvîntul în joc şi acum dai înapoi.

— Cum pofteşti, dar nu fac nimic, pînă nu-mi spui la ce-ţi trebuie.

„Ce să-i spun?“ se întrebă Cicikov şi, după cîteva clipe de gîndire, îi zise că are nevoie de sufletele moarte ca să capete greutate în societate, că moşii mari n-are, aşa că, pînă una-alta, nu-i strică nişte suflete, acolo.

— Minţi, minţi! spuse Nozdriov, fără să-l lase să sfîrşească. Minţi, frăţioare!

Cicikov îşi dădu şi el seama că nu născocise ceva grozav şi că pretextul era destul de slab.

— Bine, o să-ţi spun mai de-a dreptul, spuse el, căutînd s-o dreagă, dar te rog să nu sufli o vorbă nimănui. M-am gîndit să mă însor. Dar trebuie să ştii că tatăl şi mama logodnicei mele sînt oameni din cale-afară de ambiţioşi. Zău, parcă ar fi o comisie de inventariere, de-mi pare şi rău că m-am legat la cap. Vor ca mirele să aibă cel puţin trei sute de suflete, aşa că îmi lipsesc aproape o sută cincizeci…

— Fugi de-aici, că minţi! Minţi! strigă iarăşi Nozdriov.

— Ba nici atîtica nu te-am minţit, spuse Cicikov, arătînd cu degetul mare unghia celui mic.

— Pun capul jos că minţi!

— Să ştii că mă jigneşti! Drept cine mă iei, la urma-urmei, de-mi tot zici că mint?

— Păi, te ştiu eu! Eşti mare pungaş, dă-mi voie să ţi-o spun prietenește! Dacă ţi-aş fi şef, te-aş spînzura de primul copac.

Cicikov se simţi ofensat de această remarcă. Nu-i plăcea nici cea mai mică expresie grosolană sau care ştirbea buna-cuviinţă. Nu-i plăcea să-şi permită cineva cu el familiarităţi, afară doar de cazul în care respectiva persoană avea un rang deosebit de înalt. Şi, de aceea, acum se supărase de-a binelea.

— Zău că te-aş spînzura, repetă Nozdriov. Asta ţi-o spun sincer, nu ca să te jignesc, ţi-o spun prietenește.

— Totul are o limită, zise Cicikov cu demnitate. Dacă vrei să faci paradă cu asemenea

vorbe, du-te la cazarmă. După care adăugă: Dacă nu vrei să mi le dăruieşti, vinde-mi-le.

— Să ţi le vînd!? Parcă n-aş şti ce potlogar îmi eşti! Nu-i aşa că n-o să-mi dai mult pe ei?

— Văd că şi tu eşti bun! Nu cumva ţăranii tăi vor fi fiind briliante curate?

— Păi, sigur, n-am zis eu că te cunosc?

— Da' bine, frate, ce-s cu apucăturile astea de ovrei la tine? Ai putea să mi-i dai pur şi simplu.

— Ascultă! Ca să-ţi dovedesc că nu-s cărpănos, nu-ţi iau nici o copeică pe ei. Cumpără-mi armăsarul şi ţi-i dau pe deasupra.

— Na-ţi-o bună! Ce să fac cu armăsarul? întrebă Cicikov, cu adevărat uimit de propunere.

— Cum ce să faci? Păi, l-am cumpărat cu zece mii, iar ţie ţi-l las cu patru.

— La ce-mi trebuie? N-am crescătorii.

— Ascultă-mă, ca să înţelegi: nu iau de la tine decît trei mii, iar restul de o mie poţi să mi-l dai mai tîrziu.

— N-am nevoie de armăsarul tău, lasă-l în plata Domnului!

— Atunci, cumpără iapa roaibă.

— Nici de iapă n-am nevoie.

— Pentru iapă şi pentru calul sur, pe care l-ai şi văzut, nu-ţi iau decît două mii.

— N-am nevoie de cai.

— Îi vinzi la primul iarmaroc şi cîştigi de trei ori mai mult.

— Mai bine vinde-i singur, dacă eşti sigur că o să cîştigi de trei ori mai mult.

— Ştiu că o să cîştig, dar vreau să tragi şi tu un folos.

Cicikov îi mulţumi pentru bunele intenţii, dar refuză categoric şi calul sur, şi iapa roaibă.

— Atunci cumpără nişte cîini. Îţi dau o pereche, că te ia cu frig la spate! Cîini mustăcioşi, cu blana ţepoasă stînd în sus precum perii în bidinea. Au nişte coaste rotunjite, că-ţi stă mintea-

n loc, şi nişte picioare sprintene, de nici nu ating pămîntul.

— Ce să fac eu cu cîinii? Doar nu-s vînător.

— Aşa vreau eu, să ai şi tu cîini. Ascultă, dacă nu vrei cîini, cumpără flaşneta. Grozavă flaşnetă! Îţi spun cinstit că m-a costat o mie şi jumătate de ruble. Ţie ţi-o dau cu nouă sute.

— Flaşnetă îmi trebuie mie? Doar nu-s neamţ ca să umblu cu ea pe drumuri după pomană.

— Flaşneta asta nu-i dintre cele cu care umblă nemţii. E-o adevărată orgă. Uită-te şi tu: e toată lucrată din lemn de mahon. Hai să ţi-o mai arăt o dată!

Spunînd acestea, Nozdriov îl apucă de mînă pe Cicikov şi-l trase în camera alăturată. Oricît se propti Cicikov cu picioarele în podea, oricît susţinu că a văzut prea bine flaşneta, fu nevoit să mai asculte o dată în ce fel a plecat Malbrough la luptă.

Dacă nu vrei s-o cumperi cu bani, ascultă cum facem: eu îţi dau flaşneta şi toate sufletele moarte pe care le am, iar tu îmi dai brişca şi trei sute de ruble pe deasupra.

— Asta mai lipsea! Şi cu ce-o să plec de-aici?

— Îţi dau altă brişcă. Mergem acum în şopron şi ţi-o arăt! O vopseşti şi o să fie o minune de brişcă!

„A intrat dracul în el!“ gîndi Cicikov şi se hotărî să scape cu orice preţ de brişti, flaşnete şi de cîinii de toate soiurile, cu toată rotunjimea coastelor lor, care te făcea să-ţi stea mintea-n loc, şi în ciuda labelor atît de sprintene.

— Îţi dau brişca, flaşneta şi sufletele moarte, toate împreună.

— Nu vreau, spuse Cicikov încă o dată.

— De ce nu vrei?

— Pentru că nu vreau şi gata.

— Zău, ce om! După cum văd, nu se poate vorbi cu tine aşa, ca între prieteni sau tovarăşi

buni!… Se vede de departe că eşti un om cu două feţe!

— Ce, mă crezi prost? Judecă şi singur: de ce să cumpăr un lucru de care n-am nevoie chiar deloc?

— Lasă, te rog să nu mă duci cu vorba. Acum te cunosc foarte bine. Eşti o pramatie, zău! Uite ce: hai să facem o bancă. Pun la bătaie toţi morţii, şi flaşneta o pun.

— Dacă i-am juca la bancă, ar însemna să ne supunem necunoscutului, spuse Cicikov, trăgînd cu coada ochiului la cărţile de joc din mîna lui Nozdriov. Amîndouă teancurile i se părură cam măsluite şi picăţelele de pe dosul cărţilor arătau cît se poate de suspect.

— Cum necunoscutului? spuse Nozdriov. Nu-i vorba de nici un necunoscut. Dacă ai norocul de partea ta, poţi cîştiga al dracului de mult. Uite, uite-ţi norocul! zise el, bătînd cărţile ca să-l aţîţe. Aici e norocul! Ăsta-i norocul! Uite-l cum se zbate să iasă! Uite-l şi pe blestematul de nouar, pe care am pierdut tot! Am simţit c-o să mă vîndă, dar am închis ochii şi mi-am zis: „Lua-te-ar dracu', vinde-mă, afurisitule!“.

În timp ce Nozdriov zicea toate astea, Porfiri aduse o sticlă. Însă Cicikov refuză categoric şi să joace şi să bea.

— De ce nu vrei să joci? întrebă Nozdriov.

— Pentru că n-am chef. De altfel, trebuie să-ţi mărturisesc că nu mă dau deloc în vînt după jocul de cărţi.

— De ce nu te dai în vînt?

Cicikov strînse din umeri:

— Pentru că nu mă dau în vînt.

— Eşti un om de nimic!

— Ce să fac? Aşa m-a lăsat Dumnezeu.

— Eşti un fătălău! Credeam că eşti cît de cît cumsecade, dar văd că, oricum m-aş purta, nu-ţi pot face pe plac. Nu pot vorbi cu tine prieteneşte… N-ai în tine nici un pic de francheţe, de sinceritate.

Eşti Sobakevici în picioare, o secătură la fel de ticăloasă.

— De ce mă ocărăşti? Cu ce-s de vină dacă nu joc? Vinde-mi sufletele, dacă tremuri pentru orice fleac.

— O să vezi de la mine pe dracu' ghem! Voiam să ţi le dau pe degeaba, dar acum n-o să te alegi cu nimic! Poţi să-mi pui la picioare trei împărăţii, că tot nu ţi le dau. Eşti un şmecher, un trîntor mizerabil! De-acum înainte nu mai vreau să am de-a face cu tine. Porfiri, du-te şi spune-i grăjdarului să nu le dea ovăs cailor lui, n-au decît să mănînce numai fîn.

Cicikov nu se aşteptase nicidecum la un asemenea deznodămînt.

— Mai bine nu te-aş fi văzut dinainte ochilor!

Totuşi, în ciuda acestei ciorovăieli, musafirul şi stăpînul casei cinară împreună, deşi de data asta nu se mai perindară vinuri cu denumiri fanteziste. Pe masă, stingheră, se afla doar o sticlă cu un vin de Cipru, din cel care se cheamă poşircă în toată regula. După cină, Nozdriov îl conduse pe Cicikov într-o cameră laterală, unde i se pregătise aşternutul, şi-i zise:

— Uite-ţi patul! Nici nu vreau să-ţi doresc noapte bună!

După plecarea lui Nozdriov, Cicikov rămase într-o dispoziţie sufletească dintre cele mai proaste. În sinea lui, îi era ciudă şi se ocăra singur că a venit aici şi a pierdut timpul degeaba. Dar şi mai mult se ocăra pentru că adusese vorba despre afacerea care-l interesa, procedînd cu nesocotinţă ca un copil, ca un prost, căci afacerea nu era dintre acelea ce-i puteau fi dezvăluite lui Nozdriov… „Nozdriov e o secătură, Nozdriov poate minţi, poate să mai pună de la el, dracu' mai ştie ce vorbe ar fi în stare să împrăştie, s-ar putea stîrni cine ştie ce bîrfe, deci nu-i bine, nu-i bine deloc. Sînt un dobitoc îşi spunea el singur. Toată noaptea dormi foarte prost. Nişte gîngănii mici şi din caleafară de

sprintene îl pişcau amarnic, încît se scărpina cu toate degetele pe locul ciupit, spunînd: „Lua-v-ar dracu' cu tot cu Nozdriov!“. Se trezi foarte devreme. După ce-şi puse halatul şi cizmele, traversă mai întîi curtea şi se duse la grajd să-i poruncească lui Selifan să înhame numaidecît caii la brişcă. La întoarcere, se întîlni în curte cu Nozdriov, îmbrăcat şi el în halat şi cu pipa între dinţi.

Nozdriov îl salută prieteneşte şi îl întrebă cum a dormit.

— Aşa şi-aşa, îi răspunse Cicikov cu răceală.

— În schimb eu, frate, spuse Nozdriov, am avut toată noaptea nişte vise atît de parşive, încît mi-e şi greaţă să le povestesc, iar în gură, după cheful de ieri, parcă ar fi înnoptat un escadron întreg. Închipuie-ţi, am visat că am încasat o bătaie cu vergile! Şi cine mă bătea? Asta chiar că n-ai s-o ghiceşti. Locotenentul-major de cavalerie Poţeluev împreună cu Kuvşinnikov.

„Da, se gîndi Cicikov, n-ar fi rău să încasezi aievea o bătaie bună!“

— Zău aşa! Şi ce durere! Mă trezesc şi, ca să vezi drăcie, chiar aveam nişte mîncărimi. Cred că m-au pişcat blestemaţii de purici. Aşa! Acum du-te şi te îmbracă, vin şi eu îndată la tine. Numai să-i trag un perdaf ticălosului de vechil.

Cicikov se întoarse în camera lui ca să se îmbrace şi să se spele. După aceea intră în sufragerie; pe masă se aflau un serviciu de ceai şi o sticlă de rom. Peste tot se vedeau urmele prînzului şi cinei din ajun, de parcă mătura nu se atinsese de ele. Pe duşumea zăceau coji de pîine, iar scrumul de pipă era împrăştiat chiar şi pe faţa de masă. Stăpînul casei, care nu întîrzie să-şi facă intrarea, n-avea pe sub halat decît pieptul dezgolit, pe care creştea un fel de barbă. Ţinînd pipa în mînă şi sorbind din ceaşcă, ar fi fost un model excelent pentru unul dintre pictorii cărora le displac grozav

domnii cu părul lins şi ondulat, ca pe firmele frizeriilor, sau tuns scurt, pe pieptene.

— Ei, ce zici? întrebă Nozdriov, după o scurtă tăcere. Nu vrei să jucăm pe suflete?

— Ţi-am spus, frate, că nu joc. De cumpărat, poftim, le cumpăr.

— Nu vreau să le vînd, aşa ceva nu se cade între prieteni. N-am să m-apuc să iau caimacul de pe dracu' mai ştie ce. Altceva ar fi dacă am juca o băncuţă. Hai să facem măcar o mînă!

— Ţi-am spus o dată că nu.

— Nici să facem schimb nu vrei?

— Nu vreau.

— Atunci, hai să facem o partidă de dame. Cîştigi tu, ale tale-s toate. Să ştii că am multe suflete care trebuie şterse din listele de recensămînt. Hei, Porfiri, adu încoace cutia cu jocul de dame!

— Te osteneşti degeaba, nu joc.

— Dar asta nu mai e bancă. Aici nu mai poate fi vorba să aibă cineva noroc sau să trişeze. Totul depinde de măiestrie. Şi-ţi spun de la bun început că nu mă pricep deloc să joc. Poate-mi dai vreo mutare înainte.

„Bine, se gîndi Cicikov, o să joc dame cu el! Cîndva jucam binişor dame şi aici i-ar fi greu să umble cu şiretlicuri."

— Mă rog, aşa să fie, jucăm dame.

— Sufletele merg într-o sută de ruble!

— De ce? E de-ajuns să meargă în cincizeci.

— Nu, cincizeci de ruble nu-s bani! Mai bine pun pentru o sută un căţel de mîna a doua sau o pecete de aur, s-o porţi la ceas.

— Fie! zise Cicikov.

— Cîte mutări îmi dai înainte? întrebă Nozdriov.

— De unde chilipirul ăsta? Fireşte, nici una.

— Dă-mi cel puţin două mutări.

— Nu vreau, şi eu joc prost.

— Vă cunoaştem noi, ştim cît de prost jucaţi! spuse Nozdriov, împingînd o piesă.

— De multişor n-am mai pus mîna pe jocul ăsta! zise Cicikov, mutînd la rîndul lui.

— Vă cunoaştem noi, ştim cît de prost jucaţi! repetă Nozdriov, mutînd o piesă şi împingînd în acelaşi timp, cu mîneca halatului, încă una.

— De multişor n-am mai pus mîna… Hei, hei! Ce-i asta, frate? Pune-o înapoi! spuse Cicikov.

— Ce să pun?

— Piesa, zise Cicikov şi, în acelaşi timp, chiar sub nasul lui, văzu altă piesă, ce părea să se transforme în damă. Numai Dumnezeu putea şti de unde apăruse. Nu, zise Cicikov, ridicîndu-se de la masă, cu tine nu se poate juca. Nu se mută aşa, cîte trei piese deodată!

— Cum cîte trei? Din greşeală s-a întîmplat. Una s-a mişcat fără să vreau. Poftim, o mut înapoi.

— Dar cealaltă de unde a apărut?

— Care cealaltă?

— Păi, asta, care-i gata să se transforme în damă.

— Na-ţi-o frîntă, că ţi-am dres-o! Parcă n-ai mai ţine minte!

— Nu, frate, am numărat toate mutările şi le ţin minte. De-abia acum ai împins-o. Uite care-i locul ei!

— Cum, care îi e locul? întrebă Nozdriov, roşind. După cum văd eu, frate, îmi umbli cu născociri!

— Nu, frate, parcă tu umbli cu născociri, numai că nu-ţi ies.

— Drept cine mă iei? întrebă Nozdriov. Crezi că te-aş trişa?

— Nu te iau drept nimeni altcineva, dar de-acum înainte n-o să mai joc niciodată.

— Nu, nu poţi renunţa, spuse Nozdriov, jocul a fost început!

— Am dreptul să renunţ, pentru că nu joci cum se cuvine să joace un om cinstit.

— Nu, minţi, nu poţi spune aşa ceva!

— Nu, frate, tu eşti cel care minte!

— N-am trişat şi nu poţi refuza, trebuie să joci pînă se termină partida!

— N-ai cum să mă sileşti, spuse Cicikov cu sînge rece şi, apropiindu-se de tablă, amestecă piesele.

Nozdriov se înroşi de furie şi se apropie atît de tare de Cicikov, încît acesta făcu doi paşi îndărăt.

— O să te silesc să joci! Ai amestecat piesele, dar nu face nimic, ţin minte toate mutările. Le aşezăm din nou cum au fost.

— Nu, frate, am terminat cu asta, nu mai joc cu tine.

— Va să zică nu vrei să joci?

— Vezi şi singur că nu am cum să joc cu tine.

— Ba nu, spune de-a dreptul: nu vrei să joci? întrebă Nozdriov, venind şi mai aproape.

— Nu vreau! răspunse Cicikov şi, pentru orice eventualitate, îşi apropie mîinile de faţă, căci într-adevăr situaţia devenea primejdioasă.

Această măsură de prevedere era cît se poate de binevenită, pentru că Nozdriov ridică mîna… şi s-ar fi putut foarte bine ca unul dintre obrajii bucălaţi şi drăgălaşi ai eroului nostru să se acopere de o ruşine ce n-ar mai fi putut fi spălată. Dar, parînd în chip fericit lovitura, el îl apucă pe Nozdriov de amîndouă mîinile puse pe fapte mari şi le ţinu zdravăn.

— Porfiri, Pavluşa! strigă Nozdriov, turbînd de mînie şi încercînd să se smulgă din strînsoare.

Auzind acestea, ca să nu-i facă pe argaţi martori la o scenă atît de ispititoare şi, în acelaşi timp, simţind că n-avea nici un rost să-l ţină pe Nozdriov, Cicikov îi dădu drumul. Tocmai atunci intră Porfiri, urmat de Pavluşa, un flăcău voinic, cu care nu era bine să ai de-a face.

— Zici că nu vrei să isprăvim partida? întrebă Nozdriov. Răspunde-mi fără ocolişuri!

— Nu văd nici o posibilitate s-o isprăvim, îi răspunse Cicikov şi se uită pe fereastră. Îşi văzu brişca gata de plecare, iar Selifan nu aştepta parcă decît un semn ca să tragă la scară. Dar n-avea nici o şansă să iasă din cameră: în uşă stăteau cei doi iobagi proşti, dar zdraveni.

— Va să zică, nu vrei să isprăvim partida? întrebă din nou Nozdriov, cu faţa arzînd ca focul.

— Aş fi isprăvit-o, dacă ai fi jucat cum se cuvine să joace un om cinstit. Dar aşa, nu pot.

— Aha, nu poţi, ticălosule! Ai văzut că pierzi şi nu poţi! Ia luaţi-l la bătaie! strigă el cu înverşunare, întorcîndu-se spre Porfiri şi Pavluşa, punînd, la rîndul său, mîna pe un ciubuc din lemn de cireş. Cicikov se făcu alb ca varul la faţă. Voi să spună ceva, dar simţi că buzele i se mişcă fără să poată scoate un sunet.

— Pe el, mă! strigă Nozdriov, repezindu-se înainte cu ciubucul de cireş în mînă, înfierbîntat, lac de sudoare, ca şi cum ar fi luat cu asalt o cetate inexpugnabilă. Pe el, băieţi! răcnea el cu aceeaşi voce cu care, în timpul unui mare atac, strigă plutonului său: „Înainte, băieţi!“ cîte un brav locotenent, a cărui temeritate bezmetică a ajuns atît de vestită, încît se dă anume ordin să fie ţinut de mîini atunci cînd bătălia se încinge. Dar locotenentul a şi simţit înflăcărarea ce-l mînă la luptă, totul i se învîrte în cap, îl vede pe Suvorov zburînd în şa pe dinaintea lui şi se repede să facă şi el o ispravă măreaţă. „Înainte, băieţi!“ strigă el, avîntîndu-se, şi nu se gîndeşte deloc că astfel dăunează planului bine chibzuit al asaltului general, că milioane de ţevi de armă s-au şi sprijinit pe marginea ambrazurilor din zidurile inexpugnabile ale cetăţii, ce se înalţă pînă dincolo de nori, că din plutonul lui neputincios se va alege praful şi că şuieră de-acum glonţul fatal, pregătindu-se să-i închidă pentru totdeauna gura care nu mai tace. Însă, dacă Nozdriov îl înfăţişa pe locotenentul neînfricat şi bezmetic ce atacă

cetatea, cetatea pe care o lua el cu asalt nu părea deloc inexpugnabilă. Dimpotrivă, de frică, cetatea îşi simţea inima cît un purice. Scaunul, cu care avusese de gînd să se apere, îi fusese smuls din mîini de către cei doi iobagi şi el, cu ochii închişi, mai mult mort decît viu, se şi pregătea să simtă pe pielea lui loviturile ciubucului cerchez al stăpînului casei. Dumnezeu ştie ce i s-a fi putut întîmpla, dacă soarta nu s-ar fi îndurat să salveze coastele, umerii şi toate părţile delicate ale trupului eroului nostru. Pe neaşteptate, ca din senin, se auziră clinchete de clopoţei, răsună clar huruitul unei căruţe trase la scară, iar sforăitul greoi şi răsuflarea întretăiată a cailor înfiebîntaţi se făcură auzite pînă în cameră. Toţi se uitară fără să vrea pe fereastră: un mustăcios, îmbrăcat într-o redingotă civilă şi militară în acelaşi timp, coborî din căruţă. Întrebînd ceva în antreu, intră chiar în clipa în care Cicikov, cuprins încă de spaimă, se afla în situaţia cea mai jalnică de care a avut parte vreodată un muritor.

— Permiteţi-mi să întreb cine este domnul Nozdriov, spuse necunoscutul, uitîndu-se oarecum nedumerit la Nozdriov, care stătea cu ciubucul în mînă, şi la Cicikov, care de-abia îşi revenea după situaţia atît de neconvenabilă în care se aflase.

— Permiteţi-mi să întreb cu cine am onoarea să stau de vorbă, zise Nozdriov, apropiindu-se.

— Sînt căpitanul-ispravnic[45].

— Ce doriţi?

— Am venit să vă aduc la cunoştinţă comunicarea primită de mine şi anume faptul că, pînă la pronunţarea sentinţei în procesul dumneavoastră, vă aflaţi sub urmărire penală.

— Aiurea! Care proces?

— Sînteţi implicat într-un proces de ultraj, întrucît, în stare de ebrietate fiind, l-aţi insultat personal pe moşierul Maksimov, bătîndu-l cu varga.

— Minciuni! Nu l-am văzut în viaţa mea pe moşierul Maksimov!

— Stimate domn, permiteţi-mi să vă atrag atenţia că sînt ofiţer. Cu sluga dumneavoastră puteţi vorbi aşa, dar nu cu mine!

Aici, Cicikov, fără să aştepte răspunsul lui Nozdriov, îşi înşfăcă iute pălăria şi, strecurîndu-se prin spatele căpitanului-ispravnic, ieşi în pridvor, urcă în brişcă şi-i porunci lui Selifan să mîne caii cît mai iute.

Capitolul al V-lea

Eroul nostru trăsese, totuşi, o spaimă grozavă. Deşi brişca gonea nebuneşte şi satul lui Nozdriov nu se mai vedea de mult, acoperit fiind de cîmpii, vîlcele şi coline, Cicikov tot se mai uita în urmă cu frică, parcă aşteptîndu-se dintr-o clipă-n alta să-l ajungă o poteră din urmă. Răsuflarea îi era întretăiată şi, cînd încercă să-şi ducă mîna la inimă, o simţi zbătîndu-se ca o prepeliţă în colivie. „Tare m-a mai băgat în sperieţi! Ca să vezi ce om!“ Lui Nozdriov îi fură adresate o mulţime de urări felurite, tari şi îndesate, printre care se nimeriră chiar şi vorbe mai deocheate. Ce să-i faci? Aşa-i rusul, mai ales la mînie. Pe deasupra, nu fusese de glumă. „Orice-ar fi, îşi spunea el, dacă nu pica la ţanc căpitanul-ispravnic, poate că nu mi-ar mai fi fost dat să văd lumina soarelui lui Dumnezeu! Aş fi pierit ca un bulbuc pe apă, fără să le las copiilor mei viitori nici avere, nici un nume cinstit!“ Eroul nostru avea mare grijă de urmaşii săi.

„Ce boier ticălos! se gîndea Selifan. Încă n-am mai văzut un asemenea boier. Ar trebui scuipat în obraz după una ca asta! Mai bine nu-i da omului de mîncare, dar pe cal trebuie să-l hrăneşti, calului dă-i ovăs, că-i place. Ovăsu-i mîncarea lui. Cum ar fi merindea noastră, aşa-i ovăsul pentru el, îi mîncarea lui.“

La rîndul lor, nici caii nu păreau să aibă o părere favorabilă despre Nozdriov: nu numai murgul şi Asesorul, dar pînă şi bălţatul era prost dispus. Cu toate că adeseori avea parte de ovăs mai prost, pe care Selifan nu i-l turna în troacă fără să-i spună: „Eh, ticălosule!“, totuşi, era ovăs, nu fîn, îl ronţăia cu plăcere şi nu arareori îşi băga botul lung în troacele tovarăşilor pentru a vedea ce gust are tainul lor, mai ales cînd Selifan nu era în grajd.

Dar aşa, numai fîn… Nu-i bine. Toţi erau nemulţumiţi.

Însă curînd, toţi nemulţumiţii fură întrerupţi din amarele lor meditaţii în modul cel mai subit şi mai neaşteptat cu putinţă. Toţi, inclusiv vizitiul, îşi veniră în fire abia atunci cînd dădu peste ei o caleaşcă cu şase cai şi cînd aproape deasupra capetelor lor se auziră ţipetele doamnelor din caleaşcă, ocările şi ameninţările celuilalt vizitiu: „Pungaşule! Nu ţi-am strigat cît m-a ţinut gura să faci la dreapta? Gură-cască! Nu cumva eşti beat?“. Selifan îşi dădu seama că a făcut-o de oaie, dar, cum rusului nu-i place să recunoască în faţa altuia că-i vinovat, spuse şi el, semeţindu-se: „Da’ tu de ce mîni caii la galop? Ţi-ai lăsat cumva ochii zălog la crîşmă?“. Apoi încercă să dea brişca înapoi, ca să iasă din hamurile celuilalt, dar degeaba, se încurcaseră rău. Bălţatul îşi mirosea curios noii prieteni, care se nimeriseră alături de el, de-o parte şi de cealaltă. Doamnele din caleaşcă priveau scena cu o expresie de groază întipărită pe faţă. Una era bătrînă, cealaltă tinerică, de şaisprezece ani, cu părul auriu, lins, netezit cu foarte multă îndemînare pe căpşor. Ovalul drăgălaş al feţei ei se arcuia ca un ou proaspăt şi avea o albeaţă străvezie, ca atunci cînd chelăreasa cercetează oul de-abia luat din cuibar, ţinîndu-l la lumină cu mîinile ei negricioase, în aşa fel încît razele strălucitoare ale soarelui să-i treacă prin coajă; şi urechiuşele ei subţiri erau străvezii şi învăpăiate de lumina caldă ce le străbătea. La toate acestea se adăugau spaima de pe buzele ei întredeschise şi lacrimile din ochi; totul era la ea atît de drăgălaş, încît eroul nostru o privi cîteva minute, fără să dea vreo atenţie talmeş-balmeşului făcut de cai şi de vizitii. „Dă înapoi, gură-cască ce eşti!“ strigă celălalt vizitiu. Selifan trase de hăţuri, celălalt vizitiu făcu la fel, caii se dădură puţin îndărăt şi apoi iar se învălmăşiră, călcînd pe şleaurile hamurilor. În aceste împrejurări, calului bălţat îi

plăcu atît de mult noua cunoştinţă, încît nu voia nici în ruptul capului să iasă din făgaşul în care nimerise datorită unui destin neprevăzut şi, punîndu-şi botul pe grumazul noului său prieten, îi şoptea ceva la ureche, pesemne nişte tîmpenii îngrozitoare, pentru că străinul îşi scutura urechile întruna.

Tărăboiul izbuti să atragă, totuşi, o mulţime de ţărani din satul aflat, din fericire, în apropiere. Întrucît o asemenea privelişte este pentru ţărani o adevărată binecuvîntare, ca gazeta sau clubul pentru nemţi, în curînd se adună puzderie de lume împrejurul echipajelor, în sat rămînînd doar babele şi pruncii. Cîţiva dintre ei descîlciră şleaurile; două-trei ghionturi primite în bot de calul bălţat îl siliră să dea înapoi; pe scurt, caii fură despărţiţi şi îndepărtaţi unul de altul. Dar, fie de ciudă că fuseseră despărţiţi de prieteni, fie din prostie, caii de la caleaşcă, oricît îi biciuia vizitiul, nu se mişcau şi stăteau ca încremeniţi. Ajutorul dat de ţărani căpătă proporţii incredibile. Care mai de care se grăbea să dea sfaturi: „Du-te, Andriuşka, şi trage-l de căpăstru pe lăturaşul din dreapta, iar badea Mitiai să încalece pe rotaş! Încalecă, bade Mitiai!“. Slăbănog şi înalt, avînd o barbă roşcovană, badea Mitiai încălecă pe rotaş şi de sus părea cît clopotniţa bisericii din sat sau, şi mai bine zis, cît cumpăna cu care se scoate apa din fîntînă. Vizitiul plesni caii, dar degeaba: badea Mitiai nu era de nici un ajutor. „Stai, stai! strigară ţăranii. Încalecă tu, bade Mitiai, pe lăturaş, iar badea Miniai să-l încalece pe rotaş!“ Badea Miniai, un ţăran spătos, cu barba neagră ca tăciunele şi cu o burtă ce semăna cu un samovar uriaş, în care se fierbe *sbiten* pentru o întreagă piaţă rebegită de frig, încălecă cu plăcere pe rotaş, iar bietul cal mai că nu se îndoi pînă la pămînt sub greutatea lui. „Acu’ se face treaba! strigară ţăranii. Plesneşte-l, plesneşte-l! Arde-l cu biciul pe acela şarg, care s-a răscrăcănat ca un ţînţăroi!“ Dar, văzînd că treaba

nu merge şi că plesniturile nu ajută la nimic, badea Mitiai şi badea Miniai încălecară amîndoi pe şarg, iar pe lăturaş îl aburcară pe Andriuşka. Pînă la urmă, pierzîndu-şi răbdarea, vizitiul îi alungă pe badea Mitiai şi pe badea Miniai şi bine făcu, pentru că din cai începuseră să iasă aburi, ca şi cum ar fi străbătut, pe nerăsuflate, drumul dintre două staţii de poştă. Lăsaţi cîteva clipe să-şi tragă sufletul, caii porniră singuri din loc. În decursul acestei tevaturi, Cicikov o privise ţintă pe tînăra necunoscută. De cîteva ori încercase să intre în vorbă cu ea, dar cine ştie de ce, nu izbutise. Între timp doamnele plecaseră, căpşorul drăgălaş cu trăsături fine ale feţei şi trupul diafan dispăruseră precum o fantasmă, nemairămînînd iarăşi decît drumul, brişca, cei trei cai pe care cititorul îi cunoaşte, Selifan, Cicikov, cîmpurile întinse şi pustii dimprejur. În viaţă, fie printre oamenii de jos, cu traiul lor aspru, zgrunţuros, sărman, murdar şi mucegăit, fie printre cei din înalta societate, care duc o existenţă rece şi uniformă, plicticos de dichisită, poţi întîlni pe drumul tău, măcar o dată, ceva ce nu seamănă cu nimic din cele văzute mai înainte, poţi simţi măcar o dată un sentiment neasemănător cu cele ce ţi-s menite să le simţi toată viaţa. Oriunde, de-a curmezişul oricăror tristeţi din care ne este urzită viaţa, îţi poate trece vesel pe dinainte o bucurie strălucitoare, aşa cum uneori un echipaj splendid, cu hamurile aurite, cu caii parcă pictaţi şi cu geamuri strălucitoare trece pe neaşteptate pe lîngă un sătuc sărman, uitat de lume, care n-a mai văzut decît căruţe ţărăneşti, iar mujicii stau încă mult timp cu gura căscată, cu cuşmele în mîini, deşi echipajul minunat a pierit de mult în zare. Aşa şi blonda s-a arătat pe neaşteptate în povestirea noastră şi tot aşa a dispărut. Dacă în locul lui Cicikov ar fi întîlnit-o un tînăr de douăzeci de ani, fie el husar, student sau june aflat la începutul drumului în viaţă, Doamne, ce freamăt s-ar fi trezit în el, ce simţiri l-ar fi frămîntat şi ar fi

prins grai în sufletul lui! Ar fi rămas mult timp încremenit în loc, cu ochii aţintiţi fără rost în depărtări, uitînd şi de drum, şi de toate mustrările ce-l aşteaptă, şi de perdafurile ce i se vor trage pentru întîrziere, uitînd de sine, de slujbă, de lume şi de tot ce este pe lume.

Însă eroul nostru era între două vîrste şi avea o fire cumpătată şi rece. Căzu şi el pe gînduri, dar gîndurile lui erau mai concrete, mai puţin nesăbuite şi chiar, în parte, mai temeinice: „Nostimă fetişcană! îşi zise, deschizînd tabachera şi trăgînd pe nas o porţie de tutun. Dar ia să vedem ce-i frumos în primul rînd la ea! E frumos că de-abia acum a ieşit pesemne dintr-un pension sau institut, că încă n-are, cum s-ar zice, nimic muieresc în ea, adică n-are tocmai ceea ce le face nesuferite pe femei. Acum e ca un copil, totul e simplu la ea, îţi spune ce-i trece prin cap şi rîde cînd are chef să rîdă. Poţi face orice din ea, poate fi o minune, dar poate deveni o netrebnică şi va deveni o netrebnică! Numai să se-apuce acum de educaţia ei mămicile şi mătuşicile. Într-un an îi vor împuia capul cu atîţia gărgăuni muiereşti, că nici taică-su n-o s-o mai recunoască. Din senin, or să apară şi aroganţa, şi ifosele, va începe să se mişte după nişte reguli învăţate pe de rost, va începe să-şi bată capul şi să-şi impună cu cine, cum şi cît trebuie să vorbească, cum să se uite la fiecare, clipă de clipă se va teme să nu spună ceva în plus, va sfîrşi prin a se încurca singură şi va minţi toată viaţa, deci dracu’ ştie ce va ieşi din ea!“ Aici, pentru cîteva clipe, îşi întrerupse firul gîndurilor, după care continuă: „Ar fi interesant de ştiut cine-i sînt părinţii. Oare taică-su o fi un moşier bogat şi onorabil sau pur şi simplu un om cu scaun la cap şi cu un capital frumuşel, agonisit de pe urma slujbei la stat? Căci dacă, să zicem, fetişcana asta ar avea vreo două sute de miişoare de ruble ca zestre, ar putea fi o bucăţică foarte, foarte delicioasă. Ăsta, ca să zicem aşa, ar putea fi norocul unui om

cumsecade“. Cele două sute de miişoare prinseră să-i joace atît de ispititor în cap, încît în sinea lui se înciudă că, în decursul învălmăşelii de lîngă caleaşcă, nu se gîndise să-l întrebe pe foreitor sau pe vizitiu cine sînt doamnele. Totuşi, curînd se arătă satul lui Sobakevici, iar această apariţie îi împrăştie gîndurile şi-l făcu să revină la obiectul permanent al preocupărilor sale.

Satul i se păru a fi destul de mare; ca două aripi, una mai întunecată, cealaltă mai deschisă la culoare, avea de-o parte şi de alta două păduri, una de mesteceni, cealaltă de pini; în mijloc se afla o casă de lemn cu mezanin, cu acoperişul roşu şi cu pereţii cenuşii sau, mai bine zis, mohorîţi, o casă de felul celor ce se clădesc la noi pentru aşezările militare şi pentru coloniştii germani. Se vedea că, în timpul construcţiei, arhitectul luptase necontenit cu gustul proprietarului. Arhitectul era pedant şi voia simetrie, proprietarul nu voia decît confort şi, după cum se pare, din această pricină, într-o parte, astupase toate ferestrele ce corespundeau celeilalte părţi şi tăiase în locul lor o ferăstruică mică, de care avea pesemne nevoie pentru o cămară întunecoasă. Oricît insistase arhitectul, frontonul nu era nici el amplasat chiar la mijlocul faţadei, pentru că proprietarul poruncise să fie dărîmată una dintre coloane, acestea rămînînd nu patru, cum fuseseră plănuite, ci doar trei. Curtea era înconjurată cu un grilaj durabil de lemn, din cale-afară de gros. Se pare că moşierul se îngrijea ca totul să fie trainic. Grajdurile, şoproanele şi bucătăriile erau durate din bîrne grele şi groase, menite să dăinuiască veacuri de-a rîndul. Casele ţăranilor din sat erau şi ele clădite de-ţi era mai mare dragul: fără bîrne cioplite la pereţi, fără înfloriturişi alte zorzoane, dar totul era cum se cuvine şi bine întocmit. Pînă şi ghizdul fîntînii era făcut din stejar tare, care se foloseşte de obicei numai la construcţia morilor şi a corăbiilor. Cu alte cuvinte, tot ce vedea Cicikov era temeinic, ţeapăn,

într-o orînduială zdravănă şi greoaie. Apropiindu-se de pridvor, zări două chipuri care se arătară aproape în acelaşi timp la fereastră: unul de femeie, cu scufie, îngust şi lung precum un castravete, şi unul de bărbat, rotund, lătăreţ, precum dovlecii moldoveneşti, din care se fac în Rusia balalaici, balalaici uşoare cu două strune, podoaba şi distracţia cîte unui flăcău isteţ de douăzeci de ani, berbant şi fercheş, care face cu ochiul şi fluieră la fetele cu pieptul şi grumazul alb ce s-au adunat să asculte zdrăngănitul lui molcom. După ce aruncară o privire afară, cele două chipuri se ascunseră îndată. În pridvor ieşi un lacheu îmbrăcat într-o haină cenuşie, cu guler tare, albastru, care îl conduse pe Cicikov în tindă, unde îl întîmpină însuşi stăpînul casei. Văzîndu-l pe musafir, el spuse scurt: „Poftim!“ şi îl duse înăuntru.

Cînd Cicikov îl privi cu coada ochiului pe Sobakevici, i se păru că acesta semăna foarte bine cu un urs de statură mijlocie. Pentru ca asemănarea să fie perfectă, fracul de pe el avea culoarea blănii de urs, mînecile erau lungi, pantalonii lungi şi ei, iar tălpile lui călcau şi în lungiş, şi în curmeziş, aşa că dădeau mereu peste picioarele altora. Era roşu la faţă, fierbinte, precum un pitac de aramă. Se ştie că sînt multe astfel de feţe pe lume, pe care natura n-a stat mult să le migălească, nu a întrebuinţat nici un instrument mărunt precum pila, burghiul şi altele, ci pur şi simplu a dat o dată cu toporul, făcînd să apară nasul, a mai dat o dată şi au răsărit buzele, cu sfredelul a găurit ochii şi, fără s-o mai şlefuiască, i-a dat drumul în lume, cu îndemnul: „Trăieşte!“. Tocmai o asemenea înfăţişare mătăhăloasă şi cioplită din gros avea Sobakevici: capul şi-l ţinea mai mult în jos decît în sus, grumazul nu şi-l răsucea deloc şi, în virtutea acestei ţepeneli, se uita arareori la cel cu care stătea de vorbă, dar trăgea întotdeauna cu coada ochiului la colţul sobei sau la uşă. În timp ce

străbăteau sufrageria, Cicikov îl mai privi o dată pe furiş: era un urs! Un urs în toată puterea cuvîntului! Şi ca un făcut, ce coincidenţă bizară: îl chema Mihail Semionovici[*]! Cunoscîndu-i năravul de a călca anapoda, Cicikov îşi mişca foarte atent picioarele, lăsîndu-l pe amfitrion înainte. Acesta, se pare, îşi ştia meteahna, întrucît îl întrebă de îndată: „V-am deranjat cumva?“. Dar Cicikov îi mulţumi şi-i spuse că încă n-a fost deranjat cîtuşi de puţin.

Intrînd în salon, Sobakevici îi arătă un fotoliu, spunîndu-i din nou: „Vă rog!“. Aşezîndu-se, Cicikov se uită la pereţi şi la tablourile de pe ei. Tablourile reprezentau oameni voinici, comandanţi greci de armate, pictaţi în picioare: Mavrocordat[46] cu pantaloni roşii, tunică şi ochelari, Miaulis[47], Canaris[48]. Toţi aceşti eroi aveau nişte şolduri atît de mari şi nişte mustăţi nemaiauzite, încît te treceau fiorii. Printre grecii vînjoşi, nu se ştie cum şi de ce, nimerise Bagration[49], slăbănog, uscăţiv, cu steaguri şi tunuri mici la picioare, într-o ramă cît se poate de îngustă. Urma apoi eroina grecoaică Bobelina[50] – un singur picior de-al ei părea mai mare decît tot trunchiul filfizonilor ce umplu saloanele de acum. Amfitrionul, el însuşi om sănătos şi voinic, voia se pare ca şi camera să-i fie înfrumuseţată de oameni voinici şi sănătoşi. Lîngă Bobelina, chiar alături de fereastră, atîrna o colivie, în care se vedea un mierloi negru, cu picăţele albe, semănînd şi el foarte bine cu Sobakevici. Musafirul şi amfitrionul nu apucară să tacă nici două minute, că uşa salonului se deschise şi intră stăpîna casei, o doamnă foarte înaltă, cu o scufie ale cărei dantele erau revopsite în casă. Intră cu prestanţă, ţinîndu-şi capul sus, ca pe un palmier.

— Feodulia Ivanovna mea! o prezentă Sobakevici.

Cicikov se aplecă să sărute mîna pe care Feodulia Ivanovna aproape i-o îndesă pe buze,

avînd astfel prilejul să constate că mîinile erau spălate cu moare de castraveţi.

— Sufleţelule, continuă Sobakevici, ţi-l recomand pe Pavel Ivanovici Cicikov! Am avut cinstea să-l cunosc la guvernator şi la dirigintele poştei.

Feodulia Ivanovna îl rugă să ia loc, spunînd şi ea: „Vă rog“ şi făcînd cu capul mişcarea obişnuită a actriţelor cînd joacă roluri de regine. Apoi se aşeză şi ea pe canapea, se acoperi cu şalul din lînă de merinos şi nu mai mişcă nici din ochi, nici din sprîncene.

Cicikov îşi ridică privirea şi-l văzu din nou pe Canaris cel cu şoldurile mari şi mustăţile nesfîrşite, îi văzu pe Bobelina şi pe mierloiul din colivie.

Timp de aproape cinci minute tăcură toţi; nu se auzea decît ciocănitul mierloiului, care bătea cu clonţul în lemnul coliviei, ciugulind boabele de grîu de pe fundul acesteia. Cicikov mai cuprinse o dată cu privirea încăperea, în care toate lucrurile erau cît se poate de trainice şi butucănoase şi semănau într-un mod foarte ciudat cu stăpînul casei; în colţul salonului era un birou pîntecos din lemn de nuc, cu patru picioare anapoda, un urs în toată legea. Masa, fotoliile, scaunele, toate erau greoaie şi neastîmpărate, pe scurt, fiecare obiect, fiecare scaun parcă spunea: „Şi eu sînt Sobakevici“ sau: „Şi eu semăn foarte bine cu Sobakevici!“.

— Ne-am amintit de dumneavoastră la preşedintele curţii, la Ivan Grigorievici, spuse în cele din urmă Cicikov, văzînd că nimeni n-are de gînd să înceapă discuţia. Asta a fost joia trecută. Am petrecut foarte bine acolo.

— Da, joi n-am fost la preşedinte, răspunse Sobakevici.

— Ce om minunat!

— Cine? întrebă Sobakevici, uitîndu-se la colţul sobei.

— Preşedintele.

— Vi s-o fi părut. Doar atît că-i mason, încolo e un prost cum n-a mai fost altul pe lume.

Cicikov rămase întru cîtva surprins de acest răspuns cam tăios, dar apoi îşi reveni şi continuă:

— Desigur, fiecare om are slăbiciunile lui, în schimb ce om grozav e guvernatorul.

— Guvernatorul e om grozav?

— Da, nu-i aşa?

— E cel mai mare tîlhar din lume!

— Cum, guvernatorul să fie tîlhar? întrebă Cicikov, neputînd deloc să înţeleagă cum a ajuns guvernatorul în rîndul tîlharilor. Recunosc că nu m-am gîndit deloc la asta, continuă el. Permiteţi-mi să spun că faptele lui nu-s deloc tîlhării, ba dimpotrivă, e foarte milos.

Şi, ca argument, invocă pungile pe care guvernatorul le broda cu mîna lui, după care îi lăudă expresia blîndă a feţei.

— Şi faţa îi de tîlhar! nu se lăsă Sobakevici. Dă-i un cuţit în mînă şi lasă-l să iasă la drumul mare, te înjunghie, te înjunghie pentru o copeică! El şi cu viceguvernatorul sînt Gog şi Magog[51]!

„Nu, nu-i în relaţii bune cu ei, se gîndi Cicikov. Ia să aduc vorba despre dirigintele poştei, care parcă i-ar fi prieten.“

— De altfel, în ce mă priveşte, mărturisesc că cel mai mult îmi place dirigintele poştei. Ce fire directă, deschisă! I se citeşte ceva sincer pe faţă.

— Un escroc! zise Sobakevici cu foarte mult sînge rece. Te vinde, te înşală şi mai şi stă la masă cu tine! Îi cunosc pe toţi: nişte escroci unul şi unul, tot oraşul e aşa: un escroc peste altul, a tunat şi i-a adunat. Un singur om de treabă este printre ei, procurorul. Dar şi el, dacă-i să spunem adevărul, e un porc.

După aceste biografii elogioase, deşi cam scurte, Cicikov văzu că n-are rost să mai pomenească de ceilalţi funcţionari şi îşi aduse aminte că lui Sobakevici nu-i plăcea să vorbească de bine pe nimeni.

— Bine, sufleţelule, hai să mîncăm, spuse soţia lui Sobakevici către soţul ei.

— Vă rog! zise Sobakevici.

Apoi, apropiindu-se de masa cu gustările, musafirul şi amfitrionul băură, cum se şi cade, un păhărel de votcă, după care gustară cîte ceva, aşa cum gustă toată întinsa Rusie prin oraşe şi sate, adică băgară în gură tot felul de murături şi alte delicatese care stîrnesc pofta de mîncare, apoi o porniră toţi trei spre sufragerie: înainte, ca o gîscă cu legănatul lin, păşea stăpîna casei. Pe masa nu prea mare erau puse patru tacîmuri. Pe locul al patrulea îşi făcu de îndată apariţia o fiinţă, despre care era greu să spui cine-o mai fi fiind: doamnă sau domnişoară, rubedenie, chelăreasă sau vreo femeie oploşită pe lîngă casă; era ceva fără scufie, de vreo treizeci de ani, cu un capot pestriţ. Există persoane care dăinuie pe lume nu ca un obiect, ci ca nişte picăţele sau pete străine pe obiectul respectiv. Stau în acelaşi loc, îşi ţin capul mereu în acelaşi fel, eşti aproape gata să le iei drept mobilier şi crezi că buzele lor n-au rostit o vorbă de cînd sînt, dar ia să le auzi prin odaia servitoarelor sau prin cămară: oho-ho!

— Ciorba, sufleţelule, e tare bună astăzi! spuse Sobakevici după ce o gustă şi-şi trase în farfurie o bucată uriaşă de drob, cunoscuta mîncare ce se serveşte cu ciorba şi se face din prapur de berbec umplut cu hrişcă, creier şi picioruşe. Un asemenea drob, continuă el, adresîndu-i-se lui Cicikov, n-o să mîncaţi la oraş. Acolo, dracu' ştie cu ce v-ar servi.

— Totuşi, la guvernator se mănîncă destul de bine, replică Cicikov.

— Dar ştiţi din ce se găteşte la el? Dacă aţi şti, n-aţi mai mînca.

— Nu ştiu cum se găteşte, nu pot judeca, dar cotletele de porc şi rasolul de peşte au fost excelente.

— Vi s-a părut. Ştiu eu ce cumpără la piaţă. Canalia de bucătar, care a învăţat la un francez, cumpără un motan, îl jupoaie şi-l serveşte la masă în loc de iepure.

— Ptiu! Ce lucruri neplăcute spui! zise soţia lui Sobakevici.

— Păi, sufleţelule, aşa se face la ei, eu n-am nici o vină dacă aşa se face la toţi. Toate rămăşiţele, pe care Akulka noastră, dă-mi voie să-ţi spun, le aruncă la hîrdăul cu lături, ei le pun în supă! În supă, zău aşa!

— Întotdeauna spui la masă nişte lucruri groaznice! replică din nou soţia lui Sobakevici.

— Iartă-mă, sufleţelule, spuse Sobakevici, dacă am vorbit urît, dar îţi spun verde-n faţă că porcării n-o să mănînc niciodată. Poţi să tăvăleşti broasca prin zahăr, că n-o iau în gură; nici stridia n-o iau, fiindcă ştiu eu cu ce seamănă stridia. Luaţi berbec, continuă el, adresîndu-i-se lui Cicikov, e coastă de berbec cu pilaf de hrişcă! Nu-i *fricassé* dintr-acel ce se găteşte la bucătăriile boiereşti din carne de berbec care-a zăcut cîte patru zile în piaţă! Astea le-au născocit doctorii nemţi sau francezi. I-aş spînzura pentru una ca asta! Au născocit dieta, cică te tratează prin înfometare! Dacă-s nemţi şi jigăriţi pe deasupra, îşi închipuie c-o s-o scoată la capăt cu stomacul rusesc! Nu, astea-s aiureli, născociri, sînt… Aici Sobakevici chiar clătină supărat din cap. Ne tot bat la cap: cultură, cultură, dar cultura asta nu-i decît apă de ploaie! Aş fi vrut să rostesc alte cuvinte, dar sîntem la masă şi n-ar fi cuviincios. La mine nu-i aşa. La mine, dacă am carne de porc, adu-mi la masă tot porcul, dacă-i de berbec, adu-mi tot berbecul, dacă-i de gîscă, adu-mi toată gîsca! Mai bine mănînc două feluri, dar pe săturate, după pofta inimii. Sobakevici îşi întări vorba cu fapta: îşi răsturnă în farfurie o jumătate din coasta de berbec, o mîncă toată, rozînd şi sugînd totul, pînă la cel din urmă oscior.

„Da, îşi spuse Cicikov, ăsta ce are-n guşă are şi-n căpuşă.“

— La mine-i astfel, simţi nevoia să repete Sobakevici, ştergîndu-şi mîinile cu şervetul, la mine nu-i ca la mai ştiu eu care Pliuşkin[52]: opt sute de suflete are, dar trăieşte şi mănîncă mai rău decît un cioban de-al meu!

— Cine-i Pliuşkin? întrebă Cicikov.

— Un pungaş, răspunse Sobakevici. Un zgîrcit cum nu s-a mai pomenit. Ocnaşii, la temniţă, trăiesc mai bine ca el: toţi iobagii i-au murit de foame.

— Chiar aşa? făcu Cicikov, cu milă în glas. Şi spuneţi că, într-adevăr, îi mor oamenii pe capete?

— Mor ca muştele.

— Chiar ca muştele! Dar, daţi-mi voie să întreb: stă departe de aici?

— La cinci verste.

— La cinci verste! exclamă Cicikov şi simţi chiar că inima îi bate mai tare. Dar de la poarta dumneavoastră în care direcţie, spre stînga sau spre dreapta?

— Vă sfătuiesc să nici nu ştiţi care-i drumul spre cîinele acela! spuse Sobakevici. Decît la el, mai bine v-aţi duce în locul cel mai necuviincios.

— Nu, n-am întrebat cu cine ştie ce scop, ci doar aşa, fiindcă mă interesează să cunosc felurite locuri, îi răspunde Cicikov.

După coasta de berbec urmară brînzoaicele, fiecare cu mult mai mare decît farfuria, apoi un curcan cît un viţel, umplut cu tot felul de bunătăţi: ouă, orez, ficăţei şi cine mai ştie ce, dar oricum totul cădea în stomac ca un bolovan. Cu asta, prînzul luă sfîrşit, dar cînd se ridicară de la masă, Cicikov se simţi mai greu cu un pud. Trecură în salon, unde, pe o farfurioară, îşi făcuse apariţia dulceaţa, care nu era nici din pere, nici din prune, nici din alte poame şi de care, de altminteri, nu se atinse nici musafirul, nici stăpînul casei. Gospodina ieşi ca să mai pună dulceaţă şi pe alte

farfurioare. Profitînd de absenţa ei, Cicikov i se adresă lui Sobakevici, care, tolănit în fotoliu, gîfîia după această masă săţioasă şi scotea pe gîtlej nişte sunete neînţelese, făcîndu-şi mereu cruce şi astupîndu-şi gura cu palma. Cicikov deschise discuţia cu următoarele cuvinte:

— Aş vrea să stau de vorbă cu dumneavoastră despre o mică afacere.

— Am mai adus dulceaţă, anunţă gospodina, întorcîndu-se cu o farfurioară. Ridiche fiartă cu miere!

— O s-o gustăm mai tîrziu! spuse Sobakevici. Acum du-te în camera ta, că eu şi cu Pavel Ivanovici o să ne scoatem fracurile şi o să ne odihnim un pic!

Stăpîna casei se arătă dispusă să trimită după saltele şi perne, dar amfitrionul o opri: „N-are rost, ne odihnim în fotolii“, aşa că femeia ieşi.

Sobakevici îşi înclină uşor capul, pregătindu-se să asculte despre ce-i vorba.

Cicikov începu întru cîtva pe ocolite, referindu-se la statul rus în general şi lăudîndu-i mult întinderea, după care spuse că nici vechiul imperiu roman nu a fost atît de mare şi că străinii se miră, pe bună dreptate… Sobakevici asculta, cu capul înclinat. Şi că, în virtutea legilor acestui stat, neîntrecut în glorie de vreun altul, sufletele din vechile liste de recensămînt, pînă la întocmirea celor noi, cu toate că şi-au sfîrşit menirea pămîntească, figurează alături de cele vii, pentru a nu împovăra instituţiile statului cu o mulţime de acte mărunte şi inutile şi a complica astfel mecanismul statului, destul de complicat şi aşa… Sobakevici asculta, cu capul înclinat. Şi că, totuşi, deşi această măsură este îndreptăţită, ea este uneori împovărătoare pentru mulţi proprietari de iobagi, obligîndu-i să plătească dările ca şi cum ar fi vorba de un obiect viu şi că el, nutrindu-i lui Sobakevici un respect personal, este chiar gata să-şi asume, într-o anumită măsură, această grea obligaţie. În

privinţa obiectului principal, Cicikov se exprimă foarte precaut: despre suflete nu spuse nicidecum că ar fi moarte, ci doar inexistente.

Sobakevici continua să asculte cu capul înclinat, fără să i se poată citi pe faţă ceva care să semene cît de cît a expresie. S-ar fi părut că în acest trup nu există suflet sau, dacă există, nu se află nicidecum acolo unde trebuie, ci, precum Koşcei[53] nemuritorul, îl are undeva peste munţi, închis într-o coajă atît de groasă, încît tot ceea ce forfoteşte în adînc nu produce absolut nici o cutremurare la suprafaţă.

— Deci?… făcu Cicikov, aşteptînd răspunsul, nu fără o oarecare tulburare.

— Vă trebuie suflete moarte? întrebă Sobakevici foarte simplu, fără cea mai mică umbră de uimire, de parcă ar fi fost vorba de nişte grîne.

— Da, răspunse Cicikov şi iarăşi îşi îndulci exprimarea, adăugînd: inexistente.

— S-ar găsi, de ce nu? spuse Sobakevici.

— Şi, dacă s-ar găsi, atunci, fără îndoială… aţi fi bucuros să scăpaţi de ele?

— Poftim, sînt gata să le vînd, spuse Sobakevici, care-şi ridicase puţin capul, dîndu-şi seama că, desigur, cumpărătorul trebuie să aibă ceva de cîştigat din asta.

„Dracu’ să-l ia, se gîndi Cicikov, ăsta le vinde înainte ca eu să fi adus vorba!“ Apoi spuse cu voce tare:

— Şi care ar fi preţul, la o adică? Deşi, la drept vorbind, obiectul e atît de… încît e şi ciudat să discutăm despre preţ…

— Ca să nu vă cer prea mult, o sută de ruble bucata! spuse Sobakevici.

— O sută! strigă Cicikov, căscînd gura şi holbîndu-se în ochii interlocutorului, fără să ştie dacă n-a auzit el bine sau dacă nu cumva limba lui Sobakevici, greoaie de la natură, s-o fi răsucit anapoda în gură, trîntind un cuvînt în locul altuia.

— Ce, vi se pare scump? rosti Sobakevici, după care adăugă: Totuşi, care-i preţul dumneavoastră?

— Preţul meu! Cred că am greşit ceva sau nu ne înţelegem unul pe altul, poate că am uitat în ce constă obiectul. În ce mă priveşte, cu mîna pe inimă zic că opt grivne de suflet ar fi preţul cel mai rezonabil.

— Asta-i bună! Opt grivne!

— După judecata mea, cred că mai mult nu se poate.

— Păi, nu vînd opinci.

— Dar fiţi şi dumneavoastră de acord că nici oameni nu sînt.

— Atunci credeţi că o să găsiţi un prost care să vă vîndă un suflet de recensămînt cu două grivne?

— Daţi-mi voie: de ce le ziceţi suflete de recensămînt? Păi, sufletele astea au pierit demult, n-a mai rămas din ele decît un sunet imperceptibil. De altfel, ca să nu mai discutăm despre asta, v-aş da cîte o rublă şi jumătate, mai mult nu pot.

— E o ruşine să vorbiţi despre o asemenea sumă! Tîrguiţi-vă, spuneţi un preţ ca lumea!

— Nu pot, Mihail Semionovici, pe conştiinţa mea, nu pot! Ce nu se poate nu se poate! zise Cicikov, dar mai adăugă totuşi cîte o jumătate de rublă.

— De ce vă scumpiţi? întrebă Sobakevici. Zău că nu-s scumpe. Alt pungaş v-ar înşela, v-ar vinde nişte porcării în loc de suflete. Ale mele-s toate unul şi unul, pe alese: ba meşteri, ba ţărani zdraveni. Uitaţi-vă, de pildă, Miheev, meşterul de trăsuri! N-a făcut decît trăsuri cu arcuri. Şi nu lucrare ca la Moscova, să ţină un ceas şi gata, ci trăsuri pe cinste, trainice, căptuşite cu mîna lui şi date cu lac!

Cicikov deschise gura ca să facă observaţia că Miheev, totuşi, nu mai este pe lumea asta. Dar Sobakevici, cum se zice, se lansase pe piscurile

discursului, plin de avînt şi cu neştiuteledarul vorbirii:

— Dar Probka[54] Stepan, dulgherul? Pun capul jos dacă mai găsiţi asemenea ţăran. Avea-n el putere nu glumă! Dacă l-ar fi luat în armată la trupele de gardă, cine ştie ce grad primea, fiindcă era înalt de trei arşini[55] şi un verşoc[56]!

Cicikov voi din nou să-i aducă aminte că nici Probka nu mai e pe lume, dar se vedea că Sobakevici nu se mai putea opri, parcă se băteau turcii la gura lui, iar musafirului nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să-l asculte.

— Miluşkin[57], cărămidarul! Îţi făcea sobă în care casă pofteai. Maksim Teleatnikov[58], cizmarul: cum împungea cu sula, îndată-ţi şi făcea o pereche de cizme, dar cizme de mai mare dragul, să-i tot mulţumeşti. Şi măcar pic de băutură să fi pus în gură. Dar Eremei Sorokopliohin[59]! Numai el face cît toţi ceilalţi la un loc; se ocupa cu negoţul la Moscova, numai obroc[60] îmi aducea cîte cinci sute de ruble. Uite ce oameni am! Nu-s ca aceia pe care vi i-ar vinde mai ştiu eu care Pliuşkin.

— Dar, daţi-mi voie, spuse în sfîrşit Cicikov, uluit de puhoiul nemaipomenit de cuvinte, care părea să nu mai aibă sfîrşit, de ce le enumeraţi toate calităţile, dacă acum nu mai sînt de nici un folos, fiind morţi? Mortul nu-i bun decît de proptea pentru gard, cum zice proverbul.

— Da, fireşte, sînt morţi, acceptă Sobakevici, parcă dezmeticindu-se şi aducîndu-şi aminte că, într-adevăr, era vorba despre morţi, după care adăugă: De altminteri, m-aş putea întreba ce folos am de la oamenii care se numără printre cei vii. Păi, sînt oameni? Sînt muşte, nu oameni.

— Totuşi, există, pe cînd ceilalţi nu-s decît un vis.

— Nu, nu-s vis deloc! Vă spun că oameni ca Miheev nu mai găsiţi: era un munte de om, că nici n-ar fi încăput pe uşă ca să intre în camera asta.

Nu, nu-i un vis! În spate avea mai multă putere decît un cal. Tare-aş vrea să ştiu în ce loc aţi mai găsi un asemenea vis!

Ultimele cuvinte le rosti cu faţa către portretele de pe pereţi ale lui Bagration şi Colocotronius[61], cum se întîmplă de obicei cînd discută doi oameni, iar unul dintre ei, deodată, nu se ştie de ce, nu i se adresează celui căruia îi sînt destinate cuvintele, ci altuia, nimerit şi el prin preajmă, necunoscîndu-l şi ştiind că nu va auzi de la el nici un răspuns, nici o opinie, nici o confirmare, ceea ce, totuşi, nu-l împiedică să-l ţintuiască cu privirea, parcă luîndu-l drept intermediar; iar necunoscutul, buimăcit puţin în prima clipă, nu ştie dacă trebuie să-i răspundă în legătură cu chestiunea de care n-a auzit nimic sau să zăbovească puţin, cît cere buna cuviinţă, şi apoi să plece.

— Nu, mai mult de două ruble nu pot să dau, spuse Cicikov.

— Poftim, ca să n-aveţi impresia că cer mult şi că nu vreau să vă fac nici o concesie, vă las cu şaptezeci de ruble sufletul, dar numai în bancnote să fie. Zău, fac asta numai pentru că ne cunoaştem!

„Nu cumva, se întrebă Cicikov în sinea lui, mă ia de prost?“ Apoi adăugă cu voce tare:

— Mi se pare ciudat, zău aşa: parcă între noi s-ar desfăşura un spectacol de teatru sau o comedie, altfel nu-mi pot explica… Pare-mi-se că sînteţi un om destul de inteligent, aveţi cunoştinţe cărturăreşti. Dar obiectul tranzacţiei e… ptiu-ptiu. Ce preţ să aibă? Cui îi trebuie?

— Păi, vreţi să cumpăraţi, deci vă trebuie.

Aici Cicikov îşi muşcă buzele şi nu găsi ce să-i răspundă. Începu să bîiguie ceva despre nişte circumstanţe din familia şi casa lui, dar Sobakevici îi replică simplu:

— Nu vreau să ştiu nimic despre relaţiile dumneavoastră, nu mă amestec în treburile de

familie care nu mă privesc. Aveţi nevoie de suflete, vi le vînd şi o să vă pară rău dacă nu le cumpăraţi.

— Două rublişoare, zise Cicikov.

— Asta-i bună! O ţineţi ca o moară hodorogită. Aţi spus „două ruble“ şi nu mai poate omul să vă facă să vă schimbaţi vorba. Daţi-mi un preţ adevărat!

„Dracu’ să-l ia, se gîndi Cicikov, mai pun cîte o jumătate de rublă, sta-i-ar în gît cîinelui!“

— Poftim, mai pun cîte cincizeci de copeici.

— Atunci, poftim, vă spun şi eu ultimul meu cuvînt: cincizeci de ruble! Zău că rămîn în pierdere! Oameni aşa de ispravă n-o să cumpăraţi nicăieri mai ieftin!

„Ce hapsîn!“ îşi spuse Cicikov şi apoi continuă cu voce tare, arătîndu-se întru cîtva înciudat:

— La urma urmei, aşa nu se poate… parcă într-adevăr ar fi vorba despre ceva serios. Păi, în altă parte le-aş lua pe degeaba. Oricine mi le-ar da, bucuros să se descotorosească de ele. Doar un prost le-ar ţine ca să plătească dările pentru ele!

— Să ştiţi că asemenea cumpărături, v-o spun aşa, ca între prieteni, nu sînt întotdeauna permise şi dacă cineva, eu sau altul, ar povesti cuiva, cumpărătorul n-ar avea nici o credibilitate în privinţa unor contracte sau a asumării unor obligaţii avantajoase.

„Uite unde bate, ticălosul!“ se gîndi Cicikov şi rosti imediat, cu aerul cel mai calm din lume:

— Cum poftiţi, dar eu nu le cumpăr din cine ştie ce interes, cum credeţi dumneavoastră, ci pentru că aşa am chef. Dacă nu vreţi cu două ruble şi jumătate, la revedere!

„Pe ăsta nu-l duci cu vorba, e încăpăţînat ca un catîr!“ se gîndi Sobakevici.

— Fie, pentru numele lui Dumnezeu, daţi-mi cîte treizeci de ruble şi luaţi-le!

— Nu, văd că nu vreţi să vindeţi, rămîneţi cu bine!

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie! zise Sobakevici, ţinîndu-l de mînă şi călcîndu-l pe picior, căci eroul nostru uitase să se ferească, astfel că, drept pedeapsă, fu nevoit să icnească şi să sară într-un picior.

— Vă cer iertare. Mi se pare că v-am deranjat. Luaţi loc aici, vă rog! Vă rog! Spunînd acestea, îl aşează în fotoliu chiar cu o oarecare îndemînare, ca un urs dresat ce se pricepe să facă şi tumbe, şi felurite giumbuşlucuri la cerere: „Ei, Mişa, ia arată cum se spală muierile la baia cu aburi“ sau: „Mişa, cum fură mazăre prichindeii?“.

— Zău, îmi pierd timpul degeaba, trebuie să mă grăbesc.

— Staţi cîteva clipe şi o să vă spun o vorbă care o să vă facă plăcere. Sobakevici îşi trase scaunul mai aproape şi-i şopti la ureche, de parcă i-ar fi destăinuit un secret: Vreţi cu un sfîrtai?

— Adică cu douăzeci şi cinci de ruble? Nici gînd, nu dau nici un sfert de sfîrtai, o copeică nu mai adaug.

Sobakevici tăcu. Cicikov tăcu şi el. Tăcerea ţinu vreo două minute. Bagration, cu nasul lui de vultur, se uita de pe perete, urmărind cu foarte mare atenţie această tîrguială.

— Atunci, care-i ultimul dumneavoastră preţ? întrebă în cele din urmă Sobakevici.

— Două şi jumătate.

— Zău aşa, pentru dumneavoastră un suflet de om face de-abia cît o ceapă degerată. Daţi-mi măcar trei ruble!

— Nu pot.

— Aşa să fie, căci văd că n-am ce face cu dumneavoastră! Rămîn în pierdere, dar aşa-i firea mea de cîine: nu pot să nu-i fac o plăcere aproapelui. Căci, zic eu, trebuie să întocmim şi un act de vînzare-cumpărare, ca să fie totul în regulă.

— Se înţelege.

— Asta înseamnă că trebuie să fac un drum la oraş.

Aşa se încheie tîrgul. Hotărîră amîndoi să se întîlnească în oraş chiar a doua zi şi să încheie actul de vînzare-cumpărare. Cicikov ceru o listă a ţăranilor. Sobakevici acceptă cu plăcere s-o facă şi, aşezîndu-se la birou, se apucă de îndată să-i scrie cu mîna lui pe toţi ţăranii, nu numai cu numele, ci chiar şi cu respectivele calităţi demne de toată lauda.

Iar Cicikov, neavînd ce face, stătea în spatele amfitrionului şi-i cerceta alcătuirea mătăhăloasă. De îndată ce se uită la spinarea lui, lată precum a cailor scunzi de Viatka, şi la picioarele lui, semănînd cu două borne de fontă, dintre cele ce se pun pe trotuare, nu putu să nu exclame în sinea lui: „Tare darnic a fost Domnul cu tine! Eşti cum spune zicala: croială de mîntuială, dar cusătură temeinică!… Oare urs te-ai născut, sau te-au făcut urs viaţa trăită pe coclaurii aceştia uitaţi de lume, semănăturile, bătaia de cap, ţăranii, încît ai ajuns ceea ce se cheamă un om hapsîn? Dar, nu: cred că ai fi fost acelaşi, chiar dacă ţi s-ar fi dat o creştere cum cere moda, chiar dacă ţi s-ar fi dat drumul în lume şi ai fi locuit la Petersburg, nu în fundul ăsta de ţară. Deosebirea ar fi fost că, dacă acum înfuleci o jumătate de coastă de berbec cu terci de hrişcă, după ce ai dat gata o brînzoaică mai mare decît farfuria, la Petersburg te-ai fi delectat mîncînd mai ştiu eu ce cotlete cu trufe. Uite, acum eşti stăpîn peste ţărani: te înţelegi bine cu ei şi, desigur, nu-i nedreptăţeşti, pentru că-s ai tăi şi tot ţie ţi-ar fi mai rău; la Petersburg, ai avea în subordine funcţionari, cărora le-ai face tot felul mizerii, dîndu-ţi seama că nu ţi-s iobagi, sau ai jefui vistieria statului! Nu, pumnul hapsînului nu se desface ca să se vadă palma! Iar dacă-şi dezdoaie unul sau două degete, e şi mai rău. Dacă hapsînul ar gusta un pic din vreo ştiinţă oarecare, după ce ar ocupa un post mai de seamă, le-ar arăta el celor care într-adevăr au aprofundat o ştiinţă. Ba, poate, ar spune pe urmă: «Ia să arăt eu de ce-s

în stare!». Şi ar născoci o dispoziţie atît de năstruşnică, încît mulţi ar păţi-o rău… Ehei, de-ar fi toţi nişte hapsîni!“.

— Lista e gata! spuse Sobakevici, întorcîndu-se spre musafir.

— E gata? Daţi-o încoace! O citi pe fugă şi se miră de acurateţea şi precizia cu care fusese întocmită: nu numai că erau trecute amănunţit meseria, ocupaţia, vîrsta şi starea civilă, dar pe margini se aflau şi menţiuni speciale: cum se poartă omul, dacă bea sau nu. Altfel spus, ţi-era mai mare dragul s-o priveşti.

— Acum fiţi bun şi daţi-mi o arvună! spuse Sobakevici.

— Ce să faceţi cu arvuna? O să primiţi în oraş toţi banii odată.

— Doar ştiţi că aşa se obişnuieşte, obiectă Sobakevici.

— Nu ştiu cum să vă dau, întrucît n-am luat bani cu mine. Nu am decît zece ruble.

— Mare lucru: zece ruble! Daţi-mi măcar cincizeci!

Cicikov începu să dea din colţ în colţ, spunînd că n-are. Însă Sobakevici susţinu atît de convins că are bani, încît fu nevoită să mai scoată o hîrtie, după care spuse:

— Poftim, vă mai dau încă cincisprezece, aveţi cu totul douăzeci şi cinci. Numai să-mi daţi chitanţă.

— La ce vă trebuie chitanţa?

— Ştiţi şi dumneavoastră că-i mai bine să ai chitanţă. Nici nu ştii ceasul rău, orice se poate întîmpla.

— Bine, daţi banii încoace!

— La ce bun? Îi am în mînă. De îndată ce-mi scrieţi chitanţa, îi şi luaţi.

— Daţi-mi voie, cum să vă fac chitanţa? Mai întîi trebuie să văd banii.

Cicikov îi dădu lui Sobakevici hîrtiile, iar acesta, ducîndu-se la masă şi acoperindu-le cu

degetele de la mîna stîngă, scrise cu dreapta, pe un petic de hîrtie, că a primit în întregime arvuna de douăzeci şi cinci de ruble, în bancnote emise de stat. După ce scrise chitanţa, mai examină o dată banii.

— Hîrtia asta-i cam veche! rosti el, cercetînd o bancnotă la lumină. E şi puţin ruptă, dar, ca între prieteni, treacă de la mine.

„E hapsîn, hapsîn! se gîndi Cicikov. Pe deasupra, mai e şi bestie.“

— De parte femeiască nu doriţi?

— Nu, mulţumesc.

— N-aş cere mult. Pentru că ne cunoaştem, o rublă bucata.

— Nu, n-am nevoie de parte femeiască.

— Bine, dacă n-aveţi nevoie, n-are rost să vorbim. Fiecare cu gusturile lui. Vorba aceea: unuia îi place popa, altuia preoteasa.

— V-aş mai ruga ca afacerea să rămînă între noi, spuse Cicikov, luîndu-şi rămas bun.

— Asta se înţelege de la sine. N-are rost să mai amestecăm în asta şi pe altcineva. Ceea ce stabilesc cu sinceritate doi buni prieteni trebuie să rămînă între ei, în virtutea prieteniei lor. Mergeţi cu bine! Vă mulţumesc că ne-aţi vizitat, vă rog să nu ne uitaţi nici pe viitor: dacă aveţi o oră liberă, veniţi să luăm masa împreună, să ne mai omorîm timpul. Poate că vom avea şi altă dată prilejul să ne facem vreun serviciu unul altuia.

„Vezi să nu fie aşa! se gîndi Cicikov, urcînd în brişcă. M-a stors de cîte două ruble şi jumătate pentru fiecare suflet mort, hapsînul dracului!“

Era nemulţumit de purtarea lui Sobakevici. Oricum, se cunoşteau, se văzuseră şi la guvernator, şi la şeful poliţiei, dar procedase ca un ins cu totul străin, îi luase bani pe un lucru de tot nimicul! După ce brişca ieşi din curte, întoarse capul şi văzu că Sobakevici încă mai stătea în pridvor, parcă vrînd să vadă încotro o va lua musafirul.

— Ticălosul, tot mai stă acolo! spuse el printre dinţi, şi-i porunci lui Selifan să apuce pe după casele ţăranilor şi să meargă în aşa fel, încît trăsura să nu poată fi văzută dinspre curtea boierească. Voia să treacă pe la Pliuşkin, căruia, după spusele lui Sobakevici, oamenii îi mureau ca muştele, dar n-avea chef să afle Sobakevici că se duce acolo. Cînd brişca ajunse la capătul satului, îl chemă pe primul ţăran întîlnit, care, precum o furnică neobosită, căra spre casă o bîrnă foarte groasă, găsită pe drum.

— Hei, bărbosule! Cum să ajung de-aici la Pliuşkin, dar fără să trec pe lîngă conacul boierului?

Mujicul păru să fie pus în încurcătură de această întrebare.

— Ce, nu ştii?

— Nu, boierule, nu ştiu.

— Vai de tine! Şi te văd om cărunt! Nu-l ştii pe zgîrcitul de Pliuşkin, care-şi hrăneşte prost oamenii?

— Aha! Peticitul, peticitul! strigă ţăranul.

Alături de cuvîntul „peticit“, mujicul mai adăugă un substantiv foarte nimerit, dar care nu se întrebuinţează în vorbirea mondenă, aşa că îl omitem. De altminteri, vă puteţi închipui că substantivul lovise drept la ţintă, pentru că Cicikov tot mai zîmbea, deşi ţăranul pierise de mult din vedere şi brişca străbătuse o bună bucată de drum. Poporul rus se exprimă cu cuvinte tari şi, dacă-i dăruieşte cuiva o poreclă, neam de neamul lui o s-o tot poarte, porecla se ţine lipcă de om şi la slujbă, şi după ce-şi părăseşte slujba, şi la Petersburg, şi la capătul pămîntului. Şi, oricît ai încerca mai apoi să-ţi înnobilezi porecla, chiar dacă ai plăti oameni pricepuţi într-ale scrisului ca să demonstreze că provine din numele de familie al unei vechi stirpe de prinţi, totul e în zadar: porecla croncăneşte de la sine, gîlgîie din străfundul pliscului ei de cioară şi arată clar de

unde şi-a luat pasărea zborul. O vorbă rostită la ţanc e ca un cuvînt scris şi, după cum spune un proverb, ce-i scris cu condeiul nu poţi tăia cu toporul. Şi cît de bine nimerit e tot ce a ieşit din străfundul Rusiei, unde nu există nici nemţi, nici finlandezi, nici alte seminţii, unde totul este get-beget, născocit de mintea rusească, de omul neaoş, căruia nu i-a tors mama pe limbă, care nu-şi cloceşte cuvintele precum cloşca ce stă pe ouă pînă ies puii din ele, ci îţi trînteşte deodată o poreclă, ca un paşaport pe care o să-l porţi veşnic şi apoi n-are rost să mai adaugi cum ţi-s nasul sau buzele – dintr-o singură trăsătură te-a zugrăvit din cap pînă-n picioare!

Aşa cum nenumărate biserici, mănăstiri cu cupole, turle şi cruci împînzesc sfînta, evlavioasa Rusie, tot aşa nenumărate seminţii, generaţii şi popoare se îmbulzesc, forfotesc şi împestriţează faţa pămîntului. Şi fiecare popor care poartă în sine chezăşia puterii, care este plin de forţele creatoare ale sufletului, de individualitatea sa clară şi de alte daruri ale lui Dumnezeu, s-a distins în felul lui prin propriul său cuvînt, prin care, exprimînd un obiect, reflectă în exprimarea acestuia o parte a caracterului său. Cuvîntul britanicului arată cunoaşterea inimii şi înţeleapta înţelegere a vieţii; cuvîntul efemer al francezului are strălucirea unui fante, strălucire ce se spulberă de îndată; germanul îşi ticluieşte cuvîntul întortocheat, inaccesibil multora, inteligent, dar lipsit de forţă; însă nu există cuvînt atît de năvalnic, atît de vioi, parcă smuls de-a dreptul din inimă, care să clocotească şi să palpite atît de viu, ca o vorbă rusească rostită la ţanc.

Capitolul al VI-lea

Cîndva, demult, în primii ani ai tinereţii mele, în anii copilăriei, care-au trecut pentru a nu se mai întoarce vreodată, mă bucuram ori de cîte ori mă apropiam de un loc necunoscut, fie el un sătuc, un biet oraş reşedinţă de judeţ, un sat în toată puterea cuvîntului sau o mahala; privirea mea iscoditoare de copil descoperea peste tot lucruri interesante. Orice clădire, orice amănunt ce se arăta cît de cît vrednic de luat în seamă – totul mă oprea din drum şi mă uimea. Fie că era clădirea de piatră a vreunei instituţii de stat, cu arhitectura sa bine cunoscută, cu o mulţime de ferestre, dintre care jumătate erau oarbe, ce se înălţa singuratică din mijlocul îmbulzelii de bîrne din care erau clădite casele cu un singur cat ale tîrgoveţilor, fie că era cupola frumos rotunjită, învelită cu tablă zincată, ridicată pe acoperişul unei biserici noi, date cu var şi strălucind ca zăpada, fie că era o piaţă sau un fante de provincie, nimerit în mijlocul oraşului, nimic nu scăpa atenţiei mele proaspete şi vii, aşa că, scoţîndu-mi nasul de sub coviltirul căruţei cu care călătoream, mă uitam şi la croiala nemaivăzută pînă atunci a cîte unei redingote, şi la lăzile de lemn, pline cu cuie, cu pucioasă, a cărei culoare galbenă o zăream de departe, şi la lăzile cu stafide şi săpun, ce se iţeau pe uşa cîte unei prăvălii de legume, alături de borcanele cu bomboane vechi şi tari de Moscova, mă uitam la cîte un ofiţer de infanterie ce trecea pe-alături, adus de prin cine ştie ce oraş reşedinţă de gubernie ca să se plictisească de moarte aici, în judeţ, la cîte un negustor cu surtuc siberian, trecînd repede în droşca lui trasă de cai iuţi – iar eu le fugeam cu gîndul pe urme, pătrunzînd în viaţa lor sărmană. Văzînd un slujbaş judeţean trecînd pe-alături, mă şi întrebam dacă se duce la o serată dată de un confrate sau acasă, pentru ca, după ce va fi stat vreo jumătate de oră în pridvor şi înainte de a se fi îndesit umbra amurgului, să se aşeze devreme la cină împreună cu maică-sa, cu soţia, cu sora soţiei

şi cu întreaga familie, îmi imaginam cum vor discuta în timp ce fata în casă, cu salbă la gît, sau feciorul cu tunică groasă le va aduce, după supă, o lumînare de seu, înfiptă în longevivul sfeşnic al casei. Apropiindu-mă de satul cîte unui moşier, mă uitam curios la clopotniţa de lemn înaltă şi îngustă sau la vechea biserică, tot de lemn, lătăreaţă şi întunecată la culoare. De departe, prin frunzişul pomilor, îmi ademeneau privirea acoperişul roşu şi hornurile albe ale conacului boieresc şi de-abia aşteptam ca acesta, după ce se vor sfîrşi grădinile ce-l înconjurau, să se arate în întreaga sa splendoare, care pe atunci – vai! – nu mi se părea deloc vulgară. După înfăţişarea conacului încercam să ghicesc cum arată moşierul, dacă-i gras, dacă are băieţi sau nu mai puţin de şase fete, cu rîsete zglobii, cu jocuri, cu eterna mezină care-i cea mai frumoasă dintre ele, dacă fetele au ochii negri, dacă tatăl lor este vesel din fire sau posomorît ca septembrie în ultimele sale zile, dacă se uită în calendar şi vorbeşte de secară sau grîu, subiecte plicticoase pentru cei tineri.

Acum mă apropii nesimţitor de orice sat necunoscut şi mă uit apatic la priveliştea lui vulgară; privirea mea fără căldură se simte orfană, nu-mi vine a rîde, iar ceea ce altădată mi-ar fi trezit pe chip vii tresăriri, rîsul şi verva nepotolită alunecă acum pe-alături, iar buzele mele nemişcate păstrează o tăcere impasibilă. O, tinereţea mea, o prospeţimea mea de altădată!

Gîndindu-se şi rîzînd în sinea lui de porecla pe care ţăranii i-o hărăziseră lui Pliuşkin, Cicikov nu băgă de seamă că ajunsese în mijlocul unui sat mare, cu o mulţime de case şi uliţe. Totuşi, îl dezmetici curînd o zdruncinătură zdravănă datorată caldarîmului de bîrne, faţă de care pavajul de piatră din oraş era floare la ureche. Ca nişte clape de pian, aceste bîrne ba se ridicau, ba coborau, iar călătorul neatent se alegea fie cu un cucui în ceafă, fie cu o vînătaie în frunte, sau se

întîmpla să-şi muşte cît se poate de dureros vîrful limbii cu propriii săi dinţi. Cicikov băgă de seamă că toate casele satului se aflau într-o stranie stare de paragină: bîrnele erau negre şi vechi; multe acoperişuri erau găurite, de se vedea prin ele ca prin ciur; din altele mai rămăseseră doar coamele şi căpriorii de pe lături, care semănau cu nişte coaste descărnate. Părea că înşişi stăpînii le dezveliseră de şindrilă şi scînduri, gîndindu-se, pe bună dreptate, desigur, că acestea nu feresc casa la vreme de ploaie, că pe vreme bună nu-ţi curge-n casă, că n-are rost să te giugiuleşti înăuntru, cînd este loc destul şi la crîşmă, şi la drumul mare – într-un cuvînt, oriunde. Ferestrele caselor n-aveau geamuri, unele dintre ele fiind astupate cu cîte o cîrpă sau un zăbun; balconaşele cu balustradă de sub streaşină, care nu se ştie de ce se construiesc la unele case ruseşti, erau negre şi prăbuşite într-o rînă, fără să pară cîtuşi de puţin pitoreşti. În multe locuri, îndărătul caselor se înşirau stoguri uriaşe de grîne, stătute, se vede treaba, de mult; semănau la culoare cu cărămizile vechi, prost arse, iar pe vîrfurile lor creşteau tot felul de bălării, spre care, pe de lături, se căţărau felurite tufe. Se vedea limpede că grînele erau ale boierului. Dindărătul stogurilor de grîne şi al acoperişurilor dărăpănate se înălţau în văzduhul curat cele două biserici ale satului, aflate una lîngă alta, şi se arătau ba în dreapta, ba în stînga, pe măsură de brişca făcea cotituri; cea din lemn era părăsită, iar cea din piatră avea zidurile galbene, mînjite şi crăpate. Tot mai des începu să se arate conacul boieresc şi, în sfîrşit, se făcu văzut în întregime în locul în care se sfîrşea şirul de case şi începea pîrloaga unei grădini sau vărzării, împrejmuită cu un gard scund, spart din loc în loc. Acest castel ciudat, lung, nefiresc de lung, arăta ca un invalid bătrîn şi ramolit. În unele porţiuni avea un singur cat, în altele – două; pe acoperiş, care nu îi apăra peste tot cu nădejde bătrîneţea, se aflau faţă în faţă două

turnuleţe, amîndouă şubrede, lipsite de vopseaua ce le înfrumuseţase cîndva. Zidurile clădirii lăsau să iasă la iveală, din loc în loc, dezgolită, plasa de sîrmă de sub tencuială şi se vedea că suferiseră mult din pricina vremii rele, a ploilor, a vîntoaselor şi a toamnelor schimbătoare. Numai două ferestre erau deschise, celelalte erau oblonite sau chiar bătute în scînduri. La rîndul lor, şi aceste două ferestre erau cam chioare; pe una dintre ele era lipit un triunghi din hîrtie albastră, cu care se înveleşte zahărul.

Numai parcul vechi, lung şi lat, năpădit de buruieni şi lăsat în paragină, care începea din spatele casei şi se întindea dincolo de sat pînă se contopea cu cîmpia, părea să învioreze acest sat mare şi doar el era cît se poate de pitoresc în frumoasa sa sălbăticie. Îngemănate, vîrfurile copacilor crescuţi în voia lor păreau nişte nori verzi sau nişte cupole ondulate şi tremurătoare, avîntate spre orizont. Trunchiul alb, colosal al unui mesteacăn fără frunziş, care-i fusese retezat de furtună sau de trăsnet, se ridica din acest hăţiş verde şi se rotunjea în văzduh ca o coloană perfectă, strălucitoare, de marmură; retezătura oblică şi ascuţită, pe care o avea în vîrf în loc de capitel, părea o căciulă sau pasăre neagră, în contrast cu albeaţa lui de zăpadă. Hameiul, care înăbuşea jos tufele de soc, scoruş şi alun şi apoi se întindea de-a lungul ulucilor întregului gard, se căţăra în cele din urmă în sus, încolăcindu-l pînă la jumătate. Ajuns pînă acolo, se lăsa din nou în jos şi începea să se agaţe de vîrfurile celorlalţi copaci sau atîrna în văzduh, răsucindu-şi în inele cîrceii subţiri şi îndărătnici, fremătînd uşor la fiecare adiere de vînt. Ici şi colo, în lumina soarelui, hăţişurile verzi se desfăceau în lături şi lăsau să se vadă între ele cîte o adîncitură neluminată, căscată precum o gură neagră; aceasta era cufundată cu totul în umbră şi arareori licărea ceva în adîncimea ei: o alee fugară, nişte balustrade dărîmate, un

chioşc şubred, un trunchi scorburos de salcie bătrînă, nişte tufari cărunţi şi stufoşi care, dindărătul salciei, îşi întindeau frunzele şi ramurile, uscate din pricina cumplitei strîmtori, încîlcite şi încrucişate de-a valma; şi, în sfîrşit, se vedea cîte o ramură tînără de arţar, întinzîndu-şi pieziş labele, adică frunzele verzi, iar soarele, făcîndu-şi loc Dumnezeu ştie cum sub una dintre ele, o învăpăia şi o făcea dintr-o dată străvezie, dîndu-i strălucire minunată în această umbră deasă. Într-o parte, la marginea parcului, cîţiva plopi de munte, mult mai înalţi decît ceilalţi copaci, ţineau sus, pe vîrfurile lor tremurătoare, cuiburi uriaşe de ciori. Pe unii dintre ei spînzurau crengi frînte, dar nedesprinse cu totul de trunchi, laolaltă cu frunzele uscate. Cu alte cuvinte, totul era frumos, cum nu e în stare să născocească nici natura, nici arta şi cum se întîmplă doar atunci cînd acestea se unesc, cînd peste munca omului, adeseori învălmăşită fără noimă, natura trece în cele din urmă cu dalta ei şi uşurează formele prea masive, distruge perfecţiunea grosolană şi înlătură lacunele mizere, dindărătul cărora se vede, neascuns, planul nud, astfel că încălzeşte sublim tot ceea ce a fost creat la rece, cu puritate echilibrată şi acurateţe.

După ce făcu o cotitură sau două, eroul nostru se pomeni în sfîrşit chiar în faţa casei, care i se păru acum şi mai de plîns. Scîndurile vechi ale gardului şi de porţii erau acoperite de mucegaiul verde. Tot felul de acareturi umpleau curtea: atenanse pentru slugi, hambare şi pivniţe, toate aflate într-o continuă stare de părăginire; alături de ele, la dreapta şi la stînga, se vedeau alte porţi şi alte curţi. Totul spunea că aici fusese cîndva o gospodărie mare, dar acum aceasta era posomorîtă. Nu se vedea nimic care să învioreze tabloul: nici uşi care să se deschidă, nici oameni care să iasă pe ele, care să trebăluiască şi să se îngrijească de casă! Numai poarta cea mare era deschisă, şi asta

pentru că intra un ţăran cu o căruţă încărcată şi acoperită cu o rogojină, care îşi făcuse apariţia parcă anume pentru a înviora acest loc mort; în restul timpului, şi poarta cea mare stătea ferecată, căci de un belciug atîrna un lacăt uriaş. Lîngă o clădire, Cicikov zări curînd silueta unui om, care începu să se ciorovăiască cu ţăranul sosit cu căruţa. Mult timp nu-şi putu da seama ce era fiinţa aceea: femeie ori bărbat. Îmbrăcămintea ei era cu totul nedefinită, semăna foarte bine cu un capot femeiesc, pe cap avea o scufie cum poartă, la ţară, femeile zdravene de la curţile boiereşti, numai vocea i se păru lui Cicikov cam groasă pentru o femeie. „E femeie! se gîndi el şi imediat adăugă: Ba nu!“ „Sigur că-i femeie!“ spuse el pînă la urmă, după ce-o privi mai cu luare-aminte. La rîndul ei, şi fiinţa aceea îl privea cu atenţie. Părea că un musafir era pentru ea ceva cu totul neobişnuit, deoarece nu-l măsura cu privirea doar pe Cicikov, ci şi pe Selifan, chiar şi caii, începînd cu coada şi sfîrşind cu botul. După cheile pe care le purta la cingătoare şi după vorbele de ocară cu care îl beştelea pe ţăran, Cicikov îşi zise că trebuie să fie chelăreasa.

— Ascultă, mătuşă, spuse el coborînd din brişcă, boierul…

— Nu-i acasă, îl întrerupse chelăreasa, fără să mai aştepte sfîrşitul întrebării. Apoi, după cîteva clipe, adăugă: Da’ ce vă trebuie?

— Am treabă cu dumnealui!

— Intraţi în casă! spuse chelăreasa, întorcîndu-i spatele alb de făină şi cu o ruptură zdravănă la poalele capotului.

Cicikov intră într-o tindă mare, întunecoasă, care-l întîmpină cu o răceală ca de pivniţă. Din tindă trecu într-o odaie, întunecoasă şi ea, în care licărea o rază de lumină ce pătrundea printr-o crăpătură largă de sub o uşă. Deschizînd această uşă, el se pomeni în sfîrşit la lumină şi rămase uluit de atîta dezordine. Parcă în casă se spălau

duşumelele şi aici, pentru un timp, fusese înghesuit tot mobilierul. Pe o masă se afla un scaun rupt, alături de un ceasornic cu pendulul oprit, de care un păianjen îşi agăţase pînza. Sprijinit cu o latură de perete, tot aici se afla un dulap cu argintărie veche, cu clondire şi porţelanuri chinezeşti. Pe biroul lucrat cu mozaic de sidef, care se desprinsese pe alocuri şi lăsase la vedere numai scobituri gălbui, umplute cu clei, se îngrămădeau cîte şi mai cîte: un teanc de hîrtii, scrise cu litere mărunte, avînd deasupra un *presse-papier* de marmură albă, înverzită acum, cu toarta sub formă de ouşor, o carte veche, legată în piele şi cu muchiile roşii, o lămîie zbîrcită, nu mai mare decît o alună, un braţ de fotoliu, rupt de la locul lui, un păhărel cu cine ştie ce lichid şi trei muşte, acoperit cu o scrisoare, o bucată de ceară roşie, un petic de cîrpă, cules cine ştie pe unde, două pene pătate cu cerneală, parcă uscate de oftică, o scobitoare îngălbenită cu desăvîrşire, cu care stăpînul casei îşi scobise, poate, dinţii încă înainte ca francezii să invadeze Moscova.

Pe pereţi atîrnau cîteva tablouri, înghesuite fără socoteală: o gravură lungă, îngălbenită, care înfăţişa o bătălie, cu tobe uriaşe, cu ostaşi ţipînd, cu tricornuri pe cap şi cu cai ce se înecau; gravura n-avea geam, era pusă într-o ramă de mahon cu dungi subţiri din bronz şi cu cercuri la colţuri, tot din bronz şi ele. Alături, ocupînd o jumătate de perete, era un tablou înnegrit, pictat în ulei, pe care erau zugrăvite flori, fructe, un pepene verde, tăiat felii, un rît de mistreţ şi o raţă atîrnînd cu capul în jos. În mijlocul tavanului atîrna o lustră băgată într-un sac de pînză, care, de-atîta praf, semăna cu o gogoaşă de mătase cu viermele în ea. Într-un colţ al camerei zăceau claie peste grămadă lucrurile mai grosolane, care nu meritau să stea pe masă. Era greu de spus ce se afla în mormanul acela, căci praful se aşternuse atît de gros, încît mîinile oricui s-ar fi atins de grămadă ar fi ajuns să semene cu

nişte mănuşi; mai la vedere erau o bucată dintr-o lopată de lemn şi o talpă veche de cizmă. Nu s-ar fi putut spune nicidecum că în încăperea aceea locuia o fiinţă vie, dacă prezenţa ei n-ar fi fost semnalată de scufia veche, ponosită, care zăcea pe masă. În timp ce Cicikov cerceta interiorul acesta ciudat, se deschise uşa laterală şi intră aceeaşi chelăreasă, pe care o întîlnise în curte. Dar acum el văzu că are mai degrabă a face cu un chelar, decît cu o chelăreasă: în tot cazul, o chelăreasă nu se bărbiereşte, pe cînd fiinţa respectivă, dimpotrivă, se bărbierea, şi destul de rar, se pare, fiindcă întreaga bărbie şi partea de jos a fălcii semănau cu o ţesală din sîrmă, cu care se curăţă caii în grajd. Afişîndu-şi o expresie întrebătoare pe faţă, Cicikov aştepta cu nerăbdare să audă ce vrea chelarul să-i spună. La rîndul său, chelarul aştepta să audă ce vrea să-i spună Cicikov. În sfîrşit, mirat de această ciudată derută, ultimul se hotărî să întrebe:

— Ce face boierul? E la el în cameră?

— Stăpînul e aici, spuse chelarul.

— Unde-i? insistă Cicikov.

— Ce-i, domnule, sînteţi orb? întrebă chelarul. Asta-i bună! Păi, eu mi-s stăpînul!

Aici, eroul nostru făcu fără voie un pas îndărăt şi îl privi cu atenţie. I se întîmplase să vadă fel de fel de oameni, chiar dintre aceia pe care eu şi cititorul nu vom avea prilejul să-i întîlnim vreodată; dar un asemenea om nu mai văzuse. Faţa lui nu vădea nimic ieşit din comun; era aproape la fel ca a multor bătrîni uscăţivi, numai bărbia îi era mult adusă înainte, încît trebuia s-o acopere de fiecare dată cu batista, ca să n-o scuipe; ochii lui mici nu erau încă stinşi şi-i jucau sub sprîncenele stufoase ca nişte şoareci ce-şi scot botişoarele ascuţite din găurile întunecate, îşi ciulesc urechile şi mişcă din mustăţi, iscodind dacă nu cumva îi pîndeşte de undeva vreun motan sau vreun ştrengar de băiat şi adulmecînd bănuitor. Mult mai remarcabilă îi era îmbrăcămintea: cu nici un fel de

mijloace şi stăruinţe n-ai fi putut descoperi din ce îi era încropit halatul; mînecile şi piepţii erau atît de soioase şi lustruite, încît semănau cu iuftul pentru cizme; îndărăt, în loc de două pulpane, i se bălăngăneau patru, de sub care atîrnau zdrenţe de bumbac. Avea la gît ceva despre care era greu de spus dacă era ciorap, jartieră, brîu, dar în nici un caz nu era cravată. Altfel spus, dacă Cicikov l-ar fi întîlnit astfel gătit în uşa unei biserici, i-ar fi dat de bună seamă un pitac de aramă. Căci, spre cinstea eroului nostru, trebuie să spunem că inima lui era milostivă şi el nu se îndura nicidecum să nu-i dea unui om sărman un pitac de aramă. Dar acum nu avea în faţă un cerşetor, ci un moşier. Acest moşier stăpînea mai mult de o mie de suflete şi era greu de crezut că cineva ar fi putut găsi la altul atîta belşug de bucate: grăunţe, făină şi, pur şi simplu, stoguri de grîne, cămări, hambare şi uscătorii burduşite cu fel de fel de pînzeturi, stofe, piei de oaie dubite şi crude, peşte uscat, felurite legume şi multe alte merinde. Dacă cineva şi-ar fi aruncat privirea într-una dintre curţi, unde erau pregătite, ca să fie, tot felul de lemnării şi vase niciodată folosite, i s-ar fi părut că a nimerit la Moscova, la tîrgul lemnarilor, unde se duc zilnic soacrele descurcăreţe, cu bucătăresele după ele, să-şi aprovizioneze gospodăriile şi unde se văd munţi de lemnărie de tot felul: îmbucată, strunjită, fălţuită sau împletită – butoaie, hîrdaie, ciubere, ciuturi cu capac, cofe cu şi fără cioc, pocale, panere, lădiţe, în care femeile îşi pun fuioarele şi alte fleacuri, cutii din coajă subţire de plop, coşuri din coajă de mesteacăn şi o mulţime de alte lucruri de care are nevoie Rusia cea bogată şi cea săracă. Şi de ce, la o adică, îi trebuiau lui Pliuşkin atît de multe lucruri? Într-o viaţă de om, n-ar fi apucat să le întrebuinţeze nici măcar pentru două moşii ca ale lui, dar şi aşa i se păreau prea puţine. Fără să se mulţumească cu ce avea, în fiecare zi umbla pe uliţele satului său, se uita pe sub podeţe şi punţi şi

înhăţa tot ce găsea: o pingea veche, o cîrpă uitată de vreo femeie, un cui de fier, un ciob de oală, le căra pe toate acasă şi le punea peste grămada observată de Cicikov în colţul odăii. „Uite că pescarul a ieşit după pleaşcă!“ spuneau ţăranii, cînd îl vedeau plecînd după vînat. Şi, într-adevăr, în urma lui uliţa nu mai avea de ce să fie măturată: s-a întîmplat ca un ofiţer, trecînd prin sat, să-şi piardă un pinten, şi pintenul a ajuns într-o clipă în grămada ştiută; dacă vreo femeie, căscînd gura la fîntînă, îşi uita găleata, el şterpelea şi găleata. De altfel, dacă vreun ţăran băga de seamă şi-l prindea asupra faptului, el nu crîcnea şi dădea înapoi lucrul furat; dar, dacă acesta ajungea în grămadă, nu mai era nimic de făcut: Pliuşkin se jura că e al lui, că l-a cumpărat în cutare zi de la cutare sau că i-a rămas de la bunicu-său. În camera lui, ridica tot ce vedea pe jos: o bucată de ceară roşie, un petic de hîrtie, o pană, şi le punea pe toate pe birou sau pe pervaz.

Şi doar fusese o vreme cînd nu era decît un gospodar păstrător! Avea nevastă şi copii, iar vecinul venea pe la el să mănînce, să-l asculte şi să înveţe rostul gospodăriei şi al zgîrceniei înţelepte. Toate mergeau vioi şi măsurat: lucrau morile, pivele, postăvăriile, strungurile tîmplarilor, atelierele de tors; peste tot şi în toate pătrundea privirea ageră a stăpînului care, ca un păianjen harnic, alerga fără astîmpăr, dar cu rost, prin toate ungherele pînzei sale gospodăreşti. Sentimente prea puternice nu i se putea citi pe faţă, dar ochii îi vădeau întotdeauna inteligenţă, vorbele lui erau pătrunse de experienţă şi de cunoaşterea lumii, aşa că oaspetele îl asculta cu plăcere; binevoitoare şi vorbăreaţă, stăpîna casei era vestită prin ospitalitatea ei; în întîmpinarea musafirului ieşeau două fiice drăgălaşe, amîndouă bălane şi gingaşe, ca doi trandafiri; dădea fuga şi fiul lui, un băiat dezgheţat, care se săruta cu toţi, fără să se sinchisească prea mult dacă asta îi place oaspetului

sau nu. Toate ferestrele casei erau deschise, mezaninul era ocupat de apartamentul unui profesor francez, care se bărbierea excelent şi trăgea foarte bine cu puşca: aducea întotdeauna la masă găinuşe sau raţe; uneori venea numai cu ouă de vrabie, din care poruncea să i se facă scrob, numai lui, pentru că nimeni din toată casa nu mai mînca aşa ceva. Tot la mezanin locuia o compatrioată de-a sa, guvernanta celor două fete. Stăpînul casei venea la masă într-o redingotă cam uzată, dar îngrijită şi avînd coatele în bună stare, fără nici un petic. Dar stăpîna cea bună muri; o parte dintre chei şi, împreună cu acestea, o parte dintre grijile mărunte trecură asupra lui. Pliuşkin deveni mai agitat şi, ca toţi văduvii, mai bănuitor şi mai zgîrcit. Nu se putea bizui prea mult pe fiica cea mare, Aleksandra Stepanovna, şi avea dreptate, pentru că Aleksandra Stepanovna, curînd după aceea, fugi cu un locotenent din Dumnezeu ştie ce regiment de cavalerie şi se cunună iute cu el într-o biserică sătească, ştiind că tatălui ei nu-i plac ofiţerii, din ciudata prejudecată că toţi militarii sînt cartofori şi mînăspartă. Pliuşkin îi trimise din urmă blestemul lui părintesc, dar nici nu se gîndi s-o urmărească. Astfel, casa deveni şi mai pustie. Pe moşie începu să se vadă tot mai bine zgîrcenia, iar eterna ei prietenă, cărunţeala ce începu să-i strălucească în păr, o ajută să se înteţească; profesorul francez fu îndepărtat pentru că feciorului îi venise timpul să-şi ia o slujbă; guvernanta fu alungată pentru că se dovedise a nu fi fără păcat în răpirea Aleksandrei Stepanovna; fiul, pe care îl trimisese în oraşul reşedinţă de gubernie să se intereseze la tribunal de o slujbă serioasă, după cum o concepea taică-său, în loc de asta intră într-un regiment şi de-abia după înrolare îi scrise bătrînului, cerîndu-i bani pentru echipament; fireşte că pentru asta primi ceea ce poporul de rînd numeşte „canci“. În sfîrşit, ultima dintre fete, care rămăsese cu el în casă, muri, iar

bătrînul se pomeni singurul păzitor, păstrător şi stăpîn al bogăţiilor sale. Viaţa în singurătate dădu hrană săţioasă zgîrceniei, care, după cum se ştie, are o foame de lup şi, cu cît înghite mai mult, cu atît devine mai nesătulă; sentimentele omeneşti, care şi aşa nu fuseseră profunde în el, scădeau în fiecare clipă, în fiecare zi se pierdea ceva în această dărăpănătură hîrbuită. Şi, într-o asemenea clipă, parcă într-adins, pentru a-i confirma părerea despre militari, se întîmplă că fiul lui se lefteri la cărţi; Pliuşkin îi trimise blestemul din adîncul sufletului său şi nu mai vru să ştie de băiat, nu-l mai interesă dacă este viu sau nu. Pe an ce trecea se ferecau ferestrele din casa lui, pînă cînd, în cele din urmă, nu se mai deschideau decît două, dintre care, aşa cum cititorul a şi văzut, una avea hîrtie lipită pe geam; din an în an, dădea uitării părţile mai importante ale gospodăriei, iar privirea meschină i se îndrepta spre peticele de hîrtie şi penele culese de prin odaia lui; devenea tot mai neînduplecat cu cei ce veneau să-i cumpere produsele gospodăriei; negustorii s-au tocmit cît s-au tocmit şi pînă la urmă l-au lăsat în plata Domnului, zicînd că-i diavol, nu om; fînul şi grînele putrezeau, clăile şi stogurile se prefăceau în bălegar curat, că puteai să semeni şi varză pe ele, făina din pivniţe se făcea ca de piatră, de trebuia spartă cu toporul, iar postavurile, pînzele şi ţesăturile de casă ţi-era şi frică să le atingi, pentru că se alegea de îndată praful din ele. Uita şi singur ce şi cît are şi nu-şi amintea decît locul în care ţinea în dulap o garafă cu o rămăşiţă de rachiu, pe care făcuse un semn cu mîna lui, pentru ca nu cumva vreun hoţoman să bea din el; nu uita nici unde pusese o pană sau o bucăţică de ceară roşie. Între timp, veniturile din gospodărie se adunau ca şi mai înainte: fiecare ţăran trebuia să-i dea aceeaşi dijmă, fiecare ţărancă avea de adus tot atîtea nuci, fiecare ţesător trebuia să-i facă tot atîta postav şi toate acestea erau îngrămădite în cămări, unde

putrezeau şi se găureau, pînă cînd însuşi Pliuşkin se prefăcu într-o gaură pe chipul omenirii. Aleksandra Stepanovna veni de două ori cu băieţelul ei cel mic, încercînd să se procopsească cu ceva; se pare că viaţa cu mutări din garnizoană în garnizoană, alături de locotenentul ei, nu era chiar atît de atrăgătoare, cum i se păruse înainte de nuntă. Totuşi, Pliuşkin o iertă şi chiar îl lăsă pe nepoţel să se joace cu un nasture de pe masă, dar nu-i dădu nici un ban. Altă dată, Aleksandra Stepanovna veni cu doi copii mici şi-i aduse un cozonac, ca să-l mănînce la ceai, şi un halat nou, pentru că taică-său purta un halat, de-ţi era nu numai groază, ci şi ruşine să te uiţi la el. Pliuşkin îi mîngîie pe amîndoi nepoţeii, îi puse pe cîte un genunchi şi-i săltă ca şi cum ar fi mers călare, luă cozonacul şi halatul, dar fetei nu-i dădu absolut nimic; cu atîta se alese, la plecare, Aleksandra Stepanovna.

Deci, iată ce fel de moşier stătea în faţa lui Cicikov! Trebuie să spunem că asemenea fenomene sînt rare în Rusia, unde tuturor le place mai curînd să risipească decît să adune. Şi cu atît mai de-a mirării e zgîrcenia, cu cît în imediata ei vecinătate se întîmplă să locuiască vreun moşier, care petrece cu toată largheţea nesăbuirii şi a boieriei ruseşti, care, cum se spune, îşi iroseşte toată viaţa. Călătorul, aflat pentru prima oară pe acele meleaguri, se opreşte uimit văzîndu-i locuinţa, întrebîndu-se ce prinţ suzeran a nimerit dintr-o dată printre moşierii mărunţi, ignoranţi: casele lui de piatră, cu hornuri nenumărate, cu turnuri, cu giruete, înconjurate de o turmă de alte clădiri mai mici şi pavilioane pentru oaspeţi, par nişte palate. Ce nu găseşti aici? Teatre, baluri; noaptea întreagă străluceşte parcul luminat de făclii şi lampioane, răsunînd de zgomotul muzicii. Jumătate de gubernie, în toalete elegante, se distrează veselă sub copaci şi nimănui nu i se pare nimic ciudat şi ameninţător în această iluminare

violentă, cînd cîte o ramură, scăldată în lumina falsă şi lipsită de verdeaţa ei vie, sare teatral din desişul copacilor, iar sus, datorită priveliştii de jos, cerul nocturn se arată mai întunecat, mai posomorît şi de douăzeci de ori mai ameninţător, în timp ce vîrfurile mohorîte ale copacilor, fremătîndu-şi frunzele în înalt, afundîndu-se şi mai mult în întunericul de nepătruns, se revoltă de această strălucire amăgitoare, care le scoate la vedere rădăcinile.

Se scurseseră de-acum cîteva minute de cînd Pliuşkin tăcea mîlc, iar Cicikov tot nu putea să înceapă vorba, absorbit fiind atît de felul cum arăta stăpînul casei, cît şi de tot ceea ce se găsea în camera lui. Mult timp se strădui să găsească nişte vorbe menite să lămurească scopul vizitei sale. Era cît pe ce să se exprime în sensul că, auzind multe despre virtuţile şi rarele calităţi ale sufletului lui Pliuşkin, a socotit că e de datoria lui să-i prezinte personal respectele sale, dar se răzgîndi, dîndu-şi seama că ar fi fost prea de tot. Mai aruncînd pe sub sprîncene o privire la toate lucrurile din cameră, simţi că „virtuţi“ şi „rare calităţi ale sufletului“ pot fi foarte bine înlocuite de alte cuvinte, cum ar fi „economie“ şi „bună rînduială“; de aceea, reformulîndu-şi în felul acesta exprimarea, spuse că, auzind multe despre spiritul lui de economie şi despre felul deosebit în care îşi gospodărea moşia, a considerat că e de datoria lui să vină ca să-l cunoască şi să-i prezinte el însuşi tot respectul său. Fireşte, ar fi putut găsi alt motiv, mai inteligent, dar în clipa aceea nu-i trecuse altceva prin minte.

Drept răspuns, Pliuşkin mormăi ceva printre buze, căci dinţi nu avea, dar nu se ştie ce-a spus, deşi, probabil, sensul trebuie să fi fost cam acesta: „Mai bine te-ai duce dracului cu respectul tău cu tot!“. Însă, deoarece ospitalitatea este la noi atît de cultivată, încît nici un zgîrîie-brînză nu îndrăzneşte să-i încalce legile, el adăugă de îndată, ceva mai clar: „Luaţi loc, vă rog!“.

— Cam de multişor nu-mi mai pică musafiri, spuse el. De fapt, recunosc că nici nu prea le văd rostul. Şi-au luat oamenii prostul obicei de a se duce unii la alţii, iar gospodăriile li-s vraişte… Şi-apoi, mai dă-le şi cailor fîn! Eu unul am mîncat de mult, iar bucătăria mi-e scundă, păcătoasă din cale-afară, cu hornul stricat de tot: dacă faci focul în cuptor, nu-i mare lucru să te pomeneşti cu toată casa în flăcări.

„Din ăştia-mi eşti! se gîndi Cicikov. Bine că am înfulecat la Sobakevici o brînzoaică şi o felie de coastă de berbec.“

— Şi, ca un făcut, n-am nici un braţ de fîn în toată gospodăria! continuă Pliuşkin. La drept vorbind, de unde să-l iau? Pămînt puţin, ţărani leneşi, care nu se gîndesc decît la crîşmă… Iaca aşa se pomeneşte omul, la bătrîneţe, cerşind pe la porţile altuia!

— Totuşi, mi s-a spus, insinuă discret Cicikov, că aveţi mai mult de o mie de suflete.

— Cine v-a spus? Scuipaţi-l în obraz, domnule, pe cel care v-a spus una ca asta! O fi fost vreun poznaş, care-a vrut să glumească pe socoteala dumneavoastră. Auzi la el: o mie de suflete! Da’ ia încearcă să le numeri! Cu nimic nu te-alegi! În ultimii trei ani blestematele de friguri mi-au secerat o mulţime de ţărani.

— Nu mai spuneţi! Şi au murit mulţi? exclamă Cicikov.

— Da, mulţi s-au dus.

— Dar, dacă-mi permiteţi să întreb, cam cîţi să fie?

— Vreo optzeci de suflete.

— Zău?

— Doar n-o să mă apuc să mint, domnule.

— Daţi-mi voie să vă mai pun o întrebare. Sufletele astea le socotiţi din ziua de cînd aţi depus ultima listă de recensămînt, nu-i aşa?

— Da’ de unde! I-aş mulţumi Domnului dacă ar fi aşa. Dar de la recensămînt se-adună cam o

sută douăzeci.

— Chiar aşa? O sută douăzeci în cap? exclamă Cicikov şi chiar rămase cu gura căscată de uimire.

— Sînt prea bătrîn, domnule, ca să mint, am trecut de şaizeci de ani! spuse Pliuşkin, părînd jignit de exclamaţia bucuroasă a interlocutorului. Cicikov băgă de seamă că, într-adevăr, nu era decent să rămînă indiferent la necazul altuia, aşa că oftă şi spuse de îndată că-l compătimeşte.

— Compătimirea nu-i ban să-l pui în buzunar, îi replică Pliuşkin. Uite, nu departe de mine trăieşte un căpitan, dracu' mai ştie de unde a venit. Zice că am fi rude. Mă tot ia cu „unchiule" în sus, „unchiule" în jos, îmi sărută mîna şi, cînd începe să mă compătimească, aşa mai urlă, că trebuie să-mi astup urechile. Şi-i roşu tot la faţă: cred că tare-i mai place rachiul! Şi-o fi risipit bănişorii cît a fost ofiţer sau, poate, l-a stors de ei vreo actriţă, aşa că acum mă compătimeşte!

Cicikov se străduí să-i explice că, în ceea ce-l priveşte, îl compătimeşte cu totul altfel decît căpitanul şi nu cu vorbe goale, ci cu fapte; este dispus să-i dovedească acest lucru de îndată, fără ocolişuri, după care se arătă gata să ia asupra lui obligaţia de a plăti birul pentru toţi ţăranii morţi în aceste circumstanţe tragice. Oferta păru să-l uluiască pe Pliuşkin. Îşi holbă ochii, îl privi mult timp şi, în sfîrşit, îl întrebă:

— Spuneţi drept, nu cumva aţi fost militar?

— Nu, îi răspunse Cicikov destul de viclean, am fost civil.

— Civil? repetă Pliuşkin şi începu să molfăie din buze, de parcă ar fi mîncat ceva. Păi, cum aşa? Vă faceţi singur pagubă?

— De dragul dumneavoastră, sînt gata să mă păgubesc singur.

— Vai, scumpule! Vai, binefăcătorule! strigă Pliuşkin fără să observe, de bucurie, că îi ieşiseră din nas nişte fire de tutun nu tocmai picturale,

semănînd cu zaţul de cafea, şi că poalele halatului, desfăcîndu-se, scoseseră la iveală un strai nu prea cuviincios pentru a fi privit. S-a găsit cineva să mîngîie un bătrîn! Ah, Dumnezeule! Ah, sfinţi părinţi!… Mai mult, Pliuşkin nu mai putu spune. Dar nu trecură decît cîteva clipe şi această bucurie, care se arătase atît de fulgerător pe faţa lui de lemn, dispăru la fel de iute, de parcă nici n-ar fi fost, şi pe chip i se întipări iarăşi o expresie de îngrijorare. Se şterse chiar cu batista, după care, făcînd-o ghem, se apucă să şi-o plimbe pe buza de sus.

— Şi cum adică, daţi-mi voie să vă întreb, ca să nu vă supăr, aveţi de gînd să plătiţi an de an birul pentru fiecare dintre ei? Cu banii cum facem? Mi-i daţi mie sau îi vărsaţi de-a dreptul la vistierie?

— Păi, uite cum facem: întocmim un act de vînzare-cumpărare, ca şi cum ar fi vii şi mi-i vindeţi mie.

— Da, act de vînzare-cumpărare… spuse Pliuşkin, se mai gîndi un pic şi începu iarăşi să molfăie din buze. Dar un act de vînzare-cumpărare înseamnă cheltuieli. Conţopiştii sînt nişte neobrăzaţi! Mai înainte, scăpai cu cincizeci de copeici de aramă şi cu un sac de făină, dar acum trebuie să le trimiţi o căruţă de crupe, ba încă să le pui în palmă şi o hîrtie de zece ruble. Aşa de lacomi de arginţi s-au făcut! Nu ştiu cum de preoţii nu bagă de seamă lucrul ăsta, măcar unul dintre ei să ţină o predică. Orice s-ar zice, n-ai cum rămîne surd la cuvîntul Domnului!

„Ba eu cred că tu ai rămîne surd!“ se gîndi Cicikov şi adăugă de îndată, cu voce tare, că el, din respect pentru Pliuşkin, este gata să ia asupra lui chiar şi cheltuielile legate de actul de vînzarecumpărare.

Auzind că şi aceste cheltuieli le ia asupra lui, Pliuşkin conchise că musafirul trebuie să fie un prost fără pereche şi numai se preface că a avut

slujbă civilă, că de fapt a fost ofiţer şi s-a ţinut scai de actriţe. Cu toate acestea, nu-şi putu ascunde bucuria şi îi ură numai bine atît lui Cicikov, cît şi copiilor săi, fără să-l întrebe dacă îi are sau nu. Apoi se duse la fereastră, ciocăni cu degetele în geam şi strigă: „Hei, Proşka!“. Peste cîteva clipe se auzi cineva dînd buzna în tindă, gîfîind, moşmondindu-se şi tropăind, după care, în sfîrşit, uşa se deschise şi intră Proşka, un băiat de vreo treisprezece ani, încălţat cu nişte cizme atît de mari, încît mai că nu-i ieşeau picioarele din ele la fiecare pas. Putem dezvălui pe loc de ce Proşka avea cizmele atît de mari: pentru toate slugile din curte, Pliuşkin avea o singură pereche de cizme, care trebuia să stea întotdeauna în tindă. Fiecare ins chemat în camerele boierului ţopăia de regulă desculţ prin toată curtea, dar, intrînd în tindă, se încălţa cu cizmele şi astfel îşi făcea apariţia în cameră. Ieşind de acolo, lăsa din nou cizmele în tindă şi îşi vedea de treburi cu tălpile goale. Dacă cineva s-ar fi uitat pe fereastră la vreme de toamnă, mai ales dimineaţa, cînd îngheţurile începeau să pişte, ar fi văzut că toţi oamenii de pe lîngă casă fac nişte sărituri, cum nici cel mai sprinten dansator de prin teatre n-ar fi izbutit să le facă.

— Ia uitaţi-vă, domnule, ce mutră are! îi spuse Pliuşkin lui Cicikov, arătîndu-l cu degetul pe Proşka. E prost de dă în gropi, dar ia încearcă să pui pe undeva un lucru, că ţi-l şterpeleşte într-o clipă! Ei, prostule, de ce-ai venit? Zi, de ce? Aici tăcu pentru cîteva clipe, la care Proşka îi răspunse tot prin tăcere. Pune samovarul, auzi? Ia cheia asta şi dă-i-o Mavrei, ca să se ducă în cămară: acolo, pe o poliţă, este un pesmet din cozonacul adus de Aleksandra Stepanovna ca să-mi beau ceaiul cu el!… Stai! Unde te duci? Prostovanule! Ah, mare prostovan! Ai pe dracul în călcîie?… Mai întîi ascultă: cred că pesmetul s-o fi stricat pe deasupra, aşa că să-l radă cu cuţitul, dar să nu arunce firimiturile, ci să le ducă în coteţ. Iar tu, frate, să

nu-mi umbli prin cămară, că altfel ştii ce te aşteaptă! Îţi trag o chelfăneală cu măturica de mesteacăn, să-i prinzi gustul! Ştiu că poftă ai destulă, dar bătaia o să ţi-o sporească! Numai să încerci să intri în cămară, că eu te pîndesc de la fereastră! Nu poţi să ai nici o încredere în ei, continuă el, adresîndu-i-se lui Cicikov, după ce Proşka dispăru cu cizme cu tot.

Curînd începu să-i arunce şi musafirului priviri bănuitoare. O asemenea mărinimie prinse să i se pară incredibilă şi se gîndi în sinea lui: „Dracu' să-l mai ştie, poate că nu-i decît un lăudăros, ca toţi acei mînă-spartă. Te minte, te minte, ca să-şi facă cheful de vorbă şi să-ţi bea ceaiul, după care pleacă!". Apoi, din spirit de prevedere şi, totodată, din dorinţa de a-l pune mai repede la încercare, spuse că n-ar fi rău să întocmească mai iute actul de vînzare-cumpărare, pentru că nu poţi fi sigur niciodată: azi omul trăieşte, dar mîine doar Dumnezeu mai ştie ce-o fi cu el.

Cicikov îşi declară disponibilitatea de a-l încheia pe loc şi nu ceru decît o listă cu toţi ţăranii.

Asta îl linişti pe Pliuşkin. Se vedea că pune ceva la cale şi, într-adevăr, luînd cheile, se duse la dulap, deschise uşiţa, cotrobăi mult timp printre pahare şi ceşti după care, în sfîrşit, spuse:

— Nu dau de el! Şi ce lichior grozav aveam! Numai să nu mi-l fi băut! Toţi ai casei sînt nişte hoţomani! Nu cumva ăsta să fie? Cicikov văzu în mîinile lui un clondir învelit în praf ca într-o pufoaică. Răposata l-a fiert la vremea ei, continuă Pliuşkin, dar hoaţa de chelăreasă l-a făcut uitat şi nici măcar nu i-a pus la loc dopul, canalia! L-au năpădit musculiţele şi multe alte gîze, dar eu am scos toată murdăria, şi-acum uite ce curat e! Vă torn un păhărel.

Dar Cicikov se strădui să refuze o aşa bunătate de lichior, spunînd că apucase să mănînce şi să bea.

— Aţi mîncat şi aţi băut! zise Pliuşkin. Da, fireşte, pe omul din lumea bună îl recunoşti oriunde: nu mănîncă, e sătul, pe cînd, dacă ai de-a face cu un hoţoman, oricît i-ai da de mîncare… Să-l luăm pe căpitanul meu, bunăoară. De cum vine, îmi şi zice: „Unchiule, dă-mi să mănînc ceva!“. Iar eu îi sînt unchi, aşa cum îmi e el mie bunic. Cred că n-are ce să mănînce acasă şi de asta umblă brambura! Ziceţi că vă trebuie un catastif cu toţi trîntorii ăştia? Cum să nu! Parcă aş fi ştiut şi i-am trecut pe toţi pe o hîrtie anume, ca să-i şterg la prima listă de recensămînt.

Pliuşkin îşi puse ochelarii şi începu să scotocească printre hîrtii. Dezlegînd fel de fel de teancuri, îl cinsti pe musafir cu o porţie atît de zdravănă de praf, încît acesta strănută. În sfîrşit, scoase o hîrtie, umplută toată cu un scris mărunt. Numele ţăranilor o năpădiseră, precum un roi de musculiţe. Erau acolo de toate soiurile: şi Paramanov, şi Pimenov, şi Panteleimonov, ba chiar se iţi şi un Grigori Doezjai-ne-doedeş[62]; în total – peste o sută douăzeci. Văzînd atîta belşug de nume, Cicikov zîmbi. Băgînd lista în buzunar, îi atrase atenţia lui Pliuşkin că trebuie să vină la oraş pentru încheierea actului de vînzare-cumpărare.

— La oraş? Cum aşa?… Pe mîna cui să las casa? Căci oamenii mei sînt sau hoţi, sau pungaşi: într-o singură zi m-ar prăda într-un asemenea hal, încît nici n-aş mai avea pe ce să-mi atîrn caftanul.

— Dar un cunoscut n-aveţi?

— De unde să am eu un cunoscut? Toţi cunoscuţii mei fie au murit, fie nu mă mai cunosc. Stai, taică, am! Cum să n-am! strigă el. Îl cunosc chiar pe preşedinte, venea altădată pe la mine, cum să nu-l cunosc! Am mîncat din acelaşi blid, ne-am căţărat împreună pe garduri! Cum să nu-l cunosc? Îl cunosc foarte bine! Poate că ar fi bine să-i scriu lui?

— Sigur că lui ar fi bine să-i scrieţi.

— Să nu-l cunosc eu!? Am fost prieteni la şcoală!

Şi pe această faţă de lemn licări deodată o rază caldă, se exprimă nu un sentiment, ci o slabă oglindire de sentiment, ceva asemănător apariţiei neaşteptate la suprafaţă a unui om care se îneacă, apariţie ce stîrneşte strigătul de bucurie al mulţimii de pe mal. Dar în zadar se bucură fraţii şi surorile şi-i aruncă de pe mal o frînghie, aşteptînd să mai iasă o dată la vedere spinarea lui sau mîinile istovite de luptă; ivirea aceea a fost ultima. Totul se stinge, iar după aceea mai înspăimîntător şi mai pustiu devine luciul neînsufleţit al apei. Aşa şi faţa lui Pliuşkin, după ce licări pe ea un sentiment de-o clipă, deveni şi mai nesimţitoare, şi mai vulgară.

— Aveam pe masă un sfert de coală de hîrtie curată, spuse el, dar nu ştiu unde-a dispărut: oamenii mei nu-s buni de nimic! Spunînd acestea, se apucă să caute şi sub masă, şi pe masă, scotoci peste tot şi în cele din urmă strigă: Mavra! Hei, Mavra!

La chemarea lui apăru o femeie cu o farfurie în mînă, pe care se afla pesmetul cunoscut de-acum cititorului.

— Ce-ai făcut cu hîrtia, hoaţo?

— Zău, boierule, n-am văzut-o, afară de un petic pe care l-aţi pus pe păhărel.

— Te văd după ochi că mi-ai şterpelit-o.

— De ce s-o fi şterpelit? N-am ce face cu ea, că nici carte nu ştiu.

— Minţi, i-ai dus-o feciorului paracliserului. Îi place să mîzgălească, aşa că i-ai dus-o.

— Păi, feciorul paracliserului, dacă vrea, îşi face singur rost de hîrtie. N-avea el nevoie de peticul dumneavoastră!

— Bagă de seamă, la Judecata de Apoi dracii au să te ardă în furci de fier! Ai să vezi că au să te ardă!

— De ce să mă ardă, dacă n-am pus mîna pe sfertul de coală? Poate să am altă slăbiciune

femeiască, dar hoaţă nu m-a făcut încă nimeni.

— Da' vezi că dracii au să te ardă! Au să spună: „Aşa-ţi trebuie, ticăloaso, pentru că ţi-ai înşelat boierul!“. Şi-au să te ardă cu furcile înroşite în foc!

— Iar eu o să le spun: „N-aveţi pentru ce! Zău că n-am luat-o…“. Da' uite-o colo pe masă. Întotdeauna mă ocărîţi degeaba!

Pliuşkin văzu că, într-adevăr, sfertul de coală era pe masă, se opri pentru cîteva clipe, molfăi din buze şi rosti:

— Şi de ce te-ai burzuluit aşa? Că arţăgoasă mai eşti! Tu-i spui o vorbă, iar ea îţi zice zece! Du-te şi adu-mi foc să pun pecetea pe scrisoare. Stai! O să aduci o lumînare de seu, iar seul nu ţine mult: se topeşte şi nu-i, rămîi doar cu paguba. Adu-mi mai bine o surcică!

Mavra ieşi, iar Pliuşkin, aşezîndu-se într-un jilţ şi luînd o pană în mînă, răsuci încă mult timp sfertul de coală pe o parte şi pe cealaltă, gîndindu-se dacă n-ar putea să-l mai înjumătăţească o dată, dar în cele din urmă îşi dădu seama că nu-i chip; vîrî pana într-o călimară cu un lichid mucegăit şi cu o mulţime de muşte pe fund, după care se apucă de scris, aşternînd nişte litere ce semănau cu notele muzicale, înfrînîndu-şi clipă de clipă sprinteneala mîinii, care ţopăia peste întreaga hîrtie, îndesînd cu zgîrcenie rînd după rînd şi gîndindu-se cu părere de rău că va rămîne totuşi mult loc gol.

Pînă în ce hal de nimicnicie, de meschinărie şi josnicie a putut să decadă omul acesta! Să se schimbe într-atît! Seamănă oare a adevăr? Totul seamănă a adevăr, totul se poate întîmpla cu omul. Un tînăr înflăcărat de acum ar sări în sus de groază, dacă i s-ar arăta propriul portret la bătrîneţe. Ieşind din anii suavi ai tinereţii şi păşind pe drumul asprei maturităţi, luaţi cu voi simţămintele omeneşti, nu le lepădaţi în cale, căci nu le veţi mai găsi apoi! Bătrîneţea ce ne pîndeşte este cruntă şi fioroasă şi nu dă nimic înapoi din ce

am pierdut! Mormîntul e mai generos, pe mormînt va scrie: „Aici odihneşte un om“, dar nu veţi putea citi nimic în trăsăturile reci, nesimţitoare ale bătrîneţii inumane.

— N-aveţi cumva vreun prieten, spuse Pliuşkin, împăturind scrisoarea, căruia i-ar trebui iobagi fugari?

— Aveţi şi fugari? îl întrebă repede Cicikov, dezmeticindu-se.

— Tocmai că am. Ginerele meu a făcut cercetări, cică li s-a pierdut orice urmă, însă el e militar, e meşter numai să zornăie din pinteni, dar dacă ar fi să umble prin tribunale…

— Şi cam cîţi ar fi?

— Păi, vreo şaptezeci tot s-ar aduna.

— Chiar aşa?

— Zău! Nu-i an să nu fugă! Oamenii sînt tare lacomi, de-atîta trîndăvie s-au învăţat să înfulece, pe cînd la mine-n casă nici eu n-am ce mînca… Dar pentru fugari tot aş lua ceva. Aşa că sfătuiţi-vă prietenul: dacă găseşte măcar zece dintre ei, tot ar face bani frumoşi, căci un suflet de recensămînt se vinde cu cinci sute de ruble.

„Nu, un chilipir ca ăsta nu-mi scapă printre degete, nu-mi las prietenul nici să-l miroase“, îşi spuse Cicikov, explicîndu-i apoi că nu va putea găsi un asemenea prieten, că într-o treabă ca asta e mai mare daraua decît ocaua, căci, decît să umbli prin tribunale, mai bine îţi tai poalele caftanului şi fugi cît mai departe; dar că, dacă Pliuşkin e într-adevăr atît de strîmtorat, el, în semn de simpatie, e gata să dea… dar e un lucru atît de neînsemnat, încît nici nu merită să vorbeşti.

— Şi cît mi-aţi da? întrebă Pliuşkin şi se trezi ovreiul din el: mîinile îi tremurau ca argintul viu.

— Aş da cîte douăzeci şi cinci de copeici de suflet.

— Şi cum le cumpăraţi, cu bani gheaţă?

— Da, banii pe loc.

— Bine, taică, dar ţineţi seama de sărăcia mea şi daţi-mi cîte patruzeci de copeici.

— Stimabile, îi spuse Cicikov, nu cîte patruzeci de copeici, ci cîte cinci sute de ruble v-aş da! I-aş da cu plăcere, văzînd că un bătrîn onorabil şi bun la suflet suferă din pricina bunătăţii lui.

— Asta aşa-i! Zău că-i aşa! spuse Pliuşkin, plecîndu-şi capul şi scuturîndu-şi-l cu mare mîhnire. Toate mi se trag de la bunătate.

— Precum vedeţi, mi-am dat îndată seama de caracterul dumneavoastră. Aşadar, de ce să nu dau cîte cinci sute de ruble pentru fiecare suflet? Dar… n-am avere. Cîte cinci copeici, ei bine, mai pun, astfel ca fiecare suflet să facă treizeci de copeici.

— Cum ziceţi dumneavoastră, dar mai adăugaţi măcar cîte două copeici.

— Poftim, cîte două copeici mai adaug. Cîţi fugari aveţi? Parcă spuneaţi că şaptezeci, nu-i aşa?

— Nu. De toţi sînt şaptezeci şi opt.

— Şaptezeci şi opt, şaptezeci şi opt, cîte treizeci şi două de copeici pe suflet, asta face… Aici eroul nostru se gîndi doar o secundă, nu mai mult, apoi zise: Asta face douăzeci şi patru de ruble, nouăzeci şi şase de copeici! Era bun la aritmetică.

Îl puse pe Pliuşkin să-i scrie pe loc o chitanţă şi îi dădu banii, pe care acesta îi luă cu amîndouă mîinile şi îi duse spre birou cu atîta grijă, de parcă ducea un lichid şi-i era clipă de clipă teamă să nu-l verse. Ajuns la birou, îi mai privi o dată şi îi puse, tot cu foarte multă grijă, într-unul dintre sertare, unde pesemne le era hărăzit să zacă înmormîntaţi pînă cînd părintele Karp şi părintele Polikarp, cei doi preoţi din satul lui, îl vor înmormînta pe el însuşi, spre bucuria de nedescris a ginerelui şi a fiicei, poate şi a căpitanului care se dădea drept rudă cu el. După ce ascunse banii, Pliuşkin se aşeză în jilţ şi parcă nu mai găsea subiect de conversaţie.

— Vreţi să plecaţi? întrebă el, observînd mica mişcare pe care Cicikov o făcuse ca să-şi scoată batista din buzunar.

Această întrebare îi aduse aminte că, într-adevăr, nu mai avea de ce zăbovi.

— Da, e timpul! rosti el, luîndu-şi pălăria.

— Dar ceaiul?

— Nu, e mai bine să lăsăm ceaiul pe altă dată.

— Dar am poruncit să pună samovarul. Eu unul, recunosc, nu mă dau în vînt după ceai: e o băutură scumpă, ba încă şi zahărul a ajuns la un preţ neomenesc. Proşka, stinge samovarul! Pesmetul du-i-l Mavrei! Auzi tu? Să-l pună la loc! Ba nu. Dă-l încoace, îl duc eu. Mergeţi sănătos, taică, şi să vă binecuvînteze Dumnezeu! Iar scrisoarea să i-o daţi preşedintelui. Da! S-o citească, e un vechi cunoscut de-al meu. Cum să nu! Am mîncat din acelaşi blid!

Apoi, această fiinţă ciudată, acest bătrînel chircit îl petrecu pînă în drum, porunci ca poarta să fie de îndată zăvorîtă, după aceea trecu pe la cămări ca să vadă dacă-s la locul lor paznicii puşi la fiecare colţ, bătînd cu nişte lopăţele de lemn într-un butoiaş gol, neavînd toacă de tuci; apoi dădu pe la bucătărie, unde, prefăcîndu-se că gustă hrana slugilor ca să vadă dacă oamenii mănîncă bine, se îndopă cu ciorbă de varză şi terci de hrişcă şi, după ce-i ocărî pe toţi pînă la unul pentru hoţie şi rea purtare, se întoarse în camera lui. Rămas singur, chiar se gîndi cum să-l răsplătească pe musafir pentru mărinimia lui cu adevărat fără pereche: „Am să-i dăruiesc, se gîndi el, ceasornicul de buzunar: e bun, de argint, nu de tombac sau bronz. E un pic stricat, dar el o să-l repare. E încă tînăr şi are nevoie de un ceasornic de buzunar, ca să-l placă logodnica! Sau nu! adăugă el după un moment de gîndire. Mai bine i-l las după moarte, prin testament, ca să-şi aducă aminte de mine“.

Dar şi fără ceasornic eroul nostru era în cea mai bună dispoziţie sufletească. Această achiziţie neaşteptată era un dar picat din cer. La drept vorbind, orice s-ar zice, nu se alesese doar cu suflete moarte, ci şi cu fugari, mai mult de două sute de oameni cu totul! Desigur, încă de pe cînd se apropia de satul lui Pliuşkin, presimţea că se va procopsi cu ceva, dar la un chilipir aşa de mare nu se aştepta. Tot drumul fu neobişnuit de vesel, fluiera, cînta ca din trompetă, ducîndu-şi pumnul la buze, şi în cele din urmă începu un cîntec atît de neobişnuit, încît Selifan ascultă ce ascultă, apoi, clătinînd uşor din cap, zise: „I-auzi cum cîntă boierul!“.

Amurgise bine cînd ei se apropiară de oraş. Umbrele se amestecaseră de tot cu lumina şi parcă obiectele înseşi se amestecaseră. Bariera tărcată căpătase o culoare nedefinită; mustăţile soldatului din post păreau puse în frunte, mult mai sus de ochi, iar nas parcă n-ar fi avut deloc. Vuietul şi aruncăturile dădură de ştire că brişca mergea de-acum pe caldarîm. Felinarele încă nu fuseseră aprinse, ici-colo începeau să se lumineze ferestrele caselor, iar pe ulicioare şi în fundături aveau loc scene şi se auzeau discuţiile nelipsite la ceasul acesta în toate oraşele unde sînt mulţi soldaţi, birjari, lucrători şi fiinţe de un anume soi, sub înfăţişarea unor femei cu şaluri roşii şi cu botinele trase în picioarele goale, care, precum liliecii, mişună pe la răspîntii. Cicikov nu le vedea, cum nu-i vedea nici pe funcţionarii subţirei, cu bastoanele în mîini, care, după ce făcuseră pesemne o plimbare în afara oraşului, se întoarceau acum acasă. Arareori ajungeau la urechea lui nişte exclamaţii, parcă femeieşti: „Minţi, beţivanule! Niciodată nu i-am permis o asemenea mitocănie!“ sau: „Nu da în mine, ageamiule, hai la poliţie şi-ţi arăt eu acolo!…“. Pe scurt, erau cuvintele care-l opăresc pe neaşteptate, precum apa clocotită, pe un tînăr visător de

douăzeci de ani, cînd, venind de la teatru, are în cap o stradă spaniolă, o noapte, un chip minunat de femeie cu ghitară şi zulufi. Ce n-are el în minte şi cîte nu i se năzar? Pluteşte în ceruri, iată-l în vizită la Schiller – şi deodată, ca un tunet, răsună împrejurul lui vorbele fatale şi el se pomeneşte iarăşi pe pămînt, chiar în piaţa Sennaia, chiar lîngă o bodegă, aşa că viaţa începe din nou să facă în faţa lui paradă de splendoarea ei de toate zilele.

În sfîrşit, după ce făcu un salt zdravăn, brişca intră pe poarta hotelului, afundîndu-se parcă într-o groapă, iar Cicikov fu întîmpinat de Petruşka. Acesta îşi ţinea cu o mînă poalele redingotei, pentru că nu-i plăcea să le aibă desfăcute, iar cu cealaltă îşi ajută stăpînul să coboare din brişcă. Veni în fugă şi chelnerul, cu o lumînare în mînă şi cu şervetul pe umăr. Nu se ştie dacă Petruşka se bucura de venirea boierului, dar făcu, în tot cazul, un schimb de priviri cu Selifan, a cărui înfăţişare, de obicei posomorîtă, se mai însenină parcă.

— Aţi binevoit să faceţi o plimbare lungă, spuse chelnerul, luminînd scara.

— Da, răspunse Cicikov cînd puse piciorul pe scară. Dar tu ce mai faci?

— Slavă Domnului, rosti chelnerul, făcînd o plecăciune. Ieri a venit un locotenent de armată. A luat odaia numărul şaisprezece.

— Un locotenent?

— Nu se ştie cine-i, e din Reazan, are caii murgi.

— Bine, bine, vezi-ţi de treabă şi de acum încolo! îi mai spuse Cicikov şi intră în camera lui.

Traversînd antreul, adulmecă aerul şi i se adresă lui Petruşka:

— Măcar ferestrele să le fi deschis!

— Le-am deschis, răspunse Petruşka, minţind.

De altminteri, boierul ştia şi singur că e o minciună, dar nu avea chef să lungească vorba. De pe urma călătoriei făcute, se simţea foarte obosit.

După ce porunci cina cea mai uşoară, adică numai purcel, se dezbrăcă îndată şi, băgîndu-se sub plapumă, adormi buştean şi dormi cum dorm numai fericiţii pe care nu-i supără nici hemoroizii, nici purecii, nici cine ştie ce capacităţi intelectuale prea mari.

Capitolul al VII-lea

Fericit e călătorul care, după un lung şi plicticos drum, cu frig, umezeală, noroi, căpitani de poştă nedormiţi, zdrăngănit de clopoţei, reparaţii, sudalme, surugii, fierari şi tot soiul de nemernici întîlniţi în cale, vede în cele din urmă streaşina cunoscută ce-i aleargă în întîmpinare cu luminile ei, ajunge la camerele ştiute şi-i vede pe ai casei ieşind să-l primească cu veselie, trage cu urechea la gălăgia şi hîrjoana copiilor, la vorbele molcome şi potolite, întrerupte de sărutări fierbinţi, care au darul să-i spulbere toată amărăciunea din amintire. Fericit e familistul ce are un asemenea colţ şi vai de bietul burlac!

Fericit e scriitorul care, ferindu-se de caracterele plicticoase, nesuferite, dezarmante prin trista lor realitate, se apropie de caracterele ce sînt modele de înaltă demnitate umană, care, din marele noian de figuri ce se rotesc zi de zi împrejurul lui, s-a oprit doar la cîteva excepţii, care nu şi-a trădat vreodată sublima armonie a lirei, nu a coborît din înălţimea sa la bieţii, umilii săi confraţi şi, fără să atingă pămîntul, s-a consacrat cu totul imaginilor sale atît de străine lumii, pe care le ridică mereu în slăvi. Minunatul său destin e de două ori demn de invidie: printre personajele sale, scriitorul se simte ca în propria lui familie, iar între timp gloria lui răsunătoare se întinde pînă în depărtări. El a împăienjenit ochii oamenilor cu un fum îmbătător; i-a tămîiat de

minune, tăinuindu-le tristeţile vieţii, arătîndu-le omul sublim. Toată lumea, bătînd din palme, se ţine de el, aleargă după carul lui triumfal. E numit mare poet universal, care pluteşte cu mult deasupra tuturor celorlalte genii ale omenirii, aşa cum vulturul se avîntă mai sus decît celelalte păsări cu zbor înalt. Numai auzindu-i numele, inimile tinere şi înflăcărate sînt cuprinse de fiori, ochii îl privesc, strălucindu-şi lacrimile… Nimeni n-are atîta putere ca el, e un zeu! Dar alta e menirea şi altul e destinul scriitorului ce a cutezat să scoată la iveală tot ceea ce ochii indiferenţi nu văd clipă de clipă, toată tina groaznică, zguduitoare a mărunţişurilor ce ne-au încîlcit viaţa, tot abisul caracterelor reci, fărîmiţate, de zi cu zi, care viermuiesc pe pămîntul nostru, pe drumul nostru adeseori amar şi plicticos, alta e soarta scriitorului care, cu marea putere a dălţii lui neîmblînzite, a îndrăznit să le scoată la lumină şi să le înfăţişeze pregnant şi sugestiv în văzul tuturor! Lui nu-i e dat să adune aplauzele poporului, să vadă lacrimi de recunoştinţă şi entuziasmul unanim al sufletelor pe care le-a emoţionat; spre el nu se va repezi o fetişcană de şaisprezece ani cu mintea ameţită şi cu pasiune eroică; lui nu-i e dat să se lase cuprins de vraja dulce a propriilor sale cuvinte; în sfîrşit, el nu va putea să evite judecata contemporană, judecata făţarnică şi nemiloasă a contemporanilor, ce vor spune că personajele create de el, în care a pus atîta suflet, sînt neînsemnate şi josnice, rezervîndu-i un loc demn de dispreţ în rîndul scriitorilor ce jignesc omenirea, atribuindu-i însuşirile eroilor zugrăviţi de el, susţinînd că n-are nici inimă, nici suflet, nici flacăra divină a talentului. Căci judecata contemporanilor nu recunoaşte că sînt minunate în egală măsură atît lentilele îndreptate spre aştri, cît şi cele ce ne ajută să vedem mişcările insectelor nevăzute; căci judecata contemporanilor nu recunoaşte că ai nevoie de multă profunzime sufletească pentru a pune în lumină o imagine

luată din viaţa meschină şi a face din ea o perlă a creaţiei; căci judecata contemporanilor nu recunoaşte că rîsul superior, sublimat este demn să stea alături de sentimentul liric şi că între acest rîs şi scălîmbăiala unui măscărici de bîlci se cască o prăpastie uriaşă! Judecata contemporanilor nu recunoaşte toate acestea şi le răstălmăceşte, făcînd din ele prilej de reproş şi ocară la adresa scriitorului; fără să fie înţeles, fără să i se răspundă, fără să i se arate o urmă de simpatie, el rămîne singur în mijlocul drumului, ca un drumeţ fără familie. Aspră este calea lui şi amarnic îşi simte el singurătatea.

Şi mult timp încă îmi este hărăzit de o putere făcătoare de minuni să merg braţ la braţ cu ciudaţii mei eroi, să scrutez uriaşa viaţă ce înaintează năvalnic, s-o scrutez cu hohote de rîs în văzul tuturor şi printre lacrimile pe care lumea nu mi le vede şi nu mi le ştie! Şi încă mai e mult pînă cînd, din capul învăluit în sfîntă spaimă şi strălucire, se va ridica alt vifor cumplit al inspiraţiei şi, cu fiori de sfială, oamenii vor lua aminte la tunetul maiestuos al altor cuvinte…

La drum! La drum! Piară încruntarea de pe frunte şi înnegurarea aspră a chipului! Să ne cufundăm dintr-o dată, fără întîrziere, în viaţă, cu întreaga ei trăncăneală mocnită, cu toţi zurgălăii ei, şi să vedem ce face Cicikov.

Cicikov se trezi, îşi întinse mîinile şi picioarele şi simţi că a dormit bine. Rămase întins pe spate vreo două minute, apoi pocni din degete şi, cu chipul strălucind de mulţumire, îşi aminti că are acum aproape patru sute de suflete. Sări îndată din pat şi nici măcar nu se uită la propriul chip, pe care îl iubea sincer şi la care, după cum se pare, găsea că bărbia era cea mai atrăgătoare, căci foarte des se lăuda cu ea în faţa cîte unui prieten, mai ales dacă asta se întîmpla în timpul bărbieritului. „Ia te uită, spunea de obicei, mîngîindu-şi-o cu palma, ce bărbie am: rotundă de tot!“ Însă acum nu se uită

nici la bărbie, nici la faţă, ci, aşa cum se sculase din aşternut, îşi trase în picioare cizmele de safian, cu zorzoane de diferite culori, cizme din acelea cu care oraşul Torjok face comerţ de mama focului, datorită delăsării firii ruseşti, şi aşa, numai în cămaşa scurtă, întocmai ca un scoţian, uitînd de cumpătare şi de respectabila lui vîrstă, făcu două sărituri prin cameră, lovindu-şi cu multă dibăcie şezutul cu călcîiele. Apoi se apucă numaidecît de treabă: în faţa casetei, îşi frecă palmele cu aceeaşi plăcere cu care şi le freacă un incoruptibil judecător de ocol, dîndu-se aproape de masa cu gustări, apoi scoase hîrtiile din casetă. Voia să termine mai repede totul, fără nici o amînare. Se hotărî să întocmească singur actele de vînzare-cumpărare, să le scrie şi să le transcrie, ca să nu le plătească nimic conţopiştilor. Cunoştea fără greş toate formalităţile; cu litere mari, scrise vioi: „Anul o mie opt sute şi atît“, apoi, cu litere mici: „moşierul cutare“ şi tot ce mai trebuia. În două ceasuri, totul fu gata. Cînd se uită apoi la aceste liste, la ţăranii care într-adevăr fuseseră cîndva ţărani, care lucraseră, araseră, se ţinuseră de beţii, făcuseră cărăuşie, îi înşelaseră pe boieri sau care, poate, fuseseră pur şi simplu ţărani cumsecade, îl cuprinse un sentiment ciudat, pe care nici el nu şi-l înţelegea. Fiecare dintre liste avea parcă propriul ei caracter, astfel încît şi ţăranii primeau propriul lor caracter. Aproape toţi ţăranii de la Korobocika aveau adaosuri la nume şi porecle. Lista lui Pliuşkin se remarca prin laconismul stilului: adeseori erau trecute numai iniţialele numelor şi patronimicelor, urmate de două puncte. Izvodul lui Sobakevici era surprinzător de complet şi amănunţit, nu lipsea nici una dintre însuşirile ţăranilor; despre unul se spunea: „tîmplar bun“, în dreptul altuia era scris: „ştie să-şi facă treaba şi nu pune strop de băutură în gură“. Se indicau de asemenea, cu meticulozitate, tatăl, mama şi ce purtare avuseseră amîndoi; numai în dreptul unuia,

Fedotov, scria: „nu se ştie cine i-a fost tată, l-a născut Kapitolina, o fată de la curte, dar se poartă cuviincios şi nu fură“. Toate aceste amănunte aveau un fel de prospeţime: parcă ţăranii mai ieri erau încă în viaţă. Uitîndu-se mult timp la numele lor, Cicikov îşi simţi sufletul înduioşat şi, oftînd, rosti: „Doamne, că mulţi v-aţi mai înghesuit aici! Ce-aţi făcut, dragilor, la viaţa voastră? Cum aţi scos-o la capăt?“. Şi, fără voie, ochii i se opriră asupra unui nume de familie: era cunoscutul Piotr Saveliev Neuvajai-korîto, care-i aparţinuse cîndva moşieresei Korobocika. Cicikov nu se putu abţine să nu spună iarăşi: „Tii, ce lung mai eşti, te-ai întins pe tot rîndul! Ai fost meşter, sau ţăran ca toţi ţăranii? Şi de ce fel de moarte ai murit? Te-ai sfîrşit la crîşmă, sau în mijlocul drumului, cînd a trecut peste tine un car greoi, tras de boi somnoroşi? Probka Stepan, dulgher, cumpătat la băutură. Ah, iată-l şi pe Probka Stepan, pe voinicul ce-ar fi fost bun să facă armata la gardă! Poate că ai colindat toate guberniile cu securea la brîu şi cu cizmele pe umăr, mîncînd pîine de un pitac şi peşte uscat de doi, în timp ce ori de cîte ori veneai acasă aduceai în chimir cîte o sută de ruble de argint şi poate aveai cusută în nădragii de pînză sau în carîmbul cizmei o hîrtie de o mie de ruble. Unde te-a ajuns moartea? Te-ai cocoţat, ca să cîştigi mai mult, sub turla unei biserici, sau poate te-ai căţărat pe cruce şi, alunecînd de-acolo, de pe o grindă, te-ai prăbuşit la pămînt şi doar vreun badea Mihei, ce stătea şi el pe lîngă tine, s-o fi scărpinat în ceafă, spunînd: «Eh, Vanea, ţi-ai găsit beleaua!», după care, legîndu-se cu o frînghie, s-a căţărat în locul tău. Maksim Teliatnikov, cizmar. He-he, cizmar! «Beat ca un cizmar» zice proverbul. Te ştiu, te ştiu eu, drăguţule, dacă vrei, îţi povestesc toată istoria: ai învăţat la un neamţ, care vă hrănea pe toţi laolaltă, vă bătea cu cureaua cînd lucraţi de mîntuială, nu vă lăsa în uliţă să vă faceţi de cap, şi a ieşit din tine o minune de cizmar, iar neamţul nu

se mai sătura să te laude, vorbind cu nevastă-sa ori cu un camarad. Şi, de cum ţi-ai sfîrşit ucenicia, ţi-ai zis: «Acum o să mă aşez la casa mea şi o să mă îmbogăţesc, dar nu aşa ca neamţul, care agoniseşte bănuţi din fiecare copeică, ci dintr-o dată». Şi iată, după ce i-ai dat boierului un obroc bunicel, ţi-ai înjghebat o dugheană, ai adunat o mulţime de comenzi şi te-ai apucat de lucru. Ai făcut rost de undeva de piele putredă, de trei ori mai ieftină, şi, într-adevăr, ai cîştigat la fiecare cizmă, însă peste două săptămîni cizmele tale au crăpat şi cumpărătorii te-au ocărît cum le-a venit la gură. Şi uite că nimeni n-a mai călcat pragul dughenii tale, iar tu te-ai apucat de băut, de tăvălit pe uliţe, mormăind: «Nu, nu-i bine pe lume! Nu mai poate trăi rusul de răul neamţului». Dar ăsta ce mai ţăran să fie? Elizaveta Vorobei[63]. Ptiu, la naiba! E femeie! Cum o fi ajuns aici? Nemernicul de Sobakevici, şi aici m-a dus de nas!“. Cicikov avea dreptate: într-adevăr, era vorba despre o femeie. Nu se ştie cum ajunsese acolo, dar era trecută cu atîta dibăcie, încît de departe putea fi luată drept bărbat, chiar şi numele se termina în consoană, deci nu era Elizaveta, ci Elizavet. Totuşi, Cicikov nu ţinu cont de asta şi o tăie de îndată. „Grigori Doezjai-ne-doedeş! Tu ce fel de om ai fost? Te îndeletniceai poate cu cărăuşia şi, făcînd rost de trei cai şi o căruţă cu coviltir, te-ai lepădat pentru totdeauna de casă, de bîrlogul în care te-ai născut, şi te-ai apucat să cari negustorii pe la iarmaroace. Ţi-ai dat sufletul Domnului pe drum, sau ţi-au făcut de petrecanie chiar ortacii tăi pentru o nevastă cu bărbatul plecat la oaste, dolofană şi rumenă, sau vreun tîlhar de codru o fi pus ochii pe mănuşile tale din piele şi caii scunzi, dar vînjoşi, sau poate chiar tu, tolănit pe cuptor, te-ai gîndit, te-ai tot gîndit şi ţi s-a năzărit să te duci la crîşmă şi de-acolo într-o copcă, aşa că s-a zis cu tine. Eh, ce mi-e şi cu poporul rus! Nu-i place să moară de moarte bună! Dar cu voi ce-i, drăguţilor? întrebă

el, mutîndu-şi privirile pe hîrtia cu numele fugarilor lui Pliuşkin. Chiar dacă mai sînteţi încă în viaţă, ce folos să am de pe urma voastră? Acelaşi ca şi de la morţi. Şi pe unde vă poartă picioarele voastre sprintene? Aţi dus-o rău la Pliuşkin sau vi s-a făcut chef, aşa, deodată, să hoinăriţi prin codri şi să jefuiţi drumeţii? Staţi prin puşcării sau v-aţi oploşit pe lîngă alţi moşieri şi araţi pămîntul? Eremei Kariakin[64], Nikita Volokita[65], Anton Volokita, feciorul lui – şi după porecle se vede că ăştia-s buni fugari. Popov, iobag de curte, trebuie să fi ştiut ceva carte: eu, cică, n-am pus mîna pe cuţit, iar de furat am furat boiereşte. Dar uite că te-a prins căpitanulispravnic fără paşaport. La confruntare, te ţii bine. «Al cui eşti?» te întreabă căpitanul-ispravnic, profitînd de această ocazie potrivită ca să strecoare un cuvînt tare. «Al moşierului cutare şi cutare» răspunzi tu vioi. «De ce eşti aici?» se interesează căpitanul-ispravnic. «Mi-a dat voie boierul să plec. Îi plătesc obroc» răspunzi tu ca pe apă. «Unde ţi-e paşaportul?» «La gazda mea, la tîrgoveţul Pimenov[66].» «Chemaţi-l pe Pimenov! Tu eşti Pimenov?» «Da, eu sînt Pimenov.» «Ţi-a dat ăsta paşaportul?» «Nu, nu mi-a dat nici un paşaport.» «De ce minţi?» întreabă căpitanulispravnic şi mai strecoară un cuvînt tare. «Aşa-i, zici tu vioi, nu i l-am dat, fiindcă am venit tîrziu acasă şi i l-am lăsat în păstrare lui Antip Prohorov, clopotarul.» «Chemaţi-l pe clopotar! Ţi-a dat paşaportul?» «Nu, n-am primit nici un paşaport de la el.» «Iar minţi!» zice căpitanul-ispravnic, întărindu-şi spusele cu un cuvînt tare. «Unde ţi-e paşaportul?» «L-am avut, spui tu la iuţeală, dar pesemne că l-am pierdut pe drum.» «Dar mantaua soldatului de ce ai şterpelit-o? te întreabă căpitanul-ispravnic, ţintuindu-te şi cu un cuvînt tare pe deasupra. Şi lada popii, cea plină cu bani de aramă?» «N-am şterpelit nimic, spui tu fără şovăială, încă n-am fost amestecat în nici o hoţie.» «Dar mantaua de ce a

fost găsită la tine?» «N-am de unde să ştiu: pesemne c-o fi adus-o cineva.» «Ah, bestie, bestie! spune căpitanul-ispravnic, clătinînd din cap şi punîndu-şi mîinile în şolduri. Puneţi-i lanţuri la picioare şi duceţi-l la închisoare.» «Cum doriţi! Cu plăcere» răspunzi tu. Şi iată, scoţînd tabachera din buzunar, îi cinsteşti prieteneşte pe cei doi invalizi care-ţi pun fiarele la picioare şi îi întrebi dacă-s lăsaţi la vatră de mult timp şi în care război au luptat. Şi uite că stai la închisoare în timp ce se judecă pricina ta. Şi scrie judecătoria: să fii mutat din Ţariovokokşaisk, la închisoarea din oraşul cutare, iar judecătoria de acolo scrie din nou: să fii mutat în mai ştiu eu care Vesiegonsk, şi tu colinzi dintr-o închisoare într-alta şi spui, cercetîndu-ţi noul loc de stat la popreală: «Nu, puşcăria din Vesiegonsk e mai curată: măcar poţi juca arşice, că-i loc destul, şi-i mai multă lume!». Abakum Fîrov[67]! Cu tine, frate, ce-i? Pe unde hoinăreşti? Te-a dus cumva vîntul pe Volga, unde te-ai însoţit cu edecarii şi ai îndrăgit viaţa slobodă?…“ Aici Cicikov se opri, furat de gînduri. La ce se gîndea? La soarta lui Abakum Fîrov, sau căzuse pe gînduri doar aşa, fără voie, ca orice rus, fără deosebire de vîrstă, grad şi avere, cînd se lasă furat de închipuirea dezlănţuirii unei vieţi fără oprelişti? Şi, într-adevăr, unde-i acum Fîrov? După tocmeala cu negustorii, petrece zgomotos şi vesel, într-un mic port, plin cu grîne, de pe-un mal de fluviu. Cu flori şi panglici la pălărie, petrece întreaga liotă de edecari, luîndu-şi rămas-bun de la ibovnicele şi nevestele lor înalte, zvelte, cu salbe de galbeni şi panglici; hore, cîntece, toată piaţa clocoteşte, în timp ce hamalii, mînaţi din urmă cu strigăte, sudalme şi îndemnuri, opintind cu cîrligul cîte nouă puduri în spinare, varsă cu zgomot mazăre şi grîu în barcazurile adînci, răstoarnă saci cu ovăz şi hrişcă, iar departe, pe toată întinderea maidanului, se văd grămezi de saci, clădiţi în piramide, precum ghiulele, şi tot acest arsenal de grîne va rămîne

aşa, uriaş, pînă cînd va fi încărcat în adînci barcazurisuriaki[68] care, o dată cu sloiurile primăverii, vor porni înşirate pe ape, asemenea unei flote nesfîrşite. Acolo o să vă spetiţi de muncă, edecarilor! Şi tot în bună înţelegere, aşa cum aţi petrecut şi v-aţi făcut aici de cap, vă veţi pune pe treabă, vă vor podidi sudorile, trăgînd la edec şi îngînînd un cîntec fără de sfîrşit, precum Rusia însăşi.

„Oho, s-a făcut ora douăsprezece! zise în cele din urmă Cicikov, uitîndu-se la ceas. Ce m-am mocoşit atîta? Măcar de mi-aş fi făcut treaba, dar vezi că mai întîi am bătut cîmpii aşa netam-nesam, apoi am căzut pe gînduri. Zău că-s prost!“ Spunînd acestea, îşi schimbă costumul scoţian cu unul european, strînse cît putu catarama curelei care-i încingea pîntecul gros, se stropi cu apă de colonie, îşi luă în mînă şapca îmblănită, puse hîrtiile subsuoară şi porni spre curtea civilă, să încheie actele de vînzare-cumpărare. Se grăbea, dar asta nu din pricină că s-ar fi temut să nu întîrzie – nu se temea de întîrziere, pentru că îl cunoştea pe preşedintele curţii şi acesta putea prelungi sau scurta după dorinţă orele de slujbă, precum anticul Zeus al lui Homer, care lungea zilele şi trimitea nopţi scurte atunci cînd trebuia să pună capăt luptelor dintre eroii care-i erau dragi sau să le dea posibilitatea să se bată pînă la capăt. Se grăbea pentru că el însuşi simţea dorinţa de a isprăvi treaba cît mai iute; pînă atunci, nu se simţea liniştit şi în apele lui; totuşi, îl bătea gîndul că sufletele nu erau tocmai reale şi, în asemenea situaţii, este mai bine să-ţi iei cît mai repede povara de pe umeri.

Nici nu ieşi bine afară, gîndindu-se la toate acestea şi avînd pe umeri blana de urs îmbrăcată în postav cafeniu, că, tocmai cînd s-o cotească pe ulicioară, se ciocni cu un domn tot cu blană de urs îmbrăcată în postav cafeniu şi cu şapcă îmblănită, cu clape. Domnul scoase un strigăt uşor. Era Manilov. Se îmbrăţişară de îndată şi rămaseră vreo

cinci minute în această poziţie, în mijlocul străzii. De ambele părţi, sărutările fură atît de aprige, încît toată ziua pe amîndoi i-au durut dinţii din faţă. De bucurie, lui Manilov nu-i mai rămăseseră pe chip decît nasul şi buzele, ochii dispăruseră cu desăvîrşire. Preţ de un sfert de ceas ţinu mîna lui Cicikov în mîinile sale şi i-o încălzi grozav. Cu cele mai subtile şi plăcute întorsături de frază, îi povesti cum zburase să-l îmbrăţişeze pe Pavel Ivanovici; îşi încheie cuvîntarea cu un compliment atît de languros, încît i s-ar fi potrivit mai bine unei domnişoare pe care o inviţi la bal. Cicikov deschise gura, fără să ştie încă nici el cum să-i mulţumească, dar Manilov scoase deodată de sub blană o hîrtie făcută sul şi legată cu o panglică roz, pe care i-o înmînă foarte dibaci, cu două degete.

— Ce-i asta?

— Ţăranii.

— A! făcu Cicikov şi desfăcu sulul în grabă. Îşi plimbă ochii peste listă şi se miră de caligrafia îngrijită şi frumoasă. E scrisă grozav, spuse el, nici nu mai trebuie copiată. Ba are şi chenar! Cine l-a făcut cu atîta măiestrie?

— Nu mă întrebaţi, spuse Manilov.

— Dumneavoastră?

— Soţia.

— Ah, Doamne-Dumnezeule! Mă simt penibil, zău, că v-am dat atîta bătaie de cap.

— Pentru Pavel Ivanovici nu există bătăi de cap.

Cicikov se înclină recunoscător. Aflînd că se ducea la curte pentru încheierea actelor de vînzarecumpărare, Manilov se arătă dispus să-l însoţească. Cei doi prieteni porniră braţ la braţ. La cea mai mică ridicătură, la fiecare dîmb sau treaptă, Manilov îl sprijinea pe Cicikov şi aproape că-l sălta cu braţul, adăugînd, cu un zîmbet plăcut, că n-ar îngădui pentru nimic în lume ca Pavel Ivanovici să se lovească la picioare. Cicikov se jena, nu mai ştia cum să-i mulţumească, simţind şi

singur că era destul de greu. Tot arătîndu-şi grija unul faţă de altul, ajunseră în sfîrşit la piaţa în care se aflau instituţiile administrative: o clădire mare, cu două etaje, albă precum creta, pesemne pentru a exprima curăţenia sufletelor de toate rangurile ce lucrau aici; celelalte clădiri din piaţă nu corespundeau, prin dimensiuni, măreţiei clădirii din piatră. Acestea erau: ghereta, lîngă care stătea în post un soldat cu arma, două-trei birje şi, în sfîrşit, nişte garduri lungi, împodobite cu obişnuitele inscripţii şi desene, mîzgălite cu cărbune sau cretă; încolo, în această piaţă stingheră sau, cum se spune la noi, frumoasă, nu mai era nimic. Pe ferestrele de la catul al doilea şi al treilea se iţeau capetele incoruptibile ale sacerdoţilor zeiţei Themis şi dispăreau în aceeaşi clipă, semn că în cameră intrase şeful. Cei doi prieteni nu păşiră pe scară, ci urcară în fugă, pentru că Cicikov, străduindu-se să i-o ia înainte lui Manilov, care îl sprijinea de braţ, iuţi pasul, iar Manilov, la rîndul său, se repezi şi el înainte, nedorind să-l lase pe Cicikov să obosească, şi de aceea amîndoi gîfîiau din greu cînd pătrunseră în coridorul întunecos. Nici pe coridoare, nici în celelalte încăperi, curăţenia nu era prea bătătoare la ochi. Pe atunci, instituţiile nu prea aveau grija curăţeniei şi tot ce era murdar rămînea murdar, fără a căpăta un aspect plăcut. Themis îşi primea vizitatorii cu simplitate, aşa cum era, în neglijeu şi capot. Ar trebui descrise cancelariile prin care treceau eroii noştri, dar autorul simte o mare sfială cînd e vorba despre instituţiile statului. Cînd i s-a întîmplat să intre într-una dintre ele, chiar în cea mai strălucitoare şi mai dichisită, cu duşumele şi mese lăcuite, el a încercat de fiecare dată s-o străbată cît mai repede, aplecîndu-şi cu smerenie ochii în pămînt, şi de aceea nu ştie absolut deloc cum totul prosperă şi înfloreşte acolo. Eroii noştri văzură multă hîrtie, şi albă, şi pentru ciorne, capete plecate, cefe late, fracuri, redingote de croială

provincială şi, pur şi simplu, chiar un veston cafeniu-deschis, foarte bătător la ochi, care, răsucindu-şi capul într-o parte şi aproape punîndu-şi-l pe hîrtie, scria repede şi energic un proces-verbal despre o însuşire abuzivă de pămînt sau despre sechestrul pus asupra unei proprietăţi luate cu japca de un moşier paşnic, care-şi trăia zilele liniştit, fără să-i pese de urmărirea judiciară şi, la adăpostul acesteia, se procopsise şi cu copii, şi cu nepoţi. Din cînd în cînd, se auzeau nişte expresii rostite cu voce răguşită: „Fedosei Fedoseevici, dă-mi dosarul cu numărul 368!“ sau: „Dumneata rătăceşti mereu dopul de la călimara statului!“. Alteori, cîte o voce mai măreaţă, fără îndoială a vreunuia dintre şefi, spunea poruncitor: „Na, transcrie! Altfel, pun să-ţi ia cizmele din picioare şi-ai să-mi stai aici, nemîncat, şase zile şi şase nopţi“. Scîrţîitul penelor se auzea foarte desluşit şi semăna cu vuietul pe care îl fac cîteva căruţe cu vreascuri, ce trec printr-o pădure în care covorul de frunze uscate are grosimea de un sfert de arşin.

Cicikov şi Manilov se apropiară de prima masă, la care şedeau doi funcţionari încă tineri, pe care îi întrebară:

— N-aţi putea să ne spuneţi unde se fac actele de vînzare-cumpărare?

— Dar ce anume vă trebuie? întrebară amîndoi funcţionarii, răsucindu-se spre ei.

— Vreau să fac o cerere.

— Dar ce anume aţi cumpărat?

— Mai întîi aş dori să ştiu dacă biroul respectiv se află aici sau în altă parte.

— Spuneţi-ne mai întîi ce aţi cumpărat şi la ce preţ, iar noi o să vă spunem unde-i, altfel nu se poate.

Cicikov îşi dădu seama pe loc că funcţionarii erau pur şi simplu curioşi, ca toţi tinerii slujbaşi, şi voiau să-şi dea importanţă, exagerîndu-şi atribuţiile.

— Ascultaţi, stimabililor, le spuse el, ştiu foarte bine că toate actele de vînzare-cumpărare, indiferent de preţ, se fac în acelaşi loc, şi de aceea vă rog să-mi arătaţi biroul cu pricina, iar dacă nu ştiţi cu ce ocupă instituţia dumneavoastră, o să ne interesăm la alţii.

Funcţionarii nu-i răspunseră nimic, doar unul dintre ei arătă cu degetul spre un colţ al încăperii, spre o masă, la care stătea un bătrîn ce numerota nişte hîrtii. Printre mese, Cicikov şi Manilov porniră drept spre el. Bătrînul era foarte cufundat în lucru.

— Daţi-mi voie să vă întreb, spuse Cicikov cu o plecăciune, aici se încheie actele de vînzarecumpărare?

Bătrînul îşi ridică ochii şi spuse rar:

— Aici nu se încheie actele de vînzare-cumpărare.

— Dar unde?

— La secţia actelor de vînzare-cumpărare.

— Şi unde-i secţia actelor de vînzare-cumpărare?

— La Ivan Antonovici.

— Dar unde-i Ivan Antonovici?

Bătrînul arătă cu degetul spre alt colţ al camerei. Cicikov şi Manilov porniră spre Ivan Antonovici. Ivan Antonovici le aruncă o privire piezişă peste umăr, dar imediat se cufundă din nou, şi mai preocupat, în scrisul lui.

— Daţi-mi voie să vă întreb, spuse Cicikov cu o plecăciune, aici este secţia actelor de vînzarecumpărare?

Ivan Antonovici părea să nu fi auzit şi se adînci şi mai mult în hîrţoage, fără să-i răspundă. Se vedea de îndată că era un om ajuns la vîrsta înţelepciunii, nu un june flecar şi uşuratic. Ivan Antonovici părea trecut binişor de patruzeci de ani; părul îi era negru, des; toată partea de mijloc a feţei îi era ţuguiată înainte, avînd nasul ca

prelungire; pe scurt, era una dintre feţele cărora în mod obişnuit li se spune rît de ulcior.

— Daţi-mi voie să vă întreb, aici este secţia actelor de vînzare-cumpărare? întrebă Cicikov.

— Aici, spuse Ivan Antonovici, apoi îşi întoarse din nou rîtul de ulcior şi se puse iar pe scris.

— Iată ce mă aduce la dumneavoastră: de la diferiţi proprietari din acest judeţ, am cumpărat ţărani pentru strămutare. Actul de vînzarecumpărare îl am gata întocmit, rămîne să-l…

— Cei care au vîndut sînt de faţă?

— Unii sînt aici, de la alţii am procură.

— Cererea aţi adus-o?

— Am adus şi cererea. Aş vrea… trebuie să mă grăbesc… poate, de pildă, s-ar putea încheia chiar astăzi treaba asta!

— Nici vorbă! Astăzi!? Astăzi nu se poate! spuse Ivan Antonovici. Trebuie să cercetăm, să vedem mai întîi dacă nu sînt ceva interdicţii.

— De altminteri, dacă-i să urgentăm lucrurile, aflaţi că Ivan Grigorievici, preşedintele, mi-e bun prieten…

— Ivan Grigorievici nu-i singur, mai sînt şi alţii, spuse cu asprime Ivan Antonovici.

Cicikov pricepu unde bate Ivan Antonovici şi spuse:

— Nici alţii nu vor rămîne în pagubă, am fost şi eu slujbaş, ştiu cum stau lucrurile…

— Mergeţi la Ivan Grigorievici, zise Ivan Antonovici cu o voce ceva mai blîndă, să dea dispoziţie cui trebuie, iar noi n-o să tergiversăm lucrurile.

Cicikov scoase din buzunar o bancnotă, pe care o puse în faţa lui Ivan Grigorievici, dar acesta nu o observă absolut deloc şi o acoperi imediat cu un registru. Cicikov voi să i-o arate, dar Ivan Antonovici, cu o mişcare din cap, îi dădu a înţelege că nu trebuie să i-o arate.

— Vă conduce el la preşedinte! spuse Ivan Antonovici, făcu un semn cu capul şi unul dintre sacerdoţii din imediata apropiere, care adusese jertfe zeiţei Themis cu atîta rîvnă, încît ambele mîneci îi plesniseră în coate, lăsînd de mult căptuşeala la vedere, fapt pentru care primise la vremea sa gradul de registrator de colegiu, îi călăuzi pe prietenii noştri, precum Virgiliu l-a călăuzit pe Dante, şi îi duse în biroul preşedintelui, unde nu se afla decît un fotoliu adînc, în care preşedintele stătea singur precum soarele, la masa pe care erau prisma imperială[69] şi două cărţi groase. În acest loc, noul Virgiliu simţi atîta veneraţie, încît nu îndrăzni nicidecum să facă un pas înăuntru şi se retrase, arătîndu-şi spatele ros ca o rogojină şi cu o pană de găină agăţată de ea. Intrînd în birou, ei văzură că preşedintele nu era singur, avîndu-l alături pe Sobakevici, ascuns cu desăvîrşire de prisma imperială. Sosirea oaspeţilor stîrni exclamaţii, fotoliul prezidenţial fu împins cu zgomot într-o parte. Sobakevici se ridică şi el de pe scaun şi se făcu astfel văzut din toate părţile, cu mîinile lui lungi. Preşedintele îl cuprinse pe Cicikov în braţe şi biroul răsună de pupături, se întrebară de sănătate, constatînd că pe amîndoi îi cam dureau şalele, boală pusă imediat pe seama vieţii sedentare. Preşedintele părea să ştie de la Sobakevici de cumpărături, pentru că începu să-l felicite, ceea ce la început îl cam puse în încurcătură pe eroul nostru, mai ales cînd văzu că şi Sobakevici, şi Manilov, cu care aranjase treburile între patru ochi, stăteau acum faţă în faţă. Totuşi, îi mulţumi preşedintelui şi, întorcîndu-se spre Sobakevici, îl întrebă:

— Dar dumneavoastră cum o mai duceţi cu sănătatea?

— Slavă Domnului, n-am de ce să mă plîng, răspunse acesta.

Şi, într-adevăr, n-avea de ce să se plîngă: mai curînd o bucată de fier ar fi putut să răcească şi să

tuşească decît acest moşier, clădit de mai mare minunea.

— Păi, întotdeauna aţi fost vestit prin sănătate, spuse preşedintele, şi răposatul părinte al dumneavoastră a fost om zdravăn.

— Da, dobora ursul de unul singur, răspunse Sobakevici.

— Mi se pare că şi dumneavoastră aţi putea să doborîţi un urs, spuse preşedintele, dacă aţi vrea să-l înfruntaţi.

— Nu, n-aş putea, replică Sobakevici, răposatul a fost mai zdravăn decît mine. Şi, oftînd, continuă: Nu, noi sîntem altfel de oameni. Să luăm de pildă viaţa mea. Vai de ea, parcă asta-i viaţă?…

— Dar de ce nu vă place viaţa pe care o duceţi?

— Nu-i bine, nu-i bine, spuse Sobakevici, clătinînd din cap. Judecaţi şi dumneavoastră, Ivan Grigorievici: am peste patruzeci de ani şi măcar o dată să mă fi îmbolnăvit, măcar gîtul să mă fi durut, măcar un furuncul sau un buboi să-mi fi ieşit… Nu, nu-i a bine, odată şi odată va trebui să plătesc pentru asta. Zicînd acestea, Sobakevici se cufundă în melancolie.

„Asta-i bună, se gîndiră în acelaşi timp Cicikov şi preşedintele, şi-a găsit de ce să se vaite!“

— Am o scrisoare pentru dumneavoastră, spuse Cicikov, scoţînd din buzunar răvaşul lui Pliuşkin.

— De la cine? întrebă preşedintele şi, după ce-o desfăcu, exclamă: Oho, e de la Pliuşkin! Mai face şi el umbră pămîntului. Ce soartă! Şi doar a fost un om deştept, bogat! Iar acum…

— E un cîine, spuse Sobakevici, un pungaş, şi-a lăsat toţi oamenii să crape de foame.

— Prea bine, prea bine, spuse preşedintele după ce citi scrisoarea, sînt gata să fiu împuternicitul lui. Cînd vreţi să încheiaţi actul de vînzare-cumpărare, acum sau mai tîrziu?

— Acum, zice Cicikov, v-aş ruga s-o facem astăzi, pentru că mîine aş vrea să plec din oraş. Am adus şi listele, şi cererea.

— Toate bune, voia dumneavoastră, dar noi nu vă lăsăm să plecaţi atît de repede. Actele vor fi încheiate astăzi, dar veţi mai rămîne, totuşi, la noi. Imediat dau dispoziţie, spuse el, şi, deschizînd uşa cancelariei, ticsită de funcţionari, care se prefăcură în albine harnice, împrăştiate pe la fagurii lor, numai dacă, bineînţeles, fagurii pot fi asemuiţi cu lucrările dintr-o cancelarie, întrebă: Ivan Antonovici e aici?

— Aici, îi răspunse o voce dinăuntru.

— Chemaţi-l!

Ivan Antonovici, rîtul de ulcior pe care cititorii îl cunosc, se arătă în birou şi se înclină respectuos.

— Ivan Antonovici, ia dumneata toate actele lor de vînzare-cumpărare…

— Şi nu uitaţi, Ivan Grigorievici, îl întrerupse Sobakevici, vom avea nevoie de martori, măcar de cîte doi de fiecare parte. Trimiteţi chiar acum la procuror, care-i om fără nici o treabă şi stă pesemne acasă, iar treburile în locul lui le face grefierul Zolotuha[70], cel mai mare şperţar din lume. Inspectorul serviciului sanitar n-are nici el ce face şi-i acasă, dacă nu cumva s-o fi dus la cineva să joace cărţi. Mai sînt şi alţii, care stau aproape, ca Truhacevski[71], Beguşkin[72], care fac degeaba umbră pămîntului!

— Chiar aşa, chiar aşa! spuse preşedintele şi trimise îndată un aprod după ei.

— Vă mai rog, interveni Cicikov, să trimiteţi după împuternicitul unei moşierese, de la care, de asemenea, am cumpărat. Este feciorul părintelui protopop Kiril, lucrează chiar la dumneavoastră.

— Sigur că da, trimitem şi după el! zise preşedintele. Facem totul, dar să nu le daţi nimic slujbaşilor, asta vă rog eu. Prietenii mei nu trebuie să plătească. Zicînd acestea, îi şi dădu lui Ivan

Antonovici o dispoziţie, care nu-i căzu deloc bine acestuia. Cumpărăturile, se pare, îl impresionaseră în mod plăcut pe preşedinte, mai ales după ce văzuse că erau de aproape o sută de mii de ruble. Cîteva minute îl privi pe Cicikov în ochi cu o expresie de mare mulţumire şi, în cele din urmă, spuse:

— Aşa, va să zică! Văd că aţi cumpărat vîrtos, Pavel Ivanovici!

— Am cumpărat, îi răspunse Cicikov.

— Bună treabă, zău aşa, bună treabă!

— Văd şi eu că n-aş fi putut face alta mai bună. Oricum ar fi, omul nu şi-a atins scopul vieţii, dacă n-a pus în cele din urmă piciorul pe o temelie trainică şi rămîne la nu mai ştiu eu ce himeră frivolă a tinereţii.

Aici găsi prilejul foarte oportun să-i ocărască de-a valma pe toţi tinerii pentru liberalismul de care dădeau dovadă. Dar remarcabil e că în cuvintele lui se simţea o anumită lipsă de fermitate, de parcă îşi spunea singur: „Ehei, frate, minţi, şi încă zdravăn de tot!“. Nici măcar nu se uită la Sobakevici şi Manilov, temîndu-se să nu citească ceva pe feţele lor. Dar se temea degeaba: faţa lui Sobakevici rămase neclintită, iar Manilov, vrăjit de frază, scutura aprobator din cap, cufundîndu-se într-o atitudine asemănătoare cu a unui meloman, atunci cînd cîntăreaţa întrece pînă şi vioara şi ia o notă atît de înaltă, cum n-ar scoate-o nici un gîtlej de pasăre.

— Dar de ce nu-i spuneţi lui Ivan Grigorievici, se băgă în vorbă Sobakevici, ce fel de oameni aţi cumpărat? Iar dumneavoastră, Ivan Grigorievici, de ce nu-l întrebaţi ce ţărani a cumpărat? Ce oameni! Aur curat, nu altceva! Pînă şi pe Miheev i l-am vîndut, meşterul care face trăsuri.

— Zău? I l-aţi vîndut pe Miheev? se miră preşedintele. Îl ştiu pe Miheev. Meşter bun, mi-a

refăcut droşca. Numai că, daţi-mi voie, parcă… Doar mi-aţi spus că a murit…

— Cine, Miheev să moară? făcu Sobakevici, fără să se fîstîcească deloc. Frate-său a murit, pe cînd el trăieşte, e teafăr şi mai zdravăn ca înainte. Zilele astea a făcut o brişcă, cum nici la Moscova nu ţi-o lucrează nimeni. Dacă ar fi s-o spunem pe cea dreaptă, el n-ar trebui să lucreze decît pentru împărat.

— Da, Miheev e un meşter de toată lauda, zise preşedintele. Mă şi mir că v-aţi putut despărţi de el.

— Parcă numai de Miheev! Dar Probka Stepan, lemnarul, Miluşkin, cărămidarul, Teliatnikov Maksim, cizmarul, toţi s-au dus, pe toţi i-am vîndut!

Iar cînd preşedintele întrebă de ce i-a vîndut, dacă sînt meşteri atît de necesari în gospodărie, Sobakevici făcu a lehamite din mînă şi răspunse:

— De! A dat prostia peste mine! Mi-am zis: hai să-i vînd. Şi i-am vîndut din prostie! Apoi îşi lăsă capul în jos, parcă părîndu-i rău de ceea ce făcuse, şi adăugă: Mi-a albit părul, dar tot n-am prins la minte.

— Dar daţi-mi voie, Pavel Ivanovici, spuse preşedintele, cum se face că nu cumpăraţi decît ţărani, fără pămînt? Nu cumva vreţi să-i strămutaţi?

— Da, îi strămut.

— Dacă-i strămutaţi, e cu totul altceva. În ce locuri?

— Păi, în… în gubernia Herson.

— Aha, acolo pămîntu-i foarte bun! spuse preşedintele şi se pronunţă extrem de elogios cu privire la iarba mănoasă care creşte acolo. Şi pămînt aveţi destul?

— Destul. Atît cît îmi trebuie pentru ţăranii cumpăraţi.

— Rîu sau iaz?

— Rîu. De altfel, am şi iaz. Spunînd acestea, Cicikov se uită din greşeală la Sobakevici, şi, cu toate că acesta continua să rămînă nemişcat, lui Cicikov i se păru că pe faţa lui era scris: „Ah, minţi! Tare mi-i că n-ai tu nici rîu, nici iaz, nici măcar pămînt!“.

În timpul conversaţiei, încetul cu încetul, începură să se adune şi martorii: procurorul cu meteahna clipitului din ochi, pe care cititorul îl cunoaşte, inspectorul serviciului sanitar, Truhacevski, Beguşkin şi ceilalţi care, după cum spusese Sobakevici, făceau degeaba umbră pămîntului. Pe mulţi dintre ei, Cicikov nu-i cunoştea deloc. Martorii de care mai era nevoie fură recrutaţi pe loc, dintre funcţionarii instituţiei. De asemenea, fu adus nu doar fiul părintelui protopop Kiril, ci şi însuşi protopopul. Fiecare dintre martori îşi înşiră numele cu toate gradele şi titlurile, care de-a-ndoaselea, care pieziş, care pur şi simplu cu susul în jos, mîzgălind nişte litere de-a dreptul nemaivăzute în alfabetul rusesc. Bine cunoscutul de-acum Ivan Antonovici lucră la iuţeală: înregistră actele, le numerotă, le trecu în registru şi unde trebuie, încasă o jumătate de procent şi taxa pentru publicarea în *Monitor*, astfel că Cicikov trebui să plătească foarte puţin. Preşedintele chiar dădu poruncă să nu i se ia decît jumătate din taxele fiscale, iar cealaltă jumătate, nu se ştie cum, fu trecută în socoteala altui petiţionar.

— Aşadar, spuse preşedintele cînd totul fu gata, nu mai rămîne decît să stropim cumpărăturile.

— Sînt gata, zise Cicikov. Doar să-mi spuneţi cînd. Ar fi păcat din partea mea dacă, pentru o societate atît de plăcută, n-aş desfunda două-trei sticle de vin spumos.

— Nu, m-aţi înţeles greşit, replică preşedintele. Vinul spumos îl punem noi la bătaie. E obligaţia, e datoria noastră. Sînteţi musafir, noi

trebuie să vă facem cinste. Ştiţi ce, domnilor? Pînă una-alta, iată cum facem: pornim cu toţii, aşa cum sîntem, la şeful poliţiei. El e un adevărat făcător de minuni: n-are decît să clipească, trecînd pe lîngă dughenele de peşte sau pe lîngă o pivniţă, şi-o să luăm o gustare pe cinste! Cu ocazia asta, facem şi-un *whist*-işor!

Nimeni nu putu refuza o asemenea propunere. Numai auzind de dughenele de peşte, martorii simţiră că li se face poftă de mîncare. De îndată, puseră cu toţii mîna pe şepci şi căciuli, iar ziua de lucru luă sfîrşit. Cînd trecură prin cancelarie, Ivan Antonovici, rîtul de ulcior, se înclină politicos şi-i spuse încet lui Cicikov:

— Aţi cumpărat ţărani de-o sută de mii, iar pentru osteneală nu mi-aţi dat decît o hîrtie albă, de douăzeci şi cinci de ruble.

— Parcă ăştia-s ţărani? îi răspunse Cicikov tot în şoaptă. Sînt nişte oameni de nimic, nişte nemernici, nu fac nici jumătate din cît am dat pe ei.

Ivan Antonovici pricepu că muşteriul era tare de înger şi nu-i va mai da nimic.

— Cît i-aţi dat lui Pliuşkin pe suflet? îl întrebă Sobakevici, şoptindu-i la cealaltă ureche.

— Dar pe Vorobei de ce mi-aţi strecurat-o în listă? îi răspunse Cicikov, tot cu o întrebare.

— Care Vorobei? făcu Sobakevici.

— Femeia, pe Elizaveta Vorobei, aţi scris-o fără „a“ la urmă.

— N-am scris nici o Vorobei, spuse Sobakevici, apoi se duse la ceilalţi.

În sfîrşit, alaiul musafirilor ajunse acasă la şeful poliţiei. Într-adevăr, şeful poliţiei era făcător de minuni: de cum auzi despre ce-i vorba, chemă de îndată un vardist, un flăcău dezgheţat, cu botfori de lac, nu-i şopti la ureche decît două vorbe, urmate de: „Pricepi tu!“, şi, în camera alăturată celei în care musafirii jucau *whist*, masa se umplu de morun, nisetru, somon, icre tescuite şi

proaspăt sărate, scrumbie, păstrugă, brînzeturi, limbă afumată şi batog, toate provenind din piaţa de peşte. Apoi apărură adaosuri gospodăreşti, produse de bucătărie: plăcintă cu peşte, în care intraseră zgîrciurile şi fălcile unui nisetru de nouă puduri, altă plăcintă, cu bureţi iuţi, pateuri cu carne şi ceapă, găluşte în unt, compot cu miere. Şeful poliţiei era un fel de părinte şi binefăcător al oraşului. Printre cetăţeni, se simţea cu desăvîrşire la fel ca în sînul familiei, iar în prăvălii şi prin hale intra ca în propria sa cămară. Cum se spune, era omul potrivit la locul potrivit şi cunoştea la perfecţie subtilităţile funcţiei sale. Era chiar greu să-ţi dai seama dacă el fusese făcut pentru funcţie sau funcţia fusese anume creată pentru el. Învîrtea lucrurile cu atîta iscusinţă, încît cîştiga de două ori mai mult decît predecesorii săi şi, totodată, se bucura de dragostea întregului oraş. Negustorii erau cei dintîi care-l iubeau, tocmai pentru că nu era mîndru; într-adevăr, el le boteza copiii, şi-i făcea cumetri şi, chiar dacă uneori îi jecmănea amarnic, o făcea totuşi cu deosebită măiestrie: îi bătea pe umăr, rîdea cu ei, le dădea să bea un ceai, le promitea că o să treacă pe la ei să joace dame, şi-i descosea ca să afle ce şi cum. Dacă afla că s-a îmbolnăvit copilul cuiva, îl sfătuia pe taică-său ce doctorie să-i cumpere – ce mai, era un om minunat! Trecea prin oraş cu droşca, făcea ordine şi găsea timp ca să schimbe o vorbă ba cu unul, ba cu altul: „Ce zici, Miheici? S-ar cuveni să facem şi noi jocul ăla de *gorka*[73], nu?“. „Da, Aleksei Ivanovici, răspundea acela, scoţîndu-şi căciula, s-ar cuveni.“ „Ascultă, frăţioare Ilia Paramonîci, vino pe la mine să vezi trăpaşul: cred că îl întrece pe-al tău. Înhamă-l şi pe-al tău la trăsura de curse, să încercăm!“ Drept răspuns, negustorul, care-şi iubea trăpaşul la nebunie, zîmbea, cum se spune, cu deosebită plăcere şi, netezindu-şi barba, zicea: „Să încercăm, Aleksei Ivanovici!“. Pînă şi vînzătorii de pe la tarabe, care stăteau cu capul

descoperit în timpul discuţiilor de acest fel, se uitau cu plăcere unii la alţii, parcă vrînd să-şi spună: „Aleksei Ivanovici e om bun!“. Cu alte cuvinte, ajunsese să se bucure de o mare popularitate şi negustorii erau de părere că Aleksei Ivanovici, „chiar dacă te jumuleşte, nu te vinde nicidecum“.

Văzînd că gustarea-i gata, şeful poliţiei le propuse musafirilor să amîne partida de *whist* după masă şi trecură cu toţii în camera alăturată, de unde de multă vreme venea un miros ce le gîdila plăcut nările şi pe uşa căreia Sobakevici îşi tot arunca privirea, ochind de departe un nisetru, pus pe un platou mare, ceva mai departe de restul bucatelor. După ce băură cîte un păhărel de votcă de culoare întunecat-măslinie, culoare pe care nu o au decît pietrele străvezii din Siberia din care se fac în Rusia peceţi, puseră mîna pe furculiţe şi se îndreptară spre masă din toate părţile, începînd fiecare să-şi dezvăluie, cum se spune, caracterul şi înclinaţiile, dînd iama care la icre, care la somon, care la brînză. Ignorînd cu desăvîrşire toate aceste mărunţişuri, Sobakevici se aproapie de nisetru şi, în timp ce ceilalţi beau, discutau şi mîncau, îl dădu gata într-un sfert de oră şi ceva, astfel că atunci cînd şeful poliţiei, amintindu-şi de nisetru, spuse: „Ia să vedem domnilor cum o să vi se pară această operă a naturii“ şi, cu furculiţa în mînă, împreună cu ceilalţi, vru să se apropie de el, văzu că din opera naturii nu mai rămăsese decît coada; iar Sobakevici se prefăcu că nici usturoi n-a mîncat şi nici gura nu-i miroase şi, retrăgîndu-se în dreptul unei farfurii mai îndepărtate de celelalte, se apucă să împungă cu furculiţa un peştişor uscat. După toate acestea, Sobakevici se aşeză într-un fotoliu, nu mai mîncă şi nu mai bău, tot moţăind şi clipind din ochi. Se pare că şefului poliţiei nu-i plăcea să cruţe vinul; toasturile curgeau cu nemiluita. Primul pahar fu ridicat, după cum cititorii pot bănui şi singuri, în sănătatea noului moşier din Herson,

apoi se bău pentru bunăstarea ţăranilor lui şi pentru strămutarea lor cu bine, apoi în sănătatea viitoarei şi frumoasei lui soţii, ceea ce stîrni un zîmbet de plăcere pe buzele eroului nostru. Cicikov se văzu asaltat din toate părţile şi rugat insistent să mai rămînă în oraş măcar încă două săptămîni.

— Nu, Pavel Ivanovici! Orice-aţi spune, asta înseamnă numai să aduceţi frigul în casă: nici n-aţi trecut bine pragul şi vă şi pregătiţi de plecare! Mai staţi un timp cu noi! Vă însurăm! Ivan Grigorievici, nu-i aşa că-l însurăm?

— Îl însurăm, îl însurăm! sări preşedintele. Oricît aţi da din mîini şi din picioare, vă însurăm! Nu, taică, o dată ce-aţi nimerit aici, n-are rost să vă plîngeţi. Nouă nu ne place să glumim.

— La ce bun? făcu Cicikov, zîmbind. De ce să dau din mîini şi din picioare? Însurătoarea nu-i cine ştie ce sperietoare, numai mireasă să fie.

— O să fie şi mireasă, cum să nu, o să fie tot ce doriţi!…

— Ei bine, dacă o să fie…

— Bravo, rămîne! strigară cu toţii. Vivat, ura, Pavel Petrovici, ura! Şi, cu paharele în mînă, veniră toţi să ciocnească cu el.

Cicikov ciocni cu toată lumea. „Nu, nu, încă o dată!“ spuseră cei mai înflăcăraţi şi ciocniră din nou; apoi le veni chef să ciocnească şi a treia oară, ceea ce şi făcură. În scurt timp, toţi se înveseliră la culme. Preşedintele, care era un om foarte simpatic cînd se înveselea, îl îmbrăţişă de cîteva ori pe Cicikov, spunîndu-i, cuprins de efuziuni sentimentale: „Sufleţelul meu! Măicuţa mea!“; şi chiar, pocnind din degetele, începu să joace împrejurul lui, cîntînd bine cunoscutul cîntec: „Ah, fir-ai tu să fii, ţăran din Kamarinskoe“. După şampanie, desfăcură mai multe sticle de vin unguresc, care însufleţi şi înveseli şi mai mult societatea. De *whist* uitaseră cu totul; se contraziceau, strigau, vorbeau de toate: despre politică, despre arta militară, expunînd idei

libertine, pentru care, cu altă ocazie, şi-ar fi bătut copiii. Rezolvară pe loc o mulţime de probleme dificile. Cicikov nu se mai simţise niciodată atît de vesel, se şi vedea aievea moşier din gubernia Herson, vorbea despre felurite îmbunătăţiri, despre asolamentul trienal, despre fericirea şi bucuria a două suflete şi chiar începu să-i recite lui Cicikov scrisoarea în versuri a lui Werther către Charlotta[74], la care acesta, stînd în fotoliu, doar căsca ochii, fiindcă, după nisetru, simţea chemarea irezistibilă a somnului. Cicikov îşi dădu şi singur seama că o cam luase razna, ceru o trăsură şi se folosi de droşca procurorului.

Vizitiul procurorului, după cum se văzu pe drum, era un flăcău cu experienţă, pentru că ţinea hăţurile numai cu o singură mînă, iar cu cealaltă, întinsă înapoi, îl sprijinea pe boier. Astfel, cu droşca procurorului, ajunse la hotel, unde mult timp după aceea limba lui îndrugă o mulţime de bazaconii: vorbi despre o mireasă bălaie cu bujori în obrăjori şi cu o gropiţă pe obrazul din dreapta, despre satele din gubernia Herson, despre capitaluri. Lui Selifan îi fură date chiar oareşce porunci gospodăreşti: să-i adune pe toţi ţăranii strămutaţi, ca să le facă el însuşi apelul general. Selifan ascultă tăcut multă vreme, apoi ieşi din cameră şi-i spuse lui Petruşka: „Du-te şi-l dezbracă pe boier!“. Petruşka se apucă să-l descalţe de cizme şi, trăgînd de ele, mai că nu-l trase pe duşumea şi pe boier. Dar pînă la urmă cizmele fură scoase, boierul se dezbrăcă cum trebuie şi, răsucindu-se de cîteva ori pe patul care scîrţîia nemilos, adormi ca un moşier get-beget din gubernia Herson. Între timp, Petruşka duse pe coridor pantalonii şi fracul de culoarea coacăzei cu sclipiri, pe care, punîndu-le pe un umeraş de lemn, începu să le bată cu nuiaua şi să le frece cu peria, umplînd de praf tot coridorul. Pregătindu-se să ia straiele de pe umeraş, se uită de sus din galerie şi-l văzu pe Selifan, care se întorcea de la grajd. Li se

întîlniră privirile şi se înţeleseră numaidecît: boierul dormea buştean, aşa că puteau şi ei să se abată pe undeva. Petruşka duse de îndată fracul şi pantalonii în cameră, coborî şi plecară împreună, fără să-şi spună nimic despre rostul escapadei şi flecărind pe drum despre cu totul altceva. Plimbarea lor nu fu lungă: trecură doar drumul spre clădirea din dreptul hotelului şi intrară pe uşa scundă, afumată ce dădea într-o hrubă, aflată aproape sub pămînt, în care, la mese de lemn, şedeau fel de fel de oameni: şi cu barbă, şi fără barbă, şi cu cojoace, şi numai cu cămaşa pe ei, iar unii chiar cu mantale de postav. Doar unul Dumnezeu ştie ce-au făcut acolo Petruşka şi Selifan, dar ieşiră peste o oră, ţinîndu-se de mînă, păstrînd deplina tăcere, arătîndu-şi multă grijă unul altuia şi ferindu-se cu luare-aminte de toate colţurile. Braţ la braţ, fără să-şi dea drumul, urcară scara preţ de-un sfert de ceas, o biruiră pînă la urmă şi ajunseră sus. Petruşka se opri cam un minut în dreptul patului său, gîndindu-se cum să se culce mai cuviincios şi se întinse de-a curmezişul, aşa că picioarele îi spînzurau pe duşumea. Selifan se culcă şi el pe acelaşi pat, punîndu-şi capul pe pîntecul lui Petruşka şi uitînd că n-ar fi trebuit să doarmă aici, ci, poate, în odaia servitorilor, dacă nu în grajd, în apropierea cailor. Amîndoi adormiră în aceeaşi clipă, stîrnind un sforăit neobişnuit de vîrtos, la care, din camera de alături, boierul răspundea cu un şuierat subţire pe nas. Curînd după aceea se potoliră cu toţii şi hotelul se cufundă într-un somn adînc; numai la o fereastră se mai vedea lumină, în camera ocupată de locotenentul sosit din Reazan, mare amator, se vede treaba, de cizme, pentru că îşi comandase patru perechi şi acum o tot încerca la nesfîrşit pe a cincea. De cîteva ori se apropie de pat, cu gînd să şi le scoată din picioare şi să se culce, dar nu putea nicidecum: cizmele erau, într-adevăr, bine croite; şi mult timp

el îşi tot întindea cîte un picior, examinînd cu agerime tocul lucrat nemaipomenit de bine.

Capitolul al VIII-lea

Cumpărăturile lui Cicikov deveniră subiect de discuţie. Prin oraş începură să circule vorbe, păreri, judecăţi despre avantajele sau dezavantajele cumpărării de ţărani în vederea strămutării. Dintre comentarii, multe dovedeau o cunoaştere desăvîrşită a subiectului. „Desigur, spuneau unii, asta aşa-i, nici nu încape discuţie: pămîntul din guberniile sudice e bun şi roditor, dar ce se vor face ţăranii lui Cicikov fără apă? Doar pe-acolo nu curge nici un rîu.“ „Că nu-i apă, asta încă n-ar fi nimic, Stepan Dmitrievici, dar strămutarea e un lucru nesigur. Se ştie cum e ţăranul: ajuns pe pămînt nou, pus la plugărie, fără să aibă nimic, nici tu casă, nici tu curte – păi fuge, asta-i clar ca bună-ziua, aşa îşi ia picioarele la spinare, că nu-i mai dai de urmă.“ „Nu, Aleksei Ivanovici, daţi-mi voie, daţi-mi voie, nu sînt de acord cu dumneavoastră cînd spuneţi că ţăranii lui Cicikov au să fugă. Rusul e în stare de orice şi se deprinde cu orice climă. Trimite-l chiar şi în Kamceatka, dă-i numai nişte mănuşi groase, şi-l vezi că plesneşte din palme, pune mîna pe topor şi îşi clădeşte o casă nouă.“ „Dar, Ivan Grigorievici, ai scăpat din vedere un lucru de căpătîi: încă n-ai întrebat ce fel de ţărani are Cicikov. Ai uitat că moşierul nu-ţi vinde oameni buni; sînt gata să-mi pun capul că, dacă ţăranii lui Cicikov nu-s hoţi şi beţivi înrăiţi, sînt oricum nişte pierde-vară şi nişte zurbagii.“ „Aşa, sînt şi eu de acord că nimeni nu-ţi vinde oameni de ispravă şi că ţăranii lui Cicikov sînt beţivi, dar trebuie să ţinem seama că tocmai aici e aici, că tocmai în asta se ascunde morala: acum sînt nişte ticăloşi dar, strămutaţi în alt loc, ar putea deveni deodată nişte supuşi minunaţi. S-au văzut multe asemenea exemple, atît în lume, cît şi în

istorie.“ „Niciodată, niciodată, zise directorul fabricilor de stat, credeţi-mă că niciodată nu se poate întîmpla aşa ceva. Căci de-acum ţăranii lui Cicikov vor avea doi duşmani puternici. Primul este apropierea de guberniile Malorusiei, unde, după cum se ştie, rachiul se vinde la liber. Vă încredinţez că în două săptămîni se-apucă de băut şi nu mai sînt buni de nimic. Celălalt duşman este năravul vieţii hoinare, de care ţăranii se vor molipsi în mod necesar în timpul strămutării. Poate Cicikov ar trebui să nu-i scape din ochi şi să-i ţină din scurt, să-i scuture pentru orice boroboaţă, iar asta fără să se bizuiască pe alţii, ci s-o facă cu mîna lui, să le dea şi peste bot, şi peste ceafă.“ „De ce-ar trebui Cicikov să-şi bată capul cu ei şi să-i plesnească, dacă poate găsi un vechil?“ „Da? Ia încearcă să găseşti un vechil: toţi sînt nişte pungaşi!“ „Sînt pungaşi pentru că boierii nu se ţin de treabă.“ „Asta aşa-i, se declarară mulţi de acord. Dacă boierul ar cunoaşte cît de cît rostul gospodăriei şi s-ar pricepe la oameni, ar avea întotdeauna vechili buni.“ Dar directorul spuse că nu poţi găsi un vechil bun cu mai puţin de cinci mii. Însă preşedintele zise că poţi găsi şi cu trei mii. Dar directorul întrebă: „Unde o să-l găsiţi? Poate în nasul dumneavoastră?“. Însă preşedintele îi răspunse: „Nu, nu în nas, ci chiar la noi în judeţ. Uite, Piotr Petrovici Samoilov e vechilul de care Cicikov ar avea nevoie pentru ţăranii lui!“. Mulţi se puneau cu totul în situaţia lui Cicikov şi greutatea strămutării unui număr atît de mare de ţărani îi înspăimînta extrem de mult; începură să aibă mari temeri ca nu cumva să se întîmple vreo răzvrătire printre nişte oameni atît de zurbagii, cum erau ţăranii lui Cicikov. La toate acestea, şeful poliţiei făcu observaţia că n-au de ce să se teamă, că pentru preîntîmpinarea răzvrătirii există puterea căpitanului-ispravnic, că acesta poate chiar să nu meargă la locul faptei şi să-şi trimită doar chipiul, ceea ce-i va face pe ţărani s-o ţină întins pînă la

locul de strămutare. Mulţi făcură propuneri cum să fie stîrpit arţagul ţăranilor lui Cicikov. Propunerile erau împărţite: unele miroseau excesiv a cruzime cazonă, altele, dimpotrivă, emanau duhul blîndeţii. Dirigintele poştei declară că lui Cicikov îi revenea o îndatorire sacră, că putea deveni, pentru ţăranii săi, un fel de părinte şi, după cum spunea el, putea chiar să contribuie benefic la cultivarea lor, prilej cu care se exprimă foarte elogios la adresa şcolii lui Lancaster[75], cu metoda ei de învăţămînt reciproc.

Astfel se judeca şi se discuta prin oraş şi mulţi, îndemnaţi de îngrijorare, îi transmiseră chiar lui Cicikov cîteva dintre aceste sfaturi, îi propuseră chiar să-şi ducă ţăranii sub escortă pînă la locul de strămutare. Cicikov le mulţumi pentru sfaturi, spunînd că nu va ezita să profite de ele la nevoie, dar escorta o refuză categoric, sub cuvînt că aceasta nu era deloc necesară, că ţăranii cumpăraţi de el erau cît se poate de blînzi, că şi ei şi-au manifestat dorinţa benevolă de strămutare şi că nu putea fi vorba de nici o răzvrătire în rîndurile lor.

Toate aceste comentarii şi discuţii avură, totuşi, cele mai favorabile urmări la care se putea aştepta Cicikov, făcînd să se răspîndească zvonul că ar fi, nici mai mult, nici mai puţin, milionar. Locuitorii oraşului, care şi fără asta, aşa cum am văzut în primul capitol, îl îndrăgiseră din tot sufletul pe Cicikov, acum, după aceste zvonuri, îl îndrăgiră şi mai din tot sufletul. De altfel, dacă-i să spunem adevărul, erau cu toţii oameni de treabă, trăiau în bună înţelegere, îşi arătau prietenie şi discuţiile lor purtau pecetea unei familiarităţi deosebite: „Dragă prietene, Ilia Ilici“, „Ascultă, frăţioare Antipator Zaharievici!“, „Minţi de îngheaţă apele, stimabile Ivan Grigorievi!“. Dirigintelui poştei, pe care îl chema Ivan Andreevici, îi adăugau întotdeauna înaintea numelui: „*Şprehen zi deici*[76], Ivan Andreevici?“ – cu alte cuvinte, totul era ca în familie. Mulţi nu

erau lipsiţi de cultură: preşedintele curţii ştia pe rost *Ludmila* lui Jukovski, pe atunci o noutate care nu avusese timp să se răcească, şi recita cu deosebită măiestrie anumite pasaje, mai ales: „Codrul doarme, valea doarme“ şi cuvîntul „Sst!“, ceea ce demonstra în mod evident că valea doarme; pentru ca evidenţa să fie şi mai de necombătut, la aceste cuvinte chiar îşi închidea ochii. Dirigintele poştei înclina mai mult spre filosofie şi citea foarte sîrguincios, mai ales noaptea, *Nopţile* lui Young[77] şi *Cheia tainelor naturii* de Eckartshausen[78], copiind fragmente destul de întinse, dar nimeni nu ştia de ce natură; de altminteri, era om de spirit, cu vorbirea pitorească şi îi plăcea, aşa cum singur se exprima, să-şi împodobească limbajul. Şi îl împodobea cu o mulţime de cuvinte de umplutură, cum ar fi: „domnul meu, aşa şi pe dincolo, ştiţi, înţelegeţi, puteţi să vă imaginaţi, pentru ca să zic aşa, într-un anume fel“ şi cu altele, pe care le turna cu sacul; limbajul şi-l mai împodobea ba făcînd cît se poate de nimerit cu ochiul, ba coborîndu-şi o pleoapă, toate acestea dînd o expresie foarte caustică multora dintre aluziile sale satirice. Ceilalţi erau şi ei oameni mai mult sau mai puţin cultivaţi: care îl citea pe Karamzin[79], care *Moskovskie vedomosti*, care nu citea chiar nimic. Unul era ceea ce se cheamă „mormoloc“, adică un om pe care numai înghiontindu-l îl poţi sili să se ridice şi să facă ceva; altul nu era decît trîntor şi nici nu merita să-l îmboldeşti, pentru că nu se ridica în nici un caz. În privinţa înfăţişării lor, ştim că toţi erau oameni zdraveni, negăsindu-se printre ei nici un ofticos. Toţi erau de soiul celor cărora, în convorbirile intime şi tandre, soţiile le spuneau: butoiaşe, grăsani, ocheşei, chichi, juju şi alte cele. Dar îndeobşte erau oameni cumsecade, primitori, iar cel care gusta din pîinea şi sarea lor sau stătea cu ei o seară la o partidă de *whist* le devenea apropiat; cu atît mai mult Cicikov, cu însuşirile şi manierele

sale fermecătoare, adevărat cunoscător al secretului de a se face plăcut. Îl îndrăgiseră atît de mult, încît el nu vedea vreo cale de a părăsi oraşul; nu auzea decît: „O săptămînă, măcar o săptămînă mai staţi cu noi, Pavel Ivanovici!“. Cu alte cuvinte, cum se zice, îl purtau în braţe. Însă incomparabil mai puternică era impresia (lucru vrednic de mirare) pe care Cicikov le-o făcuse doamnelor.

Ca să ne-o explicăm cît de cît, ar trebui să spunem multe despre doamnele înseşi, să zugrăvim societatea lor, cum se zice, în culorile vii ale însuşirilor lor sufleteşti; dar autorului îi vine foarte greu s-o facă. Pe de o parte, îl reţine respectul nemărginit faţă de soţiile demnitarilor, iar pe de altă parte… pe de altă parte, e pur şi simplu greu. Doamnele din oraşul N.N. erau… nu, nu pot nicidecum, mă cutremur de sfială. La doamnele din oraşul N.N. cel mai remarcabil era… Chiar mi se pare ciudat, nu mi se ridică deloc condeiul, parcă ar fi de plumb. Fie! Despre caracterul lor, se pare, trebuie să lăsăm pe altcineva să scrie, un artist cu culori mai vii şi mai multe pe paletă, noi mulţumindu-ne doar să spunem vreo două cuvinte despre înfăţişarea lor şi despre amănuntele de suprafaţă. Doamnele din oraşul N.N. erau ceea ce se cheamă prezentabile, şi în această privinţă puteau fi date drept pildă şi altora. Cît despre felul cum se purtau, cum respectau *bon-ton*-ul, eticheta, o mulţime de rînduieli ale bunei-cuviinţe, cum puneau mare preţ pe modă, pînă în cele mai mici amănunte ale sale, ei bine, în această privinţă, ele le eclipsau pînă şi pe doamnele din Petersburg sau Moscova. Se îmbrăcau cu mult gust, cutreierau oraşul în caleşti, după cum cereau ultimele pretenţii ale modei, iar în partea din spate a echipajului se legăna cîte un lacheu cu livreaua plină de fireturi. Cartea de vizită, chiar dacă era scrisă pe un doi de treflă sau pe un as de tobă, era un lucru din cale-afară de important, de-a dreptul sacru. Din pricina ei, două

doamne, prietene foarte bune şi chiar rude, se certaseră iremediabil, întrucît una dintre ele neglijase cumva să-i facă celeilalte contravizita. Şi, oricît încercaseră apoi soţii şi rudele să le împace, nu reuşiseră, convingîndu-se astfel că totul este posibil pe lume, cu excepţia unui singur lucru: să împaci două doamne care s-au certat din pricina unei contravizite neglijate. Astfel că amîndouă doamnele rămăseseră într-o lipsă reciprocă de simpatie, după cum se exprima elita oraşului. În ce priveşte ocuparea locurilor de cinste, se dezlănţuiau, de asemenea, numeroase scene deosebit de tari, care uneori le insuflau soţilor idei cît se poate de cavalereşti şi mărinimoase, legate de obligaţia de a-şi proteja consoartele. Desigur, nu se provocau unii pe alţii la duel, fiind cu toţii funcţionari civili, în schimb încercau să-şi facă unul altuia mizerii cu orice prilej, ceea ce, după cum se ştie, adeseori e mai greu de pus la cale decît orice duel. În domeniul moralităţii, doamnele din oraşul N.N. erau severe, pătrunse de o nobilă indignare faţă de toate viciile şi ispitele, înfierînd fără cruţare orice slăbiciune. Şi, dacă printre ele se întîmpla cîte ceva din ceea ce se cheamă *una-alta*, asta se întîmpla în taină şi nu se dădea pe faţă nici un semn că s-ar întîmpla: nimeni nu era atins în demnitatea lui şi însuşi soţul era atît de bine pregătit, încît, dacă vedea această *una-alta* sau auzea de ea, răspundea scurt şi cuminte cu proverbul: „Cui îi pasă ce-a făcut cumătra cu cumătrul?“. Mai trebuie să spunem că doamnele din oraşul N.N., asemenea multora din Petersburg, se distingeau printr-o neobişnuită discreţie şi decenţă a cuvintelor şi expresiilor. Nu spuneau niciodată: „mi-am suflat nasul“, „am asudat“, „am scuipat“, ci: „mi-am uşurat nasul“, „m-am servit de batistă“. În nici nu caz nu puteau să spună: „paharul ăsta sau farfuria asta pute“. Nu puteau rosti nici măcar o aluzie la aşa ceva şi, în loc de asta, spuneau: „paharul ăsta nu se poartă frumos“

sau altceva de felul acesta. Întru înnobilarea limbii ruse, aproape jumătate dintre cuvinte fuseseră alungate cu totul din vorbire şi de aceea era nevoie să apeleze foarte des la limba franceză; în schimb, în franţuzeşte era altceva: aici erau permise cuvinte mult mai tari decît cele pomenite mai sus. Aşadar, iată ce se poate spune despre doamnele din oraşul N.N., vorbind cît se poate de superficial. Dar, dacă am privi mai în adîncime, atunci, desigur, am descoperi multe alte lucruri; însă e foarte primejdios să priveşti adînc în inimile doamnelor. Aşadar, vom rămîne la suprafaţă şi vom continua.

Pînă acum, toate doamnele vorbiseră destul de puţin despre Cicikov, apreciindu-i, de altfel, plăcuta purtare în societate; dar, după ce se iscă zvonul că ar fi milionar, i se descoperiră şi alte calităţi. De altminteri, doamnele nu urmăreau în asta nici un interes; de vină era cuvîntul „milionar“, numai şi numai cuvîntul şi nu milionarul însuşi, căci în felul cum sună acest cuvînt, pe lîngă sacul cu bani, există ceva ce-i impresionează şi pe ticăloşi, şi pe oamenii aşa şi-aşa, şi pe cei cumsecade, cu alte cuvinte, îi impresionează pe toţi. Milionarul are avantajul că poate vedea lichelismul, lichelismul desăvîrşit, lichelismul în stare pură, neîntemeiat pe nici un calcul: mulţi ştiu prea bine că nu se vor alege cu nimic de la el şi că n-au nici un drept să capete ceva, dar vor căuta negreşit să-i iasă în cale, să-i zîmbească, să-şi scoată pălăria în faţa lui, să smulgă cu orice preţ o invitaţie la masa unde au aflat ei că milionarul a fost poftit. Nu s-ar putea spune că doamnele resimţeau această gingaşă înclinaţie spre lichelism; totuşi, în multe saloane începu să se comenteze că, desigur, Cicikov, chiar dacă nu-i rupt din soare, arată aşa cum trebuie să arate un bărbat, că ar arăta mai rău dacă ar fi un pic mai slab sau mai gras. Totodată, se rostiră cîteva aprecieri, chiar jignitoare, la adresa

bărbaţilor subţirei: cum că n-ar fi oameni, ci mai curînd nişte scobitori. În toaletele doamnelor se iviră multe adăugiri noi. Pe strada cu tarabe se iscă mare aglomeraţie, ca să nu spunem îmbulzeală: caleştile erau atît de multe, încît ai fi zis că are loc cine ştie ce promenadă. Negustorii se mirară, văzînd că vreo cîteva cupoane de materie, aduse de la iarmaroc şi nevîndute din pricina preţului, care părea mare, îşi găsiră căutare şi se vîndură ca pîinea caldă. La biserică, în timpul liturghiei, la poalele uneia dintre dame fu văzut un cerc atît de mare, încît rochia acoperea jumătate din pardoseala bisericii, aşa că un pristav, care era de faţă, le porunci enoriaşilor să se dea deoparte, adică să stea mai aproape de pridvor, ca nu cumva să mototolească toaleta înălţimii sale. Uneori, nici Cicikov nu putea să nu observe atenţia deosebită ce i se acorda. O dată, întorcîndu-se acasă, găsi pe masă o scrisoare şi nu putu afla de unde era şi cine o adusese; servitorul birtului îi spuse că a fost adusă cu porunca să nu se afle de la cine. Scrisoarea începea foarte categoric, şi anume: „Nu, trebuie să-ţi scriu!“. Apoi se spunea că există a tainică afinitate între două suflete; acest adevăr era susţinut de cîteva puncte ce se întindeau pe aproape o jumătate de rînd; urmau după aceea cîteva idei, cît se poate de remarcabile prin justeţea lor, aşa că, după părerea noastră, este aproape necesar să le reproducem: „Ce-i viaţa noastră? O vale în care şi-au găsit sălaş amărăciunile. Ce-i lumea? O turmă de oameni, care n-au simţire“. Pe urmă, autoarea amintea că umezeşte cu lacrimi rîndurile scrise de o mamă gingaşă, care nu mai e pe lume de douăzeci şi cinci de ani; Cicikov era invitat în pustie, să părăsească pentru totdeauna oraşul în care oamenii, în curţile lor strîmte, nu profită de aer[80]; sfîrşitul scrisorii vădea chiar o disperare fără leac şi consta din următoarele versuri:

Îţi vor arăta două turturele
Trupul meu de-abia răcit.
Gîngurind ţi-or spune, cu durere,
Că-necată-n lacrimi ea a murit[81].

Ultimul vers şchiopăta, dar asta, de altfel, n-avea importanţă: epistola era scrisă în spiritul vremii de atunci. Nu avea semnătură: nici nume, nici prenume, nici măcar luna şi ziua. În postscriptum se mai spunea doar că inima lui trebuia s-o ghicească pe cea care-i scrie şi că, la balul care urma să aibă loc a doua zi acasă la guvernator, va fi prezentă şi autoarea în carne şi oase.

Faptul îl intrigă la culme. Scrisoarea anonimă conţinea atît de multe lucruri ce-l ispiteau şi-i trezeau curiozitatea, încît o mai citi şi a doua, şi a treia oară şi în cele din urmă spuse: „Aş fi, totuşi, curios să ştiu cine-a scris-o!“. Altfel spus, treburile luaseră o întorsătură serioasă; mai mult de o oră se gîndi la asta şi, în sfîrşit, desfăcîndu-şi mîinile şi picioarele şi aplecîndu-şi capul, conchise: „Şi-i scrisă tare înflorit!“. Se înţelege de la sine că, după aceea, scrisoarea fu împăturită şi pusă în casetă, în vecinătatea unui afiş şi a unei invitaţii la nuntă, care de şapte ani zăceau în aceeaşi poziţie şi în acelaşi loc. Puţin mai tîrziu i se aduse, într-adevăr, invitaţia la balul dat de guvernator, lucru cît se poate de obişnuit în oraşele reşedinţă de gubernie: unde există un guvernator, sînt şi baluri, altfel n-ar exista cuvenita iubire şi stimă din partea nobilimii.

Toate celelalte preocupări fură alungate şi lăsate baltă în aceeaşi clipă, astfel că totul se concentră asupra pregătirii pentru bal, căci, într-adevăr, existau multe motive care să-l stimuleze şi să-l incite. În schimb, poate că de la facerea lumii nimeni nu şi-a mai pierdut atîta vreme cu toaleta. O oră întreagă a fost dedicată numai studierii figurii în oglindă. Încercă să-i imprime o mulţime de expresii diferite: ba plină de importanţă şi de

gravitate, ba respectuoasă, dar cu o umbră de zîmbet, ba pur şi simplu respectuoasă şi fără zîmbet; făcu în faţa oglinzii cîteva plecăciuni acompaniate de sunete neclare, asemănătoare întru cîtva cu cele franţuzeşti, deşi Cicikov nu ştia defel franţuzeşte. Îşi oferi singur numeroase surprize plăcute, ridică o sprînceană şi plesni din buze; ca să nu lungim vorba, ce nu face omul atunci cînd rămîne singur şi, pe deasupra, se crede arătos şi e sigur că nimeni nu trage cu ochiul pe gaura cheii? În sfîrşit, îşi plesni uşor bărbia, spuse: „Ah, simpatică mutrişoară!“ şi începu să se îmbrace. În timp ce se îmbrăca, nu-l părăsi cîtuşi de puţin sentimentul de satisfacţie: punîndu-şi bretelele sau făcîndu-şi nod la cravată, făcea reverenţe şi se înclina cu deosebită dibăcie şi, deşi nu dansa niciodată, făcu un *entrechat*. Acest *entrechat* provocă un incident nevinovat: scrinul se cutremură şi peria căzu de pe masă.

Apariţia lui la bal produse o însufleţire neobişnuită. Toată lumea îi ieşi în întîmpinare, care cu cărţile de joc în mînă, care întrerupînd discuţia în momentul cel mai interesant, tocmai cînd rostise: „iar judecătoria de ocol a răspuns la asta…“, renunţînd să mai spună ce a răspuns judecătoria de ocol şi grăbindu-se să-l salute pe eroul nostru. „Pavel Ivanovici! Ah, Dumnezeule, Pavel Ivanovici! Dragă Pavel Ivanovici! Mult stimate Pavel Ivanovici! Sufleţelul meu, Pavel Ivanovici! Iată unde eraţi, Pavel Ivanovici! Uite-l, uite-l pe Pavel Ivanovici! Daţi-mi voie să vă îmbrăţişez, Pavel Ivanovici! Aduceţi-l aici să-l sărut cu putere pe dragul meu Pavel Ivanovici!“ Cicikov se simţi îmbrăţişat de mai mulţi deodată. Nu apucă să se descotorosească din îmbrăţişarea preşedintelui, că se pomeni în braţele şefului poliţiei; şeful poliţiei îl predă inspectorului sanitar; inspectorul sanitar – concesionarului, concesionarul – arhitectului… Guvernatorul, care stătea lîngă doamne, avînd într-o mînă un cornet

de bomboane şi un căţeluş în cealaltă, văzîndu-l pe Cicikov aruncă şi cornetul, şi căţeluşul, încît acesta începu să schelălăie; pe scurt, prezenţa lui Cicikov răspîndea în jur o bucurie şi o veselie neobişnuite. Nu era faţă pe care să nu se exprime mulţumirea sau pe care să nu se oglindească măcar mulţumirea generală. Aşa se întîmplă cu funcţionarii cînd vine şeful şi le inspectează instituţiile care le sînt încredinţate: după ce le-a trecut prima spaimă, după ce au văzut că multe îi sînt pe plac şi a binevoit chiar să facă o glumă, adică să rostească, zîmbind binevoitor, cîteva cuvinte, funcţionarii din preajma şefului rîd de două ori mai mult decît s-ar cuveni, rîd din tot sufletul şi cei care, de altfel, n-au auzit prea bine cuvintele rostite şi, în sfîrşit, pînă şi poliţistul aflat departe, lîngă uşă, care n-a rîs în viaţa lui şi care tocmai a ameninţat cu pumnul mulţimea de afară, pînă şi acesta, în virtutea legilor nestrămutate ale reflectării, schiţează un fel de zîmbet, deşi zîmbetul lui seamănă mai degrabă cu strîmbătura cuiva care e gata să strănute după o porţie de tutun tare. Eroul nostru le răspundea tuturor şi fiecăruia în parte şi se simţea neobişnuit de îndemînatec: se înclina în dreapta şi în stînga, cam pieziş, după cum îi era obiceiul, dar cu foarte multă naturaleţe, aşa că fermecă pe toată lumea. Doamnele îl înconjurară de îndată ca o ghirlandă strălucitoare şi aduseră cu ele nori întregi de felurite miresme: una mirosea a trandafiri, alta a primăvară şi violete, alta se dăduse din cap pînă-n picioare cu parfum de rezedă; Cicikov n-avea decît să-şi înalţe nasul şi să adulmece. Toaletele lor vădeau o imensitate de bun-gust: muselina, atlazul, tulpanul erau de culori atît de palide şi la modă, încît nici nu le puteai găsi denumiri (atît de departe ajunsese rafinamentul gusturilor). Funde din panglici şi buchete de flori răsăreau ba ici, ba colo pe rochii, în dezordinea cea mai pitorească, deşi la această dezordine trudise mult şi bine o minte deşteaptă. Cîte o pălărioară

uşoară nu se ţinea decît pe urechiuşe şi parcă spunea: „Tii, îmi iau zborul! Păcat numai că n-o pot ridica şi pe frumoasa mea cu mine!“. Taliile erau bine strînse şi aveau formele cele mai viguroase şi mai plăcute privirii (trebuie să facem observaţia că doamnele din oraşul N.N. erau cam plinuţe, dar se strîngeau atît de iscusit cu şnururile de la corset şi aveau o purtare atît de plăcută, încît nu se vedea cîtuşi de puţin că erau trupeşe). Totul era gîndit la ele şi prevăzut cu o minuţiozitate neobişnuită; gîtul, umerii erau dezgolite atît cît trebuie şi nicidecum mai mult; fiecare îşi scotea în vileag comorile pînă unde simţea, din proprie convingere, că-l poate duce pe om la pierzanie; restul era ascuns cu un gust neobişnuit: sau de o cravată uşoară dintr-o panglică, sau de o eşarfă mai uşoară decît prăjitura cunoscută sub numele de „bezea“, care învăluia vaporos gîtul, sau de micile ziduri crenelate, din batist fin, cunoscute sub numele de „discreţii“, care erau lăsate să cadă pe după umeri, de sub rochie. Aceste „discreţii“ ascundeau din faţă şi din spate tot ce putea să-l ducă pe om la pierzanie, făcîndu-l să bănuiască, totuşi, că anume acolo se afla adevărata pierzanie. Mănuşile lungi nu erau trase chiar pînă la mîneci, ci, cu bună ştiinţă, lăsau dezgolite părţile ispititoare ale braţelor pînă mai sus de coate, aceste braţe, la multe dintre ele, arătîndu-se foarte plinuţe şi demne de a fi invidiate de oricine; mănuşile din piele de căprioară ale multora plesniseră din dorinţa de a le trage mai sus; cu alte cuvinte, parcă peste tot era scris: nu, aici nu-i o gubernie, aici e capitala, e însuşi Parisul! Numai din loc în loc apărea cîte o scufie cum n-a mai văzut pămîntul sau chiar cîte-o pană de păun, în ciuda tuturor modelor şi întru afirmarea propriul gust. Dar fără aşa ceva nu se poate, astfel sînt oraşele de gubernie: ceva-ceva trebuie să scîrţîie neapărat. Cicikov, stînd în faţa doamnelor, se gîndea: „Totuşi, care să fi scris răvaşul?“ şi dădu

să-şi întindă nasul înainte, dar şi nasul îi fu atins de o mulţime de coate, manşete, mîneci, capete de panglici, şemizete parfumate şi rochii. Galopada era în toi: soţia dirigintelui poştei, căpitanul-ispravnic, o doamnă cu o pană albastră, o doamnă cu o pană albă, prinţul gruzin Ciphaihilidzev, un funcţionar din Petersburg, un funcţionar de la Moscova, francezul Coucou, Perhunovski[82], Berebendovski – toţi se ridicară şi porniră val-vîrtej…

— Na-ţi-o bună! S-a pus pe ţopăit gubernia! spuse încet Cicikov, trăgîndu-se îndărăt şi, de îndată ce doamnele se aşezară la locurile lor, începu să le cerceteze cu privirea, încercînd să ghicească după expresia feţei sau a ochilor pe cea care ar fi putut să fie autoarea scrisorii; dar nu izbuti nicidecum. Pretutindeni se observa ceva abia-abia dezvăluit, ceva imperceptibil şi de-o fineţe… Oho, ce mai fineţe!… „Nu, îşi spuse Cicikov, femeile sînt ceva… Aici, el dădu din mînă a lehamite: pur şi simplu, omul nu mai are ce zice! Ia încearcă să povesteşti sau să redai tot ce le trece fugar pe chip, toate şerpuirile, toate aluziile! N-ai să fii în stare să redai nimic. Numai ochii lor sînt o ţară nemărginită, în care, dacă omul intră, s-a isprăvit cu el! De-acolo nu-l mai scoţi nici cu cangea, nici cu nimic. Hai, încearcă, de pildă, să descrii cel puţin strălucirea lor: e umedă, e catifelată, e ca zahărul. Numai unul Dumnezeu mai ştie cum poate fi această strălucire a ochilor! Şi aspră, şi molatecă, şi chiar cu totul languroasă sau, cum spun unii, plină de încîntare sau fără încîntare, dar, chiar mai rău ca atunci cînd e plină de încîntare, aşa ţi se agaţă de inimă şi-ţi trece încoace şi încolo prin suflet, ca un arcuş. Nu, nici n-ai cum să găseşti cuvîntul potrivit: zi-i jumătatea galantă a seminţiei omeneşti şi basta!“

Am greşit! Mi se pare că de pe buzele eroului meu a zburat un cuvînt cules de pe stradă. Dar ce să fac? Asta-i situaţia în care se află scriitorul în

Rusia! De altfel, dacă un cuvînt de pe stradă a pătruns în carte, vinovat nu e scriitorul, vinovaţi sînt cititorii, în primul rînd cititorii din înalta societate: ei sînt primii de la care nu auzi un cuvînt rusesc ca lumea, dar cuvinte franţuzeşti, nemţeşti şi englezeşti îţi toarnă cîte vrei şi ţi le toarnă într-un număr atît de mare încît ţi se urăşte, ba încă ţi le mai toarnă şi cu păstrarea tuturor pronunţărilor posibile: în franceză – pe nas şi graseind, în engleză – ţi le spun aşa cum ar trebui să le croncănească o pasăre, ba şi fizionomia şi-o transformă într-una păsărească şi chiar rîd de cei care nu-s în stare să-şi ia chip de pasăre; numai nimic rusesc nu-ţi toarnă, afară de cazul cînd, din patriotism, îşi construiesc la moşie o casă în stil rusesc. Iată cum sînt cititorii din pătura superioară şi, o dată cu ei, cei care consideră că fac parte din pătura superioară! Şi, totuşi, cîte pretenţii la ei! Ţin morţiş ca totul să fie scris în limba cea mai curată, cea mai corectă şi nobilă cu putinţă, cu alte cuvinte vor ca limba rusă să pice singură din nori, şlefuită cum se cuvine, şi să le cadă de-a dreptul în gură, lor nemairămînîndu-le altceva de făcut decît să caşte gura şi s-o scoată afară. Desigur, e ciudată partea femeiască a neamului omenesc; dar trebuie să recunosc că stimaţii cititori sînt uneori şi mai ciudaţi.

Între timp, Cicikov era cu totul nedumerit şi nu-şi putea da nicidecum seama cine era autoarea scrisorii. Încercînd să privească mai cu luareaminte, văzu că şi din partea doamnelor se exprima ceva ce-i dăruia în acelaşi timp şi speranţe, şi chinuri dulci ale inimii lui de biet muritor, aşa că îşi spuse în cele din urmă: „Nu, e cu neputinţă s-o ghicesc!“. Acest lucru nu-i strică deloc buna dispoziţie în care se afla. Degajat şi îndemînatic, făcea schimb de amabilităţi cu unele dintre doamne, se apropia cînd de una, cînd de alta cu paşi mici sau, cum se spune, depăna din picioare, aşa cum fac de obicei don-juanii bătrîni,

cu tocuri înalte, cărora li se spune şoareci de prăsilă, întrucît se agită cu destulă sprinteneală, dîndu-le tîrcoale doamnelor. După ce depăna din picioare şi făcea nişte cotituri măiestrite spre dreapta şi spre stînga, desena iute cu piciorul ceva ca o codiţă sau o virgulă. Doamnele erau foarte mulţumite şi nu numai că descoperiră la el o mulţime de maniere plăcute şi galante, dar începură să-i găsească pe chip ceva marţial, ceea ce, după cum se ştie, le place foarte mult femeilor. Mai apoi, din pricina lui, ajunseră chiar să se certe: băgînd de seamă că se oprea de obicei lîngă uşă, care mai de care se grăbi să ocupe scaunul cel mai apropiat de uşă, iar cînd una avu norocul să le-o ia înainte tuturor celorlalte, mai că nu se dezlănţui o istorie din cale-afară de neplăcută şi multora dintre cele ce doreau să facă la fel li se păru că asta era o obrăznicie ce întrecea orice măsură.

Cicikov se antrenase atît de tare în discuţiile cu doamnele sau, mai bine zis, ele îl antrenaseră şi îl ameţiseră cu discuţiile lor, turnîndu-i o mulţime de alegorii dintre cele mai întortocheate şi subtile, care trebuiau toate descifrate, ceea ce-i scoase şiroaie de sudoare pe frunte, încît uitase că buna-cuviinţă îi cerea să-şi prezinte mai întîi omagiile amfitrioanei. Asta şi-o aminti de-abia cînd auzi glasul soţiei guvernatorului, care stătea în faţa lui de cîteva minute. Soţia guvernatorului rosti cu o voce alintătoare şi întru cîtva maliţioasă, clătinînd din cap cu drăgălăşenie: „A, Pavel Ivanovici, din ăştia îmi sînteţi!“. Nu pot reda întocmai cuvintele soţiei guvernatorului, dar spunea ceva extrem de afectat, în felul în care îşi vorbesc doamnele şi cavalerii în nuvelele scriitorilor noştri mondeni, dornici să zugrăvească saloanele şi să se laude cu deplina cunoaştere a bunelor maniere, ceva cam în sensul că „oare chiar a pus cineva pînă într-atît stăpînire pe inima dumneavoastră, încît nu v-a mai rămas un loc cît de mic şi pentru cei uitaţi fără milă?“. Eroul nostru se întoarse în aceeaşi clipă

spre soţia guvernatorului şi tocmai se pregătea să-i dea un răspuns care, pesemne, n-ar fi fost cu nimic mai prejos decît replicile pe care, în nuvelele mondene, le dau alde Zvonski, Linski, Lidin, Griomin[83] şi alte asemenea personaje isteţe din tagma ofiţerilor, cînd, ridicîndu-şi din întîmplare privirile, se opri deodată, ca lovit în moalele capului.

În faţa lui nu se afla doar soţia guvernatorului: era la braţ cu o fată de vreo şaisprezece ani, fragedă, bălaie, cu trăsături fine şi graţioase, cu bărbia ascuţită, cu faţa ovală şi fermecătoare, pe care un pictor ar lua-o drept model atunci cînd ar avea de gînd s-o zugrăvească pe Madona, o faţă dintre cele care numai foarte rar se întîlnesc în Rusia, unde tot ce există ţine să aibă dimensiuni uriaşe: şi munţii, şi pădurile, şi stepele, şi feţele, şi buzele, şi picioarele. Era fata bălaie pe care o întîlnise cînd se întorcea de la Nozdriov şi cînd, din prostia vizitiilor sau a cailor, trăsurile lor se ciocniseră atît de ciudat, hamurile se încurcaseră, iar badea Mitiai şi badea Miniai se apucaseră să le descîlcească. Cicikov se fîstîci într-un asemenea hal încît nu putu să rostească nici un cuvînt cu rost şi bîigui dracu' mai ştie ce bazaconie, pe care în nici un caz n-ar fi spus-o nici Griomin, nici Zvonski, nici Lidin.

— N-o cunoaşteţi încă pe fiica mea? zise soţia guvernatorului. De-abia a terminat pensionul.

El răspunse că a avut fericirea s-o cunoască din întîmplare; încercă să mai adauge ceva, dar nu-i ieşi nimic. În sfîrşit, după ce mai rosti douătrei cuvinte, soţia guvernatorului se retrase cu fiica în celălalt capăt al salonului, la alţi musafiri, iar Cicikov încă mai stătea încremenit în acelaşi loc, ca un om ieşit vesel în stradă cu gînd să se plimbe, cu ochii dispuşi să vadă totul, care s-a oprit deodată, amintindu-şi că a uitat ceva, şi atunci nimic nu e mai nerod decît această fiinţă: expresia lipsită de griji i se şterge deodată de pe faţă; se

străduieşte să-şi amintească ce anume a uitat. Batista? Dar batista e în buzunar. Oare banii? Nu, şi banii sînt în buzunar. Parcă ar avea totul la el, dar în acelaşi timp un spiriduş neştiut îi şopteşte la ureche că a uitat ceva. Şi iată-l uitîndu-se cu privirea zăpăcită şi tulbure la mulţimea din faţa lui, la trăsurile ce trec în zbor, la chipiurile înalte şi puştile unui regiment în marş, la o firmă de magazin, şi vede totul ca prin ceaţă. Tot aşa şi Cicikov, într-o clipă, se înstrăină de tot ce se petrecea în jurul lui. În acest timp, buzele plăcut mirositoare ale doamnelor îl asaltau cu o sumedenie de aluzii şi întrebări pătrunse de rafinament şi gentileţe: „Ne e permis oare nouă, ca umile locuitoare ale pămîntului, să fim atît de îndrăzneţe şi să vă întrebăm la ce visaţi?“; „Unde-s acele fericite meleaguri, deasupra cărora plutesc gîndurile dumneavoastră?“; „Putem afla numele celei care v-a cufundat în dulcea vale a reveriei?“. Dar el nu le acordă nici o atenţie şi frazele amabile îi trecură pe lîngă ureche. Fu atît de nepoliticos, încît chiar le părăsi curînd şi plecă în partea cealaltă a salonului, dorind să vadă unde se retrăseseră soţia şi fiica guvernatorului. Însă, după cum se pare, doamnele nu voiau să-l lase în pace cu una, cu două; în sinea ei, fiecare se hotărîse să folosească toate armele posibile, atît de primejdioase pentru inimile noastre, şi să pună la bătaie tot ce avea mai bun. Trebuie să observăm că unele femei – zic unele, nu toate – au o mică slăbiciune: dacă descoperă că au ceva frumos, fie fruntea, fie gura, fie braţele, îşi şi închipuie că acea parte a feţei lor este prima care le sare tuturor în ochi şi că toţi vor spune într-un glas: „Uitaţi-vă, uitaţi-vă, ce splendid nas grecesc are!“ sau: „Ce frunte bine conturată şi încîntătoare!“. Cea cu umeri frumoşi e încredinţată că toţi tinerii vor fi extaziaţi trecînd pe lîngă ea, şi vor repeta mereu: „Ah, ce umeri minunaţi!“ şi nu se vor uita deloc la faţa, la părul, la nasul sau la fruntea ei, sau se vor

uita doar ca la ceva lipsit de importanţă. Aşa cred unele femei. Fiecare doamnă îşi propusese deci să fie cît mai încîntătoare la dansuri şi să-şi arate în toată splendoarea ceea ce avea ea mai fermecător. Soţia dirigintelui poştei, valsînd, îşi aplecase capul pe-o parte atît de languros încît, într-adevăr, se simţea ceva nepămîntesc. O doamnă foarte amabilă, care nu venise la bal cu gînd să danseze, din cauză că se întîmplase să aibă o mică *incomodité*, după cum spunea ea, sub forma unei bubuliţe cît un bob de mazăre la piciorul drept, ceea ce o făcuse să se încalţe cu cizme de catifea, nu mai putu totuşi să rabde şi făcu şi ea cîteva ture, în cizmele de catifea, asta ca nu cumva soţiei dirigintelui poştei să i se urce prea tare la cap.

Dar toate acestea nu avură asupra lui Cicikov efectul scontat. El nici măcar nu se uita la rotirile doamnelor, se tot ridica pe vîrfuri, străduindu-se să vadă peste capetele dansatorilor unde se retrăsese nostima fată blondă; se lăsă şi puţin pe vine, uitîndu-se printre umeri şi spinări; în sfîrşit, avu noroc şi-o zări stînd pe un scaun, alături de mama ei, deasupra căreia se legăna maiestuos un turban oriental cu pană. Uitîndu-te la el, ai fi zis că voia să le ia cu asalt; fie că îi dădea ghes un imbold al primăverii, fie că-l împingea cineva din spate, asta n-are importanţă, dar Cicikov îşi croi hotărît drum printre oameni, fără să-i pese de nimeni; concesionarul primi de la el un brînci atît de zdravăn, încît se clătină şi doar cu greu se ţinu pe un picior, altfel s-ar fi prăbuşit şi ar fi doborît un şir întreg de dansatori; dirigintele poştei se feri şi el şi îl privi cu mirare, amestecată cu o umbră de ironie fină; dar Cicikov nu se uita la ei; n-o vedea, de departe, decît pe fata cea blondă, care-şi trăgea mănuşa lungă pe mînă şi, fără îndoială, ardea de dorinţa de a se avînta şi ea pe parchet. Ceva mai într-o parte, patru perechi dansau cu foc mazurca; tocurile rupeau parchetul, iar un căpitan de armată se muncea şi cu sufletul, şi cu trupul, şi cu mîinile,

şi cu picioarele, plăsmuind nişte paşi de dans, cum alţii nici în vis nu avuseseră prilejul să facă. Cicikov trecu val-vîrtej pe lîngă cei ce dansau mazurca, aproape călcîndu-i pe picioare, şi se duse întins spre locul în care se aflau soţia şi fiica guvernatorului; totuşi, se apropie de ele foarte sfios, nu mai depăna atît de sprinten din picioare ca un fante, chiar se şi fîstîci puţin, astfel că mişcările lui vădeau un fel de stîngăcie.

N-am putea spune cu siguranţă dacă în inima eroului nostru s-o fi trezit sentimentul iubirii, e chiar îndoielnic ca domnii de acest soi, adică cei nici prea graşi, dar nici prea subţiri, să fie în stare să iubească; cu toate acestea, la mijloc era ceva foarte ciudat, ceva inexplicabil şi pentru el; i se păru, aşa cum avea să recunoască mai tîrziu, că tot balul, cu rumoarea şi vuietul lui, se îndepărtase pentru cîteva minute; viorile şi trompetele răsunau parcă de peste mări şi ţări, totul se învăluise într-o ceaţă asemănătoare cu o cîmpie zugrăvită neglijent pe un tablou. Din această cîmpie ceţoasă, pictată de mîntuială, nu răsăreau limpede şi bine conturate decît trăsăturile fermecătoarei fete blonde: feţişoara ei ovală, talia subţire de tot, cum au fetele în primele luni de la terminarea pensionului, rochia albă, aproape sobră, care îi cuprindea uşor şi ingenios formele tinere şi zvelte, scoţîndu-le în evidenţă în linii pure. Semăna cu o jucărie sculptată în fildeş; numai ea se vedea, numai ea strălucea alb şi diafan pe fundalul acelei mulţimi tulbure şi opace.

Se vede că aşa se întîmplă pe lume; se vede că şi Cicikovii, pentru cîteva minute din viaţa lor, devin poeţi; dar cuvîntul „poet“ ar fi prea de tot. În orice caz, el se simţea cu desăvîrşire tînăr, aproape husar. Văzînd lîngă ele un scaun liber, se aşeză numaidecît. La început, conversaţia nu se închega, dar apoi lucrurile se îndreptară, Cicikov prinse curaj, însă… aici, spre marele nostru regret, trebuie să facem observaţia că oamenii cumpătaţi

şi cei care ocupă funcţii importante sînt întru cîtva stîngaci în discuţiile cu doamnele; în schimb, la asta sînt meşteri nevoie-mare domnii locotenenţi, dar nu mai sus de gradul de căpitan. Dumnezeu ştie cum fac: parcă n-ar spune cine ştie ce lucruri inteligente, dar domnişoara e gatagata să cadă de pe scaun de-atîta rîs; pe cînd un consilier de stat tot numai unul Dumnezeu ştie ce mai spune: sau aduce vorba despre faptul că Rusia este o ţară foarte întinsă, sau îi face un compliment care, desigur, nu-i lipsit de inteligenţă, dar miroase de la o poştă a ceva citit sau, dacă spune ceva amuzant, rîde el mai mult decît cea care îl ascultă. Am făcut această observaţie pentru ca şi cititorii să înţeleagă de ce fata cea blondă a început să caşte în timpul povestirilor eroului nostru. Însă el, eroul, nu băga nimic de seamă şi îi povestea o sumedenie de lucruri plăcute, pe care mai avusese prilejul să le spună în cazuri asemănătoare în diferite locuri, ca de pildă în gubernia Simbirsk, la Sofron Ivanovici Bespecinîi[84], unde pe vremea aceea se afla şi fiica lui, Adelaida Sofronovna, dimpreună cu cele trei surori ale soţului ei: Maria Gavrilovna, Aleksandra Gavrilovna şi Adelgheida Gavrilovna; la Feodor Feodorovici Perekroev[85], în gubernia Reazan; la Frol Vasilievici Pobedonosnîi[86] în gubernia Penza şi la fratele lui, Piotr Vasilievici, unde se aflau sora soţiei acestuia, Katerina Mihailovna, şi verişoarele ei de gradul trei, Roza Feodorovna şi Emilia Feodorovna; în gubernia Viatka, la Piotr Varsonofievici, unde se aflau sora nurorii dumisale, Pelagheia Egorovna, cu nepoata ei, Sofia Rostislanovna, şi cu două surori vitrege, Sofia Aleksandrovna şi Maklatura Aleksandrovna.

Purtarea lui Cicikov displăcu tuturor doamnelor. Una dintre ele trecu dinadins pe lîngă el, ca să-i dea de înţeles, şi chiar o atinse destul de neglijent pe fata blondă cu volanul gros al rochiei, făcînd în aşa fel încît eşarfa ce-i flutura pe umeri s-o plesnească cu unul dintre capete peste obraz;

totodată, din spate, buzele uneia dintre doamne lăsară să le scape în acelaşi timp o mireasmă de violete şi o remarcă destul de înţepătoare şi de caustică. Dar, fie că nu auzise, fie că doar se prefăcuse a nu auzi, oricum nu era bine, căci trebuie să pui preţ pe părerea doamnelor: de asta avea să se căiască, dar abia după aceea, deci prea tîrziu.

Indignarea, legitimă în toate privinţele, se putea citi pe multe chipuri. Oricîtă trecere ar fi avut Cicikov în societate, chiar dacă era milionar şi faţa lui vădea măreţie, ba chiar ceva marţial, sînt lucruri pe care doamnele nu i le iartă nimănui, oricine-ar fi, şi atunci s-a isprăvit cu el! Sînt cazuri cînd femeia, oricît ar fi de slabă din fire şi neputincioasă în comparaţie cu bărbatul, devine deodată mai tare nu doar decît bărbatul, ci decît tot ce este pe lume. Indiferenţa, aproape involuntară, pe care le-o arăta Cicikov, restabili buna înţelegere dintre doamne, serios periclitată de incidentul ocupării scaunului de la uşă. În cele cîteva cuvinte seci şi obişnuite, rostite de el întîmplător, găsiră aluzii caustice. Colac peste pupăză, unul dintre tineri tocmai compusese nişte versuri satirice la adresa dansatorilor, versuri care, după cum se ştie, sînt aproape nelipsite de la balurile de prin gubernii. Aceste versuri îi fură atribuite pe loc lui Cicikov. Indignarea creştea şi doamnele începură să vorbească despre el prin toate colţurile, într-un mod cît se poate de defavorabil; iar biata absolventă de pension fu făcută harceaparcea şi i se semnă de îndată sentinţa.

Între timp, eroului nostru i se pregătea surpriza cea mai neplăcută: pe cînd fata cea blondă căsca, iar el îi povestea istorioare din diferite epoci şi chiar pomenise în treacăt de filosoful grec Diogene, din ultima cameră îşi făcu apariţia Nozdriov. Nu se ştie dacă scăpase din bufet sau din micul salon verde, unde se juca ceva mai serios decît un *whist* obişnuit, dacă ieşise de bunăvoie

sau fusese îmbrîncit afară, dar era vesel, bucuros, agăţat de braţul procurorului, pe care, de bună-seamă, îl tîra de cîtva timp, pentru că bietul procuror îşi răsucea în toate părţile sprîncenele stufoase, parcă gîndindu-se în ce fel ar putea să scape de această călătorie prietenească, braţ la braţ. Într-adevăr, era ceva insuportabil. Nozdriov, după ce se cherchelise cu vreo două ceşti de ceai, din care, desigur, nu lipsea romul, minţea necruţător. Văzîndu-l de departe, Cicikov se hotărî chiar să se sacrifice, adică să renunţe la locul de invidiat pe care îl ocupa şi să se retragă cît mai iute, fiindcă această întîlnire nu prevestea nimic bun pentru el. Dar, ca un făcut, tocmai atunci pică guvernatorul, care îşi exprimă bucuria neobişnuită că-l vede pe Cicikov şi-l opri, rugîndu-l să fie arbitru în controversa pe care o avea cu două doamne, şi anume dacă dragostea femeilor e statornică sau nu; între timp, Nozdriov îl zărise şi pornise întins spre el.

— A, moşierul din Herson, moşierul din Herson! strigă el, apropiindu-se şi izbucnind într-un rîs voios, din pricina căruia îi tremurau obrajii proaspeţi, rumeni precum trandafirii primăvăratici. Ia spune, ai cumpărat mulţi morţi? Căci dumneavoastră nu ştiţi, excelenţă, strigă el cît îl ţinea gura, adresîndu-i-se guvernatorului, dar el cumpără morţi! Zău aşa! Ascultă, Cicikov, îţi spun aşa, prieteneşte, aici sîntem cu toţii prietenii tăi, şi excelenţa sa e tot aici, eu unul te-aş spînzura, zău că te-aş spînzura!

Cicikov nu mai ştia pe ce lume se află.

— Credeţi-mă, excelenţă, continuă Nozdriov, cînd mi-a spus: „Vinde-mi suflete moarte“, era să plesnesc de rîs. Vin aici, mi se spune că a cumpărat ţărani de trei milioane, cică pentru strămutare! Care strămutare!? Păi, de la mine a vrut să cumpere morţi. Ascultă, Cicikov, eşti un porc, zău că eşti un porc, uite, şi excelenţa sa e aici, nu-i aşa, procurorule?

Însă şi procurorul, şi Cicikov, şi guvernatorul însuşi erau atît de zăpăciţi, încît nu mai ştiau ce să spună, dar Nozdriov, fără să se sinchisească de asta, îşi continua trăncăneala de om pe jumătate beat:

— Apoi, tu, tu, frate, să ştii… nu scapi de mine pînă nu aflu de ce ai cumpărat suflete moarte. Ascultă, Cicikov, recunoaşte şi tu că ţi-e ruşine, ştii şi singur că n-ai un prieten mai bun decît mine. Uite, şi excelenţa sa e aici, nu-i aşa, procurorule? N-o să credeţi, excelenţă, ce ataşaţi sîntem unul de altul, adică, dacă dumneavoastră m-aţi întreba, uite, eu stau aici şi dumneavoastră m-aţi întreba: „Nozdriov, spune cinstit, cine ţi-e mai drag, taică-tău sau Cicikov?“, aş răspunde: „Cicikov“, zău aşa… Dă-mi voie, sufleţelule, să-ţi trag un sărut. Daţi-mi voie, excelenţă, să-l pup. Da, Cicikov, nu mai face mofturi, lasă-mă să lipesc o pupătură pe obrazul tău cel alb ca zăpada!

Nozdriov, cu tot cu pupătura lui, se alese cu îmbrîncitură atît de zdravănă, încît fu cît pe ce să zboare la pămînt; toţi îl părăsiră şi nu-l mai asculta nimeni; totuşi, cuvintele lui despre cumpărarea morţilor fuseseră spuse în gura mare şi însoţite de un hohot de rîs atît de puternic, încît atraseră pînă şi atenţia celor ce se aflau în colţurile îndepărtate ale încăperii. Această noutate păru atît de ciudată, încît toţi se opriră cu nişte expresii înlemnite, tîmpe şi întrebătoare. Cicikov băgă de seamă că multe doamne îşi făcură cu ochiul, surîzînd răutăcios, caustic şi în expresia unor feţe se arătă ceva cu mai multe înţelesuri, ceea ce sporea şi mai mult confuzia generală. Că Nozdriov era un mincinos fără pereche, asta o ştia toată lumea şi nimeni nu se mira cînd îl auzea spunînd prăpăstii; dar aşa-i muritorul, e şi greu de priceput cum e făcut muritorul: oricît de deşănţată ar fi o noutate, dacă-i noutate, el i-o spune negreşit altui muritor, măcar pentru a putea să zică: „Ia te uită ce minciună s-a scornit!“, iar celălalt muritor îşi

pleacă urechea cu plăcere, chiar dacă spune după aceea: „Da, e o minciună deşănţată şi nu merită nici o atenţie!“, după care porneşte de îndată în căutarea altui muritor, pentru ca, povestindu-i-o şi lui, să poată striga amîndoi, plini de nobilă indignare: „Ce minciună deşănţată!“. Iar minciuna va face negreşit ocolul întregului oraş şi toţi muritorii, cîţi sînt, vor sporovăi negreşit pe săturate şi apoi vor recunoaşte că minciuna nu merită nici o atenţie şi că nu face să se vorbească despre ea.

Acest incident, absurd, pe cît se vede, îl indispuse vizibil pe eroul nostru. Oricît de tîmpite ar fi vorbele unui prost, uneori sînt suficiente pentru a face să se jeneze un om inteligent. Cicikov începu să se simtă prost, stînjenit, de parcă ar fi călcat cu cizma bine lustruită într-o baltă murdară, puturoasă. Se străduia să nu se mai gîndească la asta, încerca să uite, să se distreze, se aşeză la masa de *whist*, dar toate îi mergeau de-a-ndoaselea: jucă de două ori culoarea altuia şi, uitînd că a treia carte nu se taie, îşi repezi mîna şi bătu din prostie tot cartea lui. Preşedintele nu putea înţelege deloc cum se face că Pavel Ivanovici, jucător atît de bun şi, s-ar putea spune, stilat, putuse să comită nişte greşeli aşa de mari, ba încă să-şi pună la bătaie şi regele de pică, în care, după cum singur spunea, îşi pusese speranţa ca în însuşi Dumnezeu. Desigur, dirigintele poştei şi preşedintele, pînă şi şeful poliţiei, făceau glume pe seama eroului nostru, după cum se obişnuieşte, zicînd că-i îndrăgostit şi, cică, ştim noi că inima lui Pavel Ivanovici şchiopătează, ştim noi cine i-a rănit-o cu săgeata; dar toate acestea nu-i redară buna dispoziţie, oricît se strădui să rîdă şi să le întoarcă glumele. Nici la masă nu se simţi mai în largul lui, cu toate că societatea era agreabilă, iar Nozdriov fusese de mult scos afară, întrucît chiar doamnele remarcaseră în cele din urmă că purtarea lui devenise din cale-afară de scandaloasă. Cînd se

dansa un *cotillon*[87], el se aşezase pe parchet şi se apucase să tragă dansatorii de poale, ceea ce, vorba doamnelor, depăşea orice limită. La cină, atmosfera fu foarte veselă, toate chipurile ce se zăreau printre sfeşnicele cu cîte trei braţe, printre flori, bomboane şi sticle, erau luminate de cea mai degajată mulţumire. Ofiţeri, doamne, fracuri – totul se contopi într-o ambianţă amabilă, aproape dulceagă. Bărbaţii săreau de pe scaune şi luau tăvile din mîinile servitorilor, pentru a le servi, extraordinar de îndemînatic, pe doamne. Un colonel chiar îi întinse unei doamne farfuria cu sos pusă pe vîrful sabiei scoase din teacă. Bărbaţii de vîrstă respectabilă, printre care şedea Cicikov, conversau în gura mare, înghiţind, după fiecare cuvînt rostit cu mare chibzuinţă, cîte o bucată de peşte sau de friptură de vită, tăvălită necruţător prin muştar; era una dintre discuţiile la care el lua parte întotdeauna, dar acum semăna cu un om rupt de oboseală după un drum lung, căruia nimic nu-i mai intră în cap şi care nu mai e în stare să se implice în ceva. Nici măcar nu aşteptă să se sfîrşească cina, plecă acasă mult mai devreme decît îi stătea în obicei.

Acolo, în cămăruţa pe care cititorul o cunoaşte atît de bine, cu uşa baricadată de un scrin, cu gîndacii ce se iţeau uneori de prin colţuri, gîndurile şi starea lui de spirit erau tot atît de agitate ca jilţul în care stătea şi care scîrţîia mereu. Ceva neplăcut şi confuz îi apăsa inima, lăsînd acolo un gol deprimant. „Lua-i-ar dracu’ pe cei ce au născocit balurile astea! La ce bun i-a apucat bucuria aşa, din prostie? În gubernie recoltele-s proaste, scumpetea-i mare, iar ei se ţin de baluri! Ce să zic, dumnealor se dau în vînt după ţoale muiereşti! Mare lucru: o vezi pe cîte una că s-a împopoţonat de-o mie de ruble! Şi doar se ştie de unde-s banii: din obrocul jecmănit de la ţărani sau, ceea ce-i şi mai rău, din mita luată de alde noi, funcţionarii. Nu-i nici un secret de ce primeşti mită

şi-ţi calci pe suflet: ca să-i cumperi nevestei mai ştiu eu ce şaluri sau crinoline sau cum, lua-le-ar naiba, se mai cheamă. Şi de ce? Ca să nu zică vreo stricată de Sidorovna că rochia soţiei dirigintelui poştei e mai elegantă. Şi pentru asta, pleosc o mie de ruble! Toţi strigă: «Bal, bal, veselie!» – dar balu-i o nerozie, nu-i ceva rusesc, nu se potriveşte cu firea rusului. Dracu' mai ştie ce-i asta: un om matur, în floarea vîrstei, îmbrăcat în negru din cap pînă-n picioare, jumulit, strîns în talie ca un drăcuşor, se-apucă să dea din picioare. Ba cîte unul, alături de dama cu care face pereche, discută cu altul o problemă serioasă şi, în acelaşi timp, ca un ied, aruncă din copite în dreapta şi în stînga… Şi toate-s din maimuţăreală, toate-s din maimuţăreală! Dacă francezul, la patruzeci de ani, e la fel de copil ca la cincisprezece, hai să facem şi noi ca el! Nu, zău… după fiecare bal parcă ai păcătuit cu ceva, nici nu-ţi vine să-ţi aduci aminte de el. Capul ţi-i pustiu ca după o conversaţie cu un om de lume: îţi îndrugă de toate, îţi spune cîte puţin din tot ce a cules de prin cărţi, îţi vorbeşte colorat, frumos, şi măcar de-ai rămîne după asta cu ceva în cap, dar vezi că pînă şi o discuţie un negustor de rînd, care nu-şi ştie decît treburile lui, dar le ştie temeinic, din viaţă, este mai folositoare decît toate mofturile astea. Ei, cu ce te-ai procopsit de la bal? Poftim, să zicem că unui scriitor i-ar trece prin minte să descrie scena asta, aşa cum este? Ei bine, pînă şi în carte ar fi la fel de aiurea ca şi în natură. Şi apoi te întrebi: o fi morală, o fi imorală? Dracu' mai ştie cum e! Scuipi în sîn şi închizi cartea.“ Astfel gîndea Cicikov despre baluri în general; se pare însă că la mijloc mai era o pricină de indignare. Nu atît balul îl înciudase, cît faptul că o scrîntise, că se arătase în faţa tuturor în cine mai ştie ce lumină, că jucase un rol ciudat, dubios. Bineînţeles, privind lucrurile cu ochiul unui om cu scaun la cap, îşi dădea seama că totu-i o prostie, că o vorbă neroadă n-avea nici un preţ,

mai ales acum, cînd treaba cea mai de seamă fusese dusă la bun sfîrşit. Dar omu-i ciudat: pe Cicikov îl amăra foarte mult antipatia femeilor, pe care nu le respecta şi despre care vorbea cu asprime, ocărîndu-le ambiţiile deşarte şi toaletele. Necazul îi era cu atît mai mare, cu cît, judecînd situaţia la rece, vedea că primul vinovat era chiar el. Totuşi, nu era supărat pe propria-i persoană şi avea dreptate să nu fie. Toţi avem mica slăbiciune de a ne cruţa un pic pe noi înşine şi de a încerca să găsim un semen al nostru asupra căruia ne vărsăm furia, de pildă asupra unui servitor, asupra unui funcţionar, asupra unui subordonat, care ne iese tocmai atunci în cale, asupra soţiei sau, în sfîrşit, asupra unui scaun, pe care-l aruncăm pînă la mama dracului, adică pînă la uşă, de-i sare cît colo un braţ sau spătarul: pasămite, să ştie altă dată ce-i furia. Tot aşa şi Cicikov găsi curînd un semen căruia îi aruncă în cîrcă tot ce-i căşunase. Semenul acesta era Nozdriov şi, nimic de zis, a fost bruftuluit şi din faţă, şi din spate, şi din toate părţile, cum nu mai păţeşte decît cîte un pungaş de staroste sau de surugiu, cînd îl ia la refec un căpitan deprins cu drumurile şi trecut prin ciur şi prin dîrmon sau chiar cînd îl beşteleşte un general care, pe lîngă numeroase expresii devenite clasice, mai adaugă multe altele necunoscute, a căror paternitate îi aparţine în exclusivitate. Tot neamul lui Nozdriov fu cercetat de-a fir a păr şi mulţi membri ai familiei sale, pe linie ascendentă, avură de suferit vîrtos.

Dar, pe cînd şedea în jilţul său tare, frămîntat de gînduri şi nesomn, în timp ce-l făcea albie de porci pe Nozdriov dimpreună cu familia lui, iar lumînarea de seu pîlpîia în faţa sa şi fitilul acesteia îşi îndoise de mult partea arsă, ca o cuşmă, ameninţînd din clipă în clipă să se stingă, în timp ce în ferestre privea noaptea oarbă, neagră, pregătită să se destrame în revărsatul apropiat al zorilor, iar nişte cocoşi trîmbiţau, răspunzîndu-şi

unii altora din depărtare şi cînd, poate, prin oraşul adormit buştean mergea agale o manta de postav, un oropsit cu cine ştie rang sau din cine ştie ce tagmă umilă, care nu cunoaşte decît calea prea bătătorită (vai!) de către petrecăreţul popor rus – în acest timp deci, în celălalt capăt al oraşului se petrecea un eveniment în măsură să înrăutăţească şi mai mult situaţia neplăcută a eroului nostru. Iată despre ce era vorba: pe străzile şi uliţele îndepărtate ale oraşului hodorogea un vehicul foarte ciudat, care te punea pe gînduri, dacă ar fi fost nevoie să-i găseşti un nume. Nu semăna nici a trăsură, nici a caleaşcă, nici a brişcă, părînd mai degrabă un pepene verde, pîntecos, pus pe roţi. Obrajii pepenelui, adică uşile, care încă mai aveau pe ele urme de vopsea galbenă, de-abia se închideau din pricina proastei stări a clanţelor şi broaştelor, legate de bine de rău cu nişte sfori. Pepenele era încărcat cu perne de cit sub formă de pungi pentru tutun, cu căpătîie sau cu perne obişnuite, era ticsit cu saci cu pîini, colaci, brînzoaice, plăcinte şi covrigi din aluat opărit. O plăcintă cu carne de găină şi alta cu carne de vită se vedeau chiar pe acoperiş. Partea din spate era ocupată de o persoană originară din tagma lacheilor, îmbrăcată într-un veston din pînză de casă pestriţă, cu barba nerasă, puţin încărunţită, persoană căreia i se spune de obicei „feciorul“. Vuietul şi scrîşnetul scoabelor de fier şi al şuruburilor ruginite îl treziră, în celălalt capăt al oraşului, pe un vardist care, ridicîndu-şi halebarda şi buimac încă de somn, strigă din răsputeri: „Care-i acolo?“. Dar, văzînd că nu-i nimeni şi doar se-aude din depărtare ceva hodorogind, prinse pe guler o gînganie şi, apropiindu-se de felinar, o execută pe loc cu unghia. După aceea, lăsîndu-şi în jos halebarda, adormi din nou, conform regulamentelor castei sale cavalereşti. Caii se poticneau mereu şi cădeau pe genunchii din faţă, pentru că nu erau potcoviţi şi pentru că, pesemne,

caldarîmul tihnit al oraşului le era prea puţin cunoscut. După ce coti de mai multe ori dintr-o stradă într-alta, harabaua apucă în sfîrşit pe o ulicioară întunecoasă şi, trecînd pe lîngă bisericuţa parohială cu hramul Sfîntului Nikola din Nedotîcika, opri la poarta soţiei protopopului. O fată cu basma pe cap, cu scurteică vătuită, coborî din brişcă şi bătu cu amîndoi pumnii în poartă atît de tare, încît ai fi zis că bate un bărbat („feciorul“ cu veston din pînză pestriţă de casă fu de-abia apoi tras de picioare, fiindcă dormea tun). Cîinii începură să latre, iar poarta, după ce se căscă în cele din urmă, înghiţi, chiar dacă destul de greu, această minune greoaie de mijloc de transport. Trăsura pătrunse într-o curte strîmtă, plină de stive de lemne, coteţe şi felurite chichineţe; din trăsură coborî cucoana, care era Korobocika, moşierească, văduvă de secretar de colegiu. Curînd după plecarea eroului nostru, bătrîna îşi pierduse cu totul liniştea de teamă ca nu cumva să fi fost înşelată, aşa că, după trei nopţi de nesomn, deşi caii nu erau potcoviţi, se hotărîse să vină în oraş, să afle exact care-i preţul sufletelor moarte şi să-şi dea seama dacă nu cumva, Doamne fereşte, le vînduse de trei ori mai ieftin. Urmarea pe care a avut-o această sosire, cititorul o va putea afla dintr-o discuţie purtată între două doamne. Discuţia aceasta… dar e mai bine ca discuţia să fie redată în capitolul următor.

Capitolul al IX-lea

Dimineaţa, chiar mai devreme de ora stabilită pentru vizite în oraşul N.N., pe uşa unei case de lemn, vopsită portocaliu, cu mezanin şi coloane albastre, ieşi, în mare zor, o doamnă cu mantie cadrilată, elegantă, însoţită de un lacheu, care avea cîteva gulere la manta şi fireturi de aur la pălăria

rotundă şi lustruită. În aceeaşi clipă, doamna urcă, neobişnuit de grăbită, scăriţa lăsată în jos a caleştii ce o aştepta la intrare. Lacheul trînti numaidecît portiera în urma ei, ridică scăriţa şi, apucîndu-se de curelele din spatele caleştii, îi strigă vizitiului: „Mînă!“. Doamna ducea cu ea o noutate de-abia auzită şi ardea în ea dorinţa irezistibilă de a o spune şi altcuiva cît mai iute. Se uita mereu pe fereastră şi, spre nespusa ei părere de rău, vedea că tot îi mai rămînea de făcut o jumătate de drum. Orice clădire i se părea mai lungă decît de obicei; azilul, o hardughie de piatră albă, cu ferestre înguste, părea să nu se mai sfîrşească, aşa că ea nu se mai putu răbda pînă la urmă să nu spună: „Afurisită clădire, că nu i se mai vede capătul odată!“. Vizitiul primise de două ori porunca: „Mai iute, mai iute, Andriuşka! Astăzi mergi insuportabil de încet!“. În sfîrşit, ţinta fu atinsă. Caleaşca opri în faţa unei case tot din lemn, cu un cat, cenuşiu-închisă la culoare, cu basoreliefuri albe deasupra ferestrelor, cu un grilaj înalt din lemn în dreptul lor şi cu o mică grădiniţă, dincolo de gărduţul căreia copăceii erau mereu albi din pricina prafului uliţei, care nu se scutura de pe ei niciodată. În ferestre se zăreau ghivece cu flori, un papagal care se legăna în colivia lui, agăţat cu ciocul de un inel, şi doi căţei adormiţi la soare. În această casă locuia o amică sinceră a doamnei tocmai sosite. Autorului îi este extraordinar de greu şi nu ştie cum să le numească pe doamne, astfel încît să nu se mai supere pe el, cum se întîmpla odinioară. Ar fi primejdios să le dea cîte un nume de familie inventat. Orice nume ai inventa, în vreun colţişor al ţării noastre, care-i atît de mare, se va găsi negreşit un ins care poartă numele respectiv şi el se va supăra de mama-focului şi va începe să spună că autorul a venit dinadins, în taină, ca să iscodească şi ce fel de om este, cu ce cojoc umblă, la care Agrafena Ivanovna se duce şi ce-i place să mănînce. Ferească

Dumnezeu să spui că are cutare şi cutare rang! Acum, la noi, toate rangurile şi categoriile sociale sînt atît de iritate, încît li se pare că tot ce găsesc într-o carte tipărită este o aluzie chiar la adresa lor: pesemne că asta-i starea de spirit ce pluteşte acum în aer. E destul să spui că într-un oraş locuieşte un om prost şi aluzia e gata; un domn cu înfăţişare onorabilă sare deodată în sus şi strigă: „Păi, şi eu sînt om, înseamnă că şi eu sînt prost!“. Altfel spus, pricepe imediat cum stă treaba. Şi, de aceea, pentru a evita toate problemele, pe doamna la care a sosit musafira o vom numi aşa cum era numită, aproape în unanimitate, în oraşul N.N., adică: „doamna agreabilă în toate privinţele“. Acest renume şi-l cîştigase în mod legitim, neprecupeţind nimic pentru a deveni amabilă în cel mai înalt grad, deşi, desigur, de sub amabilitatea ei, mamămamă ce mai fire de femeie ageră şi sprinţară se arăta! Era amabilă, cu toate că fiecare cuvînt plăcut al ei tăinuia un spin cît toate zilele! Şi ferească Dumnezeu cînd inima ei clocotea împotriva vreuneia care i-ar fi luat-o înainte prin ceva! Dar toate acestea erau învăluite în manierele cele mai rafinate pe care le poate avea înalta societate dintr-un oraş reşedinţă de gubernie. Fiecare mişcare o făcea cu bun-gust, chiar îi plăceau versurile, uneori chiar se pricepea să-şi ţină capul într-o poză visătoare, şi toţi căzură de acord că, într-adevăr, era o doamnă agreabilă în toate privinţele. Cealaltă doamnă, adică musafira, nu avea o fire atît de multilaterală şi de aceea îi vom spune: „doamna pur şi simplu agreabilă“.

Sosirea musafirei îi trezi pe cei doi căţei ce dormeau la soare, pe lăţoasa *Adèle*, care se încurca mereu în propria-i blană, şi pe *Potpourri*, un cotei cu picioruşele subţiri. Lătrînd, amîndoi îşi mutară codiţele făcute covrig în antreu, unde musafira se dezbrăcă de mantie şi rămase într-o rochie cu desen şi culoare la modă, păstrîndu-şi la gît şi etola cu cozi lungi; prin toată încăperea se răspîndi un

miros de iasomie. De îndată ce doamna agreabilă în toate privinţele află de sosirea doamnei pur şi simplu agreabile, dădu fuga în antreu. Doamnele se apucară de mîini, se sărutară şi strigară aşa cum strigă două fete ieşite de la pension, care se întîlnesc la puţin timp după absolvire, cînd mămicile n-au apucat încă să le spună că tatăl uneia e mai sărac şi mai mic în rang decît al celeilalte. Sărutul trebuie să fi fost zgomotos, pentru că javrele începuseră să latre din nou, din care pricină fură plesnite cu batista; apoi amîndouă doamnele trecură în salonul, albastru fireşte, cu divan, masă ovală şi chiar cu mici paravane, de care se agăţau fire de iederă; în urma lor năvăliră mîrîind lăţoasa *Adèle* şi înaltul *Potpourri*, cu picioarele lui subţiri. „Aici, aici, în colţişorul ăsta! spuse stăpîna casei, arătîndu-i musafirei un capăt al divanului. Uite-aşa! Uite-aşa! Poftim şi o pernă!“ Spunînd acestea, îi puse la spate o pernă, pe care era brodat cu fir de lînă un cavaler, arătînd ca toţi cavalerii brodaţi pe canava: cu nasul ca o scară şi cu gura pătrată. „Ce bine-mi pare că aţi… Aud eu că vine cineva şi mă întreb cine să fie aşa devreme. Paraşa îmi spune: «O fi soţia viceguvernatorului». Iar eu zic: «Iar a venit proasta să mă plictisească». Cît pe ce să las vorbă că nu-s acasă…“

Musafira se pregătea să intre în subiect şi să-i spună noutatea. Dar o exclamaţie a doamnei agreabile în toate privinţele mută discuţia în altă direcţie.

— Ce stambă drăguţă! exclamă doamna agreabilă în toate privinţele, uitîndu-se la rochia doamnei pur şi simplu agreabile.

— Da, foarte drăguţă. Totuşi, Praskovia Feodorovna găseşte că ar fi mai frumoasă dacă ar avea pătrăţele mai mici, iar picăţele ar fi albastre, nu cafenii. Soră-sa a primit un material, o încîntare nu altceva, nici nu poţi s-o exprimi în cuvinte. Închipuiţi-vă: nişte dungi înguste-înguste, mai

presus de orice închipuire omenească, pe un cîmp albastru deschis şi, între dungi, ochişori şi lăbuţe, ochişori şi lăbuţe… Cu alte cuvinte, o splendoare! S-ar putea spune categoric că aşa ceva nu s-a mai văzut pe lume.

— Draga mea, e prea încărcat.

— Ah, nu, nu-i încărcat.

— Vai, e încărcat!

Trebuie să facem observaţia că doamna agreabilă în toate privinţele era într-o oarecare măsură materialistă, presupusă la negare şi scepticism, ceea ce o făcea să nu accepte multe lucruri în viaţă.

Doamna pur şi simplu agreabilă, imediat după ce susţinu că nu-i deloc încărcat, exclamă:

— A, felicitările mele: nu se mai poartă volănaşe!

— Cum nu se mai poartă?

— În locul lor se poartă festonaşe.

— Vai, festonaşele nu-s frumoase.

— Festonaşe şi numai festonaşe: pelerină cu festonaşe, mîneci cu festonaşe, epoleţi cu festonaşe, la poale festonaşe, peste tot numai festonaşe.

— Nu-i frumos, Sofia Ivanovna, să fie festonaşe peste tot.

— Ba nu, Anna Grigorievna, e ceva incredibil de simpatic; se coase cu două rînduri de tivuri: răscroieli largi şi deasupra… Uite cînd o să vă miraţi, uite cînd o să spuneţi că… Ei bine, miraţi-vă: închipuiţi-vă, corsajele sînt şi mai lungi, cu o proeminenţă dinainte, iar balena din faţă iese cu totul în afară; toată fusta se strînge împrejur, ca *fijmele*[88] de altădată, iar la spate se pune puţină vată, ca să fii o adevărată *belle-femme*[89].

— Asta-i prea de tot, recunosc! spuse doamna agreabilă în toate privinţele, făcînd cu capul o mişcare plină de demnitate.

— Recunosc şi eu că-i prea de tot, îi replică doamna pur şi simplu agreabilă.

— Nu ştiu ce părere aveţi dumneavoastră, dar eu n-aş purta aşa ceva pentru nimic în lume.

— Nici eu… Zău, cînd îţi dai seama pînă unde poate ajunge moda uneori… Întrece orice măsură! Am cerut de la soră-mea un tipar, numai aşa, ca să mă amuz. Melania mea s-a şi apucat de cusut.

— Ziceţi că aveţi un tipar? strigă doamna agreabilă în toate privinţele, nu fără o vizibilă încordare lăuntrică.

— Fireşte, mi l-a adus soră-mea.

— Sufleţelul meu, daţi-mi-l, pentru numele lui Dumnezeu!

— Ah, i l-am promis Praskoviei Feodorovna. După ea, aş putea să vi-l dau.

— Cine să poarte un model pe care şi l-a făcut Praskovia Feodorovna? Ar fi nemaipomenit de ciudat din partea dumneavoastră dacă aţi prefera o străină în locul unei bune prietene.

— Păi, mi-e mătuşă de-a doua.

— Numai unul Dumnezeu ştie ce fel de mătuşă vă este: după soţ… Nu, Sofia Ivanovna nici nu vreau să aud, ar însemna să mă jigniţi atît de tare… Pesemne că vi s-a urît de mine pînă într-atîta, încît vreţi să rupeţi prietenia noastră.

Biata Sofia Ivanovna nu mai ştia deloc ce să facă. Simţea şi singură între ce focuri puternice se aşezase. Ca să vezi, s-a lăudat! Pentru asta, era gata să-şi înfigă o mulţime de ace în limba ei cea proastă.

— Şi ce mai face cuceritorul nostru? întrebă, între timp, doamna agreabilă în toate privinţele.

— Ah, Doamne! Stau şi nu spun nimic! Frumos îmi şade! Anna Grigorievna, ştiţi ce m-a adus la dumneavoastră? Aici, musafirei i se tăie respiraţia, cuvintele, ca nişte ulii, erau gata să se repeadă unul după altul şi numai o fiinţă lipsită cu totul de omenie, cum era sincera ei amică, s-ar fi încumetat s-o oprească.

— Oricît l-aţi lăuda şi l-aţi ridica în slăvi, spuse ea cu o vioiciune mai mare decît de obicei, vă spun drept, i-o spun şi lui de la obraz, că-i un netrebnic, un netrebnic, un netrebnic.

— Staţi să vedeţi ce-o să vă spun…

— I s-a dus vestea că-i frumos, dar nu-i frumos deloc, nu-i frumos cîtuşi de puţin şi are un nas… nasul cel mai urît cu putinţă.

— Daţi-mi voie, numai daţi-mi voie să vă povestesc… Sufleţelul meu, Anna Grigorievna, daţi-mi voie să vă povestesc! Nici nu ştiţi ce istorie, este *ce qu'on appelle une histoire*[90], spuse musafira aproape cu disperare şi cu glas implorator.

Nu strică să remarcăm că în vorbirea ambelor doamne erau amestecate foarte multe cuvinte străine, uneori chiar lungi fraze franţuzeşti. Dar, oricîtă veneraţie ar avea autorul pentru acele foloase salvatoare pe care limba franceză i le aduce Rusiei, oricîtă veneraţie ar avea pentru lăudabilul obicei al înaltei noastre societăţi de a se exprima în această limbă la orice oră din zi, asta, desigur, dintr-un adînc sentiment de dragoste faţă de patrie, deci, în pofida acestei veneraţii, el nu se poate nicidecum hotărî să introducă vreo frază străină, în orice limbă ar fi ea rostită, în acest poem rusesc al său. Aşadar, vom continua pe ruseşte.

— Ce istorie?

— Ah, draga mea Anna Grigorievna, dacă v-aţi putea imagina în ce situaţie m-am aflat: vine azi la mine protopopeasa, soţia părintelui Kiril, şi ce credeţi, cine-i cuminţelul, cine-i oaspetele nostru?

— Cum, i-a făcut ochi frumoşi şi protopopesei?

— Ah, Anna Grigorievna, n-ar fi fost nimic dacă i-ar fi făcut ochi frumoşi. Ia ascultaţi ce mi-a povestit protopopeasa. Vine, cică, la ea moşiereasa Korobocika, speriată rău şi albă ca moartea la faţă şi-i povesteşte, şi încă cum îi povesteşte, ascultaţi numai, un roman adevărat: deodată, într-un miez

de noapte întunecoasă, cînd toată casa dormea, se-aud nişte bătăi în poartă, nişte bătăi îngrozitoare, cum nici nu se pot imagina, şi cineva strigă: „Deschideţi, deschideţi, altfel sparg poarta!“. Ce ziceţi? Cum vi se mai pare cuceritorul nostru după toate astea?

— Dar cum e Korobocika? E tînără şi frumoasă?

— Da’ de unde, e o babă!

— Frumos din partea lui! Va să zică a fost în stare să se dea şi la o babă! După una ca asta, n-am ce zice, grozav bun-gust au doamnele noastre, şi-au găsit de cine să se îndrăgostească!

— Ba nu, Anna Grigorievna, nu-i deloc ceea ce credeţi dumneavoastră. Închipuiţi-vă că apare, precum Rinaldo Rinaldini[91], înarmat pînă-n dinţi, şi-i porunceşte: „Vinde-mi, zice, toate sufletele care au murit“. Korobocika îi răspunde foarte rezonabil: „Nu le pot vinde, fiindcă-s moarte“. „Nu, zice, nu-s moarte, e treaba mea, cică, să ştiu dacă-s moarte, nu-s moarte, strigă, nu-s moarte.“ Pe scurt, a făcut un scandal groaznic: s-a adunat tot satul, copiii plîngeau, toată lumea striga, nimeni nu înţelegerea nimic, într-un cuvînt, *horreur*, *horreur, horreur*[92]!… Nici nu vă puteţi imagina, Anna Grigorievna, cum m-am impacientat auzind toate acestea. „Scumpă cuconiţă, îmi zice Maşka, uitaţi-vă în oglindă: sînteţi palidă!“ „Nu-mi arde de oglindă, îi zic eu, trebuie să mă duc să-i povestesc Annei Grigorievna.“ Chiar în clipa aceea am poruncit să înhame caii; Andriuşka, vizitiul, mă întreabă unde mergem, iar eu nu-s în stare să-i spun nimic şi mă uit în ochii lui ca proasta; cred că-n mintea lui şi-a închipuit că-s nebună. Ah, Anna Grigorievna, dacă aţi putea să vă imaginaţi cît de mult m-am impacientat!

— Totuşi, zise doamna agreabilă în toate privinţele, e ceva ciudat, oare ce-or fi însemnînd aceste suflete moarte? Mărturisesc că nu pricep o iotă. E a doua oară cînd aud vorbindu-se despre

suflete moarte. Soţul meu zice că Nozdriov minte. Nu se poate să nu fie ceva la mijloc.

— Dar imaginaţi-vă, Anna Grigorievna, prin ce-am trecut eu, auzind una ca asta. „Şi acum, zice Korobocika, nu mai ştiu ce să fac. M-a silit, zice, să iscălesc nu ştiu ce hîrtie falsă, mi-a azvîrlit cincisprezece ruble în bancnote, iar eu, zice, nu-s decît o biată văduvă neajutorată şi neştiutoare, care habar n-are de nimic…“ Uite ce istorie! Dar dacă v-aţi putea imagina cum m-am impacientat!

— Puteţi crede ce doriţi, dar aici nu-i vorba de suflete moarte, aici se-ascunde altceva.

— Aşa cred şi eu, rosti fără să vrea doamna pur şi simplu agreabilă şi simţi pe loc dorinţa arzătoare de afla ce anume se putea ascunde aici. Apoi întrebă cu voce tărăgănată: Şi ce credeţi că s-ar ascunde aici?

— Dar dumneavoastră ce credeţi?

— Ce cred eu?… În ce mă priveşte, recunosc că-s derutată cu totul.

— Şi totuşi, aş vrea să aflu ce bănuieli aveţi în privinţa asta.

Dar doamna agreabilă nu găsi ce să spună. Ea nu se pricepea decît să se impacienteze, dar nu era cîtuşi de puţin în stare să-şi facă o părere judicioasă şi de aceea, mai mult ca oricare alta, avea nevoie de prietenie duioasă şi sfaturi.

— Atunci ascultaţi ce-i cu sufletele moarte, spuse doamna agreabilă în toate privinţele.

La auzul acestor cuvinte, musafira se concentră teribil, urechile parcă i se ciuliră de la sine, se săltă puţin, astfel că parcă nu mai atingea divanul şi nu mai stătea pe el şi cu toate că era cam plinuţă, deveni deodată mai subţire, semănînd cu un puf uşor, gata să-şi ia zborul de îndată ce sufli asupra lui; la fel boierul rus, împătimit de cîini şi vînătoare, apropiindu-se călare de pădurea din care acuşi-acuşi va ţîşni un iepure fugărit de gonaşi, se preface deodată, dimpreună cu calul de sub el şi cu harapnicul ridicat, într-un fel de secundă oprită din

scurgerea timpului, într-o clipă încremenită, într-un pumn de praf de puşcă gata-gata să ia foc. Întreaga lui fiinţă s-a concentrat în ochii ce scrutează văzduhul tulbure şi de-acum jivina-i ca şi doborîtă, nu mai are scăpare, oricît i s-ar pune vînătorului împotrivă stepa cu zăpadă învîrtejită, care-i repede steluţe argintii în gură, în mustăţi, în ochi, în sprîncene şi în căciula de biber.

— Sufletele moarte… rosti doamna agreabilă în toate privinţele.

— Ce-i, ce-i cu ele? îi luă vorba din gură musafira, tremurînd de nerăbdare.

— Sufletele moarte!…

— Ah, spuneţi odată, pentru numele lui Dumnezeu!

— Nu-s decît de ochii lumii, ca să-i ascundă adevărata intenţie, pentru că vrea s-o răpească pe fiica guvernatorului.

Într-adevăr, deducţia era cît se poate de imprevizibilă şi neobişnuită din toate punctele de vedere. Auzind una ca asta, doamna agreabilă înlemni, se făcu albă ca varul la faţă şi chiar că se impacientă, nu glumă.

— Ah, Dumnezeule! strigă ea, plesnind din palme. La asta chiar nu mă aşteptam.

— Eu însă mărturisesc că, de îndată ce aţi deschis gura, am mirosit despre ce-i vorba, îi răspunse doamna agreabilă în toate privinţele.

— Atunci, Anna Grigorievna, ce să mai zicem de educaţia la pension! Şi cînd o vezi, zici că-i sfîntă!

— Care sfîntă!? Am auzit-o rostind nişte vorbe, pe care eu însămi, mărturisesc, n-aş avea curajul să le rostesc.

— Ştiţi, Anna Grigorievna, pur şi simplu ţi se rupe inima de durere cînd vezi în ce hal de decădere au ajuns moravurile.

— Şi bărbaţii sînt nebuni după ea. În ce mă priveşte, mărturisesc că nu văd să aibă ceva deosebit… E nesuferit de manierată…

— Ah, dragă Anna Grigorievna, e ca o statuie, măcar o expresie vie de-ar avea.

— Vai, ce manierată! Ah, ce manierată! Doamne, ce manierată! Nu ştiu cine-a învăţat-o, dar n-am mai văzut femeie cu mai multă fandoseală în ea.

— Draga mea, e ca o statuie şi-i albă la faţă ca varul.

— Ah, Sofia Ivanovna, nu mai spuneţi aşa ceva. Se sulemeneşte cu neruşinare.

— Ba nu, Anna Grigorievna, e albă ca varul, ca varul curat.

— Draga mea, am stat alături: are sulimanul gros de-un deget şi se cojeşte bucăţi-bucăţi, ca tencuiala. Maică-sa, care-i o cochetă, a învăţat-o, dar fiică-sa o s-o întreacă.

— Atunci, poftim, puneţi-mă să jur pe ce doriţi, sînt gata să mă lipsesc în clipa asta de copii, de soţ, de toată moşia, dacă are măcar un strop, măcar un pic, măcar o umbră de suliman!

— Vai, cum puteţi vorbi aşa, Sofia Ivanovna? întrebă doamna agreabilă în toate privinţele şi plesni din palme.

— Zău că nu ştiţi ce vorbiţi, Anna Grigorievna! Mă uit la dumneavoastră şi mă mir! spuse doamna agreabilă şi plesni şi ea din palme.

Cititorului nu trebuie să i se pară ciudat că cele două doamne nu erau de acord în privinţa a ceea ce văzuseră aproape în acelaşi timp. Există, într-adevăr, multe lucruri pe lume care au o însuşire bizară: dacă se uită o doamnă la ele, sînt cu desăvîrşire albe, dar, de cum le priveşte altă doamnă, sînt roşii, roşii de tot, precum coacăzele.

— Bine, atunci iată încă o dovadă că-i palidă, continuă doamna agreabilă. Ţin minte ca acum că stăteam lîngă Manilov şi i-am spus: „Ia uitaţi-vă ce palidă e!“. Zău, trebuie să n-ai minte deloc, precum bărbaţii noştri, ca să fii încîntat de ea. Iar cuceritorul nostru… Ah, ce dezgustător mi s-a

părut! Nici nu vă puteţi imagina, Anna Grigorievna, cît de dezgustător mi s-a părut.

— Totuşi, s-au găsit unele doamne cărora nu le era indiferent.

— Eu, Anna Grigorievna? Asta chiar că n-o puteţi spune niciodată, niciodată!

— Păi, nu vorbesc de dumneavoastră, mai sînt şi altele, doar nu sînteţi singură.

— Niciodată, niciodată, Anna Grigorievna! Daţi-mi voie să vă atrag atenţia că eu una mă cunosc foarte bine. Poate altele, care-o fac pe sfintele.

— Ba să mă iertaţi, Sofia Ivanovna! Daţi-mi voie să vă spun că încă nu m-am aflat niciodată în asemenea situaţii scandaloase. Altele s-or fi aflat, dar eu nu, asta s-o ţineţi bine minte.

— Dar ce de v-aţi supărat? Mai erau acolo şi alte doamne, ba unele chiar s-au repezit să ocupe primele scaunul de la uşă, ca să stea mai aproape de el.

Ei bine, după aceste cuvinte, rostite de doamna agreabilă, ar fi trebuit să se dezlănţuie cu siguranţă o furtună, dar, lucru cît se poate de surprinzător, cele două doamne se potoliră ca prin farmec şi nu se dezlănţui absolut nimic. Doamna agreabilă în toate privinţele îşi aminti că tiparul pentru rochia la modă n-a ajuns încă în mîinile ei, iar cea pur şi simplu agreabilă îşi dădu seama că încă n-a izbutit să afle nici un fel de amănunte privitoare la descoperirea făcută de sincera ei amică, aşa că pacea se instaură destul de repede. De altminteri, nu s-ar putea spune că celor două doamne le stătea în fire să facă şicane. Nu, de obicei n-aveau nimic răutăcios în firea lor şi doar aşa, pe nesimţite, în timpul cîte unei conversaţii, se înfiripa în ele, de la sine, o foarte mică dorinţă de a se înţepa reciproc. Atunci, ca să-şi ofere o mică satisfacţie, una dintre ele strecura cîte o vorbă mai vie: pasămite, na, poftim, înghite! Felurite sînt

trebuinţele care sălăşluiesc atît în inima bărbatului, cît şi în cea a femeii.

— Totuşi, nu pricep, spuse doamna pur şi simplu agreabilă, cum de-a putut Cicikov, om aflat în trecere prin oraş, să se hotărască la o faptă atît de temerară. Nu se poate să nu aibă complici.

— Credeţi că n-are?

— Dar cine credeţi că putea să-l ajute?

— Nozdriov, de pildă.

— Nozdriov?

— De ce nu? Doar e în stare. Ştiţi că şi pe taică-său era cît pe ce să-l vîndă sau, mai bine zis, să-l piardă la cărţi.

— Ah, Dumnezeule, ce noutăţi interesante aflu de la dumneavoastră! Nici nu m-am gîndit că Nozdriov ar putea fi amestecat în istoria asta!

— Eu am bănuit tot timpul.

— Zău aşa, cînd te gîndeşti numai la ce se întîmplă pe lume! Cine-ar fi putut bănui, atunci cînd, vă amintiţi, Cicikov de-abia sosise în oraşul nostru, că va face un marş atît de ciudat prin societate? Ah, Anna Grigorieva, dacă aţi şti cît m-am impacientat! Dacă n-aş fi avut parte de bunăvoinţa şi prietenia dumneavoastră… zău că aş fi fost la un pas de pieire, ce mai încolo! Maşka mea vede că-s palidă ca moartea. „Dragă cuconiţă, îmi zice, sînteţi palidă ca moartea.“ „Maşka, îi zic eu, nu-mi arde acum de asta.“ Ca să vezi ce întîmplare! Poftim, şi Nozdriov e amestecat aici!

Doamna pur şi simplu agreabilă ar fi vrut să afle şi celelalte amănunte despre răpire, adică la ce oră şi altele asemenea, dar voia prea mult. Doamna agreabilă în toate privinţele spuse că nu ştie. Ea nu se pricepea să mintă: da, putea face o presupunere, asta-i cu totul altceva, dar numai în cazul cînd presupunerea se întemeia pe o convingere lăuntrică; dacă simţea o convingere lăuntrică, nu se mai dădea bătută şi ia să încerce mai ştiu eu ce avocat tobă de carte, celebru prin harul său de a birui părerile altora, ia să încerce să intre în dispută

cu ea, că ar vedea el ce înseamnă o convingere lăuntrică.

Nu-i nimic neobişnuit în faptul că cele două doamne sfîrşiră prin a fi convinse pe deplin de ceea ce la început fusese doar o presupunere. Chiar şi alde noi, oameni inteligenţi, cum susţinem singuri că sîntem, procedăm aproape la fel: dovadă – raţionamentele noastre ştiinţifice. La începutul raţionamentului, savantul se poartă ca un ticălos fără pereche, abordează problema cu sfială, temperat, plecînd de la întrebarea cea mai umilă: nu cumva de-acolo? Nu cumva din colţul acela se trage numele nu-ştiu-cărei-ţări? Sau: nu cumva documentul acesta datează dintr-o epocă mai tîrzie? Sau: nu cumva acest popor va fi fiind poporul cutare? Citează la repezeală ba un autor antic, ba pe altul şi, de îndată ce vede o aluzie sau, pur şi simplu, ceva ce i s-a părut lui că este o aluzie, simte frîul liber, prinde curaj, discută de la egal la egal cu autorii antici, le pune întrebări şi răspunde singur la ele, uitînd cu desăvîrşire că a început de la o timidă presupunere; de-acum i se pare că are argumente, că lucrurile sînt clare şi îşi încheie raţionamentul cu vorbele: „Iată cum a fost, iată care-i poporul respectiv, iată din ce punct de vedere trebuie privită chestiunea!“ Apoi, ca să audă toată lumea, îşi expune descoperirea de la catedră, aşa că noutatea pleacă în lume la plimbare, adunînd din ce în ce mai mulţi adepţi şi admiratori.

În momentul în care cele două doamne descîlciseră cu atîta succes şi ingeniozitate această situaţie complicată, în salon intră procurorul, cu fizionomia sa veşnic imobilă, cu sprîncenele stufoase şi cu ochiul care-i clipea mereu. Doamnele se apucară pe întrecute să-i comunice toate evenimentele, îi povestiră despre cumpărarea sufletelor moarte, despre intenţia de a o răpi pe fiica guvernatorului şi-l zăpăciră de tot, încît, oricît de mult stătu el încremenit în loc, clipind din

ochiul stîng şi bătîndu-se cu batista peste barbă, ca s-o scuture de tutun, nu putu înţelege chiar nimic. Aşa îl lăsară doamnele şi plecară fiecare în drumul ei, ca să ridice în picioare întregul oraş. Reuşiră să ducă la capăt această întreprindere în ceva mai mult de o jumătate de ceas. Oraşul era tulburat pe de-a-ntregul, totul începuse să clocotească, dar nimeni nu înţelegea o iotă. Doamnele se pricepură să arunce ceaţă-n ochii lumii, încît cu toţii, mai ales funcţionarii, rămaseră stupefiaţi pentru cîtva timp. În primele clipe, fiecare dintre ei semăna cu un şcolar încă adormit, căruia colegii sculaţi mai devreme i-au vîrît în nas un „husar“, adică o hîrtiuţă umplută cu tutun. Trăgînd prin somn tot tutunul, cu zelul unui om adormit, el se trezeşte, sare ca ars, se uită împrejur, holbîndu-şi ochii ca prostul, şi nu poate înţelege unde se află şi ce i s-a întîmplat; de-abia mai apoi desluşeşte pereţii luminaţi de razele piezişe ale soarelui, rîsul colegilor pitiţi prin colţuri şi zorii de zi ce pătrund pe fereastră laolaltă cu pădurea trezită, cu miile de glasuri de păsări cîntătoare, cu rîul strălucitor, care se pierde ici şi colo prin hăţişurile de trestie subţire, formînd ochiuri limpezi, pline de copilaşi desculţi, care te îmbie la scăldat; şi de-abia atunci simte şi el, în sfîrşit, că are un „husar“ în nas. Tocmai asta era, în prima clipă, şi situaţia locuitorilor şi funcţionarilor oraşului. Fiecare se oprea ca un viţel la poartă nouă, cu ochii holbaţi. Sufletele moarte, fiica guvernatorului şi Cicikov li se învălmăşiră în cap într-un talmeş-balmeş neobişnuit de ciudat; şi de-abia după aceea, după primele clipe de buimăceală, după ce parcă prinseră să facă ordine în această harababură, să pună lucrurile la locul lor, separat, începură să-şi pună întrebări şi să se supere, văzînd că nimic nu se leagă. Într-adevăr, ce să fie cu sufletele moarte? Sufletele moarte n-au nici o logică. Cum să cumperi suflete moarte? Unde-i prostul care ar face aşa ceva? Şi cine să arunce orbeşte banii pe

ele? La ce bun, ce să faci cu sufletele moarte? Şi ce caută aici fiica guvernatorului? Dacă a vrut s-o răpească, de ce-ar cumpăra pentru asta suflete moarte? Şi, dacă te-apuci să cumperi suflete moarte, de ce s-o răpeşti pe fiica guvernatorului? Ce, o fi vrut să i le dăruiască, s-o procopsească cu sufletele astea moarte? Ce-i cu bazaconiile astea care s-au răspîndit prin oraş? Ce modă mai e şi asta, că, nici n-apuci să întorci bine capul, şi ţi se toarnă o istorie, care măcar de-ar avea vreun înţeles… Totuşi, dacă tărăşenia a pornit-o din gură-n gură, va fi existat un motiv, nu? Dar ce motiv să fie în sufletele moarte? Nici pomeneală de aşa ceva. Ar veni cam aşa: tranca-fleanca, aiureală, zăpăceală, moşi pe groşi! Dracu' mai ştie ce-o fi!… Pe scurt, se porniră zvonurile şi întregul oraş începu să vorbească despre sufletele moarte şi fiica guvernatorului, despre Cicikov şi sufletele moarte, despre fiica guvernatorului şi Cicikov, şi totul se puse în mişcare. Oraşul, care pînă atunci părea adormit, prinse să se frămînte ca în iureşul unei furtuni! Ieşiră din bîrloguri toţi trîntorii şi leneşii, care, de ani buni, stăteau culcaţi acasă, dînd vina ba pe cizmar, care le făcuse cizmele prea strîmte, ba pe croitor, ba pe vizitiul beţiv. Ieşiră toţi cei care rupseseră de mult orice legături de prietenie şi nu se mai cunoşteau decît, cum se spune, cu moşierii Zavalişin[93] şi Polejaev[94] (nume celebre, derivate de la cuvinte ce înseamnă „a se tolăni“ şi „a sta culcat“, care se bucură de mare trecere la noi în Rusia, ca şi fraza: „a se abate pe la Sopikov[95] sau Hrapoviţki[96]“, ceea ce înseamnă a dormi buştean în toate felurile, pe-o coastă, pe spinare sau în oricare altă poziţie, cu sforăituri, şuierături pe nas şi alte asemenea accesorii); ieşiră toţi cei pe care nu-i puteai scoate din casă nici dacă-i pofteai la o ciorbă de cinci sute de ruble, cu cegi de doi arşini şi cu pateuri de se topesc în gură; pe scurt, se văzu că oraşul e şi animat, şi mare, şi populat cum trebuie. Se iviră un oarecare Sîsoi

Pafnutievici şi un Makdonald Karlovici, de care nimeni nu mai auzise niciodată nimic; prin saloane începu să-şi facă veacul un ins din cale-afară de lungan, cu mîna străpunsă de un glonţ, de o statură nemaipomenit de înaltă. Pe străzi îşi făcură apariţia droşte acoperite, nemaivăzute trăsuri cu băncile aşezate de-a lungul, felurite hodoroage şi scîrţîitoare pe roţi – şi să te ţii poveste! Altă dată, şi în alte împrejurări, acestor zvonuri nu li s-ar fi acordat, poate, nici un fel de atenţie; dar de multă vreme oraşul N.N. nu mai primise nici o veste cît de mică. În decurs de trei luni, nici măcar nu circulaseră ceea ce în capitale se numeşte *commérages*[97], care, după cum se ştie, au pentru un oraş aceeaşi importanţă ca şi aprovizionarea la timp cu produse alimentare. În harababura aceasta, se conturară deodată două opinii total opuse şi se formară deodată două tabere aflate în opoziţie reciprocă. Tabăra bărbaţilor, cea mai grea de cap, îşi îndreptă atenţia asupra sufletelor moarte. Tabăra femeilor se ocupă exclusiv de răpirea fiicei guvernatorului. În tabăra lor, spre cinstea doamnelor, era incomparabil mai multă ordine şi prudenţă. Se vede că asta le e menirea: să fie bune gospodine şi să se îngrijească de toate cu acurateţe. Pentru ele, totul luă curînd o formă vie şi bine definită, prinse contururi clare şi vizibile, se clarifică, se limpezi, astfel că, pe scurt, rezultă un tablou complet. Conform acestui tablou, Cicikov era îndrăgostit de-o bună bucată de vreme, cei doi se vedeau în parc sub clar de lună, guvernatorul i-ar fi dat de mult fata, pentru că Cicikov era bogat ca un jidan, dacă n-ar fi fost la mijloc nevastă-sa, pe care o părăsise (nimeni nu ştia de unde aflaseră ele că Cicikov era însurat), soţia, care suferea din pricina dragostei ei fără speranţă, i-a scris guvernatorului o scrisoare nespus de înduioşătoare, iar Cicikov, văzînd că tatăl şi mama fetei nu-şi vor da niciodată consimţămîntul, se hotărîse s-o răpească. În alte saloane se povestea puţin altfel:

că Cicikov n-are nici o nevastă, dar că, om dibaci fiind şi pricepîndu-se să meargă la sigur, a plănuit, ca să capete mîna fetei, să înceapă cu maică-sa şi că avea cu ea o legătură amoroasă secretă, că mai pe urmă i-a făcut declaraţia în privinţa mîinii fetei, dar că mama, speriindu-se ca nu cumva să se săvîrşească o fărădelege potrivnică religiei, n-a vrut nici în ruptul capului şi de asta Cicikov s-a hotărît să răpească fata. La toate acestea, pe măsură ce zvonurile pătrundeau în sfîrşit pe uliţele cele mai dosnice, se adăugau o mulţime de explicaţii şi precizări. În Rusia, oamenilor de rînd tare le mai place să discute bîrfele din înalta societate şi de aceea toată tărăşenia începu să fie comentată prin casele unor inşi care nici nu-l cunoşteau, nici nu-l văzuseră pe Cicikov în carne şi oase, astfel că şi aici istoria se îmbogăţi cu alte şi alte completări şi explicaţii. Subiectul devenea din ce în ce mai palpitant, căpăta pe zi ce trece forme tot mai perfecţionate şi, în sfîrşit, adică în toată perfecţiunea sa, fu livrat în propriile urechi ale soţiei guvernatorului. Aceasta, ca mamă, ca prima doamnă a guberniei, în sfîrşit, ca femeie care nu bănuia nimic, se simţi cît se poate de jignită de asemenea istorii şi se indignă, pe bună dreptate. Biata fiinţă bălaie avu de îndurat cel mai neplăcut *tête-à-tête*[98] prin care a trecut vreodată o fată de şaisprezece ani. Se revărsară şuvoaie de întrebări, interogatorii, mustrări, ameninţări, reproşuri, poveţe, încît fata, podidită de lacrimi, plîngea şi nu înţelegea nimic; uşierul primi dispoziţia strictă să nu-l primească pe Cicikov sub nici un motiv, la orice oră din zi sau din noapte.

Isprăvind cu soţia guvernatorului, doamnele începură să facă presiuni asupra taberei bărbaţilor, încercînd să-i atragă de partea lor şi susţinînd că sufletele moarte nu erau decît o născocire menită să înlăture orice bănuială şi să faciliteze răpirea. Mulţi dintre bărbaţi fură racolaţi şi trecură în tabăra opusă, cu toate reproşurile vehemente ale

tovarăşilor lor, care îi numeau muieri şi fuste, porecle, după cum se ştie, foarte jignitoare pentru sexul masculin.

Însă, oricît se înarmau şi se împotriveau bărbaţii, în tabăra lor nu era ordinea ce domnea printre femei. La ei, totul era uscat, necioplit, colţuros, alandala, dezlînat, în capete n-aveau decît zăpăceală, talmeş-balmeş, vălmăşag de gînduri dezordonate; pe scurt, ieşea astfel la iveală firea de tot nimicul a bărbaţilor, o fire grobiană, greoaie, incapabilă să poarte grija casei, incapabilă de sentimente sincere, neîncrezătoare, leneşă, plină de nesfîrşite ezitări şi veşnice temeri. Bărbaţii spuneau că totu-i o prostie, că răpirea fiicei guvernatorului e mai curînd o treabă de husar decît de civil, că Cicikov n-ar face aşa ceva, că femeile mint, că femeia-i tot una cu sacul: duce ce pui în el, că obiectul principal, căruia se cade să-i acorde atenţie, sînt sufletele moarte care, de altfel, dracu' mai ştie ce pot să însemne, dar în ele se ascunde, totuşi, ceva urît, ce nu miroase-a bine. De ce li se părea bărbaţilor că în ele se ascundea ceva urît şi că nu mirosea a bine, vom afla imediat: în ţinut fusese numit un nou guvernator general, eveniment care, după cum se ştie, îi alarmează pe funcţionari; vor urma frecuşuri, beşteleli, săpuneli şi multe alte mezelicuri cu care un şef îşi tratează subalternii. „Nu-i mare lucru să se facă foc şi pară, îşi spuneau funcţionarii, dacă aude că în oraşul lor umblă asemenea zvonuri neroade." Inspectorul sanitar deveni subit alb la faţă, fulgerat de-un gînd: oare prin cuvintele „suflete moarte" nu sînt cumva înţeleşi bolnavii, morţi în număr destul de mare prin spitale şi prin alte locuri, seceraţi de o epidemie de febră tifoidă, împotriva căreia nu fuseseră luate măsurile necesare, şi nu cumva Cicikov nu-i decît un slujbaş de la cancelaria guvernatorului general, trimis să facă o anchetă secretă? Aceste temeri i le împărtăşi preşedintelui. Preşedintele îi răspunse că-i o aiureală, după care

păli şi el, întrebîndu-se: ce-ar fi dacă sufletele cumpărate de Cicikov sînt într-adevăr moarte? Nu el aprobase încheierea actelor de vînzare-cumpărare şi, pe deasupra, mai jucase şi rolul de procurist al lui Pliuşkin? Ce s-ar întîmpla dacă una ca asta ar ajunge la urechea guvernatorului general? Nu făcu decît să spună aceste lucruri cîtorva persoane, iar persoanele respective păliră şi ele: frica e mai molipsitoare decît ciuma şi se ia într-o clipă. Toţi îşi descoperiră dintr-o dată păcate pe care nici măcar nu le aveau. Din senin, cuvintele „suflete moarte“ prinseră să sune atît de nebulos încît lumea începu să se întrebe dacă n-o fi cumva în ele vreo aluzie la cadavrele îngropate în mare grabă, ca urmare a două incidente destul de recente. Primul incident fusese cel cu nişte neguţători din Solvîcegodsk, sosiţi în oraş la iarmaroc, care, la spartul tîrgului, trăseseră un chef cu prietenii lor, neguţători din Ust-Sîsolk, un chef din acela, rusesc, dar cu toane nemţeşti: *orşade*[99], punciuri, balsamuri şi alte cele. De la chef, aşa cum se întîmplă, s-a ajuns la bătaie. Cei din Solvîcegodsk i-au snopit de i-au omorît pe cei din Ust-Sîsolk, cu toate că şi ei s-au ales cu stîlcituri zdravene pe şale, pe coaste şi la lingurică, stîlcituri ce dovedeau mărimea neobişnuită a pumnilor cu care fuseseră înzestraţi defuncţii. Unul dintre învingători avea chiar tulumba spartă de tot, cum spun pugiliştii, adică nasul îi fusese zdrobit în aşa hal încît rămăşiţa de pe faţă nu era mai groasă de-o jumătate de deget. Neguţătorii şi-au recunoscut vina, spunînd că s-au întrecut cu gluma; se zvonea însă că fiecare dintre aceste capete plecate pusese la bătaie şi cîte patru mii de ruble; de altfel, afacerea era prea tenebroasă; de pe urma expertizelor şi anchetelor rezulta că flăcăii din Ust-Sîsolk muriseră asfixiaţi de gazele din sobă şi de aceea fuseseră îngropaţi ca asfixiaţi. Celălalt incident, tot de dată recentă, era următorul: ţăranii din sătucul Vşivaia-spes[100], de pe domeniul

statului, unindu-se cu ţăranii din sătucul Borovki[101], tot de pe domeniul statului, dimpreună cu cei din Zadirailovo-toj[102], şterseseră de pe faţa pămîntului poliţia rurală în persoana unui oarecare asesor Drobiajkin[103], din cauză că poliţia rurală, adică asesorul Drobiajkin, s-ar fi nărăvit să vină cam prea des la ei în sat, ceea ce în unele cazuri e mai rău ca o molimă, iar motivul acestor vizite era acela că poliţia rurală, avînd oarece slăbiciuni întru poftele inimii, cam trăgea cu ochiul la femeile şi fetele din sat. Nu se ştia nimic sigur, cu toate că ţăranii exprimaseră foarte clar în declaraţiile lor că poliţia locală era curvar ca o pisică şi că o dată îi ţinuseră calea, iar altă dată chiar îl goniseră în pielea goală dintr-o casă în care se furişase. Desigur, poliţia rurală îşi meritase pedeapsa, dar ţăranilor din Vşivaia-spes, ca şi celor din Zadirailovo-toj, nu le putea fi trecut cu vederea faptul că se apucaseră să-şi facă singuri dreptate, dacă într-adevăr luaseră parte la ucidere. Dar afacerea era tenebroasă, poliţia rurală fusese găsită pe drum, tunica sau redingota poliţiei rurale era ferfeniţită mai rău decît o zdreanţă, iar mutra nu i-o puteai recunoaşte nicidecum. Cazul trecu prin mai multe instanţe şi, în cele din urmă, ajunse la curte, unde, mai întîi cu uşile închise, se judecă în felul următor: deoarece nu se ştia care dintre ţărani – şi de toţi erau mulţi – au luat parte, iar Drobiajkin era un om mort şi, prin urmare, n-ar fi avut nici un folos dacă ar fi cîştigat procesul, în vreme ce ţăranii erau vii, înseamnă că pentru aceştia din urmă era foarte important ca verdictul să fie în favoarea lor; ca urmare a raţionamentului, se hotărî astfel: că asesorul Drobiajkin fusese singurul vinovat, persecutîndu-i pe nedrept pe ţăranii din Vşivaia-spes şi Zadirailovo-toj şi că, pasămite, murise pe drumul de întoarcere, în sanie, în urma unui atac de apoplexie. Afacerea părea să fi fost bine muşamalizată, dar, cine ştie de ce, slujbaşilor începu să li se pară că despre aceste

suflete moarte era vorba acum. Şi, ca un făcut, în timp ce domnii funcţionari se găseau şi aşa într-o situaţie dificilă, guvernatorul primi două hîrtii deodată. Una dintre ele înştiinţa că, după anumite date şi informaţii, în gubernia lor se află un falsificator de bani, care se ascunde sub diferite nume, şi că se ordonă efectuarea neîntîrziată a unei anchete drastice. Cealaltă hîrtie era o adresă din partea guvernatorului unui gubernii învecinate cu privire la un bandit ce reuşise să scape organelor de urmărire penală, specificîndu-se că, în cazul în care ar apărea vreun suspect în gubernia lor, adică un om care nu prezintă nici un fel de acte sau documente de identitate, acesta să fie reţinut neîntîrziat. Amîndouă hîrtiile îi năuciră pe toţi. Părerile şi presupunerile de pînă atunci fură date peste cap. Firește, era imposibil să se găsească aici ceva care să aibă vreo legătură cu Cicikov; totuşi, după ce fiecare cugetă în sinea lui, după ce îşi amintiră că habar n-au cine e Cicikov cu adevărat, că acesta vorbea foarte nebulos despre propria persoană, că vorbise despre unele necazuri pe linie de serviciu, unde avusese de suferit pentru dreptate, ceea ce, totuşi, e cumva neclar, şi mai ales cînd îşi amintiră spusele lui Cicikov din care reieşea că ar avea mulţi duşmani, ce atentaseră pînă şi la viaţa lui, ei bine, atunci căzură şi mai tare pe gînduri: aşadar viaţa îi era în primejdie, aşadar era urmărit, aşadar o fi făcut el ceva… şi, la urma urmei, cine-o fi fiind? Desigur, nu puteau crede că Cicikov ar putea fi falsificator de bani şi, cu atît mai puţin, bandit: avea înfăţişare de om cumsecade. Însă, la drept vorbind, cine-o fi în realitate? Şi iată că domnii funcţionari îşi puseră de-abia acum întrebarea pe care ar fi trebuit să şi-o pună de la început, adică din primul capitol al poemului nostru. Se hotărîră să-i chestioneze pe cei de la care fuseseră cumpărate sufletele, pentru a afla măcar despre ce fel de cumpărături era vorba şi ce trebuie să înţeleagă prin sufletele acelea

moarte, interesîndu-se dacă nu cumva el însuşi, din întîmplare, în treacăt, i-o fi explicat vreunuia dintre ei ce intenţii are cu adevărat sau cine este în realitate. O abordară mai întîi pe Korobocika, dar nu aflară mare lucru: cică a cumpărat de cincisprezece ruble, achiziţionează şi fulgi de pasăre, a promis să cumpere multe şi de toate, furnizează slănină la stat şi de aceea nu-i mare lucru să fie pungaş, pentru că a mai fost unul care şi fulgi de pasăre achiziţiona, şi slănină la stat furniza, dar i-a înşelat pe toţi, şi pe protopopeasă a prostit-o cu mai mult de o sută de ruble. Încolo, nu făcu decît să repete aproape cuvînt cu cuvînt cele spuse mai înainte, încît funcţionarii îşi dădură seama că Korobocika nu era decît o babă proastă. Manilov le răspunse că pentru Pavel Ivanovici e gata oricînd să garanteze ca şi pentru el însuşi, că şi-ar da jumătate din moşie numai ca să aibă a suta parte din calităţile lui Pavel Ivanovici, vorbi despre el cu expresiile cele mai măgulitoare, adăugînd cîteva idei despre prietenie, rostite de-acum cu ochii pe jumătate închişi. Aceste idei, desigur, explicau satisfăcător sentimentele sale sufleteşti, dar nu-i lămuriră pe funcţionari în privinţa fondului chestiunii. Sobakevici le spuse că, după părerea lui, Cicikov e om de treabă şi că i-a vîndut ţăranii pe alese, aceştia fiind vii în toate privinţele, dar că nu poate da garanţii pentru ce se va întîmpla de acum înainte, că, dacă vor muri pe drum, din cauza greutăţilor strămutării, asta nu-i vina lui, că toate-s în voinţa lui Dumnezeu, iar pe lume sînt multe molime şi boli aducătoare de moarte şi s-au văzut cazuri în care s-a întîmplat să moară sate întregi. Domnii funcţionari mai recurseră la un mijloc nu prea onorabil, dar care este utilizat uneori, adică încercară pe ocolite, prin mijlocirea unor lachei, să-i descoase pe servitorii lui Cicikov, doar-doar aceştia vor fi ştiind anumite amănunte din trecutul şi ocupaţiile anterioare ale boierului, dar tot nu se aleseră cu mare lucru. Răspunsul lui

Petruşka fu doar mirosul de încăpere locuită, iar Selifan nu spuse decît că boierul a avut slujbă la împăratul, că mai înainte fusese funcţionar la vamă. Asta era tot, pentru că oamenii de acest soi au un obicei ciudat: dacă-l întrebi pe unul ceva de-a dreptul, niciodată nu-şi aduce aminte nimic, nu te pricepe şi chiar îţi răspunde că nu ştie, dar dacă-l întrebi altceva, îndată începe să ţi le înşire şi-ţi povesteşte tot, ba încă şi cu amănunte pe care ai fi bucuros să nu le afli. Toate cercetările efectuate de funcţionari avură un singur rezultat: concluzia că nu ştiau precis ce-i cu Cicikov şi că, totuşi, cu Cicikov trebuia negreşit să fie ceva. În cele din urmă, conveniră să discute temeinic pe marginea acestui subiect şi să hotărască măcar ce trebuie să facă şi ce măsuri să ia, pentru a se lămuri cum stă treaba cu Cicikov: e un om pe care trebuie să-l prindă şi să-l aresteze, considerîndu-l primejdios pentru stăpînire, sau unul care ar putea el însuşi să-i prindă şi să-i aresteze pe ei, considerîndu-i primejdioşi pentru stăpînire? Cu acest scop, şi-au propus să se întrunească acasă la şeful poliţiei, pe care cititorii îl cunosc drept părinte şi binefăcător al oraşului.

Capitolul al X-lea

Întruniţi la şeful poliţiei, pe care cititorii îl cunosc drept părinte şi binefăcător al oraşului, funcţionarii avură prilejul să-şi spună unii altora că au slăbit ca urmare a acestor griji şi frămîntări. Într-adevăr, numirea noului guvernator general şi cele două hîrtii primite, cu un conţinut atît de serios, precum şi zvonurile fără nici un Dumnezeu, toate acestea lăsaseră urme vizibile pe chipurile lor, iar fracurile multora dintre ei deveniseră mult mai încăpătoare. Toţi cedaseră: şi preşedintele slăbise, şi inspectorul sanitar slăbise, şi procurorul

slăbise, şi un oarecare Semion Ivanovici, căruia niciodată nu i se spunea pe numele de familie şi care purta în degetul arătător un inel cu piatră şi-l dădea doamnelor să-l admire, pînă şi el slăbise. Desigur, aşa cum se întîmplă, se găsiră şi aici unii mai cutezători, care nu se pierduseră cu firea, dar aceştia erau foarte puţini, adică numai dirigintele poştei. El singur era neschimbător din fire şi, în asemenea cazuri, avea întotdeauna obiceiul să spună: „Vă ştim noi, stimaţi guvernatori generali! Trei-patru de-alde voi pot să se schimbe, pe cînd eu, domnule dragă, uite că stau de treizeci de ani la locul meu“. La aceste cuvinte, ceilalţi funcţionari obişnuiau să-i zică: „Ţie îţi convine, *şprehen zi deici* Ivan Andreici, treaba ta-i poştărească: primeşti sau trimiţi scrisorile şi coletele. Mai chiuleşti şi tu închizînd oficiul cu o oră mai devreme sau îţi pică ceva de la vreun negustor întîrziat, primind scrisoarea pe care o aduce în afara orelor de program ori, mai ştiu eu, expediind cîte un colet care n-ar trebui expediat. Într-o slujbă ca a ta, oricine ar fi sfînt. Dar ia să-ţi dea tîrcoale diavolul în fiecare zi şi, chiar dacă nu vrei să iei, să-ţi strecoare el singur în palmă. Fireşte, ţie nu-ţi pasă, n-ai decît un fecior, pe cînd mie, frate, Praskovia Feodorovna, har Domnului, îmi aduce în fiecare an pe lume ba o Praskuşka, ba un Petruşka. În locul meu, ai cînta şi tu altfel“. Aşa spuneau funcţionarii şi nu-i treaba autorului să judece dacă într-adevăr omul poate rezista ispitelor diavolului. Consiliului întrunit acum îi lipsea în mod vădit ceea ce printre oamenii de rînd se numeşte noimă. La toate întrunirile noastre, începînd cu adunările obştilor săteşti şi terminînd cu comitetele ştiinţifice sau de toate soiurile posibile, dacă nu se găseşte un cap care să ia conducerea asupra sa, domneşte o zăpăceală iremediabilă. Chiar e greu de spus de ce s-o fi întîmplînd astfel. Pesemne că aşa-s oamenii; nu le reuşesc decît întrunirile puse la cale pentru a trage cîte un chef sau pentru a petrece la cîte o

sindrofie în cluburi sau alte localuri, după moda nemţească. Încolo, sîntem gata oricînd şi pentru orişice. La prima adiere de vînt, înjghebăm societăţi de binefacere, de încurajare, de toate felurile. Ţelul e minunat, dar nu iese nimic. Poate că se întîmplă aşa deoarece ne declarăm mulţumiţi din capul locului, închipuindu-ne că am făcut totul. De pildă, după ce am încropit o societate de binefacere pentru săraci şi am donat sume importante, pentru a marca această iniţiativă lăudabilă, dăm de îndată un banchet tuturor notabilităţilor de frunte ale oraşului, cheltuind, fireşte, jumătate din banii donaţi; cu cealaltă jumătate, închiriem pe loc, pentru comitet, un apartament splendid, cu încălzire şi paznici, aşa că săracilor le mai rămîn cinci ruble şi jumătate, bani în privinţa distribuţiei cărora mai există şi dezacorduri între membrii comitetului, fiecare ţinînd morţiş să-i dea unui cumătru de-al său. De altminteri, întrunirea despre care vorbim era de o cu totul altă natură, fiind impusă de necesităţi. Aici nu-şi mai băteau capul cu soarta unor oameni săraci, pe care nu-i cunoştea nimeni, aici era la mijloc soarta fiecărui funcţionar în parte, primejdia care-i ameninţa pe toţi deopotrivă. Prin urmare, era de aşteptat ca solidaritatea şi unitatea de opinii să se impună de la sine. Cu toate acestea, numai dracu' ar fi putut spune ce a ieşit. Nemaivorbind de dezacordurile specifice tuturor consiliilor, părerile celor adunaţi vădiră fluctuaţii inexplicabile: unul spuse că Cicikov este falsificator de bani, dar tot el adăugă: „Poate că nu e"; altul susţinu că e funcţionar al cancelariei guvernatorului general, după care se dezise singur: „De altminteri, dracu' să-l ştie, că doar nu-i stă scris în frunte". Bănuiala că ar fi un bandit deghizat fu respinsă de toţi; găsiră că, pe lîngă înfăţişarea lui, care-i arăta de la sine loialitatea faţă de stăpînire, nici felul lui de a vorbi nu lăsase cîtuşi de puţin să se vadă că ar fi un om în stare de fapte sîngeroase. Deodată,

dirigintele poştei, care de cîteva minute se cufundase într-un fel de meditaţie, fie ca urmare a unei inspiraţii subite, fie luminat de altceva, strigă pe neaşteptate:

— Ştiţi cine-i, domnilor?

Vocea cu care rostise aceste cuvinte avea în ea ceva atît de zguduitor, încît îi făcu pe toţi să strige în acelaşi timp:

— Cine-i?

— Păi, domnul meu, nu-i nimeni altul decît căpitanul Kopeikin[104]!

Iar cînd toţi într-un glas îl întrebară: „Dar cine-i acest căpitan Kopeikin?“, dirigintele poştei spuse:

— Cum, nu ştiţi cine-i căpitanul Kopeikin!?

Toţi răspunseră că habar n-au cine-i căpitanul Kopeikin.

— Căpitanul Kopeikin… începu dirigintele poştei şi îşi deschise tabachera numai pe jumătate, de teamă ca nu cumva vreunul dintre cei aflaţi în preajma lui să-şi vîre în ea degetele, de curăţenia cărora el se îndoia şi de aceea avea obiceiul să spună: „Ştim noi, frate, că umblaţi cu degetele prin cine ştie ce locuri, pe cînd tutunul e un lucru care cere curăţenie“. Căpitanul Kopeikin, repetă dirigintele poştei, după ce trase o priză de tutun, căpitanul Kopeikin…. Păi, de altminteri, dacă aş sta să povestesc, ar ieşi un poem întru cîtva în toată legea, foarte interesant pentru un scriitor.

Toţi cei de faţă îşi exprimară dorinţa de a asculta această istorie sau, după cum se exprimase dirigintele poştei, acest poem întru cîtva în toată legea, foarte interesant pentru un scriitor, iar el începu aşa:

Povestea căpitanului Kopeikin

„După campania din opt sute doisprezece, domnul meu, aşa începu dirigintele poştei, cu toate că în încăpere se aflau şase domni şi nu unul singur, după campania din opt sute doisprezece, o dată cu răniţii, fusese adus şi căpitanul Kopeikin. Nu ştiu unde, poate la Krasnîi[105], poate la Leipzig, vă închipuiţi şi domniile voastre, rămăsese fără o mînă şi fără un picior. Mda, ştiţi, pe atunci încă nu se dăduseră nici un fel de dispoziţii în privinţa răniţilor, fondul invalizilor, ca să spun aşa, a fost înfiinţat întru cîtva mult mai tîrziu. Căpitanul Kopeikin vede şi el că trebuie să muncească, doar că, înţelegeţi, nu mai avea decît mîna stîngă. Se duce acasă, la taică-său, care îi zice: «N-am cu ce să te hrănesc, eu, vă puteţi închipui, abia îmi cîştig bucata de pîine». Şi uite că, domnul meu, căpitanul Kopeikin se hotărăşte să se ducă la Petersburg, să-l roage pe suveran dacă nu s-ar găsi cumva vreo milă monarhică: «orişicît, uite aşa şi-aşa, întru cîtva, ca să zic aşa, mi-am jertfit viaţa, mi-am vărsat sîngele…». Ei bine, ştiţi, mai cu convoaiele, mai cu furgoanele statului, pe scurt, domnul meu, ajunge el cumva la Petersburg. Ei, vă puteţi închipui: un oarecare, un căpitan, Kopeikin adică, se pomeneşte dintr-o dată în capitală, care, ca să zic aşa, n-are pereche pe lume! Deodată vede-n faţa lui lumina, ca să zic aşa, un fel de cîmp al vieţii, o Şeherezadă din poveşti. Hodoronc-tronc, vă puteţi închipui, dă cu ochii de alde Nevski Prospekt sau, ştiţi, de-o stradă alde Gorohovaia, drace! Ori nimereşte-n Liteinaia. Ici se înalţă o ţeapă[106] la ceruri, colo podurile atîrnă naiba mai ştie cum, vă puteţi închipui, fără să atingă pămîntul, adică, pe scurt, Semiramida, domnul meu, şi nimic altceva. A dat el să închirieze o odaie, da’ vezi că preţurile erau groaznic de pipărate: draperii, perdele, drăcovenii, înţelegeţi, covoare de zici că te afli-n Persia, pe scurt, calci amar de bănet în picioare, ca să zic aşa. Mergi, să zicem, pe stradă, şi simţi în tot locul că miroase a

miişoare, iar toată vistieria căpitanului Kopeikin nu cuprindea decît vreo zece bancnote albastre de cinci ruble fiecare. Pînă la urmă s-a pripăşit într-un han din mahalaua Revel, cu o rublă pe zi. Masa: ciorbă şi o bucată de carne de vită. Vede că mult n-o s-o poată duce aşa. Întreabă cine l-ar putea ajuta. I se spune că, cică, este întru cîtva o comisie superioară, un fel de administraţie, ştiţi, colea, condusă de cutare general *en chef*[107]. Iar suveranul, asta trebuie s-o ştiţi, pe atunci încă nu era în capitală; trupele, vă puteţi închipui, încă nu se întorseseră de la Paris, totul era peste hotare. Kopeikin al meu s-a sculat mai de dimineaţă, şi-a răşpăluit singur barba cu mîna stîngă pentru că, dacă s-ar fi dus la un bărbier, asta ar fi însemnat întru cîtva o cheltuială, şi-a tras uniforma pe el şi, cu piciorul de lemn, vă puteţi închipui, s-a dus şontîc-şontîc la şeful comisiei, la demnitar. Întreabă unde stă. «Uite-acolo» îi răspunde cineva şi-i arată o casă pe Faleza Palatului. Casa, ca să zic aşa, era o izbă ţărănească: gemuleţele, vă puteţi închipui, erau cît nişte oglinzi de-un stînjen şi jumătate, aşa că toate cele din camere parcă erau afară, puteau fi atinse întru cîtva cu mîna din stradă, marmore scumpe pe pereţi, mărunţişuri de metal, cîte-o clanţă la uşă de-ţi venea, ştiţi domniile voastre, să dai fuga mai întîi la prăvălie să cumperi de-un pitac săpun şi să-ţi freci apoi două ceasuri palmele cu el şi-abia după aceea să-ţi faci curajul s-o atingi; pe scurt, străluceau peste tot nişte lacuri, de-ţi împăienjeneau minţile. Pînă şi uşierul se uită la tine ca un generalisim: baston aurit, fizionomie de conte, parcă ar fi mai ştiu eu ce mops bine hrănit; gulere de batist, auzi, canalia!… Kopeikin al meu, cu chiu cu vai, îşi tîrăşte piciorul de lemn pînă în anticameră, se face acolo mic într-un ungher, ca să nu răstoarne cu cotul, vă puteţi închipui, vreo Americă sau Indie, pricepeţi, vreo vază de porţelan aurit. Mda, a stat acolo mult şi bine, pentru că, vă puteţi închipui,

venise la o oră cînd generalul, întru cîtva, de-abia se sculase din pat şi valetul îi adusese, poate, vreun hîrdău de argint pentru felurite, vă puteţi închipui, spălături. Aşteaptă Kopeikin al meu vreo patru ceasuri, cînd, uite, deodată intră un aghiotant sau mai ştiu eu ce slujbaş de serviciu. «Generalul, zice, vine acuşi în anticameră.» Iar în anticameră se strînsese lume cîtă frunză şi iarbă. Şi nu erau nişte slugi ca noi, ci toţi unul şi unul, de clasa a patra sau a cincea, colonei, iar pe-alocuri mai strălucea şi cîte-o macaroană groasă pe epoleţi – pe scurt, ditamai generalul, ce mai! Deodată, prin încăpere, înţelegeţi, se simte o agitaţie uşoară, aşa, ca o adiere eterică. Ici-colo se-aude: «Sst, sst!» şi, în sfîrşit, se lasă o linişte cumplită. Intră demnitarul. Mda… vă puteţi închipui: om de stat, ce mai! Pe faţa lui, ca să zic aşa… ei da, corespunzător rangului, înţelegeţi… gradului înalt… aşa îi şi era expresia, înţelegeţi. Toţi cei din anticameră, fireşte, iau într-o clipă poziţia de drepţi, nu mişcă, tremură, aşteaptă să li să hotărască întru cîtva soarta. Ministrul, sau demnitarul, se duce la unul, la altul: «De ce aţi venit? Dar dumneavoastră? Ce doriţi? Care-i problema dumneavoastră?». În sfîrşit, domnul meu, ajunge la Kopeikin. Kopeikin, făcîndu-şi curaj, zice: «Uite-aşa şi-aşa, excelenţă, mi-am vărsat sîngele, mi-am pierdut întru cîtva o mînă şi un picior, nu pot munci, îndrăznesc să cer mila monarhului». Vede ministrul că omul are un picior de lemn, că mîneca dreaptă-i goală şi prinsă de tunică. «Bine, zice, veniţi zilele acestea.» La ieşire, Kopeikin al meu se simţea în al nouălea cer de bucurie: una, că fusese primit în audienţă, ca să zic aşa, de un mare demnitar, şi alta, fiindcă uite acuma avea să se rezolve întru cîtva cu pensia. Încîntat, înţelegeţi, ţopăie pe trotuar. Intră în restaurantul lui Palkin[108] ca să bea un păhărel de votcă, ia masa, domnul meu, la «Londra», comandă cotlet cu capere, găină umplută cu tot felul de marafeturi, cere o sticlă de vin, iar seara se

duce la teatru – pe scurt, s-a distrat şi el. Vede pe trotuar o englezoaică zveltă, vă puteţi închipui, ca o lebădă. Kopeikin al meu – sîngele, ştiţi, a început să fiarbă în el – dă fuga în urma ei, şontîcăind pe ciotul său de lemn: boc-boc. «Nu, îşi zice, mai bine să aştept pînă capăt pensia, acum am luat-o cam prea repejor!» Şi uite, domnul meu, peste trei-patru zile, vine iar la ministru, aşteaptă să fie primit. «Uite-aşa şi-aşa, zice, am venit să aflu porunca excelenţei voastre în privinţa celor cuvenite pentru boli şi răni»… şi aşa mai departe, înţelegeţi, cum scrie la regulament. Demnitarul, vă puteţi închipui, l-a recunoscut de îndată: «A, zice, bine, zice, de data asta nu vă pot spune decît că trebuie să aşteptaţi întoarcerea suveranului. Atunci, fără îndoială, vor fi date dispoziţii privitoare la răniţi, pe cînd eu, fără voia monarhului, ca să zic aşa, nu pot face nimic». O plecăciune, înţelegeţi, şi la revedere. Kopeikin, vă puteţi închipui, a ieşit în starea cea mai confuză. Crezuse că o să-i dea banii chiar a doua zi: «Ţine, drăguţă, bea şi te veseleşte», dar în loc de asta i se dăduse ordin să aştepte şi încă nu se ştie cît. A coborît în stradă ca un pudel, înţelegeţi, pe care bucătarul l-a udat cu apă, cu coada între picioare şi cu urechile pleoştite. «Ba nu, se gîndeşte-n sinea lui, mă mai duc o dată şi-i explic că am ajuns la ultimul coltuc de pîine, că, cică, excelenţă, dacă nu mă ajutaţi, sînt nevoit întru cîtva să crăp de foame.» Pe scurt, domnul meu, vine el iar pe Faleza Palatului; i se zice: «Nu se poate, nu primeşte, veniţi mîine». A doua zi – la fel, iar uşierul nici nu vrea să se uite la el. Însă, înţelegeţi, din hîrtiile albastre de cîte cinci ruble, nu-i mai rămăsese decît una în buzunar. Dacă mai înainte mînca ciorbă, cîte o bucată de carne de vită, acum lua de la vreo dugheană o scrumbie sau un castravete murat şi pîine de doi pitaci, pe scurt, n-avea ce mînca, sărmanul, dar avea o foame de lup. Trece pe lîngă un restaurant; acolo, vă puteţi închipui, bucătarul e de prin străinătăţi, mai ştiu eu

ce franţuz cu fizionomia jovială, are cămaşa din pînză olandeză, şorţul alb ca zăpada şi găteşte nişte *fines herbes*[109], cotlete cu trufe, pe scurt, nişte delicatesuri să te lingi pe buze, nu alta. Trece el pe lîngă prăvăliile lui Miliuhin; din vitrine se uită întru cîtva la el un ditamai somon, vişine de cîte cinci ruble bucata, un pepene verde uriaş, de zici că-i o diligenţă, care, ca să zic aşa, scoate afară capul şi caută un prost gata să-l cumpere cu o sută de ruble, pe scurt, ispitele îl pîndesc la fiecare pas, îi lasă gura apă, dar nu aude decît «mîine» şi iar «mîine». Mda, vă puteţi închipui situaţia lui: pe de o parte, ca să zic aşa, somonul şi pepenele, iar pe de altă parte i se pune sub nas acelaşi fel de mîncare: «mîine». Pînă la urmă, sărmanul, n-a mai putut întru cîtva răbda şi s-a hotărît să-l ia cu asalt, ca să zic aşa, pe ministru. A aşteptat la scară să mai vină un solicitant şi, împreună cu un general, s-a strecurat şi el înăuntru cu ciotul lui de lemn. Demnitarul, ca de obicei, iese în anticameră: «De ce aţi venit? Ce doriţi? A! zice el, văzîndu-l pe Kopeikin. Doar v-am spus că trebuie să aşteptaţi decizia». «Mă iertaţi, excelenţă, dar n-am, ca să zic aşa, nici măcar o bucată de pîine…» «Ce să fac? Nu pot face nimic pentru dumneavoastră. Pînă una-alta, încercaţi să vă ajutaţi singur, căutaţi-vă singur mijloacele.» «Dar, excelenţă, puteţi judeca întru cîtva şi singur ce mijloace aş putea să-mi găsesc, neavînd o mînă şi un picior.» «Pe de altă parte, zice demnitarul, fiţi de acord că nici eu nu vă pot întreţine întru cîtva pe socoteala mea. Am mulţi răniţi şi toţi au aceleaşi drepturi… Trebuie să aveţi răbdare. Va veni suveranul şi pot să vă dau cuvîntul meu de onoare că mila monarhului nu vă va lăsa de izbelişte.» «Dar, excelenţă, nu pot să aştept», spune Kopeikin şi o spune întru cîtva grosolan. Demnitarul, înţelegeţi, începe să se supere. Într-adevăr: îl înconjoară generali care aşteaptă hotărîri, ordine; are pe cap, ca să zic aşa, treburi de stat, care trebuie rezolvate cît mai

urgent, orice clipă de amînare ar putea fi fatală, iar diavolul ăsta s-a agăţat şi se ţine scai de el. «Scuzaţi-mă, zice, n-am timp… Mă aşteaptă treburi mai importante decît a dumneavoastră.» Adică, îi dă a înţelege, întru cîtva într-un fel delicat, că ar cam fi timpul să plece. Dar Kopeikin al meu, înţelegeţi, se încăpăţînează, fiindcă-i dădea ghes foamea: «Cum poftiţi, excelenţă, dar eu nu mă mişc din loc pînă nu puneţi rezoluţia». Ei bine… vă puteţi închipui: să-i răspunzi astfel unui demnitar, care n-are decît să spună un cuvînt şi te-ai dus pe copcă, de nici dracu' nu te mai găseşte… Dacă unuia dintre noi i-ar vorbi aşa un slujbaş mai mic în grad, am spune că-i o grosolănie. Dar între ei – ce diferenţă, ce mai diferenţă: un general *en chef* şi un amărît de căpitan Kopeikin! Nouăzeci de ruble şi un zero! Generalul, înţelegeţi, n-a mai zis nimic şi doar i-a aruncat o privire, dar ce privire: armă de foc nu altceva, simţi că nu mai ai suflet, că s-a făcut cît un purice. Iar Kopeikin al meu parcă a prins rădăcini, nu se urneşte din loc. «Aşa, deci!», spune generalul şi-l pune, cum se zice, cu botul pe labe. De altfel, dacă-i să spunem adevărul, s-a purtat întru cîtva omeneşte cu el: altul ar fi băgat spaima-n el, încît trei zile după aceea strada i s-ar fi învîrtit prin faţa ochilor cu susul în jos. Dar generalul n-a spus decît atît: «Bine, zice, dacă viaţa de aici e prea scumpă pentru dumneavoastră şi nu puteţi aştepta liniştit în capitală să vi se hotărască soarta, am să vă expediez pe socoteala statului. Să vină un curier special! Duceţi-l sub escortă pînă la locul de domiciliu!». Iar curierul, înţelegeţi, apare într-o clipă: un vlăjgan înalt de trei arşini, cu nişte labe de mîini, vă puteţi închipui, făcute de natura însăşi pentru a le da ghes surugiilor, pe scurt, un dentist în toată legea… Uite-aşa, l-au înşfăcat pe robul lui Dumnezeu, l-au urcat într-o căruţă, avîndu-l alături pe curier. «Bine, se gîndeşte Kopeikin, cel puţin nu trebuie să plătesc drumul, mulţumesc şi pentru asta.» Şi

merge Kopeikin alături de curier şi, mergînd întru cîtva alături de curier, se gîndeşte în sinea lui: «Dacă generalul spune să găsesc mijloace ca să mă ajut singur, bine, zice, o să găsesc mijloace!». Mda, după asta nu se mai ştie nimic, nici cum a fost dus la locul de domiciliu, nici care-i locul acesta. Aşa că, vă puteţi închipui, veştile despre căpitanul Kopeikin s-au stins, s-au înecat în apa uitării, în Lete, cum spun poeţii. Dar, domnilor, daţi-mi voie, pentru că acum începe, s-ar putea spune, firul, intriga romanului. Aşadar, nu se ştie unde a dispărut Kopeikin; dar n-au trecut, vă puteţi închipui, nici două luni, că în pădurile Reazanului a început să prade o bandă de tîlhari, iar căpetenia bandei aceleia, domnul meu, nu era altul decît…“

— Ascultă, Ivan Andreevici, spuse deodată şeful poliţiei, întrerupîndu-l, păi, după cum ai zis, căpitanul Kopeikin n-are o mînă şi un picior, pe cînd Cicikov…

La aceste vorbe, dirigintele poştei scoase un strigăt uşor şi-şi trase, cît putu de tare, o palmă peste frunte, zicîndu-şi ca să-l audă toată lumea: „Boule!“. Nu putea înţelege cum se face că nu-şi dăduse seama de asta de la începutul povestirii şi recunoscu că proverbul cu „mintea rusului cea de pe urmă“ e întru totul adevărat. Totuşi, peste cîteva clipe, încercă să dreagă busuiocul, spunînd că, de altfel, în Anglia mecanica este foarte perfecţionată, că se ştie din gazete că unul a inventat nişte picioare de lemn care, numai la atingerea unui arc nevăzut, îl duceau pe omul acela la dracu’-n praznic, de nu-i mai dădea nimeni de urmă.

Dar toţi se îndoiră foarte mult că Cicikov ar fi căpitanul Kopeikin şi găsiră că dirigintele poştei o cam luase razna. De altfel, la rîndul lor, nu se făcură nici ei de ruşine şi, stimulaţi de inteligenta presupunere a dirigintelui poştei, o luară la rîndul lor razna şi mai dihai. Printre numeroasele ipoteze, destul de perspicace în felul lor, era una ciudată,

care le întrecea pe toate: că Cicikov n-o fi fiind cumva Napoleon deghizat, că englezul de multă vreme invidiază Rusia fiindcă-i ţară atît de puternică şi de întinsă, că doar de cîteva ori chiar apăruseră caricaturi, în care un rus era zugrăvit stînd de vorbă cu un englez. Englezul stă în picioare şi ţine la spate un cîine legat de o sfoară, iar cîinele, cică, ar fi Napoleon: „Ai grijă, zice, dacă nu-mi convine ceva, îndată dau drumul cîinelui!“. Şi iată că acum, poate, i-or fi dat drumul de pe Insula Elena, iar el străbate Rusia, îl vezi şi zici că-i Cicikov, dar în realitate nu-i deloc Cicikov.

Fireşte, funcţionarii nu crezură nici asta, dar, după ce fiecare se mai gîndi şi chibzui în sinea sa, găsiră că Cicikov, dacă se întoarce ca să-l poţi vedea dintr-o parte, seamănă foarte bine cu portretul lui Napoleon. Şeful poliţiei, care făcuse campania din opt sute doisprezece şi-l văzuse cu ochii lui pe Napoleon, nu a putut să nu recunoască şi el că, la statură, nu-i nicidecum mai înalt decît Cicikov şi că, în ce priveşte alcătuirea trupului, nici despre Napoleon nu s-ar putea spune că ar fi prea gras, dar nici prea subţire. Poate că unii dintre cititori vor spune că aşa ceva e incredibil; autorul, ca să le facă pe plac, e gata să spună şi el că-i ceva incredibil, dar, ca un făcut, totul s-a petrecut întocmai ca în povestirea noastră şi asta-i cu atît mai uimitor cu cît oraşul nu era aşezat în vreun fund de ţară, ci se afla aproape de amîndouă capitalele. De altfel, trebuie să ne aducem aminte că toate acestea se petreceau la puţin timp după glorioasa izgonire a francezilor. Pe atunci toţi moşierii noştri, toţi funcţionarii, neguţătorii, tejghetarii, toţi ştiutorii de carte, ba şi neştiutorii, deveniseră politicieni înfocaţi – şi asta a durat cel puţin opt ani. *Moskovskie vedomosti* şi *Sîn otecestva* erau citite fără cruţare, încît în mîna ultimului cititor ajungeau ferfeniţite şi nu mai erau bune de nimic. În loc să întrebe: „Cu cît ai vîndut,

taică, măsura de ovăs?“ sau „Cum te-ai folosit de prima zăpadă de ieri?“, întrebau: „Ce mai scrie în ziare, nu cumva i-au dat iar drumul lui Napoleon de pe insulă?“. Negustorii umblau cu frica-n sîn, căci credeau orbeşte în prezicerea unui proroc care zăcea de trei ani la închisoare. Prorocul apăruse nu se ştie de unde, în opinci şi cu cojocul duhnind amarnic a peşte împuţit, şi dăduse de ştire că Napoleon este antihristul, că-i ţinut într-un lanţ de piatră undeva peste şase ziduri şi şapte mări, dar că mai tîrziu îşi va rupe lanţul şi va pune stăpînire pe lume. Pentru această prezicere, prorocul nimerise, cum se cuvenea, la închisoare, dar apucase să-şi facă treaba şi-i zăpăcise de tot pe negustori. Mult timp după aceea, chiar şi cînd puneau la cale afaceri bănoase, se duceau la bodegă să bea ceai ca adălmaş şi să vorbească despre antihrist. Mulţi dintre funcţionari şi dintre aristocraţi se gîndeau şi ei, fără să vrea, la asta, molipsiţi de misticism, care, după cum se ştie, era pe atunci foarte la modă, vedeau în fiecare literă a cuvîntului „Napoleon“ o semnificaţie specială; mulţi chiar descoperiră în el cifrele apocaliptice. Aşadar, nu-i defel de-a mirării că funcţionarii, fără voia lor, ajunseră să se gîndească la acest aspect; curînd, totuşi, se dezmeticiră, băgînd de seamă că imaginaţia le era exagerat de sprintenă şi că toate acestea nu aveau nici o noimă. Se gîndiră cît se gîndiră, chibzuiră cît chibzuiră şi, în cele din urmă, îşi ziseră că n-ar fi rău să-l descoase bine pe Nozdriov. Deoarece el fusese primul care stîrnise istoria cu sufletele moarte şi se afla, cum se spunea, în relaţii strînse cu Cicikov, însemna că, fără îndoială, ştia cîte ceva din viaţa acestuia, aşa că merita să încerce să afle ce va zice Nozdriov.

Ciudaţi oameni mai sînt şi aceşti domni funcţionari, la fel ca şi ceilalţi slujbaşi: doar ştiau foarte bine că Nozdriov e un mincinos, că nu poţi da crezare nici unui cuvînt de-al lui, oricît de neînsemnat, şi totuşi găsiră de cuviinţă că trebuie

să-l asculte. Mai înţelege-te cu omul! Nu crede în Dumnezeu, dar e sigur că va muri dacă are mîncărimi la rădăcina nasului; lasă să-i treacă pe lîngă ureche creaţia unui poet, limpede ca lumina zilei, pătrunsă de armonia şi înalta înţelepciune a naturii, şi se repede la ceea ce îndrugă un vîntură-lume care sfarmă, întoarce pe dos natura; şi bazaconiile astea îi plac, se-apucă să strige: „Uite unde-i adevărata cunoaştere a tainelor inimii“. Toată viaţa crede că doctorii habar n-au de nimic şi pînă la urmă se duce la o babă care îl doftoriceşte cu şoapte şi scuipături sau, şi mai bine, scorneşte el însuşi un decoct din cine ştie ce porcărie, care, Dumnezeu ştie de ce, i se pare că ar fi cel mai bun remediu pentru boala de care suferă. Desigur, domnii funcţionari pot fi în parte scuzaţi, avînd în vedere situaţia dificilă în care se aflau. Despre un om care se îneacă se spune că se agaţă şi de o surcică fără a-şi da seama că surcica ar putea ţine doar o muscă, pe cînd el are patru puduri în greutate, dacă nu cumva chiar cinci; dar, în momentul acela, lui nu-i trece aşa ceva prin cap; şi iată-l agăţîndu-se de surcică. Aşa şi domnii noştri s-au agăţat pînă la urmă de Nozdriov. Şeful poliţiei îi scrise pe loc un bilet, rugîndu-l să vină la serată, şi un vardist cu botfori, cu obrajii îmbujoraţi de o plăcută rumeneală, dădu fuga de îndată, ţinîndu-şi sabia cu mîna şi ţopăind, pînă la Nozdriov acasă. Nozdriov era ocupat cu o treabă foarte importantă: de patru zile nu ieşise din cameră, nu lăsase pe nimeni să intre, iar mîncarea o primea pe fereastră – chiar slăbise şi se înverzise la faţă. Ceea ce făcea el cerea multă atenţie: din cîteva zeci de pachete de cărţi de joc, alcătuia o singură pereche, dar una atît de bine măsluită, încît să se poată bizui pe ea ca pe prietenul cel mai credincios. Mai avea de lucru cel puţin două săptămîni; în tot acest timp, Porfiri trebuia să cureţe, cu o perie specială, buricul căţelului de rasă Medeleanka şi să-l spele cu săpun de trei ori pe zi. Nozdriov se supără foc

că a fost deranjat din însingurarea lui; mai întîi îl trimise pe vardist la dracu', dar, după ce citi în biletul şefului poliţiei că e rost de un chilipir, pentru că la serată era aşteptat un ageamiu, se îmbună pe loc, încuie iute camera cu cheia, se îmbrăcă la nimereală şi se duse la ei. Depoziţiile, mărturiile şi ipotezele lui Nozdriov erau într-un contrast atît de izbitor cu cele ale domnilor funcţionari, încît pînă şi ultimele lor presupuneri fură date peste cap. Hotărît lucru, Nozdriov era un om pentru care îndoielile nu existau cîtuşi de puţin; pe cît de şubrede şi timide erau ipotezele celorlalţi, pe atît de ferme şi sigure erau ale sale. Răspunse pe puncte, fără să clipească, le declară că Cicikov a cumpărat suflete moarte de cîteva mii şi că i-a vîndut şi el, pentru că nu vedea de ce nu i-ar vinde; la întrebarea dacă nu cumva e spion şi încearcă să afle ceva, Nozdriov răspunse că da, e spion, că încă din şcoală, unde au învăţat împreună, i se spunea „iscoadă" şi că pentru asta colegii, printre care şi el, i-au tras o bătaie, încît pe urmă au trebuit să-i pună numai la tîmple două sute patruzeci de lipitori (de fapt, voia să spună patruzeci, dar două sute i-au venit de la sine). La întrebarea dacă nu cumva e falsificator de bani, răspunse că-i falsificator şi chiar le povesti o întîmplare din care reieşea neobişnuita abilitate a lui Cicikov: cum, aflînd că are în casă două milioane de bancnote false, poliţia îi sigilase locuinţa şi pusese cîte două sentinele la fiecare uşă şi cum Cicikov le schimbase pe toate într-o singură noapte, astfel încît a doua zi, cînd au fost ridicaţi banii, au văzut că toate bancnotele erau veritabile. La întrebarea dacă într-adevăr Cicikov avea intenţia s-o răpească pe fiica guvernatorului şi dacă e adevărat că el însuşi îi promisese că-l va ajuta şi că se va implica în treaba asta, Nozdriov răspunse că l-a ajutat şi că, dacă n-ar fi fost el, n-ar fi ieşit nimic; aici văzu şi el că a minţit chiar degeaba şi că astfel putea s-o păţească, dar nu mai

era în stare să-şi pună frîu la limbă. De altfel, ar fi fost şi greu, pentru că-i veneau de la sine nişte amănunte la care nu putea nicidecum să renunţe: spuse chiar numele satului în care trebuia să aibă loc cununia, anume satul Truhmaciovka[110], spuse că popa era părintele Sidor, care urma să primească şaptezeci şi cinci de ruble pentru cununie şi că acesta n-ar fi acceptat pentru nimic în lume, dacă el nu l-ar fi speriat ameninţîndu-l că-l denunţă fiindcă îl cununase pe făinarul Mihail cu o cumătră de-a lui. Ajunse cu amănuntele atît de departe, încît începu să înşire pînă şi numele surugiilor. Încercară să aducă vorba despre Napoleon, dar de îndată le păru rău că încercaseră, pentru că Nozdriov le turnă nişte bazaconii, care nu numai că nu semănau deloc a adevăr, dar nu semănau chiar a nimic, aşa că funcţionarii oftară şi-l lăsară în plata Domnului, şi numai şeful poliţiei îl ascultă încă mult timp, doar-doar va afla ceva pînă la urmă, pînă cînd dădu şi el a lehamite din mînă şi spuse: „Dracu' mai ştie ce-i şi asta". În sfîrşit, toţi funcţionarii căzură de acord că, oricît ar vrea ei, plopul nu va face pere, nici răchita micşunele. Şi rămaseră funcţionarii într-o situaţie chiar mai proastă decît la început, constatînd la sfîrşitul cercetărilor că n-au putut afla deloc cine era Cicikov. Astfel se văzu limpede ce fel de creatură e omul: e înţelept, inteligent şi cu scaun la cap numai cînd e vorba despre alţii, nu despre el însuşi. Ce sfaturi prevăzătoare, ferme îţi dă în momentele grele ale vieţii! „Ce cap descurcăreţ! strigă mulţimea. Ce caracter dintr-o bucată!" Dar ia să se abată vreo nenorocire asupra acestui cap descurcăreţ, ia să se pomenească el însuşi într-un moment greu al vieţii, că s-a zis cu caracterul, omul dintr-o bucată s-a zăpăcit de tot şi a ajuns un biet laş acolo, un copil slab şi fricos sau pur şi simplu un fătălău, cum ar spune Nozdriov.

Nu se ştie din ce pricină, toate aceste presupuneri, păreri şi zvonuri îl afectară cel mai

mult pe bietul procuror. Îl afectară într-o asemenea măsură încît, ajuns acasă, începu să se gîndească, să se tot gîndească şi, cum se spune, îi căşună ceva din senin şi muri. L-o fi lovit damblaua sau mai ştiu eu ce, dar, cum stătea pe scaun, s-a prăbuşit cu faţa în sus. Ai casei, cum se obişnuieşte, plesniră din palme, strigară: „DoamneDumnezeule!“, trimiseră după doctor ca să-i ia sînge, dar văzură că procurorul nu mai era decît un trup fără suflet. De-abia atunci aflară cu durere că răposatul avusese într-adevăr suflet, dar că, din modestie, nu-l arătase niciodată. Însă faptul morţii era la fel de înspăimîntător la un om mic, ca şi la unul mare: cel care pînă nu demult umbla, se mişca, juca *whist*, semna felurite hîrtii şi era văzut atît de des printre funcţionari cu sprîncenele sale stufoase şi cu ochiul veşnic clipitor, acum zăcea pe masă, ochiul stîng nu-i mai clipea deloc, numai sprînceana încă-i mai era ridicată a întrebare. Însă doar unul Dumnezeu ştie ce întreba răposatul, de ce a murit sau de ce a trăit.

Dar asta, totuşi, e absurd! E ceva neverosimil! Nu se poate ca funcţionarii să se fi speriat singuri pînă într-atît! E imposibil să născoceşti singur atîtea neghiobii, să te îndepărtezi de adevăr atît de mult, cînd pînă şi un copil vede care-i realitatea! Aşa vor spune mulţi cititori şi-l vor dojeni pe autor pentru nerozii, sau vor spune că bieţii funcţionari sînt proşti, întrucît omul este darnic cu cuvîntul „prost“ şi-i gata să-l folosească de douăsprezece ori pe zi, ca să intre sub pielea unui semen. E de-ajuns să ai o parte proastă din zece ca să fii declarat prost, în pofida celorlalte nouă părţi bune. Cititorului îi e uşor să judece din colţul lui liniştit sau de pe culmea de unde are o largă perspectivă spre tot ce se întîmplă jos, unde omul nu vede decît lucrurile apropiate. Şi în letopiseţul universal al omenirii sînt multe veacuri întregi care, s-ar părea, ar trebui şterse şi spulberate, ca fiind inutile. Pe lume s-au săvîrşit multe erori pe care, s-ar

părea, acum nici un copil nu le-ar comite. Ce drumuri întortocheate, pustii, înguste, sălbatice, ocolitoare a ales omenirea, încercînd să ajungă la adevărul etern, în timp ce în faţă i se deschidea calea dreaptă, asemănătoare drumului ce duce spre edificiul splendid, hărăzit regelui să-i fie palat! Acesta-i mai larg şi mai frumos decît celelalte drumuri, e scăldat în soare şi luminat de făclii toată noaptea, dar oamenii au trecut pe lîngă el, străbătînd întunericul. Şi de cîte ori, după ce-au fost puşi pe drumul drept de înţelesul venit din cer, s-au priceput să se poticnească şi să se abată de la el, au fost în stare să nimerească, ziua-n amiaza mare, în hăţişuri de netrecut, s-au priceput să-şi arunce unul altuia ceaţă în ochi şi, tîrîndu-şi picioarele după luminiţele din mlaştini, s-au priceput să ajungă pe marginea unei prăpăstii, întrebîndu-se apoi cu spaimă unii pe alţii: unde-i ieşirea, unde-i drumul? Generaţia de acum vede totul limpede, se miră de rătăcirile din trecut, rîde de nepriceperea strămoşilor, fără să vadă că acest letopiseţ e scris cu foc ceresc, că fiecare literă a lui strigă, că de pretutindeni un deget ager se îndreaptă spre ea, spre generaţia de acum; dar rîde generaţia de acum şi, cu înfumurare, cu mîndrie, începe un şir de noi rătăciri, de care urmaşii vor rîde la rîndul lor.

Cicikov habar n-avea de toate acestea. Ca un făcut, tocmai atunci se procopsise cu o răceală uşoară, cu o falcă umflată şi gîtul puţin inflamat, cu care este darnică din cale-afară clima multora dintre oraşele noastre reşedinţă de gubernie. Pentru ca, Doamne fereşte, să nu i se curme firul vieţii fără să lase urmaşi, îşi zise că-i mai bine să stea trei zile în casă. În decursul acestor zile, făcu gargară cu lapte, punînd în pahar cîte o smochină, pe care mai apoi o mînca, şi ţinu legată de obraz o perniţă cu muşeţel şi camfor. Dorind să-şi omoare timpul cu ceva, făcu vreo cîteva cópii noi şi amănunţite ale listelor cu ţărani cumpăraţi, citi

chiar un volum cu ducesa de La Vallière[111], pe care îl găsi în geamantan, răscoli prin casetă şi se uită la obiectele şi hîrtiile de acolo, pe unele le reciti şi în cele urmă i se urî de tot. Nu putea nicidecum să înţeleagă de ce nici unul dintre funcţionarii oraşului nu venise măcar o dată să-l întrebe de sănătate, cînd, pînă nu demult, în faţa hotelului trăgea mereu cîte-o brişcă, ba a dirigintelui poştei, ba a procurorului, ba a preşedintelui. Strîngea doar din umeri, umblînd prin cameră. În sfîrşit, se simţi ceva mai bine şi se bucură că poate ieşi la aer. Fără să mai amîne, se apucă să-şi facă toaleta, încuie caseta, îşi turnă apă fierbinte într-un pahar, scoase pămătuful şi săpunul, cu gînd să se bărbierească, fiindcă, de altfel, era şi timpul s-o facă, pentru că, pipăindu-şi barba cu palma şi privindu-se în oglindă, observase: „Tii, ce pădure mi-a crescut!“. Şi, într-adevăr, chiar dacă nu-i crescuse o pădure, pe obraz şi pe bărbie îi răsărise o semănătură destul de deasă. După ce se bărbieri, se apucă să se îmbrace atît de vioi şi de grăbit, încît mai că nu sări din pantaloni. În sfîrşit, se văzu îmbrăcat, stropit cu apă de colonie şi, înfofolindu-se cît mai gros, ieşi în stradă, nu înainte de a-şi înfăşura obrazul, din prudenţă, într-un fular gros. Ca oricărui om însănătoşit, ieşirea din casă i se păru o sărbătoare. Tot ce întîlnea în cale parcă rîdea spre el: şi casele, şi ţăranii care treceau pe-alături, de altfel destul de serioşi, dintre care unii apucaseră să-i dea peste bot vreunui fîrtat. Prima vizită intenţiona să i-o facă guvernatorului. Pe drum, multe gînduri îi trecură prin minte; prin faţa ochilor i se învîrtea făptura bălaie, imaginaţia începuse să-i zburde puţin, aşa că el însuşi glumea şi rîdea pe propria lui socoteală. În această dispoziţie, ajunse la uşa guvernatorului. În tindă, chiar dădu să-şi arunce mantaua de pe umeri, cînd uşierul îl ului cu nişte cuvinte total neaşteptate:

— Am poruncă să nu vă primesc!

— Cum, ce-i cu tine, nu m-ai cunoscut? Uită-te bine la mine! îi spuse Cicikov.

— Cum să nu vă cunosc, doar nu vă văd prima oară, zise uşierul. Dar tocmai pe dumneavoastră am poruncă să nu vă primesc. Pe ceilalţi, da.

— Asta-i bună! Cum aşa? De ce?

— Aşa-i porunca, înseamnă că aşa trebuie, spuse uşierul şi adăugă: „Da“. Apoi i se puse în cale absolut dezinvolt, fără să mai păstreze vreo urmă din atitudinea prevenitoare, cu care altădată se grăbea să-i ia mantaua de pe umeri. Parcă, privindu-l, se gîndea în sinea lui: „Ehe-he! Dacă boierii îţi fac vînt pe scară înseamnă că nu-i nimic de capul tău!“.

„E ceva de neînţeles!“, îşi spuse Cicikov şi se duse de îndată la preşedintele curţii, dar preşedintele curţii se zăpăci atît de tare văzîndu-l, încît nu fu în stare să lege două vorbe şi-i spuse atîtea nerozii, încît amîndoi simţiră că li se face ruşine. După ce plecă, oricît se strădui Cicikov pe drum să-şi explice şi să priceapă ce-or fi însemnînd vorbele preşedintelui şi la ce anume se vor fi referit ele, nu izbuti şi pace. Apoi trecu pe la ceilalţi: la şeful poliţiei, la viceguvernator, la dirigintele poştei, dar cu toţii ori nu-l primiră, ori îl primiră atît de ciudat, purtară cu el conversaţii atît de forţate şi confuze, se arătară atît de derutaţi şi totul păru atît de lipsit de noimă, încît Cicikov ajunse să se îndoiască de sănătatea creierului lor. Mai încercă să-i viziteze şi pe alţii, ca să înţeleagă măcar care-o fi cauza acestei zăpăceli, dar nu află nici o cauză. Ca un om pe jumătate adormit, umblă fără ţintă prin oraş, fără să fie în stare să-şi dea seama dacă el e cel care şi-a ieşit din minţi sau funcţionarii şi-au ieşit din minţi, dacă toate acestea se petrec în vis sau aiureala asta se întîmplă aievea. Tîrziu, în amurg, se întoarse la hotel, de unde plecase într-o dispoziţie atît de bună, şi, de urît, porunci să i se aducă ceai. Îngîndurat şi meditînd

aiurea la situaţia ciudată în care se afla, începu să toarne ceaiul, cînd deodată uşa camerei lui se deschise şi Nozdriov îşi făcu apariţia în modul cel mai neaşteptat cu putinţă.

— Cum zice proverbul: „Pentru un prieten, nici un ocol de şapte verste nu-i cale lungă!“ spuse el, scoţîndu-şi şapca. Trec pe-alături, văd lumină la fereastră, hai, zic, să intru, că n-o fi dormind. A! Bine că ai ceaiul pe masă, o să beau cu plăcere şi eu o ceaşcă: la masa de prînz m-am îndopat cu tot felul de porcării, că acuma încep maţele să mi se întoarcă pe dos. Porunceşte să-mi umple o pipă. Unde ţi-e pipa?

— Eu nu fumez pipă, spuse cu răceală Cicikov.

— Aiurea, de parcă n-aş şti că fumezi. Hei! Cum îl cheamă pe servitorul tău? Hei, Vahramei, ascultă!

— Păi, nu-i Vahramei, e Petruşka.

— Cum aşa? Mai înainte îl aveai pe Vahramei.

— N-am avut nici un Vahramei.

— Da, exact, Deriobin[112] are un Vahramei. Închipuie-ţi ce noroc pe Deriobin: mătuşă-sa s-a certat cu feciorul ei pentru că s-a însurat cu o iobagă şi acum a trecut toată moşia pe numele lui. Uite, mă gîndesc ce bine-ar fi să am şi eu o asemenea mătuşă pentru toate cîte o să se mai întîmple! Fireşte, ştiu că eşti ocupat uneori cu treburi savante, că-ţi place să citeşti (de unde-o fi tras Nozdriov concluzia că eroul nostru se ocupă cu treburi savante şi că îi place să citească, asta, recunoaştem, n-o putem spune nicidecum; iar Cicikov cu atît mai puţin). Ah, frate Cicikov numai dacă ai vedea… uite, asta chiar ar fi fost o inspiraţie pentru mintea ta satirică (de ce mintea lui Cicikov o fi fost satirică, nici asta nu se ştie). Închipuie-ţi, frate, jucam *gorka* la negustorul Lihaciov[113] şi ce-am mai rîs! Perependev[114], care era cu mine, zice: „Uite, dacă acum ar fi aici

Cicikov, i-ar arăta el lui!“. (De fapt, Cicikov nu întîlnise în viaţa lui nici un Perependev.) Dar, frate, trebuie să recunoşti, zău aşa, că te-ai purtat din cale-afară de porceşte cu mine cînd jucam dame, doar cîştigam… Da, frate, m-ai tras pe sfoară. Dar eu, dracu’ să mă ia, nu sînt în stare să mă supăr. Mai înainte cu preşedintele… Ah, da! Trebuie să-ţi spun că în oraş toţi sînt împotriva ta, cred că faci bani falşi, au vrut să mă descoase, dar eu ţi-am luat apărarea cu înverşunare, le-am spus că am învăţat la aceeaşi şcoală cu tine, că l-am cunoscut pe tatăl tău… Ce să mai zic, le-am tras o minciună gogonată.

— Eu fac bani falşi!? strigă Cicikov, săltîndu-se de pe scaun.

— Totuşi, cu ce i-ai speriat? continuă Nozdriov. Ei, lua-i-ar dracu’, şi-au ieşit din minţi de spaimă: spun despre tine că eşti şi bandit, şi spion… Iar procurorul a murit de frică, mîine-i înmormîntarea. Nu vii şi tu? Ei, drept să-ţi spun, se tem de noul guvernator general, li-i frică să nu păţească ceva din cauza ta. Însă eu unul mă gîndesc că, dacă guvernatorul general o să umble cu nasul pe sus şi o să-şi dea importanţă, n-o s-o scoată la capăt cu nobilimea. Nobilimea cere afecţiune, nu-i aşa? Desigur, poţi să te ascunzi în birou şi să nu dai nici un bal, dar ce cîştigi din asta? Nu cîştigi nimic. Dar să ştii, Cicikov, că ai pus la cale o treabă riscantă.

— Care treabă riscantă? întrebă, neliniştit, Cicikov.

— Păi, răpirea fiicei guvernatorului. Eu unul, mărturisesc, mă aşteptam, zău că mă aşteptam. De prima dată, de cum v-am văzut împreună la bal, mi-am şi zis că Cicikov nu-şi pierde aiurea timpul… Altfel însă, degeaba ai ales-o, nu găsesc nimic frumos la ea. Este una, rudă cu Bikusov[115], fiica sorei lui, ce mai fetişcană, o bomboană, nu altceva!

— Ce tot îndrugi acolo? Cum s-o răpesc pe fiica guvernatorului, te-ai ţicnit!? strigă Cicikov, holbîndu-şi ochii cît cepele.

— Lasă, frate, că tare ascuns mai eşti! Eu unul, mărturisesc, de asta am venit: poftim, sînt gata să te ajut. Aşa să fie! Îţi ţin pirostriile, trăsura şi caii de schimb îi dau tot eu, numai să ne înţelegem: trebuie să mă împrumuţi cu trei mii. Taie-mă, omoară-mă, dar am nevoie de banii ăştia!

În decursul flecărelii lui Nozdriov, Cicikov se frecă de cîteva ori la ochi, dorind să se încredinţeze că nu visează. Banii falşi, răpirea fiicei guvernatorului, moartea procurorului, de care s-ar fi făcut vinovat chiar el, sosirea guvernatorului general… toate acestea îi băgară frica în oase. „Dacă aşa stau lucrurile, îşi zise în sinea lui, n-are rost să mai zăbovesc, trebuie să mă car cît mai repede de aici.“

Se străduí să-i facă vînt cît mai iute lui Nozdriov, îl chemă de îndată pe Selifan şi porunci să fie gata în zori, astfel încît în chiar dimineaţa următoare, la ora şase, să plece negreşit din oraş: totul să fie pus la punct, brişca să fie unsă şi toate celelalte. Selifan rosti: „Am înţeles, Pavel Ivanovici!“ şi se opri, totuşi, cîtva timp în dreptul uşii, fără să se mişte. Boierul îi porunci în aceeaşi clipă lui Petruşka să scoată de sub pat geamantanul, care se acoperise cu un strat gros de praf, şi, împreună cu el, se apucă să pună în geamantan, cam la nimereală, ciorapii, cămăşile, rufăria spălată şi nespălată, calapoadele de cizme, calendarul… Toate acestea erau aruncate claie peste grămadă; Cicikov ţinea morţiş să fie gata de cu seară, pentru ca a doua zi să n-aibă nici un motiv de întîrziere. După ce stătu vreo două minute în dreptul uşii, Selifan ieşi pînă la urmă, foarte încet, din cameră. Încet, neînchipuit de încet, coborî scara, lăsînd, cu cizmele ude, urme pe treptele roase; şi mult timp se scărpină în ceafă. Ce-o fi însemnînd acest scărpinat? Şi ce-o fi

însemnînd scărpinatul în general? Necazul că, iată, nu va mai avea parte a doua zi de întîlnirea cu un fîrtat al lui, îmbrăcat într-un cojoc jerpelit şi încins cu un brîu, întîlnire care trebuia să se întîmple într-o crîşmă împărătească? Sau, poate, în locul acesta nou îşi găsise o mîndruţă şi-i părea acum rău să se lipsească de statul în poartă pe înserate, de strîngerea diplomatică a mînuşiţelor ei albe la ceasul cînd, după ce amurgul s-a trîntit ca o cuşmă deasupra oraşului, un flăcău în cămaşă roşie zdrăngăne din balalaică în faţa slugilor boiereşti şi mulţimea de toate rangurile, după ce şi-a isprăvit treburile, stă în tihnă la taclale? Sau pur şi simplu îi părea rău că trebuia să-şi lase locul cald de sub cojoc, din bucătăria slugilor, de lîngă cuptor, că trebuia să se lase păgubaş de borşul cu pateuri moi, orăşeneşti, ca să pornească iar pe ploaie şi noroi, îndurînd toate cîte se pot întîmpla la drum? Domnul ştie, n-ai cum să ghiceşti. La poporul rus, scărpinatul în ceafă poate însemna multe lucruri felurite.

Capitolul al XI-lea

Totuşi, nimic nu se petrecu după cum plănuise Cicikov. În primul rînd, se trezi mai tîrziu decît avea de gînd. Asta era prima neplăcere. După ce se sculă, trimise imediat să întrebe dacă sînt înhămaţi caii la brişcă şi dacă totul e gata, dar i se spuse că nici caii nu erau înhămaţi la brişcă şi că nimic nu era gata. Asta era cea de-a doua neplăcere. Se supără, se pregăti chiar să-i tragă vreo cîteva scatoalce prietenului nostru Selifan şi, nerăbdător, nu aştepta decît să vadă ce în ce fel se va dezvinovăţi acesta. Curînd, Selifan se arătă în uşă şi boierul avu plăcerea să audă cuvintele pe care slugile le rostesc de obicei cînd trebuie să plece numaidecît la drum.

— Păi, Pavel Ivanovici, trebuie să potcovim caii.

— Bine, javră, bine, nătărăule, de ce nu mi-ai spus mai devreme? N-ai avut timp?

— Timp am avut eu… Dar şi la o roată, Pavel Ivanovici, ar trebui strînsă şina, căci drumu-i acu' cu hopuri şi hîrtoape… Şi daţi-mi voie să vă spun că partea dinainte a briştii e şubrezită rău şi poate că nici două poşte n-o să ţină.

— Ticălosule! strigă Cicikov, plesnind din palme şi venind atît de aproape de el încît Selifan, temîndu-se să nu se aleagă cu un cadou din partea boierului, se trase puţin înapoi şi se feri în lături. Ţi-ai pus în gînd să mă omori? Vrei să mă înjunghii? Vrei să-mi tai beregata la drumul mare, tîlharule, javră, afurisitule, dihanie de apă sărată!? Da, da!? Trei săptămîni am stat aici, nu? Măcar să fi suflat o vorbă, stricatule! Şi acum, în ceasul al doisprezecelea, mi-o pui pe tavă! Acum, cînd trebuie să fiu cu ochii în patru, cînd trebuie să mă urc în brişcă şi să plec, tocmai acum mi-ai făcut pocinogul, da? Doar ai ştiut, nu? Nu-i aşa că ai ştiut? Răspunde! Ai ştiut? Da?

— Am ştiut, răspunse Selifan, lăsîndu-şi privirea în pămînt.

— Şi de ce nu mi-ai spus?

La această întrebare Selifan nu-i răspunse nimic, dar, cu capul plecat, părea că-şi zice: „Ia te uită ce dandana: am ştiut şi n-am spus!".

— Acum du-te şi adu un fierar, dar în două ceasuri să fie totul gata. Auzi? În două ceasuri negreşit şi, dacă n-o să fie gata, te… te… te pun cu lanţul în coarne şi te leg! Eroul nostru era supărat foc.

Selifan dădu să se întoarcă spre uşă şi să iasă, dar se opri şi spuse:

— Boierule, mai e ceva, calul pag ar trebui vîndut, pentru că, Pavel Ivanovici, e mare ticălos, aşa cal să nu-i dea Dumnezeu nimănui, numai te încurcă…

— Ba bine că nu, am să dau acum fuga să-l vînd la obor!

— Zău, Pavel Ivanovici, numai pe dinafară-i arătos, dar la treabă-i viclean. Cal ca el nicăieri…

— Prostule! O să-l vînd cînd o să vreau eu! Auzi la el, se-apucă să judece! Uite, dacă nu aduci fierarii şi nu-i gata totul în două ceasuri, îţi trag o bătaie… de n-o să-ţi mai recunoşti singur mutra. Hai, cară-te!

Selifan ieşi.

Cicikov se indispuse de tot şi trînti la pămînt sabia care-l însoţea la drum pentru a băga spaima în cine trebuie. Mai mult de un sfert de oră se tocmi cu fierarii, întrucît ei, ca toţi fierarii, erau nişte tîlhari înrăiţi şi, băgînd de seamă că e vorba despre un lucru care cere mare grabă, trîntiră un preţ de exact şase ori mai mare. Oricît se înfierbîntă, oricît îi ocărî spunîndu-le că-s pungaşi, bandiţi, jecmănitori ai călătorilor, oricît le pomeni chiar şi de Judecata de Apoi, fierarii se ţinură tare şi nu numai că nu lăsară din preţ, dar, în loc de două ore, se întinseră cu lucru cinci ore şi jumătate în cap. În acest răstimp, el avu plăcerea să treacă prin momentele de bucurie pe care le ştie orice călător, cînd toate lucrurile sînt puse în geamantan şi în cameră zac vraişte numai sfori, hîrtii şi alte gunoaie, cînd omul nici nu pleacă, nici nu rămîne, cînd vede de la fereastră trecători care discută despre gologanii lor şi îşi ridică ochii spre el, cu un fel de curiozitate prostească, după care îşi văd de drum, ceea ce-l seacă şi mai tare la inimă pe bietul călător silit să mai întîrzie. Tot ce este împrejur, tot ce vede: şi prăvălioara din dreptul ferestrei lui, şi capul bătrînei care locuieşte în casa de peste drum şi se apropie mereu de fereastra cu perdele scurte – totul îl scîrbeşte, dar nu-l face să plece de la geam. Stă locului, ba uitînd de sine, ba arătînd o atenţie tîmpă pentru tot ce se mişcă şi nu se mişcă în faţa lui, ba striveşte înciudat o muscă ce bîzîie şi se zbate pe geam, sub apăsarea degetului său. Dar

toate au un sfîrşit, şi clipa dorită veni: totul era gata, partea din faţă a briştii era reparată cum trebuie, la roată era pusă o şină nouă, caii fuseseră aduşi de la adăpat, iar tîlharii de fierari plecaseră, după ce număraseră rublele de argint şi-i uraseră sănătate. În sfîrşit, şi caii fură înhămaţi la brişcă, şi doi colaci fierbinţi, de-abia cumpăraţi, fură băgaţi înăuntru, şi Selifan puse ceva pentru el în buzunarul de piele de pe-o latură a caprei, şi însuşi eroul nostru – salutat cu şapca în mînă de chelnerul birtului care, îmbrăcat în aceeaşi redingotă de demicoton, se afla şi el acolo, printre alţi servitori de la birt, printre valeţii şi vizitiii altor călători, adunaţi să caşte gura la plecarea boierului străin – trecînd prin micile întîmplări care însoţesc o plecare, urcă în brişca aceea, cu care călătoresc celibatarii şi de care, poate, cititorului i s-o fi urît şi, în cele din urmă, ieşi pe poarta hotelului.

„Slavă Ţie, Doamne!“ îşi zise Cicikov, făcîndu-şi cruce. Selifan plesni din bici; Petruşka stătu cîtva timp agăţat pe scară, apoi se aburcă şi el pe capră, iar eroul nostru, aşezîndu-se mai bine pe covoraşul gruzin, îşi puse la spate o pernă de piele, trase lîngă el cei doi colaci fierbinţi, după care brişca începu să salte şi să joace, datorită caldarîmului, care, după cum se ştie, avea puterea să arunce vehiculele în sus şi în toate părţile. Privea cu un simţămînt nelămurit copacii, zidurile, gardul şi străzile, care, la rîndul lor parcă săltînd, rămîneau încet în urmă şi pe care numai Dumnezeu putea să ştie dacă soarta îi hărăzise să le mai vadă vreodată de-a lungul vieţii. La o cotitură, brişca trebui să oprească, pentru că-i tăia calea un cortegiu funerar ce se întindea de-a lungul întregii străzi. Scoţînd capul din brişcă, Cicikov îi porunci lui Selifan să întrebe pe cine duceau la cimitir şi află că era înmormîntarea procurorului. Neplăcut impresionat, se piti îndată într-un colţ, ridică prelata şi trase perdelele. În timp ce trăsura stătea pe loc, Selifan şi Petruşka, descoperiţi cu

evlavie, se uitau la cortegiu să vadă cine şi cu ce mergea în urma mortului, îi numărau pe toţi cei ce veneau pe jos şi cu trăsurile, iar boierul, care le poruncise să nu recunoască pe nimeni şi să nu se salute cu valeţii cunoscuţi, se apucă şi el să tragă sfios cu coada ochiului prin ferestruicile din burduful de piele: cu pălăriile în mînă, în urma sicriului veneau toţi funcţionarii. Începu să se teamă ca nu cumva să-i recunoască trăsura, dar lor nu le ardea de asta. Nici măcar nu purtau între ei discuţiile practice pe care le întreţin de obicei cei ce însoţesc un mort. Toate gîndurile li se învîrteau în jurul propriilor persoane: se întrebau cum va fi noul guvernator general, cum se va apuca de treabă şi ce părere îşi va face despre ei. În urma funcţionarilor ce mergeau pe jos, veneau caleştile din care scoteau capetele doamnele cu bonete cernite. După cum li se mişcau buzele şi mîinile, se vedea că discută cu însufleţire; poate şi ele vorbeau despre sosirea noului guvernator general şi-şi dădeau cu presupusul în privinţa balurilor pe care le va da acesta, făcîndu-şi griji de veşnicele lor festonaşe şi volănaşe. În sfîrşit, după caleşti, trecură una după alta cîteva brişti goale, apoi strada se goli şi eroul nostru putu să-şi vadă de drum. Dînd pe spate burduful de piele, oftă şi spuse din toată inima: „Uite-l şi pe procuror! A trăit, a trăit, iar pe urmă a murit! Şi, uite, o să scrie în ziare că, spre marea durere a subordonaţilor şi a omenirii întregi, a încetat din viaţă un cetăţean respectabil, un tată rar, un soţ exemplar şi cîte şi mai cîte; nu-i mare lucru să adauge că pe ultimul drum l-au însoţit bocetele văduvelor şi ale orfanilor; dar, dacă-i să ne gîndim bine şi să judecăm drept, singura ta calitate au fost sprîncenele stufoase“. Îi porunci lui Selifan să mîne mai iute şi se gîndi în sinea lui: „Totuşi, e bine că înmormîntarea mi-a tăiat drumul; se zice că-i semn bun dacă întîlneşti un mort“.

Între timp, brişca o coti pe străzi mai pustii; curînd, de-o parte şi de alta nu se mai văzură decît gardurile lungi, din scînduri, care prevesteau ieşirea din oraş. Curînd, iată, şi caldarîmul se sfîrşi, bariera şi oraşul rămaseră în urmă, nimic nu mai îngrădea privirea, aşa că… la drum! Şi iarăşi pe ambele părţi ale şleahului mare începură să se perinde stîlpi de verstă, căpitani de poştă, fîntîni, şire de care, sate cenuşii cu samovare, femei, cîte un hangiu bărbos şi dezgheţat, care vine-n fugă de la han şi-ţi aduce ovăsul în pumni, un drumeţ cu opincile ferfeniţă după un drum de opt sute de verste, tîrguşoare clădite la repezeală, cu dughene de lemn, butoaie cu făină, opinci, colaci şi alte mărunţişuri, bariere vărgate, poduri în reparaţie, cîmpii nemărginite de-o parte şi de alta, rădvane de-ale moşierilor, un soldat călare ducînd o ladă verde cu pulbere plumburie, ladă pe care scrie: bateria de artilerie cutare, fîşii verzi, galbene şi negre, proaspăt arate, zărindu-se printre stepe, un cîntec în depărtare, vîrfuri de pin în ceaţă, un dangăt de clopot ce se stinge în zare, ciori ca nişte roiuri de muşte şi orizontul nemărginit… Rusie! Rusie! Te văd din minunata, frumoasa mea depărtare, te văd: la sînul tău, totu-i sărac, răzleţit şi neîmbietor; n-ai minuni ale naturii care, încununate de minunile îndrăzneţe ale artei, să înveselească, să sperie privirea, n-ai oraşe cu palate înalte şi ferestre fără număr, căţărate pe stînci, n-ai copaci pitoreşti şi iederă crescută parcă o dată cu casele, în vuietul şi veşnica pulbere a cascadelor; capul nu se dă pe spate ca să privească stanele de piatră, îngrămădindu-se la nesfîrşit în înălţimea de deasupra lui; n-ai arce aruncate unul peste altul, năpădite de viţă-de-vie, de iederă şi de milioane şi milioane de trandafiri sălbatici, prin care să strălucească în depărtare veşnicele linii ale munţilor înălţaţi spre cerurile limpezi şi argintii. Totul e pustiu, totul e ca-n palmă la sînul tău; ca nişte puncte, ca nişte semne, de-abia se iţesc

printre lunci oraşele tale pitice; nimic nu ispiteşte şi nu farmecă privirea. Dar ce putere de neînţeles, tainică mă îndeamnă spre tine? De ce aud şi-mi răsună în urechi cîntecul tău tînguitor, care pluteşte în tot lungul şi latul tău, de la mare la mare? Ce-i în el, în acest cîntec? Ce cheamă, geme şi-mi rupe inima? Ce sunete mă sărută dureros şi-mi pătrund în suflet, şi-mi învăluie inima? Rusie! Ce vrei de la mine? Ce legătură de neînţeles e între noi? De ce te uiţi aşa la mine şi de ce tot ce-i în tine şi-a îndreptat asupra mea ochii plini de aşteptare?… Cuprins de nedumerire, încă mai stau nemişcat şi iată că mi-a umbrit fruntea un nor de furtună, împovărat de ploile ce or să vină, iar gîndul meu a muţit în faţa imensităţii tale. Ce proroceşte această întindere nemărginită? Aici, în tine, să nu se nască gîndul cel fără de hotar, cînd tu însăţi eşti nesfîrşită? Aici să nu sălăşluiască voinicul din poveste, cînd are unde să-şi săvîrşească isprăvile şi loc destul să hălăduiască? Şi cumplit mă cuprinde imensitatea falnică, răsfrîngîndu-se cu o putere îngrozitoare în adîncul meu; ochii mei s-au luminat de o tărie nefirească: Uhu! Ce zare strălucitoare, minunată, necunoscută pămîntului! Rusie!…

— Ţine-i, ţine-i, prostule! îi strigă Cicikov lui Selifan.

— Meriţi să-ţi dau cu paloşul peste cap! strigă un curier special, cu mustăţile de-un arşin, care venea călare din direcţia opusă. Nu vezi, afurisitule, că-i o trăsură oficială? Şi, ca o nălucă, o troică trecu vuind şi dispăru într-un nor de praf.

Ce cîntec straniu, şi îmbietor, şi purtător, şi minunat e în acest cuvînt: drum! Şi ce minunat e el însuşi, acest drum: o zi senină, frunzele toamnei, aerul rece… Să ne înfăşurăm mai bine în mantaua de călătorie, să ne tragem căciula peste urechi, să ne cuibărim cît mai bine în colţ! Pentru ultima oară a trecut prin mădulare frigul, apoi i-a luat locul o căldură plăcută. Caii gonesc… Ce ispititor se

furişează toropeala şi ţi se închid ochii, auzi de-acum prin somn cîntecul „Albe ninsori“ şi sforăitul cailor, şi huruitul roţilor, şi iată că sforăi, înghesuindu-l în colţ pe cel de lîngă tine. Te-ai trezit: cinci staţii au rămas în urmă; luna, un oraş necunoscut, biserici cu vechi cupole de lemn care se termină cu vîrfuri ascuţite şi negre, case cenuşii din bîrne şi altele albe, din piatră. Luna străluceşte şi aici, şi colo: parcă nişte năframe albe de pînză s-au întins pe ziduri, pe caldarîm, pe uliţe; le străbat stoluri de umbre negre ca tăciunii; luminate de razele piezişe ale lunii, acoperişurile de lemn parcă ar fi din tablă strălucitoare; şi nu se vede ţipenie de om: toată lumea doarme. Singură-singurică, la cîte-un geam, tremură o luminiţă: o fi vreun tîrgoveţ care-şi peticeşte singura lui pereche de cizme, sau un brutar ce se învîrteşte pe lîngă cuptor; ce-ţi pasă? Şi ce noapte! Doamne, ce noapte se săvîrşeşte în tărie! Iar văzduhul, iar cerul, îndepărtat, înalt, acolo, în adîncimea sa de neatins, s-a desfăcut atît de larg, atît de încîntător şi de limpede!… Dar suflarea rece a nopţii îţi intră în ochi, proaspătă, şi te alintă; tu începi să moţăi, să uiţi de tine şi să sforăi, iar cel de lîngă tine, înghesuit în colţul lui, se foieşte ursuz, simţindu-ţi greutatea. Te-ai trezit; şi iarăşi se aştern în faţa ta ogoarele şi stepele, fără nimic pe faţa lor, goale, pustii, deschise. Un stîlp de verstă cu cifra pe el zboară către tine; se crapă de ziuă; pe bolta rece şi albă apare o fîşie palidă de aur; vîntul se face mai proaspăt şi mai aspru: înfăşoară-te mai bine în manta!… Ce răcoare plăcută! Ce somnolenţă minunată te învăluie din nou! O zdruncinătură, şi iarăşi te-ai trezit. Soarele e în înalt. „Mai uşor, mai uşor!“ se aude o voce, trăsura coboară un deal pieptiş: jos, un zăgaz lat şi un iaz mare şi limpede, lucind în soare ca fundul unui vas de aramă: copacii, casele s-au împrăştiat pe costişă: ca o stea, străluceşte într-o parte crucea bisericii satului; trăncăneala ţăranilor şi o foame insuportabilă în

stomac… Doamne! Ce frumos eşti cîteodată drumule, drumule îndepărtat! De cîte ori, ca unul care piere şi se îneacă, m-am agăţat de tine şi tu de fiecare dată m-ai scos cu mărinimie la mal şi m-ai salvat! Şi cîte idei minunate, cîte visări poetice mi-au venit în minte în timp ce te străbăteam, cîte impresii încîntătoare mi-ai prilejuit!…

Dar nici prietenul nostru Cicikov nu simţea în acest timp visări întru totul prozaice. Ia să vedem ce simţea. Mai întîi nu simţea nimic şi doar se uita în urmă, dorind să se încredinţeze că a ieşit într-adevăr din oraş; dar cînd văzu că oraşul a rămas de mult în urmă, cînd nu mai zări nici fierăriile, nici morile, nici celelalte clădiri care se află de obicei împrejurul oraşelor, cînd pînă şi vîrfurile albe ale bisericilor de piatră intraseră de mult în pămînt, nu se mai gîndi decît la drum, uitîndu-se în dreapta şi în stînga, iar oraşul N.N. se şterse parcă din amintirea lui, de parcă trecuse prin el demult, în copilărie. În cele din urmă, şi drumul încetă să-l mai intereseze, începu să închidă ochii tot mai des şi să-şi plece capul spre pernă. Autorul mărturiseşte că asta îl bucură, întrucît găseşte astfel prilejul să vorbească despre eroul său, căci pînă acum, după cum cititorul a văzut, l-au împiedicat mereu s-o facă ba Nozdriov, ba diverse baluri, ba doamnele, ba pălăvrăgelile din oraş, ba, în sfîrşit, miile şi miile de fleacuri care par fleacuri doar atunci cînd sînt scrise într-o carte, însă, atîta timp cît circulă în lumea bună, sînt luate drept lucruri foarte importante. Dar acum să lăsăm totul deoparte şi să trecem direct la subiect!

Ne îndoim foarte mult că eroul ales de noi va fi pe placul cititorilor. Doamnelor nu le va place, asta o putem spune cu siguranţă, căci doamnele pretind ca eroul să fie perfecţiunea întruchipată şi, dacă are o pată cît de mică, sufletească sau trupească, e vai şi-amar! Oricît de adînc i-ar scruta autorul sufletul, chiar dacă i-ar reflecta imaginea mai bine decît o oglindă, în ochii lor tot nu

preţuieşte nimic. Corpolenţa şi vîrsta mijlocie a lui Cicikov îi vor dăuna: corpolenţa nu-i va fi iertată eroului în nici un caz şi foarte multe doamne, întorcîndu-şi capul, vor spune: „Ptiu, că tare-i urîcios!“. Vai! Toate acestea îi sînt cunoscute autorului, şi totuşi nu are cum să-şi aleagă drept erou un om virtuos, dar… poate, tot în această povestire, se vor face simţite alte strune, încă neatinse, se va arăta bogăţia imensă a spiritului rusesc, se va ivi un bărbat înzestrat cu bravură divină sau o copilă, o rusoaică minunată, cum nu mai găseşti alta pe lume, cu întreaga frumuseţe splendidă a sufletului feminin, toată numai generozitate şi spirit de sacrificiu. Şi, alături de ea, morţi vor părea toţi oamenii virtuoşi ai celorlalte seminţii, cum moartă este o carte alături de cuvîntul viu! Se vor ridica simţirile ruseşti… şi lumea va vedea cît de adînc s-a înrădăcinat în firea slavă ceea ce doar a alunecat peste firea altor popoare… Dar la ce bun, de ce să vorbim despre ceea ce va urma? Nu-i şade bine autorului, fiind de mult bărbat în toată firea, educat de-o aspră viaţă lăuntrică şi de luciditatea împrospătătoare a însingurării, să viseze cu ochii deschişi, asemenea unui adolescent. Toate la rîndul, locul şi timpul lor! Şi totuşi, omul virtuos nu a fost luat drept erou. Şi s-ar putea spune de ce nu a fost luat. Pentru că, în sfîrşit, e timpul să-l lăsăm să se odihnească pe bietul om virtuos, pentru că toate buzele rostesc în deşert cuvintele „om virtuos“; pentru că omul virtuos a fost prefăcut într-un cal şi nu-i scriitor să nu-l călărească, să nu-l îmboldească cu biciul şi cu tot ce-i cade la îndemînă; pentru că l-au sleit pe omul virtuos într-un asemenea hal, încît nu mai are nici urmă de virtute şi numai pielea şi oasele s-au ales din el; pentru că omul virtuos este recunoscut numai din ipocrizie; pentru că nimeni nu-l respectă pe omul virtuos. Nu, e timpul să înhămăm şi un ticălos. Deci, să înhămăm un ticălos!

Obîrşia eroului nostru e obscură şi modestă. Părinţii lui au fost nobili, dar Dumnezeu ştie dacă de viţă veche sau cu titlu personal[116]; nu semăna cu ei: în tot cazul, o rubedenie, care fusese de faţă la naşterea lui, o femeie scundă, cu picioarele scurte, dintre cele cărora li se spune de obicei ciovlici, luînd pruncul în braţe, strigase: „A ieşit cu totul altfel decît m-am aşteptat! Ar fi trebuit să se-arunce în partea bunică-si dinspre mamă, şi ar fi fost bine, dar s-a născut cum spune proverbul: nu seamănă nici cu maică-sa, nici cu taică-său, ci cu unul care-a trecut cîndva prin sat“. Dintru început, viaţa l-a privit acru şi mohorît prin ferestruica întunecoasă şi înzăpezită: în copilărie, n-a avut nici un prieten, nici un tovarăş de joacă! O cameră mică, nişte ferestre mici, care nu se deschideau nici iarna, nici vara, un tată, om bolnav, îmbrăcat cu o redingotă lungă, căptuşită cu blană de miel, cu tîrlici din lînă pe picioarele goale, care ofta mereu, umblînd prin cameră şi scuipînd în lădiţa cu nisip dintr-un ungher, statul veşnic pe-o laviţă, cu pana în mînă, cu cerneală pe degete şi chiar pe buze, veşnicul model de caligrafie în faţa ochilor: „Să nu minţi, să-i asculţi pe cei mai în vîrstă şi să ai virtutea în inimă“; veşnicul tîrşîit şi lipăit al papucilor prin cameră, glasul cunoscut, dar întotdeauna aspru: „Iar te ţii de prostii!“, care răsuna ori de cîte ori copilul, urîndu-i-se de monotonia muncii, adăuga unei litere un cîrlig sau o codiţă; şi veşnic ştiuta, veşnic neplăcuta durere cînd, imediat după aceste cuvinte, sfîrcul urechilor îi era răsucit din spate de unghiile unor degete lungi; iată tabloul sărac al primilor ani de copilărie, din care de-abia de i-au mai rămas cîteva imagini palide. Dar în viaţă totul se schimbă cu vioiciune: şi într-o zi, o dată cu primul soare al primăverii şi cu puhoaiele pornite la vale, tatăl îşi luă fiul şi plecă împreună cu el într-o teleguţă trasă de un căluţ dintre cei bălţaţi şi cu dungi gălbui, cărora geambaşii noştri le spun coţofene; îl mîna

un vizitiu, un cocoşat mărunţel, întemeietorul singurei familii de iobagi pe care o avea tatăl lui Cicikov, acesta ocupînd mai toate funcţiile din casă. Merseră cu coţofana mai mult de-o zi şi jumătate; pe drum înnoptară, trecură un rîu prin vad, mîncară plăcinte reci şi berbec fript şi de-abia în dimineaţa celei de-a treia zile ajunseră în oraş. Dinaintea băiatului străzile oraşului se arătară deodată în strălucita lor splendoare, făcîndu-l să rămînă de cîteva ori cu gura căscată. Apoi coţofana, cu tot cu teleguţă, coborî într-o groapă, de la care începea o ulicioară foarte îngustă, foarte povîrnită şi noroioasă; căluţul se chinui mult timp din răsputeri şi frămîntă noroiul cu copitele, îmboldit şi de cocoşat, şi de boier, şi în sfîrşit îi scoase într-o curte mică de pe costişă, cu doi meri înfloriţi în faţa unei căsuţe vechi, în spatele căreia era o grădiniţă mică şi pitică, unde nu se vedeau decît tufe de scoruş şi soc şi, în fund, o gheretă din scînduri, cu acoperiş din draniţă şi cu un gemuleţ îngust şi chior. Aici locuia o rubedenie de-a lor, o bătrînică sfrijită, care tot se mai ducea în fiecare zi la piaţă şi apoi îşi usca ciorapii lîngă samovar. Bătrînica mîngîie băiatul pe obraz şi se miră cît era de dolofan. Aici trebuia el să rămînă şi să se ducă în fiecare zi la şcoala din oraş. Tatăl lui, după ce rămase şi el peste noapte, a doua zi porni la drum. La despărţire, ochii lui de părinte nu vărsară lacrimi; îi dădu o monedă de aramă de cincizeci de copeici, să aibă de cheltuială şi pentru dulciuri, şi, ceea ce era mult mai important, cîteva poveţe înţelepte: „Bagă de seamă, Pavluşa, învaţă, nu te prosti şi nu te ţine de pozne şi, mai ales, fii pe placul învăţătorilor şi mai-marilor tăi. Dacă o să le fii mai-marilor pe plac, atunci, chiar dacă n-ai să înaintezi în ştiinţă, chiar dacă Dumnezeu nu te-a hărăzit cu talent, tot o să răzbaţi şi o să-i întreci pe ceilalţi. Să nu faci cîrdăşie cu colegii, n-or să te înveţe nimic bun; iar dacă faci cîrdăşie, măcar fă-o cu cei mai bogaţi, ca să-ţi poată fi de folos la

nevoie. Să nu-i omeneşti şi să nu le faci cinste cu nimic, ci poartă-te mai bine în aşa fel încît să te omenească ei şi să-ţi facă ţie cinste şi, mai ales, ai grijă să pui deoparte şi să agoniseşti copeica: lucrul ăsta este cel mai de nădejde pe lume. Colegul sau prietenul te trage pe sfoară şi primul te lasă de izbelişte la necaz, dar copeica nu te lasă în orice impas te-ai afla. Copeica te ajută să faci totul şi să răzbaţi orişiunde în lume“. După ce-i dădu aceste poveţe, tatăl se despărţi de fiul lui şi porni spre casă în teleguţa trasă de coţofană şi de atunci băiatul nu-l mai văzu niciodată, dar vorbele şi sfaturile sale i se întipăriră adînc în suflet.

Chiar de-a doua zi, Pavluşa începu să umble la şcoală. Nu vădea aptitudini deosebite pentru vreo ştiinţă; se remarca mai ales pentru că era sîrguincios şi îngrijit; în schimb, se dovedi foarte inteligent în altă privinţă, în cea practică. Văzu limpede dintru început şi pricepu cum stau lucrurile şi se purtă cu colegii săi în aşa fel încît ei înşişi începură să-i facă cinste, iar el nu numai că nu le făcea cinste niciodată, dar uneori, dosind bunătăţile căpătate, le vindea tot lor. Încă de copil învăţase să se lipsească de orice. Din banii lăsaţi de taică-său nu cheltui nici o copeică, ci, dimpotrivă, în acelaşi an îi înmulţi, dovedind o abilitate aproape ieşită din comun: făcu un botgros din ceară, îl vopsi şi îl vîndu pe bani frumoşi. Apoi, în scurt timp, se lansă în alte speculaţii, şi anume: cumpărînd la piaţă de-ale gurii, se aşeza în clasă lîngă cei mai bogaţi şi, de îndată ce băga de seamă că unuia dintre colegi începeau să-i chiorăie maţele, semn sigur că i se făcuse foame, scotea la iveală de sub bancă, ca din întîmplare, un colţ de turtă dulce sau de chiflă şi, zădărîndu-l astfel, îi lua banii proporţional cu pofta de mîncare a acestuia. Două luni se căzni fără odihnă acasă cu un şoarece, pe care îl pusese într-o cuşcă mică de lemn, şi reuşi în cele din urmă să-l facă să stea pe labele dinapoi, să se culce şi să se scoale la

poruncă, după care îl vîndu pe un preţ foarte bun. După ce adună cinci ruble, cusu săculeţul la gură şi începu să strîngă în altul. Faţă de mai-marii lui se purta cu şi mai multă isteţime. Nimeni nu stătea în bancă mai cuminte decît el. Trebuie să remarcăm că învăţătorul ţinea foarte mult la linişte şi la buna purtare a elevilor şi nu-i putea suferi pe băieţii inteligenţi şi zvăpăiaţi; i se părea că aceştia, fără doar şi poate, vor să-şi bată joc de el. Dacă vreunul dintre ei avusese ghinionul să fi fost remarcat cu vreo vorbă inteligentă, era de-ajuns să se clintească sau să-şi mişte fără voie sprînceana, că asupra lui se revărsa de îndată mînia învăţătorului. Era prigonit şi pedepsit cu cruzime. „Scot eu din tine, frăţioare, înfumurarea şi nesupunerea! spunea învăţătorul. Văd prin tine, te cunosc mai bine decît te cunoşti tu însuţi. Ai să-mi stai în genunchi, ai să-mi flămînzeşti!“ Şi bietul băiat, fără să ştie nici el de ce, făcea băşici la genunchi şi flămînzea zile întregi. „Aptitudini şi talente? întreba el. Astea-s fleacuri! Nu ţin seama decît de purtare. Le pun cele mai mari note, la toate materiile, celor care nu ştiu o buche, dar se poartă frumos. Iar celor pe care-i văd că-s răutăcioşi şi zeflemitori le dau zero, chiar dacă l-ar pune în cofă şi pe Solon!“ Aşa se exprima învăţătorul, care îl ura de moarte pe Krîlov, pentru că spusese: „Bea, de-ţi place, dar treaba să ştii a ţi-o face“[117] şi povestea întotdeauna, topit de plăcere, ceea ce i se citea pe chip, cum în şcoala unde predase mai înainte era o linişte, de se-auzea musca, şi că, timp de-un an de zile, nici unul dintre elevi n-a tuşit şi nu şi-a suflat nasul, astfel că, pînă nu suna clopoţelul, nu-ţi puteai nicidecum da seama dacă în clasă era cineva sau nu. Cicikov îi prinse imediat slăbiciunea şi înţelese în ce consta buna purtare. În timpul lecţiei, nu clipea din ochi, nu mişca din sprîncene, oricît l-ar fi ciupit colegii din spate; de cum suna clopoţelul, se repezea primul şi-i dădea şapca (învăţătorul purta şapcă cu clape): după ce-i dădea şapca, ieşea primul din

clasă şi căuta să i se nimerească în cale de vreo trei ori, scoţîndu-şi întotdeauna chipiul. Succesul era deplin. În şcoală a fost mereu foarte bine văzut şi, la absolvire, o dată cu notele maxime la toate obiectele, primi atestatul şi cartea cu litere de aur pentru *rezultate foarte bune la învăţătură şi comportare exemplară*. Terminînd şcoala, era un tînăr destul de chipeş, a cărui bărbie avea nevoie de brici. Între timp, îi muri tatăl. Drept moştenire, îi rămaseră patru flanele atît de ponosite, încît nu mai puteau fi purtate, două redingote vechi, căptuşite cu blană de miel, şi o neînsemnată sumă de bani. După cum se vede treaba, tatăl lui se pricepuse doar să dea sfaturi cum să pună copeica deoparte, el însuşi agonisind prea puţin. Cicikov vîndu de îndată vechea lor casă şi peticul de pămînt cu o mie de ruble, iar familia de iobagi o aduse în oraş, intenţionînd să prindă aici rădăcini şi să-şi caute o slujbă. Cam pe atunci fusese dat afară din şcoală – pentru o prostie sau din altă vină – învăţătorul amator de linişte şi de purtare exemplară. De necaz, bietul învăţător se apucă de băut; curînd, nu mai avu nici ce să bea; bolnav, fără o bucată de pîine, neajutorat, îşi făcea veacul într-o cocioabă neîncălzită, uitată de lume. Foştii lui elevi, cei deştepţi şi ageri la minte, la care lui i se năzăriseră mereu nesupunerea şi înfumurarea, aflară în ce situaţie jalnică se afla şi strînseră pentru el nişte bani, vînzîndu-şi pentru asta chiar multe lucruri de care aveau nevoie; numai Pavluşa Cicikov spuse că nu are şi dădu un pitac de argint, pe care colegii i-l azvîrliră pe loc înapoi, spunîndu-i: „Ah, cărpănosule!“. Îşi acoperi faţa cu palmele bietul învăţător, cînd auzi despre fapta foştilor săi elevi; curseră şuvoaie de lacrimi din ochii lui stinşi, de parcă ar fi fost un prunc neputincios. „M-a osîndit Dumnezeu să plîng pe patul de moarte!“ rosti el cu voce slabă şi oftă din greu, auzind de Cicikov, după care adăugă: „Vai, Pavluşa, uite cum se schimbă omul! Şi doar erai cuminte, numai

blîndeţe, mătase curată! M-ai tras pe sfoară, amarnic m-ai tras pe sfoară“…

Totuşi, nu se poate spune că firea eroului nostru era atît de aspră şi nesimţitoare şi că sentimentele lui erau pînă într-atîta de abrutizate, încît nu ştia nici de milă, nici de compasiune; le simţea şi pe una, şi pe cealaltă, şi chiar voia să ajute, numai să nu fie vorba despre prea mulţi bani, numai să nu cheltuiască ceea ce avea el de gînd să nu cheltuiască; pe scurt, povaţa părintească: „Pune deoparte şi agoniseşte copeica“ îi intrase bine în minte. Dar nu aduna de dragul banului, nu era hrăpăreţ şi zgîrcit. Nu, nu asta îl îndemna să agonisească: i se năzăreau înainte o viaţă plină de plăceri, îmbelşugată, trăsuri, o casă excelent aranjată, mese gustoase – iată ce i se învîrtea mereu prin minte. Pentru ca, în timp, să se bucure negreşit de toate acestea – iată de ce agonisea el copeica, pe care deocamdată şi-o refuza şi sieşi, şi altuia. Cînd trecea pe lîngă el un bogătaş într-o droşcă uşoară şi frumoasă, trasă de cai trăpaşi şi cu harnaşament bogat, se oprea încremenit în loc şi apoi, dezmeticindu-se ca după un somn lung, spunea: „Şi cînd te gîndeşti că pînă mai ieri era conţopist şi se tundea cu castronul!“. Tot ce mirosea a bogăţie şi îndestulare făcea asupra lui o impresie pe care nici el nu o putea înţelege. După ce părăsi şcoala, nici nu se gîndi să se odihnească, atît de puternică era în el dorinţa de a se apuca de treabă şi de a-şi lua o slujbă. Totuşi, în ciuda atestatelor elogioase, reuşi cu greu să-şi găsească un loc la Camera de Finanţe. Pînă şi în fundăturile de provincie era nevoie de protecţie! Slujba era de tot nimicul, cu o leafă de treizeci sau patruzeci de ruble pe an. Dar el se hotărî să se pună cu înflăcărare pe lucru, să biruie şi să depăşească toate piedicile. Şi, într-adevăr, dădu dovadă de un nemaiauzit spirit de abnegaţie, de răbdare şi de limitare a nevoilor. Din zori şi pînă seara tîrziu scria, fără să obosească nici trupeşte,

nici sufleteşte, cufundat cu totul în hîrtiile cancelariei, nu se ducea acasă, dormea la serviciu pe scaune, mînca uneori cu paznicii şi, cu toate acestea, se pricepea să se îngrijească, să se îmbrace decent, să păstreze pe chip o expresie plăcută şi să-şi imprime un fel de nobleţe în mişcări. Trebuie să spunem că slujbaşii Camerei se făceau remarcaţi mai ales prin înfăţişarea lor anostă şi neplăcută. Unii aveau faţa precum o pîine prost coaptă: obrazul umflat într-o parte, bărbia strîmbată în cealaltă parte, buza de sus ca o băşică, fiind şi crăpată pe deasupra; ce mai, erau urîţi. Vorbeau cumva aspru, de parcă aveau de gînd să-şi ia interlocutorul la bătaie; îi aduceau jertfe dese lui Bacchus, arătînd astfel că firea slavă are multe vestigii de păgînism; uneori veneau chiar şi la serviciu, cum se spune, aghesmuiţi, de aceea în cancelarie aerul era greu şi deloc înmiresmat. Printre asemenea funcţionari, Cicikov nu putea să nu se remarce şi să nu se impună, reprezentînd polul total opus şi prin înfăţişarea lui plăcută, şi prin vocea prietenoasă, şi prin abstinenţa totală de la băuturile tari. Totuşi, drumul i-a fost greu; a nimerit în subordinea unui şef de birou bătrîn, model de insensibilitate şi rigiditate de piatră: era veşnic acelaşi, inabordabil, fără urmă de surîs pe chip, fără să-i fi făcut vreodată cuiva plăcerea de a-l întreba de sănătate. Nimeni nu-l văzuse vreodată să fie altfel, fie pe stradă, fie la el acasă; măcar o dată să fi arătat cuiva compătimire, măcar o dată să se fi îmbătat criţă şi să fi surîs la băutură; măcar să se fi lăsat şi el o dată pradă acelei veselii nefireşti, în voia căreia se lasă tîlharul la beţie, dar ţi-ai găsit, nici vorbă de aşa ceva. N-avea nimic în el: nu era nici fioros, nici blînd, şi ceva cumplit se simţea în această absenţă a oricărei simţiri. Chipul lui uscat şi împietrit ca marmura, fără să aibă vreo neregularitate bătătoare la ochi, excludea orice asemănare cu ceva sau cineva; toate trăsăturile se încadrau într-o aspră simetrie. Numai numeroasele

ciupituri de vărsat şi zbîrciturile care-i brăzdau chipul i-l treceau în categoria acelor feţe despre care poporul spune că vine dracul noaptea să îmblătească mazărea pe ele. Părea că-i peste puterea omului să se apropie de el şi să-i cîştige bunăvoinţa, dar Cicikov încercă, totuşi. Mai întîi se apucă să-i facă pe plac cu felurite mărunţişuri neînsemnate: cercetă cu atenţie cum erau ascuţite penele cu care scria el şi, pregătind cîteva pe gustul lui, i le punea de fiecare dată la îndemînă; sufla şi ştergea de pe masa lui nisipul şi tutunul; îi făcu rost de o cîrpă nouă pentru călimară; găsi locul unde-şi ţinea şapca, cea mai păcătoasă şapcă din cîte vor fi existat vreodată pe lume, şi de fiecare dată i-o punea alături, cu cîteva clipe înainte de terminarea programului; îl peria pe spinare, dacă se murdărea cu varul de pe pereţi; dar toate acestea trecură cu totul neobservate, de parcă nici n-ar fi fost. În cele din urmă, îi adulmecă viaţa de acasă, din familie, află că are o fată cam trecută, cu o faţă tot dintre acelea pe care se îmblăteşte mazărea în timpul nopţii. Se gîndi să dea lovitura din partea asta. Aflînd la care biserică se ducea ea duminica, se oprea de fiecare dată în faţa ei, cu hainele curate, cu plastronul bine scrobit, şi treaba începu să meargă strună: bătrînul şef de birou îşi călcă pe inimă şi-l pofti acasă la ceai! Cei de la Cameră nici nu apucară să-şi dea seama despre ce era vorba, că lucrurile se aranjară în aşa fel încît Cicikov se mută în casa şefului, deveni omul necesar, de care nu se putea lipsi, cumpăra făină şi zahăr, cu fiică-sa se purta de parcă i-ar fi fost logodnică, şefului îi spunea „tăticule“ şi-i săruta mîna. Cei de la Cameră erau siguri că nunta va fi la sfîrşitul lui februarie, înaintea Postului Mare. Şeful cel aspru se apucă chiar să intervină pentru el la conducere şi peste cîtva timp Cicikov deveni el însuşi şef de birou, ocupînd un post vacant. Acesta părea să fi fost scopul principal al relaţiilor sale cu bătrînul şef de

birou, pentru că îşi trimise de îndată lada acasă, în secret, şi a doua zi îşi găsi o nouă locuinţă. Şefului de birou încetă să-i mai spună „tăticule“ şi nu-i mai săruta mîna, iar în privinţa nunţii lucrurile rămaseră baltă, ca şi cum nici n-ar fi fost pusă vreodată la cale. Totuşi, întîlnindu-se cu el, îi strîngea de fiecare dată mîna cu afecţiune şi-l poftea la ceai, aşa încît bătrînul şef de birou, cu toată veşnica lui imobilitate şi cu toată indiferenţa glacială, îşi scutura de fiecare dată capul şi mormăia în barbă: „M-a tras pe sfoară, m-a tras pe sfoară, diavolul!“.

A fost cel mai greu prag pe care a trebuit să-l treacă. De atunci, lucrurile merseră mai lesne şi mai cu spor. Deveni un om de vază. Avea tot ce-i trebuia pentru lumea asta: purtări şi vorbe agreabile, îndrăzneală în afaceri. Cu aceste calităţi, îşi făcu rost în scurt timp de o slujbă mănoasă, cum se spune, şi profită de minune de pe urma ei. Trebuie ştiut că pe atunci tocmai începuse o campanie severă împotriva luării de mită; de campanie nu se sperie şi o întoarse numaidecît în folosul său, dovedind astfel o inventivitate de-a dreptul rusească, ce se pune în mişcare numai cînd se strînge şurubul. Iată cum erau aranjate lucrurile: de cum venea un petiţionar şi băga mîna în buzunar, ca să scoată de acolo ştiutele scrisori de recomandare semnate de prinţul Hovanski[118], cum se spune la noi în Rusia, Cicikov îl apuca de mînă şi-i spunea: „Nu, nu, credeţi că eu… Nu şi iar nu! Asta-i datoria, obligaţia noastră, trebuie să ne-o îndeplinim fără nici un fel de recompense! În ce mă priveşte, fiţi pe pace: mîine, totul va fi gata. Spuneţi-mi doar adresa, nu-i nevoie să vă bateţi singur capul, vi se va aduce totul acasă“. Încîntat, petiţionarul se întorcea acasă aproape entuziasmat, gîndindu-se: „Uite, în sfîrşit, un om cum ar trebui să avem cît mai mulţi, e mai de preţ decît diamantul!“. Însă aşteaptă petiţionarul o zi, încă una, dar hîrtiile nu i se aduc acasă nici în a treia zi.

Se duce la cancelarie: solicitarea lui nici n-a intrat în lucru; aşa că apelează la diamantul cel preţios. „Ah, scuzele noastre! spune Cicikov foarte respectuos, apucîndu-l de amîndouă mîinile. Avem atîtea pe cap. Dar mîine se face, negreşit se face, zău, mi-e şi ruşine!“ Şi toate vorbele şi le însoţeşte cu nişte gesturi fermecătoare. Dacă, în timp ce spunea acestea, i se desfăceau poalele halatului, mîna lui se străduia în aceeaşi clipă să îndrepte lucrurile şi să strîngă poalele la loc. Dar nici mîine, nici poimîine, nici răspoimîine petiţionarului nu i se aduce nimic acasă. Aşa că omului îi vine mintea la cap: gata, n-o fi ceva la mijloc? Se interesează şi află că trebuie să dea ceva copiştilor. „De ce să nu dau? Sînt gata să dau un sfert de rublă acolo.“ „Nu, nu un sfert de rublă, ci cîte o bancnotă albă, de douăzeci şi cinci de ruble.“ „Cîte o bancnotă albă copiştilor!“ strigă petiţionarul. „De ce vă enervaţi? i se răspunde. Pînă la urmă, copiştii rămîn cu un sfert de rublă, iar restul ajunge la şef.“ Se plesneşte peste frunte petiţionarul cel greu de cap şi ocărăşte de mama focului noua orînduială, campania împotriva şperţurilor şi purtarea politicoasă, delicată a funcţionarilor. Mai înainte cel puţin ştiai; îi aduceai şefului de birou o bancnotă roşie, de zece ruble, şi treaba mergea strună, pe cînd acum, le dai cîte-o bancnotă albă şi mai pierzi şi o săptămînă pînă-ţi dai seama despre ce-i vorba; ducă-se la dracu’ corectitudinea şi nobleţea funcţionărească! Petiţionarul, desigur, are dreptate, în schimb acum nu mai există şperţari: toţi şefii de birou sînt oamenii cei mai curaţi şi mai cinstiţi, numai secretarii şi copiştii sînt pungaşi.

Curînd, în faţa lui Cicikov se deschise un cîmp mult mai larg de activitate: se forma o comisie pentru construcţia unui edificiu de stat cît se poate de important. În această comisie se strecură şi el şi se dovedi a fi unul dintre membrii cei mai activi. Comisia se apucă imediat de treabă. Şase ani se mocoşiră împrejurul edificiului; dar

poate că din cauza climei nepotrivite, poate din pricina materialului de proastă calitate, edificiul statului nu se putu ridica nicidecum mai sus de temelie. În schimb, fiecare dintre membrii comisiei se alese, în alte părţi ale oraşului, cu cîte o casă frumoasă, de arhitectură civilă; pesemne că acolo terenul era mai bun. Membrii comisiei se puseră pe trai îmbelşugat şi începură să-şi întemeieze familii. De-abia aici şi acum Cicikov prinse să se mai abată de la legile aspre ale abstinenţei şi să mai renunţe la neînduplecatul său spirit de abnegaţie. De-abia acum postul îndelungat fu îndulcit şi se văzu că nu-i erau deloc străine unele desfătări, de care ştiuse să se ferească în anii tinereţii înfocate, cînd nici un om nu este întru totul stăpîn pe sine. Apărură şi unele exagerări: angajă un bucătar destul de bun, îşi comandă cămăşi fine de olandă. Îşi cumpără o stofă cum nu mai purta nimeni în toată gubernia şi de atunci prefera mai ales tonurile cafenii şi roşietice cu scînteieri; îşi luă o pereche de cai minunaţi şi ţinea singur unul dintre hăţuri, silindu-l pe lăturaş să-şi arcuiască grumazul; îşi făcu obiceiul să se frece cu buretele muiat în apă amestecată cu apă de colonie; de pe acum cumpăra un săpun deloc ieftin, care să-i facă pielea fragedă, de pe acum…

Dar deodată, în locul mormolocului de pînă atunci, fu trimis un nou şef, un militar de carieră, sever, duşmanul şperţarilor şi al tuturor nedreptăţilor. A doua zi îi băgă îi sperieţi pe toţi, pînă la cel din urmă, ceru deconturile, văzu deficituri, sume lipsă la fiecare pas, observă de îndată frumoasele case de arhitectură civilă şi începu să cearnă. Funcţionarii fură destituiţi, casele de arhitectură civilă trecură în proprietatea statului şi fură transformate în felurite aşezăminte de binefacere şi şcoli pentru copiii de trupă, toate se duseră pe gîrlă şi Cicikov o păţi mai rău decît toţi. Cu toată expresia ei plăcută, Dumnezeu ştie de ce, faţa sa nu fu pe placul şefului, care prinse o

ură de moarte pe el. Şi neîndurătorul şef era teribil de înspăimîntător pentru toţi. Dar, întrucît era, totuşi, militar, nu cunoştea toate subtilităţile tertipurilor civile. Astfel că, peste cîtva timp, sub masca sincerităţii şi pricepîndu-se să-i intre oricui sub piele, alţi funcţionari îi căpătară bunăvoinţa; curînd, generalul nimeri pe mîinile unor pungaşi şi mai mari, pe care nu-i considera cîtuşi de puţin aşa; era chiar mulţumit că, în sfîrşit, şi-a ales oameni cum trebuie şi se lăuda nu glumă cu fina lui pricepere în a-şi da seama de capacităţile fiecăruia. Funcţionarii îi ghiciră la iuţeală firea şi sufletul. Toţi cei aflaţi sub conducerea lui deveniră aprigi luptători împotriva nedreptăţii, luptau cu aceasta pretutindeni, aşa cum pescarul, cu cangea în mînă, luptă cu un morun gras; şi luptară cu atîta succes încît, în scurtă vreme, fiecare dintre ei se pomeni cu cîte un capital de mai multe mii. Între timp, reveniră la calea cea dreaptă mulţi dintre foştii funcţionari şi fură reprimiţi în slujbe. Dar Cicikov nu putea nicidecum să se strecoare, oricît se străduia şi cu tot sprijinul primului dintre secretarii generalului, îndemnat de scrisorile cu semnătura prinţului Hovanski, secretar care-şi însuşise la perfecţie arta de a-l duce de nas pe general, dar care, în cazul de faţă, nu putea face nimic. Generalul, deşi dus de nas (de altfel, fără să ştie), era un om căruia, dacă-i intra o idee în cap, îi rămînea înfiptă ca un cui de fier: nu i-o mai puteai scoate cu nimic de-acolo. Inteligentul secretar nu obţinu decît distrugerea foii de serviciu, care era pătată, şi-l convinse pe general s-o facă doar trezindu-i mila, adică zugrăvindu-i în culori vii soarta înduioşătoare a nefericitei familii a lui Cicikov, pe care, din fericire, acesta n-o avea.

„Asta-i! spuse Cicikov. Ce-am avut şi ce-am pierdut! Cu plînsul, nu-mi ajut la necaz, trebuie să-mi văd de treabă.“ Şi se hotărî să-şi ia cariera de la început, să se înarmeze iarăşi cu răbdare şi să strîngă din nou cureaua, chiar dacă mai înainte

trăise bine şi pe picior mare. Trebui să se mute în alt oraş şi să se facă cunoscut şi acolo. Nimic nu se lega. Fu nevoit să schimbe două-trei slujbe în timpul cel mai scurt. Slujbele erau murdare, neînsemnate. Trebuie să ştiţi că Cicikov era omul cel mai decent care a trăit vreodată pe lume. Deşi, la început, trebuise să-şi roadă coatele într-o societate murdară, în suflet îşi păstrase întotdeauna curăţenia, îi plăcea ca în cancelarie mesele să fie din lemn lăcuit şi totul să aibă un aspect distins. În vorbire, nu-şi permitea niciodată vreun cuvînt necuviincios şi se simţea jignit întotdeauna cînd în vorbele celorlalţi vedea lipsa de respect faţă de un rang sau titlu. Cred că cititorului îi va face plăcere să afle că îşi schimba lenjeria din două în două zile, iar vara, pe arşiţă, chiar în fiecare zi; orice miros urît îl deranja. Din această cauză, ori de cîte ori Petruşka venea să-l dezbrace sau să-i tragă cizmele, îşi punea în nas o cuişoară, şi în multe cazuri nervii îi erau sensibili ca ai unei domnişoare; iată de ce îi era greu să se pomenească iarăşi printre oameni care duhneau a rachiu şi se purtau necuviincios. Oricît încerca să fie tare, slăbi şi chiar se făcu verde la faţă în perioada acestor necazuri. Pînă atunci prinsese să se împlinească şi să capete formele rotunde şi respectabile pe care cititorul le-a văzut cînd a făcut cunoştinţă cu el; de multe ori, uitîndu-se în oglindă, se gîndea la multe lucruri plăcute: la o femeiuşcă, la o cameră a copiilor, iar aceste gînduri erau urmate de un zîmbet; dar acum, cînd se privi din întîmplare în oglindă, nu se putu abţine să nu strige: „Maică Precistă, ce urît m-am făcut!“. Şi, după aceea, nu mai voi să se vadă în oglindă. Dar eroul nostru răbdă totul, răbdă cu vîrf şi îndesat, răbdă fără să crîcnească şi, în cele din urmă, se mută cu slujba la vamă. Trebuie să spunem că această slujbă reprezenta de mult obiectul secret al gîndurilor sale. Vedea cu ce lucruri luxoase, aduse din străinătate, se

procopseau funcţionarii de la vamă, ce porţelanuri şi ce batist le trimiteau ei cumetrelor, mătuşilor şi surorilor. De multe ori chiar îşi zicea oftînd: „Uite unde ar fi bine să mă mut: şi graniţa-i aproape, şi oamenii sînt culţi, şi cu ce cămăşi fine din olandă m-aş putea alege!“. Trebuie să adăugăm că, spunînd acestea, se mai gîndea şi la un anume săpun franţuzesc care făcea pielea neobişnuit de albă şi dădea prospeţime obrajilor; Dumnezeu ştie cum se numea, dar el era sigur că acest săpun se găsea la graniţă. Aşadar, de mult voia să lucreze la vamă; dar îl reţinuseră feluritele foloase de zi cu zi, legate de comisia ce se ocupa de construcţia edificiului, şi judecase pe bună dreptate că vama era cioara din par, pe cînd comisia era vrabia pe care o şi avea în mînă. Dar acum se hotărîse să ajungă cu orice preţ la vamă şi ajunsese. Se apucă de slujbă cu o rîvnă neobişnuită. Parcă însuşi destinul îi hărăzise să fie funcţionar la vamă. Nu numai că nimeni nu mai văzuse, dar nici măcar nu mai auzise vreodată de o asemenea dibăcie, agerime şi perspicacitate. În trei-patru săptămîni deprinse atît de bine secretele meseriei, încît ştia absolut tot: nici măcar nu cîntărea, nu măsura şi numai din ochi îşi dădea seama cîţi arşini de stofă sau de altă materie are cutare vălătuc; luînd un pachet în mînă, putea spune pe loc cîte funturi trage la cîntar. În ce priveşte percheziţiile, aici, după cum se exprimau chiar colegii lui, avea pur şi simplu un miros de copoi: nu puteai să nu te miri văzîndu-l că are răbdarea să pipăie fiecare nasture, făcînd totul cu un calm ucigător, incredibil de politicos. Şi, în timp ce călătorii percheziţionaţi turbau, îşi ieşeau din fire şi simţeau pornirea înverşunată de a-i stîlci cu bobîrnace înfăţişarea plăcută, el, fără să-şi schimbe nici expresia feţei, nici manierele politicoase, nu spunea decît: „N-aţi vrea să vă deranjaţi un pic şi să vă ridicaţi?“. Sau: „N-aţi vrea, doamnă, să fiţi bună şi să intraţi în camera de alături? Acolo, soţia unuia dintre

funcţionarii noştri va avea nişte explicaţii cu dumneavoastră“. Sau: „Daţi-mi voie, o să descos puţin cu briceagul căptuşeala mantalei domniei voastre“. Şi, spunînd acestea, scotea de acolo şaluri, batiste, cu o figură impasibilă, de parcă le-ar fi scos din scrinul lui de acasă. Pînă şi mai-marii lui spuneau că nu-i om, ci dracul gol: găsea lucruri de contrabandă în roţi, în oişti, în urechile cailor şi în multe alte locuri, în care nici unui autor nu i-ar trece prin minte să-şi bage nasul şi unde doar funcţionarilor de la vamă li se permite să controleze. Aşa că bietul călător, după ce trecea graniţa, în decurs de cîteva minute tot nu-şi putea veni în fire şi, ştergîndu-se de sudoarea care-i aburea tot trupul ca o spuzeală, îşi făcea cruce şi zicea: „Ca să vezi!“. Situaţia lui semăna foarte bine cu aceea a unui şcolar care a ieşit în fugă din camera secretă, unde învăţătorul l-a chemat să-i dea nişte poveţe, dar, în loc de asta, i-a tras, absolut pe neaşteptate, o chelfăneală. În scurtă vreme, contrabandiştii nu mai puteau trăi din cauza lui Cicikov. El era spaima şi disperarea jidănimii poloneze. Cinstea şi incoruptibilitatea lui erau de neînfrînt, aproape nefireşti. Nici măcar nu-şi alcătui un mic capital din felurite mărfuri confiscate şi din lucrurile ajunse cumva pe mîna lui, lucruri care nu erau trecute în proprietatea statului pentru a se evita corespondenţa inutilă. Zelul şi felul dezinteresat în care îşi făcea slujba nu puteau să nu devină subiect de admiraţie generală şi să nu ajungă pînă la urmă la cunoştinţa superiorilor. Primi un rang mai mare şi fu avansat în funcţie, după care prezentă un proiect de prindere a tuturor contrabandiştilor, cerînd doar să i se pună la dispoziţie mijloacele necesare pentru a-l duce el însuşi la bun-sfîrşit. Imediat i se încredinţă o echipă şi i se acordă dreptul nelimitat de a face orice investigaţii. Asta şi voia el. În vremea aceea se formase o clică puternică de contrabandişti, organizată perfect; această

întreprindere îndrăzneaţă promitea cîştiguri de milioane. Cicikov avea informaţii despre organizaţie şi chiar îi refuzase pe cei trimişi să-l cumpere, spunîndu-le cu răceală: „Încă n-a sosit vremea“. După ce avu la dispoziţie totul, dădu imediat de ştire organizaţiei, transmiţîndu-le: „A sosit vremea“. Calculul era de o precizie extraordinară. Într-un an putea să cîştige cît n-ar fi cîştigat în douăzeci de ani de slujbă, oricîtă rîvnă ar fi depus. Mai înainte nu voise să intre în contact cu ei, deoarece nu era decît un pion şi, deci, nu s-ar fi ales cu mare lucru, pe cînd acum… Acum era cu totul altceva: putea pune orice condiţii. Pentru ca lucrurile să meargă şi mai la sigur, trase de partea lui încă un funcţionar, care nu rezistă ispitei, deşi avea părul alb. Condiţiile fură stabilite şi organizaţia trecu la fapte. Faptele începură în mod strălucit: cititorul îşi aminteşte, fără îndoială, istoria, atît de des repetată, despre călătoria ingenioasă a berbecilor din Spania, care, trecînd graniţa cu două rînduri de blană, aduseră sub blana de deasupra dantelărie de Braband în valoare de un milion. Această întîmplare a avut loc tocmai pe cînd Cicikov lucra la vamă. Dacă n-ar fi fost el complice la această întreprindere, toţi ovreii din lume n-ar fi izbutit să facă aşa ceva. După două sau trei treceri ale berbecilor peste graniţă, amîndoi funcţionarii se procopsiră cu cîte un capital de patru sute de mii. Se zice că al lui Cicikov depăşea chiar cinci sute de mii, pentru că era mai descurcăreţ. Dumnezeu ştie la ce cifră uriaşă ar fi ajuns abundentele sume, dacă între ei nu şi-ar fi băgat coada necuratul. Dracul le întunecă minţile celor doi funcţionari; mai simplu spus, amîndoi turbară şi se certară de la o nimica toată. Într-o discuţie aprinsă, Cicikov îl făcu pe celălalt funcţionar fecior de popă, iar acesta, deşi într-adevăr era fecior de popă, se supără cine ştie de ce şi îi replică de îndată, neobişnuit de aspru şi de tăios: „Nu, minţi, sînt consilier de stat, nu fecior

de popă, fecior de popă eşti tu!“. Ba, ca să-i facă chiar şi mai mult în ciudă, adăugă: „Da, uite, asta-mi eşti“. Cu toate că astfel îi dăduse peste nas şi întorsese asupra lui porecla şi cu toate că expresia: „Da, uite asta-mi eşti!“ era destul de tare, funcţionarul nu se mulţumi cu atît şi scrise un denunţ secret la adresa lui Cicikov. De altfel, se spune că şi fără asta erau certaţi din pricina unei femei, proaspătă şi cu carnea tare ca o gulie, expresia funcţionarilor de la vamă, care spuneau că fuseseră chiar plătiţi nişte oameni ca să-l snopească în bătaie pe eroul nostru la ceas de seară, pe o ulicioară întunecoasă şi că amîndoi slujbaşii erau prostiţi de femeiuşcă, întrucît de farmecele ei se bucura un oarecare căpitan Şamşariov[119]. Numai Dumnezeu ştie cum vor fi fost lucrurile în realitate; dacă are chef, cititorul poate să ducă singur mai departe povestea asta. Principalul e că legăturile secrete cu contrabandiştii ieşiră la iveală. Consilierul de stat, cu toate că şi-a tăiat singur craca de sub picioare, şi-a băgat totuşi tovarăşul la apă. Amîndoi funcţionarii fură puşi sub urmărire penală, averea le fu sechestrată şi confiscată, ceea ce avu asupra lor efectul unei lovituri de trăsnet. De-abia după ce se dezmeticiră din ameţeală, văzură cu groază ce au făcut. Consilierul de stat, de inimă rea, după obiceiul rusesc, dădu în patima beţiei, dar consilierul de colegiu rezistă. Se pricepu să dosească o parte din bani, oricît de fin era mirosul superiorilor veniţi să-l ancheteze. Se folosi de toată abilitatea minţii sale, de-acum încercată şi bună cunoscătoare a oamenilor: într-un loc îşi puse la bătaie manierele plăcute, în alt loc rosti o cuvîntare înduioşătoare, pe unii îi tămîie cu linguşeala care nu strică niciodată, altora le strecură nişte bani, pe scurt, întoarse lucrurile în aşa fel, încît nu fu destituit într-un mod atît de dezonorant ca tovarăşul său şi reuşi să scape de judecata penală. Dar rămase fără capital, fără lucruri fine din

străinătate, fără nimic; se găsiră alţi amatori pentru toate. Scăpă cu vreo zece miişoare, puse deoparte pentru zile negre, cu două duzini de cămăşi de olandă, cu o mică brişcă, dintre cele cu care călătoresc de obicei celibatarii, cu doi iobagi, vizitiul Selifan şi lacheul Petruşka, ba, pe deasupra, funcţionarii de la vamă, îndemnaţi de bunătatea lor sufletească, îi lăsară cinci sau şase bucăţi de săpun pentru păstrarea frăgezimii obrajilor – şi asta era tot. Aşadar, iată în ce situaţie se pomeni din nou eroul nostru! Iată ce avalanşă de necazuri se prăbuşise pe capul lui! La asta se referea cînd spunea că a suferit la slujbă pentru dreptate. Acum ne-am putea gîndi că, după atîtea furtuni, încercări, vitregii ale sorţii şi necazuri în viaţă, el se va retrage cu cele zece mii pe care le mai avea la sufletul lui, într-un fund paşnic de provincie, într-un orăşel reşedinţă de judeţ, şi acolo va începe să se usuce, stînd cît e ziua de mare la fereastra unei căsuţe scunde, îmbrăcat într-un halat de stambă, împăcînd duminica ţăranii încăieraţi sub ferestrele lui sau, ca să facă mişcare, ducîndu-se la coteţ să pipăie cu mîna lui găina de pus în supă şi, astfel, va trăi o viaţă tihnită, dar cu rost, în felul ei. Însă nu se întîmplă aşa. Trebuie să recunoaştem tăria de nebiruit a caracterului său. După ce avu parte de lovituri care ar fi fost de-ajuns, dacă nu să omoare, măcar să răcească şi să potolească un om, în el nu se stinse flacăra de neînţeles ce-i ardea în suflet. Era plin de amărăciune, de ciudă, blestema lumea întreagă, se revolta împotriva nedreptăţii destinului, se indigna de nedreptatea oamenilor, dar nu putea să renunţe, nu putea să nu mai încerce. Pe scurt, dădu dovadă de o răbdare faţă de care e un nimic răbdarea de lemn a neamţului, înrădăcinată în curgerea înceată, leneşă a sîngelui prin trupul lui. Sîngele lui Cicikov, dimpotrivă, pulsa puternic şi trebuia să aibă multă voinţă înţeleaptă pentru a ţine în frîu tot ceea ce voia să răbufnească din el afară şi să se

plimbe în libertate. Cugeta, iar în cugetările lui era un crîmpei de dreptate: „De ce eu? De ce asupra mea s-a abătut nenorocirea? Care are acum o slujbă şi nu profită de ea? Toţi sînt puşi pe căpătuială. Nefericiţilor nu le-am făcut nimic: n-am jefuit văduve, n-am lăsat pe nimeni pe drumuri, am profitat doar de ceea ce prisosea, am pus mîna acolo unde orişicine ar fi pus mîna. Atunci de ce alţii huzuresc, iar eu trebuie să pier ca un vierme? Ce-s eu acum? La ce mai sînt bun? Cu ce ochi am să mă uit de-acum în ochii unui respectabil cap de familie? Cum să nu am remuşcări ştiind că fac degeaba umbră pămîntului şi ce-au să spună mai pe urmă copiii mei? Uite ce-au să spună: «Tata a fost un bou, nu ne-a lăsat nici măcar o brumă de avere!»“.

Se ştie deja că Cicikov îşi făcea mari griji în privinţa urmaşilor. Ce subiect delicat! Cîte unul, poate, nu şi-ar vîrî mîna atît de adînc dacă n-ar fi întrebarea, care, nu se ştie de ce, vine de la sine: „Ce-au să spună copiii?“. Şi iată că viitorul întemeietor de familie, ca un motan prudent, trăgînd cu coada ochiului să vadă dacă nu cumva îl pîndeşte stăpînul, apucă în grabă tot ce are pe aproape: o bucată de săpun, nişte lumînări, o halcă de slănină, un canar, cu alte cuvinte, înhaţă tot ce-i cade sub labă. Aşa se jeluia şi se plîngea eroul nostru, dar în acest timp activitatea nu murea cîtuşi de puţin în mintea lui; acolo ceva dorea să se construiască şi nu aştepta decît un plan. Iarăşi se închise în el, iarăşi începu o viaţă grea, iarăşi îşi impuse felurite restricţii, iarăşi, din curăţenie şi dintr-o situaţie decentă, se cufundă în noroi şi într-un trai mizer. Şi, în aşteptarea unor zile mai bune, fu nevoit chiar s-o facă pe procuristul, profesie care încă n-a primit la noi dreptul de existenţă, e ocărîtă din toate părţile, e dispreţuită pînă şi de conţopiştii cei mai neînsemnaţi şi chiar de mandatarii înşişi, e condamnată la ploconeli prin anticamere, la mojicii şi altele. Dar nevoia îl silea

pe Cicikov să primească orice. Printre comisioanele pe care le avu de îndeplinit, a fost unul cu demersuri ce trebuiau făcute pentru amanetarea cîtorva sute de iobagi la Consiliul de Tutelă[120]. Moşia era ruinată în ultimul hal. Fusese ruinată de pieirea vitelor, de vechilii hoţomani, de recoltele proaste, de molimele care seceraseră ţăranii cei mai vrednici şi, în sfîrşit, de prostia proprietarului însuşi, care-şi amenajase casa din Moscova după ultimul răcnet al modei şi îşi îngropase astfel toţi banii pînă la ultima copeică, aşa că nici nu mai avea ce mînca. Din această cauză era nevoit să-şi pună sub ipotecă şi ultima moşie care-i mai rămăsese. Pe atunci ipotecarea la stat era ceva nou şi oamenii se hotărau s-o facă doar cu mare strîngere de inimă. În calitate de procurist, după ce cîştigă bunăvoinţa tuturor (fără bunăvoinţa funcţionarilor, după cum se ştie, nu poţi lua cea mai simplă adeverinţă sau extras, pentru care eşti nevoit să verşi cîte-o sticlă de Madera în fiecare gîtlej), deci, după ce-şi asigură bunăvoinţa tuturor, adică a acelora de care avea nevoie, Cicikov se apucă să explice că, printre altele, uite despre ce-i vorba: o jumătate dintre ţărani au murit, aşa că să nu fie mai pe urmă cine ştie ce încurcături.

— Păi, figurează în listele de recensămînt, nu? întrebă secretarul.

— Figurează, îi răspunse Cicikov.

— Atunci de ce v-aţi pierdut cu firea? făcu secretarul. Unul se naşte, altul moare, iar treaba tot stă-n picioare.

După cum se vede, secretarul se pricepea să vorbească în rime. Însă eroul nostru fu străfulgerat de ideea cea mai inspirată care a trecut vreodată printr-o minte omenească. „Prostul de mine, îşi zise el, caut mănuşile şi ele-s la brîu! Păi, dacă aş cumpăra iobagi morţi, cît timp încă n-au fost înaintate noile liste de revizie, dacă aş cumpăra, să zicem, o mie, atunci Consiliul de Tutelă mi-ar da

cîte două sute de ruble de suflet şi uite că în felul ăsta aş avea un capital de două sute de mii! Iar acum e timpul potrivit, nu de mult a fost o epidemie, au murit, slavă Domnului, o mulţime de oameni. Moşierii şi-au tocat averea la cărţi, au chefuit şi au scăpătat care mai de care; toţi îşi caută slujbe la Petersburg; moşiile au fost lăsate de izbelişte, sînt gospodărite de mîntuială, birurile se plătesc din an în an tot mai greu, aşa că oricine mi-ar ceda bucuros sufletele moarte, numai să nu mai plătească impozitul pe cap de locuitor; poate că de la unii aş izbuti să storc şi cîteva copeici pentru asta. Fireşte, e greu, e bătaie de cap, mai e şi frica să nu păţesc ceva şi să nu iasă vreo istorie din asta. Dar nu degeaba are omul minte. Cel mai de căpetenie e că obiectul li se va părea tuturor neverosimil, nimeni n-o să bănuiască nimic. Ce-i drept, fără pămînt nu poţi nici să cumperi, nici să amanetezi. Însă eu o să-i cumpăr, pentru strămutare: acum în guberniile Taurida şi Herson se dă pămînt de pomană, numai să-l populezi. Acolo o să-i strămut. În gubernia Herson cu ei! Lasă-i să trăiască acolo! Iar strămutarea poate fi făcută legal, prin instanţele de judecată. Dacă cineva va pofti să vadă vreo dovadă în privinţa ţăranilor, n-am nimic împotrivă, de ce nu, îi prezint o adeverinţă semnată cu mîna lui de căpitanul-ispravnic. Satul ar putea fi numit Slobozia Cicikov sau după numele de botez: cătunul Pavlovskoe.“ Şi astfel, în mintea eroului nostru se înfiripă acest subiect ciudat, pentru care nu ştiu dacă cititorii îi vor fi recunoscători, însă e greu de exprimat în cuvinte cît îi este autorul de recunoscător. Căci, orice s-ar spune, dacă lui Cicikov nu i-ar fi venit în minte această idee, n-ar fi apărut pe lume nici poemul nostru.

Făcîndu-şi cruce după obiceiul rusesc, Cicikov trecu la fapte. Sub pretext că vrea să-şi aleagă un loc unde să se stabilească, dar şi sub alte pretexte, se apucă să colinde ba prin unele colţuri

ale ţării noastre, ba prin altele, mai ales prin acelea care avuseseră mai mult de suferit de pe urma calamităţilor, a recoltelor proaste, a mortalităţii şi a altor nenorociri, cu alte cuvinte, prin locurile în care putea cumpăra mai ieftin şi mai uşor ţăranii de care avea nevoie. Nu-i aborda pe toţi moşierii la întîmplare, ci alegea oamenii care erau pe gustul său, ori pe cei cu care asemenea tranzacţii puteau fi încheiate cu eforturile cele mai mici, încercînd mai întîi să-i cunoască, să le cîştige bunăvoinţa, astfel încît să obţină ţăranii mai degrabă în virtutea unor sentimente de prietenie, decît prin cumpărare. Aşadar, cititorii nu trebuie să fie supăraţi pe autor, dacă personajele apărute pînă acum nu-i sînt pe plac; aceasta este vina lui Cicikov, aici el e stăpînul absolut, şi unde-i trece lui prin cap să se ducă, acolo trebuie să-l urmăm şi noi. În ce ne priveşte, dacă asupra noastră va cădea într-adevăr acuzaţia că personajele şi caracterele sînt palide şi slute, nu vom spune decît că niciodată nu se vede de la bun început amploarea şi volumul pe care urmează să le ia un lucru sau altul. Intrarea în oricare oraş, chiar şi într-o capitală, este întotdeauna palidă, la început totul e cenuşiu şi monoton: se întind la nesfîrşit crescătorii de cai şi fabrici afumate, iar de-abia mai tîrziu apar colţurile clădirilor de cîte şapte etaje, magazinele, perspectivele largi ale străzilor, cu clopotniţe, coloane, statui, turnuri, cu strălucirea, vuietul şi larma oraşului şi cu tot ceea ce au creat cu măiestrie mîinile şi mintea omului. Cum au fost făcute primele cumpărături, cititorul a şi văzut; cum vor merge lucrurile mai departe, care vor fi succesele şi ghinioanele eroului, cum va fi nevoit să dezlege şi să depăşească piedici şi mai mari, cum îşi vor face apariţia imagini uriaşe, cum se vor pune în mişcare pîrghiile tainice ale povestirii ample, cum se va lărgi pînă departe orizontul ei şi cum va căpăta în întregime o măreaţă curgere lirică – toate acestea le vom vedea pe urmă. Încă

mult drum mai are de străbătut întreaga echipă, alcătuită din domnul de vîrstă mijlocie, din brişca în care călătoresc de obicei celibatarii, din lacheul Petruşka, din surugiul Selifan şi din cei trei cai, pe care-i cunoaştem de-acum pe nume, începînd cu Asesorul şi terminînd cu bălţatul cel netrebnic. Aşadar, iată-l pe eroul nostru din cap pînă-n picioare, aşa cum este! Dar, poate, cineva va pretinde o caracterizare finală, dintr-o singură trăsătură de condei: ce este el din punctul de vedere al calităţilor morale? Că nu este un erou plin de perfecţiuni şi virtuţi, asta se vede. Atunci, ce-i cu el? Înseamnă că-i un ticălos? De ce să fie ticălos, de ce să ne arătăm atît de aspri cu alţii? Acum, la noi, nu mai sînt ticăloşi, există oameni bine intenţionaţi, agreabili, iar dintre cei în stare să-şi întoarcă obrazul, umplîndu-se de ruşine în văzul lumii, spre a fi pălmuiţi în public, doar-doar dacă se vor găsi doi sau trei, dar şi ei vorbesc acum despre virtute. Cel mai just ar fi să-i spunem aşa: om gospodar, om care agoniseşte. Agonisirea este vinovată de toate; din pricina ei au avut loc învîrtelile despre care lumea bună zice că *nu-s tocmai curate*. Ce-i drept, în acest caracter există ceva respingător şi acelaşi cititor, care de-a lungul vieţii sale este prieten cu un asemenea om, se bucură de ospitalitatea lui şi îşi petrece cu el multe clipe plăcute, deci acelaşi cititor, dacă amicul său va deveni eroul unei drame sau al unui poem, va începe să se uite strîmb la el. Dar înţelept este cel căruia nu-i repugnă nici un caracter şi, ţintuindu-l cu privirea scrutătoare, ajunge să-l cunoască pînă la origine. Repede se schimbă totul la om; nici n-apuci să întorci capul, că a şi crescut în el un vierme groaznic, sugîndu-i despotic toate sevele vieţii. Şi, de mai multe ori, nu numai o mare pasiune, ci şi una de tot nimicul, pentru mai ştiu eu, ce s-a agăţat de omul născut pentru faptele cele mai mari, l-a silit să-şi uite marile şi sfintele obligaţii şi să vadă măreţia şi sfinţenia în fel de fel

de fleacuri. Nenumărate, ca firele de nisip ale mării, sînt pasiunile omeneşti şi toate seamănă una cu cealaltă, şi toate, josnice şi sublime, îi sînt mai întîi supuse omului şi de-abia pe urmă devin suveranele lui teribile. Fericit cel ce şi-a ales pasiunea cea mai minunată dintre toate; pe ceas ce trece, pe minut ce trece, de zece ori mai mare creşte fericirea lui şi el pătrunde tot mai adînc şi mai adînc în raiul nesfîrşit al sufletului său. Dar sînt pasiuni pe care nu omul le alege. Acestea s-au născut o dată cu el, în clipa cînd a apărut pe lume, iar omul n-are puterea să se ferească de ele. Sînt conduse de braţul Celui de Sus şi în ele este ceva care cheamă mereu, care nu amuţeşte întreaga noastră viaţă. Lor le este dat să împlinească un mare destin pe pămînt: fie într-o imagine posomorîtă, fie ca o apariţie luminoasă ce bucură lumea, oricum, ele sînt create pentru binele omului, pe care el nu-l cunoaşte. Şi poate pasiunea care îl mînă pe Cicikov nu izvorăşte din fiinţa lui, poate că existenţa lui rece conţine ceea ce mai apoi îl va face pe om să se tîrască în ţărînă, să îngenuncheze în faţa înţelepciunii cerurilor. Şi tot o taină e prezenţa acestui personaj în poemul care se iveşte acum pe lume.

Dar nu ne este greu din cauză că cititorii vor fi nemulţumiţi de erou, ne este greu deoarece avem în suflet convingerea nestrămutată că, de acelaşi erou, de acelaşi Cicikov, cititorii ar fi putut să fie mulţumiţi. Dacă autorul nu s-ar fi uitat mai adînc în sufletul lui, dacă n-ar fi zgîndărit acolo ceea ce scapă şi se ascunde de lumină, dacă n-ar fi dat în vileag gîndurile lui tainice, pe care omul nu le destăinuie altuia, dacă l-ar fi arătat aşa cum s-a arătat el întregului oraş, lui Manilov şi celorlalţi oameni, toţi ar fi fost bucuroşi şi l-ar fi luat drept un ins interesant. N-are importanţă că nici chipul lui, nici toată înfăţişarea n-ar fi apărut vii în faţa ochilor; în schimb, la terminarea lecturii, sufletul n-ar fi fost tulburat de nimic, iar cititorul s-ar fi

putut întoarce la masa de joc, care-i distracţia întregii Rusii. Da, bunii mei cititori, n-aţi dori să vedeţi mizeria omenească în toată goliciunea ei. La ce bun, spuneţi domniile voastre, toate astea? Parcă nu ştim şi singuri că pe lume sînt multe lucruri demne de dispreţ şi multă prostie? Şi fără asta avem ocazia să vedem adesea lucruri care nu-s în măsură să ne liniştească. Mai bine zugrăviţi-ne ceea ce e sublim, atrăgător. Mai bine să mai uităm şi noi. „De ce-mi spui, frăţioare, că treburile din gospodărie merg prost? îl întreabă cîte un moşier pe vechilul său. Eu, frăţioare, ştiu asta şi singur, oare chiar n-ai altceva de vorbit? Lasă-mă să uit, să nu ştiu toate astea, pentru că aşa-s fericit.“ Şi iată că banii care ar fi putut să îndrepte cît de cît lucrurile sînt cheltuiţi pe felurite mijloace care-l ajută să uite. Doarme mintea care ar fi putut să capete brusc un izvor de resurse măreţe; iar cu moşia – zvîrr!, la licitaţie şi porneşte moşierul prin lume ca să uite, gata fiind, de exasperare, să comită nişte josnicii de care s-ar fi îngrozit singur mai înainte.

Autorul va mai fi acuzat şi de aşa-zişii patrioţi, care stau liniştiţi prin ungherele lor şi se ocupă de cu totul altceva, agonisesc capitaluri, aranjîndu-şi soarta pe seama altora; dar de îndată ce se întîmplă, după părerea lor, ceva jignitor pentru patrie, de îndată ce apare o carte în care se spune adevărul amar, ies în fugă din ungherele în care stau, precum păianjenii ce-au văzut că s-a încurcat o muscă în pînza lor, şi încep netam-nesam să strige: „Păi, e bine să dăm asta în vileag, s-o strigăm în gura mare? Doar tot ce-i descris aici e al nostru, oare e bine aşa? Ce-au să spună străinii? E plăcut să auzi o părere proastă despre tine însuţi? Crede cineva că nu ne doare? Crede cineva că nu sîntem patrioţi?“. La asemenea observaţii, mai ales la cele privitoare la părerile străinilor, mărturisesc că nu pot răspunde nimic. Numai un lucru l-aş putea adăuga: într-un colţ

îndepărtat al Rusiei, trăiau doi locuitori. Unul era capul familiei, pe numele său Kifa Mokievici, om blajin şi delăsător. Nu se ocupa de familia sa; existenţa lui înclina mai mult spre latura speculativă şi era preocupată cu următoarea, cum o numea el, dilemă filosofică: „Să luăm, de pildă, o jivină, spunea, umblînd prin cameră. Jivina se naşte goală. Dar ce de se naşte goală? De ce nu se naşte precum pasărea, de ce nu iese din găoace? Ca să vezi! Nu mai înţelegi deloc natura de îndată ce te adînceşti mai mult în ea!“. Aşa cugeta locuitorul Kifa Mokievici. Dar asta încă n-ar fi nimic. Celălalt locuitor era Moki Kifovici, fiul lui. Era ceea ce în Rusia se numeşte un coşcogea vlăjganul şi, în vreme ce tatăl lui era preocupat de naşterea jivinei, natura lui spătoasă, de douăzeci de ani, căuta să-şi ia avînt. Nu se pricepea să ia nimic cu binişorul: mereu rupea mîna cuiva sau învineţea cîte un nas. În casa lor şi prin împrejurimi, toate vieţuitoarele, începînd cu slujnica şi terminînd cu cîine din curte, fugeau mîncînd pămîntul cînd îl vedeau; făcuse bucăţi pînă şi patul din odaia lui. Aşa era Moki Kifovici, de altfel, om bun la suflet. Dar asta încă nu-i tot. Iată care-i lucrul cel mai de căpetenie. „Ascultă tăicuţule, boierule Kifa Mokievici, îi spuneau slugile proprii şi cele ale vecinilor, ce-i cu Moki Kifovici al tău? E-un rău, nimeni n-are linişte din cauza lui!“ „Da, e zburdalnic, e zburdalnic, răspundea de obicei tatăl, dar n-am ce-i face: e tîrziu să-l bat şi, pe deasupra, tot eu aş fi învinuit de cruzime. Şi e ambiţios, dacă l-aş dojeni de faţă cu doi-trei oameni, s-ar potoli, dar nenorocirea e că astfel s-ar afla! Oraşul ar şti tot şi ar zice că-i un cîine. Credeţi că pe mine nu mă doare? Nu sînt şi eu tată? Dacă mă ocup cu filosofia şi uneori n-am timp, înseamnă că nu-s tată? Ba bine că nu! Sînt tată, lua-m-ar naiba, sînt tată! Moki Kifovici uite-aici îmi şade, în inimă!“. Zicînd acestea, Kifa Mokievici se lovea foarte tare cu pumnul în piept şi o lua cu totul razna. „Dacă

rămîne cîine, să nu se afle de la mine, să nu fiu eu acela care-l dă în vileag.“ Şi, arătînd asemenea sentimente părinteşti, îl lăsa pe Moki Kifovici să-şi vadă de isprăvile lui voiniceşti, iar el revenea la ocupaţia sa preferată, punîndu-şi din senin cîte o asemenea problemă: „Dacă elefantul s-ar naşte din ou, găoacea ar trebui să fie tare groasă, nici cu tunul n-ai putea s-o spargi; ar trebui atunci să se născocească o nouă armă de foc“. Aşa îşi duceau viaţa, în ungherul lor tihnit, cei doi locuitori care, pe neaşteptate, ca de la o fereastră, s-au arătat în poemul nostru, s-au arătat ca să răspundă cu modestie la acuzaţiile aduse de unii patrioţi înflăcăraţi, care pînă acum s-au ocupat cu cine ştie ce filosofie sau să acumuleze în contul lor din bancă sume provenite din fondurile iubitei lor patrii, care nu se gîndesc cum să nu facă rău, ci să nu se spună că fac rău. Dar nu, nu patriotismul şi nu spontaneitatea sînt cauzele acuzaţiilor, altceva se ascunde îndărătul lor. De ce să nu spunem lucrurilor pe nume? Cine altul, dacă nu autorul, trebuie să spună sfîntul adevăr? Domniile voastre vă temeţi de privirea scrutătoare în adîncime, vă e frică să vă adînciţi privirea în ceva, vă place să alunecaţi pe deasupra cu ochii lipsiţi de gînduri. Poate veţi rîde din tot sufletul de Cicikov şi, spre lauda autorului, veţi spune: „Totuşi, a surprins bine cîte ceva, trebuie să fie un om vesel din fire!“. Şi, zicînd acestea, cu îndoită mîndrie vă veţi întoarce către dumneavoastră înşivă, un zîmbet satisfăcut se va arăta pe chipul domniilor voastre şi veţi adăuga: „Da, trebuie să recunoaştem că în unele provincii se întîlnesc oameni din cale-afară de ciudaţi şi de caraghioşi, ba chiar şi ticăloşi pe deasupra!“. Dar care dintre domniile voastre, plin de smerenie creştinească, nu cu voce tare, ci în tăcere, singur, la vremea discuţiilor însingurate cu sine însuşi, îşi va scormoni adîncimile sufletului, punîndu-şi această grea întrebare: „Oare n-o fi şi în mine vreo părticică din Cicikov?“. Da’ de unde, nimeni nu se

va întreba astfel! Ia să treacă însă atunci pe lîngă el vreun cunoscut al său, nici prea mare, dar nici prea mic în rang, că îndată îi dă coate celui de lîngă el şi îi spune, gata să pufnească în rîs: „Uite, uite, uite-l pe Cicikov, vine Cicikov!“. Şi-apoi, ca un copil, uitînd de buna-cuviinţă pretinsă de rangul şi anii pe care îi are, dă fuga în urma lui, sîcîindu-l din spate şi spunînd: „Cicikov! Cicikov! Cicikov!“.

Dar am început să vorbim destul de tare, uitînd că eroul nostru, care a dormit tot timpul cît i-am povestit viaţa, s-a trezit de-acum şi ar putea auzi cu uşurinţă numele lui de familie, care se repetă atît de des. Şi e om supărăcios, nu-i place să se vorbească despre el fără respectul cuvenit. Cititorului nu-i pasă dacă Cicikov se supără sau nu pe el, dar autorul nu trebuie în nici un caz să se certe cu eroul său: mai au încă drum lung de străbătut împreună, braţ la braţ; două părţi întinse sînt încă înainte, ceea ce nu-i un fleac.

— Hei! Ce faci? îi spuse Cicikov lui Selifan. M-auzi?

— Ce-i? întrebă Selifan, cu voce tărăgănată.

— Mai întrebi, gînsacule? Aşa se mînă caii? Dă-i bice!

Într-adevăr, Selifan mergea de mult cu ochii închişi, atingînd arareori cu hăţurile coastele cailor, care moţăiau şi ei; iar lui Petruşka de mult îi zburase, cine ştie unde, şapca, şi acum, răsturnat pe spate, stătea cu capul proptit de genunchiul lui Cicikov, încît acesta trebui să-i dea un bobîrnac. Selifan se învioră şi, plesnind de cîteva ori calul bălţat pe spinare, după care acesta porni la trap, flutură biciul peste capetele celorlalţi şi spuse cu voce subţire, cîntătoare: „Nu vă temeţi!“. Căluţii îşi luară avînt, trăgînd ca pe-un fulg brişca uşoară. Selifan doar îşi flutura biciul şi striga: „Dii! Dii! Dii!“, săltînd lin pe capră pe măsură ce brişca urca pieptiş în mare zor sau cobora dîmburile cu care era semănat şleahul cel mare ce se aşternea într-un

coborîş de-abia simţit. Cicikov zîmbea, bîţîindu-se pe perna lui de piele, căci îi plăcea iuţeala la drum. Şi cărui rus nu-i place iuţeala la drum? Sufletului său, dornic să se învîrtejească, să zburde, să spună cîteodată: „Ducă-se dracului toate!“, sufletului lui să nu-i placă iuţeala? Să nu-i placă iuţeala, cînd în ea freamătă ceva minunat şi tulburător? Parcă o putere neştiută te-a luat pe aripa ei şi zbori, şi totul zboară: zboară stîlpii de verstă, zboară negustorii care vin spre tine pe caprele căruţelor lor cu coviltir, zboară de-o parte şi de alta pădurea cu şiruri întunecate de brazi şi pini, unde bocăneşte toporul şi croncănesc corbii, zboară tot drumul spre zarea ce se pierde departe, şi ceva înspăimîntător se simte în această iute nălucire, în care lucrurile n-apucă să se contureze şi dispar; numai cerul de deasupra capului, numai norii uşori şi numai luna ce-şi face loc printre ei par să stea în nemişcare. Ah, troică! Pasăre-troică, cine te-a născocit? Să ştii că nu-ţi putea da viaţă decît un popor vioi, o ţară care nu ştie de glumă, care s-a întins pe o jumătate de lume şi n-ai decît să te-apuci să-i numeri verstele, dacă vrei să ţi se împăienjenească ochii. Şi parcă n-ai fi cine ştie ce echipaj iscusit pentru călătorii, n-ai şuruburi de fier, ci doar cu barda şi dalta te-a cioplit şi te-a împreunat în grabă vreun ţăran priceput din părţile Iaroslavului. Surugiul n-are botfori nemţeşti în picioare: n-are decît barbă şi mănuşi cu un singur deget şi dracu’ ştie pe ce stă; dar s-a săltat, a plesnit din bici, a început să cînte, caii au pornit ca vîntul, spiţele roţilor nu se mai văd, alcătuiesc în rotirea lor un singur cerc neted, drumul s-a cutremurat, un trecător ce s-a oprit în loc a strigat speriat – şi uite că s-a dus, s-a dus, s-a dus!… Şi uite că în depărtare nu se mai vede decît ceva ce ridică praful şi sfredeleşte văzduhul.

Oare şi tu, Rusie, nu goneşti ca o troică iute, pe care n-o poate întrece nimeni? Fumegă drumul sub tine, vuiesc podurile, totul zboară şi rămîne în

urmă. S-a oprit uimit cel care te vede, uimit de minunea dumnezeiască: n-o fi cumva un fulger aruncat din cer? Ce înseamnă această mişcare ce te înspăimîntă? Şi ce putere neştiută au caii aceştia, cum n-a mai văzut lumea? Ah, voi, cai, ce mai cai! Oare viforniţele stau în coamele voastre? Aveţi cîte-o ureche ageră în fiecare fibră a voastră? Aţi auzit venind de sus cîntecul ştiut, v-aţi umflat toţi deodată piepturile de aramă şi, aproape fără să atingeţi pămîntul cu copitele, v-aţi prefăcut în nişte linii întinse, care zboară prin văzduh şi troica goneşte, însufleţită de Dumnezeu!… Rusie, încotro te avînţi? Răspunde-mi. Nu-mi răspunde. Clopoţelul îşi cîntă clinchetul minunat; vuieşte şi se preface în vînt văzduhul sfîşiat în bucăţi; zboară pe-alături tot ce e pe pămînt şi, uitîndu-se chiorîş, se trag deoparte şi-i fac loc să treacă celelalte popoare şi ţări.

1* În basmele ruseşti, ursului i se spune Mihail, cu felurite patronimice, printre care şi Semionovici.

Volumul al doilea

Capitolul I

De ce să zugrăveşti sărăcia, doar sărăcia şi cusururile vieţii noastre, dezgropînd oameni de prin funduri de ţară şi de prin neştiutele coclauri ale statului? Ce să-i faci, dacă aşa-i firea autorului care, suferind din pricina propriilor cusururi, nu mai poate zugrăvi nimic altceva decît sărăcia, doar sărăcia şi cusururile vieţii noastre, dezgropînd oameni de prin funduri de ţară şi de prin neştiutele coclauri ale statului? Şi iată că am ajuns din nou într-un fund de ţară, iarăşi ne-am poticnit pe cine ştie ce coclauri.

Dar ce fund de ţară şi ce coclauri!

Precum zidul urieşesc de apărare al unei cetăţi nesfîrşite, cu colţuri şi metereze, s-au întins, şerpuind pe mii de verste, culmile dealurilor. S-au înălţat minunat deasupra întinderilor nemărginite ale cîmpiilor, ba în frînturi, ba ca nişte pereţi drepţi din calcar şi lut, presăraţi ba de tăieturi şi rîpe, ba de dîmburi verzi, rotunjindu-se frumos, acoperite de tufărişul tînăr, cîrlionţat ca nişte blăniţe de miel, răsărit în locul copacilor tăiaţi, ba, în sfîrşit, îmbrăcate în hăţişurile întunecate ale pădurii scăpate ca prin minune de topor. Credincios malurilor sale, rîul ba făcea împreună cu dealurile şerpuituri şi cotituri, ba se îndepărta în luncă, pentru ca, răsucindu-se acolo în cîteva rotocoale, să lucească precum focul în lumina soarelui, să se ascundă în dumbrăvile de mesteceni, de plopi de munte şi arini şi să iasă în fugă de acolo, biruitor, însoţit de poduri, mori şi zăgazuri, care parcă îl fugăreau din urmă la fiecare cotitură.

Într-un loc, costişa prăpăstioasă a înălţimilor s-a îmbrăcat în cîrlionţii verzi şi deşi ai copacilor. Prin sădiri făcute de mîna omului, datorită neregularităţii acestui cotlon deluros, nordul şi sudul regnului vegetal s-au adunat aici la un loc. Stejarul, bradul, părul pădureţ, arţarul şi mărăcinele, caragana şi scoruşul, năpădite de hamei, ba ajutîndu-se, ba înăbuşindu-se unul pe altul, se căţărau pe tot dealul, de jos pînă sus. Iar în înalt, chiar lîngă bătrînul creştet al dealului, printre vîrfurile verzi ale copacilor, se amestecau acoperişurile roşii ale unor acareturi boiereşti, coamele şi spinările unor case ţărăneşti ascunse îndărătul lor, catul de sus al unui conac, cu un balcon sculptat şi cu o fereastră mare, în formă de semicerc. Şi deasupra întregii îngrămădiri de copaci şi acoperişuri, mai sus decît toate, se vedea o biserică străveche din lemn, cu cinci cupole poleite şi strălucitoare. Pe toate cele cinci turle erau cruci aurii, lucrate în horbote, întărite cu lanţuri tot în horbote, încît de departe ţi se părea că aurul atîrna în văzduh, nesusţinut de nimic şi strălucind precum un morman de galbeni. Şi toate acestea, răsturnate cu vîrfurile, acoperişurile şi crucile în jos, se oglindeau în rîul în care sălciile scălîmbe şi scorburoase, unele crescute pe maluri, altele de-a dreptul în apă, cu crengile şi frunzele aplecate, parcă îşi cercetau chipul neasemuit prin tot locul unde nu le împiedicau s-o facă mătasea-broaştei şi verdeaţa plutitoare a nuferilor galbeni.

Priveliştea era foarte frumoasă, dar de sus în jos, de la catul al doilea al conacului din depărtare, era şi mai frumoasă. Nici un musafir, nici un vizitator nu putea sta indiferent în balcon. De uimire, i se oprea răsuflarea în piept şi el nu mai putea decît să strige: „Doamne, ce nemărginire e aici!“. Fără sfîrşit, fără hotar se desfăşurau aceste întinderi. Dincolo de luncile presărate de crînguri şi de mori de apă, se aşterneau cîteva brîuri verzi de pădure; dincolo de păduri, prin văzduhul care

începea să devină ceţos, se zăreau nisipuri galbene, după care începeau din nou pădurile, de-acum albastre, precum marea şi negura revărsată în depărtări; urmau iarăşi nisipuri, mai palide, dar tot galbene. La capătul zării îşi ridicau crestele nişte dealuri de cretă, care-şi străluceau albeaţa chiar pe vreme mohorîtă, de parcă i-ar fi luminat un soare veşnic. Pe albul lor orbitor, la poale, se lăţeau parcă nişte pete fumegînde, vinete. Erau cîteva sate îndepărtate, pe care ochiul omenesc nu le mai putea desluşi. Numai scînteia unui creştet poleit de biserică, aprinsă de lumina soarelui, dădea de veste că acolo se afla o aşezare omenească destul de mare. Toate acestea erau învăluite într-o linişte adîncă, netulburată nici măcar de glasurile cîntăreţilor văzduhului, care de-abia îţi ajungeau la ureche din imensitatea în care se pierdeau. Un musafir, după ce stătea în balcon şi contempla toate acestea timp de două ore, nu putea spune nimic altceva decît: „Doamne, ce nemărginire e aici!“.

Dar cine locuia la conac, al cui era satul acela, de care, ca de o cetate inexpugnabilă, nu te puteai apropia din partea asta, ci trebuia să vii din partea cealaltă, unde stejarii risipiţi pretutindeni îl întîmpinau cu bucurie pe musafir, desfăcîndu-şi larg crengile dinaintea lui, ca pentru o îmbrăţişare prietenească, şi-l conduceau spre casa al cărui cat de sus l-am văzut din spate şi care era acum la vedere, avînd pe-o latură şirul de case ce-şi arătaseră coamele şi spinările, iar pe cealaltă latură biserica ce-şi strălucea aurul crucilor şi horbota poleită a lanţurilor care atîrnau singure în văzduh? Cărui norocos îi aparţinea acest colţişor tainic?

Moşierului judeţului Tremalahanski, Andrei Ivanovici Tentetnikov, un tînăr norocos, de treizeci şi trei de ani şi, pe deasupra, neînsurat.

Cine e, ce e cu el, ce calităţi şi ce fire are? Pe vecini, cititoarelor, trebuie să-i descoaseţi. Un vecin din tagma ofiţerilor dibaci de brandere[1],

tagmă pe cale de dispariţie astăzi, s-a exprimat astfel despre el: „Este o vită încălţată!“. Un general, care locuia la zece verste de el, a spus: „Tînărul nu-i prost, dar şi-a împuiat capul cu felurite tîmpenii. I-aş putea fi de folos, pentru că nu-s lipsit de relaţii la Petersburg şi chiar la…“. Generalul nu şi-a dus vorba pînă la capăt. Căpitanul-ispravnic a zis: „Rangul pe care-l are e de tot nimicul şi nu-i mare lucru să-l iau chiar mîine la rost pentru dările neplătite“. Un ţăran din satul lui, întrebat fiind cum e boierul lor, n-a răspuns nimic. Prin urmare, părerea despre el era defavorabilă.

Însă, dacă-i să nu fim nepărtinitori, trebuie să spunem că nu era om rău, ci, pur şi simplu, tăia frunză la cîini. Întrucît pe lume sînt mulţi oameni care taie frunză la cîini, de ce n-ar tăia şi Tentetnikov? De altminteri, ia să luăm la întîmplare una din zilele vieţii lui, întru totul asemănătoare cu celelalte, lăsîndu-l pe cititor să judece singur ce fel de caracter avea şi în ce fel viaţa lui se potrivea cu frumuseţile ce-l înconjurau.

Dimineaţa se trezea foarte tîrziu şi, săltîndu-se în capul oaselor, rămînea mult timp în pat, frecîndu-se la ochi. Întrucît, ca un făcut, avea ochii mici, frecatul lor dura neobişnuit de mult, timp în care, în prag, îl aştepta servitorul Mihailo, cu ligheanul şi prosopul. Bietul Mihailo stătea aşa un ceas, două, apoi se ducea la bucătărie, venea din nou, dar boierul încă se mai freca la ochi şi şedea pe marginea patului. În sfîrşit, se ridica din pat, îşi punea halatul şi ieşea în salon să bea ceai, cafea, cacao şi chiar lapte proaspăt muls; gusta din toate cîte puţin, fărîmiţa pîinea fără milă şi împrăştia cu neruşinare cenuşa din pipă peste tot. Cu ceaiul îşi pierdea două ore. Dar nici asta nu era destul: îşi mai punea ceai rece într-o ceaşcă şi se muta cu ea la fereastra ce dădea înspre curte. Sub fereastră avea loc de fiecare dată scena care urmează.

Mai întîi, zbiera Grigori, un om ţinut la conac ca bufetier, care i se adresa chelăresei Perfilievna cu aproape aceleaşi expresii:

— Suflet scandalagiu, lepădătură ce eşti! Mai bine ai tăcea, parşivo!

— Da' pe asta n-o vrei? striga lepădătura, sau Perfilievna, arătîndu-i tifla. Era o femeie aspră în purtări, deşi se dădea în vînt după stafide, bomboane şi alte dulciuri pe care le ţinea sub cheie.

— Păi, şi cu vechilu' te iei la ceartă, moft de hambar ce eşti! răcnea Grigori.

— Vechilu' îi un hoţ, ca şi tine. Crezi tu că boieru' nu vă ştie? Doar îi aici, doar aude tot.

— Unde-i boieru'?

— Iote-l că stă la fereastră! El vede tot.

Şi, într-adevăr, boierul stătea la fereastră, văzînd tot.

Pentru completarea balamucului, cîte-un ţînc de la curte ţipa ca din gură de şarpe, plesnit de maică-sa, cîte-un ogar, aşezat pe labele dinapoi, chelălăia, din pricina apei clocotite cu care-l fripsese bucătarul, aruncînd-o din prag. Pe scurt, totul ţipa şi zbiera insuportabil. Şi de-abia atunci cînd zgomotele deveneau atît de insuportabile încît îi tulburau pînă şi statul degeaba, boierul trimitea poruncă să se mai potolească gălăgia.

Cu două ceasuri înainte de masă se ducea în biroul său, cu gînd să se ocupe serios de o lucrare care trebuia să cuprindă Rusia din toate perspectivele: civilă, politică, religioasă, filosofică, să rezolve probleme dificile şi să răspundă la întrebările pe care însăşi epoca le ridica în faţa ţării, astfel încît să-i definească limpede viitorul măreţ. Cu alte cuvinte, era acea problematică de care se preocupă cu plăcere, exact în acelaşi mod, orice ins contemporan. De altminteri, această iniţiativă colosală se limita mai mult la reflecţii: rodea pana, făcea desene pe hîrtie, după care lăsa totul baltă, lua o carte şi nu se mai dezlipea de ea

pînă la ora mesei. Cartea era citită dimpreună cu supa, sosul, friptura şi chiar cu prăjitura, aşa că unele feluri de mîncare se răceau din pricina ei, iar altele rămîneau neatinse. Urmau apoi o pipă şi o cafea, un joc de şah de unul singur, iar ce mai făcea pînă la cină – zău că mi-e greu să spun. Mi se pare că, pur şi simplu, nu făcea nimic.

Şi aşa îşi petrecea timpul, singur-singurel în lumea toată, acest tînăr de treizeci şi doi de ani, trîndăvind în halat şi fără cravată. N-avea chef să se plimbe, să umble, să urce la catul de sus, să deschidă ferestrele ca să intre aer curat în casă, iar priveliştea minunată a satului, faţă de care n-ar fi putut rămîne indiferent nici un vizitator, pur şi simplu nu exista pentru stăpînul acelor locuri.

Din toate acestea, cititorul poate vedea că Andrei Ivanovici Tentetnikov făcea parte din acel soi de oameni care încă mai dăinuiesc în Rusia şi cărora altădată li se spunea cam aşa: trîntori, somnoroşi, putori, dar cărora acum nu ştiu, zău, cum le-aş putea zice. Oare aceste firi se nasc, sau se formează după aceea, ca emanaţie a tristelor împrejurări ce-l ţin pe om în aspra lor încleştare? În loc de răspuns la această întrebare, mai bine să povestesc istoria educaţiei şi copilăriei sale.

Parcă totul era prielnic pentru a se alege ceva din el. La doisprezece ani, băiatul, inteligent şi pe jumătate visător, a nimerit într-o şcoală al cărei director era pe atunci un om neobişnuit. Idolul adolescenţilor, pilda pedagogilor, incomparabilul Aleksandr Petrovici era înzestrat cu harul de a simţi firea omului. Cum cunoştea el însuşirile rusului! Cît de bine îi cunoştea pe copii! Cum se pricepea să-i pună în mişcare! Nu era ştrengar în şcoală care, după ce-a făcut o boroboaţă, să nu vină la el să mărturisească. Şi nu doar atît: ştrengarul era aspru dojenit, dar nu pleca de la el cu ochii în pămînt, ci cu fruntea sus. Avea în el ceva încurajator, care parcă spunea: „Înainte! Ridică-te iute în picioare, nu te uita că ai căzut!“.

Nici vorbă să ţină predici despre buna purtare. De obicei spunea: „Minte le cer, nu altceva. Cine vrea să ajungă om deştept, n-are timp de ştrengării: ştrengăria trebuie să dispară de la sine!“. Şi, chiar aşa: ştrengăriile dispăreau de la sine. Cel care nu năzuia să fie mai bun ajungea să fie dispreţuit de colegi. Măgarii şi proştii adulţi trebuiau să suporte cele mai jignitoare porecle date de cei mici, şi nu îndrăzneau să-i atingă nici cu un deget. „Asta-i prea de tot! spuneau mulţi. Din deştepţii ăştia au să iasă nişte îngîmfaţi.“ „Nu, nu-i prea de tot, spunea el. Pe incapabili nu-i ţin aici mult timp: le e de-ajuns un an şcolar. Iar pentru cei deştepţi mai am un an şcolar.“ Şi, într-adevăr, toţi elevii capabili treceau şi de cel de-al doilea an şcolar. Tolera multe zburdălnicii, considerîndu-le un început de însuşiri sufleteşti şi spunînd că are nevoie de ele, aşa cum doctorul are nevoie de spuzelile pielii pentru a afla cu precizie ce este înăuntrul omului.

Cît îl iubeau băieţii! Nu, niciodată copiii nu fuseseră atît de ataşaţi de cineva, nici măcar de părinţii lor. Nu, nici chiar în anii de porniri nebune, pasiunea de nestins nu este atît de puternică, cum era dragostea elevilor pentru el. Pînă la mormînt, pînă în ultimele sale zile, cîte un elev recunoscător, ridicînd pocalul în ziua de naştere a minunatului fost profesor, demult răposat, se oprea cu ochii închişi şi vărsa lacrimi întru amintirea lui. Cea mai mică încurajare din partea lui te înfiora, te bucura, te făcea să tremuri şi trezea în tine dorinţa orgolioasă de a-i întrece pe toţi ceilalţi. Pe copiii puţin capabili nu-i ţinea mult: avea pentru ei un curs scurt. Dar cei capabili trebuiau să treacă printr-o învăţătură de două ori mai grea. Şi ultima clasă, pe care o avea numai pentru cei aleşi, nu semăna deloc cu clasele din alte şcoli. De-abia acum pretindea de la elevii săi ceea ce alţii, într-un chip necugetat, cer de la copii: acea inteligenţă superioară, care nu se pricepe să rîdă, ci să suporte orice bătaie de joc, să-i treacă totul cu vederea

prostului şi să nu se irite, să nu-şi iasă din fire, să nu se răzbune în nici un caz şi să rămînă într-o mîndră şi deplină linişte sufletească. Tot ce-l putea face pe om să fie bărbat tare era pus aici în acţiune şi însuşi directorul făcea cu elevii încercări neîntrerupte. O, ce bine cunoştea el ştiinţa vieţii!

N-avea profesori prea mulţi: majoritatea obiectelor le preda singur. Fără termeni pedanţi, fără concepţii şi păreri grandilocvente, se pricepea să transmită însăşi esenţa ştiinţei, aşa că micii elevi vedeau de ce au nevoie de ea. Dintre ştiinţe le alegea numai pe acelea care erau în măsură să facă dintr-un om un cetăţean al ţării sale. Cele mai multe lecţii constau din povestiri despre ceea ce-l aştepta pe tînăr în viitor şi directorul se pricepea să-i contureze întregul orizont al vieţii atît de bine încît tînărul, stînd încă în bancă, zbura cu gîndul acolo, la slujbă. Nu le ascundea nimic: aduna toate necazurile şi piedicile pe care omul şi le pune în cale, toate ispitele şi ademenirile care-l aşteptau şi le arăta în toată goliciunea lor, fără să tăinuiască vreuna. Ştia totul, ca şi cum ar fi trecut prin toate rangurile şi slujbele. Poate din cauză că i se dezvoltase orgoliul, poate din cauză că în ochii neobişnuitului pedagog era ceva care-i spunea adolescentului: „Înainte!“ (acest cuvînt, pe care rusul îl ştie foarte bine şi care face adevărate minuni cu firea sa simţitoare), cert e că, de la bun început, adolescentul nu căuta decît greutăţi, dorind cu patimă să acţioneze numai acolo unde-i greu, unde-s mai multe piedici, unde trebuie să dea dovadă de mai multă tărie sufletească. Puţini absolveau acest curs, dar erau oameni în stare să ia viaţa în piept. La slujbe, se menţineau în posturile cele mai şubrede, în timp ce mulţi alţii, mai deştepţi decît ei, nu rezistau din pricina unor mărunte neplăceri personale, renunţau la tot sau, buimăciţi, înnebuniţi şi decăzuţi, ajungeau pe mîna şperţarilor şi a escrocilor. Dar ei nu se clătinau şi, cunoscînd atît viaţa, cît şi omul, ajunşi la

înţelepciune, aveau o puternică înrîurire chiar şi asupra oamenilor răi.

Inima înflăcărată a băieţelului vanitos se zbătea la gîndul că, în sfîrşit, va nimeri în clasa respectivă. S-ar zice că nimic nu părea mai bun pentru Tentetnikov al nostru decît acest pedagog! Dar, ca un făcut, tocmai cînd trecuse în clasa celor aleşi, ceea ce-şi dorea foarte mult, directorul acela neobişnuit muri subit! O, ce lovitură pentru el, ce pierdere îngrozitoare! Totul se schimbă în şcoală. În locul lui Aleksandr Petrovici veni un oarecare Feodor Ivanovici. Acesta începu de îndată să insiste asupra unei discipline aparente, să pretindă de la copii ceea ce nu se poate cere decît de la adulţi. Iar în purtarea lor liberă i se năzări ceva impertinent. În plus, ca şi cum ar fi ţinut să-i facă în ciudă predecesorului său, declară din prima zi că pentru el inteligenţa şi succesele la învăţătură nu înseamnă nimic, că nu va ţine cont decît de buna purtare. Ciudat: tocmai buna purtare nu reuşi s-o impună Feodor Ivanovici. Elevii începură să-şi facă de cap pe furiş. Ziua totul mergea strună, dar noaptea se ţineau de chefuri.

Şi cu ştiinţele se întîmplă ceva ciudat. Fură invitaţi alţi profesori, cu puncte noi de vedere şi cu alte concepţii. Îi copleşiră pe elevi cu o mulţime de termeni şi cuvinte noi: în predare, dădeau dovadă şi de logică, şi de pasiune a propriilor convingeri, dar – vai! – numai viaţă nu avea ştiinţa! De pe buzele lor, ştiinţa aceea moartă mirosea a hoit. Pe scurt, totul ieşi pe dos. Se pierdu respectul pentru conducerea şcolii şi pentru autorităţi: elevii începură să rîdă şi de pedagogi, şi de profesori. Directorului îi puneau felurite porecle: Fedka, Chiflă şi altele. Dezmăţul nu mai era deloc copilăresc: se iscară nişte istorii atît de urîte încît mulţi dintre elevi trebuiră exmatriculaţi.

Andrei Ivanovici era liniştit din fire. Nu-l puteau atrage nici orgiile nocturne ale colegilor, care făcuseră rost de-o femeie chiar în dreptul

ferestrelor de la locuinţa directorului, nici hula faţă de cele sfinte, numai din cauză că preotul se nimerise să nu fie prea deştept. Nu, sufletul lui îşi simţea şi în vis originea dumnezeiască. Nu se lăsă ademenit de colegi, dar se descurajă. Vanitatea lui era de-acum trezită, dar nu avea cîmp de activitate pentru ea. Mai bine ar fi fost să nu se fi trezit. Îi asculta pe profesorii care se înfierbîntau, vorbind de la catedră, dar şi-l amintea pe fostul pedagog, care, fără să se înfierbînte, se pricepea să vorbească pe înţeles. A frecventat felurite materii şi cursuri: medicină, chimie, filosofie, chiar şi drept sau istorie universală (ultima, într-o dimensiune atît de mare încît, în trei ani, profesorul reuşise să predea doar introducerea şi ceva despre dezvoltarea unor oraşe germane) – Dumnezeu ştie la care cursuri n-a fost! Dar totul îi rămînea în minte sub forma unor crîmpeie diforme. Datorită inteligenţei sale native, nu simţea decît că materiile nu trebuie predate astfel, dar cum ar trebui – nu ştia. Şi îşi amintea adeseori de Aleksandr Petrovici, iar asta îl întrista atît de tare încît nu mai avea cum să scape de amărăciune.

Dar tinereţea e norocoasă, pentru că are viitor. Pe măsură ce se apropia momentul absolvirii, inima i se zbătea mai tare. Îşi spunea: „Asta încă nu-i viaţa, e doar pregătirea pentru viaţă. Viaţa adevărată e la slujbă, acolo-s faptele“. Şi, fără să arunce o privire la minunatul colţişor care-l uimea atît de mult pe oricare vizitator, fără să facă o plecăciune la mormintele părinţilor săi, el, după obiceiul tuturor vanitoşilor, se duse val-vîrtej la Petersburg, unde, cum se ştie, din toate părţile Rusiei, vine tineretul nostru înflăcărat – să slujească, să strălucească, să se remarce sau, pur şi simplu, să-şi însuşească o spoială de cultură incoloră, rece ca gheaţa şi înşelătoare. Avîntul vanitos al lui Andrei Ivanovici fu totuşi frînt de la bun început de către Onufri Ivanovici, un unchi al său, consilier efectiv de stat. Acesta îi spuse că

principalul e să ai scris frumos, că trebuie să înceapă cu caligrafia.

Cu mare dificultate – şi datorită protecţiei unchiului său –, reuşi să-şi găsească o slujbă la un departament. Cînd fu introdus într-o sală splendidă şi luminoasă, cu parchet, cu mese de scris lăcuite, de parcă acolo s-ar fi aflat la sfat primii demnitari ai statului, hotărînd soarta întregului imperiu, cînd văzu legiunile de domni arătoşi, care scriau, scîrţîind cu penele şi cu capetele aplecate pe-o parte, cînd fu pus el însuşi la o masă şi i se propuse să copieze o hîrtie care, parcă dinadins, avea un conţinut aproape neînsemnat – era vorba despre trei ruble, pentru care corespondenţa dura de o jumătate de an –, un sentiment neobişnuit pătrunse în sufletul tînărului lipsit de experienţă şi se simţi ca şi cum ar fi fost mutat, pentru cine ştie ce faptă rea, dintr-o clasă superioară într-una inferioară. Domnii care stăteau în sala aceea i se părură foarte asemănători unor elevi! Pentru ca asemănarea să fie deplină, unii dintre ei citeau cîte un roman tîmpit, în traducere, ascunzîndu-l în dosarele mari ale lucrărilor de care se ocupau, se prefăceau că-şi văd de treabă, dar, în acelaşi timp, tresăreau ori de cîte ori îşi făcea apariţia vreunul dintre şefi. Toate acestea i se părură ciudate, ocupaţiile de altădată parcă erau mai importante decît cele de acum, pregătirea pentru slujbă părea mai serioasă decît slujba însăşi! I se făcu dor de şcoală. Deodată, ca viu, i se arătă în faţa ochilor Aleksandr Petrovici – şi fu cît pe ce să izbucnească în plîns. Încăperea începu să se învîrtească cu el, funcţionarii şi mesele se amestecară în faţa ochilor lui şi numai cu greu izbuti să nu-şi piardă brusc cunoştinţa. „Nu, se gîndi în sinea lui, după ce se mai dezmetici, mă apuc de treabă, oricît mi s-ar părea la început de meschină!“ Luîndu-şi inima în dinţi şi cu sufletul amărît, se hotărî să-şi vadă de slujbă, după pilda celorlalţi.

Unde nu sînt bucurii? Sînt şi la Petersburg, cu toată înfăţişarea aspră şi posomorîtă a oraşului. Trosneşte pe străzi un ger cumplit, de treizeci de grade; şuieră progenitura nordului, viforniţavidmă, măturînd trotuarele, orbind ochii, pudrînd gulerele de blană, mustăţile oamenilor şi boturilor animalelor lăţoase, dar, printre smocurile de zăpadă ce zboară încrucişat, străluceşte îmbietor, de sus, o ferestruică de la etajul al treilea: într-o cameră confortabilă, la lumina puţină a lumînărilor de stearină, în susurul samovarului, se poartă o conversaţie ce încălzeşte şi inima, şi sufletul, se citeşte o pagină a unui inspirat poet rus, dintre cei cu care Dumnezeu a binecuvîntat Rusia, iar inima înflăcărată a unui tînăr zvîcneşte cu putere, cum nu se întîmplă nici sub cerul meridional.

Curînd, Tentetnikov se deprinse cu slujba, numai că aceasta nu deveni pentru el treaba cea mai de căpătîi şi scopul vieţii, cum crezuse mai înainte că va fi, ci era ceva secundar. Îi servea drept orar de zi cu zi, silindu-l să pună mai mult preţ pe timpul liber rămas. Unchiul lui, consilierul efectiv de stat, începuse chiar să creadă că din nepot va ieşi ceva, cînd deodată nepotul făcu o boroboaţă. Printre prietenii lui Andrei Ivanovici, şi avea destui, se numărau doi inşi care erau ceea ce se cheamă oameni obidiţi. Erau firi zbuciumate şi stranii, din acelea care nu pot să suporte cu indiferenţă nu doar nedreptăţile, ci nici ceea ce lor li se pare a fi nedreptate. Buni la suflet mai întîi, dar haotici în acţiunile lor, pretinzînd îngăduinţă pentru ei, dar, în acelaşi timp, fiind intoleranţi cu ceilalţi, ei îl influenţară puternic şi cu vorbirea înflăcărată, şi cu imaginea lor de nobili revoltaţi împotriva societăţii. Trezind în el nervii şi spiritul de iritare, îl siliră să remarce toate nimicurile pe care altădată nici nu s-ar fi gîndit că merită să le ia în seamă. Feodor Feodorovici Lioniţîn[2], şeful uneia dintre secţiile cuprinse în splendidele săli, îi displăcu dintr-o dată. Începu să găsească la el

puzderie de defecte. I se părea că Lioniţîn era numai miere în discuţiile cu superiorii şi numai fiere atunci cînd i se adresa un subaltern; că, pasămite, acesta, după pilda tuturor oamenilor meschini, îi lua la ochi pe toţi cei care nu veneau să-l felicite de sărbători, că se răzbuna pe inşii ale căror nume nu se găseau pe lista uşierului[3]; în consecinţă, ajunse să simtă pentru acesta un dezgust nevricos. Un duh rău îl împingea să-i facă o pacoste lui Feodor Feodorovici. Căută prilejul cu un fel de satisfacţie deosebită şi reuşi cu vîrf şi îndesat. O dată vorbi cu el atît de obraznic încît direcţiunea îi impuse fie să-şi ceară scuze, fie să-şi dea demisia. El demisionă. Unchiul, consilierul efectiv de stat, veni la el speriat şi-l imploră:

— Pentru numele lui Hristos! Fii bun, Andrei Ivanovici, ce faci? Te laşi păgubaş de o carieră atît de bine începută, numai pentru că ai dat peste un şef care nu-i cum vrei tu! Fii bun! Ce-i cu tine? Ce faci? Dacă toţi ar proceda ca tine, nimeni n-ar mai rămîne în slujbă. Bagă-ţi minţile în cap, lasă la o parte mîndria, vanitatea, du-te şi cere-i scuze!

— Nu asta-i problema, unchiule, zise nepotul. Nu mi-e greu să-mi cer scuze de la el. Eu sînt vinovat: mi-e şef şi nu se cuvenea să vorbesc aşa cu el. Dar iată care-i problema. Eu mai am o slujbă: trei sute de suflete de iobagi, moşia-i în paragină, vechilul e un prost. Statul pierde puţin dacă în locul meu se-apucă altul de copiat hîrtii, dar pierderea-i mult mai mare dacă trei sute de oameni nu plătesc dările. Ce crezi dumneata că-s eu? Sînt moşier, iar titlul acesta mă obligă. Dacă mă voi îngriji de păstrarea, ocrotirea şi îmbunătăţirea sorţii oamenilor care mi-au fost încredinţaţi, dacă voi pune la dispoziţia statului trei sute de supuşi de ispravă, nebăutori, muncitori, prin ce va fi mai rea soarta mea decît aceea a unui oarecare şef de secţie precum Lioniţîn?

Consilierul efectiv de stat rămase cu gura căscată. Nu se aşteptase la o asemenea avalanşă de

cuvinte. După ce se gîndi puţin, începu cam la fel:

— Totuşi… Totuşi, cum?… Cum să te înfunzi la ţară? Ce fel de societate poţi avea acolo, printre mujici? Aici te mai întîlneşti pe stradă cu un general, cu un prinţ… Treci pe lîngă vreo… acolo… ei bine, aici avem iluminaţie cu gaz, aici Europa industrială, pe cînd acolo, dacă întîlneşti pe careva, nu-i decît vreun mujic sau vreo femeie. De ce să te condamni singur să-ţi duci toată viaţa printre ignoranţi?

Dar argumentele convingătoare ale unchiului nu avură efecte asupra nepotului. Satul începu să i se pară a fi singurul adăpost unde se va simţi în voie, unde va putea gîndi şi năzui, singurul cîmp de activitate utilă. Făcuse rost de cele mai noi cărţi de agricultură. Pe scurt, după o săptămînă de la această discuţie, se şi afla aproape de locurile copilăriei sale, nu departe de locul acela minunat, pe care nu se mai sătura să-l admire orice vizitator. Se trezi în el un nou sentiment. În sufletul lui începură să se deştepte trăiri de altădată, care pînă atunci nu mai ieşiseră la iveală. Apucase să uite cu desăvîrşire multe locuri, acum privea curios, ca un novice, splendidele privelişti. Şi iată că, fără a şti de ce, inima începu să-i tresalte în piept. Iar cînd drumul, trecînd printr-o văgăună îngustă, se afundă în hăţişul unei păduri adînci şi el văzu, sus şi jos, sub el şi deasupra lui, stejari de cîte trei sute de ani, pe care de-abia îi puteau cuprinde trei oameni, printre care se ridicau brazi albi, ulmi şi plopi negri, mai înalţi decît plopii de cîmpie; cînd, la întrebarea: „A cui e pădurea?“, i se răspunse: „A lui Tentetnikov“; cînd, ieşind din pădure, drumul porni printre lunci, pe lîngă crînguri de plopi tremurători, de sălcii tinere şi bătrîne şi de răchite, pe lîngă movilele ce se întindeau pînă hăt-departe; cînd drumul trecu, în locuri diferite, două poduri aruncate peste acelaşi rîu, lăsîndu-l ba în dreapta, ba în stînga; cînd, la întrebarea „Ale cui sînt luncile şi păşunile?“, primi răspunsul: „Ale lui

Tentetnikov“; cînd, pe urmă, drumul urcă la deal şi se aşternu pe loc neted, avînd de-o parte lanuri nesecerate de grîu, secară şi orz, iar de cealaltă parte toate locurile străbătute mai adineaori, care se arătară deodată ca în palmă; cînd, apoi, din ce în ce mai întunecos, drumul pătrunse în umbra copacilor mari şi rămuroşi, împrăştiaţi pe covorul verde al ierbii pînă la marginea satului; cînd se zăriră căsuţele cioplite din lemn ale ţăranilor şi acoperişurile roşii ale acareturilor de piatră, conacul boieresc şi biserica străveche; cînd străluciră cupolele aurite; cînd inima ce i se zbătea cu înflăcărare în piept ştia şi singură unde a ajuns; ei bine, atunci simţirile, ce se adunaseră în el treptat, se făcură, în sfîrşit, auzite în nişte cuvinte rostite cu voce tare: „Păi, n-am fost un prost pînă acum? Soarta mi-a hărăzit să fiu stăpînul acestui rai pe pămînt, iar eu m-am băgat în robia mîzgălelii de hîrtii moarte. Educat, luminat, adunînd cunoştinţele necesare pentru împînzirea binelui printre iobagii mei, pentru îmbunătăţirea stării unei întregi regiuni, pentru îndeplinirea variatelor mele îndatoriri de moşier – care este în acelaşi timp şi judecător, şi administrator, şi păzitor al ordinii –, am fost în stare să încredinţez toate acestea unui vechil ignorant; am preferat pentru propria-mi persoană ţinerea orbească a unor hîrţoage referitoare la oameni pe care nu i-am văzut în viaţa mea, cărora nu le cunosc nici firea, nici însuşirile; am preferat, în locul unei administrări reale, această administrare fantasmagorică a unor provincii aflate la mii de verste depărtare, unde nu mi-a călcat piciorul niciodată şi unde n-aş putea face decît o mulţime de încurcături şi tîmpenii!“.

Dar îl mai aştepta o privelişte. Auzind de sosirea boierului, ţăranii s-au adunat la scară. Scufiile, basmalele, cămăşile, zăbunele şi bărbile stufoase, pitoreşti ale locuitorilor chipeşi îl înconjurară din toate părţile. Cînd se auziră cuvinte

precum: „Stăpînul nostru bun! Ţi-ai adus aminte de noi…“ şi cînd bătrînii şi bătrînele, care-şi mai aminteau de bunicul şi străbunicul lui, începură fără voie să plîngă, nici el nu-şi putu stăpîni lacrimile. Se gîndea în sinea lui: „Cîtă dragoste! Şi pentru ce? Pentru că nu i-am văzut niciodată, pentru că nu m-am ocupat niciodată de ei!“. Şi îşi jură să împartă de-acum înainte cu ei muncile şi grijile.

Începu să-şi vadă de gospodărie, să împartă porunci. Micşoră claca, scăzînd din zilele pe care ţăranul trebuia să le muncească pentru boier şi lăsîndu-i mai mult timp pentru el. Pe vechilul cel prost îl alungă. Începu să se ocupe de toate, să se arate pe ogoare, la arie, în şurile pentru uscatul snopilor, la mori, la debarcader, la încărcarea barcazurilor şi a şalandelor, încît pînă şi cei leneşi începură să se scarpine în vîrful capului. Dar asta nu ţinu mult. Ţăranul e isteţ: a priceput curînd că boierul, deşi sprinten şi cu dorinţă să facă multe, cum să facă, în ce fel să facă, asta chiar că n-o mai ştia. Doar vorbea ca din carte, fără să-l priceapă nimeni. Asta nu însemna că boierul şi ţăranul nu se înţelegeau chiar deloc, ci doar că nu vorbeau aceeaşi limbă, nu cîntau la unison.

Tentetnikov începu să bage de seamă că pe pămîntul boierului totul ieşea mai prost decît pe pămîntul ţăranului. Se semăna mai devreme, răsărea mai tîrziu, cu toate că ţăranii părea să lucreze bine – el însuşi fusese de faţă la semănat şi chiar poruncise să li se dea cîte un păhărel de votcă pentru hărnicie. Pe ogoarele ţăranilor secara dăduse de mult în spic, ovăsul se scutura, meiul se înfrăţea, iar pe moşia lui grînele de-abia creşteau, nici gînd să se arate spicele. Pe scurt, boierul începu să bage de seamă că ţăranul pur şi simplu îl păcălea, cu toate înlesnirile pe care i le făcuse. Încercă să-i dojenească, dar primi un răspuns de felul: „Cum se poate, boierule, să nu ne doară inima de bunul mers al moşiei? Ai văzut şi singur

cît ne-am străduit la arat şi semănat, ai poruncit să ne dea cîte un păhărel de votcă“. Cum să nu rămîi fără grai la asemenea argumente? „Dar de ce acum a ieşit prost?“, insista boierul. „Cine ştie? Pesemne că a ros viermele la rădăcină. Da’ şi vara asta: n-a plouat deloc.“ Însă boierul vedea că pe ogoarele ţăranilor viermele nu rodea la rădăcină, că şi ploaia căzuse ciudat, în fîşii: ţăranului îi picase bine, iar pe semănăturile boierului nu căzuse un strop.

Şi mai greu îi era s-o scoată la capăt cu femeile. Mereu îl rugau să le scutească de muncă, plîngîndu-se că pentru ele claca-i o povară. Dar, ciudat lucru! El le scutise de dările obişnuite, constînd din pînzeturi, poame, ciuperci şi nuci, le scutise de jumătate din celelalte munci, crezînd că femeile vor folosi acest timp pentru gospodăria lor, că vor coase haine şi-şi vor îmbrăca bărbaţii, că vor mări grădinile de zarzavat. Da’ de unde! Sexul frumos se puse pe lenevit, se apucă de bătăi, de bîrfe şi de felurite certuri, încît bărbaţii veneau adesea la el, spunîndu-i: „Boierule, mai potoleşte-o pe sarsaoaica de nevastă-mea! Parcă-i dracu’ gol, n-am viaţă cu ea!“.

Călcîndu-şi pe inimă, vru să fie aspru. Dar cum să fii aspru? Femeia venea la el, se apuca de bocit, era atît de prăpădită, de bolnavă, avea pe ea nişte zdrenţe atît de ponosite şi scîrboase încît doar unul Dumnezeu putea să ştie de pe unde le-a adunat. „Du-te, piei din ochii mei! Aibă-te Dumnezeu în pază!“, zicea bietul Tentetnikov şi pe urmă vedea cum femeia aceea bolnavă, ieşind pe poartă, se lua la bătaie cu cîte o vecină pentru o ridiche şi-i trăgea o păruială, cum nici un bărbat zdravăn n-ar fi fost în stare s-o facă.

Încercă să facă un pic de şcoală cu copiii lor, dar ieşi o asemenea tîmpenie încît îşi pierdu tot curajul, dîndu-şi seama că mai bine nici nu s-ar fi apucat. Care şcoală!? Nimeni n-avea timp de ea: de la zece ani, băieţii ajutau la toate muncile şi asta era învăţătura lor.

În ceea ce priveşte împărţirea dreptăţii şi cercetarea pricinilor, se dovedi că nu-i foloseau la absolut nimic toate subtilităţile juridice pe care i le băgaseră în cap profesorii-filosofi. Una din părţi minte, minte şi cealaltă, numai dracul să mai înţeleagă ceva! Şi văzu că mai de folos decît subtilităţile juridice şi cărţile de filosofie era simpla cunoaştere a omului; simţea că-i lipseşte ceva, dar ce anume – Dumnezeu cu mila. Şi s-a întîmplat ceea ce se întîmplă adesea: boierul nu l-a înţeles pe ţăran, nici ţăranul pe boier. Şi boierul era nedrept, şi ţăranul era nedrept. Aşa că zelul moşierului se răci. La muncile ţăranilor era prezent, dar fără să mai pună suflet în ele. Coasele foşneau lin în lanuri, se clădeau stogurile, se încărcau carele, pe-aproape se făcea cine ştie ce muncă – ochii lui priveau în depărtări. Dacă se lucra ceva în depărtare, ochii lui găseau obiecte apropiate sau priveau într-o parte, la o cotitură a rîului, pe malurile căruia umbla un pescar, fireşte, nu om, ci pasăre, pasăre cu ciocul roşu. Se uita curios cum acest pescar, prinzînd un peşte lîngă mal, îl ţinea cu pliscul de-a curmezişul, parcă gîndindu-se dacă să-l înghită sau să nu-l înghită, privind în acelaşi timp cu atenţie de-a lungul rîului, unde se zărea în depărtare un alt pescar, care încă nu prinsese vreun peşte, dar nu-l scăpa din ochi pe cel care prinsese. Sau, închizîndu-şi ochii de-a binelea şi dîndu-şi capul pe spate, îndreptîndu-l spre întinderea cerurilor, îşi lăsa mirosul să simtă mireasma cîmpiilor, iar auzul să se minuneze de glasurile locuitorilor cîntători ai văzduhului, care, de pretutindeni, de la cer la pămînt, se contopeau într-un singur cor armonios, fără ca vreunul să strice armonia. În secară cîntă pitpalacul, în iarbă glăsuieşte cristeiul, deasupra lui gînguresc şi ciripesc cîneparii, veniţi în zbor de aiurea, murmură becaţa înălţată în văzduh, triluieşte ciocîrlia, dispărînd în lumină şi, ca o orchestră de trompete, se aude croncănitul

cocostîrcilor, orînduiţi în stoluri triunghiulare în înălţimea cerului. Parcă toată împrejurimea s-a prefăcut în sunet şi cîntă. Creatorule! Ce frumoasă e lumea ta pe îndepărtate coclauri, într-un biet sătuc, departe de drumurile mari şi de oraşele ticăloase! Dar şi de toate acestea lui Tentetnikov i se urî. Curînd, încetă cu totul să mai iasă pe ogoare, se încuie în casă şi refuză să-l mai primească pe vechil, care venea să-i dea socoteală.

La început, dintre vecini, veneau pe la el un locotenent de husari în retragere, un fumător înrăit de pipă, în care fumul pătrunsese pînă la oase, şi un fost student de orientare radicală, care-şi însuşise înţelepciunea de prin broşurile şi gazetele vremii. Dar şi de vizite i se făcu lehamite. Discuţiile lor începură să i se pară cumva superficiale, manierele lor subliniat europene – adică faptul că-l loveau peste genunchi, arătîndu-i astfel şi slugărnicie, şi familiaritate excesivă – începură şi ele să i se pară mult prea grobiene şi făţişe. Se decise s-o rupă cu toţi, ceea ce şi făcu destul de repede. Şi anume, cînd Varvar Nikolaici Vişnepokromov[4], reprezentant al tagmei coloneilor de brandere, astăzi pe cale de dispariţie, şi, în acelaşi timp, campion al noii gîndiri, aflată încă la început, convivul cel mai plăcut în toate discuţiile superficiale despre orice, deci, cînd Varvar Nikolaici veni la el ca să vorbească pe săturate, referindu-se şi la politică, şi la filosofie, şi la literatură, şi la morală, chiar şi la starea finanţelor în Anglia, Tentetnikov trimise pe cineva să-i spună că nu-i acasă; dar, totodată, făcu imprudenţa să se arate la fereastră. Privirea musafirului o întîlni pe cea a amfitrionului. Unul dintre ei, firește, spuse printre dinţi: „Vită!“, iar celălalt, de ciudă, pomeni ceva despre un dobitoc cum ar fi porcul. Astfel se rupseră toate relaţiile. De atunci, nu-l mai vizita nimeni.

Tentetnikov se bucură de asta şi se cufundă în conceperea unei mari lucrări despre Rusia. Cum se

concepea această lucrare – cititorul a şi văzut. Se statornici o ordine ciudată, o ordine dezordonată. Totuşi, nu s-ar putea spune că nu existau momente cînd parcă se mai dezmeticea din somnolenţă. Cînd primea ziare sau reviste prin poştă şi dădea în presă peste numele unui fost coleg, care făcuse carieră frumoasă în slujba statului sau îşi adusese contribuţia în domeniul ştiinţei şi al cauzei universale, o tristeţe lină şi tainică i se strecura în inimă şi o părere de rău amară, dureros de mută, potolită, irumpea de la sine în sufletul lui, făcîndu-l să-şi regrete inactivitatea. În asemenea clipe viaţa pe care o ducea i se părea dezgustătoare şi urîtă. Cu o putere neobişnuită renăşteau în faţa lui anii de şcoală de altădată şi, ca viu, îl vedea pe Aleksandr Petrovici… Lacrimile curgeau şiroaie din ochii lui, iar aceste hohote de plîns ţineau aproape toată ziua.

Ce însemnau aceste hohote de plîns? Prin ele, sufletul îndurerat îşi scotea la iveală trista taină a suferinţei sale? Că omul în care vieţuia n-a reuşit să-şi desăvîrşească educaţia şi să prindă puteri, deşi începuseră să se înfiripe în el înalte însuşiri? Că, nedeprins din pruncie să lupte cu insuccesele, n-a putut să ajungă la starea superioară de a se înălţa şi de a se întări depăşind piedicile şi opreliştile? Că, topindu-se precum metalul supus unor temperaturi înalte, zestrea lui bogată de mari simţăminte nu a beneficiat de ultima călire şi că extraordinarul pedagog a murit prea devreme pentru el, astfel încît nu mai este nimeni acum pe lume în stare să-i revigoreze puterile, zdruncinate de veşnice ezitări, şi voinţa nevolnică, lipsită de supleţe, nimeni care să strige sufletului său, să-l trezească cu încurajatorul cuvînt: „Înainte!“, cuvînt pe care rusul îl aşteaptă pretutindeni, pe orice treaptă socială s-ar afla, de orice categorie şi rang ar fi, orice meserie ar avea?

Unde-i acela care, în limba maternă a sufletului nostru rus, s-ar pricepe să rostească acest

cuvînt atotputernic: „Înainte!“? Unde-i acela care, cunoscînd toate forţele şi însuşirile şi întreaga adîncime a firii noastre, printr-o singură fluturare ademenitoare şi plină de vrajă a mîinii, ar putea să ne facă să ne luăm avînt către o viaţă superioară? Cu ce lacrimi, cu ce iubire l-ar răsplăti rusul recunoscător! Dar veacurile trec după veacuri şi o jumătate de milion de trîntori, de lălîi şi de mălăieţi dorm buştean; rareori se naşte în Rusia un bărbat care ştie să rostească acest cuvînt atotputernic!

O împrejurare era cît pe ce să-l trezească şi mai că nu-l făcu să-şi schimbe firea. Era ceva asemănător cu dragostea. Dar nici de data asta nu s-a ajuns la nici un rezultat. În vecinătate, la zece verste de satul lui, locuia un general care, după cum am văzut, se exprimase nu prea favorabil la adresa lui Tentetnikov. Generalul trăia ca un general: era ospitalier îi plăcea ca vecinii să vină să-i prezinte respectele, dar nu răspundea la vizite, vorbea răguşit, citea cărţi şi avea o fată, o fiinţă nemaivăzută, ciudată. Era ceva viu, ca însăşi viaţa. Se numea Ulinka. Primise o educaţie întru cîtva stranie. Învăţase cu o guvernantă care nu ştia nici un cuvînt rusesc. Rămăsese fără mamă din fragedă copilărie. Taică-său n-avea timp de ea. De altfel, iubindu-şi fiica la nebunie, nu putea decît s-o răsfeţe. Ca orice copil crescut în voia lui, era îndărătnică. Dacă cineva ar fi văzut cum o mînie subită îi brăzda deodată fruntea minunată cu cute de severitate, ar fi crezut că are de-a face cu fiinţa cea mai capricioasă din lume. Dar ea niciodată nu se mînia şi nu se certa dorind să se apere, să se dezvinovăţească. Această mînie dispărea într-o clipă, dacă vedea că acela pe care se supărase se afla la ananghie. La prima cerere de ajutor, din partea oricui ar fi venit, era gata să-i arunce toţi banii cu tot cu portmoneu, fără să judece şi fără să şovăie. Avea ceva impetuos în ea. Cînd vorbea, parcă totul se însufleţea o dată cu gîndirea ei:

expresia feţei, vocea, mişcările mîinilor. Parcă şi cutele rochiei se avîntau în aceeaşi direcţie şi părea gata-gata să zboare cu toată făptura ei pe urma propriilor cuvinte. N-avea nimic ascuns în ea. Nu s-ar fi temut să-şi expună gîndurile în faţa oricui; nici o putere din lume n-ar fi putut s-o silească să tacă, atunci cînd voia să vorbească. Mersul ei fermecător, aparte, numai al ei, era pînă într-atît de firesc şi de liber încît toţi îi făceau fără să vrea loc să treacă. În prezenţa ei, omul rău se fîstîcea şi amuţea; vorbăreţul cel mai dezinvolt şi mai vioi nu-şi găsea cuvintele şi se pierdea cu firea, iar omul timid se putea înflăcăra vorbind cu ea, cum nu i se mai întîmpla niciodată cu altcineva; din primele minute ale conversaţiei, i se părea că a cunoscut-o undeva şi cîndva, că a mai văzut aceste linii ale feţei, că asta s-a întîmplat în zilele îndepărtate ale prunciei, într-o casă dragă inimii lui, într-o seară veselă, în jocurile voioase ale unei cete de copii – şi mult timp după aceea vîrsta maturităţii înţelepte i se părea urîcioasă.

Exact la fel păţi cu ea şi Tentetnikov. Un sentiment nou, inexplicabil îi pătrunse în suflet. Viaţa lui plicticoasă se lumină preţ de-o clipă.

Generalul îl primi la început pe Tentetnikov destul de bine şi călduros, dar nu se putură ataşa unul de altul. În conversaţii sfîrşeau prin a se contrazice şi, de pe urma discuţiilor, rămîneau amîndoi cu un sentiment neplăcut, pentru că generalului nu-i plăcea să i se pună cineva împotrivă şi să-i conteste părerile. Iar Tentetnikov, la rîndul lui, avea şi el o fire dificilă. Desigur că, de dragul fetei, multe i se iertau tatălui şi pacea se menţinu între ei pînă cînd în vizită la general veniră nişte rubedenii, contesa Boldîreva[5] şi prinţesa Iuziakina[6], doamne de onoare la curtea fostului ţar, care îşi păstraseră anumite relaţii, fapt ce-l făcea pe general să se cam ploconească în faţa lor. Chiar la începutul vizitei lor, lui Tentetnikov i se păru că generalul devenise mai rece cu el, că

nu-l observa sau că se purta cu el ca şi cum ar fi fost o fiinţă necuvîntătoare, că îl lua cam de sus, spunîndu-i: „stimabile“, „ascultă, frăţioare“ şi chiar „tu“. Asta îl scoase pînă la urmă din fire. Cu inima strînsă şi scrîşnind din dinţi, avu totuşi destulă stăpînire de sine să-i spună pe un ton neobişnuit de respectuos şi delicat: „Vă mulţumesc, domnule general, pentru bunăvoinţa pe care mi-o arătaţi. Tutuindu-mă, îmi impuneţi prietenia cea mai intimă, obligîndu-mă să vă tutuiesc şi eu. Dar diferenţa de vîrstă dintre noi face imposibilă o asemenea familiaritate“.

Generalul se simţi încurcat. Adunîndu-şi gîndurile şi alegîndu-şi cuvintele începu să-i explice, deşi întru cîtva incoerent, că nu-l tutuise în sensul în care unui bătrîn îi e permis uneori să-l ia pe un tînăr la *per tu* (despre rangul său nu suflase o vorbă).

Se înţelege că, din acel moment, legătura dintre ei s-a rupt şi dragostea a luat sfîrşit tocmai cînd era să înceapă. S-a stins lumina care strălucise pentru o clipă, iar amurgul care îi luă locul deveni şi mai sumbru. Totul îl împinse spre acel mod de viaţă, pe care cititorul l-a văzut la începutul capitolului, adică spre lene şi inactivitate. În casă îşi făcură loc murdăria şi dezordinea. Mătura rămînea cîte-o zi întreagă în mijlocul camerei, alături de gunoi. Cîte-o pereche de pantaloni nimerea în salon. Pe masa elegantă din dreptul canapelei zăceau nişte bretele soioase, ca şi cum ar fi fost o gustare adusă pentru musafiri, iar viaţa lui devenise atît de banală şi somnoroasă încît nu numai slugile încetară să-l mai respecte, dar nu era mare lucru ca pînă şi găinile din curte să-l ciupească. Punînd mîna pe pană, desena aiurea pe hîrtie, ore în şir, crăcane, căsuţe, bordeie, trăsuri, troici. Dar uneori, cînd uita cu totul de sine, pana desena singură, fără ştirea stăpînului, un cap mic cu linii fine, cu o privire ageră şi pătrunzătoare şi cu o buclă de păr ridicată pe frunte, iar el vedea cu

uimire că îi ieşea portretul aceleia pe care nu şi-ar fi ales-o drept model nici un pictor celebru. Se întrista şi mai tare şi, încredinţat că nu există fericire pe pămînt, rămînea de fiecare dată şi mai posac, şi mai tăcut.

Aşa era starea sufletească a lui Andrei Ivanovici Tentetnikov. Deodată, într-o bună zi, ducîndu-se ca de obicei la fereastră, cu pipa şi cu ceaşca de ceai în mînă, băgă de seamă că în curte se iscase o oarecare forfotă. Ajutorul de bucătar şi fata care spăla duşumelele dădeau fuga să deschidă poarta. Pe poartă se arătară trei cai, exact aşa cum sînt sculptaţi sau pictaţi pe arcurile de triumf: un bot la dreapta, altul la stînga şi altul în mijloc. Deasupra coamelor, pe capră, şedeau un vizitiu şi un lacheu, îmbrăcat într-o redingotă largă, încinsă cu o batistă. În spatele lor, se vedea un domn cu şapcă, înfofolit într-o năframă în culori vii. După ce echipajul coti ca să tragă la scară, Andrei Ivanovici văzu că acesta nu era altceva decît o brişcă uşoară, cu arcuri. Domnul, cu o înfăţişare neobişnuit de decentă, sări pe trepte aproape cu uşurinţa şi sprinteneala unui militar.

Andrei Ivanovici simţi că i se face frică. Îl luase drept un funcţionar al guvernului. Trebuie să spunem că, în tinereţea sa, fusese amestecat într-o afacere nechibzuită. Doi filosofi din rîndul husarilor, care-şi împuiaseră capul cu tot felul de broşuri, un estetician cu studiile neterminate şi un cartofor care-şi risipise averea la cărţi născociseră o societate filantropică, sub conducerea supremă a unui escroc bătrîn şi mason, cartofor şi el, dar foarte bun vorbitor. Societatea fusese înfiinţată cu scopul foarte cuprinzător de a oferi o fericire trainică întregii omeniri, de la malurile Tamisei pînă la Kamceatka. Era nevoie de fonduri uriaşe, aşa că donaţiile colectate de la generoşii membri au fost şi ele imense. Unde s-au dus toţi banii, asta n-o ştia decît conducătorul suprem. Pe Andrei Ivanovici îl introduseseră în societate cei doi

prieteni ai lui, din categoria obidiţilor, care erau oameni cumsecade, dar, din pricina deselor toasturi ridicate în cinstea ştiinţei, educaţiei şi viitoarelor binefaceri pentru umanitate, deveniseră între timp beţivi de-a binelea. Tentetnikov se lămurise repede şi se retrăsese din cercul lor. Dar societatea apucase între timp să se încurce în alte daraveli, chiar nepotrivite unui nobil, aşa că pînă la urmă intervenise şi poliţia… De aceea nu-i de-a mirării că Tentetnikov, chiar dacă se retrăsese din societate şi rupsese orice legături cu membrii ei, nu putea totuşi rămîne liniştit. Nu-şi simţea conştiinţa întru totul curată. Aşa că şi acum, uitîndu-se la uşa ce se deschidea, tot încerca un pic de spaimă.

Totuşi, spaima îi trecu imediat ce musafirul se înclină cu o dibăcie nemaipomenită, păstrîndu-şi poziţia respectuoasă a capului, puţin aplecat într-o parte, şi, în cuvinte puţine, dar clare, îi spuse că de multă vreme călătoreşte prin Rusia, împins şi de necesităţi, şi de curiozitate; că ţara noastră este plină de lucruri extraordinare, ca să nu mai vorbim de bogăţia de meşteşuguri şi de soluri variate; că l-a cucerit aşezarea pitorească a satului lui; că, totuşi, cu toată această aşezare pitorească, nu ar fi îndrăznit să-l deranjeze cu vizita sa inoportună, dacă nu s-ar fi întîmplat să i se strice brişca, din pricina revărsărilor apelor de primăvară şi a drumurilor proaste; că, totuşi, chiar dacă nu i s-ar fi defectat nimic la brişcă, n-ar fi putut să-şi refuze plăcerea de a-i prezenta personal respectele sale.

Sfîrşindu-şi discursul, cu o dibăcie fermecătoare, musafirul lipăi pe picioarele încălţate în cizmuliţe scurte, lăcuite, foarte elegante, încheiate cu nasturi de sidef şi, în pofida masivităţii trupului, făcu numaidecît un mic salt îndărăt, cu uşurinţa unei mingi de cauciuc.

Andrei Ivanovici se linişti şi se gîndi că acesta trebuie să fie vreun profesor curios, tobă de carte, care călătoreşte prin Rusia ca să colecteze

cine ştie ce plante sau, poate, minerale. Pe loc îi spuse că este gata să-i ofere orice ajutor, îi propuse să apeleze la meşterii săi rotari şi fierari, îl rugă să se instaleze ca în propria casă, îl invită să se aşeze într-un jilţ mare, volterian şi se pregăti să-i asculte povestirile din domeniul ştiinţelor naturii.

Totuşi, musafirul aduse mai mult vorba despre lumea lăuntrică. Viaţa şi-o asemui cu o corabie gonită pretutindeni de vînturi perfide; pomeni că a trebuit să schimbe multe slujbe, că a avut mult de suferit pentru dreptate, că pînă şi viaţa i-a fost pusă de duşmani în pericol de cîteva ori; şi povesti multe altele, care-l arătau a fi mai degrabă om practic. La sfîrşitul cuvîntării, îşi suflă nasul într-o batistă albă, făcînd un zgomot atît de puternic, cum Andrei Ivanovici nu mai auzise vreodată. Uneori, într-o orchestră, se nimereşte cîte-o trompetă pişicheră, care, cînd dă glas, parcă trosneşte ceva, dar nu în orchestră, ci în propria ta ureche. Tocmai un asemenea sunet se făcu auzit în camerele trezite ale casei ce dormiseră tun pînă atunci şi imediat după aceea urmă o mireasmă de apă de colonie, împrăştiată pe nevăzute de o scuturare dibace a batistei din pînză fină.

Cititorul şi-a dat seama, poate, că acest musafir nu era nimeni altul decît onorabilul nostru Pavel Ivanovici Cicikov, pe care l-am părăsit de mult. Îmbătrînise un pic. Se pare că pentru el timpul nu se scursese fără furtuni şi griji. Parcă şi fracul de pe el se ponosise puţin, şi brişca, şi vizitiul, şi servitorul, şi caii, şi hamurile îmbătrîniseră şi se uzaseră. Parcă nici finanţele lui nu erau într-o stare de invidiat. Dar expresia feţei, decenţa, manierele rămăseseră aceleaşi. Chiar mai plăcute păreau acum purtările şi cuvintele lui: îşi punea cu şi mai multă îndemînare, cînd se aşeza pe scaun, un picior peste celălalt, avea şi mai multă blîndeţe în rostire, mai multă moderaţie precaută în vorbe şi expresii, mai multă pricepere în felul de a se purta şi mai mult tact în toate. Mai albe şi mai

curate ca zăpada erau gulerele şi plastronul de pe el şi, cu toate că venea de la drum, n-avea nici un fir de puf lipit de frac: puteai să-l pofteşti pe loc la o masă aniversară. Obrajii şi bărbia erau atît de bine bărbieriţi încît numai un orb ar fi putut să nu admire plăcuta lor rotunjime.

Imediat avură loc transformări în casă. Jumătate dintre camere, ţinute pînă atunci în întuneric, cu obloanele bătute în cuie, se treziră şi se luminară deodată. Camerele trezite la viaţă începură să se umple şi, curînd, luară următoarea înfăţişare: camera destinată a fi dormitor primi lucrurile necesare pentru toaleta de noapte; camera destinată a fi birou… dar mai înainte trebuie să se ştie că în această cameră erau trei mese: una de scris, în dreptul canapelei, alta pentru jocul de cărţi, între ferestre, în dreptul oglinzii şi încă una, cu trei muchii, pusă într-un colţ, între uşa ce dădea în dormitor şi uşa unui salon nelocuit, cu mobilier şchiop, care slujea acum drept antreu şi în care nu mai intrase nimeni de vreun an. Pe această masă cu trei muchii îşi găsiră locul hainele scoase din geamantan, şi anume: o pereche de pantaloni pentru frac, o pereche de pantaloni noi, o pereche de pantaloni gri, două veste de catifea şi două de atlaz, o redingotă şi două fracuri. Toate fuseseră clădite unele peste altele, închipuind o mică piramidă, şi acoperite cu o batistă din mătase. În celălalt colţ, între uşă şi fereastră, se aliniară cizmele: o pereche nu prea nouă, alta nouă, cizmuliţele lăcuite şi o pereche pentru umblat prin casă. Şi cizmele, din pudoare, erau acoperite cu o batistă de mătase, încît ai fi zis că nici nu erau acolo. Pe masa de scris, într-o mare ordine, îşi găsiră de îndată loc caseta, un flacon cu apă de colonie, un calendar şi două romane, numai volumul al doilea din fiecare. Lenjeria curată fu introdusă în comoda care se afla în dormitor, iar cea care trebuia dată la spălat fu legată şi băgată sub pat. Geamantanul, după golire, ajunse şi el tot

sub pat. Sabia care călătorea pe drumuri pentru a vîrî spaima în hoţi poposi şi ea în dormitor, agăţată fiind într-un cui din apropierea patului. Peste tot se instaură o neobişnuită curăţenie şi ordine. Nici urmă de petic de hîrtie, de puf sau fir de praf. Însuşi aerul se înnobilă oarecum, căpătînd mirosul plăcut, emanat de un bărbat sănătos, proaspăt, care nu poartă decît lenjerie curată, face baie şi în fiecare duminică se şterge cu un burete ud din cap pînă-n picioare. Pentru scurt timp, antreul avu de suportat un atentat din partea mirosului împrăştiat în jur de servitorul Petruşka. Dar Petruşka fu mutat iute la bucătărie, cum se şi cuvenea, de altfel.

În primele zile, Andrei Ivanovici avu temeri pentru independenţa sa, gîndindu-se ca nu cumva musafirul să-i lege mîinile şi picioarele, să-l stingherească cu cine ştie ce schimbări în modul său de viaţă şi să-i strice programul cotidian, atît de bine statornicit. Dar temerile se dovediră zadarnice. Pavel Ivanovici dădu dovadă de o neobişnuită supleţe în ce priveşte adaptarea la toate. Aprobă încetineala filosofică a stăpînului casei, spunînd că aceasta promite o viaţă lungă de o sută de ani. Despre singurătate se exprimă foarte nimerit: anume că ea hrăneşte ideile mari ale omului. După ce se uită în bibliotecă şi lăudă cărţile în general, făcu observaţia că acestea îl feresc pe om de trîndăvie. Vorbea puţin, dar cu înţelepciune. Iar purtările lui erau şi mai la locul lor. Îşi făcea apariţia la timp, dispărea la timp. Nu-l deranja pe amfitrion cu întrebări în momentele în care acesta n-avea chef de vorbă; juca şah cu plăcere, tăcea cu plăcere. În timp ce unul scotea din pipă nori cîrlionţaţi de fum, celălalt, fiind nefumător, îşi găsea o ocupaţie potrivită: scotea, de exemplu, din buzunar o tabacheră din argint înnegrit şi, apucînd-o cu două degete de la mîna stîngă, o învîrtea iute cu un deget de la mîna dreaptă, în felul în care globul pămîntesc se roteşte împrejurul axei sale, sau tot pe ea bătea darabana

cu degetele, fluierînd încet. Cu alte cuvinte, nu-l deranja pe stăpînul casei. „E prima oară cînd văd un om cu care poţi trăi alături, îşi spunea Tentetnikov în sinea lui. Arta asta n-are îndeobşte prea mare răspîndire la noi. Printre noi sînt destui oameni şi inteligenţi, şi cultivaţi, şi cumsecade, dar oameni neschimbători din fire, cu care poţi trăi o vecie fără să te cerţi… zău, nu ştiu dacă s-ar putea găsi mulţi. Iată primul om pe care îl văd.“ Aşa gîndea Tentetnikov despre musafirul său.

La rîndul lui, Cicikov era foarte bucuros că şi-a găsit pentru o vreme adăpost la un om atît de paşnic şi de liniştit. I se urîse de viaţa ţigănească. Măcar o lună de odihnă, în satul acela frumos, privind cîmpiile şi începutul primăverii, era bună chiar şi din punct de vedere hemoroidal.

Era greu să găseşti un colţişor mai potrivit pentru odihnă. Primăvara, mult întîrziată de zilele friguroase, îşi revărsă deodată toată frumuseţea, iar viaţa dădu peste tot în clocot. De-acum, luminişurile deveniseră azurii şi smaraldul proaspăt al ierburilor crude era presărat de galbenul păpădiei, dediţelul roz-liliachiu îşi înclina cu gingăşie căpşorul. Roiuri de gîze şi noiane de gîngănii se arătară pe mlaştini, fugărite de păianjenul de baltă; pe urma acestuia, păsările de tot soiul se adunau în stufărişul uscat. Toate vieţuitoarele se îngrămădeau, ca să se uite unele la altele. Dintr-o dată pămîntul s-a populat, s-au trezit pădurile, luncile. În sat începură horele. Loc de petrecere era destul. Ce strălucire în iarbă! Ce prospeţime în văzduh! Ce cîntec de păsări prin livezi! Era raiul, bucuria şi frenezia întregii naturi! Satul răsuna şi cînta ca la nuntă.

Cicikov umbla mult. Avea unde să se plimbe şi să rătăcească în voie. Ba îşi îndrepta paşii către culmea dreaptă a dealului, de unde se vedeau luncile aşternute în vale, pe care încă se mai zăreau lacuri mari, rămase de pe urma revărsării rîului, printre care, ca nişte insule negre, se înălţau

pădurile încă neînfrunzite; sau se afunda în hăţişuri, în rîpile din păduri, unde se înghesuiau copaci împovăraţi de cuiburi de păsări, de culcuşuri ale ciorilor ce înnegreau cerul, zburînd încrucişat. Pe pămîntul zvîntat putea să se ducă la debarcader, de unde erau trimise primele vase cu mazăre, orz şi grîu, în timp ce apa, cu un vuiet asurzitor, pornea să se rostogolească peste roţile morilor care începeau să meargă. Se ducea să urmărească primele munci de primăvară, să vadă cum brazda proaspătă trecea ca o dungă neagră peste ogor, iar semănătorul, lovind cu mîna ciurul care-i atîrna pe piept, arunca sămînţa din căuşul palmei, împrăştiind-o uniform, fără să-i scape un grăunte mai mult într-o parte sau în cealaltă.

Cicikov trecu prin toate locurile. Stătu de vorbă şi puse ţara la cale şi cu vechilul, şi cu ţăranii, şi cu morarii. Află totul, înţelese ce şi cum, în ce fel merge gospodăria, cu ce preţ se vînd grînele, cît uium se ia primăvara şi toamna pentru măcinat, cum îl cheamă pe fiecare ţăran, cu cine este rudă fiecare, cine şi-a cumpărat o vacă şi cu ce-şi hrăneşte porcul. Pe scurt, află totul. Află şi cîţi ţărani au murit: nu prea mulţi. Ca un om inteligent ce era, îşi dădu seama dintr-o dată că gospodăria lui Andrei Ivanovici mergea prost. Peste tot se simţeau delăsarea, lenea, hoţia. Era şi destulă beţie. Şi se gîndea în sinea lui: „Totuşi, ce vită e Tentetnikov! Să ai o asemenea moşie şi s-o laşi într-un asemenea hal de paragină! Ar putea avea un venit de cincizeci de mii pe an!“.

Nu o dată, în timpul acestor plimbări, îi trecea prin minte că şi el – fireşte, nu acum, ci mai tîrziu, după ce avea să ducă la bun sfîrşit treaba sa de căpetenie şi va avea mijloacele necesare – ar putea ajunge un paşnic proprietar al unei asemenea moşii. În clipele acelea, se înţelege, vedea de îndată în faţa ochilor şi o muieruşcă tînără, proaspătă, cu obrazul alb, din rîndurile negustorimii sau ale altei tagme bogate, care ar

putea chiar să ştie şi un pic de muzică. Vedea ca aievea şi tînăra generaţie, care ar trebui să eternizeze numele de Cicikov: un băieţel zburdalnic şi o fetiţă frumoasă, sau chiar doi băieţi şi două sau trei fetiţe, pentru ca toţi să ştie că el a trăit şi a dăinuit cu adevărat, şi nu doar a trecut prin lume ca o umbră sau ca o vedenie, astfel încît nici faţă de patrie să nu-i fie ruşine. Atunci începea chiar să i se pară că n-ar fi rău să mai crească şi în rang, să ajungă, de pildă, consilier de stat, acesta fiind un grad vrednic de cinste şi respectabil… Cîte nu-i trec omului prin minte în timpul plimbărilor! Fel de fel de lucruri, care adesea îl duc departe de prezentul plicticos, îi sîcîie, îi aţîţă, îi gîdilă imaginaţia şi omului îi fac plăcere chiar şi atunci cînd este convins în sinea lui că nu se vor împlini niciodată!

Şi slugilor lui Pavel Ivanovici satul le plăcu foarte mult, ajungînd să se simtă, asemenea stăpînului, ca la ei acasă. Petruşka se împrieteni foarte repede cu bufetierul Grigori, cu toate că la început îşi dădeau importanţă şi se uitau de sus unul la celălalt. Petruşka încercă să-i arunce praf în ochi lui Grigori cu faptul că era om umblat, iar Grigori îi scoase de îndată ochii cu Petersburgul, unde Petruşka nu fusese. Cel din urmă voi să bată monedă pe imensele distanţe străbătute, dar Grigori îi spune numele unei localităţi care nici pe hartă nu putea fi găsită şi socoti că pînă acolo ar fi mai mult de treizeci de mii de verste, aşa că servitorul lui Pavel Ivanovici rămase năuc, cu gura căscată, în rîsul tuturor slugilor de la curte. Totuşi, pînă la urmă se împrieteniră la toartă. La capătul satului, Pimen cel pleşuv, badea tuturor ţăranilor din sat, ţinea o crîşmă care se numea „Akulka“. În acest stabiliment puteau fi văzuţi la orice oră din zi. Acolo deveniră de-ai casei sau, cum se spune în popor, stîlpii crîşmei.

Selifan trăgea la altă nadă. În sat, seară de seară, se cînta, se făceau şi se desfăceau hore, ca la

fiecare început de primăvară. Fetele zvelte, bine făcute, cum rar se mai găsesc acum prin satele mari, îl făceau să stea cu gura căscată cîteva ceasuri în şir. Greu de spus care era mai frumoasă: toate aveau pieptul alb, grumazul alb, ochii mari şi galeşi, mersul de păuniţă şi cosiţa pînă la brîu. Cînd, prinzîndu-se cu amîndouă mîinile de braţele lor albe, se mişca încet cu ele în horă sau cînd, în rînd cu ceilalţi flăcăi, înainta spre ele, iar fetele gureşe, tot una lîngă alta, veneau spre ei şi, rîzînd, cîntau tare: „Boieri, arătaţi-l pe mire!“ – şi lin se întuneca în preajmă, iar ecoul trist al cîntecului, dus hăt-departe peste rîu, se întorcea – nu mai ştia ce se petrece cu el. În vis şi aievea, dimineaţa şi în amurg, i se tot năzărea că ţine în fiecare palmă cîte-o mînă albă şi că se mişcă în horă. Dînd a lehamite din mînă, spunea: „Afurisite-s fetele astea!“.

Şi cailor lui Cicikov le plăcu noul loc de mas. Şi mijlocaşul, şi Asesorul, pînă şi bălţatul găseau că traiul la Tentetnikov nu era deloc plicticos, că ovăsul era excelent, iar grajdul foarte bine împărţit: chiar dacă lîngă fiecare iesle era cîte un gărduţ, pe deasupra acestuia se puteau uita la ceilalţi cai, aşa că, dacă vreunuia dintre ei, chiar celui mai de departe, îi venea chef să necheze subit, i se putea răspunde în aceeaşi clipă.

Pe scurt, toţi se simţeau ca acasă. În ce priveşte treaba de dragul căreia Pavel Ivanovici colinda nemărginita Rusie, adică sufletele moarte, ei bine, în privinţa asta devenise foarte precaut şi delicat. Chiar dacă ar fi avut de-a face cu proştii proştilor, tot n-ar fi adus vorba de la bun început. Iar Tentetnikov, orice s-ar zice, citeşte cărţi, filosofează, încearcă să-şi explice toate cauzele, caută să afle de ce şi pentru ce. Nu, mai bine să mai cerceteze, poate că va reuşi să-l ia mai pe ocolite. Aşa se gîndea Cicikov. Discutînd deseori cu oamenii de la curte, află de la ei, printre altele, că mai înainte boierul mergea destul de des la

generalul care locuia în apropiere, că generalul avea o fată, că boierului îi cam căzuse cu tronc domnişoara şi domnişoarei boierul… dar că, dintr-o dată, nu s-au mai înţeles şi s-au îndepărtat unul de altul. Băgase şi singur de seamă că Andrei Ivanovici desena mereu, cu creionul sau pana, nişte capete de femeie, care semănau unele cu altele.

O dată, după masa de prînz, învîrtind, ca de obicei, tabachera între degete, îi spuse cam aşa:

— Andrei Ivanovici, aveţi totul, numai un singur lucru vă lipseşte.

— Ce-mi lipseşte? întrebă acesta, scoţînd un rotocol de fum.

— O tovarăşă de viaţă, zise Cicikov.

Andrei Ivanovici nu spuse nimic. Astfel, discuţia luă sfîrşit.

Cicikov nu-şi pierdu cumpătul, alese un alt prilej. Înainte de cină, aducînd vorba ba de una, ba de alta, spuse deodată:

— Zău aşa, Andrei Ivanovici, nu v-ar strica deloc să vă căsătoriţi.

Tentetnikov tăcu mîlc, ca şi cum discuţia nu-i făcea plăcere.

Cicikov nu-şi pierdu cumpătul. A treia oară, găsi încă un prilej după cină şi spuse cam aşa:

— Totuşi, tot stînd şi gîndindu-mă la situaţia dumneavoastră, văd limpede că trebuie să vă căsătoriţi, altfel daţi în ipohondrie.

Poate că vorbele lui Cicikov au fost de data aceasta mai convingătoare, poate că starea sufletească a lui Tentetnikov era în ziua aceea mai înclinată către sinceritate, cert e că acesta, după ce oftă şi scoase un vălătuc de fum din pipă, spuse:

— Pentru orice lucru omul trebuie să se nască cu noroc, Pavel Ivanovici. Şi îi povesti totul cum a fost, întreaga istorie a relaţiei şi rupturii sale cu generalul.

Cînd Cicikov auzi toată tărăşenia şi văzu că numai din cauza cuvîntului „tu“ s-a întîmplat o

asemenea istorie, rămase ca trăsnit. Preţ de un minut îl privi fix în ochi pe Tentetnikov, neştiind ce să creadă: e prost de-a binelea, sau numai un pic tîmpit? În cele din urmă, apucîndu-i amîndouă mîinile, zise:

— Fiţi bun, Andrei Ivanovici! Ce ofensă-i asta? Ce găsiţi jignitor în cuvîntul „tu!“?

— Cuvîntul ca atare n-are nimic jignitor în el, spuse Tentetnikov, dar în sensul lui, în tonul cu care a fost rostit, jignirea există. „Tu“ înseamnă: „Ţine minte că eşti un nimic, te primesc pentru că nu am altul mai de soi, dar uite că a venit prinţesa Iuziakina, iar tu trebuie să ştii care ţi-e locul, stai în prag“. Uite ce înseamnă! Spunînd acestea, blîndul şi sfiosul Andrei Ivanovici începu să scapere din ochi, iar în glasul lui se făcu simţită iritarea unui om jignit în sentimentele lui.

— Păi, chiar dacă ar fi aşa, ce mare nenorocire? întrebă Cicikov.

— Cum? Vreţi să-l vizitez în continuare, după ce mi-a făcut una ca asta?

— Păi, ce v-a făcut? Nu v-a făcut nimic, îi răspunse, cu sînge rece, Cicikov.

— Cum nu mi-a făcut nimic? întrebă uimit Tentetnikov.

— Nu v-a făcut nimic, aşa-i obiceiul generalilor: îi iau pe toţi la *per tu*. De altminteri, de ce nu i-aţi permite unui om cu merite, respectabil, să vă tutuiască?

— Asta-i altceva, zise Tentetnikov. Dacă ar fi bătrîn, sărac, dacă n-ar fi mîndru, îngîmfat, dacă n-ar fi general, i-aş permite să mă tutuiască, ba chiar m-aş simţi onorat.

„E prost de-a binelea, gîndi Cicikov în sinea lui, unui coate-goale i-ar permite, iar unui general nu!…“

— Bine, spuse el cu voce tare, să zicem că v-a jignit. În schimb, sînteţi chit: v-a jignit şi l-aţi jignit. Dar să vă certaţi, renunţînd la ceva personal, propriu, scuzele mele… Dacă v-aţi ales o ţintă, se

cade să mergeţi de-a dreptul spre ea. Nu trebuie să vă pese că omul scuipă! Omul scuipă întotdeauna: aşa-i el făcut. Păi, în lumea întreagă n-o să găsiţi un singur om care să nu scuipe.

„Ciudat om e acest Cicikov!“ se gîndi în sinea sa Tentetnikov, nedumerit şi total uluit de aceste cuvinte.

„Totuşi, tare-i sucit acest Tentetnikov!“ se gîndi în acelaşi timp Cicikov.

— Andrei Ivanovici! Voi vorbi cu dumneavoastră ca de la frate la frate. Sînteţi un om lipsit de experienţă. Lăsaţi-mă pe mine să pun treaba asta la cale. Mă voi duce la excelenţa sa şi-i voi explica frumuşel că din partea dumneavoastră n-a fost decît o neînţelegere, din pricina tinereţii şi a necunoaşterii oamenilor şi a înaltei societăţi.

— N-am intenţia s-o fac pe slugarnicul în faţa lui, spuse Tentetnikov, simţindu-se ofensat. Nici pe dumneavoastră nu vă pot împuternici s-o faceţi.

— Nu sînt capabil s-o fac pe slugarnicul, spuse Cicikov, simţindu-se ofensat. Pot să greşesc atunci cînd fac ceva, asta-i omeneşte, dar să mă cobor pînă la ticăloşie, asta niciodată… Scuzaţi-mă, Andrei Ivanovici, pentru buna mea intenţie, dar nu m-am aşteptat ca vorbele mele să fie luate într-un sens atît de jignitor.

Toate acestea fură rostite cu simţul demnităţii.

— Am greşit, iertaţi-mă! spuse în grabă Tentetnikov, mişcat, apucîndu-i amîndouă mîinile. N-am vrut să vă jignesc. Jur că bunăvoinţa pe care mi-o arătaţi e ceva scump pentru mine! Dar să lăsăm această discuţie. Să nu mai vorbim niciodată despre asta.

— În acest caz, mă voi duce la general numai aşa, în numele meu.

— Pentru ce? întrebă Tentetnikov, privindu-l nedumerit în ochi.

— Să-i prezint respectele mele.

„Ciudat om e acest Cicikov!“ se gîndi Tentetnikov.

„Ciudat om e acest Tentetnikov!“ se gîndi Cicikov.

— Chiar mîine, Andrei Ivanovici, pe la zece dimineaţa, plec la el. După părerea mea, cu cît mai curînd îi prezinţi respectele unui om, cu atît mai bine. Pentru că brişca mea n-a ajuns încă în starea corespunzătoare, permiteţi-mi să iau caleaşca dumneavoastră.

— Vai de mine, mai e nevoie de rugăminţi? Sînteţi stăpîn pe deplin: şi echipajul, şi toate celelalte sînt la dispoziţia dumneavoastră.

După această discuţie, se despărţiră şi se duseră la culcare, nu fără a se gîndi fiecare la ciudăţenia celuilalt.

Totuşi, curios lucru! A doua zi, cînd caleaşca trase la scară şi Cicikov sări în ea aproape la fel de sprinten ca un militar, îmbrăcat cu fracul cel nou, cu vestă şi avînd o cravată albă la gît, cînd o luă din loc spre general, ca să-i prezinte respectele sale, Tentetnikov era emoţionat ca niciodată. Întregul mers ruginit şi somnolent al gîndurilor sale deveni dintr-o dată activ şi neliniştit. Frămîntarea nervoasă puse stăpînire pe trîndavul care pînă atunci fusese cufundat într-o lene lipsită de griji. Ba se aşeza pe canapea, ba se ducea la fereastră, ba punea mîna pe o carte, ba încerca să gîndească. Dar zadarnică încercare! Gîndurile nu-i intrau în cap. Atunci se străduia să nu se gîndească la nimic. Zadarnică străduinţă! Crîmpeie de ceva ce semăna a gînduri, capete şi cozi de gînduri veneau de pretutindeni şi-i ciuguleau creierul. „Ciudată stare!“, spuse el şi se trase cu tot cu scaun la fereastră să se uite la drumul ce străbătea dumbrava, la capătul căreia încă se mai vedea norul de praf ce nu avusese timp să se aşeze. Dar, lăsîndu-l pe Tentetnikov, să-l urmăm pe Cicikov.

Capitolul al II-lea

Avînd cai buni, Cicikov străbătu într-un ceas şi ceva distanţa de zece verste: mai întîi, drumul trecu prin dumbravă, pe urmă, printre lanurile care începuseră să înverzească pe arătura proaspătă, după aceea pe o coamă de deal, de unde se deschideau mereu privelişti spre depărtări, apoi, mergînd pe o alee largă, străjuită de tei, care de-abia începeau să crească, ajunse chiar în mijlocul satului. Aici, aleea cu tei coti la dreapta şi, prelungindu-se într-o uliţă cu plopi ovali pe margini, apăraţi la rădăcină de mici gărduţuri din nuiele împletite, se opri într-o poartă cu grilaj de fier, prin care se zărea frontonul casei generalului, bogat împodobit, sprijinit pe opt coloane corintiene. Pretutindeni mirosea a vopsea de ulei, care, fiind mereu împrospătată, nu lăsa să se învechească nimic. Curtea era curată ca un parchet. Cu respect, Cicikov coborî, porunci să fie anunţat generalului şi fu introdus de-a dreptul în biroul acestuia. Generalul îl uimi prin înfăţişarea sa măreaţă. Era îmbrăcat cu un halat matlasat, din atlaz, de o minunată culoare purpurie. Privire deschisă, chip plin de bărbăţie, mustăţi şi favoriţi mari, cu fire albe, tunsură scurtă la spate, cu pieptenele, ceafă groasă, dintre cele cărora li se spune cu trei etaje sau cu trei cute, cu un şanţ pe mijloc – era, cum s-ar zice, un general ca în tablourile de la vestitul an 1812, an foarte bogat în asemenea generali. Generalul Betrişcev, aidoma multora dintre noi, avea o mulţime de calităţi, dar şi o mulţime de cusururi. Şi unele, şi celelalte, cum se întîmplă la ruşi, erau aruncate vraişte, într-o dezordine pitorească. În clipele hotărîtoare – mărinimie, curaj, dărnicie nemărginită, inteligenţă în toate; amestecate cu acestea – capricii, vanitate,

ambiţie şi celelalte metehne mărunte, de care nu are cum să scape nici un rus atunci cînd stă degeaba. Nu-i putea suferi pe cei care i-au luat-o înainte la slujbă şi se exprima caustic la adresa lor, în epigrame usturătoare. Cel mai mult avea de tras un fost tovarăş al său, pe care-l socotea mai prejos atît ca inteligenţă, cît şi ca aptitudini, şi care totuşi îl depăşise, fiind generalguvernator peste două gubernii şi, ca un făcut, tocmai peste cele în care el îşi avea moşiile, aşa că se pomenise cumva dependent de acesta. Ca răzbunare, îi spunea răutăţi ori de cîte ori avea prilejul, îi discredita orice dispoziţie şi în toate măsurile şi acţiunile acestuia nu vedea decît culmea nepriceperii. La el, toate erau ciudate, începînd cu educaţia, al cărei susţinător şi partizan era; îi plăcea să strălucească şi, de asemenea, îi plăcea să ştie ceea ce nu ştiau ceilalţi şi nu-i putea suferi pe oamenii care ştiau ce nu ştia el. Pe scurt, îi plăcea să se laude un pic cu inteligenţa sa. Trecut printr-o educaţie pe jumătate străină, voia în acelaşi timp să joace rolul de boier rus. Şi nu-i de-a mirării că, avînd o fire atît de nestatornică şi atît de vădit contradictorie, trebuia să se lovească de o mulţime de neplăceri la slujbă, care l-au făcut să-şi dea demisia, învinuind pentru asta o grupare adversă, cînd de fapt ar fi trebuit să se învinuiască pe sine. Retras din armată, îşi păstrase aceeaşi ţinută impunătoare, ca şi cum ar fi coborît de-a dreptul dintr-o pictură. În redingotă, în frac, în halat, era acelaşi. De la voce pînă la cea mai mică mişcare a corpului, totul era la el autoritar, poruncitor, impunîndu-le celor de rang inferior dacă nu respect, cel puţin sfială.

Cicikov simţi şi una, şi alta: şi respect, şi sfială. Înclinîndu-şi respectuos capul pe-o parte şi desfăcîndu-şi mîinile, ca şi cum s-ar fi pregătit să ridice cu ele o tavă cu ceşti, se îndoi extraordinar de sprinten din tot trupul şi spuse:

— Am considerat că-i de datoria mea să mă prezint excelenţei voastre. Nutrind respect pentru

vitejia bărbaţilor care au salvat patria pe cîmpul de bătaie, am considerat că e de datoria mea să mă înfăţişez personal excelenţei voastre.

După cum se pare, generalului nu-i displăcu acest asalt. Făcînd o mişcare foarte binevoitoare cu capul, spuse:

— Mă bucur să vă cunosc. Vă rog să luaţi loc. Ce slujbă aţi avut?

— Domeniul slujbei mele, zise Cicikov, aşezîndu-se nu pe mijlocul jilţului, ci pieziş, şi apucînd cu mîna braţul jilţului, a început la camera de finanţe, excelenţă. Iar făgaşul de mai tîrziu a trecut prin diferite locuri: am lucrat şi la o judecătorie de gubernie, şi într-o comisie de construcţii, şi la vamă. Viaţa mea poate fi asemuită cu o corabie printre valuri, excelenţă. Cu răbdare am fost moşit, înfăşat sînt, ca să zic aşa, răbdarea întruchipată… Şi cîte-am tras din partea duşmanilor care-au atentat şi la viaţa mea, asta nici cuvintele, nici culorile, nici, ca să zic aşa, penelul n-ar putea să redea, aşa că, la apusul vieţii, nu caut decît un ungher în care să-mi petrec restul zilelor. Deocamdată, m-am oprit la un vecin din apropierea excelenţei voastre…

— La cine?

— La Tentetnikov, excelenţă.

Generalul se încruntă.

— El, excelenţă, se căieşte foarte mult că nu a arătat respectul cuvenit pentru…

— Pentru ce?

— Pentru meritele excelenţei voastre. Nu are cuvinte. Zice: „Dacă aş putea să… pentru că, într-adevăr, zice, ştiu să-i preţuiesc pe bărbaţii care au salvat patria“.

— Vai de mine, ce l-a apucat? Doar nu-s supărat pe el! spuse generalul, îmblînzit. În sufletul meu, l-am îndrăgit sincer şi sînt sigur că va fi un om foarte folositor, cu timpul.

— Aţi binevoit să vă exprimaţi cu foarte mare dreptate, excelenţă: va fi un om foarte folositor,

poate învinge cu darul cuvîntului, ştie să mînuiască şi condeiul.

— Dar scrie, cred, nişte fleacuri, nişte versuleţe acolo, nu?

— Nu, excelenţă, nu scrie fleacuri… Scrie ceva serios… Scrie… o istorie, excelenţă.

— O istorie? Ce fel de istorie?

— O istorie… Aici Cicikov se opri, poate pentru că avea în faţă un general, poate pentru a da mai mare greutate cuvintelor sale, după care adăugă: O istorie despre generali, excelenţă.

— Cum despre generali? Despre ce fel de generali?

— Îndeobşte despre generali, excelenţă, îndeobşte. Adică, la drept vorbind, despre generalii noştri.

Cicikov se încurcă şi se pierdu cu firea, mai că nu scuipă în sîn şi îşi spuse în gînd: „Doamne, ce prostii vorbesc!“.

— Scuzaţi-mă, dar nu prea înţeleg… Cum adică, istoria unei anumite perioade sau biografii separate? Scrie despre toţi, sau numai despre cei care au luptat în 1812?

— Exact, excelenţă, despre cei care au luptat în 1812. Spunînd acestea, se gîndi: „Omoară-mă şi tot nu pricep nimic“.

— Atunci de ce nu vine la mine? Aş putea să-i procur nişte materiale foarte interesante.

— Se sfiieşte, excelenţă.

— Ce prostie! Din cauza unui cuvînt fără importanţă, care s-a rostit între noi… Păi, eu nu-s cum mă crede el. La o adică, sînt gata să mă duc eu la el.

— N-ar admite aşa ceva, va veni el, spuse Cicikov, recăpătîndu-şi cumpătul, înviorîndu-se şi zicîndu-şi în sinea lui: „Ce ocazie! Că bine am potrivit-o cu generalii! Şi doar m-a luat gura pe dinainte numai aşa, din prostie“.

În birou se auzi un foşnet. Uşa din lemn de nuc cu uşorul sculptat se deschise singură şi, în

golul lăsat, ţinînd mîna pe clanţa de alamă, se ivi o siluetă vie. Dacă în încăperea întunecoasă ar fi strălucit brusc un tablou transparent, iluminat puternic din spate de nişte lămpi, n-ar fi putut uimi prin apariţia sa neaşteptată ca această siluetă, venită parcă pentru a aduce lumină în cameră. Părea că, o dată cu ea, intrase înăuntru o rază de soare, încît biroul posomorît al generalului parcă începu să rîdă. În primele clipe, Cicikov nu-şi putu da seama ce fel de fiinţă stătea în faţa lui. Era greu de spus în ce ţară se născuse. Un contur atît de pur, atît de aristocratic al feţei nu mai putea fi găsit nicăieri, decît, poate, zugrăvit numai pe cameele antice. Dreaptă şi uşoară ca săgeata, ea parcă îi întrecea pe toţi în înălţime. Dar nu era decît o iluzie, ea nefiind deloc înaltă. Ţi se părea aşa datorită armoniei părţilor corpului ei. Rochia stătea pe ea în aşa fel încît ai fi zis că cele mai bune croitorese s-au sfătuit cum s-o gătească mai frumos. Dar şi asta era o iluzie. Se îmbrăca firesc: în două, în trei locuri prindea acul cîte o bucată necroită de pînză dintr-o singură culoare, iar acesta se şi aduna şi se înfăşura împrejurul ei în asemenea falduri încît, dacă ai fi transpus-o într-un tablou, toate domnişoarele îmbrăcate după ultima modă ar fi părut nişte cenuşărese, care poartă pe ele cîrpe luate de la piaţa de vechituri. Şi dacă ar fi fost transpusă în marmură, cu toate faldurile rochiei, ai fi putut-o lua drept copia unei sculpturi geniale.

— V-o prezint pe alintata mea! spuse generalul către Cicikov. Totuşi, încă nu vă ştiu numele de familie, prenumele şi patronimicul.

— Parcă merită ştiute numele şi patronimicul unui om care n-a făcut nici o faptă mare? spuse Cicikov, modest, aplecîndu-şi capul într-o parte.

— Totuşi, trebuie să ştiu…

— Pavel Ivanovici, excelenţă, spuse Cicikov, înclinîndu-se cu dibăcie, aproape ca un militar, şi sărind înapoi la fel de uşor ca o minge de cauciuc.

— Ulinka! spuse generalul, adresîndu-i-se fetei. Pavel Ivanovici mi-a spus chiar acum o noutate cît se poate de interesantă. Vecinul nostru Tentetnikov nu-i chiar atît de prost cum am crezut noi. Se ocupă cu un lucru destul de important: scrie o istorie a generalilor din 1812.

— Cine-a crezut că-i prost? spuse ea repede. Poate doar Vişnepokromov, care, vezi şi tu, e un om găunos şi josnic!

— De ce să fie josnic? E cam găunos, ce-i drept, zise generalul.

— E ticălos şi dezgustător, nu numai găunos. Cine şi-a jignit fraţii şi şi-a alungat sora din casa părintească, acela-i un om dezgustător.

— Păi, nu-i nimic sigur, doar vorbeşte lumea.

— Despre astfel de lucruri, lumea nu vorbeşte degeaba. Nu înţeleg, tată, cum tu, care ai un suflet atît de bun, o inimă atît de rară, îl poţi primi în casă pe un om care se deosebeşte de tine precum cerul de pămînt şi despre care ştii şi singur că-i rău.

— Uite-aşa, vedeţi şi dumneavoastră, spuse generalul, uite-aşa ne certăm întotdeauna. Şi, întorcîndu-se spre cea care-l contrazicea, continuă: Sufleţelule, doar n-o să-l gonesc, nu?

— De ce să-l goneşti? Dar de ce să-i arăţi atîta atenţie? De ce să şi ţii la el pe deasupra?

Aici, Cicikov se simţi dator să strecoare şi el un cuvînt.

— Toţi vor să fie iubiţi, domnişoară, spuse Cicikov. Ce să-i faci? Şi vitei îi place să fie mîngîiată, îţi întinde botul prin uşa staulului – na, mîngîie-l!

Generalul izbucni în rîs.

— Chiar aşa, îţi întinde botul: mîngîie-l, mîngîie-l! Ha-ha-ha! Nu numai rîtul; dobitocul poate fi tăvălit cu totul în noroi, că tot cere, cum se spune, încurajare… Ha-ha-ha! Şi generalul începu să se cutremure de rîs. Umerii lui, care purtaseră

cîndva epoleţi bogaţi, tremurau ca şi cum ar fi avut încă epoleţi pe ei.

Cicikov slobozi şi el interjecţiile rîsului, dar, din respect pentru general, făcu să se termine în „e“: he-he-he-he-he! Şi el începu să se cutremure de rîs, deşi umerii nu-i tremurau, fiindcă nu purtaseră epoleţi bogaţi.

— Fură, jecmăneşte vistieria, apoi, canalia, mai cere şi decoraţii! Nu se poate, zice, fără încurajare, am muncit… Ha-ha-ha-ha!

O expresie dureroasă se întipări pe chipul nobil, drăgălaş al fetei.

— Ah, tată! Nu înţeleg cum poţi să rîzi! Pe mine, aceste fapte necinstite mă întristează şi atîta tot. Cînd văd că se fac înşelătorii pe faţă, iar aceşti oameni nu sînt pedepsiţi cu dispreţul tuturor, nu ştiu ce se întîmplă cu mine, mă fac rea, chiar nesuferită: mă gîndesc şi mă tot gîndesc… Şi mai că nu izbucni în plîns.

— Te rog, numai nu te mînia pe noi, spuse generalul. Noi n-avem aici nici o vină. Nu-i aşa? spuse el, adresîndu-i-se lui Cicikov. Sărută-mă şi du-te în camera ta. Eu am să mă îmbrac pentru masa de prînz. Tu, zise el, uitîndu-se la Cicikov, sper că iei prînzul la mine, nu?

— Numai dacă excelenţa voastră…

— Ia mai las-o cu rangurile, că n-are rost! Slavă Domnului, încă mai pot da cuiva de mîncare. Am nişte ciorbă de varză.

Aruncîndu-şi dibaci ambele mîini în lături, Cicikov îşi aplecă recunoscător şi respectuos capul pe-o parte, aşa că, pentru un timp, pierdu din vedere toate obiectele din cameră şi nu-şi mai văzu decît vîrfurile propriilor cizme. Iar după ce stătu cîtva timp în această poză respectuoasă, cînd îşi ridică din nou capul, n-o mai văzu pe Ulinka. Fata dispăruse. În locul ei se înfăţişă, cu mustăţi stufoase şi favoriţi, un valet uriaş, cu un ulcior de argint şi un lighean în mîini.

— Îmi dai voie să mă îmbrac în prezenţa ta?

— Nu numai să vă îmbrăcaţi, dar, în prezenţa mea, excelenţa voastră poate face tot ce doreşte.

Scoţînd o mînă din halat şi suflecîndu-şi mînecile cămăşii pe braţele sale voinice, generalul începu să se spele, stropind şi pufnind ca o raţă. Apa cu clăbuci de săpun zbura în toate părţile.

— Le place, le place, tuturor le place să fie încurajaţi, spuse el, ştergîndu-şi grumazul de jur-împrejur. Ia, ia te uită la el! Dacă nu-i încurajat, nici de furat nu se-apucă! Ha-ha-ha!

Cicikov era într-o bună dispoziţie de nedescris. Deodată, îl lovi inspiraţia. „Generalul e om vesel şi bun ca pîinea caldă, n-ar fi bine să încerc?“, se gîndi el şi, văzînd că valetul ieşise cu ligheanul, exclamă:

— Excelenţă! Pentru că sînteţi atît de bun cu toată lumea şi atît de atent, am o mare rugăminte.

— Ce rugăminte?

Cicikov se uită împrejur.

— Excelenţă, am un unchi, un ghiuj bătrîn, cu un picior în groapă. Are trei sute de suflete şi două mii de deseatine de pămînt, iar eu sînt unicul lui moştenitor. Singur nu-şi poate gospodări moşia, fiindcă-i ramolit, dar nici mie nu mi-o dă. Şi să vedeţi ce argument ciudat îmi pune în faţă. „Eu, zice, nu-mi cunosc nepotul, poate-i un risipitor. Ia să-mi dovedească mai întîi că-i om de nădejde: să cumpere singur trei sute de suflete şi atunci i le dau şi pe celelalte trei sute ale mele.“

— Dar ce-i cu el, e prost de-a binelea? întrebă generalul.

— Că-i prost, asta încă n-ar fi nimic, numai pe el l-ar durea capul. Dar în ce situaţie mă aflu eu, excelenţă! Pe lîngă babalîc s-a oploşit o chelăreasă, iar chelăreasa are copii. N-ar fi mare lucru să pună ei mîna pe tot.

— Şi-a ieşit din minţi prostul de moşneag, altceva nu mai poate fi la mijloc, spuse generalul. Numai că nu văd cum aş putea să te ajut, adăugă el, privindu-l cu uimire pe Cicikov.

— Am născocit eu ceva. Excelenţă, dacă mi-aţi trece toate sufletele moarte din satul dumneavoastră, ca şi cum ar fi vii, şi am încheia un act de vînzare-cumpărare, atunci eu i-aş pune sub nas bătrînului actul, iar el mi-ar da moştenirea.

Aici generalul izbucni într-un asemenea hohot de rîs încît e puţin probabil să mai fi rîs aşa vreun om la viaţa lui. Cît era de mare, se prăbuşi pe scaun. Îşi dădu capul pe spate şi mai că nu se sufocă de rîs. Toată casa intră în panică. Veni valetul. Fiica generalului, speriată, intră şi ea într-un suflet.

— Tată, ce-i cu tine? întrebă ea cuprinsă de spaimă, privindu-l nedumerită în ochi.

— Nu-i nimic, dragă, nu-i nimic. Du-te în camera ta. Venim îndată la masă. Fii liniştită. Ha-ha-ha!

Şi, gîtuit încă de cîteva ori, hohotul de rîs al generalului izbucni cu o nouă putere, făcîndu-se auzit din antreu pînă în ultima cameră.

Cicikov era neliniştit.

— Dar unchiul, unchiul! Cu ce păcăleală o să se aleagă! Ha-ha-ha! În loc de oameni vii, o să se procopsească cu suflete moarte! Ha-ha!

„Iar a început! se gîndi Cicikov. Uf, parcă l-ar gîdila cineva!“

— Ha-ha! continuă generalul. Ce tîmpit! Şi doar i-a trecut prin minte să ceară: „Mai întîi să facă el rost, de unde-o şti, de trei sute de suflete şi atunci îi mai dau şi eu trei sute!“. Păi, e un tîmpit sadea!

— E tîmpit, excelenţă.

— Dar şi păcăleala ta e bună. Auzi, să-i pui moşneagului pe tavă suflete moarte! Ha-ha-ha! Aş da orice, numai să văd cum o să-i vîri sub nas actul de vînzare-cumpărare. Dar ce-i cu el? Cum e? E tare bătrîn?

— De vreo optzeci de ani.

— Totuşi se mişcă, e vioi? Trebuie să fie verde, dacă trăieşte şi chelăreasa pe lîngă el, nu-i

aşa?

— De unde să fie verde? Îl caută moartea pe-acasă, excelenţă.

— Totuşi, ce prost! Nu-i aşa că-i prost?

— Prost, excelenţă.

— Mai face vizite? Iese în lume? Se mai ţine pe picioare?

— Se ţine, dar greu.

— Prostul! Da' e tare încă? Mai are dinţi?

— Numai doi dinţi, excelenţă.

— Ce tîmpit! Tu, frate, nu te supăra… Chiar dacă ţi-e rudă, e un tîmpit.

— Tîmpit, excelenţă. Deşi mi-e rudă, şi-mi vine greu s-o recunosc, ce să fac?

Cicikov minţea: nu-i era deloc greu să recunoască, mai ales e puţin probabil să fi avut vreodată un unchi.

— Atunci, excelenţă, daţi-mi-le…

— Să-ţi dau sufletele moarte? Păi, pentru asemenea născocire, ţi le dau cu tot cu pămînt, cu tot cu sălaşe! Ia tot cimitirul! Ha-ha-ha-ha! Dar bătrînul, bătrînul! Ha-ha-ha-ha! Cu ce păcăleală o să se aleagă unchiu-tău! Ha-ha-ha-ha!

Şi rîsul generalului răsună din nou prin toate odăile[1*].

Capitolul al III-lea

„Dacă într-adevăr colonelul Koşkariov[7] e nebun, asta n-ar fi rău", îşi zice Cicikov, ajungînd iarăşi printre ogoarele şi întinderile netede, cînd totul dispăruse şi nu mai rămăsese decît bolta cerului şi doi nori într-o parte.

— Tu, Selifan, te-ai interesat cum să ajungem la colonelul Koşkariov?

— Eu, Pavel Ivanovici, după cum aţi binevoit să vedeţi, n-am avut timp, fiindcă mi-am făcut de

lucru pe lîngă caleaşcă. L-a întrebat Petruşka pe vizitiu.

— Mare prost mai eşti! Ţi-am spus să nu te bizui pe Petruşka. Petruşka-i prost ca noaptea, e un dobitoc. Cred că şi-acum e beat.

— Drumu' nu-i mare scofală! spuse Petruşka, întorcînd capul şi privindu-l dintr-o parte. Coborîm dealul şi-o pornim pe luncă, altceva nu mai avem de făcut.

— Dar tu, în afară de rachiu, n-ai mai pus nimic în gură? Frumos eşti, foarte frumos! S-ar putea spune că ai uimit Europa cu frumuseţea ta! Spunînd acestea, Cicikov îşi mîngîie bărbia şi se gîndi: „Totuşi, ce diferenţă între un cetăţean cultivat şi o fizionomie grosolană de lacheu!".

Între timp, caleaşca începu să coboare dealul. Se arătară din nou luncile şi întinderile presărate cu crînguri de plopi tremurători.

Tremurînd uşor pe arcurile tari, trăsura confortabilă continuă să coboare panta lină şi, în sfîrşit, porni prin lunci, pe lîngă mori, vuind uşor pe poduri, legănîndu-se pe pămîntul moale al drumului. Şi măcar un hop, măcar un muşuroi să se facă simţit! Nu era caleaşcă, era o alintare. În depărtare se zăreau nisipurile. Se perindară repede pe alături tufe de răchite, arini subţiri şi plopi argintii, plesnindu-i cu crengile pe Petruşka şi Selifan, care stăteau pe capră. Lui Petruşka îi smulgeau mereu şapca de pe cap. Posomorîtul servitor cobora, ocăra copacul prost şi pe omul care-l sădise, dar să-şi lege şapca sau măcar s-o ţină cu mîna nu voia, sperînd mereu că s-a întîmplat pentru ultima oară şi că n-o să se mai repete. Curînd, acestor copaci li se adăugară mestecenii, apoi brazii. La rădăcinile lor se încîlceau iarba, obligenele albastre şi lalele galbene de pădure. Întunericul de nepătruns al pădurii nemărginite se înteţea şi părea că se face noapte. Dar deodată, din toate părţile, străluciră fîşii de lumină, ca nişte oglinzi sclipitoare. Copacii

se rărire, fîşiile de lumină deveniră mai mari şi în faţa lor se aşternu un iaz, o luncă de apă, lată de vreo patru verste. Pe malul celălalt, deasupra iazului, un sat îşi împrăştia casele din bîrne. Din apă se auzeau strigăte. Vreo douăzeci de oameni, băgaţi în apă pînă la brîu, pînă la umeri şi pînă la gît, trăgeau un năvod spre malul celălalt. Se întîmplase ceva caraghios: la un loc cu peştele, în năvod se încîlcise un om rotofei, pe cît de înalt, pe atît de gros, semănînd cu un pepene verde sau cu un butoi. Acesta se afla într-o situaţie disperată şi ţipa cît îl ţinea gura: „Denis, nătărăule, dă-i-l lui Kozma! Kozma, ia capătul de la Denis! Tu, Foma cel Mare, nu mai împinge aşa! Du-te lîngă Foma cel Mic! Împeliţaţilor! Vă zic c-o să rupeţi plasa!“. După cum se vede, pepenele nu se temea pentru el: fiind atît de gras, nu putea să se înece şi, oricum s-ar fi dat peste cap, vrînd să se scufunde, apa l-ar fi împins înapoi; şi dacă i s-ar fi urcat în spinare încă doi oameni, el, ca o băşică încăpăţînată, tot ar fi rămas la suprafaţă, doar pufnind puţin sub ei şi scoţînd clăbuci pe nas. Însă îi era grozav de teamă ca nu cumva să se rupă năvodul şi să scape peştele; de aceea, ca să fie mai siguri, cîţiva oameni de pe mal îl trăgeau şi cu frînghiile.

— Pesemne că-i boierul, colonelul Koşkariov, spuse Selifan.

— De ce?

— Pentru că, vedeţi şi dumneavoastră, are pielea mai albă decît ceilalţi şi-i grozav de trupeş, ca boierii.

Între timp, boierul încurcat în năvod fu tras mai aproape de mal. Simţind că ar putea atinge fundul, se ridică în picioare şi-l văzu pe Cicikov în caleaşca ce cobora iezătura.

— Aţi luat masa? strigă boierul, apropiindu-se de mal o dată cu peştele prins, înfăşurat cu totul în năvod, aşa cum vara, o mînă de femeie are trasă pe ea mănuşa de plasă; îşi ţinea o palmă streaşină

la ochi, ca să se apere de soare, iar pe cealaltă şi-o dusese mai jos, precum Venus ieşind din baie.

— Nu, răspunse Cicikov, ridicîndu-şi puţin şapca şi continuînd să facă plecăciuni din caleaşcă.

— Atunci, mulţumiţi-i lui Dumnezeu!

— De ce? întrebă curios Cicikov, ţinîndu-şi şapca deasupra capului.

— Uite-aşa. Tu, Foma cel Mic, lasă năvodul şi ridică nisetrul din hîrdău. Denis, nătărăule, tu du-te şi-l ajută!

Cei doi pescari ridicară din hîrdău capul unui monstru.

— Ia te uită ce mai prinţ! A venit din rîu! strigă boierul cel rotofei. Duceţi-vă la conac. Vizitiu, ia-o pe drumul din vale, prin grădina de zarzavat. Foma cel Mare, nătărăule, fugi şi dă-n lături zăplazul! O să vă arate el drumul, vin şi eu imediat.

Cu picioarele lungi, desculţ, aşa cum era, numai în cămaşă, Foma cel Mare fugi înaintea caleştii prin tot satul, în care la fiecare casă erau atîrnate voloace, plase şi vîrşe: toţi ţăranii erau pescari; apoi, între doi pari ai unui zăplaz, Foma scoase împletitura de nuiele şi, trecînd printre grădinile de zarzavat, caleaşca ajunse la loc larg, aproape de biserica satului. Dincolo de biserică, ceva mai departe, se vedeau acoperişurile conacului boieresc şi ale acareturilor.

„E cam ciudat acest Koşkariov“, se gîndi Cicikov în sinea lui.

— Iată-mă şi pe mine! se auzi un glas dintr-o parte.

Cicikov întoarse capul. Boierul venea cu trăsura aproape de el, îmbrăcat într-o redingotă de nanchin, verde ca iarba crudă, cu pantaloni galbeni şi cu gîtul gol, fără cravată, ca un Cupidon! În trăsură şedea pieziş, ocupînd tot locul. Cicikov voi să-i spună ceva, dar grăsanul dispăruse. Droşca lui se arătă iarăşi în locul unde peştele fusese scos pe mal. Din nou se auzi: „Foma cel Mare şi Foma cel

Mic, Kozma şi Denis!“. Iar cînd caleaşca trase în dreptul casei, spre marea uimire a lui Cicikov, boierul se afla deja în pridvor, primindu-l cu braţele deschise. Era de neînţeles cum putuse zbura pînă acolo. Se sărutară după străvechiul obicei rusesc, de trei ori, în cruce: boierul era de modă veche.

— V-am adus salutări de la excelenţa sa, spuse Cicikov.

— De la care excelenţă?

— De la ruda dumneavoastră, generalul Aleksandr Dmitrievici.

— Cine-i Aleksandr Dmitrievici?

— Generalul Betrişcev, îi răspunse Cicikov, întru cîtva surprins.

— Nu-l cunosc, spuse stăpînul casei, uimit şi el.

Uimirea lui Cicikov deveni şi mai mare.

— Cum aşa?… În tot cazul, sper că am plăcerea să vorbesc cu colonelul Koşkariov, nu-i aşa?

— Nu, să nu speraţi. N-aţi venit la el, ci la mine. Piotr Petrovici Petuh[8]! Petuh Piotr Petrovici! se grăbi să spună stăpînul casei.

Cicikov rămase încremenit.

— Cum vine asta? întrebă, răsucindu-se spre Petruşka şi Selifan, care rămăseseră amîndoi cu gurile căscate şi cu ochii holbaţi, unul pe capră şi celălalt la portiera caleştii. Ce-aţi făcut, nătărăilor? V-am spus doar: la colonelul Koşkariov… Iar dumnealui e Piotr Petrovici Petuh…

— Flăcăii au făcut foarte bine! Duceţi-vă la bucătărie: acolo o să vi se dea cîte un păhărel de votcă, spuse Piotr Petrovici Petuh. Deshămaţi caii şi duceţi-vă iute în odaia servitorilor!

— Mi-e jenă: o greşeală atît de neaşteptată…, spuse Cicikov.

— Nu-i nici o greşeală. Mai întîi să gustaţi mîncarea, şi-apoi să spuneţi dacă a fost sau nu o greşeală. Poftiţi, spuse Petuh, luîndu-l de braţ pe

Cicikov şi introducîndu-l în casă. Din camere ieşiră în întîmpinarea lor doi tineri îmbrăcaţi în redingote de vară, amîndoi slabi ca nişte ţîri şi cu un arşin mai înalţi decît tatăl lor.

— Feciorii mei, liceeni, au venit în vacanţă… Nikolaşa, tu ţine-i de urît musafirului, iar tu, Aleksaşa, vino cu mine. Spunînd acestea, stăpînul casei ieşi.

Cicikov se ocupă de Nikolaşa. Nikolaşa era, pare-se, un viitor om de nimic. Din prima clipă, îi povesti lui Cicikov că n-are rost să înveţi la un liceu gubernial, că el şi cu frate-său vor să plece la Petersburg, pentru că nu merită să te îngropi în provincie…

„Înţeleg, se gîndi Cicikov, o să-ţi desăvîrşeşti învăţătura în cofetării şi pe bulevarde…“

— Dar în ce stare e moşia tatălui vostru? întrebă el cu voce tare.

— E ipotecată, îi răspunse însuşi tatăl, apărut din nou în salon. E ipotecată.

„Rău, se gîndi Cicikov. În curînd nu va mai rămîne nici o moşie, trebuie să mă grăbesc.“

— Totuşi, spuse el cu compătimire, n-aţi făcut bine că v-aţi grăbit s-o ipotecaţi.

— Ba nu, nu-i nimic, spuse Petuh. Se zice că-i avantajos. Toţi ipotechează, cum să rămîn în urma lor? Pe deasupra, am tot trăit aici: ia să-ncerc să mai stau şi la Moscova. Şi feciorii tot caută să mă convingă, vor să aibă parte de învăţătură într-una din capitale.

„Prostul, prostul! se gîndi Cicikov. O să irosească tot şi o să facă din feciorii săi nişte risipitori. Iar moşia-i destul de bună. Se vede că ţăranii o duc bine şi nici boierilor nu le e rău. Dar, după ce-or să se cultive în capitală, după ce-or s-o pornească prin restaurante şi prin teatre, totul o să se ducă la naiba. Mai bine-ai sta, umflatule, la ţară.“

— Să ştiţi că ştiu la ce vă gîndiţi, spuse Petuh.

— La ce? întrebă Cicikov, luat prin surprindere.

— Vă gîndiţi: „E prost, tare-i prost acest Petuh. M-a invitat la masă, dar pînă acum nici vorbă să mîncăm“. O să fie gata, onorabile. O fată tunsă nici n-o să apuce să-şi împletească coada, că masa o să fie gata.

— Tată! Vine Platon Mihailovici! spuse Aleksaşa, uitîndu-se pe fereastră.

— Călare pe roib! sări cu gura şi Nikolaşa, aplecîndu-se peste pervaz.

— Unde-i, unde-i? strigă Petuh, ducîndu-se la fereastră.

— Cine-i acest Platon Mihailovici? îl întrebă Cicikov pe Aleksaşa.

— Un vecin de-al nostru, Platon Mihailovici Platonov, un om minunat, un om excepţional, îi răspunse însuşi Petuh.

Între timp, intră Platonov în persoană, o mîndreţe de bărbat, zvelt, blond, cu zulufii strălucitori şi cu ochii negri. Zăngănindu-şi zgarda de alamă, un dulău botos, mare de te băga în sperieţi, cu numele de Iarb, intră în urma lui.

— Aţi mîncat? îl întrebă stăpînul casei.

— Am mîncat.

— Atunci aţi venit ca să vă rîdeţi de mine? Ce nevoie mai am de dumneavoastră, dacă aţi mîncat?

Rîzînd, musafirul spuse:

— Am să vă liniştesc, spunîndu-vă că nu am mîncat nimic: n-am deloc poftă de mîncare.

— Dacă aţi fi văzut ce de peşte am prins! Ce namilă de nisetru ne-a venit în vizită! Ce mai caraşi şi crapi!

— Mi-e şi necaz să vă ascult. De ce sînteţi întotdeauna aşa de vesel?

— Vai de mine, dar de ce mi-ar fi urît? întrebă stăpînul casei.

— Cum să nu vă mai fie şi urît? Omului i se mai urăşte şi gata.

— Mîncaţi prea puţin, asta-i. Ia încercaţi să mîncaţi mai bine. Că numai în ultimul timp a apărut scorneala asta cu plictisul. Altădată, nimeni nu se plictisea.

— Ia nu vă mai lăudaţi! Parcă nu v-aţi plictisit niciodată?

— Niciodată! Nici nu ştiu ce-i plictisul, nici n-am cînd să mă plictisesc. Dimineaţa te trezeşti şi te pomeneşti cu bucătarul, căruia trebuie să-i spui ce să gătească pentru prînz. Vine îndată ceaiul, apare şi vechilul, pe urmă trebuie să te duci la prins peşte şi te pomeneşti cu masa de prînz. După-amiază nici n-apuci să tragi un pui de somn, că iar vine bucătarul, să te întrebe ce să gătească pentru cină. Cînd să te mai şi plictiseşti?

În tot timpul discuţiei, Cicikov îl studiase pe musafir, care-l uimise prin frumuseţea sa neobişnuită, prin silueta zveltă, prin statura bine clădită, prin prospeţimea tinereţii lui nerisipite, prin curăţenia feciorelnică a feţei, pe care n-o făcea de ruşine nici o bubuliţă. Nici pasiunile, nici tristeţile, nici măcar ceva care să aducă a emoţie sau tulburare nu îndrăzneau să se atingă de faţa lui feciorelnică şi să i-o brăzdeze cu vreo zbîrcitură, dar, totodată, nici nu i-o înviorau. Aceasta rămînea parcă somnoroasă, în pofida zîmbetului ironic, care o lumina din cînd în cînd.

— Nici eu, dacă-mi daţi voie să-mi spun părerea, nu înţeleg cum se poate plictisi un om cu înfăţişarea dumneavoastră. Desigur, cînd banii nu-s destui sau cînd ai duşmani gata să atenteze pînă şi la viaţa…

— Credeţi-mă, îl întrerupse frumosul musafir, că uneori, pentru diversitate, aş vrea să am o grijă, să mă supere careva, dar nici de asta n-am parte. Mă plictisesc şi atîta tot.

— Deci nu aveţi suficient pămînt şi ţăranii sînt prea puţini pe moşie?

— Nici vorbă! Eu şi cu fratele meu avem zece mii de deseatine şi pe moşie trăiesc mai mult

de o mie de iobagi.

— Ciudat, nu înţeleg. Poate că aţi avut recolte proaste, a dat molima în oameni?

— Dimpotrivă, totul este în perfectă ordine şi fratele meu e un gospodar excelent.

— Şi vă plictisiţi în asemenea condiţii! spuse Cicikov, strîngînd din umeri. Nu pricep!

— Plictiseala asta o s-o alungăm imediat, spuse stăpînul casei. Aleksaşa, dă iute fuga la bucătărie şi spune-i bucătarului să ne trimită nişte plăcinte. Da' unde-s gură-casă de Emelian şi hoţul de Antoşka? De ce nu aduc gustările?

Însă uşa se dădu în lături. Gură-cască de Emelian şi hoţul de Antoşka apărură cu ştergare, puseră o faţă de masă şi aşezară o tavă cu şase carafe, în care se aflau rachiuri de casă de diferite culori. Curînd, în jurul tăvii se formă un colier din farfurii pline cu felurite mîncăruri atrăgătoare. Servitorii intrau şi ieşeau repede, aducînd mereu ceva în farfurii acoperite, din care se auzea tot timpul sfîrîitul untului topit. Gură-cască de Emelian şi hoţul de Antoşka se descurcau excelent. Poreclele le fuseseră date doar aşa, ca încurajare. Boierului nu-i plăcea deloc să vorbească urît, era un om bun ca pîinea caldă. Dar rusului îi cam place vorba pipărată. Are nevoie de ea, cum are nevoie de un păhărel de votcă pentru buna digestie a stomacului. Ce să-i faci? Aşa îi e firea, nu-i place ce-i searbăd.

După gustare, urmă masa. De data aceasta, blajinul stăpîn al casei deveni un haiduc adevărat. De îndată ce observa că un mesean are o bucată de ceva în farfurie, îi punea altă bucată, spunînd: „Fără pereche, nici omul, nici pasărea nu pot trăi pe lume". Cui avea două bucăţi, i-o trîntea şi pe a treia, comentînd: „Ia te uită: două bucăţi! Ce, acesta-i număr? Lui Dumnezeu îi place treimea". Mînca musafirul cele trei bucăţi, iar Petuh tot nu-i dădea pace: „Unde s-a mai văzut căruţă cu trei roţi? Cine îşi clădeşte casa cu trei colţuri?". Avea

cîte o zicală şi pentru cifra patru, şi pentru cifra cinci. Cicikov înfulecă aproape douăsprezece felii de ceva şi se gîndi: „Ei, acum stăpînul casei n-o să mai aibă ce spune“. Dar ţi-ai găsit! Fără o vorbă, îi puse în farfurie o bucată de carne de viţel la frigare, cu rinichi cu tot, şi încă ce viţel!

— Doi ani l-am hrănit cu lapte, spuse Petuh. Am avut grijă de el ca de propriul meu copil!

— Nu mai pot, zise Cicikov.

— Gustaţi şi numai după aceea spuneţi: nu mai pot!

— Nu încape, nu mai este loc.

— Vedeţi dumneavoastră, nici în biserică nu mai era loc, dar a intrat primarul şi s-a găsit. Şi era o înghesuială, de n-aveai unde să arunci un vîrf de ac. Încercaţi, şi-o să vedeţi că bucata asta e tocmai primarul.

Cicikov încercă. Într-adevăr, bucata era ca primarul, i se găsi loc, deşi s-ar fi părut că nu mai încape nimic.

„Ei, cum să se mute un om ca acesta la Petersburg sau la Moscova? Cu o asemenea ospitalitate, ajunge la sapă de lemn în trei ani!“ Adică, nu ştia că acum totul s-a perfecţionat: şi fără să fii ospitalier, ajungi la sapă nu în trei ani, ci în trei luni.

Petuh turna şi iar turna, iar din carafele pe care nu le goleau musafirii, le dădea să bea lui Aleksaşa şi Nikolaşa, care zvîntau pahar după pahar, încît se vedea de mai înainte asupra cărui domeniu al cunoaşterii umane îşi vor îndrepta atenţia după sosirea în capitală. Dar cu musafirii nu-i merse: cu chiu, cu vai se tîrîră în balcon şi cu chiu, cu vai se aşezară pe scaune. Stăpînul casei se aşeză în jilţul său, făcut parcă pentru patru oameni, şi adormi pe loc. Trupul lui gras, prefăcut în foale de fierărie, începu să scoată pe gura deschisă şi pe găurile nasului nişte sunete din cele care rar i-ar trece prin minte chiar şi unui compozitor de şcoală

nouă: şi tobă, şi flaut, şi un vuiet întretăiat, ca lătratul de cîine.

— Ce mai şuieră! spuse Platonov.

Cicikov izbucni în rîs.

— Fireşte, dacă mănînci în felul ăsta, cum să te mai pască plictisul!? Numai somnul te paşte. Nu-i aşa?

— Da. Totuşi, s-avem iertare, nu pot pricepe cum stă treaba cu plictisul. Împotriva plictisului sînt destule leacuri.

— Care anume?

— Păi, cîte nu poate face un om tînăr? Să danseze, să cînte la mai ştiu eu ce instrument sau… să se însoare.

— Cu cine?

— Parcă prin apropiere n-ar fi fete de măritat frumoase şi bogate?

— Nu-s.

— Atunci le-aţi putea căuta în alte locuri, aţi putea călători. Şi o idee grozavă trecu deodată prin mintea lui Cicikov. Da, iată un leac minunat! spuse el, privindu-l pe Platonov în ochi.

— Care?

— Călătoria.

— Şi unde să mă duc?

— Dacă sînteţi liber, haideţi cu mine, zise Cicikov şi se gîndi în sinea lui, uitîndu-se la Platonov: „Chiar că ar fi bine. Am putea împărţi cheltuielile pe din două, iar reparaţia caleştii ar putea-o plăti el“.

— Dar dumneavoastră unde vă duceţi?

— Deocamdată călătoresc nu pentru propria mea nevoie, cît în interesul altcuiva. Generalul Betrişcev, un bun prieten şi, aş putea spune, binefăcătorul meu, m-a rugat să-i vizitez rudele… Fireşte, rudele ca rudele, dar, ca să zic aşa, o fac şi pentru mine într-o oarecare măsură: căci, să vezi lumea, perindarea oamenilor – asta, orice s-ar zice, e ca o carte vie, ca o a doua ştiinţă. Şi, spunînd acestea, Cicikov plănuia de fapt cam aşa: „Zău că

ar fi bine. Aş putea lăsa chiar şi toate cheltuielile pe seama lui, am putea porni la drum cu caii lui, iar ai mei s-ar hrăni între timp în staul la el“.

„De ce nu m-aş vîntura şi eu un pic? se întreba în vremea asta Platonov. Acasă n-am ce face, gospodăria şi-aşa-i pe mîna lui frate-meu, aşa că nu pot apărea pagube. La urma urmei, de ce nu m-aş plimba puţin?“

— Sînteţi de acord, spuse el cu voce tare, să fiţi vreo două zile musafirul fratelui meu? Altfel nu mă lasă să plec.

— Cu mare plăcere! Chiar şi trei zile!

— Atunci, batem palma! Să mergem! spuse Platonov, înviorat.

Bătură palma.

— Să mergem!

— Unde, unde? strigă stăpînul casei, trezindu-se şi holbîndu-şi ochii la ei! Nu, domnişorilor! Am poruncit să fie scoase roţile de la caleaşcă, iar armăsarul dumneavoastră, Platon Mihailovici, a fost dus la vreo cincisprezece verste de aici. Nu, rămîneţi peste noapte la mine, iar mîine, după ce mîncăm devreme, n-aveţi decît să vă vedeţi de drum.

Ce erau să se facă cu Petuh? Trebuiră să rămînă. În schimb, fură răsplătiţi cu o minunată seară de primăvară. Amfitrionul organiză o plimbare pe rîu. Doisprezece vîslaşi cu douăzeci şi patru de vîsle, cu cîntece, i-au purtat pe oglinda netedă a lacului. Din lac ajunseră pe rîul nemărginit, cu maluri line de amîndouă părţile, trecînd mereu pe sub funii întinse de-a curmezişul, pentru pescuit. Măcar o tresărire să se fi simţit pe netezimea apelor! Priveliştile se perindau tăcute prin faţa lor, iar crînguri după crînguri le distrau ochii cu îngrămădirea felurită a copacilor. Vîslaşii, trăgînd deodată din cele douăzeci şi patru de lopeţi, le ridicau apoi în aer, iar barca, parcă singură, ca o pasăre uşoară, zbura pe oglinda nemişcată. Un flăcău spătos, al treilea de la cîrmă,

începu să cînte cu o voce curată, cristalină, parcă slobozită din gîtlejul unei privighetori, alţi cinci reluau melodia şi ceilalţi şase o duceau mai departe, iar cîntecul se rostogolea nemărginit, ca însăşi Rusia. Petuh, înviorîndu-se, fornăia şi el, ţinînd isonul, atunci cînd corul pierdea din putere, iar Cicikov se simţea şi el rus. Numai Platonov se gîndea: „Ce frumuseţe să aibă-n el cîntecul acesta tărăgănat? Nu face decît să-ţi înteţească amarul din suflet!“.

Se întoarseră în amurg. Lopeţile loveau apa în care nu se mai oglindea cerul. Traseră pe întuneric la mal, unde erau mai multe focuri aprinse, la care pescarii, în ceaune pe pirostrii, fierbeau ciorbă din ghigorţi care încă se mai zbăteau. Toată lumea era acasă. Vitele şi păsările satului fuseseră de mult adunate în ogrăzi, praful ridicat de ele se aşezase, iar păstorii care mînaseră peste zi cirezile stăteau la porţi, aşteptînd să li se dea cîte o ulcică cu lapte şi să fie poftiţi la ciorba de peşte. În noapte se auzea o rumoare uşoară de voci şi din satele învecinate ajungea pînă acolo hămăitul cîinilor. Luna se ridica, împrejurimile întunecate prinseră a se lumina, pînă cînd totul fu scăldat în lumină. Minunate privelişti! Dar n-avea cine să le admire. Nikolaşka şi Aleksaşka, în loc să călărească înaintea lor pe doi armăsari iuţi, întrecîndu-se unul pe altul, se gîndeau la Moscova, la cofetării, la teatrele despre care le povestise un elev de şcoală militară, atunci cînd trecuse pe la ei, venind din capitală. Tatăl lor se gîndea cum să-şi ospăteze musafirii. Platonov căsca. Cel mai vioi era Cicikov. „Zău aşa, o să ajung să am şi eu cîndva un sătuc al meu!“ Şi începu să vadă ca aievea o femeiuşcă şi nişte mici Cicikovi.

Iar la cină fură din nou îndopaţi. Cînd Pavel Ivanovici intră în camera în care urma să doarmă, întinzîndu-se pe pat, îşi pipăi burtica şi spuse: „Tobă! Nici un primar n-ar mai putea intra!“. Ca un făcut, camera de alături era biroul stăpînului

casei. Peretele era subţire şi se auzea tot ce se vorbea dincolo. Stăpînul casei îi comanda bucătarului un mic dejun care, de fapt, urma să fie o adevărată masă de prînz:

— Iar plăcinta s-o faci în patru colţuri, spunea el, sîsîind şi gîfîind. Într-un colţ să-mi pui fălci de nisetru şi zgîrciuri de cegă, în alt colţ terci – de hrişcă, ciupercuţe cu ceapă, lapţi dulci, creier şi încă ce mai ştii tu… Şi pe-o margine, înţelegi, să fie rumenită, iar pe cealaltă las-o mai moale. Dedesubt s-o coci în aşa fel încît s-o pătrundă de tot, s-o frăgezească, ştii tu, încît să nu se sfărîme, ci să se topească în gură, aşa cum se topeşte zăpada, de nici n-o aude nimeni. Spunînd acestea, Petuh îşi sugea buzele şi plescăia din limbă.

„Drace! N-o să mă lase să dorm!“, se gîndi Cicikov şi-şi acoperi capul cu pătura, ca să nu mai audă nimic. Dar şi prin pătură se auzea:

— Iar împrejurul nisetrului să-mi pui sfeclă tăiată steluţe, pietroşei, bureţi iuţi, ştii tu, pe urmă gulii, morcov şi bob, şi mai ştii tu ce, încît garnitura, garnitura să fie cît mai multă. Iar în caltaboş să pui gheaţă, ca să se umfle bine.

Petuh mai comandă încă multe feluri de mîncare. Nu se auzea decît: „Prăjeşte, coace, lasă să fiarbă înăbuşit!“. Cicikov aţipi cînd veni vorba despre un curcan.

A doua zi, oaspeţii se îndopară atît de vîrtos încît Platonov nu mai putu merge călare. Armăsarul fu trimis înainte cu unul dintre grăjdarii lui Petuh. Urcară amîndoi în caleaşcă. Dulăul cel botos porni leneş în urma caleştii: şi el se îndopase peste măsură.

— Asta-i prea de tot, spuse Cicikov cînd ieşiră din curte.

— Şi nu se plictiseşte! De-asta mi-e necaz, spuse Platonov.

„De-aş avea şi eu, cum ai tu, un venit de şaptezeci de mii pe an, gîndi Cicikov, plictiseala nici nu s-ar apropia de mine. Uite, concesionarul

Murazov, pare uşor de zis, dar are zece milioane… Bani, nu glumă!“

— N-aveţi nimic împotrivă să facem un ocol? Aş vrea să-mi iau rămas-bun de la sora mea şi de la cumnatu-meu.

— Cu mare plăcere, zise Cicikov.

— Dacă sînteţi amator să aflaţi cum se administrează o moşie, spuse Platonov, o să vă facă plăcere să-l cunoaşteţi. Un gospodar mai bun ca el n-o să găsiţi. În zece ani, şi-a lucrat moşia atît de bine încît, în loc de treizeci de mii, are acum un venit de două sute de mii.

— Aha, da, firește, e un om care merită tot respectul! E cît se poate de interesant să cunosc o asemenea persoană. Cum să nu? Păi, un om ca el… Cum îl cheamă?

— Konstanjoglo.

— Dar numele mic şi cel după tată?

— Konstantin Feodorovici.

— Konstantin Feodorovici Kostanjoglo. M-ar interesa foarte mult să-l cunosc. E instructiv să cunoşti asemenea persoane.

Platonov se apucă să-i arate drumul lui Selifan, lucru absolut necesar, deoarece vizitiul de-abia se mai ţinea pe capră. Petruşka se prăbuşi de două ori din caleaşcă, aşa că, pînă la urmă, văzură că-i necesar să-l lege cu o frînghie de capră. „Ce vită!“, repeta întruna Cicikov.

— Ia uitaţi-vă: încep pămînturile lui, spuse Platonov. Priveliştea e cu totul alta.

Într-adevăr, cîmpia era traversată de fîşii de pădure sădită: una cu copaci drepţi ca lumînarea, apoi alta, cu copaci mai înalţi, tot tineri, după care o pădure bătrînă, din ce în ce mai înaltă. Urma încă o fîşie de cîmpie, acoperită cu o pădure deasă, după care, la fel, venea o fîşie de pădure tînără şi încă una, de pădure bătrînă. Trecură de trei ori prin aceste păduri, ca prin nişte porţi de cetate.

— Toate au crescut la el în opt, în zece ani, iar la alţii nu cresc aşa nici în douăzeci de ani.

— Cum a făcut?

— Întrebaţi-l pe el. E un cunoscător atît de bun într-ale pămîntului încît nu face nimic fără rost. Cunoaşte foarte bine pămîntul, ştie bine vecinătăţile, ştie ce fel de grîne trebuie să crească lîngă anumiţi copaci. Totul are la el cîte trei, cîte patru rosturi deodată. Pădurea, pe lîngă faptul că e pădure, e necesară în cutare loc, ca să adauge atîta şi atîta umiditate pentru cîmpii, să le îngraşe cu atîta şi atîta frunză căzută, să dea atîta şi atîta umbră. Cînd e secetă peste tot, la el nu-i secetă. Cînd toţi se plîng de recolte proaste, el n-are recolte proaste. Păcat că lucrurile astea le ştiu şi eu foarte puţin, nu mă pricep să povestesc, dar face nişte… Lumea spune că-i vrăjitor.

„Într-adevăr, e un bărbat uimitor, gîndi Cicikov. Regret din suflet că acest tînăr e foarte superficial şi nu se pricepe să-mi povestească.“

În sfîrşit, se ivi satul. Ca un oraş, îşi presăra mulţimea de case pe trei coline, în vîrful cărora se vedeau trei biserici, răsărind dintre şire de grîne şi stoguri uriaşe. „Da, se gîndi Cicikov, se vede că stăpînul locului e un gospodar de elită.“ Toate casele erau solide, uliţele netede; dacă vedeai într-un loc o căruţă, apoi era una trainică şi nouă; ţăranii întîlniţi aveau o expresie de isteţime întipărită pe faţă; vitele cornute erau toate una şi una; pînă şi porcii ţăranilor păreau aristocraţi. Se vedea că aici trăiau ţăranii despre care în cîntec se spune că întorc banii cu lopata. Nu erau parcuri englezeşti şi gazon cu felurite zorzoane, în schimb, ca în vechime, un bulevard de hambare şi ateliere se întindea pînă la conac, pentru ca boierul să poată vedea toate cîte se petrec în jur. Pe deasupra, conacul avea pe acoperiş un foişor, de unde se vedeau împrejurimile cale de cincisprezece verste. La scară fură întîmpinaţi de nişte servitori sprinteni, care nu semănau deloc cu beţivanul de Petruşka, deşi nu aveau fracuri pe ei, ci tunici căzăceşti din postav albastru de casă.

Stăpîna casei ieşi repede în pridvor. Era proaspătă, cu bujori în obraji. Frumoasă ca o zi hărăzită cu soare de Dumnezeu, semăna cu Platonov ca două picături de apă, cu deosebirea că nu era molîie ca el, ci vorbăreaţă şi veselă.

— Bună ziua, frate! Mă bucur că ai venit pe la noi. Konstantin nu-i acasă, dar vine repede.

— Unde-i?

— Are treabă în sat cu nişte cumpărători, răspunse ea, conducîndu-i pe oaspeţi în casă.

Cicikov cercetă curios locuinţa acestui om neobişnuit, care avea un venit de două sute de mii, încercînd să ghicească după interior însuşirile stăpînului, aşa cum, după cochilia rămasă goală, oamenii de ştiinţă trag concluzii despre stridia sau melcul care au trăit cîndva în ea şi şi-au lăsat pecetea modului lor de viaţă. Dar nu se putea trage nici o concluzie. Camerele erau simple, aproape goale: nici fresce, nici tablouri, nici obiecte din bronz, nici flori, nici etajere cu porţelanuri, nici chiar cărţi. Pe scurt, totul arăta că viaţa fiinţei ce locuia aici nu se consuma deloc între patru pereţi, ci se desfăşura în cîmp, iar ideile nu erau cumpănite aici în prealabil, într-un mod sibarit, într-un jilţ comod aşezat în faţa focului din cămin, ci îi veneau în minte acolo, la locul faptei, şi tot acolo erau transpuse în practică. Cicikov nu putu să observe în camere decît urme de îndeletniciri feminine: pe mese şi pe scaune erau puse scînduri curate din lemn de plop, cu petale de flori puse la uscat.

— Surioară, ce-i cu mizeria asta presărată peste tot? întrebă Platonov.

— Care mizerie!? spuse stăpîna casei. E cel mai bun leac împotriva frigurilor. Anul trecut i-am vindecat pe toţi ţăranii. Uite, petalele astea sînt pentru rachiuri, iar celelalte sînt pentru dulceaţă. Voi tot rîdeţi de dulceţuri şi murături, dar, după ce le mîncaţi, tot voi le lăudaţi.

Platonov se duse la pian şi începu să frunzărească notele.

— Doamne! Ce vechituri! spuse el. Nu ţi-e ruşine, surioară?

— Apoi, frate, să mă ierţi, dar n-am timp de muzică. Am o fetiţă de opt anişori pe care trebuie s-o învăţ carte. S-o dau pe mîna unei guvernante venite din străinătate, numai ca să-mi rămînă timp pentru muzică – nu, frate, iartă-mă, dar una ca asta n-am s-o fac.

— Zău, surioară, tare plicticoasă te-ai mai făcut! spuse Platonov şi se duse la fereastră. A! Uite-l! Vine! Vine!

Cicikov se duse şi el iute la fereastră. De pridvor se apropia un om de vreo patruzeci de ani, vioi, oacheş la faţă, într-o redingotă din stofă din păr de cămilă. Nu se gîndea la straie. Pe cap avea o şapcă din catifea. De-o parte şi de alta, cu capetele descoperite, păşeau doi oameni din pătura de jos, care-l însoţeau, discutînd şi explicîndu-i ceva. Unul era un ţăran simplu, celălalt – un chiabur de prin alte locuri, un şmecher, îmbrăcat într-o haină albastră, siberiană. Întrucît se opriseră în dreptul pridvorului, convorbirea lor se auzea pînă în casă.

— Uite cum e cel mai bine să faceţi: răscumpăraţi-vă de la boierul vostru. Mă rog, eu vă dau cu împrumut şi-mi plătiţi mai pe urmă în muncă.

— Nu, Konstantin Feodorovici, de ce să ne răscumpărăm? Luaţi-ne. De la dumneavoastră, oricine poate prinde la minte. Că un om mai deştept decît dumneavoastră nu se mai găseşte pe lume. Şi acum nenorocirea e că n-ai cum să te fereşti. Velnicerii fac nişte rachiuri atît de anapoda că, dintr-un păhărel, stomacul ajunge să te ardă, încît simţi că ai bea o găleată de apă. Cît ai zice peşte, ai rămas fără un ban în buzunar. Tare-i mare ispita. Parcă cel viclean cîrmuieşte lumea, zău aşa! Toate-s scornite să-l zăpăcească pe mujic: şi tutunul, şi toate celelalte… Ce să ne facem,

Konstantin Feodorovici? Om eşti, nu te poţi abţine.

— Ascultă despre ce-i vorba. Dacă vă iau, tot iobagi rămîneţi. Ce-i drept, capeţi totul de prima dată: şi vacă, şi cal, însă eu cer de la mujic mai mult decît oriunde. La mine, mai întîi şi mai întîi ia şi munceşte, pentru mine, pentru tine, asta n-are importanţă, dar nu las pe nimeni să trîndăvească. Şi eu muncesc ca un cal, dar şi iobagii mei trudesc, pentru că, frate, mi-am dat seama că, dacă nu munceşti, îţi trec prin cap fel de fel de prostii. Aşa că gîndiţi-vă cu toţii şi sfătuiţi-vă între voi.

— Păi, ne-am şi sfătuit, Konstantin Feodorovici. Şi bătrînii spun tot aşa. Nimic de zis, la dumneavoastră fiecare ţăran e bogat – asta nu vine pe degeaba. Şi preoţii sînt inimoşi. Pe cînd, la noi în sat, boierul ne-a lăsat şi fără preoţi, nici n-are cine să te îngroape.

— Totuşi, du-te şi stai de vorbă cu oamenii.

— Am înţeles.

— Cum ziceam, Konstantin Feodorovici, fiţi bun şi mai lăsaţi din preţ, spuse chiaburul, venit de aiurea, îmbrăcat în haină albastră, siberiană.

— Ţi-am spus că nu-mi place să mă tocmesc. Eu nu-s ca alţi moşieri, la care te duci tocmai cînd trebuie să-şi plătească ipoteca. Vă cunosc pe toţi: aveţi liste în care scrie cine şi cui îi este datornic. Parcă-i mare scofală? E strîns cu uşa, scade preţul la jumătate. Dar eu ce să fac cu banii tăi? La mine un lucru poate să stea şi trei ani: n-am de plătit ipoteca.

— Asta aşa-i, Konstantin Feodorovici. Da' eu nu vreau decît să mai am de-a face cu dumneavoastră şi pe viitor, nu că aş pofti să cîştig. Binevoiţi să primiţi o arvună de trei mii. Chiaburul scoase din sîn un teanc de bancnote murdare. Kostanjoglo le luă foarte liniştit şi, fără să le numere, le băgă în buzunarul de la spate al redingotei.

„Hm, se gîndi Cicikov, parcă şi-ar fi pus batista la loc.“

Kostanjoglo se arătă în uşa salonului. Privindu-l, Cicikov se simţi şi mai uimit de pielea lui oacheşă, de părul negru şi sîrmos, pe alocuri încărunţit înainte de vreme, de expresia vioaie a ochilor şi de un fel de arţag, care era pecetea lăsată de focoasa lui origine sudică. Nu era întru totul rus. Nu ştia nici el de unde îi erau strămoşii. Nici nu-şi bătea capul cu genealogia, găsind că nu-i un lucru serios şi n-are nici un folos în gospodărie. Chiar era pe deplin încredinţat că este rus şi nici nu ştia vreo altă limbă, decît rusa.

Platonov i-l prezentă pe Cicikov. Cei doi se sărutară.

— M-am decis să călătoresc prin diferite gubernii, spuse Platonov. Ca să-mi alung plictisul. Şi Pavel Ivanovici mi-a propus să merg cu dumnealui.

— Minunat, făcu Kostanjoglo. Şi spre ce locuri, continuă el, adresîndu-i-se cu prietenie lui Cicikov, aveţi de gînd să vă îndreptaţi?

— Mărturisesc, spuse Cicikov, aplecîndu-şi cu prietenie capul pe-o parte şi mîngîind în acelaşi timp braţul jilţului, că deocamdată călătoresc nu pentru propria mea nevoie, cît în interesul altcuiva. Generalul Betrişcev, un bun prieten şi, aş putea spune, binefăcătorul meu, m-a rugat să-i vizitez rudele. Fireşte, rudele ca rudele, dar, ca să zic aşa, o fac şi pentru mine într-o oarecare măsură: căci, nemaivorbind de folosul pe care l-aş avea, ca să zic aşa, din punct de vedere hemoroidal, să vezi lumea, perindarea oamenilor – asta, orice s-ar zice, e o carte vie, e adevărată ştiinţă.

— Da, nu strică să vezi unele locuri.

— Aţi făcut o observaţie excelentă: într-adevăr, chiar că nu strică. Vezi lucruri pe care nu le-ai mai văzut, întîlneşti oameni pe care nu i-ai mai întîlnit. O discuţie cu cîte unul e ca un ban de aur, aşa cum, de pildă, am acum ocazia… Apelez

la dumneavoastră, mult stimate Konstantin Feodorovici, învăţaţi-mă, învăţaţi-mă, explicaţi-mi adevărul şi potoliţi-mi setea de cunoaştere. Aştept, ca pe o mană cerească, dulcile dumneavoastră cuvinte.

— Totuşi… ce să vă învăţ? întrebă Kostanjoglo, surprins. Eu însumi n-am învăţat mare lucru.

— Înţelepciune, mult stimabile, înţelepciune! Înţelepciunea de a mînui cîrma grea a agriculturii, înţelepciunea de a dobîndi venituri sigure, de a agonisi avere nu în vis, ci în realitate, îndeplinindu-mi astfel datoria de cetăţean şi ajungînd să merit respectul concetăţenilor.

— Ştiţi ceva? spuse Kostanjoglo, privindu-l gînditor. Rămîneţi la mine o zi. O să vă arăt toată administraţia şi o să vă povestesc totul. O să vedeţi că la mijloc nu-i nici o înţelepciune.

— Sigur că da, rămîneţi, spuse stăpîna casei şi, adresîndu-i-se fratelui ei, adăugă: Rămîi, unde te grăbeşti?

— Mi-e totuna. Ce ziceţi, Pavel Ivanovici?

— Şi eu aş rămîne cu mare plăcere… Dar mă împiedică ceva: o rudă a generalului Betrişcev, un anume colonel Koşkariov…

— Dar e nebun.

— Aşa-i, e nebun. Nu m-aş duce la el, dar generalul Betrişcev, un bun prieten şi, ca să zic aşa, binefăcătorul…

— În cazul acesta, ştiţi ce? spuse Kostanjoglo. Duceţi-vă, pînă la el nu-s nici zece verste. Am un docar cu caii gata înhămaţi. Duceţi-vă chiar acum. Veţi avea vreme să vă întoarceţi la ora ceaiului.

— Excelentă idee! exclamă Cicikov, luîndu-şi pălăria.

Docarul fu tras la scară şi, într-o jumătate de oră, îl duse la colonel. Tot satul era întors cu fundul în sus: se clădea, se reclădea, pe toate uliţele erau împrăştiate grămezi de var, mormane

de cărămizi, stive de bîrne. Unele case erau clădite ca nişte instituţii publice. Pe una dintre ele era scris: „*Depou de unelte agricole*“, pe alta: „*Serviciul general de contabilitate*“. Urmau: „*Comitetul pentru treburile săteşti*“, „*Şcoala de instruire normală a sătenilor*“. Pe scurt, dracu’ ştie ce mai lipsea!

Pe colonel îl găsi în faţa unui pupitru înalt, cu o pană între dinţi. Colonelul îl primi pe Cicikov deosebit de prieteneşte. La chip, părea omul cel mai bun la suflet, cel mai amabil din lume. Începu să-i povestească ce greu i-a fost să aducă moşia la bunăstarea de acum; se plînse amarnic că e dificil să-l faci pe ţăran să înţeleagă existenţa imboldurilor superioare, trezite în om de instrucţia înaltă, de artă şi pictură; că nici pînă acum n-a reuşit să le facă pe ţărănci să umble în corsete, în timp ce în Germania, unde fusese cu regimentul în 1814, fiica unui morar ştia chiar să cînte la pian; că, totuşi, în pofida încăpăţînării de care dă dovadă ignoranţa, va izbuti pînă la urmă să facă în aşa fel încît oricare ţăran din satul lui, mergînd în urma plugului, va citi în acelaşi timp cartea despre paratrăsnetele lui Franklin sau *Georgicele* lui Ovidiu sau *Cercetarea chimică a solurilor*.

„Ba bine că nu! se gîndi Cicikov. Eu nici pînă acum n-am citit *Contesa de La Vallière*, fiindcă n-am timp şi gata.“

Colonelul vorbi mult încă despre felul cum îi poate aduce pe oameni la bunăstare. Hainele aveau pentru el o mare importanţă. Jura că, dacă îmbraci o jumătate din mujicii ruşi în nădragi nemţeşti, ştiinţele îşi vor lua avînt, comerţul va înflori şi în Rusia va începe secolul de aur.

După ce-l privi cu atenţie, Cicikov se gîndi: „Cu ăsta, pare-mi-se, n-are rost să mă port cu mănuşi“. Şi îi spuse pe loc că are nevoie de cutare suflete, pentru care vor fi îndeplinite toate formalităţile şi ritualurile de rigoare.

— După cîte îmi pot da seama din cuvintele dumneavoastră, zise colonelul, cîtuşi de puţin surprins, e vorba de o cerere, nu-i aşa?

— Exact.

— În acest caz, întocmiţi-o în scris. Cererea va ajunge la biroul de primire a rapoartelor şi referatelor. După ce-o va înregistra, biroul mi-o va trimite mie; de la mine, va merge la comitetul treburilor săteşti; de acolo, după ce se vor face corecţiile necesare, va fi înaintată administratorului. Administratorul, împreună cu secretarul…

— Ba, să mă iertaţi! strigă Cicikov. Aşa numai Dumnezeu ştie cît s-ar putea tărăgăna lucrurile! La ce bun să tratăm aşa ceva în scris? Păi, e vorba de o afacere întru cîtva… Doar sufletele sînt oarecum… moarte.

— Foarte bine. Chiar aşa să scrieţi: sufletele sînt oarecum moarte.

— Păi, cum să fie moarte? Aşa ceva nu se poate scrie. Deşi sînt moarte, este nevoie să pară că-s vii.

— Bine. Chiar aşa să scrieţi: „Dar trebuie, sau este necesar, este de dorit, se impune să pară că-s vii“. Fără documentaţie, una ca asta nu se poate face. Drept exemplu avem Anglia sau chiar pe însuşi Napoleon. O să vă dau un comisionar, care vă va conduce prin toate locurile.

Lovi în clopoţel. Intră un ins.

— Secretar! Cheamă-l pe comisionar la mine! Îşi făcu apariţia comisionarul, ceva între ţăran şi slujbaş. El o să vă conducă prin toate locurile de care aveţi nevoie.

Din curiozitate, Cicikov se hotărî să meargă cu comisionarul şi să vadă toate locurile de neapărată trebuinţă. Biroul de înaintare a rapoartelor exista numai pe firmă, iar uşa era încuiată. Şeful acestuia, Hruliov[9], fusese transferat la comitetul clădirilor săteşti, de-abia înfiinţat. Locul lui fusese luat de valetul Berezovski[10], însă

şi acesta fusese trimis undeva în delegaţie de către comitetul clădirilor. Intrară la departamentul treburilor săteşti, dar acesta se afla în reorganizare: treziră din somn un ins beat, de la care nu aflară nimic. „La noi e mare harababură, îi spuse, în sfîrşit, comisionarul lui Cicikov. Boierul e dus de nas. Toate sforile le trage comisia clădirilor: ia oamenii de la treburile lor şi-i trimite unde vrea ea. La noi, poţi trage foloase numai dacă eşti în comisia clădirilor.“ Se vedea că era supărat pe comisia clădirilor. Cicikov nu mai dori să vadă şi celelalte locuri, dar, la întoarcere, îi povesti colonelului că lucrurile stau aşa şi aşa, că toate-s alandala şi nu poţi face nimic cu rost, că nici comisia de înaintare a rapoartelor nu există.

Colonelul începu să clocotească de o nobilă mînie şi-i strînse lui Cicikov mîna cu putere, în semn de recunoştinţă. Pe loc, luînd hîrtie şi pană, scrise opt interpelări cît se poate de aspre: pe ce bază comisia clădirilor se foloseşte în mod samavolnic de slujbaşii pe care nu-i are în subordine? cum a putut permite administratorul-şef ca un reprezentant, fără să-şi predea postul, să plece în cercetări? cum a putut privi cu indiferenţă comitetul treburilor săteşti faptul că nici măcar nu există comisia de înaintare a rapoartelor şi referatelor?

„Mare talmeş-balmeş! îşi spuse Cicikov în sinea lui şi se pregăti să plece.

— Nu, nu vă las să plecaţi. Acum mă simt atins în propriul meu orgoliu. Vă voi demonstra ce însemnătate are administrarea organică şi corectă a unei gospodării. Voi încredinţa cererea dumneavoastră unui om care face singur mai mult decît toţi: a absolvit universitatea. Iată ce iobagi am eu… Ca să nu vă pierdeţi degeaba timpul preţios, vă rog cu plecăciune să aşteptaţi în bibliotecă, spuse colonelul, deschizînd o uşă laterală. Aveţi aici cărţi, hîrtie, pene, creioane, tot.

Folosiţi-vă, folosiţi-vă de toate: sînteţi stăpîn. Instrucţia trebuie să fie la îndemîna tuturor.

Aşa îi spuse Koşkariov, conducîndu-l în bibliotecă în depozitul de cărţi. Era o sală imensă, cu pereţii încărcaţi de jos pînă sus cu cărţi. Se găseau chiar şi nişte animale împăiate. Cărţile erau din toate domeniile: silvicultură, zootehnie, creşterea porcilor, horticultură; nu lipseau nici revistele de specialitate, care se difuzează numai pe bază de abonament, dar nu le citeşte nimeni. Văzînd că toate aceste cărţi nu erau pentru petrecerea plăcută a timpului, deschise un alt dulap, dar nimeri din lac în puţ: cărţile erau de filosofie. Şase tomuri uriaşe se înfăţişară în faţa ochilor lui, toate avînd acelaşi titlu: *Introducere pregătitoare în domeniul gîndirii. Teoria generalităţii, totalităţii, esenţialităţii şi aplicată la înţelegerea principiilor organice ale dedublării productivităţii sociale*. Orice carte răsfoia Cicikov, vedea pe fiecare pagină: *manifestare, dezvoltare, abstract, închidere, contragere* şi dracul ştie ce mai lipsea. „Astea nu-s de mine“, îşi spuse Cicikov şi se duse la al treilea dulap, unde erau cărţi de artă. Aici scoase din raft un op imens cu ilustraţii mitologice, deocheate, şi se apucă să le privească. Aceste ilustraţii le plac celibatarilor de vîrstă mijlocie, iar uneori şi bătrînii se lasă încălziţi de spectacole de balet şi de alte asemenea picanterii. Terminînd de studiat opul, Cicikov vru să ia altul din raft, dar apăru colonelul Koşkariov, radios şi cu o hîrtie în mînă.

— Totul s-a rezolvat şi s-a rezolvat excelent! Omul despre care v-am vorbit e un adevărat geniu. Pentru asta, o să-l pun mai presus de toţi şi o să înfiinţez un departament întreg numai pentru el. Ia uitaţi-vă ce minte lucidă şi cum a pus totul la punct în numai cîteva minute.

„Slavă ţie, Doamne!“, se gîndi Cicikov şi se pregăti să asculte. Colonelul începu să citească:

— „Procedînd la cugetarea asupra chestiunii încredinţate mie de către înălţimea voastră, am cinstea să vă raportez cele ce urmează:

I. În însăşi cererea domnului consilier de colegiu şi cavaler Pavel Ivanovici Cicikov este conţinută o confuzie, întrucît, într-un mod nechibzuit, se spune că sufletele de revizie sînt moarte. Prin aceasta, probabil, dumnealui a binevoit să înţeleagă că-s aproape de moarte, şi nu moarte. De fapt, şi această exprimare arată un studiu al ştiinţelor mai mult empiric, limitat probabil la şcoala parohială, căci sufletul este nemuritor“.

— Mare şmecher! spuse Koşkariov, întrerupîndu-şi lectura, foarte mulţumit de sine. Aici v-a înţepat puţin. Dar recunoaşteţi că are pana sprintenă!

— „II. Nici un fel de suflete neipotecate, nu numai aproape de moarte, ci şi de orice alt fel, nu avem pe moşie, întrucît sînt toate fără excepţie nu numai ipotecate, ci şi reipotecate, cu un adaos de cîte o sută cincizeci de ruble pe fiecare suflet, în afară de micul sătuc Gurmailovka[11], aflat în stare de litigiu din pricina procesului cu moşierul Predişcev[12], ca urmare a acestui fapt fiind pus sub interdicţie, ceea ce s-a şi anunţat în numărul patruzeci şi doi al *Monitorului de Moscova*“.

— Atunci de ce nu mi-aţi spus de la bun început? De ce m-aţi reţinut pentru asemenea fleacuri? întrebă Cicikov, cumplit de supărat.

— Fleacuri, da! Însă era nevoie să vedeţi totul prin prisma documentaţiei. Cu asta nu-i de glumit. Inconştient, asta poate s-o vadă şi un prost, dar lucrurile trebuie privite în mod conştient.

Supărat peste poate, Cicikov îşi înşfăcă pălăria şi, uitînd de orice reguli ale bunei-cuviinţe, o zbughi pe uşă afară. Era scos din sărite. Vizitiul stătea cu docarul gata de plecare, ştiind că n-are rost să deshame caii, întrucît tainul ar fi trebuit cerut în formă scrisă, iar rezoluţia de aprobare a

ovăsului ar fi fost dată de-abia a doua zi. Oricît era Cicikov de grosolan şi nepoliticos, Koşkariov, fără să ţină seama de nimic, se purtă cu el neobişnuit de amabil şi delicat. Îi strînse mîna cu de-a sila, şi-o duse la inimă şi-i mulţumi pentru faptul că i-a oferit prilejul să vadă în practică felul în care merge documentaţia; că buclucurile şi alergătura sînt şi ele bune la ceva, fiindcă altfel oamenii s-ar lenevi, iar resorturile administraţiei ar rugini; că, în urma acestei întîmplări, i-a venit o idee fericită: să înfiinţeze o nouă comisie, care se va numi comisia de supraveghere a comisiei clădirilor, aşa că nimeni nu va mai avea curajul să fure.

Cicikov se întoarse tîrziu, cînd lumînările fuseseră de mult aprinse, supărat şi nemulţumit.

— De ce aţi întîrziat atît de mult? îl întrebă Kostanjoglo, atunci cînd el îşi făcu apariţia în uşă.

— Ce-aţi avut de discutat atîtea ceasuri? îl chestionă Platonov.

— Un asemenea prost n-am mai văzut în viaţa mea, răspunse Cicikov.

— Asta încă nu-i nimic, zise Kostanjoglo. Koşkariov e un caz îmbucurător. E necesar, pentru că-n el se oglindesc caricatural şi mai vizibil prostiile tuturor deştepţilor noştri, ale acelor deştepţi care, înainte de a cunoaşte ce-i al nostru, îşi împuiază capul cu neghiobia străinilor. Iată ce fel de moşieri au apărut acum: au înfiinţat şi cancelarii, şi manufacturi, şi şcoli, şi comisii, şi dracu' mai ştie ce! Aşa-s aceşti deştepţi! De-abia ne-am pus pe picioare după războiul cu francezii din 1812, că ei s-au şi apucat să strice totul din nou. Au stricat totul mai rău decît francezii, aşa că, deocamdată, un oarecare Piotr Petrovici Petuh e încă un bun moşier.

— Dar şi el a ipotecat totul, spuse Cicikov.

— Mda, toţi ipotechează, totul va ajunge sub ipotecă. Spunînd acestea, Kostanjoglo începu să se enerveze puţin cîte puţin. Au făcut fabrici de pălării, de lumînări, au chemat meşteri de la

Londra, s-au făcut comercianţi. Moşierul, un titlu atît de respectabil, a ajuns manufacturier, fabricant! Maşini de tors… muselină pentru tîrfele, pentru tîrîturile de la oraş.

— Dar şi tu ai fabrici, spuse Platonov.

— Dar cine le-a făcut? Singure s-au făcut! S-a strîns lînă, n-aveam unde s-o vînd şi am început să fac postavuri, dar din cele groase, simple, ieftine, care se vînd chiar aici, la mine, fiindcă ţăranul are nevoie de ele, ţăranul meu. Şase ani la rînd pescarii au tot aruncat solzi de peşte pe malul meu, cum să mă descotorosesc de ei? M-am apucat să fac clei din solzii de peşte şi am luat patruzeci de mii pe el. Toate se fac aşa la mine.

„E dat dracului! gîndi Cicikov, căscînd ochii la el. Are-o labă care înhaţă tot ce-i apare-n cale."

— Şi nu m-am apucat de asta decît pentru că mi-au venit o mulţime de oameni care, altfel, ar fi murit de foame. S-a întîmplat să fie un an de foamete, şi asta din pricina acestor fabricanţi, care n-au avut grija semănăturilor. Asemenea fabrici, frate, au să apară multe la mine. În fiecare an cîte-o fabrică, potrivit cu rămăşiţele şi prisosul din gospodărie. Dacă te uiţi bine la gospodăria ta, fiecare fleac îţi aduce venit, încît îţi vine să te laşi păgubaş şi să spui că nu-ţi mai trebuie. Căci n-am de gînd să-mi construiesc palate cu coloane şi frontoane.

— E uimitor… Cel mai uimitor e că orice fleac aduce venit! spuse Cicikov.

— Da, fireşte! Dar numai dacă iei lucrurile simplu, aşa cum sînt ele. Dar la noi fiecare se crede specialist în mecanică, fiecare ţine morţiş să deschidă sipetul cu un instrument, nu vrea s-o facă uite-aşa, pur şi simplu[13]. Pentru asta se duce pînă în Anglia! Neghiobii! Spunînd acestea, Kostanjoglo scuipă. Şi cel mai rău e că se întoarce din străinătate de-o sută de ori mai tîmpit decît era la plecare.

— Ah, Konstantin, iar te-ai enervat! spuse soţia, neliniştită. Ştii doar că-ţi face rău.

— Păi, cum să nu te enervezi? Nu mi-ar păsa, dacă ar fi vorba de ceva străin, dar la mijloc e ceva scump inimii mele. Mi-e ciudă că se strică firea rusească. Căci în firea rusească a pătruns acum un *donquijotism* de care mai înainte nici nu s-a pomenit. Îi vine cuiva cheful să se ocupe de învăţământ – se preface într-un Don Quijote al învăţământului: face nişte şcoli cum nu i-ar trece prin minte nici unui tîmpit. Dintr-o asemenea şcoală iese un om care nu-i bun de nimic, nici de ţăran, nici de orăşean, care nu-i decît un beţiv cu pretenţii. Dacă-l apucă iubirea de oameni, devine un Don Quijote al iubirii de oameni: cheltuieşte un milion de ruble şi construieşte spitalele şi stabilimentele cele mai neroade, cu coloane, se ruinează, îşi aduce ţăranii la sapă de lemn şi asta-i iubirea lui de oameni!

Pe Cicikov nu-l interesa învăţământul. Voia să întrebe amănunţit cum fiecare fleac poate aduce venit, dar Kostanjoglo nu-l lăsa nicidecum să strecoare şi el un cuvînt. Vorbele lui pline de fiere îi porniseră şuvoi şi nu le mai putea opri.

— Se gîndesc cum să-l lumineze pe ţăran! Tu ia mai întîi şi fă-l bogat, bun gospodar şi o să le înveţe el singur pe toate. Uite acum, în timpul nostru, toată lumea s-a prostit de nici nu vă puteţi închipui. Ce scriu acum aceşti scîrţa-scîrţa pe hîrtie? Tipăreşte un mucos o cărţulie şi toţi se reped la ea. Uite ce au început să spună: „Ţăranul duce o viaţă prea simplă. Trebuie să-i facem cunoştinţă cu obiectele de lux, să-i insuflăm necesităţi superioare, mai presus de avere…“. Că ei înşişi, datorită acestui lux, au devenit nişte cîrpe, nu oameni, că s-au molipsit de dracu’ mai ştie ce şi că nu mai există vreun flăcăiandru de optsprezece ani care să nu fie trecut prin ciur şi prin dîrmon, de nu mai are nici dinţi şi-i chelbos ca o băşică – asta nu-i nimic, vor să-i molipsească şi pe ţărani. Slavă

Domnului că a rămas la noi măcar o pătură socială sănătoasă, care nu ştie de mofturile astea! Pentru asta ar trebui să-i fim recunoscători lui Dumnezeu. Plugarul e pentru mine cel mai vrednic de cinste – de ce nu-l lăsaţi în pace? De-ar da Domnul ca toţi să fie plugari.

— Deci credeţi că plugăria e mai bănoasă? întrebă Cicikov.

— Mai firească, nu mai bănoasă. S-a spus: în sudoarea frunţii tale să-ţi lucrezi pămîntul. Aici n-are rost să despici firul în patru. Experienţa veacurilor a demonstrat că, plugar fiind, omul e mai moral, mai curat, mai nobil, mai înalt. Nu spun să nu faci şi altceva, dar se cuvine ca la temelie să se afle plugăria, asta-i! Fabricile vor veni de la sine, dar vor veni fabrici normale, care să producă ceea ce ne trebuie aici, la faţa locului, nu să satisfacă feluritele necesităţi care-i şubrezesc pe oamenii din zilele noastre. Nu fabrici care, ca să reziste şi să-şi desfacă producţia, corup mai apoi bietul popor, îl strică. Cît despre mine, oricît mi le-ar lăuda cineva, n-o să înfiinţez fabrici care insuflă necesităţile superioare, n-o să produc nici tutun, nici zahăr, chiar dacă aş pierde un milion. Dacă stricăciunea pătrunde în lume, să nu treacă prin mîinile mele! Să fiu curat în faţa lui Dumnezeu… De douăzeci de ani trăiesc alături de popor, ştiu ce urmări au toate astea.

— Pentru mine, cel mai uimitor lucru este că, datorită unei administrări chibzuite, din resturi, din rămăşiţe, orice fleac poate aduce venit.

— Hm! Economiştii politici! spuse Kostanjoglo, fără să-l asculte, cu o expresie de sarcasm amar întipărită pe faţă. Grozavi economişti politici! Unul mai prost decît altul. Nu văd mai departe de nasul lor cel bleg. E un nătîng, dar urcă la catedră, îşi pune ochelarii… Neghiobii! Şi scuipă cu mînie.

— Aşa e, ai dreptate întru totul, dar, te rog, nu te enerva, spuse soţia lui. Ai putea vorbi despre

astea şi fără să-ţi ieşi din fire.

— Ascultîndu-vă, mult stimate Konstantin Feodorovici, pătrunzi, ca să zic aşa, în sensul vieţii, pui degetul pe miezul problemei. Dar, lăsînd deoparte chestiunile general umane, daţi-mi voie să vă îndrept atenţia spre ceea ce este particular. Dacă eu, să zicem, aş deveni moşier şi aş avea intenţia să mă îmbogăţesc în scurt timp, pentru ca astfel, ca să zic aşa, să-mi îndeplinesc cea mai de seamă îndatorire de cetăţean, în cel fel, cum ar trebui să procedez?

— Cum să procedaţi ca să vă îmbogăţiţi? întrebă şi Kostanjoglo. Păi, uite cum…

— Haideţi la cină, spuse stăpîna casei. Ridicîndu-se de pe canapea, înaintă spre mijlocul camerei, înfăşurîndu-şi într-un şal umerii tineri şi zgribuliţi.

Cicikov sări de pe scaun cu o agilitate aproape militărească, îşi îndoi braţul ca o cobiliţă, i-l oferi şi, ceremonios, o conduse prin alte două camere pînă în sufragerie unde, pe masă, se şi afla un castron fără capac, care împrăştia împrejur miresmele de supă dreasă cu verdeaţă proaspătă şi cu primele rădăcini ale primăverii. Se aşezară cu toţii la masă. Îndemînatici, servitorii puseră în acelaşi timp pe masă toate felurile de mîncare în vase acoperite şi tot ce mai trebuia, după care ieşiră îndată. Lui Kostanjoglo nu-i plăcea ca valeţii să asculte ce discută stăpînii, nici să i se uite-n gură în timp ce mănîncă.

După ce mîncară supa şi băură un păhărel de vin excelent, asemănător celui unguresc, Cicikov îi vorbi astfel stăpînului casei:

— Daţi-mi voie, mult stimate, să revin la subiectul discuţiei întrerupte. V-am întrebat ce să fac, cum să procedez, cum e mai bine să încep…[2*]

…… ……..

— O moşie pentru care, dacă mi-ar cere şi patruzeci de mii, i-aş da banii pe loc.

— Hm! făcu Cicikov, căzînd pe gînduri. Şi de ce, spuse el cu oarecare sfială, n-o cumpăraţi chiar dumneavoastră?

— Pînă la urmă, trebuie să-ţi ştii măsura. Şi-aşa am mare bătaie de cap cu moşiile mele. Pe deasupra, nobilii strigă la mine că, pasămite, profitînd de faptul că-s ruinaţi şi se află la mare ananghie, le cumpăr pămîntul pe nimic. M-am săturat de asta pînă-n gît, lua-i-ar dracu'!

— Oamenii au în general pornirea de a cleveti! zise Cicikov.

— Nici nu vă puteţi închipui cum clevetesc cei din gubernia noastră. Mie nu mi se spune decît cărpănosul şi hrăpăreţul de mîna-ntîi. În ce-i priveşte, îşi găsesc scuze: „Eu, zice cîte unul, m-am ruinat, desigur, dar numai pentru că am trăit cu idealul necesităţilor superioare ale vieţii, i-am încurajat pe industriaşi, adică pe escroci, că altminteri omul poate trăi precum porcul, aşa cum trăieşte Kostanjoglo".

— Aş vrea şi eu să fiu un asemenea porc! spuse Cicikov.

— Dar toate-s minciuni şi prostii. Care necesităţi superioare? Cui aruncă praf în ochi? Chiar dacă adună cărţi, nu le citesc. Totul se termină cu jocul de cărţi şi cu beţia. Şi vorbesc aşa despre mine pentru că nu dau mese şi nu le împrumut bani. Nu dau mese, pentru că mi-ar fi incomod: nu-s obişnuit. Dar vino la mine să mănînci ceea ce mănînc eu – poftim. Cică nu dau bani cu împrumut. Prostii! Vino la mine dacă eşti într-adevăr la ananghie şi spune-mi ce ai de gînd să faci cu banii mei. Dacă, din vorbele tale, văd că ai să-i întrebuinţezi inteligent şi banii au să-ţi aducă un venit sigur, nu te refuz şi nici măcar dobîndă nu-ţi iau.

„Totuşi, asta-i bine de ţinut minte", se gîndi Cicikov.

— Şi niciodată nu refuz pe nimeni, continuă Kostanjoglo. Dar nu arunc banii în vînt. S-avem

iertare! La dracu'! Îl vezi pe unul că dă nu ştiu ce masă în cinstea amantei sau îşi ticseşte casa, ca un smintit, cu mobilier, vezi că se duce cu o desfrînată la bal mascat sau pune la cale o aniversare în amintirea faptului că a trăit degeaba o viaţă întreagă – şi, cică, să-i dai bani cu împrumut!…

Aici Kostanjoglo scuipă şi mai că nu lăsă să-i scape cîteva cuvinte indecente şi de ocară în prezenţa soţiei. Umbra aspră a unei ipohondrii întunecate i se aşternu pe faţă. De-a lungul şi de-a latul frunţii lui se adunară zbîrcituri care îi trădau clocotul amărăciunii din suflet.

— Daţi-mi voie, mult stimabile, să vă readuc la subiectul discuţiei întrerupte, zise Cicikov, sorbind un păhărel de rachiu de zmeură, într-adevăr excelent. Dacă, să zicem, aş achiziţiona moşia despre care aţi binevoit să pomeniţi, în cît timp şi cum m-aş putea îmbogăţi astfel încît…

— Dacă doriţi, spuse Kostanjoglo cu asprime şi cu vocea întretăiată, vădit indispus, să vă îmbogăţiţi repede, n-o să vă îmbogăţiţi niciodată. Însă, dacă doriţi să vă îmbogăţiţi fără a ţine seama de timp, vă veţi îmbogăţi repede.

— Asta era! zise Cicikov.

— Da, întări Kostanjoglo, cu voce întretăiată, parcă supărat pe însuşi Cicikov, e nevoie de dragoste pentru muncă. Fără asta nu se poate face nimic. Trebuie să-ţi iubeşti gospodăria, da! Şi, credeţi-mă, asta nu-i cîtuşi de puţin plicticos. Au născocit unii că la ţară e plictiseală, pe cînd eu unul aş muri, m-aş spînzura de plictiseală dacă aş trăi la oraş măcar o zi în felul în care petrec aceşti domni în cluburile, bodegile şi teatrele lor. Nişte nătîngi, o generaţie de măgari! Un gospodar n-are timp să se plictisească. În viaţa lui n-ai să găseşti loc gol nici cît negru sub unghie, totu-i plin. Numai varietatea ocupaţiilor – şi ce ocupaţii! Ocupaţii care într-adevăr îţi înalţă sufletul. Orice s-ar zice, anume aici omul merge alături de natură, de anotimpuri, este părtaş şi conviv cu tot ce se

face în zidirea lui Dumnezeu. Ia uitaţi-vă la muncile de peste an: cum, mai înainte de venirea primăverii, totul stă la pîndă şi o aşteaptă; pregătitul seminţelor, alegerea şi măsurarea grînelor din hambare, uscarea lor; alegerea animalelor pentru punerea la jug în perechi. Tot anul îl chibzuieşti dinainte şi socoteşti totul de la bun început. Şi, de îndată ce se porneşte gheaţa pe rîu, de îndată ce se usucă totul şi se face vreme de arat, prin grădini şi livezi munceşte cazmaua, pe ogoare trec plugurile şi grapele, începe răsăditul şi semănatul. Înţelegeţi ce-i asta? O nimica toată? Oamenii seamănă recolta viitoare! Seamănă belşugul întregului pămînt! Mîncarea a milioane de oameni! A venit vara… Şi începe cositul, cositul… Iată că deodată te-ai pomenit în toiul secerişului: secară după secară, apoi grîul, apoi orzul şi ovăsul. Totul clocoteşte: n-ai voie să pierzi o clipă, douăzeci de ochi să ai şi fiecare dintre ei ar avea ce face. Şi după ce se sărbătoreşte sfîrşitul secerişului, după ce totul este cărat în hambare şi magazii, după arăturile de toamnă, după repararea pentru iarnă a hambarelor, a uscătoriilor de snopi, a grajdurilor pentru vite, după ce femeile se apucă de treburile lor, iar tu îţi faci socoteala şi vezi ce s-a făcut, păi asta-i… Dar iarna! Treieratul în toate ariile acoperite, căratul grînelor treierate de la arie în hambare. Te duci la moară, te duci la fabrici, te duci să te uiţi la munca din ateliere, te duci la ţăran să vezi ce face la el acasă. Păi, dacă un dulgher mînuieşte bine toporul, eu sînt în stare să stau două ceasuri lîngă el, aşa de tare mă înveseleşte munca. Şi, dacă mai vezi că toate acestea se fac cu un scop, că totul împrejurul tău se înmulţeşte şi iar se înmulţeşte, aducînd roade şi venituri – nici nu pot povesti ce simţire am atunci. Şi nu pentru că-ţi vin banii. Banii ca banii, dar important e că toate astea le-ai făcut cu mîinile tale, întrucît vezi că tu eşti cauza şi creatorul tuturor acestor lucruri şi că de la tine, ca de la un mag, se răspîndesc peste tot

belşugul şi bogăţia. Unde mai găseşti o desfătare ca asta? spuse Kostanjoglo, ridicîndu-şi faţa, de pe care zbîrciturile dispăruseră. Strălucea ca un rege în ziua încoronării sale solemne şi părea că raze de soare răsar de pe chipul lui. Da, o asemenea desfătare nu mai găseşti în lumea întreagă! Aici, anume aici omul îl imită pe Dumnezeu. Dumnezeu şi-a oferit creaţia ca desfătare supremă şi cere de la om ca şi el să fie un asemenea creator de bunăstare împrejurul său. Şi ei spun că asta-i o treabă plicticoasă!…

Numai ochi şi urechi, Cicikov asculta vorbele dulci ale stăpînului casei şi i se părea că aude cîntarea unei păsări din rai. Înghiţea în sec. Ochii i se umeziseră şi se făcuseră ca mierea. Ar tot fi ascultat.

— Konstantin, e timpul să ne sculăm de la masă, spuse stăpîna casei, ridicîndu-se de pe scaun.

Se ridicară cu toţii. Îndoindu-şi braţul ca o cobiliţă, Cicikov o conduse pe amfitrioană înapoi în salon. Dar nu mai avea aceeaşi vioiciune în mişcări, pentru că gîndurile îi erau stăpînite de nişte mişcări într-adevăr importante.

— Orice-ai zice, e tot plicticos, zise Platonov, care venea din urmă.

„Musafirul nu-i om prost, se gîndi stăpînul casei. E cumpătat la vorbă şi nu-i deloc uşuratic.“ Şi, după ce gîndi aşa, deveni şi mai vesel, parcă încălzit el însuşi de cele spuse şi parcă sărbătorind faptul că a găsit un om care se pricepe să asculte sfaturile înţelepte.

Apoi, după ce se aşezară în camera confortabilă, luminată cu lumînări, în dreptul uşii de sticlă a balconului ce dădea înspre livadă, cînd de-acolo începură să privească spre ei stelele ce străluceau deasupra creştetelor copacilor din livada adormită, Cicikov se simţi mai bine ca niciodată, ca şi cum, după pribegii îndelungate, l-ar fi întîmpinat pereţii casei părinteşti şi, după ce-a

trecut prin atîtea şi atîtea greutăţi, a dobîndit acum tot ce-şi dorea, şi-a aruncat cît acolo toiagul de pribeag, zicîndu-şi: „Ajunge!“. Aceasta era fermecătoarea stare de suflet pe care i-o insuflaseră înţeleptele cuvinte ale primitorului amfitrion. Pentru fiecare om unele cuvinte sînt mai apropiate şi mai scumpe decît oricare altele. Şi, adeseori pe neaşteptate, într-un loc uitat de lume, pe nişte coclauri pustii, întîlneşti un om ale cărui cuvinte calde te fac să uiţi de tine, de drumul prost, de hanurile lipsite de confort, de deşertăciunea frămîntărilor contemporane, de minciuna amăgirilor ce te înşală. Şi, o dată pentru totdeauna, ţi se întipăreşte în minte, vie, o seară petrecută astfel, pe care memoria ta credincioasă n-o mai uită: vezi ca aievea şi pe cei care au fost de faţă, ştii în ce loc a stat fiecare şi ce ţinea în mînă, îţi aminteşti pereţii, ungherele şi toate mărunţişurile.

Aşa şi Cicikov îşi întipări în minte tot ce avea legătură cu seara aceasta: şi cămăruţa drăguţă, mobilată cu simplitate, şi expresia binevoitoare de pe chipul inteligentului interlocutor, chiar şi desenele de pe tapetul camerei, şi pipa cu muştiuc de chihlimbar, servită lui Platonov, şi fumul pe care acesta începuse să-l sufle în botul gros al lui Iarb, şi mîrîiturile lui Iarb, şi rîsul drăgălaşei amfitrioane, întrerupt de cuvintele: „Gata, nu-l mai chinui!“, lumînările vesele, şi greierul din colţ, şi uşa de sticlă, şi noaptea de primăvară, spuzită de stele, ce-i privea de-afară, sprijinită pe vîrfurile copacilor, răsunînd de cîntecul privighetorilor ce se auzea din adîncimea hăţişului de frunze verzi.

— Dulce îmi sună în urechi ceea ce-mi spuneţi, stimate Konstantin Feodorovici, rosti Cicikov. Pot zice că n-am mai întîlnit în toată Rusia un om atît de inteligent ca dumneavoastră.

Kostanjoglo zîmbi. Simţea şi singur că vorbele acestea nu erau neîndreptăţite.

— Nu, dacă vreţi să cunoaşteţi un om inteligent, este unul despre care într-adevăr se

poate spune că-i deştept, iar eu nu fac nici cît degetul lui cel mic.

— Cine ar putea să fie? întrebă Cicikov, cu uimire.

— Concesionarul nostru, Murazov.

— E a doua oară cînd aud de el! exclamă Cicikov.

— E un om care ar putea să conducă nu o moşie, ci o ţară întreagă. Dacă aş avea o ţară, l-aş face de îndată ministru de Finanţe.

— Şi se zice că acest om întrece orice închipuire, cică ar fi agonisit zece milioane.

— Care zece!? A trecut de patruzeci. Curînd, o jumătate din Rusia va fi în mîinile lui.

— Ce spuneţi! exclamă Cicikov, holbîndu-şi ochii şi căscînd gura.

— Negreşit. Asta-i clar. Se îmbogăţeşte încet cel care are cîteva sute de mii. Iar cel care are milioane, are şi o rază de acţiune imensă: pe orice ar pune mîna, cîştigă de două sau de trei ori mai mult. E vorba de spaţiu, de cîmpul pe care se poate desfăşura. Nici măcar nu mai are concurenţă. Nu se poate pune nimeni cu el. Preţul pe care-l stabileşte el, acela rămîne, n-are cine să i-l strice.

— Doamne, Dumnezeule! spuse Cicikov, crucindu-se. Îl privea pe Kostanjoglo în ochi, cu răsuflarea tăiată. E ceva de neînchipuit! Împietreşti de spaimă! Unii se minunează de înţelepciunea Providenţei examinînd o gîză, dar pentru mine cel mai uimitor lucru e că prin mîinile unui muritor pot trece asemenea sume uriaşe. Daţi-mi voie să vă întreb un lucru: nu-i aşa că la început agoniseala lui n-a fost lipsită de păcat?

— Ba nu, totul s-a făcut pe o cale ireproşabilă şi cu mijloacele cele mai cinstite.

— Incredibil! Dacă ar fi vorba de mii, dar milioanele…

— Dimpotrivă, e greu să agoniseşti o mie fără să păcătuieşti, dar milioanele se fac uşor. Milionarul n-are de ce să meargă pe calea cea

strîmbă: du-te de-a dreptul, ia tot ce întîlneşti în cale. Altul nu poate lua, căci nu oricine e în stare s-o facă. N-are concurenţi. Vă spun că are o rază imensă de acţiune: dacă pune mîna pe ceva, cîştigă de două sau de trei ori mai mult. Dar cu miile ce să faci? Te-alegi cu un procent de zece, de douăzeci la sută.

— Cel mai greu de înţeles e că a început de la o copeică.

— Altfel nici nu se poate. Asta-i ordinea firească a lucrurilor, spuse Kostanjoglo. Cine s-a născut cu cîteva mii, cine a crescut cu cîteva mii, acela nu mai agoniseşte, pentru că îl ţin în mreaja lor capriciile şi mai ştiu eu ce! Trebuie s-o iei de la început, nu de la mijloc, de la copeică, nu de la rublă, de jos, nu de sus. Numai aşa ajungi să cunoşti bine oamenii şi mediul de viaţă în care va trebui să te descurci mai apoi. După ce simţi pe pielea ta şi una, şi alta, după ce îţi dai seama că fiecare copeică se cîştigă cu greu, după ce treci prin toate caznele, viaţa te învaţă şi te şcoleşte atît de bine încît nu mai dai greş în nici o treabă şi nu rămîi în pierdere. Credeţi-mă, acesta-i adevărul. Trebuie s-o iei de la început, nu de la mijloc. Dacă-mi spune cineva: „Daţi-mi o sută de mii şi mă îmbogăţesc imediat“, eu nu-l cred, pentru că o să meargă la noroc, şi nu la sigur. De la copeică trebuie să începi.

— În acest caz, o să mă îmbogăţesc, spuse Cicikov, gîndindu-se fără să vrea la sufletele moarte, căci într-adevăr încep de la nimic.

— Konstantin, e timpul să-l laşi pe Pavel Ivanovici să se odihnească şi să doarmă puţin, spuse amfitrioana. Te-ai întins la vorbă.

— Şi o să vă îmbogăţiţi neapărat, spuse Konstanjoglo, fără s-o audă pe stăpîna casei. Vor curge spre dumneavoastră rîuri, rîuri de aur. N-o să mai ştiţi ce să faceţi cu veniturile.

Pavel Ivanovici stătea ca vrăjit, gîndurile lui se învîrteau pe tărîmul de aur al închipuirilor şi

visărilor. Pe covorul de aur al viitoarelor cîştiguri, imaginaţia lui broda desene de aur şi în urechi îi răsunau cuvintele: „Rîuri, rîuri de aur vor curge“.

— Zău, Konstantin, e vremea ca Pavel Ivanovici să se culce.

— Ce vrei? Du-te la culcare, dacă ţi-e somn, spuse stăpînul casei şi se opri, pentru că în cameră răsună tare sforăitul lui Platonov, apoi sforăitul şi mai puternic al lui Iarb. Dîndu-şi seama că, într-adevăr, e vremea să se ducă la culcare, îl înghionti pe Platonov, spunîndu-i: „Ajunge, nu mai sforăi!“, şi îi ură lui Cicikov noapte bună. Toţi se despărţiră şi, curînd, adormiră în paturile lor.

Numai lui Cicikov nu-i era somn. Gîndurile lui erau treze. Plănuia cum să ajungă proprietarul unei moşii reale, nu fantasmagorice. După convorbirea cu stăpînul casei, totul era clar. Posibilitatea de a se îmbogăţi părea atît de evidentă! Dificila ocupaţie de administrare a unei gospodării devenea atît de clară şi de înţeles şi părea atît de potrivită firii lui! Numai să-i ipotecheze mai repede pe aceşti morţi şi să-şi facă rost de o moşie nefantasmagorică! Se şi vedea acţionînd şi cîrmuind moşia, aşa cum îl învăţase Kostanjoglo: cu dibăcie, cu spirit de prevedere, fără să introducă ceva nou înainte de a le cunoaşte temeinic pe cele vechi, înainte de a vedea totul cu ochii lui, de a-i cunoaşte pe toţi iobagii, renunţînd la tot ce-i de prisos şi dedicîndu-se cu toată fiinţa numai muncii şi gospodăriei. Simţea de pe acum plăcerea de care va avea parte cînd se va instaura o ordine perfectă şi toate resorturile maşinăriei gospodăreşti vor începe să funcţioneze vioi, punîndu-se în mişcare unul pe altul. Munca se va încinge şi, la fel cum în moara bună boabele se prefac iute în făină, banii peşin vor ieşi din toate rămăşiţele şi vechiturile. Uimitorul amfitrion îi stătea clipă de clipă în faţa ochilor. Era primul om din întreaga Rusie faţă de care simţea un respect personal. Pînă atunci respectase la oameni numai

rangul înalt sau avuţiile. Numai şi numai pentru minte nu mai respectase încă nici un om. Kostanjoglo era primul. Înţelesese că n-avea rost să încerce să-l ducă de nas. Acum îl preocupa un alt proiect: să cumpere moşia lui Hlobuev. Zece mii avea, cincisprezece mii se gîndea să le împrumute de la Kostanjoglo, deoarece acesta spusese singur că-i gata să ajute pe oricine doreşte să se îmbogăţească. De restul, urma să facă rost cumva, sau cu ipoteca, sau făcîndu-l pur şi simplu pe Hlobuev să aştepte. Căci şi aşa se poate: du-te şi umblă prin tribunale, dacă ai chef. Şi mult timp se gîndi la toate acestea. În sfîrşit, somnul, care ţinea, cum se spune, toată casa în braţele lui de patru ceasuri, îl primi şi pe Cicikov în îmbrăţişarea sa. Adormi buştean.

Capitolul al IV-lea

A doua zi totul se aranjă cum nu se poate mai bine. Kostanjoglo îi dădu bucuros zece mii fără dobîndă, fără garanţi, numai pe bază de chitanţă. Într-atît era dispus să ajute pe oricine pornea pe calea agoniselii. Îi arătă lui Cicikov gospodăria sa. Totul era atît de simplu şi de inteligent! Toate erau astfel orînduite încît mergeau de la sine. Nici o clipă nu se pierdea degeaba, ţăranul îşi făcea treaba fără cel mai mic cusur. Moşierul, ca o fiinţă atoatevăzătoare, îl îmboldea să se ridice ori de cîte ori îl apuca lenea. De aceea nu vedeai pe nimeni trîndăvind. Nici Cicikov nu putu să nu rămînă uimit de cît de multe a făcut acest om, în linişte, fără zarvă, fără să scrie proiecte şi tratate despre modul cum omenirea întreagă va dobîndi bunăstarea, în timp ce viaţa locuitorului capitalei, zgîrietor de parchet şi amator de saloane, se iroseşte fără să dea rod, asemenea vieţii unui reformator care, în ungherul său, la un capăt

îndepărtat de ţară, dictează felurite indicaţii. Cicikov era cu totul entuziasmat şi intenţia de a se face moşier punea din ce în ce mai mult stăpînire pe el. Pe lîngă faptul că-i arătase totul, Kostanjoglo se oferi să-l conducă pînă la Hlobuev, ca să vadă împreună moşia. Cicikov era bucuros. După un mic dejun săţios, urcară toţi trei în caleaşca lui Pavel Ivanovici: docarul stăpînului casei venea gol în urma lor. Iarb fugea înainte, speriind păsările de pe drum. Cale de cincisprezece verste, pe amîndouă laturile drumului, se întindeau pădurile şi ogoarele lui Kostanjoglo. Caleaşca trecu pe lîngă păduri întretăiate de lanuri. Aici, nici nu fir de iarbă nu creştea degeaba, totul părea un tărîm dumnezeiesc, totul părea o livadă. Dar, fără să vrea, tăcură cînd începu pămîntul lui Hlobuev: în loc de pădure, văzură tufişuri mîncate de vite, văzură secara firavă de-abia ridicată, năpădită de neghină. În sfîrşit, se iviră nişte case vechi, neînconjurate de garduri, iar printre ele un conac de piatră neterminat, în care nu locuia nimeni. Probabil nu mai rămăseseră bani şi pentru acoperiş. Aşa că rămăsese acoperit cu paie, cu zidurile înnegrite. Stăpînul moşiei locuia într-o altă clădire, cu un singur cat. Ieşi repede în întîmpinarea lor, avînd pe el o redingotă veche şi ponosită, cu cizme găurite în picioare. Era somnoros, ciufulit, dar pe faţa lui se citea bunătatea.

Se bucură de venirea lor ca de cine ştie ce eveniment, de parcă şi-ar fi văzut nişte fraţi de care s-a despărţit cu multă vreme în urmă.

— Konstantin Feodorovici! Platon Mihailovici! Ce bucurie mi-aţi făcut venind la mine! Lăsaţi-mă să-mi frec ochii! Iar eu care mă gîndeam că n-o să mai vină nimeni. Oricine fuge de mine ca de ciumă: se teme să nu-i cer bani cu împrumut. Ah, e greu, e greu, Konstantin Feodorovici! Văd şi singur că numai eu sînt de vină. Ce să fac? Porcul a început să trăiască

precum un porc. Domnilor, scuzaţi-mă că vă primesc în veşmîntul acesta: cizmele, după cum vedeţi, au găuri. Cu ce doriţi să vă cinstesc?

— Fără ceremonie. Am venit cu treabă. Aveţi un cumpărător, pe Pavel Ivanovici Cicikov, spuse Kostanjoglo.

— Mă bucur din suflet să vă cunosc. Daţi-mi mîna să v-o strîng.

Cicikov îi întinse amîndouă mîinile.

— Tare-aş vrea, stimate Pavel Ivanovici, să vă arăt o moşie care să merite atenţia… Domnilor! Daţi-mi voie să vă întreb: aţi luat masa?

— Am luat-o, am luat-o, spuse Kostanjoglo, dorind să se descotorosească de el. Să nu mai pierdem timpul şi să mergem chiar acum.

— Să mergem. Hlobuev îşi luă şapca.

Oaspeţii îşi puseră şi ei şepcile pe cap şi porniră cu toţii, pe jos, de-a lungul uliţei satului.

Din amîndouă părţile se vedeau cocioabe oarbe, cu ferestrele mici, acoperite cu obiele.

— Haideţi să vedem dezordinea şi destrăbălarea mea, spuse Hlobuev. Fireşte, aţi făcut bine că aţi luat masa. Credeţi-mă, Konstantin Feodorovici, n-am o găină pe lîngă casă, în aşa hal am ajuns!

Oftă şi, parcă simţind că va găsi prea puţină înţelegere din partea lui Konstantin Feodorovici, îl apucă de braţ pe Platonov şi porni înainte cu el, strîngîndu-i tare mîna la piept. Kostanjoglo şi Cicikov rămaseră în urmă şi, braţ la braţ, îi urmau la o oarecare depărtare.

— E greu, Platon Mihailovici, e greu! îi zise Hlobuev lui Platonov. Nici nu vă puteţi închipui ce greu e! N-am nici bani, nici pîine, nici cizme. Pentru dumneavoastră, astea sînt vorbe spuse într-o limbă străină. Nici nu mi-ar păsa, dacă aş fi tînăr şi singur. Dar cînd aceste necazuri încep să te împungă la bătrîneţe, cînd ai alături o nevastă şi cinci copii, te-apucă amarul, fără voie te întristezi.

— Şi dacă vindeţi satul, vă reveniţi? îl întrebă Platonov.

— Cum să-mi revin!? spuse Hlobuev, dînd a lehamite din mînă. Toţi banii se vor duce la plata datoriilor, iar nouă nu ne mai rămîne nici o mie.

— Şi ce veţi face?

— Dumnezeu ştie.

— Şi de ce nu întreprindeţi nimic ca să ieşiţi din această situaţie?

— Ce să întreprind?

— De ce, la o adică, nu vă luaţi o slujbă?

— Păi, nu-s decît secretar de gubernie. Ce slujbă să mi se dea? Cea mai neînsemnată cu putinţă. Ce să mă fac cu o leafă de cinci sute? Doar am nevastă, cinci copii.

— Faceţi-vă administrator de moşie.

— Cine să-mi dea moşia pe mînă, cînd am ruinat-o pe a mea?

— Păi, dacă vă ameninţă foamea şi moartea, trebuie să întreprindeţi ceva. Am să-l întreb pe fratele meu dacă nu cumva poate să vă facă de rost de vreo slujbă la oraş, apelînd la vreo cunoştinţă.

— Nu, Platon Mihailovici, spuse Hlobuev, oftînd şi strîngîndu-i mîna cu putere. De-acum nu mai sînt bun de nimic. M-am hodorogit înainte de bătrîneţe: şi şalele mă dor din pricina păcatelor de altădată, şi reumatismul mă roade la umeri. Unde să mă duc? Să ruinez vistieria statului? Şi aşa sînt acum destui slujbaşi care nu caută decît locuri bănoase. Ferească Dumnezeu ca din pricina lefei mele să fie mărite birurile puse pe spinarea populaţiei sărace.

„Astea-s roadele unei comportări destrăbălate, gîndi Platonov. E mai rău decît toropeala mea.“

În timp ce ei purtau această discuţie, Kostanjoglo, mergînd alături de Cicikov, îşi ieşea din fire.

— Ia uitaţi-vă, spuse el, arătînd cu degetul, în ce hal de sărăcie i-a adus pe ţărani! N-au nici

căruţe, nici cai. Dacă dă molima-n vite, n-are rost să te mai gîndeşti la avutul tău: vinde tot ce ai şi dă-i ţăranului animale, să nu rămînă nici o zi fără mijloace de muncă. De-acum pot să treacă ani şi tot nu mai îndrepţi lucrurile. Şi ţăranul s-a trîndăvit, s-a apucat de petreceri, s-a pus pe băutură. Pe ăştia numai un singur an dacă i-ai lăsat fără muncă, s-au stricat pe vecie: s-au deprins să umble în zdrenţe şi să hoinărească. Şi ce pămînt bun! Ia uitaţi-vă ce mai pămînt! spuse el, arătînd spre luncile ce se iviră curînd dindărătul caselor. Numai locuri peste care se revarsă apa. Păi, eu aş semăna aici in şi numai pe in aş cîştiga cinci mii de ruble, aş semăna gulii şi m-aş alege cu vreo patru mii de pe urma guliilor. Uitaţi-vă acolo, pe colină, s-a ridicat secara numai din scuturătura de anul trecut. N-a semănat nici grîne, asta o ştiu. Iată şi rîpele… Păi, aici aş semăna nişte păduri, că nici cioara n-ar putea să zboare pînă-n vîrful copacilor. Şi să laşi în paragină o aşa comoară de pămînt! Dacă n-ai cu ce ara, sapă cu cazmaua şi fă grădină de zarzavat. Cu grădina de zarzavat şi-ar fi putut salva moşia. Pune tu însuţi mîna pe cazma, sileşte-ţi soţia, copiii, servitorii să sape, că nu-i mare lucru! N-ai decît să mori, dobitocule, dar mori muncind! Măcar mori făcîndu-ţi datoria, nu îndopîndu-te la masă ca un porc! Spunînd acestea, Kostanjoglo scuipă şi mînia i se aşeză ca un nor posomorît pe frunte.

Cînd ajunseră mai aproape şi se opriră la marginea unui povîrniş năpădit de tufişuri ţepoase, cînd în depărtare sclipi un cot de rîu şi se zări o culme întunecată, cînd în perspectivă, mai încoace, se arătă un colţ al casei generalului Betrişcev, ascunsă în crînguri, iar dincolo de ea se ivi un deal păduros, încreţit, care-şi fumega pîcla albăstruie a depărtării, făcîndu-l pe Cicikov să-şi dea seama că trebuie să fie pe moşia lui Tentetnikov, el spuse:

— Aici, dacă sădeşti păduri, priveliştea satului ar putea depăşi în frumuseţe…

— Sînteţi amator de privelişti? îl întrebă Kostanjoglo, privindu-l dintr-o dată cu severitate. Aveţi grijă: dacă o să alergaţi după privelişti, o să rămîneţi şi fără pîine, şi fără privelişti. Trebuie să vă îngrijiţi de ceea ce-i folositor, nu de frumuseţe. Frumuseţea vine de la sine. Drept exemplu, aveţi oraşele: cele mai bune de trai şi mai frumoase s-au construit singure, fiecare şi-a clădit casa după nevoile şi gustul său. Iar cele care s-au clădit cu sfoara nu-s decît nişte cazărmi… Lăsaţi frumuseţea în plata Domnului, aveţi grijă de ceea ce-i cu folos…

— Păcat că trebuie să am atîta răbdare. Tare-aş vrea să văd totul deodată aşa cum doresc eu să fie.

— Dar ce, sînteţi un tînăr de douăzeci şi cinci de ani? Sînteţi un fluşturatic, un funcţionar de la Petersburg? Mă miraţi! Răbdare. Lucraţi şase ani la rînd: sădiţi, semănaţi, săpaţi pămîntul, fără nici o clipă de odihnă. E greu, greu. În schimb, mai pe urmă, după ce veţi răscoli bine pămîntul şi el va începe singur să vă ajute, atunci milionul pe care-l veţi avea va fi un nimic, pentru că, neicuşorule, pe lîngă cele şaptezeci de braţe ale dumneavoastră vor mai lucra încă şapte sute, nevăzute. Totul se va înzeci. Acum eu nu mişc un deget, totul se face de la sine. Da, naturii îi place răbdarea, şi asta-i legea pe care i-a dat-o Dumnezeu, care-i binecuvîntează pe cei răbdători.

— Ascultîndu-vă, simt că prind puteri. Mi se înalţă sufletul.

— Ia uitaţi-vă cum e arat pămîntul! exclamă Kostanjoglo, cu o dureroasă simţire de regret, arătînd spre un povîrniş. Nu mai pot rămîne aici: simt că mor văzînd asemenea dezordine şi paragină. De-acum, puteţi încheia afacerea şi fără mine. Luaţi mai repede comoara din mîna acestui neghiob. Nu face decît să necinstească darul lui Dumnezeu. Şi, spunînd acestea, Kostanjoglo se posomorî şi mai mult, zgîndărit de amărăciunea

care-i clocotea în suflet. Îşi luă rămas-bun de la Cicikov şi, ajungîndu-l pe Hlobuev din urmă, se apucă să-şi ia rămas-bun şi de la acesta.

— S-avem iertare, Konstantin Feodorovici, spuse mirat stăpînul, de-abia aţi venit şi plecaţi!

— Nu pot. Trebuie neapărat să fiu acasă, spuse Kostanjoglo, după care îşi luă rămas-bun, urcă în docar şi plecă.

Hlobuev părea să înţeleagă pricina plecării lui Kostanjoglo.

— Nu l-a răbdat sufletul pe Konstantin Feodorovici, spuse el. Pentru un gospodar ca el, e greu să vezi o asemenea neorînduială. Credeţi-mă, Pavel Ivanovici, nici măcar grîne n-am semănat anul acesta. Pe cinstea mea! N-am avut sămînţă, ca să nu mai spun că nici cu ce ara n-am avut. Fratele dumneavoastră, Platon Mihailovici, se zice că-i un gospodar excelent. De Konstantin Feodorovici nici nu mai vorbim! E un Napoleon în felul său. Zău că adesea mă gîndesc: „De ce unui singur cap să i se dăruiască atîta minte? De ce n-ar pica măcar un strop şi în capul meu cel prost?“. Aici aveţi grijă, domnilor, cum călcaţi pe pod, nu cumva să cădeţi în baltă. Din primăvară am poruncit să fie drese scîndurile. Cel mai mult îmi pare rău de bieţii ţărani, ei au nevoie de un exemplu. Dar ce exemplu să ia de la mine? Ce să mă fac? Luaţi-i, Pavel Ivanovici, sub oblăduirea dumneavoastră. Cum să-i deprind cu buna orînduială, cînd eu însumi sînt dezordonat? De mult le-aş fi dat slobozenia, dar din asta n-ar ieşi nimic cu rost. Văd şi eu că mai întîi trebuie să-i aduc în starea de a şti să trăiască. E nevoie de un om aspru şi drept, care să trăiască mult timp alături de ei şi să-i influenţeze cu exemplul propriu de muncă neobosită. Simt pe pielea mea că rusul nu poate trăi fără cineva care să-l mîne din urmă: adoarme, se moleşeşte.

— Şi eu sînt curios să ştiu, spuse Platonov, de ce rusul e în stare să adoarmă şi să se moleşească

într-un asemenea hal şi, dacă nu stai cu ochii pe el, omul simplu ajunge beţiv şi ticălos?

— Fiindcă are prea puţină cultură, observă Cicikov.

— Dumnezeu ştie de ce. Uite, noi ne-am cultivat, am studiat în universităţi, şi la ce sîntem buni? Eu, de pildă, ce-am învăţat? Nu numai că n-am învăţat cum să trăiesc, ci am deprins în primul rînd arta de a cheltui cît mai mulţi bani pentru felurite rafinamente şi să mă apropii de obiectele pentru care este nevoie de bani. N-am învăţat decît să cheltuiesc pentru orice tip de confort. Oare asta-i din cauză că eu am învăţat aiurea? Dar am mai avut şi alţi colegi. Doi-trei inşi au tras foloase cu adevărat, dar asta, poate, pentru că şi aşa erau deştepţi, pe cînd ceilalţi nu se străduiesc decît să cunoască ceea ce dăunează sănătăţii şi te stoarce de bani. Zău aşa! Şi uite ce mai cred: cîteodată mi se pare că rusul e un om sortit pierzaniei. Vrei să faci totul şi nu eşti în stare de nimic. Te gîndeşti că de mîine începi o viaţă nouă, că de mîine începi să ţii dietă, dar ţi-ai găsit! Spre seara aceleiaşi zile te îndopi de nu mai ştii nici tu ce-i cu tine şi de-abia ţi se mai mişcă limba în gură: stai ca o bufniţă, holbîndu-te la toţi, zău aşa! Şi aşa fac toţi.

— Da, spuse Cicikov, zîmbind, cam aşa se întîmplă.

— Nu sîntem cîtuşi de puţin născuţi să fim chibzuiţi. Nu cred ca vreunul dintre noi să fie chibzuit. Dacă-l văd pe unul că trăieşte destul de bine, că strînge şi agoniseşte bani, nici pe acela nu-l cred. La bătrîneţe şi lui îi ia dracul minţile: risipeşte totul dintr-o dată. Nu, ne lipseşte ceva, dar ce – nici eu nu ştiu.

Vorbind astfel, trecură de la o casă la alta, apoi se urcară în caleaşcă şi porniră prin lunci. Locurile ar fi fost frumoase, dacă pădurea n-ar fi fost tăiată. Se deschiseră priveliştile: într-o parte se vedea, albastră, o latură a locurilor înalte, pe care, de curînd, fusese Cicikov. Dar nu se vedea nici

satul lui Tentetnikov, nici satul lui Betrişcev, fiind ascunse de dealuri. Coborînd şi mai mult în luncă, unde nu creşteau decît pîlcuri de răchite şi plopi pitici, pentru că toţi copacii înalţi fuseseră tăiaţi, vizitară o moară de apă dărăpănată, văzură rîul pe care se puteau trimite lemne cu pluta, numai să ai din ce să faci plute. Din loc în loc se vedeau păscînd nişte vite costelive. Privind toate acestea fără să coboare din caleaşcă, se întoarseră în sat, unde, pe uliţă, întîlniră un ţăran care, după ce se scărpină cu mîna mai jos de spinare, căscă atît de aprig încît se speriară pînă şi curcile starostelui. Căscatul se vedea pe toate construcţiile. Acoperişurile căscau şi ele. Privindu-le, Platonov căscă şi el. „Un petic peste altul“, se gîndi Cicikov, văzînd că pe o casă, în loc de acoperiş, era pusă o poartă întreagă. În gospodărie totul mergea conform sistemului caftanului din snoava populară: tai de la mîneci şi de la poale, ca să-l cîrpeşti în coate.

— Aşa-i la mine, spuse Hlobuev. Acum să vedem casa. Şi îi duse în casă.

Cicikov se aştepta să găsească şi aici zdrenţe şi lucruri care să-l îmbie la căscat, dar, spre mirarea sa, în odăi era curat. Intrînd, fură izbiţi de amestecul de sărăcie şi de nimicuri strălucitoare ale luxului recent. Un Shakespeare stătea pe călimară; pe masă se afla un minunat bastonaş din fildeş, pentru scărpinatul pe spinare. Le ieşiră în întîmpinare stăpîna casei, îmbrăcată cu gust, după ultima modă, patru copii, şi ei bine îmbrăcaţi, avînd chiar şi o guvernantă alături. Copiii erau drăgălaşi, dar mai bine ar fi fost îmbrăcaţi în fustiţe pestriţe, în cămăşuici simple şi s-ar fi zbenguit prin curte, fără să se deosebească prin nimic de odraslele ţăranilor. Curînd, la stăpîna casei veni o musafiră, o femeie flecară şi guralivă. Doamnele se retraseră în odăile amfitrioanei, iar copiii fugiră după ele. Bărbaţii rămaseră singuri.

— Deci care-i preţul dumneavoastră? întrebă Cicikov. Mărturisesc că întreb doar aşa, ca să aflu cît vreţi, ultimul preţ, pentru că moşia e într-o stare mult mai proastă decît mă aşteptam.

— În starea cea mai proastă cu putinţă, Pavel Ivanovici, spuse Hlobuev. Şi asta încă nu-i tot. Nu vă ascund că, dintr-o sută de suflete trecute la revizie, numai cincizeci mai sînt în viaţă: aşa a luat măsuri holera la noi. Ceilalţi au fugit fără acte, aşa că puteţi să-i consideraţi morţi. Dacă o să vă apucaţi să-i urmăriţi prin tribunal, întreaga moşie o să vă rămînă la tribunal. De aceea nu cer decît treizeci şi cinci de mii.

Cicikov începu, desigur, să se tocmească.

— Vai de mine, cum treizeci şi cinci de mii? Pentru aşa ceva, treizeci şi cinci de mii! Poftim, luaţi douăzeci şi cinci de mii.

Platonov se simţi jenat.

— Cumpăraţi-o, Pavel Ivanovici, spuse el. Pentru moşia asta se poate da oricînd preţul acesta. Dacă nu-i daţi treizeci şi cinci de mii, eu şi fratele meu punem mînă de la mînă şi o cumpărăm.

— Foarte bine, sînt de acord, spuse Cicikov, speriat. Fie, dar cu condiţia să vă dau jumătate din bani peste un an.

— Nu, Pavel Ivanovici! Aşa nu pot în nici un chip. Jumătate mi-i daţi acum, iar restul peste cincisprezece zile. Aceiaşi bani i-aş primi şi dacă aş ipoteca moşia. Numai dacă aş avea cu ce hrăni lipitorile.

— Zău, cum să fac? N-am la mine decît zece mii, spuse Cicikov. Spuse şi minţi: avea douăzeci de mii, socotind şi banii împrumutaţi de la Kostanjoglo. Dar nu-l lăsa inima să dea toţi banii deodată.

— Nu, vă rog, Pavel Ivanovici! Vă spun că am mare nevoie de cincisprezece mii.

— Vă împrumut eu cinci mii, zise Platonov.

— Doar aşa! spuse Cicikov şi gîndi în sinea lui: „Totuşi, nu-i rău că-mi dă cu împrumut“.

Din caleaşcă fu adusă caseta şi imediat fură extrase din ea zece mii pentru Hlobuev; pe celelalte cinci mii promise să i le aducă a doua zi, adică doar promise, pentru că se gîndea să-i aducă doar trei mii, celelalte două urmînd să ajungă la Hlobuev peste două sau trei zile şi, dacă s-o putea, chiar să-l mai amîne. Lui Pavel Ivanovici nu-i plăcea deloc să dea banii din mînă. Dacă era neapărată nevoie, i se părea că, totuşi, e mai bine să dea banii mîine, şi nu astăzi. Adică, proceda ca noi toţi. Doar şi nouă ne place să-i amînăm pe cei care ne roagă ceva: lasă-l să-şi mai frece spinarea în anticameră! Ia te uită la el, parcă nu poate să mai aştepte! Nu ne pasă că, poate, pentru el fiecare oră e preţioasă şi treburile lui au de suferit din pricina asta: „Vino, frate, mîine, că astăzi parcă n-aş avea timp“.

— Şi după asta unde o să locuiţi? îl întrebă Platonov pe Hlobuev. Mai aveţi vreun sătuc?

— Păi, trebuie să mă mut în oraş: am o căsuţă acolo. Trebuie s-o fac pentru copii, fiindcă vor avea nevoie de preceptori. Să zicem că aici poţi găsi un profesor de religie, dar unul de muzică, de dans, pentru toţi banii din lume nu s-ar putea găsi.

„N-are o coajă de pîine, dar pe copii îi învaţă să danseze“, gîndi Cicikov.

„Ciudat!“, gîndi Platonov.

— Totuşi, trebuie să stropim cu ceva afacerea încheiată, spuse Hlobuev. Hei, Kiriuşka! Ia adu sticla de şampanie!

„N-are o coajă de pîine, dar are şampanie“, gîndi Cicikov.

Platonov nu mai ştia ce să creadă.

Hlobuev se pomenise de nevoie cu şampanie în casă. Trimisese în oraş după ceva de băut. Ce era să facă? La prăvălie nu se dădea nici cvas pe datorie, dar omul mai pofteşte şi să bea ceva. Iar francezul, sosit de curînd din Petersburg cu vinuri, le dădea tuturor pe datorie. N-a avut ce face, a trebuit să ia o sticlă de şampanie.

Şampania fu adusă. Băură cîte trei cupe şi se înveseliră. Hlobuev deveni dezinvolt, simpatic şi inteligent, începu să împartă în dreapta şi-n stînga vorbe de duh şi anecdote. Vorbele lui arătau o atît de bună cunoaştere a oamenilor şi a lumii! Vedea atît de bine şi de precis multe lucruri, îi zugrăvea atît de exact şi laconic pe moşierii vecini, vedea atît de limpede cusururile şi greşelile tuturor, cunoştea atît de bine istoria boierilor ruinaţi – şi de ce, şi cum, şi pentru ce s-au ruinat –, se pricepea să le înfăţişeze atît de original şi de comic cele mai mărunte apucături încît amîndoi musafirii rămaseră absolut fermecaţi de vorbele lui şi erau gata să-l declare omul cel mai inteligent.

— Mă mir, zise Cicikov, că, avînd o asemenea inteligenţă, nu găsiţi mijloace şi soluţii.

— Soluţii sînt, spuse Hlobuev şi le trînti pe loc o grămadă de proiecte. Toate erau atît de absurde, de ciudate, atît de străine de cunoaşterea oamenilor şi a lumii încît nu-ţi mai rămînea decît să strîngi din umeri şi să spui: „Doamne-Dumnezeule, ce prăpastie imensă se cască între *cunoaşterea lumii* şi priceperea de a profita de această cunoaştere!“. Toate proiectele se întemeiau pe necesitatea de a face rost de undeva, din senin, deodată, de o sută sau două sute de mii de ruble. Atunci, i se părea lui, totul s-ar orîndui cum trebuie: şi gospodăria s-ar pune pe picioare, şi găurile s-ar petici, şi veniturile ar deveni de patru ori mai mari, şi el, Hlobuev, ar ajunge în situaţia de a-şi plăti datoriile. Şi îşi încheie discursul astfel: Dar ce vreţi să fac? Nu, nu există un binefăcător, care s-ar hotărî să mă împrumute cu două sute sau măcar cu o sută de mii. Se vede treaba că aşa vrea Dumnezeu.

„Asta ar mai lipsi, gîndi Cicikov, să-i trimită Dumnezeu două sute de mii unui asemenea neghiob.“

— La o adică, am o mătuşică cu trei milioane, zise Hlobuev. E o băbuţă evlavioasă: pentru

biserici şi mănăstiri dă, dar se zgîrceşte să-şi ajute aproapele. E o mătuşică de pe vremuri, care ar merita să fie văzută. Numai canari are vreo patru sute, ca să nu mai vorbim de mopşi, lingeblide şi servitori, cum nu mai sînt în ziua de azi. Cel mai tînăr dintre servitori să tot aibă vreo şaizeci de ani, dar ea îl strigă: „Hei, băiete!“. Dacă vreun musafir nu se poartă cum se cuvine, ea le porunceşte slugilor să-l ocolească atunci cînd servesc masa. Şi-l ocolesc. Aşa mătuşică am eu!

Platonov surîse.

— Dar cum o cheamă şi unde stă? întrebă Cicikov.

— Stă la noi în oraş şi o cheamă Aleksandra Ivanovna Hanasarova.

— De ce nu-i cereţi ajutorul? întrebă Platonov, plin de compasiune. Mi se pare că, dacă ar cunoaşte starea familiei dumneavoastră, n-ar putea să vă refuze.

— Ba ar putea. E tare de înger. E o băbuţă de cremene, Platon Mihailovici! Pe deasupra, şi fără mine are destui sfinţişori, care se învîrtesc pe lîngă ea. Este unul care şi-a pus în cap să ajungă guvernator şi se ţine că-i e rudă. Faceţi-mi plăcerea, spuse el deodată, adresîndu-i-se lui Platonov, săptămîna viitoare dau o masă pentru toţi dregătorii din oraş…

Platonov holbă ochii la el. Încă nu ştia că în Rusia, în oraşe şi în capitale vieţuiesc nişte înţelepţi, a căror viaţă este o enigmă de nedezlegat. Omul parcă a irosit totul, e înglodat în datorii, nu mai are de primit un sfanţ de nicăieri, dar dă o sindrofie şi toţi invitaţii spun că asta-i ultima masă, că a doua zi amfitrionul va fi tîrît la puşcărie. Trec apoi zece ani, înţeleptul încă mai face umbră pămîntului, e înglodat şi mai tare în datorii şi, la fel, dă o masă, iar toţi invitaţii cred că este ultima sindrofie şi că a doua zi stăpînul casei va fi dus la puşcărie.

Casa din oraş a lui Hlobuev era ceva neobişnuit. Astăzi, un preot în odăjdii ţinea un *tedeum*; mîine, făceau repetiţie nişte actori francezi. Uneori nu găseai o coajă de pîine, alteori pe toţi actorii şi artiştii îi aştepta o masă plină, urmată de daruri bogate pentru fiecare. Stăpînul trecea din cînd în cînd prin momente atît de grele încît altul, în locul lui, s-ar fi spînzurat sau s-ar fi împuşcat, dar îl salva sentimentul religios, care se îmbina într-un mod ciudat cu viaţa lui bezmetică. În aceste clipe grele, citea vieţile mucenicilor şi nevoitorilor, care şi-au educat duhul să fie mai presus de amărăciuni. În acest timp sufletul său se înmuia, duhul i se smerea, ochii i se umpleau de lacrimi. Se ruga şi – ciudat! – aproape întotdeauna îi venea un ajutor neaşteptat: sau careva dintre vechii prieteni îşi amintea de el şi îi trimitea bani, sau o călătoare necunoscută, aflînd întîmplător de povestea vieţii lui, din mărinimia impetuoasă a inimii ei de femeie, îi expedia o donaţie importantă, sau, prin cine ştie ce instanţă, se tranşa în favoarea lui un proces despre care el nu auzise niciodată. Cu evlavie recunoştea atunci nesfîrşita milă a Providenţei, făcea o slujbă de mulţumire şi revenea la viaţa lui aiurită.

— Mi-e milă de el, zău că mi-e milă, îi spuse Platonov lui Cicikov după ce, luîndu-şi rămas-bun de la stăpînul casei, plecară.

— Fiul rătăcitor! zise Cicikov. De asemenea oameni nu merită să-ţi fie milă.

Şi curînd amîndoi încetară să se mai gîndească la el. Platonov încetă, pentru că obişnuia să vadă printr-o pînză de lene şi somnolenţă starea în care se aflau oamenii, ca şi întreaga lume. Inima lui compătimea şi suferea la vederea suferinţelor celorlalţi, dar impresiile nu se întipăreau prea adînc în sufletul lui. Nu se gîndea la Hlobuev, pentru că nici la propria persoană nu se gîndea. Lui Cicikov nu-i era gîndul la Hlobuev, întrucît era întru totul preocupat cu totul de proaspăta sa

achiziţie. Devenise mai preocupat, planurile şi cugetările lui căpătaseră în seriozitate, ceea ce, fără voie, punea pe faţa lui o expresie de gravitate. „Răbdare! Muncă! Nu-s lucruri grele: le-am cunoscut, ca să zic aşa, din faşă. Nu-s ceva nou pentru mine. Dar acum, la anii mei, voi mai putea avea tot atîta răbdare cîtă am avut în tinereţe?“ Totuşi, oricum întorcea lucrurile, şi pe o faţă, şi pe cealaltă, vedea şi singur că, în orice caz, achiziţia făcută era avantajoasă. Putea să ipotecheze moşia, vînzînd mai întîi pe bucăţi pămînturile cele mai bune. Putea să facă în aşa fel încît să se ocupe singur de moşie şi să devină un moşier după exemplul lui Kostanjoglo, profitînd de sfaturile lui de vecin şi binefăcător. Putea chiar să revîndă altcuiva moşia (fireşte, dacă n-ar avea chef s-o facă el însuşi pe gospodarul) şi să şi-i păstreze pe iobagii fugari şi pe cei morţi. În acest caz, mai întrevedea un chilipir: putea să-şi ia tălpăşiţa din locurile acelea şi să nu-i mai restituie lui Kostanjoglo banii împrumutaţi. Ciudată idee! Nu că Cicikov ar fi avut-o dinainte, dar uite că s-a ivit de la sine, zîmbindu-i şi aţîţîndu-l, făcîndu-i, adică, cu ochiul. Netrebnic, neastîmpărat gînd! Dar cine era creatorul acestor idei venite pe neaşteptate? Cicikov se simţea plin de mulţumire că devenise de-acum moşier, nu un moşier fantasmagoric, ci unul adevărat, care are şi pămînturi, şi păşuni, şi oameni, dar nu oameni în vis, în închipuire, ci oameni care trăiesc pe lume. Aşa că începu să salte încetişor, să-şi frece mîinile, să-şi facă singur cu ochiul, după care, punîndu-şi palma la gură, cîntă ca din trompetă un fel de marş şi se gratulă cu nişte cuvinte de încurajare, cum ar fi „mutrişoară“ şi „purceluş“. Dar pe urmă, amintindu-şi că nu era singur, se potoli din senin, încercă să facă să treacă neobservat entuziasmul excesiv şi cînd Platonov, luînd cîteva dintre aceste sunete drept cuvinte adresate lui, îl întrebă: „Ce-i?“, el răspunse: „Nimic“.

De-abia acum, privind împrejur, văzu că mergeau de mult printr-un crîng minunat: aveau de o parte şi de alta o splendidă împrejmuire de mesteceni. Precum o palisadă albă ca zăpada, tulpinile mestecenilor şi plopilor tremurători se ridicau zvelte şi uşoare prin frunzişul gingaş, de-abia crescut. Privighetorile cîntau pe întrecute în hăţiş. Lalele galbene de pădure străluceau în iarbă. Cicikov nu-şi putea da seama cum, din lunca largă, se pomenise deodată în acest loc minunat. Printre copaci se zărea o mică biserică din piatră albă, iar în partea cealaltă a crîngului se arătă un gard de fier. În capătul uliţei se ivi un domn, care venea înspre ei, cu şapcă pe cap, cu un toiag noduros în mînă. Un cîine englezesc, cu picioare lungi şi subţiri, alerga dinaintea lui.

— Iată-l şi pe frate-meu, spuse Platonov. Vizitiu, opreşte! Şi coborî din caleaşcă. La fel şi Cicikov.

Cîinii apucaseră să se adulmece. Azor cel sprinten şi cu picioarele subţiri linse cu dibăcie botul lui Iarb, apoi linse mîinile lui Platonov, după care sări pe Cicikov şi-i linse urechea.

Fraţii se îmbrăţişară.

— Dar bine, Platon, ce faci cu mine? întrebă, oprindu-se, fratele lui Platonov, pe care îl chema Vasili.

— Ce fac? întrebă indiferent Platonov.

— Păi, cum vine asta? Trei zile n-am ştiu nimic de tine! Grăjdarul lui Petuh a adus armăsarul tău. „A plecat, zice, cu un boier.“ Măcar un cuvînt să-mi fi trimis: unde, de ce, pe cît timp? Vai, frate, cum de te poţi purta aşa? Doar Dumnezeu ştie ce gînduri mi-am făcut zilele astea.

— Ce să fac? Am uitat, zise Platonov. Am trecut pe la Konstantin Feodorovici: îţi trimite salutări, ca şi sora noastră. Pavel Ivanovici, vi-l prezint pe fratele meu Vasili. Frate Vasili, dumnealui e Pavel Ivanovici Cicikov.

Cei poftiţi să facă cunoştinţă îşi strînseră mîinile şi, scoţîndu-şi şepcile, se sărutară.

„Cine să fie acest Cicikov? se întrebă Vasili. Fratele Platon nu prea îşi alege cunoştinţele.“ Şi, privindu-l pe Cicikov atît cît îi permitea bunacuviinţă, văzu că acesta, la înfăţişare, părea un om foarte de încredere.

La rîndul lui, Cicikov îl privi, tot cît îi permitea buna-cuviinţă, pe fratele Vasili şi văzu că acesta era mai scund decît Platonov, cu părul mai închis la culoare, nici pe departe tot atît de frumos la chip ca fratele său, dar faţa lui arăta mai multă viaţă şi vioiciune, mai multă bunătate sufletească. Se vedea că era mai puţin somnoros.

— Vasea, m-am hotărît să călătoresc prin sfînta Rusie împreună cu Pavel Ivanovici. Poate aşa o să-mi alung urîtul.

— Cum te-ai hotărît aşa, deodată? întrebă surprins Vasili şi mai că nu adăugă: „Şi încă să porneşti la drum cu un om pe care îl vezi prima oară, care, poate, e şi nemernic, şi dracu’ mai ştie ce“. Plin de suspiciune, se uită cu coada ochiului la Cicikov şi văzu că e de o decenţă extraordinară.

Cotiră la dreapta şi intrară pe poartă. Curtea era veche. Şi casa era veche, din cele care acum nu se mai construiesc, cu streşini şi acoperiş înalt. Doi tei uriaşi, crescuţi în mijlocul curţii, o acopereau aproape pe jumătate cu umbra lor. Sub ei erau cîteva bănci de lemn. Liliacul şi mălinii înfloriţi, ca un colier de mărgele, înconjurau curtea împreună cu zăplazul ascuns cu totul de florile şi frunzele lor. Conacul era cu totul acoperit de verdeaţă, numai uşile şi ferestrele se vedeau, drăguţe, printre crengi. Printre tulpinile drepte ca lumînarea ale copacilor se zăreau bucătăriile, cămările şi pivniţele. Totul era în crîng. Privighetorile cîntau tare, de răsuna toată dumbrava. Fără voie, în suflet îţi pătrundea un sentiment senin, plăcut. Persista pretutindeni parfumul vremurilor fără griji de demult, cînd toţi

trăiau în voioşie şi toate erau simple, fireşti. Fratele Vasili îl invită pe Cicikov să stea jos. Se aşezară pe băncile de sub tei.

Un flăcău de vreo şaptesprezece ani, îmbrăcat într-o frumoasă cămaşă roz de cit, aduse şi puse în faţa lor carafe cu cvas de fructe, de diferite culori şi de toate soiurile, ba groase, precum untdelemnul, ba spumoase ca limonada. După ce puse carafele pe masă, luă cazmaua rezemată de un copac şi se duse în livadă. Ca şi cumnatul lor Kostanjoglo, fraţii Platonov nu ţineau servitori propriu-zişi: aceştia erau cu toţii grădinari sau, mai bine zis, erau servitori, dar toţi cei de la curte îndeplineau pe rînd această slujbă. Fratele Vasili susţinea mereu că servitorii nu sînt o tagmă; că oricine poate să servească ceva la masă şi pentru asta nu trebuie să ţii oameni care să nu facă şi altceva; că rusul e bun la muncă, sprinten şi harnic atîta timp cît umblă în cămaşă şi zăbun, dar de îndată ce-şi pune pe el surtuc nemţesc, devine neîndemînatic, greoi şi leneş, cămaşa nu şi-o mai schimbă, nu se mai duce deloc la baia de aburi, doarme în surtuc şi sub surtucul acela nemţesc încep să foşgăiască şi ploşniţe, şi purici, cîtă frunză şi iarbă. În privinţa asta poate că avea dreptate. În satul lor, oamenii se îmbrăcau deosebit de frumos: bonetele femeilor erau toate în fir de aur, iar mînecile de la cămăşi erau înflorate precum şalurile turceşti.

— Cvasurile astea sînt din vechime faima casei noastre, spuse fratele Vasili.

Cicikov îşi turnă un pahar din prima carafă: era hidromel curat, din care mai băuse cîndva în Polonia. Juca în pahar precum şampania şi gazul îţi trecea, ca un nod plăcut, din gură în nas.

— Nectar! zise el. Bău un pahar din altă carafă – era şi mai bun. E regina băuturilor! spuse Cicikov. Pot zice că la mult stimatul dumneavoastră cumnat, Konstantin Feodorovici,

am băut un rachiu excelent, iar la domniile voastre un cvas nemaipomenit.

— Păi, şi rachiul tot de la noi vine: sora noastră îl face. Mama era din Malorusia, de lîngă Poltava. Acum toată lumea a uitat cum e să te gospodăreşti singur. În care parte şi în ce locuri aveţi de gînd să călătoriţi? întrebă fratele Vasili.

— Călătoresc, spuse Cicikov, legănîndu-se uşor pe bancă şi mîngîindu-şi genunchiul cu palma, nu atît pentru propria mea nevoie, cît în interesul altcuiva. Generalul Betrişcev, un bun prieten şi, aş putea spune, binefăcătorul meu, m-a rugat să-i vizitez rudele. Fireşte, rudele ca rudele, dar, ca să zic aşa, o fac şi pentru mine într-o oarecare măsură: căci, nemaivorbind de folosul pe care l-aş avea din punct de vedere hemoroidal, să vezi lumea, perindarea oamenilor – asta, orice s-ar zice, e o carte vie şi o a doua ştiinţă.

Fratele Vasili căzu pe gînduri. „Omul acesta vorbeşte întru cîtva afectat, dar este ceva adevăr în spusele lui“, îşi zise el. După ce tăcu puţin, îi spuse lui Platon:

— Încep să cred, Platon, că această călătorie chiar ar putea să te dezmorţească. Nu suferi decît de somnolenţă sufletească. Ai aţipit pur şi simplu şi nu ai aţipit din pricina ghiftuielii sau a oboselii, ci pentru că nu ai destule impresii şi trăiri vii. Uite, cu mine se întîmplă tocmai contrariul. Tare-aş dori să nu mai simt atît de viu şi să nu pun chiar atît de mult la inimă tot ce se întîmplă.

— E important să nu pui la inimă, zise Platon. Singur îţi cauţi motive de nelinişte şi te îngrijorezi degeaba.

— Cum să nu mă îngrijorez, cînd şi-aşa mă paşte cîte-o neplăcere la fiecare pas? replică Vasili. Ai auzit ce pocinog ne-a făcut Lioniţîn în absenţa ta? Ne-a luat cu japca toloaca. Una la mînă, că toloaca asta n-am să i-o dau pentru toţi banii din lume. Aici în fiecare an ţăranii sărbătoresc Săptămîna Luminată, de ea sînt legate amintirile

satului, iar pentru mine datina e lucru sfînt şi sînt gata să sacrific totul pentru ea.

— Nu ştie, de asta a pus stăpînire pe ea, zise Platon. E nou prin părţile noastre, de-abia a sosit de la Petersburg, trebuie să-i explicăm totul, ca să se lămurească.

— Ştie, ştie foarte bine. Am trimis un om să-i spună, dar m-am ales cu grosolănii drept răspuns.

— Trebuie să te duci chiar tu, să-i deschizi mintea. Stai de vorbă cu el.

— Asta nu. A început să-şi dea prea multe ifose. La el nu mă duc. Poftim, du-te tu, dacă vrei.

— M-aş duce, dar ştii că nu mă bag… M-ar putea înşela sau duce cu vorba.

— Dacă doriţi, mă duc eu, zise Cicikov, numai spuneţi-mi despre ce-i vorba.

Vasili se uită la el şi se gîndi: „Ăsta-i gata oricum s-o pornească la drum!“.

— Să mă lămuriţi numai ce fel de om e, spuse Cicikov, şi care-i treaba.

— Îmi e jenă să vă pun pe umeri o însărcinare atît de neplăcută. După părerea mea, e un om de tot nimicul: e dintr-o familie de mici nobili din gubernia noastră, a parvenit în slujbă la Petersburg, însurîndu-se acolo cu fiica din flori a cuiva, şi s-a înfumurat. Vrea să dea tonul. Dar nici la noi oamenii nu-s proşti: pentru noi, moda nu e lege, iar Petersburgul nu e biserică.

— Fireşte, spuse Cicikov, dar care-i treaba?

— Vedeţi dumneavoastră, are nevoie de pămînt. Dacă n-ar fi procedat aşa, i-aş fi dat pămînt pe degeaba în alt loc, şi nu o toloacă. Dar acum… Arogant fiind, o să-şi închipuie…

— După părerea mea ar fi bine să se stea de vorbă cu el: poate că lucrurile vor fi aranjate pe cale paşnică. Şi alte persoane mi-au încredinţat asemenea treburi şi nu le-a părut rău. De pildă, şi generalul Betrişcev…

— Dar mi-e jenă că va trebui să discutaţi cu un asemenea om…[3*]

……
……..

— …[4*] şi avînd multă grijă ca totul să fie în taină, spuse Cicikov, fiindcă nu atît fapta în sine este păgubitoare, cît ispita.

— Aha, aşa e, aşa e, zise Lioniţîn, aplecîndu-şi de tot capul pe o parte.

— Ce plăcere să întîlneşti o identitate de păreri! spuse Cicikov. Am şi eu o afacere, în acelaşi timp legală şi ilegală. Pe dinafară pare ilegală, dar în esenţa ei e legală. Avînd nevoie de garanţi, nu vreau să fac pe nimeni să rişte şi să bună la bătaie cîte două ruble pentru un suflet viu. S-ar putea întîmpla să dau greş, Doamne fereşte, ceea ce n-ar fi deloc o bucurie pentru proprietar, aşa că m-am hotărît să mă folosesc de iobagii fugari şi de cei morţi, încă neşterşi din listele de recensămînt, făcînd astfel dintr-o dată şi o faptă creştinească şi scutindu-l în acelaşi timp pe bietul proprietar de povara dărilor care trebuie plătite pentru ei. Vom încheia între noi un act oficial de vînzare-cumpărare, ca şi cum ar fi vii.

„Totuşi, e ceva cît se poate de ciudat“, se gîndi Lioniţîn şi se trase puţin îndărăt cu scaunul.

— Păi treaba asta, totuşi… e aşa de…, începu el.

— Şi nu se va crea nici o ispită, pentru că totul va fi în taină, îi răspunse Cicikov, şi pe deasupra afacerea se încheie între oameni loiali întru totul stăpînirii.

— Totuşi, e nu ştiu cum…

— N-o să fie nici o ispită, îi răspunse Cicikov cît se poate de direct şi de sincer. Afacerea e de felul celor pe care le-am discutat chiar acum: între oameni loiali, în toată firea şi, mi se pare, cu ranguri bunicele, mai fiind şi în taină pe deasupra. Şi, spunînd acestea, îl privi în ochi sincer şi senin.

Oricît de trecut prin ciur şi prin dîrmon era Lioniţîn, oricît de bine cunoştea el hîrţogăreala cancelariilor, de data aceasta rămase cu totul

buimac, mai ales că astfel, într-un mod cît se poate de ciudat, se încurcase în propriile mreje. Nu era în stare de vreo faptă nepermisă şi nu voia să facă nici măcar în taină ceva împotriva legii. „Ce întîmplare extraordinară! se gîndi el. Poftim, împrieteneşte-te la toartă chiar şi cu oamenii cumsecade! Ce problemă!“

Însă, ca un făcut, soarta şi împrejurările îi erau prielnice lui Cicikov. Parcă pentru a-l ajuta în această afacere dificilă, în cameră intră tînăra stăpînă a casei, soţia lui Lioniţîn, palidă, slabă, mică, dar îmbrăcată ca la Petersburg şi mare amatoare de oameni *comme il faut*[14]. În urma ei veni dădaca purtînd în braţe pe primul născut, rodul iubirii gingaşe dintre soţii căsătoriţi de curînd. Apropiindu-se sprinten şi săltînd uşor pe picioare, aplecîndu-şi capul pe-o parte, Cicikov o fermecă cu desăvîrşire pe doamna de la Petersburg, iar după ea şi pe copil. Mai întîi, acesta dădu să plîngă. Însă, spunîndu-i: „Nu, nu sufleţelule!“, pocnind din degete şi arătîndu-i frumoasa pecete de carneol a ceasului, Cicikov reuşi să-l ademenească în braţe. Apoi începu să-l salte pînă aproape de tavan, făcîndu-l pe copil să zîmbească, spre marea bucurie a părinţilor. Dar, fie datorită plăcerii neaşteptate, fie din altă pricină, copilul se purtă rău dintr-o dată.

— Ah, Dumnezeule! exclamă soţia lui Lioniţîn. V-a stricat tot fracul.

Cicikov se uită: mîneca fracului nou-nouţ era feştelită de tot. „Dare-ar boala-n tine, drac mic ce eşti!“, îşi zise el înciudat.

Stăpînul, stăpîna şi dădaca dădură fuga după apă de colonie, apoi se apucară să-l şteargă din toate părţile.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, nu s-a întîmplat absolut nimic! spunea Cicikov, încercînd să-şi dea o expresie cît mai voioasă cu putinţă. Ce poate să strice un prunc la această vîrstă de aur? repeta el, în timp ce se gîndea: „Mai bine l-ar mînca lupii,

bestia, că tare bine m-a mai feştelit, blestemata de canalie mică!“.

Această întîmplare aparent neînsemnată îl făcu pe stăpînul casei să încline cu totul în favoarea afacerii lui Cicikov. Cum să refuzi un oaspete care ţi-a alintat pruncul cu atîta nevinovăţie şi, pentru asta, a plătit mărinimos cu propriul frac? Ca să nu dea o pildă urîtă, hotărîră să încheie afacerea în secret, fiindcă nu atît fapta în sine este păgubitoare, cît ispita.

— Permiteţi-mi şi mie, pentru serviciul pe care mi l-aţi făcut, să vă răsplătesc şi eu tot cu un serviciu. Vreau să fiu mijlocitor între dumneavoastră şi fraţii Platonov. Aveţi nevoie de pămînt, nu-i aşa?[5*]

(Unul dintre ultimele capitole[6])*

Pe lumea asta fiecare îşi aranjează treburile. „Fiecare cu ce-l doare“, spune o zicală. Cotrobăiala prin lăzi fu efectuată cu succes, aşa că după această expediţie cîte ceva trecu şi în propria casetă. Pe scurt, totul fusese pus la cale cu chibzuinţă. Nu că Cicikov ar fi furat, dar profitase şi el. Doar fiecare dintre noi profită de ceva: unul de pădurea statului, altul de sume economice, altul fură de la copiii săi de dragul unei actriţe aflate în trecere, altul de la ţăranii lui pentru mobilă de la Gambs[15] sau pentru o caretă. Ce să faci, dacă s-au ivit atîtea ispite pe lume? Şi restaurante scumpe, cu preţuri nebuneşti, şi baluri mascate, şi serbări cîmpeneşti, şi dansuri cu ţigănci. Doar e greu să te abţii dacă toţi cei din jur fac acelaşi lucru, dacă moda aşa îţi porunceşte. Poftim de te abţine! Doar nu te poţi abţine întotdeauna. Omul nu-i Dumnezeu. Astfel şi Cicikov, asemenea tuturor oamenilor iubitori de confort, al căror număr a sporit, întorsese treaba spre folosul său. Desigur, ar

fi trebuit să plece din oraş, dar drumurile se stricaseră. Între timp, în oraş era gata să înceapă încă un iarmaroc, de data asta pentru nobilime. Celălalt fusese mai mult un tîrg de cai, de vite, de mărfuri neprelucrate şi tot felul de lucruri ţărăneşti, cumpărate de-a valma de negustori cu toptanul şi de chiaburi. Dar acum, tot ce cumpăraseră negustorii de mărfuri boiereşti de la iarmarocul din Nijni-Novgorod fusese adus aici. Dădură năvală exterminatorii pungilor ruseşti, franţujii cu pomezi şi franţuzoaicele cu pălării, nimicitori ai banilor dobîndiţi cu sudoare şi sînge, aceste lăcuste egiptene, cum le spunea Kostanjoglo, care nu numai că înfulecă tot, dar îşi mai şi lasă ouăle la plecare, îngropîndu-le în pămînt.

Numai recolta slabă şi anul într-adevăr nenorocit îi făcură pe mulţi moşieri să rămînă în satele lor. În schimb funcţionarii, care n-au de suferit de pe urma recoltelor proaste, o luară razna. Ca un făcut, şi nevestele lor. Împuindu-şi mintea cu felurite cărţi tipărite în ultimul timp cu scopul de a-i insufla omenirii felurite noi necesităţi, simţiră dintr-o dată setea neobişnuită de a gusta fel de fel de plăceri noi. Un francez deschise un stabiliment nou, un fel de Vauxhall[16] nemaipomenit pînă atunci în gubernie, cu cină, cică foarte ieftină şi jumătate pe credit. Asta a fost de-ajuns ca nu numai şefii de birou, ci şi funcţionarii de prin cancelarii s-o ia razna, punîndu-şi speranţa în şperţurile viitoare, pe care urmau să le primească de la petiţionari. În fiecare se înfiripa dorinţa de a-şi etala unul în faţa altuia caii şi vizitiii. Mare lucru şi concurenţa dintre oameni din diferite tagme, cînd e vorba de distracţie!… În ciuda timpului mizerabil şi a noroaielor, caleşti elegante zburau încoace şi încolo. Numai Dumnezeu ştia de unde apăruseră, dar nici la Petersburg nu s-ar fi făcut de ruşine. Negustorii, vînzătorii, ridicîndu-şi pălăriile cu îndemînare, cereau preţuri pipărate. Doar arareori

puteau fi văzuţi bărboşi cu căciuli de blană. Toţi arătau europeneşte, cu bărbiile rase, vlăguiţi şi cu dinţii stricaţi.

— Poftiţi, poftiţi! Binevoiţi numai să intraţi în prăvălie! Domnule, domnule! strigau din loc în loc băieţii de prăvălie.

Dar pe aceştia îi priveau cu dispreţ intermediarii umblaţi prin Europa, care arareori, cu sentimentul propriei demnităţi, rosteau: „Pînzeturi“ sau: „Avem stofe în dungi, deschise şi negre“.

— Aveţi stofe de culoarea coacăzei cu sclipiri? întrebă Cicikov.

— Avem stofe excelente, spuse negustorul, ridicîndu-şi şapca cu o mînă şi arătînd cu cealaltă spre prăvălie.

Cicikov intră. Negustorul săltă dibaci scîndura tejghelei şi trecu de partea cealaltă, cu spatele către mărfurile stivuite de jos pînă sus, una peste alta, şi cu faţa spre cumpărător. Sprijinindu-se îndemînatic în amîndouă coatele şi legănîndu-şi uşor trunchiul pe ele, rosti:

— Ce fel de stofe doriţi?

— Cu sclipiri ca măslina sau ca fundul de sticlă, care să se apropie, ca să zic aşa, de culoarea coacăzei, răspunse Cicikov.

— Pot să vă spun că veţi primi calitatea întîi, mai bună decît care nu veţi găsi decît în capitalele cele mai civilizate. Băiete! Dă-mi stofa de sus, cea cu numărul treizeci şi patru. Nu pe aia, frate! Ce te tot salţi mai sus de sfera ta, ca mai ştiu eu ce proletar? Arunc-o încoace. Iată stofuşoara! Şi, desfăcînd sulul, negustorul îi băgă lui Cicikov stofa sub nas, încît acesta putea nu numai să-i netezească cu palma lucirea mătăsoasă, ci chiar şi să-l miroase.

— E bun, dar nu-i ce vreau eu, zise Cicikov. Am lucrat la vamă, aşa că daţi-mi una de calitatea cea mai înaltă, să bată în roşu şi să semene mai mult a coacăză decît a fund de sticlă.

— Pricep: doriţi culoarea care intră acum în modă la Petersburg. Am o stofă de o calitate excepţională. Vă previn că e scumpă, dar şi marfa-i superioară.

Europeanul se căţără. Valul de stofă căzu. Îl desfăcu cu arta anilor de altădată, uitînd pentru moment că face parte din generaţia de mai tîrziu, şi o duse la lumină, ieşind chiar de după tejghea, după care i-o arătă acolo, mijindu-şi ochii şi spunînd: „Excelentă culoare! Stofă precum fumul navarin cu flacără“.

Stofa plăcu; se înţeleseră cît face, deşi era cu *prix fixe*[17], cum susţinea negustorul. Pe loc fu ruptă în două, cu dibăcie şi cu amîndouă mîinile. Fu împachetată în hîrtie, ruseşte, cu o iuţeală de neînchipuit. Peste hîrtie, negustorul o legă cu o sfoară subţire, strîns înnodată. Un foarfece tăie sfoara şi pachetul ajunse iute în caleaşcă.

— Arătaţi-mi o stofă neagră, se auzi un glas.

„Ei drăcie, e Hlobuev“, îşi zise Cicikov şi se răsuci cu spatele ca să nu-l vadă, găsind că n-ar fi chibzuit din partea sa să înceapă cu acesta vreo explicaţie în privinţa moştenirii. Dar Hlobuev îl zărise.

— Cum vine asta, Pavel Ivanovici? Nu cumva vă feriţi de mine într-adins? Nu vă pot găsi nicăieri, iar treburile sînt de aşa natură încît trebuie să discutăm serios.

— Stimabile, stimabile, spuse Cicikov, strîngîndu-i amîndouă mîinile, credeţi-mă, tot vreau să stau de vorbă cu dumneavoastră, dar n-am avut cînd.

În acest timp îşi zicea în gînd: „De te-ar lua dracul!“. Şi deodată îl văzu intrînd pe Murazov.

— Ah, Doamne, Afanasi Vasilievici! Cum staţi cu sănătatea?

— Dar dumneavoastră cum staţi? îl întrebă Murazov, scoţîndu-şi pălăria.

Negustorul şi Hlobuev se descoperiră şi ei.

— Mă cam încearcă şalele şi nici de dormit nu dorm prea bine. Poate pentru că fac prea puţină mişcare…

Însă Murazov, în loc să ia aminte la pricina crizelor lui Cicikov, i se adresă lui Hlobuev:

— Eu, Semion Semionovici, văzîndu-vă intrînd în prăvălie, am venit după dumneavoastră. Trebuie să vorbesc ceva cu dumneavoastră. Nu vreţi să mergem la mine?

— Ba da, ba da, spuse grăbit Hlobuev şi ieşi împreună cu acesta.

„Ce să vorbească?“, se întrebă Cicikov.

— Afanasi Vasilievici e un om respectabil şi deştept, zise negustorul. E priceput în ceea ce face, dar n-are cultură. Căci negustorul e comerciant, nu negustor. Aici se îmbină şi bugetul, şi reacţia, altfel ajungi la puperism.

Cicikov dădu din mînă.

— Pavel Ivanovici, vă caut peste tot, se auzi din spate glasul lui Lioniţîn.

Negustorul îşi scoase respectuos pălăria.

— Ah, Feodor Feodorovici!

— Pentru numele lui Dumnezeu, haideţi la mine acasă: trebuie să stăm de vorbă, spuse el.

Cicikov se uită la el şi văzu că-i negru de supărare. Îi plăti negustorului şi ieşi din prăvălie.

[7*]– Vă aşteptam, Semion Semionovici, spuse Murazov, văzîndu-l intrînd pe Hlobuev. Poftiţi în camera mea. Îl conduse pe Hlobuev în camera pe care cititorul o cunoaşte de-acum, o cameră mai modestă chiar decît a unui funcţionar ce primeşte o leafă de şapte sute de ruble pe an.

— Ia spuneţi-mi, vi s-a mai îmbunătăţit situaţia, nu-i aşa? După moartea mătuşii v-aţi ales cu cîte ceva…

— Cum să vă spun, Afanasi Vasilievici? Nu ştiu dacă situaţia mi s-a mai îmbunătăţit. Nu m-am ales decît cu cincizeci de suflete şi treizeci şi cinci de mii, cu care trebuie să achit o parte din datorii. Aşa că iarăşi n-am nimic. Dar faptul cel mai

însemnat e că lucrurile nu-s deloc curate cu testamentul. Aici, Afanasi Vasilievici, sînt la mijloc nişte pungăşii urîte! Am să vă povestesc îndată şi o să vă miraţi şi singur de cele ce se întîmplă. Acest Cicikov…

— Daţi-mi voie, Semion Semionovici, înainte de a-mi vorbi despre acest Cicikov, daţi-mi voie să vă întreb de propria dumneavoastră persoană. Ia spuneţi-mi: după părerea dumneavoastră, ce sumă v-ar trebui şi v-ar fi suficientă pentru a ieşi cu totul din această încurcătură?

— Situaţia mea e grea, spuse Hlobuev. Ca să ies din încurcătură, ca să-mi plătesc toate datoriile şi să am posibilitatea unui trai cît se poate de moderat, am nevoie de cel puţin o sută de mii, dacă nu de mai mult. Pe scurt, e imposibil.

— Dar dacă aţi avea aceşti bani, cum aţi trăi pe viitor?

— Ei bine, atunci aş închiria un apartament şi m-aş ocupa de educaţia copiilor. La mine n-are rost să mă mai gîndesc: cariera mi-e sfîrşită, nu mai sînt bun de nimic.

— Totuşi, în felul acesta rămîneţi la o viaţă indolentă, iar cînd trăieşte aşa, omul este pîndit de nişte ispite, la care nici nu s-ar gîndi unul care munceşte.

— Nu pot, nu mai sînt bun de nimic: m-am ramolit, mă dor şalele.

— Dar cum să trăiţi fără muncă, fără o slujbă, fără un rost pe lume? S-avem iertare! Uitaţi-vă la orice creatură a lui Dumnezeu: fiecare slujeşte într-un fel, are rostul ei. Chiar şi piatra are menirea ei: să fie întrebuinţată la ceva. Iar omul, fiinţa cea deşteaptă, să nu aducă nici un folos – se poate una ca asta?

— Totuşi, n-aş sta degeaba. M-aş ocupa de educaţia copiilor.

— Nu, Semion Semionovici, asta-i cel mai greu. Cum să-şi educe copiii cel care nu s-a educat pe sine? Doar copiii nu pot fi educaţi decît prin

pilda vieţii tale. Iar viaţa dumneavoastră e bună pentru a fi luată drept pildă? Ce să înveţe copiii? Să trîndăvească şi să joace cărţi? Nu, Semion Semionovici, copiii daţi-mi-i mie, dumneavoastră o să-i stricaţi. Gîndiţi-vă bine: trîndăvia v-a nenorocit. Trebuie să vă feriţi de ea. Cum să trăieşti pe lume fără să fii legat de ceva? Pînă şi unul care lucrează cu ziua slujeşte. Mănîncă o pîine neagră, dar şi-o cîştigă singur şi simte interes pentru ocupaţia lui.

— Am încercat, zău, Afanasi Vasilievici, m-am străduit să învinge greutăţile. Ce să fac, dacă am îmbătrînit şi nu mai pot? Cum să procedez? Oare chiar să-mi găsesc o slujbă? Cum, la patruzeci şi cinci de ani, să mă aşez la aceeaşi masă cu funcţionarii începători? Pe deasupra, nu-s capabil să iau mită, aşa mi-aş face şi mie rău, şi altora le-aş sta în cale. De fapt, prin cancelarii s-au format un fel de caste. Nu, Afanasi Valievici, m-am tot gîndit, am încercat, am ochit toate slujbele posibile – peste tot n-aş fi bun de nimic. Doar la azil…

— Azilul e pentru cei care au muncit. Iar cei care s-au distrat tot timpul în tinereţe se aleg cu răspunsul pe care greierul l-a primit de la furnică: „Acum joacă dacă poţi!“. Însă chiar şi cei internaţi la azil muncesc, lucrează, nu joacă *whist*. Semion Semionovici, spuse Murazov, privindu-l drept în faţă, vă înşelaţi singur, mă înşelaţi şi pe mine.

Murazov îl privea fix, dar bietul Hlobuev nu-i putea răspunde nimic. Lui Murazov i se făcu milă de el.

— Ascultaţi, Semion Semionovici, ştiu că vă rugaţi, că mergeţi la biserică, ştiu că nu vă scapă nici slujba de dimineaţă, nici cea de seară. N-aveţi chef să vă sculaţi devreme, dar vă sculaţi şi vă duceţi, vă duceţi la ora patru dimineaţa, cînd nimeni nu se ridică din pat.

— Asta-i altceva, Afanasi Vasilievici. Ştiu că nu fac asta pentru oameni, ci pentru Acela care ne-a poruncit să trăim pe lume. Ce să fac? Cred că e

milostiv cu mine, oricît aş fi eu de mîrşav şi de păcătos, ştiu că El poate să mă ierte şi să mă primească atunci cînd oamenii mi-ar face vînt cu piciorul şi cînd cel mai apropiat dintre prieteni m-ar vinde, ba încă mai şi spunînd după aceea că m-a vîndut cu cea mai bună intenţie.

Amărăciunea se întipări pe chipul lui Hlobuev. Bătrînului îi dădură lacrimile, dar nu se mai văită de nimic.

— Atunci slujiţi-L pe Cel care-i atît de milostiv cu dumneavoastră. Lui îi place la fel de mult şi munca, şi rugăciunea. Căutaţi-vă o îndeletnicire, dar luaţi-o aşa, ca şi cum aţi face ceva pentru El, nu pentru oameni. N-aveţi decît să bateţi apa-n piuă, dar închipuiţi-vă c-o faceţi pentru El. Pînă şi din asta aţi trage un folos: nu v-ar mai rămîne timp pentru ocupaţii nesănătoase, cum ar fi jocul de cărţi, sindrofiile cu oamenii care nu ştiu decît să mănînce, cu alte cuvinte, pentru viaţa mondenă. Ehei, Semion Semionovici! Îl cunoaşteţi pe Ivan Potapîci?

— Îl cunosc şi îl stimez foarte mult.

— Şi doar a fost un bun negustor: o jumătate de milion a avut. Dar de îndată ce a văzut că îi vine cîştig din orice, a început să umble cu nasul pe sus. Pe fiu-său a început să-l înveţe franţuzeşte, fata şi-a măritat-o cu un general. Şi nu mai stătea de-acum la prăvălie sau la bursă, ci umbla mereu după prieteni, ca să-i tragă la bodegă să bea ceai cu ei. A băut ceai zi de zi, pînă a dat faliment. I-a trimis Dumnezeu şi o nenorocire: i-a murit băiatul. Acum, vedeţi dumneavoastră, e vînzător într-o prăvălie de-a mea. A luat-o de la început. Şi-a îndreptat treburile. Ar putea înjgheba din nou o afacere de cinci sute de mii. „Vînzător am fost, vînzător vreau să mor. Acum, zice, sînt sănătos şi vioi, pe cînd atunci îmi crescuse burta şi mai că nu dăduse dropica în mine. Nu.“ Uite-aşa spune. Şi nu mai pune strop de ceai în gură. Mănîncă numai ciorbă de varză şi terci. Şi de rugat se roagă cum

nici unul dintre noi nu se mai roagă. Şi pe săraci îi ajută aşa cum nimeni nu-i mai ajută. Pe cînd altul ar ajuta bucuros pe cineva, dar şi-a risipit banii.

Bietul Hlobuev căzu pe gînduri.

Bătrînul îl apucă de amîndouă mîinile.

— Semion Semionovici! Dacă aţi şti ce milă mi-e de dumneavoastră! Tot timpul m-am gîndit la dumneavoastră. Ascultaţi ce vă spun. Ştiţi că la mănăstire este un pustnic care nu vede pe nimeni. E un om cu un car de minte, cum nu mai cunosc altul. Am început să-i spun că am un prieten, numele nu i l-am spus, că suferă de cutare boală. La început m-a ascultat, dar deodată m-a întrerupt şi mi-a zis: „Mai întîi lucrul Domnului şi apoi al tău. Oamenii zidesc o biserică, dar n-au bani. Trebuie strînşi bani pentru biserică“. Şi mi-a trîntit uşa. Ce să fie? m-am întrebat eu. Poate că nu vrea să-mi dea un sfat. Aşa că m-am dus la arhimandritul nostru. De cum m-a văzut în prag, de la primele cuvinte, m-a şi întrebat dacă nu cumva cunosc un om căruia i s-ar putea încredinţa strîngerea banilor pentru biserică şi să fie din rîndul nobilimii sau al negustorimii, cu mai multă ştiinţă de carte decît alţii şi care să vadă în asta propria sa mîntuire. Am rămas cu gura căscată: „Ah, Doamne-Dumnezeule! Păi, schimnicul îi hărăzeşte slujba asta lui Semion Semionovici. Pentru boala lui, drumul e bun. Trecînd cu registrul de la moşier la ţăran şi de la ţăran la tîrgoveţ, află şi cum trăieşte fiecare, şi nevoile fiecăruia, aşa că, după ce va străbate cîteva gubernii, va şti la întoarcere locurile şi ţinutul mai bine decît oamenii care trăiesc în oraşe… Şi acum e nevoie de asemenea oameni“. Uite, prinţul mi-a spus că ar da oricît, numai să găsească un om care să ştie treburile nu aşa cum sînt ele pe hîrtie, ci cum sînt în realitate, pentru că din hîrtii, zice, nu se mai poate vedea nimic: aşa de tare s-au încurcat toate.

— M-aţi dat gata, m-aţi zăpăcit de tot, Afanasi Vasilievici, spuse Hlobuev, privindu-l cu

uimire. Nici nu-mi vine a crede că asta mi-o spuneţi mie, fiindcă pentru aşa ceva e nevoie de un om neobosit, de acţiune. Pe deasupra, cum să-mi las soţia, copiii, care n-au ce să mănînce?

— De soţie şi de copii să nu vă faceţi griji. Îi iau în grija mea şi copiii vor avea învăţători. Decît să umblaţi cu traista-n gît şi să cerşiţi pomană pentru dumneavoastră, e mai cinstit să cereţi pentru Dumnezeu. Am să vă dau o căruţă obişnuită, cu coviltir: nu trebuie să vă temeţi de zdruncinături, fiindcă sînt bune pentru sănătatea dumneavoastră. Înainte de a pleca la drum, o să vă dau bani, ca să-i puteţi împărţi din treacăt la cei mai nevoiaşi. Puteţi face o mulţime de fapte bune: n-o să greşiţi şi cel care va primi ceva de la dumneavoastră va merita. Călătorind în felul acesta, îi veţi cunoaşte pe toţi, veţi şti ce şi cum. N-a să fiţi un funcţionar, de care lumea se teme şi se fereşte. Ştiind că strîngeţi bani pentru biserică, oamenii vor sta bucuroşi de vorbă cu dumneavoastră.

— Văd că e o idee minunată şi aş vrea s-o înfăptuiesc măcar în parte. Totuşi, zău, mi se pare mai presus de puterile mele.

— Dar ce este pe potriva puterilor noastre? întrebă Murazov. Doar nimic nu-i pe potriva puterilor noastre. Totul e mai presus de puterile noastre. Fără ajutor de sus nu putem face nimic. Dar rugăciunea adună puterile. Făcîndu-şi cruce, omul spune: „Doamne ajută!“, vîsleşte şi ajunge la ţărm. La asta nici nu trebuie să te gîndeşti prea mult, trebuie s-o iei pur şi simplu drept poruncă de la Dumnezeu. Căruţa va fi gata numaidecît. Duceţi-vă la părintele arhimandrit după registru şi binecuvîntare.

— Mă supun şi n-o iau altfel decît ca pe o povaţă dumnezeiască. „Doamne binecuvîntează!“, spuse el în gînd şi simţi că vioiciunea şi puterea începură să-i pătrundă în suflet. În mintea lui începu să se înfiripe speranţa că va reuşi să iasă

din această situaţie tristă şi grea. O lumină prinse să licărească în zare…

Dar să-l lăsăm pe Hlobuev şi să revenim la Cicikov.

Într-adevăr, la judecătorii veneau plîngeri după plîngeri. Se iviră rude de care nu auzise nimeni. Aşa cum păsările se reped la un stîrv, aşa şi rudele se năpustiră la averea uriaşă, rămasă de pe urma bătrînei. Aşa apărură denunţuri împotriva lui Cicikov, în care se reclama falsificarea ultimului testament, falsificarea primului testament şi se dovedea faptul că a furat şi tăinuit anumite sume de bani. Apărură chiar dovezi că Cicikov a cumpărat suflete moarte, că a trecut mărfuri de contrabandă cît slujise la vamă. Au dezgropat totul, i-au aflat toată biografia. Doar Dumnezeu ştie de unde au mirosit şi aflat totul, numai că existau dovezi şi despre fapte ştiute, credea Cicikov, doar de el şi de cei patru pereţi. Deocamdată toate acestea erau secrete judiciare şi nu ajunseseră la urechile lui, însă o scrisoare, demnă de toată încrederea, primită curînd de la un jurisconsult, îi dădu întru cîtva a înţelege că lucrurile s-au încurcat rău de tot. Scrisoarea era scurtă: „Mă grăbesc să vă înştiinţez că procesul va fi cu cîntec, dar să nu uitaţi că nu trebuie să vă alarmaţi nicidecum. Lucrul de căpetenie este calmul. Punem totul la cale“. Scrisoarea îl linişti cu totul. „Omul acesta e un geniu“, îşi zise Cicikov. Şi, ca o încununare a tuturor veştilor bune, croitorul îi aduse hainele. Cicikov simţi dorinţa puternică să se privească în oglindă şi să se vadă în noul frac de culoarea flăcării navarine cu fum. Îşi trase pe el pantalonii, care îl încăpură atît de bine din toate părţile încît era bun de pictat. Coapsele erau bine strînse, pulpele la fel. Stofa se lipea de minune, scoţîndu-i formele în relief. Cînd îşi încheie catarama la spate, burta i se făcu tare ca o tobă. O lovi de cîteva ori cu peria, adăugînd: „Uite cît e de nătîngă! Dar, în mare, arată

grozav!“. Fracul părea cusut şi mai bine decît pantalonii: nici o cută, era strîns din toate părţile, făcea o curbă la mijloc, punîndu-i în valoare talia. La observaţia lui Cicikov că îl strînge puţin subsuoară, croitorul îi răspunse doar cu un zîmbet, fiindcă astfel fracul se aşeza mai bine în talie. „Fiţi pe pace, fiţi pe pace în privinţa lucrului, repeta el cu un aer triumfător, pe care nu şi-l ascundea. În afară de Petersburg, nicăieri n-o să vi se mai coase aşa.“ Croitorul era din Petersburg şi scrisese pe firmă: „Străin venit de la Londra şi Paris“. Nu ştia de glumă şi, prin aceste două oraşe, voia să le astupe dintr-o dată gura celorlalţi croitori, pentru ca de-acum înainte nimeni să nu mai vină cu aceste oraşe şi să scrie pur şi simplu un „Karlsruhe“ sau o „Copenhaga“.

Cicikov îl plăti cu dărnicie pe croitor şi, rămas singur, neavînd ce face, începu să se privească în oglindă, ca un actor, cu simţ estetic şi *con amore*[18]. Parcă şi arăta mai bine ca înainte: obrajii îi erau mai interesanţi, bărbia mai atrăgătoare, guleraşele albe dădeau tonul obrajilor, cravata albastră de atlaz dădea tonul guleraşelor, cutele de modă nouă ale plastronului dădeau tonul cravatei, vesta bogată de catifea dădea tonul plastronului, iar fracul precum fumul navarinean cu flacără, strălucind ca mătasea, dădea tonul întregii lui toalete. Se răsuci la dreapta – era bine! Se răsuci la stînga – şi mai bine! Avea o ţinută de şambelan sau de domn care vorbeşte ca pe apă franţuzeşte şi care, chiar dacă se supără, nu te poate ocărî ruseşte şi-ţi trage un perdaf într-un dialect francez. Delicateţe, ce mai! Înclinîndu-şi puţin capul pe-o parte, încercă să ia o poză, ca şi cum i s-ar fi adresat unei doamne de vîrstă mijlocie şi cu educaţia cea mai modernă: ieşea un tablou nemaipomenit. Pictore, pune mîna pe penel şi zugrăveşte-l! Satisfăcut, făcu un salt uşor, ca un fel de *entrechat*. Comoda se clătină şi un flacon cu apă de colonie se prăbuşi pe duşumea, ceea ce nu-l

stingheri cu nimic. Cum se şi cuvenea, ocărî flaconul, spunîndu-i că-i prost, şi se gîndi: „La cine-ar fi mai bine să mă duc mai întîi şi mai întîi? Cel mai bine ar…“. Deodată, din antreu se auzi un fel de zdrăngănit de cizme cu pinteni şi intră un jandarm, cu tot armamentul pe el, de parcă ar fi reprezentat o armată întreagă, care îi spuse: „Ordin să vă înfăţişaţi numaidecît la generalul-guvernator!“. Cicikov încremeni. În faţa lui stătea o namilă cu mustăţi, cu o coadă de cal pe cap, cu diagonală peste un umăr, cu diagonală peste celălalt umăr, cu un paloş uriaş atîrnat la şold. I se păru că la celălalt şold îi atîrna şi o puşcă, şi dracu' mai ştie ce: o întreagă armată într-o singură persoană! Dădu să spună ceva a împotrivire, dar namila îi spuse cu grosolănie: „Ordinul e să veniţi chiar acum!“. Prin uşa întredeschisă, Cicikov zări în antreu încă o namilă. Se uită pe fereastră şi văzu o trăsură. Ce să mai facă? Aşa cum era, în fracul ca flacăra navarină cu fum, trebui să urce în trăsură şi, tremurînd din tot trupul, porni spre generalul-guvernator, însoţit de jandarm.

În anticameră nu fu lăsat nici măcar să se dezmeticească. „Intraţi! Prinţul vă aşteaptă“, îi spuse funcţionarul de serviciu. Văzu ca prin ceaţă anticamera plină de curieri care primeau scrisori, apoi sala prin care trecea gîndindu-se: „Uite-aşa, o să mă înhaţe fără judecată, fără nimic, şi o să mă trimită-n Siberia“. Inima îi bătea mai tare decît a celui mai gelos îndrăgostit din lume. În sfîrşit, se deschise uşa fatală şi se pomeni în biroul cu mape, dulapuri şi cărţi, unde-l aştepta prinţul mînios ca însăşi mînia.

„Ucigaşul, ucigaşul! îşi spuse Cicikov. El e pieirea sufletului meu. O să mă sfîşie, aşa cum sfîşie lupul un mieluşel!“

— V-am cruţat, v-am permis să rămîneţi în oraş, deşi ar fi trebuit să vă bag la puşcărie, iar dumneavoastră v-aţi mînjit din nou cu potlogăria

cea mai necinstită cu care s-a mînjit vreodată un om! Buzele prinţului tremurau de furie.

— Prin care faptă necinstită, luminăţia voastră, şi prin care potlogărie? întrebă Cicikov, tremurînd din cap pînă în picioare.

— Femeia, rosti prinţul, făcînd cîţiva paşi pe el şi privindu-l drept în ochi, femeia care a semnat testamentul aşa cum i-aţi dictat a fost prinsă şi va fi adusă la confruntare cu dumneavoastră.

Cicikov văzu negru dinaintea ochilor.

— Luminăţia voastră! O să vă spun tot adevărul. Sînt vinovat, aşa-i, sînt vinovat, dar nu chiar atît de vinovat, m-au calomniat duşmanii.

— Nu vă poate calomnia nimeni, pentru că aveţi de cîteva ori mai multă mîrşăvie decît ar putea scorni cel mai mare mincinos. Cred că toată viaţa n-aţi făcut vreo faptă care să nu fie necinstită. Fiecare copeică pe care aţi cîştigat-o, aţi cîştigat-o necinstit şi este o hoţie, pentru care nu meritaţi decît biciul şi Siberia! Nu, de-acum ajunge! Din clipa asta vei fi dus la puşcărie şi acolo, alături de cei din urmă ticăloşi şi tîlhari, trebuie să aştepţi să ţi se hotărască soarta. Şi asta-i încă o pedeapsă uşoară, pentru că eşti mult mai rău decît ei, care umblă cu suman şi cojoc, pe cînd tu… Generalul se uită la fracul de culoarea flăcării navarine cu fum şi, trăgînd de şnur, sună.

— Luminăţia voastră, strigă Cicikov, înduraţi-vă de mine! Sînteţi tată de familie. Nu vă cer milă pentru mine, cruţaţi-o pe bătrîna mea mamă!

— Minţi! strigă prinţul cu furie. Atunci tot aşa m-ai rugat să mă îndur de copiii şi familia ta, pe care n-ai avut-o niciodată, acum încerci să mă duci de nas cu mama.

— Luminăţia voastră, sînt un ticălos şi cel mai din urmă nemernic! spuse Cicikov cu o voce…[9*] Într-adevăr, am minţit, n-am avut nici copii, nici familie. Dar Dumnezeu mi-e martor că întotdeauna am vrut să am o soţie, să-mi

îndeplinesc datoria de om şi de cetăţean, ca să ajung într-adevăr să merit mai apoi respectul cetăţenilor şi al maimarilor mei. Dar ce concurs de întîmplări catastrofale! Cu sînge, luminăţia voastră, cu sînge a trebuit să-mi cîştig pîinea cea de toate zilele! La fiecare pas, ispite şi momeli… duşmani, şi ucigaşi, şi hoţi. Toată viaţa mea a fost ca un vifor năvalnic sau ca o corabie pe valuri, în voia vînturilor. Sînt om, luminăţia voastră.

Deodată, lacrimile ţîşniră şiroaie din ochii lui. Căzu la picioarele prinţului aşa cum era, în fracul de culoarea flăcării navarine cu fum, cu vesta de catifea, cu cravata de atlaz, cu pantalonii minunat cusuţi şi cu freza ce răspîndea adieri dulci de cea mai bună apă de colonie, şi lovi duşumeaua cu fruntea.

— Pleacă, nu te mai agăţa de mine! Chemaţi soldaţii să-l ia! le spuse prinţul celor care intraseră.

— Luminăţia voastră! strigă Cicikov şi cuprinse cu amîndouă mîinile cizmele prinţului.

Un fior trecu prin toate vinele prinţului.

— Plecaţi de-aici, vă zic! spuse el, încercînd să-şi tragă piciorul din îmbrăţişarea lui Cicikov.

— Luminăţia voastră! Nu mă clintesc din loc pînă nu capăt îndurarea, spuse Cicikov, fără să dea drumul cizmei şi tîrîndu-se după ea pe duşumea, îmbrăcat în fracul de culoarea flăcării navarine cu fum.

— Plecaţi, vă zic! spuse prinţul, cu inexplicabilul sentiment de dezgust pe care îl are omul atunci cînd vede gîngania cea mai urîtă, pe care n-are curaj s-o strivească sub talpă. Îşi scutură piciorul, încît Cicikov simţi lovitura cizmei peste nas, peste buze şi peste bărbia rotunjită, dar nu lăsă să-i scape cizma din mîini şi se agăţă de ea cu şi mai multă putere. Cei doi jandarmi voinici îl smuciră cu greu şi, luîndu-l de subsuori, îl tîrîră prin toate camerele. Era palid, ucis, în acea stare de nesimţire teribilă prin care trece omul cînd vede

în faţa ochilor moartea neagră, implacabilă, acest monstru potrivnic firii noastre.

Chiar în uşa ce dădea spre scară se întîlniră cu Murazov. O rază de speranţă alunecă pe chipul lui Cicikov. Într-o clipă, cu o putere nefirească, se smulse din încleştarea celor doi jandarmi şi se aruncă la picioarele bătrînului uimit.

— Pavel Ivanovici, omule! Ce-i cu dumneavoastră?

— Scăpaţi-mă! Mă duc la puşcărie, la moarte!…

Jandarmii îl înşfăcară, fără să-i dea răgaz să audă răspunsul.

O chichineaţă umedă, rece, cu duhoare de cizme şi obiele ale soldaţilor din garnizoană, o masă din lemn nevopsit, două scaune stricate, o fereastră cu gratii de fier, o sobă dărăpănată, care doar scotea fum prin crăpături şi nu încălzea – iată locul unde fusese adus, aşa cum era îmbrăcat, cu fracul lui fin, de culoarea flăcării navarine cu fum, eroul nostru care de-abia apucase să guste dulceaţa vieţii şi să atragă atenţia concetăţenilor. Nu-l lăsaseră să-şi ia nici măcar lucrurile cele mai necesare, să-şi ia caseta, unde ţinea banii, care poate fi ar fi fost suficienţi…[10*] Hîrtiile, actele de vînzare-cumpărare a sufletelor moarte, toate erau acum la funcţionari. Se trînti la pămînt şi o tristeţe disperată i se încolăci împrejurul inimii ca un vierme carnivor. Cu o repeziciune din ce în ce mai mare, acesta începu să-i roadă inima lipsită de apărare. Încă o zi la fel de tristă, şi Cicikov n-ar mai fi existat pe pămînt. Dar nici Cicikov nu era lipsit de mîna atotmîntuitoare a cuiva. Peste o oră, uşa închisorii se deschise şi intră bătrînul Murazov.

Dacă unui drumeţ chinuit de setea nemiloasă, acoperit din cap pînă-n picioare de ţărîna şi praful drumului, istovit, cineva i-ar fi turnat în gîtlejul uscat un şuvoi de apă proaspătă de izvor, acesta nu s-ar fi răcorit şi înviorat ca bietul Cicikov.

— Salvatorul meu! strigă el şi, înşfăcîndu-l de amîndouă mîinile, i le sărută repede şi le strînse la piept. O să vă răsplătească Dumnezeu pentru că aţi venit să vedeţi un nefericit!

Îl podidiră lacrimile.

Bătrînul se uită la el cu o expresie mîhnită şi îndurerată pe chip, după care îi spuse atît:

— Ah, Pavel Ivanovici, Pavel Ivanovici, ce-aţi făcut!

— Ce era să fac! M-a nenorocit, blestemata! N-am ştiut măsura, nu m-am priceput să mă opresc la timp. Blestematul de Satana m-a dus în ispită, m-a scos din limitele judecăţii şi chibzuinţei omeneşti. Am sărit, am sărit peste cal! Totuşi, cum se poate una ca asta? Un nobil, un nobil, fără judecată, fără anchetă, să fie aruncat în puşcărie! Un nobil, Afanasi Vasilievici! Cum să nu-l laşi să treacă pe acasă, să-şi pună lucrurile la adăpost? Păi, toate au rămas în voia soartei. Caseta, Afanasi Vasilievi, caseta, în ea mi-e toată averea. Cu sudoare am dobîndit-o, cu sînge, cu ani de trudă şi lipsuri… Caseta, Afanasi Vasilievici! Au să fure, au să prade totul!… O Doamne!

Şi, nemaiputînd să stăpînească valul de mîhnire care-i luase iarăşi inima cu asalt, începu să plîngă atît de tare încît plînsul lui trecu prin pereţii groşi ai puşcării şi se auzi surd pînă departe. Îşi smulse cravata de atlas şi, apucînd mai jos de guler, îşi sfîşie fracul de culoarea flăcării navarine cu fum.

— Ah, Pavel Ivanovici, cum v-a orbit această avere! Din pricina ei n-aţi văzut în ce stare primejdioasă vă aflaţi.

— Sînteţi binefăcătorul meu, salvaţi-mă, salvaţi-mă! strigă disperat bietul Pavel Ivanovici, căzîndu-i la picioare. Prinţul ţine la dumneavoastră, pentru dumneavoastră face orice.

— Nu, Pavel Ivanovici, nu pot, oricît aş vrea, oricît aş dori. Aţi ajuns în puterea unei legi neîndurătoare, nu în puterea unui om.

— M-a ispitit Satana, călăul neamului omenesc!

Se lovi cu capul de zid şi trînti cu pumnul atît de tare în masă încît şi-l umplu de sînge. Dar nu simţi nici durere în cap, nici tăria loviturii.

— Pavel Ivanovici, liniştiţi-vă! Gîndiţi-vă cum să vă împăcaţi cu Dumnezeu, nu cu oamenii. Faceţi-vă griji pentru sărmanul dumneavoastră suflet.

— Dar ce soartă, Afanasi Vasilievici! O mai fi avut măcar un om parte de o asemenea soartă? Doar cu răbdare aş putea spune sîngerîndă am dobîndit copeica, cu trudă, cu trudă, că doar n-am prădat pe careva şi nici n-am furat din vistieria statului, cum fac alţii. De ce am agonisit copeica? Pentru ca să trăiesc bine restul zilelor, să le las ceva copiilor pe care aveam de gînd să-i fac pentru binele patriei, ca s-o slujesc. Iată de ce am vrut să fac avere! Am călcat pe căi ocolite, recunosc. Însă am călcat pe căi ocolite doar atunci cînd am văzut că, dacă mergi de-a dreptul, nu te-alegi cu nimic şi că drumul ocolit te duce mai repede la ţintă. Dar am muncit, m-am dat peste cap. Dacă am luat, am luat de la cei bogaţi. Iar ticăloşii de la judecătorii iau mii şi mii din averea statului, îi pradă pe săraci, îi jupoaie de ultima copeică pe cei care n-au! Ia spuneţi-mi ce-i cu ghinionul ăsta: ori de cîte ori te-apropii de roade şi cînd, ca să zic aşa, aproape că le-ai atins cu mîna… se porneşte deodată o furtună, apare o stîncă sub apă şi toată corabia se preface în ţăndări. Uite, am avut un capital de aproape trei sute de mii. Am avut o casă cu trei caturi. De două ori mi-am cumpărat moşie. Ah, Afanasi Vasilievici! Pentru ce o asemenea soartă? Pentru ce asemenea lovituri? Oare şi fără asta viaţa mea n-a fost ca o luntre pe valuri? Unde-i dreptatea cerurilor? Unde-i răsplata pentru răbdarea, pentru statornicia mea fără pereche? Doar de trei ori am luat-o de la capăt. Pierzînd totul, am început iar de la copeică, în timp ce altul,

de inimă rea, s-ar fi pus pe băutură şi ar fi putrezit în cîrciumă. Doar a trebuit să rabd, să îndur atîtea! Doar fiecare copeică am dobîndit-o, ca să zic aşa, cu toate puterile sufletului!… Să zicem că alţii au cîştigat uşor. Dar pentru mine fiecare copeică a fost ferecată sub şapte peceţi, cum spune proverbul, iar pentru această rublă de sub şapte peceţi, Dumnezeu mi-e martor, cu o răbdare de fier…

Nu termină, începu să plîngă tare din pricina durerii insuportabile din inimă, căzu pe scaun, rupse de tot una dintre pulpanele fracului sfîşiat, care încă se mai ţinea, şi o azvîrli cît acolo, după care, înfigîndu-şi degetele în păr, pentru întărirea căruia se străduise pînă atunci, începu să tragă de el fără milă, savurînd durerea cu care voia să-şi înăbuşe neogoita suferinţă a inimii.

Murazov stătu tăcut mult timp în faţa lui, uitîndu-se la această suferinţă neobişnuită, cu care se vedea confruntat pentru întîia oară în viaţă. Iar nenorocitul acela înrăit, care de curînd plutise cu uşurinţa degajată a unui om de lume sau militar, se zvîrcolea acum, cu părul vîlvoi, cu înfăţişarea necuviincioasă, cu fracul rup şi nădragii descheiaţi, cu pumnul stîlcit şi însîngerat, aruncînd un potop de vorbe de ocară la adresa puterilor duşmănoase, care se pun în calea omului.

— Ah, Pavel Ivanovici, Pavel Ivanovici! Mă gîndesc ce om ar fi ieşit din dumneavoastră dacă tot aşa, cu putere şi răbdare, aţi fi muncit cinstit, avînd un ţel mai bun! Doamne, ce mult bine aţi fi făcut! Dacă măcar cîţiva dintre oamenii care iubesc binele ar depune tot atîtea eforturi pentru acest bine, cum aţi depus dumneavoastră pentru agonisirea copeicii, dacă ar fi în stare să jertfească pentru acest bine amorul propriu şi ambiţia, fără milă de sine, aşa cum le-aţi jertfit dumneavoastră de dragul copeicii, Doamne, cum ar înflori pămîntul nostru! Pavel Ivanovici, Pavel Ivanovici! Nu-mi pare rău că v-aţi făcut vinovat faţă de alţii,

ci îmi pare rău că v-aţi făcut vinovat faţă de dumneavoastră, faţă de marile puteri şi daruri care v-au fost date. Menirea dumneavoastră a fost să deveniţi un om mare, însă v-aţi îngropat singur şi v-aţi dus la pierzanie.

Există taine ale sufletului: oricît de mult s-ar îndepărta de drumul cel drept un rătăcitor, oricît s-ar înrăi în sufletul său un criminal iremediabil, oricît ar persista în viaţa sa dezmăţată, dacă îl dojeneşti şi-i arăţi calităţile, pe care chiar el le-a făcut de ruşine, totul se cutremură fără voie în el şi omul se simte zguduit.

— Afanasi Vasilievici! spuse bietul Cicikov, apucîndu-i amîndouă mîinile. O, dacă aş izbuti să ies din închisoare, să-mi recapăt averea! Vă jur că de azi aş începe o cu totul altă viaţă! Salvaţi-mă, binefăcătorule, salvaţi-mă!

— Ce pot face? Trebuie să lupt cu legea. Să zicem că m-aş hotărî s-o fac. Dar prinţul e un om drept, nu va da înapoi pentru nimic în lume.

— Binefăcătorule, puteţi face totul! Nu legea mă înspăimîntă, fiindcă sînt în stare să găsesc mijloace împotriva ei, ci faptul că-s aruncat fără vină în închisoare, că o să pier aici ca un cîine şi că averea mea, hîrtiile, caseta… Salvaţi-mă!

Îmbrăţişă picioarele bătrînului şi le stropi cu lacrimi.

— Ah, Pavel Ivanovici, Pavel Ivanovici! spuse bătrînul, clătinînd din cap. Cum v-a orbit averea asta! Din pricina ei nu auziţi cum geme bietul dumneavoastră suflet.

— Am să mă gîndesc şi la suflet, numai salvaţi-mă!

— Pavel Ivanovici! spuse bătrînul Murazov şi se opri. Nu-mi stă în putere să vă salvez, asta o vedeţi şi dumneavoastră. Dar mă voi strădui cît voi putea ca să vă îmbunătăţesc soarta şi să vă eliberez. Nu ştiu dacă voi reuşi, dar mă voi strădui. Dacă izbutesc, ceea ce nu cred, vă cer, Ivan Ivanovici, o răsplată pentru osteneală: lăsaţi-vă de

aceste tentative de îmbogăţire. Vă spun cinstit că, dacă mi-aş pierde averea, care-i mai mare decît a dumneavoastră, nu aş plînge. Zău că aici nu-i vorba de avere, care poate fi confiscată, ci de Acela, pe care nimeni nu mi-L poate fura sau lua. Aţi trăit destul pe lume. Spuneţi singur că viaţa dumneavoastră e o corabie pe valuri. Aveţi cu ce trăi restul zilelor. Stabiliţi-vă într-un ungher liniştit, aproape de biserică şi de oamenii simpli, buni. Sau, dacă vă arde foarte tare să lăsaţi urmaşi, însuraţi-vă cu o fată săracă şi bună la suflet, obişnuită cu măsura şi cu gospodăria simplă. Uitaţi această lume zgomotoasă şi toate capriciile ei ispititoare. Faceţi în aşa fel încît şi ea să vă uite. Vedeţi că-n lume toţi sînt vrăjmaşi, ispititori sau trădători.

— Negreşit, negreşit! Chiar voiam să trăiesc cumsecade, să mă ocup de gospodărie, să trăiesc mai moderat. Demonul-ispititor m-a zăpăcit, m-a abătut din drum, Satana, dracul, necuratul!

Nişte sentimente pînă atunci neştiute, necunoscute, pe care nu şi le putea explica nici el, îl cuprinseră, ca şi cum voiau să trezească ceva în el, ceva îndepărtat, ceva înăbuşit încă din pruncie de dăscăleala aspră şi moartă, de lipsa de căldură a unei copilării urîte, de pustietatea casei părinteşti, de singurătatea orfană, de calicia şi sărăcia primelor impresii. Şi parcă tot ceea ce fusese înăbuşit de privirea aspră a sorţii, care-l privise plicticos, printr-o fereastră murdară, troienită de viforniţa iernii, voia acum să se smulgă şi să iasă afară. Un geamăt izbucni de pe buzele lui şi el, acoperindu-şi faţa cu amîndouă mîinile, rosti cu voce tristă:

— E adevărat, e adevărat!

— Nici cunoaşterea oamenilor, nici experienţa nu v-au fost de ajutor pentru că nu aţi acţionat pe bază legală. O, dacă acestor calităţi li s-ar adăuga o bază legală!… Eh, Pavel Ivanovici, de

ce v-aţi nenorocit singur? Treziţi-vă, încă nu-i prea tîrziu, încă mai aveţi timp!

— Nu, e prea tîrziu, e prea tîrziu! gemu el cu o voce care îi sfîşie inima lui Murazov. Încep să simt, îmi dau seama că merg pe o cale greşită, că m-am îndepărtat prea mult de la drumul cel drept, dar nu mai pot! Nu, am fost educat aşa. Tata mă dăscălea, mă bătea, mă silea să copiez reguli morale, dar fura în faţa mea lemne din pădurea vecinilor şi mă punea să-l şi ajut. Tot de faţă cu mine a început un proces nedrept, a corupt o orfană, căreia îi era tutore. Exemplul personal e mai tare decît regulile. Văd, ştiu, Afanasi Vasilievici, că nu trăiesc cum s-ar cuveni, dar nu simt cine ştie ce dezgust din pricina viciului: firea mi s-a făcut grosolană, nu iubesc binele, această minunată înclinare spre treburile plăcute lui Dumnezeu, care devine o a doua natură, o obişnuinţă. N-am aceeaşi dorinţă de face bine, cum am pentru dobîndirea averii. Spun drept. Ce să mă fac?

Bătrînul oftă din rărunchi.

— Pavel Ivanovici, aveţi atîta voinţă, atîta răbdare. Medicamentul e amar, dar bolnavul îl înghite ştiind că altfel nu se va însănătoşi. Dacă nu aveţi dragoste pentru faptele bune, atunci faceţi binele cu sila, fără să-l iubiţi. Asta vi se va considera un merit şi mai mare decît celui care face binele iubindu-l. Siliţi-vă doar de cîteva ori, apoi va veni şi dragostea. Credeţi-mă, totul se face…[11*] „Împărăţia cerurilor se dobîndeşte cu greu“, iată ce ni s-a spus. Numai croindu-ne din răsputeri drum către ea… din răsputeri trebuie să ne croim drum către ea, s-o cucerim din răsputeri. Eh, Pavel Ivanovici, doar aveţi acea putere, pe care alţii n-o au, această răbdare de fier – dumneavoastră să nu învingeţi? Păi, dumneavoastră, mi se pare mie, aţi putea fi un voinic din poveste. Căci oamenii de acum n-au voinţă, sînt slabi.

Se vedea că aceste cuvinte s-au înfipt în sufletul lui Cicikov şi au zgîndărit ceva orgolios pe fundul acestuia. Dacă nu tărie, oricum ceva ferm şi asemănător cu ea luci în ochii lui.

— Afanasi Vasilievici, spuse el cu hotărîre, dacă, punînd o vorbă bună pentru mine, izbutiţi să mă scoateţi din necaz şi să fiu lăsat să plec de-aici cu o avere cît de mică, vă dau cuvîntul meu că voi începe o viaţă nouă: cumpăr un sătuc, mă fac gospodar, voi strînge bani, dar nu pentru mine, ci ca să-i ajut pe alţii, voi face numai bine atît cît mă vor ţine puterile. Voi uita şi de mine, şi de toate sindrofiile şi chefurile din oraş, voi duce o viaţă simplă, fără băutură.

— Să vă întărească Dumnezeu în această intenţie! spuse bătrînul bucuros. Am să mă străduiesc din răsputeri să capăt de la prinţ eliberarea dumneavoastră. Dacă voi reuşi sau nu, asta numai Dumnezeu o ştie. În orice caz, sînt sigur că soarta vi se va uşura. Ah, Dumnezeule! Îmbrăţişaţi-mă, daţi-mi voie să vă îmbrăţişez. Nici nu ştiţi ce bucurie mi-aţi făcut! Ei bine, Dumnezeu să vă aibă în pază, iar eu mă duc chiar acum la prinţ.

Cicikov rămase singur.

Întreaga lui fire fusese zguduită şi se înmuiase. Doar se topeşte şi metalul, cel mai dur dintre metale, care rezistă cel mai mult la foc: cînd focul se înteţeşte în cuptor, cînd suflă foalele şi căldura de neîndurat a focului se răspîndeşte pînă sus, atunci metalul încăpăţînat albeşte şi se transformă şi el în lichid. La fel, şi cel mai tare bărbat cedează în cuptorul nenorocirilor, cînd, înteţindu-se, ele, cu focul lor de neîndurat, îi ard firea împietrită.

„Nu mă pricep şi nu simt eu însumi, dar mă voi strădui din răsputeri să-i fac pe alţii să simtă; sînt rău şi nu mă pricep la nimic, dar mă voi strădui din răsputeri să-i pun pe alţii pe calea cea dreaptă; sînt un rău creştin, dar mă voi strădui din

răsputeri să nu-i duc pe alţii în ispită. Voi munci, voi trudi la ţară cu sudoarea frunţii, mă voi apuca cinstit de treabă, astfel încît să-i influenţez în bine pe ceilalţi. Cum adică, chiar să nu fiu într-adevăr bun de nimic? Am aplecare spre gospodărie, am calităţi precum simţul de economie, promptitudinea şi chibzuinţa, chiar şi statornicia. E de ajuns numai să mă hotărăsc.“

Aşa gîndea Cicikov şi parcă dibuia ceva cu puterile lui pe jumătate trezite. Se părea că firea sa, datorită unei intuiţii inexplicabile, începuse să simtă că există o datorie pe care omul trebuie să şi-o îndeplinească pe pămînt, care poate fi dusă la îndeplinire pretutindeni, în orice ungher, în pofida tuturor împrejurărilor, învălmăşelilor şi născocirilor care zboară împrejurul omului. Şi viaţa harnică, trăită departe de larma oraşelor şi de ispitele pe care, din pricina trîndăviei, uitînd de muncă, le-a scornit omul, începu să prindă un contur atît de puternic în faţa lui, încît aproape că uită cu totul starea neplăcută în care se afla şi, poate, era chiar gata să mulţumească Providenţei pentru această lecţie grea, asta, fireşte, numai dacă i se va drumul din închisoare şi i se va lăsa măcar o parte din… Dar uşa cu un singur canat a chichineţei lui murdare se deschise şi intră un ins din tagma funcţionarilor, Samosvistov[19], un epicurian, bărbat semeţ, spătos, cu picioare zvelte, un coleg excelent, petrecăreţ şi bestie şireată, cum se exprimau despre el chiar tovarăşii lui. Pe timp de război, acest om ar fi făcut minuni: trimis undeva să străbată locuri primejdioase, de netrecut, să fure de sub nasul inamicului un tun – asta i-ar fi stat în puteri. Însă, neavînd la dispoziţie un tărîm militar de activitate, care, poate, ar fi făcut din el om cinstit, se ţinea numai de potlogării. E ceva de neînţeles! Avea nişte convingeri şi reguli ciudate: era bun cu prietenii, nu-i vindea niciodată şi, dîndu-şi cuvîntul, şi-l ţinea. Dar pe mai-marii lui îi lua drept un fel de baterie inamică, prin care

trebuie să te strecori, profitînd de oricare loc slab, de orice breşă sau scăpare din vedere.

— Ştim tot despre situaţia dumneavoastră, am aflat tot, spuse el, după ce văzu că uşa s-a închis bine în urma lui. Nu-i nimic, nu-i nimic! Nu vă pierdeţi cu firea: totul se va îndrepta. Cu toţii vom începe să lucrăm pentru dumneavoastră, sîntem slugile dumneavoastră. Treizeci de mii pentru toţi şi gata.

— Oare? strigă Cicikov. Şi voi fi deplin achitat?

— Deplin! Veţi primi şi compensaţie pentru pierderi.

— Şi cît o să mă coste osteneala?

— Treizeci de mii. Aici intră totul: îi plătim şi pe-ai noştri, şi pe-ai generalului-guvernator, şi pe secretar.

— Dar, daţi-mi voie, cum aş putea? Toate lucrurile mele, caseta, totul se află sub sigiliu, sub supraveghere.

— Peste o oră veţi primi totul. Batem palma?

Cicikov îi întinse mîna. Inima i se zbătea în piept, dar nu-i venea să creadă că-i cu putinţă.

— Deocamdată, rămîneţi cu bine! Un prieten comun m-a împuternicit să vă spun că lucrurile cele mai de căpătîi sînt calmul şi curajul.

„Hm! se gîndi Cicikov. Pricep, e jurisconsultul.“

Samosvistov dispăru. Rămas singur, Cicikov tot nu dădea crezare cuvintelor acestuia, însă peste nici o oră după această discuţie îi fu adusă caseta: hîrtiile, banii, totul era în cea mai desăvîrşită ordine. Samosvistov se dăduse drept împuternicit oficial: ocărîse santinelele pentru că nu vegheau cu destulă atenţie, mai ceruse soldaţi pentru întărirea supravegherii, luase nu numai caseta, ci şi hîrtiile care ar fi putut să-l compromită cu ceva pe Cicikov, le sigilase şi-i poruncise chiar unuia dintre soldaţi să i le ducă imediat lui Cicikov, în chip de obiecte trebuincioase pentru dormit, aşa că

Cicikov, o dată cu hîrtiile, primi chiar şi haine călduroase, necesare pentru a-şi acoperi trupul pieritor. Faptul că aceste lucruri i-au fost aduse atît de repede îl bucură nespus pe Cicikov. Începu să aibă speranţe foarte mari şi să i se năzărească din nou felurite atracţii: o seară la teatru, o dansatoare după care i se aprinseseră călcîiele. Satul şi liniştea prinseră să i se pară mai palide, oraşul şi larma – iarăşi mai strălucitoare şi mai vii. O, viaţă!

Între timp, cazul luă nişte proporţii fără precedent prin judecătorii şi cancelarii. Penele copiştilor lucrau de zor şi, trăgînd tutun pe nas, trudeau capetele înţelepte, admirînd, ca nişte pictori, paginile pline de înfloriturі. Ca un magician ascuns, jurisconsultul învîrtea nevăzut pe degete întregul mecanism: îi zăpăci pe toţi, înainte ca vreunul să apuce să se dumirească bine despre ce era vorba. Încurcătura creştea. Samosvistov se întrecu pe el însuşi printr-un curaj şi o obrăznicie nemaiauzite. Aflînd unde era ţinută sub pază femeia arestată, merse de-a dreptul acolo şi intră cu un aer atît de semeţ, de mare şef, încît santinela îi prezentă onorul şi luă poziţia de drepţi.

— Stai de mult aici?

— De dimineaţă, înălţimea voastră.

— Mai e mult pînă la schimb?

— Trei ore, înălţimea voastră.

— O să am nevoie de tine. O să-i spun ofiţerului să trimită pe altcineva în locul tău.

— Am înţeles, înălţimea voastră!

Se întoarse acasă şi, ca să nu mai amestece pe nimeni şi pentru a şterge toate urmele, se deghiză el însuşi în jandarm, îşi puse mustăţi şi favoriţi falşi, că nici dracul nu l-ar fi recunoscut. Se duse la casa în care stătuse Cicikov, o înşfăcă pe prima femeie care-i ieşi în cale, puse doi funcţionari, meşteri şi ei în treburi dintr-astea, s-o păzească, după care se înfăţişă în persoană, cu mustaţă şi puşcă, cu tot ce trebuie, şi-i spuse santinelei:

— Du-te, m-a trimis comandantul să stau de strajă în locul tău.

Schimbînd santinela, rămase în post cu arma în mînă.

Nici nu era nevoie de mai mult. În locul femeii de dinainte ajunse cealaltă, care nu ştia şi nu înţelegea nimic. Pe cea de dinainte o ascunseră atît de bine încît nici mai apoi nimeni n-a aflat unde a dispărut. În timp ce Samosvistov o făcea pe soldatul, jurisconsultul săvîrşea minuni în domeniul civil: guvernatorului îi dădu pe departe de ştire că procurorul scrie un denunţ împotriva lui; comandantului jandarmeriei îi dădu de ştire că un funcţionar, aflat în oraş cu o misiune secretă, scrie denunţuri împotriva lui; pe funcţionarul cu misiune secretă îl încredinţă că mai este în oraş un funcţionar, cu o misiune şi mai secretă, care îl pîrăşte… şi astfel îi aduse pe toţi într-un asemenea hal încît trebuiau să-i ceară sfatul. Se stîrni o harababură grozavă, toţi începură să se denunţe unii pe alţii şi fură date pe faţă nişte tărăşenii de care nimeni nu ştiuse, chiar şi dintre acelea care nu avuseseră loc niciodată. Totul era pus la bătaie, totul era folosit: şi cine era copil nelegitim, şi ce rang sau grad avea soţul amantei cutăruia, şi după cine se ţine cutare nevastă. Scandalurile, bîrfele şi toate celelalte se înteţiră şi se amestecară cu istoria lui Cicikov, cu sufletele moarte, încît nu se mai putea nicidecum înţelege care dintre ele era tîmpenia cea mai mare, toate părînd de acelaşi soi. Cînd, în sfîrşit, hîrtiile începură să ajungă la generalul-guvernator, bietul prinţ nu mai putea înţelege nimic. Un funcţionar foarte inteligent şi iscusit, căruia îi porunci să facă un rezumat, mai că nu înnebuni: nu putea în nici un chip da de firul daravelii. În acest timp, prinţul era îngrijorat de o mulţime de alte treburi, una mai neplăcută decît alta. Într-o parte a guberniei izbucnise foametea. Funcţionarii trimişi să împartă cereale procedară altfel decît s-ar fi cuvenit. În altă parte a guberniei

se puseră în mişcare credincioşii de rit vechi. Cineva răspîndise printre ei vestea că s-a născut antihristul, care nici pe răposaţi nu-i lasă în pace, şi cumpără cu nemiluita suflete moarte. Oamenii se căiau şi, sub cuvînt că vor să-l prindă pe antihrist, le făcură de petrecanie unor neantihrişti. În alt loc, iobagii se răsculară împotriva moşierilor şi a căpitanilorispravnici. Nişte vagabonzi iscaseră printre ei zvonul că vine o vreme cînd iobagii trebuie să fie moşieri şi să se gătească cu fracuri, iar moşierii să se îmbrace cu sumane şi să fie iobagi – şi întregul judeţ, fără să-şi dea seama că atunci ar fi prea mulţi moşieri şi căpitani ispravnici, nu mai vru să plătească birul. A trebuit să se recurgă la măsuri de constrîngere. Bietul prinţ era în cea mai proastă stare de spirit. În acest timp i se spuse că a venit concesionarul.

— Să intre, zise prinţul.

Bătrînul intră.

— M-am lămurit şi cu Cicikov al dumneavoastră! I-aţi ţinut partea şi l-aţi apărat. Acum a fost prins într-o afacere atît de murdară încît nici cel din urmă hoţ nu s-ar fi apucat de ea.

— Daţi-mi voie să vă spun, luminăţia voastră, că nu prea înţeleg afacerea asta.

— Falsificarea unui testament, şi încă ce falsificare!… Pentru asta se cuvine să fie biciuit în văzul lumii!

— Luminăţia voastră, am să vă spun ceva, dar nu ca să-i iau apărarea lui Cicikov. Fapta despre care vorbiţi încă n-a fost dovedită. Ancheta încă nu s-a încheiat.

— Dovada este femeia care a fost deghizată în locul moartei şi care a fost prinsă. Am s-o interoghez într-adins de faţă cu dumneavoastră. Prinţul sună şi porunci să fie adusă femeia cu pricina.

Murazov tăcu.

— E afacerea cea mai necinstită cu putinţă! Şi, spre ruşinea noastră, sînt implicaţi în ea

funcţionarii cei mai de frunte ai oraşului, însuşi guvernatorul. El nu trebuie să fie alături de hoţi şi trîntori! spuse prinţul cu ardoare.

— Dar guvernatorul este moştenitor. Are dreptul să emită pretenţii. Iar dacă alţii s-au agăţat din toate părţile, asta-i, luminăţia voastră, ceva omenesc. A murit o femeie bogată, fără să lase un testament inteligent şi drept. S-au năpustit din toate părţile amatorii de chilipiruri, asta-i ceva omenesc…

— Dar de ce să facă mîrşăvii? Sînt nişte ticăloşi! spuse prinţul, plin de indignare. N-am nici un funcţionar cinstit, toţi sînt nişte nemernici!

— Luminăţia voastră, dar care dintre noi e cu adevărat fără cusur? Toţi funcţionarii din oraşul nostru sînt oameni, au calităţi, mulţi îşi cunosc foarte bine meseria, iar păcatul îl pîndeşte pe fiecare.

— Ascultaţi-mă, Afanasi Vaslievici, pentru că alt om cinstit în afară de dumneavoastră nu cunosc. Ia spuneţi-mi: ce vă tot împinge să apăraţi nemernici de toate soiurile?

— Luminăţia voastră, zise Murazov, oricine-ar fi omul pe care-l faceţi ticălos, e totuşi om. Cum să nu aperi un om, cînd ştii că jumătate dintre rele le face din neştiinţă şi prostie? Căci comitem nedreptăţi la fiecare pas, chiar fără gînd rău, şi clipă de clipă sîntem pricina nenorocirii altuia. Şi luminăţia voastră a făcut o mare nedreptate.

— Cum? exclamă prinţul uimit, dat gata de această întorsătură neaşteptată a discuţiei.

Murazov se opri, tăcu, parcă chibzuind la ceva şi, în sfîrşit, spuse:

— Măcar în ce-l priveşte pe Derpennikov[12*].

— Afanasi Vasilievici! E vorba despre o crimă împotriva legilor fundamentale ale statului, egală cu trădarea de patrie!

— Nu caut să-l dezvinovăţesc. Dar e oare drept ca un tînăr care, fiind lipsit de experienţă, a fost zăpăcit şi atras de alţii, să fie condamnat

asemenea aceluia care a fost unul dintre instigatori? Căci, cu aceeaşi pedeapsă s-au ales şi Derpennikov şi mai ştiu eu care Voronoi-Driannoi[20], cu toate că gravitatea faptelor lor nu este aceeaşi.

— Pentru Dumnezeu, zise prinţul, vizibil tulburat, ştiţi ceva în legătură cu asta? Spuneţi-mi. Nu demult am trimis la Petersburg un raport, în care ceream să i se uşureze pedeapsa.

— Nu, luminăţia voastră, nu vorbesc pentru că aş şti ceva ce nu ştiţi şi dumneavoastră. Deşi, într-adevăr, există o împrejurare care ar putea fi în sprijinul lui, dar el n-ar accepta să profite de ea, pentru că ar avea altcineva de suferit. Eu însă mă întreb dacă nu cumva v-aţi grăbit atunci prea tare. Scuzaţi-vă, luminăţia voastră, judec cu mintea mea cea slabă. De cîteva ori mi-aţi poruncit să vorbesc sincer. Eu, cît am fost şef, am avut mulţi lucrători, şi răi, şi buni. Ar trebui să se ţină seama şi de trecutul omului, pentru că, dacă nu judeci totul cu sînge rece şi ţipi la el de prima dată, nu faci decît să-l sperii şi nu te alegi cu o mărturisire adevărată. Dar, dacă-l chestionezi cu înţelegere, ca de la frate la frate, îţi spune el singur şi nici măcar nu te roagă să-i îndulceşti pedeapsa, nici nu se înverşunează împotriva cuiva, pentru că vede limpede cu ochii lui că nu eu îl pedepsesc, ci legea.

Prinţul căzu pe gînduri. În acest timp, intră un funcţionar tînăr şi se opri respectuos, cu servieta în mînă. Grijile şi munca erau întipărite pe faţa lui tînără şi încă proaspătă. Se vedea că nu degeaba era funcţionar cu însărcinări speciale. Era unul dintre puţinii care se ocupau *con amore* de lucrările de secretariat. Fără să fie rost nici de ambiţie, nici de dorinţa de cîştig, fără să-i imite pe alţii, el era încredinţat că locul său este aici şi nu în altă parte, că pentru asta i s-a dăruit viaţa. Treaba lui era să urmărească, să întoarcă un caz pe o parte şi pe alta şi, prinzînd toate firele tărăşeniei celei mai încurcate, s-o lămurească. Şi truda, şi

străduinţele, şi nopţile nedormite erau răsplătite cu vîrf şi îndesat dacă, în sfîrşit, afacerea începea să se explice, cauzele ascunse începeau să iasă la iveală şi el simţea că poate s-o rezume în cîteva cuvinte, clar şi răspicat, încît lucrurile să i se pară oricui clare şi pe înţeles. S-ar putea spune că un elev, limpezindu-şi o frază dificilă şi descoperind înţelesul real al gîndului enunţat de un mare scriitor, se bucura mai puţin decît funcţionarul acesta, cînd reuşea să descurce o chestiune dintre cele mai încîlcite. În schimb…[13*]

……
……..

[14*]— … cu grîne în locurile bîntuite de foamete, lucru la care mă pricep mai bine decît funcţionarii. Am să cercetez eu însumi, să-i văd cu ochii mei pe cei aflaţi în nevoie. Şi, dacă-mi permiteţi, înălţimea voastră, am să stau de vorbă şi cu credincioşii de rit vechi. Cu unul de-al lor, cu un om simplu, vor sta mai degrabă de vorbă. Astfel, cine ştie, poate voi reuşi să mă înţeleg cu ei pe cale paşnică. Funcţionarii nu s-ar înţelege: vor începe corespondenţa şi, pe deasupra, s-au încurcat atît de tare în hîrtii încît din cauza hîrţoagelor nici nu mai văd despre ce-i vorba. Bani n-o să iau de la dumneavoastră, pentru că, zău, mi-e ruşine să mă gîndesc, în vremurile astea, la propriul meu cîştig, în timp ce oamenii mor de foame. Am grîne puse deoparte: şi acum am trimis în Siberia, iar vara viitoare mi se vor aduce din nou.

— Numai Dumnezeu vă poate răsplăti pentru binele acesta, Afanasi Vasilievici. Eu unul nu vă mai spun nimic, pentru că, asta o simţiţi şi singur, orice cuvînt e aici neputincios… Dar daţi-mi voie să vă întreb ceva în privinţa rugăminţii de mai înainte. Spuneţi, am dreptul să las baltă această tărăşenie, ar fi cinstit din partea mea să-i iert pe nemernici?

— Luminăţia voastră, zău, nu trebuie să-i numiţi aşa, mai ales că printre ei sînt oameni foarte

destoinici. Omul nimereşte în situaţii dificile, luminăţia voastră, foarte dificile. Se întîmplă ca un om să pară vinovat din cap pînă-n picioare, dar cînd priveşti de-aproape, n-are nimic de-a face cu vina.

— Dar ce-au să spună chiar ei, dacă renunţ? Căci sînt printre ei unii în stare să ridice nasul şi mai mult după toate acestea şi chiar să spună că m-au speriat. Ei sînt cei dintîi care nu vor mai respecta…

— Luminăţia voastră, daţi-mi voie să vă spun părerea mea: adunaţi-i pe toţi, arătaţi-le că ştiţi totul şi prezentaţi-le propria dumneavoastră situaţie exact în felul în care aţi binevoit s-o zugrăviţi acum în faţa mea, după care întrebaţi-i ce ar face fiecare dintre ei în locul dumneavoastră.

— Credeţi că sînt în stare de sentimente nobile, cînd nu se gîndesc decît la intrigi şi îmbogăţire? Credeţi-mă, au să rîdă de mine.

— Nu cred, luminăţia voastră! Rusul, chiar şi cel mai rău, are totuşi sentimentul dreptăţii. Doar un ovrei, nu un rus… Nu, luminăţia voastră, n-aveţi de ce să vă ascundeţi. Spuneţi-le totul, aşa cum aţi binevoit să-mi vorbiţi mie. Căci ei vă ocărăsc, susţin că sînteţi om înfumurat, mîndru, care nu vrea să audă nimic şi-i sigur de el. N-au decît să vadă cum sînteţi într-adevăr. Ce aveţi de pierdut? Dreptatea e doar de partea dumneavoastră. Vorbiţi-le de parcă nu v-aţi afla în faţa lor, ci de parcă v-aţi spovedi în faţa lui Dumnezeu.

— Afanasi Vasilievici, spuse prinţul, gînditor, am să mă gîndesc la asta, dar deocamdată vă mulţumesc pentru sfat.

— Iar în privinţa lui Cicikov, luminăţia voastră, daţi poruncă să fie eliberat.

— Spuneţi-i acestui Cicikov să plece de-aici cît mai repede şi, cu cît mai departe, cu atît mai bine. Pe el nu l-aş fi iertat niciodată.

Murazov făcu o plecăciune şi, de la prinţ, se duse de-a dreptul la Cicikov. Îl găsi pe Cicikov bine dispus, mîncînd liniştit un prînz destul de copios, care-i fusese adus în vase de faianţă de la o bucătărie foarte bună. Din primele fraze ale discuţiei, bătrînul îşi dădu seama că Cicikov izbutise să trateze cu cîte unii dintre funcţionarii potlogari. Înţelese chiar că aici se amestecase mîna nevăzută a jurisconsultului.

— Ascultaţi, Pavel Ivanovici, spuse el, v-am adus libertatea, cu condiţia să dispăreţi de îndată din oraş. Strîngeţi-vă calabalîcul fără întîrziere, pentru că poate fi şi mai rău. Ştiu că există aici un om care vă influenţează. Deci, vă spun în taină că este pe cale să se dea pe faţă o asemenea tărăşenie, încît nimeni nu va mai avea puterea să-l scape. Fireşte, va fi bucuros să-i înfunde şi pe alţii, ca să nu-i fie urît singur, iar deznodămîntul e de-acum aproape. V-am lăsat într-o situaţie bună, mai bună decît cea în care sînteţi acum. Nu glumesc sfătuindu-vă astfel. Zău că lucrul de căpetenie nu este averea asta, din pricina căreia oamenii se ceartă şi se înjunghie unii pe alţii, de parcă viaţa de aici ar putea fi orînduită şi fără ca omul să se gîndească la viaţa cealaltă. Credeţi-mă, Pavel Ivanovici, că atîta timp cît oamenii nu vor renunţa la lucrurile din pricina cărora se sfîşie şi se mănîncă unii pe alţii pe pămînt, atîta timp cît nu se vor gîndi la orînduirea avuţiei lor sufleteşti, nu se va ajunge nici la orînduirea avuţiei pămînteşti. Vin vremuri de foamete şi nenorocire, atît pentru poporul întreg, cît şi pentru fiecare dintre noi… Asta-i limpede… Orice aţi spune, trupul depinde de suflet. Tare mult aş vrea să meargă totul aşa cum se cuvine! Nu vă mai gîndiţi la sufletele moarte, gîndiţi-vă la sufletul dumneavoastră cel viu şi rugaţi-vă lui Dumnezeu să vă îndrume pe o cale nouă! Şi eu plec mîine din oraş. Grăbiţi-vă! Altfel, fără mine, ar putea fi de rău.

Spunînd acestea, bătrînul ieşi. Cicikov căzu pe gînduri. Însemnătatea vieţii i se păru iarăşi esenţială. „Murazov are dreptate, îşi zise el, e timpul s-o pornesc pe o cale nouă!“ Spunîndu-şi acestea, ieşi din închisoare. O santinelă îi duse caseta, alta – geamantanul cu rufărie. Selifan şi Petruşka se bucurară, ca de Dumnezeu ştie ce, de eliberarea boierului lor.

— Ei bine, stimabililor, spuse Cicikov, adresîndu-li-se cu bunăvoinţă, trebuie să împachetăm lucrurile şi să plecăm.

— Plecăm, Pavel Ivanovici, spuse Selifan. Drumul trebuie să se fi îndreptat: a nins destul. E timpul, zău aşa, să ne cărăm din oraş. Mi s-a urît de el, încît nici nu-l mai pot suferi în ochi.

— Du-te la meşterul de carete, ca să pună caleaşca pe tălpici, zise Cicikov şi plecă în oraş, dar fără să vrea să-i facă cuiva vreo vizită de rămas-bun.

După toată această daravelă nici nu-i prea venea la îndemînă, mai ales că prin oraş circulau despre el multe istorii dintre cele mai defavorabile. Evită orice întîlnire şi se duse pe furiş numai la negustorul de la care cumpărase stofa de culoarea flăcării navarine cu fum, cumpără din nou patru arşini pentru frac şi pantaloni, după care trecu pe la acelaşi croitor. Pentru un preţ dublu, meşterul se învoi să-şi mărească rîvna şi să pună toate calfele să muncească întreaga noapte, la lumina lumînărilor, cu acele, fiarele de călcat şi dinţii… Astfel că a doua zi, deşi cam tîrziu, fracul era gata. Caii erau înhămaţi. Totuşi, Cicikov încercă fracul. Era bun, la fel ca şi celălalt. Dar, vai, el observă că într-un loc i se vede, albă, pielea capului şi rosti cu tristeţe: „De ce m-am lăsat atît de tare pradă deznădejdii? Iar părul nu trebuia să mi-l smulg nicidecum“. Plătindu-i croitorului, plecă în sfîrşit din oraş, într-o stare ciudată. Nu mai era Cicikov cel de altădată. Era o ruină a lui Cicikov cel de altădată. Starea lăuntrică a sufletului lui putea fi

asemuită cu o clădire demolată cu scopul de a construi una nouă, din aceleaşi materiale. Iar clădirea cea nouă încă nu fusese începută, pentru că arhitectul nu trimisese un plan desluşit, iar lucrătorii stăteau nedumeriţi. Cu o oră mai devreme pornise la drum bătrînul Murazov, într-o căruţă cu coviltir, împreună cu Potapîci, iar după un ceas de la plecarea lui Cicikov veni poruncă de la prinţ cum că acesta, trebuind să plece la Petersburg, doreşte să-i vadă pe toţi funcţionarii pînă la unul.

În salonul cel mare al casei general-guvernatorului se adună toată tagma funcţionărească a oraşului, începînd cu guvernatorul şi terminînd cu consilierii titulari: Kisloedov[21], Krasnonosov[22], Samosvistov; cei care luaseră mită, cei care nu luaseră, cei care-şi călcaseră pe conştiinţă, cei care-şi călcaseră pe jumătate sau nu-şi călcaseră deloc pe conştiinţă – toţi, nu fără emoţie şi nelinişte, aşteptau să iasă generalul-guvernator. Prinţul se arătă, nici posomorît, nici senin la faţă. Privirea îi era dîrză, ca şi pasul. Toată adunarea funcţionărească făcu o plecăciune, mulţi pînă la brîu. Răspunzîndu-le cu o înclinare uşoară, prinţul începu:

— Plecînd la Petersburg, am găsit de cuviinţă să mă văd cu dumneavoastră şi chiar să vă explic, în parte, pricina. La noi s-a iscat o afacere foarte primejdioasă. Presupun că mulţi dintre cei prezenţi ştiu la ce mă refer. Această afacere a provocat descoperirea altor afaceri, nu mai puţin necinstite, în care sînt amestecaţi pînă şi oameni pe care pînă acum îi consideram cinstiţi. Ştiu chiar şi scopul tainic de a încurca totul într-un asemenea hal încît să fie absolut imposibilă rezolvarea chestiunii pe cale formală. Ştiu chiar şi cine este resortul principal şi prin al cui tainic…[15*], deşi el a ascuns cu multă iscusinţă faptul că e părtaş. Însă problema e că eu am intenţia să nu fac o anchetă formală, pe baza hîrtiilor, ci să rezolv chestiunea printr-o

judecată militară, rapidă, ca în vreme de război şi sper că suveranul îmi va da acest drept, atunci cînd îi voi relata toată chestiunea. În cazul cînd nu există posibilitatea rezolvării pe cale civilă, cînd iau foc dulapurile cu hîrtii, cînd, în sfîrşit, vinovaţii, printr-o sumedenie de depoziţii mincinoase, care n-au nici o legătură cu ancheta, şi prin denunţuri false, încearcă să întunece o chestiune şi aşa destul de întunecată, cred că judecata militară este singurul mijloc şi doresc să cunosc părerea dumneavoastră.

Prinţul se opri, parcă în aşteptarea răspunsului. Toţi stăteau cu ochii pironiţi în pămînt. Mulţi erau albi la faţă.

— Mai ştiu de o afacere, deşi cei implicaţi în ea sînt absolut siguri că nimeni nu poate afla nimic. Cercetarea nu se mai face pe baza hîrtiilor, pentru că reclamant şi parte civilă voi fi chiar eu şi voi prezenta dovezi de neînlăturat.

Unii dintre slujbaşi tresăriră. Alţii, dintre cei mai fricoşi, se simţiră şi ei tulburaţi.

— Se înţelege de la sine că pentru instigatorii principali trebuie să urmeze degradarea şi confiscarea averilor, ceilalţi urmînd să fie concediaţi. Se înţelege de la sine că, pe lîngă ei, vor avea de suferit şi oameni nevinovaţi. Dar ce să fac? Afacerea e prea necinstită şi strigă să se facă dreptate. Deşi ştiu că asta nu va servi nici măcar ca o lecţie pentru unii, fiindcă în locul celor alungaţi vor veni alţii, iar cei care pînă acum au fost cinstiţi vor deveni necinstiţi, deşi ştiu că cei cărora li se va acorda încredere mă vor înşela şi mă vor vinde, în pofida tuturor acestor considerente deci, trebuie să mă port cu asprime, fiindcă justiţia plînge. Ştiu că voi fi acuzat de cruzime, dar mai ştiu şi că aceia vor…[16*] Acum, trebuie să mă transform într-o unealtă nesimţitoare a justiţiei, într-o secure, care trebuie să cadă peste capetele vinovaţilor…

Un tremur trecu fără voie pe toate chipurile.

Prinţul era calm. Pe faţa lui nu se citea nici mînie, nici tulburare sufletească.

— Acum acela în mîinile cărora se află soarta multora şi pe care nici un fel de rugăminţi n-au fost în stare să-l înduplece, chiar el se aruncă acum la picioarele dumneavoastră, vă roagă pe toţi. Totul va fi uitat, muşamalizat, trecut cu vederea. Eu însumi vă voi apăra, dacă îmi îndepliniţi o rugăminte. Iat-o. Ştiu că prin nici un fel de mijloace, prin nici un fel de ameninţări, prin nici nu fel de pedepse nu va fi stîrpită nedreptatea, fiindcă a prins rădăcini prea adînci. Obiceiul necinstit de a lua mită a devenit o necesitate, o trebuinţă chiar şi pentru oamenii care nu s-au născut pentru a fi necinstiţi. Ştiu că multora le este aproape imposibil să meargă împotriva curentului general. Dar eu sînt dator acum, într-o clipă hotărîtoare şi sfîntă, cînd trebuie să ne salvăm patria, cînd fiecare cetăţean aduce totul şi jertfeşte totul, sînt dator să le adresez chemarea mea măcar celor care mai au încă în suflet o inimă rusească şi care încă mai înţeleg cît de cît cuvîntul „onestitate“. N-are rost să ne întrebăm care-i cel mai vinovat dintre noi. Eu, poate, sînt cel mai vinovat. Eu, poate, m-am purtat de la început cu prea multă asprime, poate că prin suspiciunea mea excesivă i-am îndepărtat pe aceia dintre dumneavoastră care voiau să-mi fie folositori, cu toate că şi eu, în ceea ce mă priveşte, le-aş putea reproşa ceva. Dacă într-adevăr ţineau la dreptate şi la binele ţării lor, nu se cădea să se simtă jigniţi din pricina trufiei comportamentului meu, se cuvenea să-şi înăbuşe propria ambiţie şi să-şi sacrifice orgoliul. Nu s-ar fi putut să nu le fi remarcat abnegaţia şi marea lor dragoste pentru faptele bune şi să nu le fi acceptat pînă la urmă sfaturile folositoare şi inteligente. Totuşi, mai curînd trebuie subalternul să se dea după firea şefului, decît şeful după firea subalternului. Dar să nu ne mai întrebăm cine-i mai vinovat. Problema e că sîntem

puşi în situaţia de a ne salva ţara, că piere pămîntul nostru, dar nu fiindcă dau năvală douăzeci de seminţii străine, ci chiar din pricina noastră, că, pe lîngă conducerea legiuită, s-a alcătuit o altă conducere, mult mai puternică decît oricare dintre cele legiuite. Şi nici un conducător, chiar dacă ar fi mai înţelept decît toţi legiuitorii şi conducătorii, nu e în stare să îndrepte răul, oricît ar îngrădi acţiunea slujbaşilor răi prin punerea sub supraveghere din partea altor slujbaşi. Totul va fi zadarnic pînă cînd fiecare dintre noi nu va simţi că şi el, la fel cum oamenii, în epoca mişcării popoarelor, se înarmau împotriva duşmanilor, trebuie să se ridice împotriva nedreptăţii. Mă adresez domniilor voastre ca rus, ca unul legat de dumneavoastră prin rudenie de sînge. Mă adresez acelora dintre dumneavoastră care au o cît de mică idee despre nobleţea gîndirii. Vă chem să vă aduceţi aminte de datoria pe care omul o are de îndeplinit oriunde s-ar afla. Vă chem să priviţi mai îndeaproape datoria şi obligaţia noastră pămîntească, pentru că acum o vedem cu toţii confuz şi noi de-abia…[17*]

1* Sfîrşitul capitolului lipseşte în manuscris.

2* Lipsesc două pagini din manuscris.

3* Continuarea lipseşte din manuscris.

4* Începutul frazei s-a pierdut.

5* Aici se întrerupe manuscrisul primelor patru capitole din volumul al doilea al *Sufletelor moarte*.

6* Fragmentul următor aparţine unei variante mai vechi decît aceea a capitolelor de pînă acum.

8* Textul din continuare aparţine unei variante mai vechi şi nu este pus în acord cu revizuirile ulterioare. De exemplu, mai sus s-a spus că Murazov a ieşit împreună cu Hlobuev, iar în fragmentul următor Hlobuev de-abia vine la Murazov.

9* Frază neterminată.

10* Lacună în text.

11* Lacună în manuscris.

12* Numele iniţial al lui Tentetnikov.

13* Frază neterminată în manuscris.

14* Textul continuă cu o pagină nouă; începutul frazei lipseşte din manuscris.

15* Lacună în manuscris.

16* Marginea foii manuscrisului este ruptă.

17* Aici manuscrisul se întrerupe.

Note

Volumul întîi

Gogol a lucrat cu întreruperi la primul volum de la mijlocul anului 1835 pînă în toamna lui 1841. S-a tipărit pentru întîia oară în 1842, cu titlul schimbat de cenzură (*Aventurile lui Cicikov sau Suflete moarte*) şi cu o altă variantă (modificare impusă tot de presiunea cenzurii) a *Poveştii căpitanului Kopeikin*.

1. *sbiten* – băutură caldă, preparată din miere, cu mirodenii.
2. *curte* – cea mai înaltă instituţie din administraţia unei gubernii (curtea de finanţe, judiciară, civilă şi penală).
3. *entrechat* – salt uşor, în timpul căruia dansatorul îşi încrucişează iute picioarele (fr.).
4. 4. *iluminaţie* – iluminare multicoloră a clădirilor, pe dinafară, în timpul unor sărbători.
5. 5. *Kotzebue, August von* (1761-1819) – dramaturg german.
6. *Popliovin* – de la „plevat'“ = a scuipa (rus.).
7. *Ziablova* – de la „ziablîi'“ = sensibil la frig, friguros (rus.).
8. *Ordinul „Anna“* – este vorba despre Ordinul Sfînta Anna de clasa a II-a, în formă de cruce.
9. *stea* – Ordinul Stanislav de clasa I.
10. *concesionar* – persoană care, în Rusia ţaristă, lua în concesie achiziţionarea de la populaţie a unor produse ce constituiau monopol de stat.
11. *à la diable* – improvizată (*ad lit*. „ca diavolul“, fr.).
12. *Manilov* – de la „manit'“ = a atrage, a ispiti (rus.).
13. *Sobakevici* – de la „sobaka“ = cîine (rus.).
14. *Nozdriov* – de la „nozdria“ = nară (rus.).
15. *Sîn otecestva [Fiul patriei]* – revistă politică, ştiinţifică şi literară, editată de N. Greci, între anii 1812 şi 1818.
16. *discant* – cea mai înaltă dintre vocile luate drept fundamentale (alături de bas, tenor şi alto).
17. *Bobrov* – de la „bobr“ = castor (rus.).

18. *Svinin* – de la „svinia“ = porc (rus.).
19. *Harpakin* – de la „harpet’“ = a sforăi (rus., reg.).
20. *Trepakin* – de la „trepak“ = dans popular (rus.).
21. *Pleşakov* – de la „pleşivet’“ = a cheli (rus.).
22. *Korobocika* – cutiuţă (rus.).
23. *ruble de hîrtie* – pînă la jumătatea secolului al XIX-lea, rubla de hîrtie era mai bine cotată decît cea de argint.
24. *Neuvajai-korîto* – de la „ne“ = nu, „uvajat’“ = a respecta şi „korîto“ = albie (rus.).
25. *Korovi kirpici* – tizic (rus., reg.).
26. *Koleso* – roată (rus.).
27. *Blohin* – de la „bloha“ = purice (rus.).
28. *Pocitaev* – de la „pocitat’“ = a respecta, a admira (rus.).
29. *Mîlnoi* – de la „mîlo“ = săpun (rus.).
30. *Ceprakov* – de la „ceprak“ = volstrap, cioltar, pătură de cal (rus.).
31. *venghercă* – haină scurtă de postav, îmblănită (rus.).
32. *Mijuev* – de la „mijevat’“ = a miji ochii (rus.).
33. *Poţeluev* – de la „poţelui“ = sărut (rus.).
34. *burdaşka* – poşircă (rus.).
35. *Kuvşinnikov* – de la „kuvşin“ = urcior (rus.).
36. *Ponomariov* – de la „ponomar’“ = paracliser (rus.).
37. *galbik* – joc de cărţi.
38. *bancă* – joc de cărţi.
39. *Hvostîriov* – de la „hvost“ = coadă (rus.).
40. *Fenardi* – cunoscut acrobat şi prestidigitator, care a făcut turnee în Rusia.
41. *Mordaş* – rasă de cîine de talie mică şi cu capul mare.
42. *Streliai*, *Obrugai*, *Porhai*, *Pojar*, *Skosîr*, *Cerkai*, *Dopekai*, *Pripekai*, *Severga*, *Kasatka*, *Nagrada*, *Popecitelniţa* – numele cîinilor au în rădăcină cuvinte care înseamnă: „a împuşca“, „a înjura“, „a zbura“, „incendiu“, „bătăuş“, „a zgîria“, „a cicăli“, „a frige“, „grăbit“, „rîndunică“, „răsplată“, „ocrotitoare“.
43. *Malbrough plecă la luptă [Malbrough s’en va-t-en guerre]* – vechi cîntec franţuzesc despre generalul englez John Churchill Marlborough (1650-1722).
44. 44. *fătălău* – în original „*fetiuk*“, cu următoarea explicaţie a lui Gogol în subsolul paginii: „cuvînt jignitor pentru un bărbat, care provine de la litera A, considerată indecentă“.
45. *căpitan-ispravnic* – şeful poliţiei unui judeţ.

46. *Mavrocordat, Alexandru* (1791-1865) – prinţ grec, luptător pentru independenţa ţării sale în timpul războiului desfăşurat între 1821 şi 1828.
47. *Miaulis* – patriot grec, participant la războiul desfăşurat între 1821 şi 1828.
48. *Canaris, Constantin* (1790-1877) – patriot grec, participant la războiul desfăşurat între 1821 şi 1828.
49. *Bagration, Piotr Ivanovici* (1765-1812) – general rus.
50. *Bobelina* – luptătoare pentru independenţa Greciei în războiul desfăşurat între 1821 şi 1828.
51. *Gog şi Magog* – forţe ostile lui Dumnezeu, pomenite în *Biblie* („Iezechiel“ şi „Apocalipsa“).
52. *Pliuşkin* – de la „pliuş“ = pluş (rus.).
53. *Koşcei* – personaj malefic din folclorul rusesc, imaginat ca un bătrîn costeliv, bogat şi hain.
54. *Probka* – dop (rus.).
55. *arşin* – veche unitate de măsură rusească, egală cu 71,12 cm.
56. *verşoc* – veche unitate de măsură rusească, egală cu 0,044 m. *Trei arşini şi un verşok* – înălţimea minimă a unui soldat din trupele de gardă.
57. *Miluşkin* – de la „milîi“ = drăguţ, simpatic (rus.).
58. *Teleatnikov* – de la „teleonok“ = viţel (rus.).
59. *Sorokopliohin* – de la „sorok“ = patruzeci şi „plevat’“ = a scuipa (rus.).
60. *obroc* – dijmă în bani.
61. *Colocotronius, Theodor* (1770-1843) – eroul naţional grec, unul dintre liderii luptei pentru independenţa ţării sale.
62. *Doezjai-ne-doedeş* – ajungi-nu-ajungi (rus.).
63. *Vorobei* – vrabie (rus.).
64. *Kariakin* – de la „kariaka“ = om care dă înapoi, care nu se ţine cuvînt (rus.).
65. *Volokita* – muieratic, crai (rus.).
66. *Pimenov* – de la „pimî“ = cizme rudimentare din blană de ren (rus.).
67. *Fîrov* – de la „fîrnut’“ = a fornăi (rus.).
68. *suriak* – de la denumirea rîului Sura, afluent al Volgii.
69. *prisma imperială* – în original „zeţalo“ = prismă triedrică, avînd pe ea pajura imperială şi decretele lui Petru I referitoare la drepturile civile şi regulile de procedură. Era un atribut obligatoriu în cancelariile instituţiilor statului.

70. *Zolotuha* – scrofuloză (rus.).
71. *Truhacevski* – de la „truha“ = putregai de lemn (rus.).
72. *Beguşkin* – de la „begat’“ = a fugi (rus.).
73. *gorka* – joc de cărţi (rus.).
74. *…scrisoarea în versuri a lui Werther către Charlotta* – este vorba despre poezia lui Vasili Ivanovici Tumanski (1801-1860), pe un motiv din romanul *Suferinţele tînărului Werther* de Goethe, intitulată *Werther către Charlotta (cu o oră înainte de moarte)*.
75. *Lancaster, Joseff* (1778-1838) – pedagog englez. Metoda sa consta în faptul că pedagogul îi învăţa pe elevii cei mai buni, iar aceştia, la rîndul lor, pe cei mai slabi.
76. *Şprehen zi deici* – transcriere defectuoasă cu litere chirilice a expresiei germane „Sprechen Sie Deutsch“ („vorbiţi germana“).
77. *Young, Edward* (1683-1765), poet englez. Referinţa este la poemul sentimental didactic al acestuia *Plîngere sau Cugetări nocturne despre viaţă, moarte şi nemurire*.
78. *Eckartshausen, Karl* (1752-1803), scriitor german.
79. *Karamzin, Nikolai Mihailovici* (1766-1826) – scriitor şi istoric rus.
80. Parafrază a unui vers din poemul *Ţiganii* de Puşkin.
81. *„Îţi vor arăta două turturele…“* – parafrază a poeziei *Sînt mulţumit de soartă* a lui Karamzin.
82. *Perhunovski* – de la „perh“ = mătreaţă (rus.).
83. *Zvonski, Linski, Lidin, Griomin* – nume de eroi ai romanelor şi nuvelelor mondene din prima jumătate a secolului al XIX-lea.
84. *Bespecinîi* – nepăsător, superficial (rus.).
85. *Perekroev* – de la „perekroit’“ = a croi din nou (rus.).
86. *Pobedonosnîi* – biruitorul (rus.).
87. *cotillon* – dans vechi, cu participarea cîtorva perechi (fr.).
88. *fîjme* – rochii largi, la modă în secolul al XIX-lea, cu carcasă sub formă de cerc (fr.).
89. 89. *belle-femme* – femeie bine (fr.).
90. 90. *ce qu’on appelle une histoire* – ceea ce se cheamă o istorie (fr.).
91. 91. *Rinaldo Rinaldini* – tîlhar italian, eroul romanului cu acelaşi nume al scriitorului german Christian August Vulpius (1762-1827).
92. *horreur* – grozăvie (fr.).

93. *Zavalişin* – de la zavalitsia = a se trînti (pentru culcare) (rus.).
94. *Polejaev* – de la „polejat'“ = a sta culcat (rus).
95. *Sopikov* – de la „sopet'“ = a fornăi (rus.).
96. *Hrapoviţki* – de la „hrapet'“ = a sforăi (rus.).
97. *commérages* – clevetiri, trăncăneli (fr.).
98. 98. *tête-à-tête* – întrevedere între patru ochi (fr.).
99. 99. *orşad* – de la „orgeat“ = băutură răcoritoare (fr.).
100. *Vşivaia-spes* – semeţie păduchioasă (rus.).
101. *Borovki* – de la „borov“ = vier castrat (rus.).
102. *Zadirailovo-toj* – de la „zadirat'sia“ = a căuta gîlceavă (rus.).
103. *Drobiajkin* – de la „drobit'“ = a sfărîma, a snopi (în bătaie) (rus.).
104. *Kopeikin* – de la „kopeika“ = copeică (rus.).
105. *Krasnîi* – localitate unde a avut loc o luptă între ruşi şi francezi în anul 1812.
106. *ţeapă* – este vorba despre săgeata de pe clădirea Amiralităţii din Petersburg.
107. *en chef* – şef, atributul superlativ al unei funcţii sau al unui grad (fr.).
108. *Palkin* – proprietarul unuia dintre cele mai luxoase restaurante din Petersburg.
109. *fines herbes* – sos picant (fr.).
110. *Truhmaciovka* – de la „truha“ = putregai de lemn, pleavă (rus.).
111. *Ducesa La Vallière* – este vorba despre romanul *La Duchesse de La Vallière* al scriitoarei franceze Stéphanie Félicité Genlis (1746-1830).
112. *Deriobin* – de la „drat'sia“ = a se bate (rus.).
113. *Lihaciov* – de la „lihoi“ = îndrăzneţ, aprig (rus.).
114. *Perependev* – de la „perepeniat'“ = a mustra în mod exagerat (rus.).
115. *Bikusov* – de la „bikus“ = un fel de borş cu carne tocată (rus.).
116. *nobili cu titlu personal* – persoane care, slujind la stat o anumită perioadă de timp, căpătau titlul respectiv, ce nu putea fi transmis urmaşilor.
117. *„Bea, de-ţi place, dar treaba să ştii a ţi-o face“* – vers din fabula *Muzicanţii* de Krîlov.
118. *Hovanski, A.N.* – directorul Băncii de Stat; toate bancnotele vremii purtau semnătura sa.
119. *Şamşariov* – de la „şamşit'“ = a molfăi (rus.).

120. *Consiliul de Tutelă* – instituţie în subordinea căreia se aflau azilurile pentru orfani, care efectua şi operaţii de credit ipotecar-funciar.

Volumul al doilea

Gogol a început să lucreze la volumul al doilea înaintea apariţiei de sub tipar a volumului întîi. În 1845, arde manuscrisul, după care reia lucrul. Citeşte mai multe capitole încheiate, în casele unor prieteni. La 1 ianuarie 1852, declară finalizat volumul al doilea, pe care îl arde totuşi în noaptea din 11 spre 12 februarie 1852, cu doar nouă zile înainte de moarte. Cele cinci capitole găsite au fost tipărite în 1855 de Nikolai Truşkovski, nepotul scriitorului.

După părerea specialiştilor, toate aceste capitole aparţin unor variante anterioare celei arse în 1845. Ultimul capitol este dintr-o variantă anterioară celorlalte. În manuscris se observă clar două serii de intervenţii în text, care reflectă stadii diferite de lucru ale autorului. În prezenta ediţie, oferim traducerea variantei rezultate din ultima corectură. Pentru a nu face lectura şi mai dificilă, renunţăm la marcatorii care arată lecţiunile discutabile (acestea avîndu-şi rostul doar în original).

1. *brander* – mică navă de lemn, încărcată cu praf de puşcă şi material combustibil, folosită pentru incendierea navelor inamice.
2. *Lioniţîn* – de la „lion“ = in (rus.).
3. *lista uşierului* – pe aceasta, de sărbători, subalternii îşi scriau felicitările, transmise mai apoi stăpînului casei.
4. *Vişnepokromov* – de la „vişnia“ = vişină şi „pokroma“ = margine, capăt (rus.).
5. *Boldîreva* – de la „boldîr’“ = corcitură (rus.).
6. *Iuziakina* – de la „iuza“ = obadă, cătuşă (rus.).
7. *Koşkariov* – de la „koşka“ = pisică (rus.).
8. *Petuh* – cocoş (rus.).
9. *Hruliov* – de la „hrul’“ = pitic, bondoc (rus.).
10. *Berezovski* – de la „berioza“ = measteacăn (rus.).
11. *Gurmailovka* – de la „gurma“ = gloată, mulţime (rus., reg.).

12. *Predişcev* – de la „pred“ = înainte şi „işceika“ = copoi (rus.).
13. Aluzie la o poveste rusească, în care feluriţi oameni încearcă să descuie cu diferite instrumente un sipet care, de fapt, nu era încuiat.
14. *comme il faut* – cumsecade (fr.).
15. *Gambs* – vînzător de mobilă din Petersburg.
16. *Vauxhall* – denumirea unui parc şi a unui local de distracţii de lîngă Londra, după numele proprietarei: Jane Vaux. Ulterior, acest cuvînt a devenit în ruseşte „vokzal“ = gară.
17. *prix fixe* – preţ fix (fr.).
18. *con amore* – cu dragoste (ital.).
19. *Samosvistov* – de la „samogo“ = pe sine şi „svistet’“ = a fluiera.
20. *Voronoi-Driannoi* – de la „voronoi“ = negru (ca pana corbului) şi „drianoi“ = rău, urît, prost (rus.).
21. *Kisloedov* – de la „kislîi“ = acru şi „est’“ = a mînca (rus.).
22. *Krasnonosov* – de la „krasnîi“ = roşu şi „nos“ = nas (rus.).

Table of Contents

Titlu
Despre autor
Volumul întîi
- Capitolul I
- Capitolul al II-lea
- Capitolul al III-lea
- Capitolul al IV-lea
- Capitolul al V-lea
- Capitolul al VI-lea
- Capitolul al VII-lea
- Capitolul al VIII-lea
- Capitolul al IX-lea
- Capitolul al X-lea
- Povestea căpitanului Kopeikin
- Capitolul al XI-lea

Volumul al doilea
- Capitolul I
- Capitolul al II-lea
- Capitolul al III-lea
- Capitolul al IV-lea
- (Unul dintre ultimele capitole)

Note
- Volumul întîi
- Volumul al doilea

Table of Contents

Titlu 1
Despre autor 2
Volumul întîi 3
- Capitolul I 3
- Capitolul al II-lea 16
- Capitolul al III-lea 40
- Capitolul al IV-lea 65
- Capitolul al V-lea 98
- Capitolul al VI-lea 122
- Capitolul al VII-lea 150
- Capitolul al VIII-lea 177
- Capitolul al IX-lea 205
- Capitolul al X-lea 228
- Povestea căpitanului Kopeikin 231
- Capitolul al XI-lea 251

Volumul al doilea 291
- Capitolul I 291
- Capitolul al II-lea 327
- Capitolul al III-lea 336
- Capitolul al IV-lea 375
- (Unul dintre ultimele capitole) 397

Note 436
- Volumul întîi 436
- Volumul al doilea 441